

Murawski Magdolna

MORZSAKÖNYV

A rézkarctű Paganinije

Görög Rezső élete és művészi pályája – a kortársak emlékmorzsái alapján

Murawski Magdolna

MORZSAKÖNYV

A rézkarctű Paganinije

Görög Rezső élete és művészi pályája – a kortársak emlékmorzsái alapján

Eger, 2017

Copyright © 2017 Murawski Magdolna

A kiadványt szerkesztette: Tumbász István

ISBN 978-963-7283-28-4

A kiadvány megjelenését támogatta:
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár
az Új Hevesi Napló Kulturális Alapítvány
és a Phoenix Aureus Alapítvány

Felelős kiadó: Tózsér Istvánné
Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár
3300 Eger, Kossuth Lajos u. 16.
www.brody.iif.hu

Angyali perspektíva

Figurálisan tökéleteset alkotni igen nehéz. Nemcsak mesterségbeli tudásra van szükség hozzá, hanem a lélek nemességére is. Hibátlan látásra, ami nem csupán fizikai látást jelent. A mestermű mindig hordoz magában valami pluszt, a kívülálló számára megfoghatatlant, s talán irigyeltet. Az ellenerők ezen a ponton indulnak be, és gyakran kegyetlen pusztítást visznek végbe. De szerencsére nem mindig.

Görög Rezső korai alkotásait nézem. Az ötvenes években születtek egy kezdő grafikus keze nyomán, az oroszláncok mégis megmutatkoznak rajtuk. Élénk fantáziája benépesíti a tájat, a tisztán és érintetlenül várakozó rézlemez neki mindig kihívás. Hibázni nem lehet, máskülönben az anyag kárba vész. Aprócska tűfejű eszköz szolgálja a munkáját, és ő már fiatalon is magabiztosan bánik vele. Később egyre biztosabb kézzel folytatja mindezt. Hatvanas évekbeli óriás rézkarcai lélegzetelállítóak. Egyre többször jelenik meg az angyali perspektívából ábrázolt táj: erősen felülnézetből. S talán ez a kulcsa a biztos kéznek – és biztos szárnynak, amelyek épp olyanokká teszik műalkotásait, amilyenek. Keze nyoma biztos felismerhető, s nemcsak azért, mert jellegzetes aláírása senkiéivel nem téveszthető össze. A távlatos látásmód, amit megint csak nem lehet másként nevezni, mint angyali perspektívának, arról árulkodik, honnan is hozta magával ezt a magabiztos tudást. Egy angyali régióból, ahonnan sokáig kukucskálhatott alá pufók szárnyas lényként, hogy ennyire megőrizte lelke mélyén ezt a szépséges látványt.

Mintha mindig a magasból tekintene le az ábrázolt tájra. Pedig nincs minden környezetben olyan magas tereptárgy, ami ezt indokolná és magyarázatul szolgálna rá. Egyszerűen csak felülről lát mindent, a szellemi fölény biztonságérzetével. Legyen az egy balatoni táj, a dubrovnikai vár, mediterrán félsziget, vagy egy Duna-deltabeli környezet. Ez utóbbi olyannyira lapályos, hogy ott valóban nehéz volna magaslati helyet találni egy közvetlen, fizikai megfigyelés számára. Görög Rezsőnek ez is sikerül. Ráközelítve a képre megelevenedik annak minden zegzuga, a legapróbb részletekig. A *Balatnon* vitorlás hajók siklanak. Mások a kikötőben vesztegelnek. Motoros csónakok szelik a vizet. A stégen pecázik valaki. Mások sétálnak, álldogálnak, s csak nézelődnek, ahogyan nagy vizek mentén erős készletet érez rá az ember. Mert a hullámok mozgása megnyugtat és a végtelenség érzését csempészi pillanatainkba. Mert a tovafutó hullámok magukkal ragadják a tekintetet, és vonzanak messzi, egészen távoli tájakra.

Mikor visszafordítjuk tekintetünket, felfigyelünk a part menti fákra. A Balatonnál ezek jellegzetesen a jegenyék. A manapság sokat üldözött és irtott, szépséges fák, melyeknek karcsú alakja hozzátartozik a magyar tájhoz. Tengerparton ugyanezt a ciprusok jelképezik. Mindenütt egy fasor, s nemcsak azért, mert kellenek valami laposabb dolog optikai kiegyensúlyozására. Az előrelátó ember nemcsak hullámtörő gátakat igyekezett építeni a nagy víz közelébe, hanem fasorokat is telepített, melyek felfognak valamit a viharos szél erejéből, s nem hagyják szabadon tombolni. A magasból belátunk a házak udvarába. Látjuk az ott tevékenykedő embereket. Máshol lovas kocsi várakozik a befogott lovakkal, hogy útjukra indulhassanak. A lapos tetejű házakon napoznak, vagy csak napoztak, erre utalnak az ott hagyott nyugágyak, teraszbutorzat. A *Duna-delta* vize fölött jókora faépítmény, egyértelműen gazdasági rendeltetésű. Előtte rengeteg hordó hever egymáson, más részük szétgurulva. Kosarak, mindenféle tárolóedény, nagy felfordulásban, mert szinte soha nem lehet ott rendet tartani, ahol állandóan folyik, sőt rohan tovább az élet. A rendtelenség, a valamire való készülődés örökké újratermeli magát. És mert a Duna-delta Európa egyik legelhanyagoltabb része. Az ugyancsak fából készült kikötői hídon egy tengerész zsebre dugott kézzel álldogál, és a vizet nézi.

Talán hazagondol, hátrahagyott családjára. Talán valami üzleten töri a fejét, de az is meglehet, hogy lélekben máris tovább járja a tenger hatalmas vizét, ahol parány az ember, az elemekkel pedig lehet harcolni, de végképp legyőzni őket nem. Kissé távolabb ettől a figurától egy másik tengerész tárgyál egy nővel. A nő arca elmosódott, nem teljesen kivehető. A testtartásából viszont egyértelmű, hogy a legősbibb női mesterséget űzi, beszélgetésük tárgya pedig egy áralku lehet. Bárkák vesztegelnek, leeresztett vitorlájú vízi járművek. Mások már indulásra készen. Ahogy nézzük a képet, egyre jobban megelevenedik az egész. Statikusságában is erőteljesen dinamikus. Örökké mozog benne minden, ahogyan az univerzumban is, melynek egyetlen stabil eleme az örökös változás.

A *Favágók* c. képen hatalmas farakások sorakoznak egy ötvenes évekbeli tájon. Mindenütt hó, az erdőben lovas szán várakozik, hogy elszállítsa a fák egy részét. Kucsmás emberek beszélgetnek. A kép bal alsó részén két férfi érkezik, vállukon puskával. Nem messze tőlük tüzet gyújtottak. A tűz mellett állók felé fut egy alak, kezében viszi a vadászok által elejtett nyulat. Talán ez lesz az ebédjük. Köröskörül csupasz fák. A téli táj bennük mutatja meg igazi karakterét. A természet különös körtáncának rejtélye, ahogyan felépíti egy fa testét. Az ágak, kezdve a legapróbb gallyacskától, körkörösén haladva építkeznek, a legnagyobb stabilitást adva ezzel az egyre magasabbra, erőteljesebbé növekvő fának. Egészen a távolban, messze a fák mögött hegyi falucska képe bontakozik ki. Talán épp azé, ahová Görög Rezsőt egykor kitelepítették. Büntetésből, mert katonaládája mélyén pár madonnaképet őrizgetett, szabadidejében pedig azokat nézegette. Mekkora bűn volt ez az ötvenes évek elején, egy örökké éber politikai tiszt vizsla szemében! Klerikális reakció, tehát büntetendő, letartóztatandó. Arra nem gondolt, mert túlságosan korlátolt volt hozzá, hogy egy festőnövendéknek ez alapvető stúdium. Mivel nemigen járt múzeumban, ott nem is láthatta, hogyan gyakorlatoznak a festőakadémiák növendékei, a legnagyobb mesterek munkáit másolva. Így maradt az ostoba vád, Görög Rezső pedig egyetlen éjszaka alatt megőszült. Húszévesen. Csoda-e hát, ha ellenzékivé vált? Szemben édesapja hithű kommunista elveivel, és egy velejéig romlott rendszerrel, mely még önmagát se tudta definiálni évtizedeken át, nemhogy másokat megértett volna.

Az akadémiát mégis elvégezte, kiváló festővé és grafikusá érett. Előbb ugyan az ellenzéki művészek számára működtetett hódmezővásárhelyi kiállításokon vett részt, de utóbb a híres Múcsarnokban is szerepelt önállóan. Legjobb barátja, mentora Gácsi Mihály volt, aki gyakran belevetette magát az éjszakai életbe. Görög Rezső soha nem ivott. Lumpoló barátját viszont mindenhová elkísérte. Vigyázott rá, nehogy baja essen, majd az estély zárásaként szépen hazaszállította. Órangyal volt barátja mellett, igaz, ekkor földi változatban. Ez is egy angyali perspektíva? Mondhatni úgy is, hogy szolidaritást vállalt szenvedélybeteg barátjával, aki viszont az ő művészi útját egyengette. Egy angyali perspektívából látta nála pár évvel idősebb barátját. Nem a földön besározódott alakot tudta benne, hanem az értékes, jobb sorsra érdemes művészt. Nem lehetett könnyű. Női szemmel nézve mindez alantas, ő mégis tudta nagyvonalúan kezelni az ügyet.

Vajon mindez elhatározás kérdése? Nemigen. A lélek nemessége nem pusztán emberi döntés. A legmagasabb lélekiskolákat kijárt öreg lelkek sajátja ez a látásmód. Közrejátszhatott benne az a korai tapasztalat, melyet internálása idején szerzett. A legtöbbször minden ok nélkül lefogott rabok összetartása, mert egymásra voltak utalva a kegyetlenül nehéz körülmények között. Az egyéni hősiesség ott nem elég. Kell a társak összefogása a túléléshez. Ahogyan kellett az értelmetlen szabályok kijátszása is. Nézem az ötvenes évekbeli képet. A nyúllal a tűz felé futó ember talán egy rab. A puskás emberek talán börtönőrök, akik ugyanúgy éheztek akkoriban, mint az általuk fogva tartottak. A háború után ínséges évek következtek. Hús ritkán jutott az emberek asztalára. Az elejtett nyulat helyben megsütve nemigen derült rá fény, hogy mindnyájan vétettek az akkori törvények

ellen, melyek a kegyetlen beszolgáltatásokról szóltak. A kisember kiszolgáltatottságáról a véres diktatúrát bevezetett elvtársi rendszernek.

Mindez csupán impresszió. Ám egy műalkotás sorsa nem zárul le azzal, hogy alkotója megteremtette. Továbbél és hat a néző, a műélvező lelkében teremtett impressziókban és azok által is. Ahogyan most végiggondoljuk ezeket a képzettársításokat, ismerve Görög Rezső sorsát. Jobban mondva annak egy részét. A mozaikképek kiegészítésekre várnak. A hatvanas évek legkeresettebb grafikusa a teljes ismeretlenség által sújtva halt meg. Mikor időskorában hazatért, senki nem tudott korábbi munkásságáról. Csak az utcára került öregembert látták benne, holott kellett, hogy legyen maga mögött hagyott lakás, autó, vagy legalább egy albérlés, ahová dolgos élete legszükségesebb tárgyait menekítette. Valahonnan az utcára kellett kerülnie, ahonnan egy kórházba, mert bár egészséges volt, korához képest mindig fitt, mégis egyetlen lehetőség, hogy megmeneküljön a hajléktalanság rémétől. Emlékezetét elvesztette. Veszekedett a kórházi környezet nyújtotta gyógyszeres ellátás miatt. Soha életében nem szedett gyógyszereket. Az olyan érzékeny agynak, mint amilyen az övé volt, nem tesz jót a vegyszeres kezelés. Lázadt ellene. Öregotthonba, majd dementiára való hivatkozással pszichiátriára került. Végül imádott szülővárosától, Budapeستől is távolra szakadt. Gyulán halt meg, hamvai ott porladnak. A világot ismét angyali perspektívából látja. A fejét bizonyára gyakran csóválja. Karinthyval együtt könyököl egy pufók felhő tetején, ahonnan együtt vallják, hogy az ember vírus a Föld testén. Mi pedig nem cáfolhatjuk meg őket, látva a mérhetetlen pusztítást, amit értelmetlenül visznek végbe legalantasabb társaink. Ennyi egy művészsors, egy értékes ember élete?

Eger, 2016. július 23.

Korai évek, művészé érés

A legnagyobb tanulságokkal, legtöbb ismeretszerzéssel járó életek gyakran igen mélyről indulnak. A Görög Rezsőé Budapest valamelyik szegényebb negyedéből, ahol sváb édesanyja szeretete dédelgette, kemény munkáskezü édesapja fegyelmezte a nem mindennapi látásmóddal ideszületett fiúcskát. Nem egyedi, hanem inkább tipikus sors, ha ilyen életkezdés után hamar kialakul az apa-fiú konfliktus, ami utóbb soha nem csitul el. A kerítésen át vágyakozva figyelte, hogyan tanulnak biciklizni a szomszéd lányok, akiket fehér ruhás angyaloknak látott, rajongva csodált. Az elérhetetlen magasságot, gazdagságot jelentette ez számára, egy kerékpár birtoklása, sőt kettőé. A kilesett idill azonban hamarosan millió üvegcserepre tört széjjel. Az egyik lány nagyot esett, a testvére pedig a legdurvább káromkodás kíséretében fejezte ki lesújtó kritikáját húga tudását illetően. Ez az idill és csalódás kísérte végig élete során a női nemmel kapcsolatosan. Szerette a nagydarab nőket, akiknek – elmondása szerint – akkora tompora volt, mint egy söröslónak. Ez ugyan távol esett az antik ízlésvilágtól, ahová valamelyik felmenője révén kötődött. Innen a családi név, mely minden embert jellemez, legfeljebb nem mindegyiknek marad fenn eredeti jelentése. Görög Rezső arcéle, fürtös haja viszont egyértelmű utalás volt családjára eredettörténetére, apai ágon. Bár édesanyjához kötődött erősebben, mint sok nagy művész, németül soha nem tanult meg. Később ezért sem gondolkodott abban, hogy valamelyik németajkú országban telepedjen le, ahol sokkal nagyobbra értékelték volna grafikus művészként.

Az ellentétes szülőpár hatása, mely sok nagy művész életrajzában nyomon kísérhető, nála is kimutatható. Meggyőződéses, hithű kommunista édesapja eszmevilága taszította. Édesanyja számára ugyanez azt is jelenthette, hogy megmenekült a származása miatti kitelepítéstől a háború után, és ez egyúttal kiváló alapot szolgáltatathatott volna a kezdő művész pályafutásához, a művészsors azonban többnyire a nehezebb sors vállalását is jelenti. Nagyon durván beöklözött neki a korszak vaskalapos elvtársisága, mikor szakmai érdeklődését a saját ideológiai eltévelyedéseik alapján ítélték meg.

Korai évei, gyermek- és serdülőkkora a nagy gazdasági világválság és a háború idejére esnek, amikor sok család döntött úgy, hogy kevés gyermeket vállal. Emögött komoly tragédiák is húzódhattak, s ezeket legfeljebb a családok maguk tudhatták, jelenkoruk nem, vagy kevésbé. A magányosan játszadozó kisfiú, akinek álmodnia se lehetett arról, hogy a kerítés túloldalán önfeledten játszó testvérpár majd beveszi őt is a játékaiba, törvényszerűen fordult a kontempláció felé. Megfigyelte és elraktározta a látványélmények szintjén megtapasztaltakat, hogy aztán úgy húzza elő őket a talonból, mint egy rutinos alkotó. Fák, tájak, még érintetlen vidékek éltek emlékezetében, amelyeket benépesített sok-sok figurával. Az apró részletekben megbúvó korai tapasztalat: emberek, tájak, állatok és növények mind bezúfolódnak képeibe. Nagyvárosban született, ott nőtt fel és élt negyven éves koráig. A „legnagyobb magyar falu”, Budapest adja sok alkotása témáját. Sok tájképet álmodott vászonra és papírra. Mikor külföldi évei során rátört a magány, ezeket idézte fel, álmodta vissza és ábrázolta realiztikus, mégis azon jóval túlmutató eszközökkel. Az egyik nagynevű külföldi galéria, az *Arnot Gallery* realista festőnek nevezi. Talán mert nem túl sokat tudnak róla a tengeren túl, és az általuk átvett festmény egy realista csendélet. Amit viszont bizton elmondhatunk róla és alkotásairól, az a mágikus realista látásmód, mely sok képét jellemzi. A táj vagy a város benépesül sokféle emberi figurával, míg a végén valósággal elnyomják a környezeti látványt, és egy kavargó embertömeggé válnak, ahogyan a nagyvárosokban is gyakran tapasztaljuk: nem egyéneket látunk, hanem egy hatalmas emberi masszát (*A szerelem városa, Távoli kikötő, Bwana, Dante-illusztrációk, vázlat a Szpartakuszhoz, stb.*).

Vannak absztrakt és szürrealisztikus alkotásai is. Hatalmas, ajtó nagyságú vászonra láttam dolgozni, amelyhez először rajzasztalnyi tervet készített. Minden részletet kidolgozott rajta, s csak aztán vitte vászonra. Ezeket a képeket valószínűleg kiállításra, versenyre tervezte nevezni. Olaszországban több kiállításon szerepelt, eddigi ismereteink szerint *Milánó*ban és *Torinó*ban, de nem maradhatott el a római kiállítótermekből sem, hiszen élete második felét többnyire Rómában élte le, és ottani galériásoknak szállította képeit, melyeket hihetetlen technikával és gyorsasággal festett meg. Olaszországi élményeit megkeserítette, hibás nyelvtudása mellett, hogy ott nem értékelték grafikai tudását, és rézkarcot nem rendeltek tőle (egy könyvkiadó kivételével, mely Dante-illusztrációkat kért és kapott Görög Rezsőtől), mivel az ottani szemlélet szerint azok az alkotások kevésbé értékesek. Reprodukálhatóságuk miatt, így értendő, mert az ottani gyűjtők ragaszkodtak az egyedi darabokhoz. Hát igen. Dobnánk ki akkor másik nagy honfitársunkat, Dürert is a szemétkébe, csak mert művei az eredeti lemez alapján reprodukálhatók?

A tört olaszszággal beszélő külföldit szabad prédának tekintették a korabeli hiénák. Gyakran csapták be, és többször kifosztották, ahogyan hazatelepülése után is megeshetett vele. Minden vérbeli művész lélekben gyermek marad, gyermekien tiszta. Ezért fordul annyiszor elő, hogy a legnagyobb művész se tud bánni a pénzzel, és csak azután veszi észre, hogy lépre csalják, ha már megtörtént a baj. Nem más ez, mint gyermeki naivság, a saját tiszta lelkének projekciója a másikra, aki viszont vele ellentétben agyafúrt, haszonleső és alantas szándékú. A gyakorlatias érzékű kortársak kötelessége volna az, hogy ebben támogassák a máskülönben zseniális művészt.

Nem tudjuk, milyen nyomokat hagytak Görög Rezső lelkében a háborús emlékek. Soha nem beszélt ezekről, talán mert az ember nem szívesen nyilatkozik arról, ami kellemetlen, nyomorúságos, sértő vagy megalázó az életében. Elmúlt, és a háború múltával az emberek feledni akartak. Édesanyja hátrányos helyzetbe kerüléséről se ejtett szót, pedig nem lehetett könnyű. A nehéz sorsot viszont azért vállalják az igazán nagy művészek, mert ez ösztönzi őket arra, hogy minél magasabbra törekedjenek életük során. Mindaz, ami taszít, mögöttünk maradhat, ha egy nagy erőgyűjtés után hirtelen elrugaszkodunk. Ha előbb nem, internálása során mindenképpen elszakadhatott édesapja világától, mely onnantól fogva teljesen negatív színezetet öltött számára. Később, mikor már úgymond befutott, magához rendelte egy nagy káder a rózsadombi villájába, hogy tőle, a legtehetségesebbnek tartott művésztől rendeljen saját szája íze szerinti alkotást. „Művész úr, fesse meg nekem azt, hogy a szocializmus mén előre!”, hangzott a megrendelés. Görög Rezső Arany János-i fordulattal vágta ki magát az áldatlan helyzetből. Ő nem elég nagy művész ehhez, vannak nála sokkal nagyobbak, rendeljen azoktól, mert ő ezt nem tudja megfesteni. Mindez az egykor híres, majd hírhedtté vált Rózsadombon, olyan káderek világában, akiknek nem volt szabad visszabeszélni, mert megtorolták. Voltak ugyan kötelező vagy elvárt témák is, mint pl. a Fürst Sándorról és mozgalmi tevékenységéről készült rézkarca, de ezek alól hamar kihúzta magát. Fejlődése egyértelműen a nagyobb magasságokhoz és művészi értékekhez vonzotta. A tehetség mindig megkeresi magának a kitérési lehetőséget. Búvópatak módjára rejtőzik, mikor számára kedvezőtlenek a körülmények, de mindig felszínre tör, mikor megtalálja a kiutat.

Sok művész azért tért át az absztrakt festészetre a hatvanas években, mert menekült a szocreál előírások elől. A mértani formák világába sok mindent bele lehetett magyarázni, sok tudalékoskodó magyarázatot és áltudományos értékelést hallottunk is ebben a műfajban évtizedeken át. Ez a terület megmaradt végül a tehetségtelenek számára, akik mindmáig éltetik a kevés szakmai tudást igénylő stílust, azaz szélhámoskodnak művészkedés helyett. Tudjuk természetesen, hogy efféle kijelenteni szentségtörés számba megy, de ebben a művészi életrajzban nincs semmi helye a tettetésnek. Görög Rezső nagyon őszinte ember volt. Nem tűrte sem a hitványságot, sem a hazugságot, hiszen alapvetően becsületes életideálokon nevelkedett. Művészeti kérdésekben különösen nem viselte el a mellébeszélést. Késhegyig menő vitákat folytatott *Huszárik Zoltánnal*, aki gyakran fizetett tusrajzokkal éttermekben, mikor ösztöndíjasként Rómában tartózkodott. Görög ezt lejmolásnak vette, letolta Huszárikot emiatt. Pedig barátok voltak. Görög Rezső lelkében nem is maradt harag ezek után, csak a hiperérzékeny Huszárik lelkét sebezte meg. Olyannyira, hogy hamarosan hazautazott, jóval hamarabb, mint az ösztöndíjas ideje letelt volna. Mindketten kitüntetett helyen vannak azóta – odaát. Görög Rezső művészetének helyretétele viszont még várat magára a szakma részéről. Művészettörténészeknek kellene felmérni életművét, felkutatni festményei, grafikai hollétét. Mivel örökösök nélkül halt meg, életműve a magyar államot illeti, így az államnak vannak kötelességei is, hogy ez méltó helyére kerüljön, úgy állandó vagy vándorkiállításokon, mint művészeti galériákban, múzeumokban. A magyar közönségnek is joga van hozzá, hogy végre megismerje saját művészeit. Talán nem Görög Rezső az egyetlen, akit a távozása után elhallgatásra ítélt Aczél György verdiktje. Fiatal esztétika vagy művészettörténet szakos hallgatók kaphatnák meg szakdolgozattémaként Görög Rezső életművének feltérképezését. Egyúttal betekintést nyerhetnének annak a korszaknak a sötét mélységeibe is, amely mindent a saját ideológiai rögeszméinek rendelt alá, és ugyanennek a jegyében folytatná, ha lennének még követői ebben.

Görög Rezsőnek három sikertelen házassága egyikéből se született gyereke. Neki a művészetben adatott meg a termékenység. Előbb úgymond szívességből vette el egyik évfolyamtársnőjét, aki az akkori, igen szigorú törvények szerint nem maradhatott volna Budapesten az akadémia elvégzése

után. Másodszor elvette „a falu szépét”, ahogyan ő jellemezte csodaszép, de intellektuális erényekkel nem annyira rendelkező asszonyát. Görög Rezső szuper intelligens ember volt, jelentős műveltséggel bírt. Ám ezzel soha nem érte be, folyton többre törekedett. Harmadik házassága egy operett-énekesnőhöz kötötte, aki Győrben élt és jó pár évvel fiatalabb volt nála. Ez is válással végződött, miután Görög Itáliába távozott és ott telepedett le, Erzsébet asszony viszont az itthon maradás mellett döntött. Sok választása nemigen lehetett. A disszidensek családját nem engedték utazni, külföldön élő családtagjaikkal találkozni. Hogy miért? Nehéz megmagyarázni azoknak, akik nem éltek abban a rendszerben. Mi se értettük, mert az lett volna logikus, hogy a kommunizmussal és kommunistákkal opponáló személyeknek útilaput kötnek a talpára. Akik itthon maradtak vagy visszatértek, jóval több kellemetlenséget okoztak az általuk folyamatosan kritizált rendszernek. Hogy miért ragaszkodtak azok jelenlétéhez, akiket gyűlöltek, azt tőlük, az akkori rendszer uraitól kellene megkérdezni. Mint ahogyan azt is, miért privilegizálták a budapesti lakos státuszt. Talán ez az alapja a fővárosi félműveltek lenézésének a vidék és a vidékiek iránt. Még a hatvanas években is tíz évi ideiglenesen bejelentett budapesti lakcím szükségeltetett ahhoz, hogy valaki lakásigénylést adhasson be, majd újabb tíz-tizenöt évi várakozási idő, hogy valóban hozzá is juthasson egy esetleg teljesen lelakott lakás jogához. Ez nem feltétlenül volt tulajdonjog, csak bérleti lehetőség. A háború utáni lakáshiányt még indokolta a főváros széjjelbombázott állapota, majd az erőszakos iparosítás, az iparnak a fővárosba való koncentrálása. Később ez a bürokratikus gépezetnek nyújtott mellékkereseti lehetőséget, lévén, hogy mélységesen romlottak, azaz korruptak voltak. Summa summarum, ennek a fordított logikának nem az volt a lényege, hogy valakinek is jó legyen valamire, hanem hogy valakivel ki lehessen tolni, ártani tudjanak az erre szakosodott bürokraták.

Jelen írás nem a teljesség igényével íródik, mert hiszen csak mozaikképek ismertek az életműből úgy a Szerző, mint az esetleg még életben levő kortársak előtt. Célja az, hogy felhívja a figyelmet művészettörténet-írásunknak egy fehér foltjára, valamint az örökös, a magyar állam feladatára, melynek elmulasztása komoly felelőtlenség volna. Görög Rezső ötvenes-hatvanas évekbeli litográfia- és rézkarcterzésének egy része most galériásoknál hever eladatlanul. Feltehetőleg egykori vásárlói meghaltak, azok hagyatékából kerültek elő. Némelyikük olyan állapotban van, mintha hosszú évekig hanyódottna ócskásoknál, padláson vagy erős dohányos környezetében, tehát feltétlenül felújítandó. Viszonylag kevés kozmetikázással, megfelelő paszpartu- és keretcserevel ez könnyen megoldható. Festményeinek holléte már kevésbé ismert. Magántulajdonban, privát kollektívákban feltételezhetjük hollétüket. Itáliai termése, mely nem kevés, nagyjából negyven év alkotásairól van szó, már nehezebben kutatható, mert hazatérése után, pár évvel a halála előtt Görög Rezső teljesen elvesztette az emlékezetét. Gondozóinak semmiféle támpontot nem tudott adni, hogy ottani kapcsolatai, esetleges magántulajdona után érdeklődjenek, érdekeit érvényesítsék. A Nagy Görög egy újabb hajótörést szenvedett. Budapesten bérelt lakását kirámolták, őt magát az utcára dobták, ingóságait eltüntették. Egy szál ruhában került utcára, majd onnan kórházba, máskülönben hajléktalanná vált volna. Nyughatatlan, kissé izgága természetét, mely öregkorára nehezebben elviselhetővé válhatott, nem, vagy kevésbé tolerálta a környezete. Öregotthonban helyezték el, majd pszichiátriai kezelés alá. Volt gondnoka (gondnokság alá került) mindent elkövetett, hogy kilétét feltárja, de akkor már minden törlődött az emlékezetéből. Egy nagy művész sorsa így ívelt látszólag a semmibe. Szegénysorból indult, és nagy szegénységben halt meg. Közben azonban egy előbb fényes pályafutás emléke feltárandó, majd itáliai munkásságának története, mely nem lehetett sima és könnyű a számára, négy évtizedig szabadúszóként megélni. Gondnoka rendszeresen vitt neki rajzszerket, és ha a kedve úgy hozta, az öreg művész tusrajzokat készített. Témát, támpontot kért hozzá. Akár a gyermek Bernini, aki arról vált híressé, hogy mikor egy pápai fogadáson a pápa parancsára kellett volna rajzolni a egy fejet, Bernini, az akkor még bambino, visszakérdezett:

„Melyiket?” Görög Rezső is ezt kérdezte a gondnokától: mit rajzoljon le? Nyilván úgy értette, ahogyan nagy olasz elődje: mindegy, mit, akármelyiket tudja ábrázolni.

Itáliához legnagyobb szerelme, a tenger kötötte. Ez a téma gyakran visszatér tájképein. „Thalassza, thalassza”, mormolhatta ő is magában, ahogyan a megszállott tengerészek, akiket már-már szenvedélybeteg módjára köt magához a hatalmas víztömeg. Legfeljebb ő magyarul mondta ki, mert görögül se tudott. Kitűnő bűvár volt, disszidálnia is így sikerült 1970-ben a nagy tiszai árvíz idején, a megáradt Tiszán át, Jugoszlávia felé. Nyaranta, és tavasszal, amikortól a tenger hőmérséklete már elviselhetővé vált, gyakran utazott el tengeri utakra, amikre bűvárhalászattal kereste meg a rávalót. Hús-huszonöt méteres mélységekre merült, amibe még belegondolni is nehéz. Ha magasságban nézzük ugyanezt, templomtorony méretet jelent, tenger alatt pedig tíz méterenként plusz egy atmoszféra nyomást, vagyis plusz 2-2,5 atmoszférát a kinti, tengerszinti 1 atmoszféra nyomáshoz képest! Ehhez tüdő kell, fizikum, nagyon sok gyakorlat és kitartás. Nyilván az azokból a mélységekből felhozott halak, melyeket szigonypuskával lőtt, egy levegős merüléssel, légzőkészülék nélkül, természetesen, rendkívül ritkák voltak, tehát könnyen eladhatóak. Kedvence, a tengeri sügér (cernia) valóban nagyon finom volt.

Hosszú éveken, évtizedeken át tartottuk a kapcsolatot, ahogy lehetett. A honi cenzúra igen kevés mozgásteret adott ehhez. Egyszer a Vöröskeresztel kerestettem meg őt és a címét, mikor sokáig nem jelentkezett. Leveleiből csak annyit tudtam meg, hogy ismét költözik, címét legközelebb fogja közölni. Az új címről írott levelek viszont soha nem érkeztek meg hozzám. Ezért inkább telefonon hívott. De miután azzal is elmaradt, nekem többször változott a telefonszámom, és nem volt hová megírni. A munka és a család is igen sok elfoglaltságot adott, emiatt megint csak nem tudtam róla semmit. Idén különös „hívást” kaptam. A születésnapján, áprilisban mindig felköszöntöttem. Idén is eszembe jutott. Utánanéztam az Interneten, a mai kor adathálójátán, és meglepetésre azt találtam, hogy még él. Ezek után kezdtem el nyomozni utána, képeit pedig a Vaterán megtalálva, igyekeztem némi keresethez juttatni képvásárlásaimmal, addig is, amíg meg nem tudom, hogy él, milyen a sorsa öregségére. Hosszas keresgélés és több hónapnyi várakozás után derült ki, hogy az internetes adat téves, már több mint egy éve halott. Az üzenet mégis megérkezett hozzám, ami a hitetlenek és örök kételkedők számára nem érhető, nekem viszont egészen természetes. Azóta kitartóan keresem a maga után hagyott nyomokat, életrajzi adatokat, hátha összeállítható belőle egy valamirevaló szakmai életrajz, vagy legalább is egy figyelemfelkeltő esszényi anyag. A *Kieselbach Galéria* keresésére jelentkeztem, de a fiatal ügyintéző szerint csak a kész életrajz érdekli őket. Nincs más választásom, mint feljegyezni mindazt, amit néhai grafikus barátomról tudok. Azért nevezem így, mert ő annak tartotta magát. A festészetet másodlagosan művelte, ami nem jelenti azt, hogy abban kevésbé jó lett volna. Még vannak élő kortársai, akik jól ismerték. Igen kis számmal, de vannak. Az ő jelentkezésüket várom mielőbb. Egykori barátai közül tudomásom szerint már csak *Koncz Gábor* él. *Gácsi Mihály*, *Latinovits Zoltán*, *Domján Edit*, akikhez erősen kötődött, már rég nincsenek az élők sorában.

Domján Edit és Zenthe Ferenc

Ha élne, az idén lenne 86 éves, de 84 évesen távozott közülünk (a 85-öt már nem töltötte be), anélkül, hogy azok, akiket talán gondolatban, talán lélekben még keresett volna, értesülhettünk volna erről. A távoli üzenetet ezúttal továbbítom. Ha késve is, de megérkezett. A többi, reményeim szerint, a művészettörténészek és esztéták dolga. Remélem, olyan szeretettel fognak vele bánni, mint ahogyan Görög Rezső is kötődött a kis hazához. Idegen állampolgárságot soha nem vett fel, megmaradt mindvégig magyarnak. Számára ez nemcsak adminisztrációs kérdés volt. Minden elvéhez hű maradt, Olaszországgal és az olaszokkal egy „odi et amo” kapcsolatban élt jó négy évtizedig. A budapesti nyugdíjintézet egyetlen nap szolgálati időt se ismert el számára, hogy rendes nyugellátásban részesülhessen. Nem kötelesek. A jelenleg is érvényes jogszabályok értelmében ők csak jóváhagyják vagy elutasítják a dolgozó által begyűjtött számadatokat. A munkavállaló pedig úgy védekezhet, mint egy bűnöző egy bűnvádi perben, ha a második kategóriába sorolják be valami ok miatt, ami a közönséges halandó számára ismeretlen és érthetetlen. Mivel mentálisan olyan állapotba került, ami miatt nem szolgáltatott adatokat, így a hivatal nem is volt köteles utánajárni korábbi kereseteinek. Nem bizarr? Egy hivatal, amelyet azért tart fenn az állam, hogy részünkre szolgáltatásokat végezzen, munkahelyeinket és kereseteinket kinyomozza. Vajon hány élet zárul le a Görög Rezsőéhez hasonlóan emiatt? Műveit, melyek műkereskedőknél, illetve ócskásoknál, feltehetőleg bizományi letétben, hevernek, felvásárolhatná vagy begyűjthetné az állam. Elvégre őt illeti Görög Rezső hagyatéka. Valamint az érdeklődő közönséget, mely semmit se tud róla jelenleg.

Vajon hányan keresnek rá Görög Rezső nevére rajtam kívül? Hányan érdeklődhetnek utána az egy Kieselbach Galérián kívül? A potom pénzért árusított remekművek értő kezekbe is kerülhetnének. Pár

adat megtalálható az internetes oldalakon. Ezek egy része téves. Ahogyan angol nyelvű emigrációs története is. Nem azért távozott Magyarországról, mert műveit Európa-szerte kívánta népszerűsíteni, hanem mert újabb börtönévek vártak volna rá. Konceptiók per készült ellene, egészen más jogcím alapján, mint amiről valójában szó lehetett. Görög Rezső nemcsak idehaza volt népszerű, hanem Németországban is. Rézkarcait személyesen tőle vásárolták meg külföldi vevői, nem a Képzőművészeti Alapon keresztül. Dollárral, márkával fizettek neki, amit az akkori törvények nem tettek lehetővé. Az ifjabb nemzedék talán nem is tudja, hogy a korabeli élsportolók, olimpiások és prominens művészek soha nem kapták kézhez azokat a díjakat, amelyeket külföldön keményvalutában nyertek. Minderre az állam tette rá a kezét, s mint utóbb értesültünk, személyesen azok az elvtársak, akik a bécsi CW Bankon keresztül jutottak hozzá külföldi költőpénzükhez, mikor kupiba, szafarira készültek, vagy csak be akartak vásárolni a családnak, meg a kiskedvesnek. Aki valójában megdolgozott érte, annak legfeljebb a töredékét dobták oda forintban, tehát egy parazita réteg rátelepedett kiválóságainkra. Ezt a szabályt szegte meg felháborodásában Görög Rezső, és ezen már a fiatalok, akik egy relatíve szabadabb társadalomban nőttek fel, fölöttébb elcsodálkoznak. Nekik természetes dolog, hogy aki megkeresi a pénzt, az jut hozzá. Vagy mégse egészen? Ezen már nem elmélkedünk, mert célunk egy méltatlanul mellőzött, majd elfeledett nagy művész életművének felkutatása és ismertetése, nem közgazdasági, jogi és szociológiai témák feszegetése, vagy a mindenkori sóhivatalok bírálata.

Eger, 2016. augusztus 2.

A kortársak emlékeznek...

Néhány művész társ még őrzi emlékezetében Görög Rezső alakját és alkotó tevékenységét. Szinte a véletlen hoz össze velük, amiért hálás vagyok a Legnagyobb Rendezőnek. *Kratochwill Mimi* kiváló művészettörténészünk segítségével indulok el, hogy adatszerűen is felkutassam, ami még feltalálható a művész „lábnyoma” gyanánt. Tőle kapok neveket, címeket, hasznos tippeket, hogy ezek segítségével közelebb jussak célomhoz.

Gyulai Líviusz munka közben

Gyulai Líviusz és felesége nemcsak hogy emlékeznek rá, de ugyanazt a műteremlakást „örökölték meg” Görög Rezsőtől, amelyet a grafikus külföldre távozása előtt maga is bérelt. Ma már nem ott laknak, de több tárgyi emlék is köti őket néhai barátjukhoz. A legnevezetesebb egy hatalmas nyomógép, amellyel rézkarcait sokszorosította. Az óriás rézkarc tudomásom szerint egyedi „műfaja” volt Görög Rezsőnek. Sem a kortársak, sem a művész utódok között nem találni ehhez hasonló méretű karcokat. Gyulai Líviusz elmondása szerint még ezt is meg akarta nagyobbítani, de nem talált hozzá megfelelő mesterembert, aki ezt el tudta volna végezni. A monstrum gépezet azóta is a Teréz körúti műteremben áll. Gyulaiék szerették volna elvitetni onnan, mert hatalmas helyet foglal el, de nem akadt olyan markos ember, aki megbirkózott volna a szó szerint is megterhelő feladattal. Ennek helye ma már múzeumban volna, emlékeztetőül Görög Rezső fiatal felnőttkori alkotói időszakára és egyedi grafikai elképzeléseire, melyeket rendre meg is valósított. A Teréz körúti lakásban (akkor még Lenin körút) barátai, *Gácsi Mihály* és felesége, *Katalin* is segítettek neki időnként a sokszorosító munkákban, meséli Gyulai Líviusz. Ehhez Olaszországban is vett igénybe segítséget. *Dobi Piroska* elmondása szerint egy fiatal grafikus növendék dolgozott neki, így kiegészítve minimális ösztöndíját, mely akkoriban az itthonról kilátogató diákoknak, fiatal művészeknek járt. Innen-onnan érkeznek az információmorzsák, melyek egykor talán egy teljes tablóvá állnak össze, okulásul az utókor számára, és emlékeztetőül, hogy az ő tiszte nemcsak a feledés (igaz, ez is csak a méltatlanoknak dukálna, a nagyoknak nem), hanem egy-egy életmű méltó helyzetétele és megbecsülése is.

A Teréz körúti lakás egyúttal arról is mesél, hogy egykori lakója keresett és jól fizetett művész volt. Rajta kívül nem sokan rendelkeztek Alfa Romeo gépkocsival akkoriban. A műtermen kívül tartozott hozzá egy kisebb lakás is, melyet korábban talán személyzeti lakrészből alakítottak át. Itt lakott egy ideig *Görög Rezsőné Berta Erzsébet* is, férje külföldre távozása után. A nagyobbik lakrészbe ekkor költözött be a Gyulai család. A festő-grafikus baráttól azt is megtudom, hogy Görög Rezső egyszer egy dobozra való anyagot hagyott náluk megőrzésre. Ezek nem túl jó minőségű reprodukciók, melyeket a művész valamiért fontosnak tartott az utókor számára. Kutatási anyagként mindenképpen komoly támpontokat jelenthet, s nemcsak azért, hogy megtudhatjuk belőle, G.R. mely munkáit tartotta jelentősnek és megemléltendőnek. Talán hozzájuthatunk kiállításokra utaló dokumentumokhoz is. Ezek átadására ígéretet kapok Gyulai Líviusztól. Már csak elő kell találni a dobozt, amely ezeket az újabb kincseket rejt. Egy műterem számtalan kelléket, anyagot, dekorációs elemet rejt magában. Ezek között rejtőzködhet valahol a sokat ígérő dobozka.

A kiállítások helyszínét, időpontját nem tudják pontosan megnevezni a régi barátok sem. Négy évtized nagy idő, a művészeti események, még ha olyan fontosak voltak is, nem dátumként és anyakönyvi adatként rögzülnek a kortársak emlékezetében, hanem kultúrtörténeti jelentőségű előadásként. Egy művész előlépett az ismeretlenség homályából, és olyan jelentős alkotásokat mutatott fel, amelyeknek közismertté válása után már mint prominens személyiség szerepelt a köztudatban. A vele azonos korúaknak nagy része már nincs az élők sorában. Mások időskori betegségek miatt nem szólaltathatók meg. Én, a művésznél húsz évvel fiatalabb barát, ugyancsak megöregedtem, és okulva a fentiekből, a többé nyilatkozni már nem tudó kortársak és barátok példájából, igyekszem, az idővel valósággal versenyt futva, megörökíteni mindazt, amire csak vissza tudok emlékezni, valamint ami a túlélő kortársaktól beszerezhető és hasznosítható információ.

Az egykori alma mater archívumához még nem jutottam hozzá. Szabadságos időszak van, sokan nyaralnak, egyelőre ezzel a látogatással is várni kell. Ott meg kell lennie az egykori festőakadémián végzett diákok neveinek, adatainak egy fennmaradt adatbázisban. Egykori gondnoka, mármint a Gyámügyi Hivatal tisztviselője még várat az ígért maradék dokumentumokkal, melyek az elhalt után

ottani (ideiglenes) megőrzésre fennmaradtak. Ígéretet kapok rá, hogy ezeket megtekinthetem, vagy átadják nekem, nehogy megsemmisítésre kerüljenek.

Az Akadémia, ma Képzőművészeti Egyetem, Budapest

Saját emlékezetemben is kutatok egykori emléktárgyak után. Kellett lennie valahol egy fotónak, amit tőle kaptam, de már évek óta nincs meg. Ez megfelelne a Kiesebach Galéria felkérésének, mert ezen felöltözve ül. Két későbbi fényképen ugyanis búvárruhában látható, az egyikén félmeztelenül, egy sikeres halászat után, kezében hatalmas hallal, melyet ő maga ejtett el. A másikon a kedvenc tengeri halakból álló zsákmánnyal. Egy levél, mely hiányos tartalmú, és egy képeslap Görögországból, ahonnan csalódottan távozott, mert leírása szerint a görög orvhalászok kipusztították már a halakat a tengerből a robbantásos módszerrel, mely gyors zsákmányt ígért pillanatnyilag, utólag viszont egy üres tengert eredményezett. Egy kecskebőr táska, nagyon soksebes, nagyon puha, ami meglepetés volt egy római séta során. Benne egy gyönyörű kagyló, melyet később továbbajándékoztam egyik barátnőm kislányának, akit elbűvölt a benne rejlő „tenger hangja”. Egy játék mackó, melyet Pandának keresztelt el, holott nem panda volt, hanem valami más, együgyű arcú kis játékállat (ez is a Lauráé lett). Egy bugylibicska, parányi méretű, és egy miniatűr dobókockákat tartalmazó dobóedényke, melynek hollétét ismét kutatni kezdem, de képtelen vagyok visszaemlékezni, hogy a legutóbbi lakásfelújítás óta hová is kerülhetett. Egy kávézónak vagy valami római üzletnek a reklámjaként kerülhetett hozzá, majd parányi ajándékként hozzám. Általában rendszeresen szoktam őrizni az efféle kedves csecsebecséket, de annyi „hajótörés”, azaz költözés, lakáscsere, változás, átalakítás volt már az életemben, hogy képtelenség minden egyes tárgyat megjegyezni. Különösen akkor nem, ha a pakolást nem magunk végezzük, hanem valaki más, és mindig azzal az ígérettel, hogy mindennek meglesz a pontos helye, ami persze soha nem így szokott lenni. Az igazi „hajórakomány” azonban magukkal az emlékekkel telne meg. Ezek bizonyosan felszínre jönnek, ahogyan Rudi is mindig felbukkant tengeri merülései után. Mosolyogva, figyelmesen, gondoskodóan. Ma már talán nincsenek is ilyen típusú férfiak a világon, s nemcsak a mindent megszépítő emlékezet jótékony hatása miatt gondolhatom így. A legméltóbb szellemi partnert veszítettem el benne, amikor – mintegy égi tollvonásra – csillagpályánk távolodni kezdett egymástól. Nem volt több visszatérés, csak egymás felkutatása évekkel, majd évtizedekkel később, de akkor már nem találkozhattunk. Utóbb nem vitatom, miért, mert égi rendelésnek tekintem, s ugyanakkor megjegyzem, hogy a barátság számai ennél sokkal erősebbek. Azokat nem lehet szigorú, zord földi szabályokkal, egyetlen tollvonással megszüntetni.

Triton szökőkút, Róma, Piazza Barberini

A névváltás nem volt véletlen az imént. Németes becenevét valószínűleg kedves emlékéü édesanyjától kapta, ez ragadt rá Olaszországban is, ahol eredeti keresztneve kimondhatatlan volt az akkor még egynyelvű olaszok számára. Az olaszok, franciák, angolok hírhedtek voltak arról, hogy egyetlen más nép nyelvét se voltak hajlandók megtanulni. Élt bennük a birodalmi öntudat, az egykori gyarmattartó birodalmak gögös megvetése minden idegennel szemben. Az olasz 'straniero' (= idegen) szó egyúttal magában rejti a 'strano' gyököt, ami különöset, furcsát, idegent jelent, vagyis a hajósnép rácsodálkozását, sőt rámeredését mindenre és mindenkire, aki, ami máshonnan származik. A hatvanas-hetvenes évek világa még teljesen különböző képet mutatott, mint manapság. Úgy idehaza, mint külföldön. Az itthoni, viszonylag békés világból kicsöppenve meg kellett szokni, hogy Itáliában gyakoriak az utcai rablások. Iratokat, pénzt nem volt érdemes táskában hordani. Motoros rablók kikapták a nők kezéből a táskát, majd gázt adva gyorsan elhajtottak. Mellékutcákban még le is ütöttek embereket a bűnözők. Idegenkedésüket, nemtetszésüket gyakran kifejezésre juttatták, ha olyasvalakivel találkoztak, aki ellenkezett, vagy más nézeteket vallott velük szemben. Rudi mesélte egy halászfaluban történt látogatása egyik emlékét. Vitába keveredett egy helybeli öregasszonnyal, aki éppen valami halászhalót javíthatott. Egy elég durva szitkot jegyzett meg, amit a matróna tett, és ő akkor még nem értette: 'mortacci tuo!' Ez nagyjából annyit tesz, „Hogy döglőnél meg!”

A szitkot egészen bizonyosan neki szánták, mert ha a hálóra értette volna a néni, akkor ezt mondja: 'Mortacci tua!', ugyanis a háló olaszul nőnemű. Ez engem még elmesélve is megdöbbsentett, mert a mi jólneveltségünk egyszerűen lehetetlenné teszi, hogy vadidegennek ilyen csúnyát mondjunk, azaz kívánjunk. Nos, hát Görög Rezső, akit Olaszországban csak *Rudi Gorog* néven ismertek, hamar megérte a Márai által emlegetett ékezetvesztést a nevéből. Nemcsak hamar lehullt az ékezet a nevéből, hanem azonnal, mikor az adatait felvették egy jugoszláv határ közeli menekülttáborban. Amit az olaszok nem tudtak kiejteni, annak a helyesírását se tartották fontosnak követni, elvégre onnantól fogva az olasz kiejtési szabályok domináltak. A rá kimondott szitkokat pedig időnként ő is viszonzta. Nem csúnya szavakkal, csak leminősítő megjegyzésekkel. Sötétbarna szeme olyankor valósággal izzott a haragtól.

Még egyszer a tengerről

Legszebb tengeri kalandomat Görög Rezsőnek, azaz Rudi barátomnak köszönhettem. Sokat beszélgettünk a tengerről, mely nekem is nagy élményt jelentett. Gyakran hallgattunk zenét, miközben a műtermében dolgozott, máskor felolvastam neki. Találkozásunk a társművészetek találkozási pontja is volt: festészet, irodalom, zene emelték akkori mindennapjaink hangulatát. A tengerről annyit tanultam tőle, hogy akkor még írni nem tudó keresztfiam számára írtam egy könyvet, sok-sok képpel illusztrálva. Rudi egy alkalommal meghívott egy tengeri utazásra, ahová olasz barátaival készült. *Ponza szigetére* utaztunk el, amely Poncius Pilátusról kapta a nevét. Kicsiny, gyéren lakott sziget volt, mert nem rendelkezett egyetlen ivóvíz-lelőhellyel sem. Házai és lakosai akkoriban szegények voltak, időszakosan a turizmusból éltek, mára divatos és drága üdülőhellyé avaszták, csak a gazdagok engedhetik meg maguknak, hogy ott házat vásároljanak. Minden házhoz ciszterna tartozott, ahová a tankhajókkal érkezett vizet beszállították, s talán az esővizet is begyűjtötték.

Traghettoval, azaz komphajóval utaztunk, amely elszállította az utasok autóit is. Már az odaúton gyakran mondogattam, mennyire szeretnék találkozni delfinekkal. A hajót nem követte egyetlen delfin sem. Kissé nyugtalan volt a víz, és mindenki engem féltett a tengeri betegségtől, de nekem kutyabajom nem volt, az olasz fiúk viszont mind a fedélzeten töltötték a nagyjából egyórás utat☺))

Pónza sziget kikötője

Rudi ugratta is őket eleget, de csak sértődés lett a bennszülöttek tengeri betegsége miatt. Búvárkodni is elmehettem velük, de én nem kísérleteztem a tengeri merüléssel, hanem a csónakban olvastam és napoztam. Az első napon viszont teljesült az óhajom. Mint tudjuk, tengeri rokonaink, a delfinek telepatikus úton képesek kommunikálni egymással, és a jelek szerint velem is. Ahogy a sziget déli partjai felé tartottunk motorcsónakkal, megjelentek a delfinek. Egy egész csapat. Egy bébi delfin is volt velük. Én pillantottam meg őket először, és felkiáltottam: „A delfinek! A delfinek!”

Egészen közel úsztak hozzánk, bemutatták a kicsit is, aminek rövid teste még nem tudott olyan ruganyosan visszahajlani, és csobbanva érkezett vissza az anyukája mellé, akivel szorosan együtt úszott. Az egész egy csodás idill lehetett volna, de nem úgy volt. Velem egy időben az olaszok kiáltozni kezdtek: „Cápa! Cápa!” Ami természetesen hatalmas tévedés volt, ugyanis a delfinek és a cápák hátszonya és mozgása, valamint a farokuszonyuk mozgásiránya nagyon eltér egymástól, tehát messziről jól megkülönböztethetők. Az előző napi tengeri betegség után újabb blamázs a tengeri népfiainak, velem szemben, aki azonnal felismertem tengeri kedvenceimet. Az idill végképp szertefoszlott, amikor az olasz srácok úgy döntöttek, vízre szállnak, hogy találkozzanak a kedves tengeri emlősökkel. Magukkal vitték viszont a szigonypisztolyaikat is, ami nagyon durva gesztus volt a részükről, a delfinek ugyanis ezt fenyegetésként élték meg, és hamar elúsztak. Ha a csónakban maradnak, talán még meg is lehetett volna érinteni őket, annyira közel jöttek hozzánk. Vették az üzenetet, ami tőlem érkezett, de mások megzavarták értetlenségükkel és homlokegyenest ellenkező reakcióikkal. Az idillnek hamarosan vége szakadt, és én azóta se láttam delfineket, csak filmen. Ruditól elnyertem a vén tengeri medve kitüntető címet, míg az olasz fiúk röstellték a dolgot, és nem sokat beszélünk róla azontúl.

A delfinek kedvenc témáink maradtak utána is. Rudi úgy definiálta a kapcsolatunkat, hogy delfinek módjára folyamatosan tanítjuk egymást. Mikor két delfin találkozik ugyanis, mindent megtanítanak egymásnak, amit csak tudnak a világról. Náluk nincs kontraszelekció, hanem folyamatos tanulás van, ezért olyan nagyon intelligensek. Semmi tudást nem hagynak veszendőbe menni. Szóval köztük soha nem volt Sztálin-típusú vezető, aki valósággal lefejezte a tulajdon értelmiségét, beindítva egy önbedaráló spirált, mely hosszú időre tönkretett mindenféle fejlődést Oroszországban és az általa leigázott országokban is. Delfinéknél sok a tanulás és a játék. Lehet, hogy ők mindig játszva tanulnak, ahogyan az okos kisgyermek is. Bármikor visszagondolok erre a jelenetre, mindent képszerűen látok, akár egy filmen. Lehet, hogy az én memóriám sajátos, de az is meglehet, hogy az élmény

intenzitása tette lehetővé ezt a „lefilmezési technikát”. A képsor addig fog élni, ameddig én. Most egyelőre annyit mondhatok, hogy jövőre lesz negyven éve ennek a szép tengeri kalandnak.

A *Chiaia di Luna* öböl holdbéli tájra emlékeztet. Ennek is képei és hangulata maradtak meg bennem annyi évvel később is. Egy homorú, félkör alakú nagy bemélyedés a tengerparton, ami akár egy vízi amfiteátrumnak is adhatott volna helyet. Mármint a vízi bemutató a tengeren lett volna, a nézőközönség pedig a sziklás hegyoldalba vájt üléseken foglalt volna helyet. Más énelőttem nem álmodott effélett a Chiaia di Lunára, így maradt a kopár hely, mely egy hatalmas meteor-becsapódás helyszínére emlékeztetett, jókora darabot kivájva a hegyoldalból. A fiúk változtatgatták a helyeket, ahol halászni kívántak. A sziget és a környékén található sziklák nyugatra, és valamivel délebbre található a Nápolyi-öböltől, ahonnan indultunk a tragheatóval. Vulkáni fröccsenések nyomaiként, antik réműlet mementőjeként maradtak fenn, s talán már csak az olyan szemlélődő természetű embert emlékeztetik az egykori kataklizmákra, amelyek akkor megtörténhettek, mint én. Gyakran gondolok Andersen vadhattyú-meséjére, amelyben a hattyúvá változtatott fivérek egy picinyke szigeten pihennek meg, amikor kishúgukat menekítik magukkal. A szigeten épp csak annyi hely van, hogy ők heten körbeállva, egymás vállát átfogva összekapaszkodjanak és körbefogják húgukat, védelmezve a tenger dühöngő habjaitól. Jó pár ekkorka „szigetet”, azaz kiálló sziklát láttam arrafelé. Ezeken sok tengeri lény elmeszesedett váza rakódott le aztán, fekete-fehér kontrasztot nyújtva a különös emlékhöz.

Egy alkalommal elszabadult velem a csónak. Én olvastam, és egy idő után nem különösebben figyeltem a tengerre, amely egyhangúnak mutatkozott. Szürke volt az ég, még csak halvány árnya se volt a híres „azzurro”-nak, Olaszország jelképszníne. A vasmacskát rosszul vethették ki a fiúk, mert folyamatosan ki-kiakadva eredeti helyéről, megindult, lassan vonzólvda haladt velem a csónak, miközben a fiúk le- s felmerültek a tengerből. Mire észrevették, az egyszerű tengeri jármű hazafelé

tartott velem. Én annyira belemerültem az olvasmányomba, hogy csak annyit észleltem, mintha változna mellettem a táj, vagyis a szigetnek fákkal, sűrű növényzettel benőtt oldala változatosan mutatta meg magát. Hirtelenjében nem tudtak követni, mert a csónak akkor már messze járt tőlük. Le tudtak inteni viszont egy arra közlekedő motorcsónakot, ami utánam hozta őket, és megkönnyebbülten konstatálhatták, nem a nyílt tenger felé vitt el valami sebes áramlat, hanem csak hazafelé csorgott velem a bérelt jármű. Akár egy jól betanult ló, amelyikre rábízhatják megittasodott vagy halott gazdáját is, mindig békésen és biztosan hazatalál vele...

Vihar a tengeren

A visszaút Ponzáról közel se volt ilyen békés. Indulás előtt órákig vesztegelt a komphajó a ponzai kikötőben, mert a tenger viharos volt, az útra kelés pedig kockázatos. Végül, valamikor kora délután szabad jelzést kapott a traghetto, mindenki beszállt, és nekivágtunk az útnak. A jelzés viszont téves volt, mert hatalmas viharba keveredtünk a nyílt tengeren. Olyan óriási hullámok örvénylettek, amelyeknek aljára csusszanva parányi játékhajónak tűnt az egyébként természetes szállító jármű, telve utasokkal és gépkocsikkal. Ez utóbbiakat szerencsére alaposan rögzítették, így nem okozhattak egyensúlyvesztést a sok méter magas hullámok hátán, majd alján billegés és csusszanás közben. Rudi arcán láttam, hogy elég komoly a helyzet. Később azt mondta nekem, hogy szinte senkinek nem lett volna esélye a túlélésre, ha felborulunk. A tenger áprilisban még hideg, búvárfelszerelésben talán egy ideig meg lehet úszni a kihűlést, de anélkül pár perc a túlélési esély. Jobb híján figyeltem az emberek reakcióit. Olasz utastársaink hamar rosszul lettek. Egy részük tartotta magát egy darabig, majd a fedélzetre távoztak, ahol már sokak gyomra a tenger vizéhez hasonlóan hánykolódott. Néhány német

fiatalember valósággal ez extázisig lelkesedve fotózni és filmezni kezdte az egyébként fenséges látványt nyújtó tengeri vihart. A személyzet szinte felszívódott, kiszolgálás a továbbiakban nem volt. A pincérek a fedélzeti folyosó közelében könyököltek a korláton, várva a vészjelzést. Feltehetőleg ők lettek volna az elsők, akik mentőcsónakba szállnak. Sokak arcán félelem ült. Én szavak nélkül is vettem a jelzést, hogy veszélyben vagyunk. Magamban imádkozni kezdtem, és egy olyan fogadalmat tettem, amit soha senkinek nem fogok elárulni. Vártam a jelet, mikor kell megfognom Rudi kezét. Ő egészen bizonyosan megpróbált volna kimenteni, ha borulunk. Hogy ez az idő meddig tartott, nem tudom, mert ilyen helyzetben az ember időérzéke megváltozik. A másodpercek is egy örökkévalóságnak tűnhetnek. Fő, hogy az imádságom és a fogadalmam meghallgatásra talált. Istennek még terve volt velünk. Igaz, különböző helyszíneken, de volt. Rudi életműve megvalósult, csupán azt nem tudjuk, ő mekkora hányódásokon ment keresztül az elkövetkező évtizedek során. A sajátjaimat én tudom, de soha nem panaszlom, mert művészileg a javamra vált. Fejlődtem, értem, írásaim csiszoltabbak lettek. Hasonlóképpen Görög Rezső munkái, melyek mindenkit elkápráztatnak, aki csak ismeri őket. És épp ez a bökkenő. Vajon hányan ismerik a túlélő kortársakon, egykori barátokon, vevőkön és azok örökösein kívül a nevét? Hány művészettörténészt lehetne megkérdezni, hogyan katalogizálná az életművét? Melyik stílusirányzatba sorolná be a munkáit? Aczél György verdiktje máig él, és egyelőre hatalmasabbnak tűnik, mint maga a legmagasabb fokon művelt művészet, mely előtt minden művelt embernek le kellene borulnia. A nagyközönségnek ugyan sejtelve sincs, mekkora áldozatokot kell hoznia egy grafikusnak, hogy a merev anyagot és a bűdös savakat, festékeket költői könnyeddé hajlítva, mintegy magához szelídítve megszólaltasson egy hangot. Egy olyan finom hangot, amely a legtisztább zenei hangzáshoz hasonlítható csupán. Ezért írhattam a fentiekben, hogy három társművészet feltétlenül találkozott mindennapjainkban, s így műveiben is.

Feltettem a kérdést a *Hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum* személyzetének is. Elutasító választ kaptam. Senki nem emlékszik rá, sem a műveire. Úgy gondolják, én csak képzelem, hogy Görög Rezső náluk jelentős művekkel jelentkezett volna. Egyetlen festményét sem ismerik. Azt sem, amelynek címe *Vásárhelyi táj*, s talán egykor a modern művészetek pártolásáról is híressé vált város környékét ábrázolja. A fejemet csóválom, ahogyan Görög Rezső is tenné, ha még köztünk lehetne. Vajon hány művészt kell még áldozatként bemutatnia a kis hazának, hogy változtatni legyen képes ezen a szemléleten? Bármely környező ország boldogan serénykedne, ha, akár csak a statisztikai számai növelése érdekében is, de felmutathatna egy ekkora életművet. Ha már életében szankcionálták, legalább a halála után becsülnék meg. Nincs mit tenni, egyelőre kutatni kell, és előásni minden létező adatot, művet, ami még hozzáférhető. Nekünk nincs olyan könnyű helyzetünk, mint a régészeknek, akik évezredekkel később is találhatnak nyomokat, leleteket kutatásaik helyszínén. A romlékony anyag, a papír könnyen pusztulásnak indulhat, ha gondatlan kezekre bízák.

Eger, 2016. augusztus 14-15.

Egy másik kortárs

Miután több képét is megvettem, megpróbálok a galériásoktól informálódni, hátha tudnak Rudiról. Előbb azért, mert még azt hittem az internetes adatok alapján, hogy életben van és lehet segíteni rajta, amennyiben igényli. A kapcsolattartást mindenképpen, úgy vélem, de ez már mindegy, az ügy

rég lecsengett. Természetesen tisztában vagyok azzal is, hogy másokról adatokat szolgáltatni nálunk különösen visszatetsző dolog. Az ország nagyot sóhajtott fel, amikor a besúgói rendszer úgymond felszámolásra került, az adatok pedig nyilvánosságra kerültek. Nem mind persze, csak amit nem semmisítettek meg. A velük való foglalkozás undorítónak minősül, sokan valóban undorodva fordulnak el mindazoktól, akiknek valaha köze volt ehhez a piszkos rendszerhez. Egy francia filmélményem ötlük fel, valahányszor erre gondolok. A címére nem emlékszem, csak a szituációra, amelyben elhangzottak a következők. Egy öreg francia hölgy beszélget rendőr unokaöccsével, jobban mondva az unokaöcs próbál kedveskedve közeledni a nagynénjéhez, aki a következő mondattal hárítja el: „Ne haragudj, kisleányom, veled nincs semmi bajom, de undorodom a foglalkozásodtól.” Szóval a néni ezen az alapon zárkózik el mindenfajta kommunikációtól a rokonával. A rómaiak által leigázott népek felhördülése ez, akiknek még az anyanyelvét is kiirtották, ahogyan az angolok a tagországukét (walesi, skót, ír), és ma már valamelyik újlatin nyelvet beszélnek, s valahogy megmaradt zsigeri szinten a 'straniero', azaz az idegen betolakodó iránti gyűlölet.

Egy galériást mégis meg tudok szólaltatni, aki korábról ismerte Görög Rezsőt, majd hazatérése után is találkozott vele. A hatvanas években ő Nógrád megyében valamelyik kulturális intézményben tevékenykedett, akkoriban többször voltak megbeszélések, Rudi kiállításai kapcsán. Újabb tipp, merre lehetne kutatni egykori kiállításainak nyomát, eladott képei hollétét, még élő ismerőseit, barátait, akik mesélhetnének róla. Egy reneszánsz egyéniség persze mindenütt megcsillogtatja tudása és egyénisége pompáját, és utána több marad meg a hangulatból, mint az adatszerű tényekből. Attól még meg lehet próbálni. Nyomdokain haladni viszont olyasmiről, mint a dzsungelben keresni Eldorádót, a letűnt arany-várost, miután évszázadok hosszú során teljesen benőtte a buja vegetáció, s nemcsak az aljnövényzet, hanem hatalmas fák is sarjadtak nyomán. Az őserdei flóra pedig olyan, mint a feledés, vagy inkább fordítva. Az erdei vaddisznódagonya helyén pár héttel később már övig érő csalán burjánozhat, pedig az mérsékelt égövi tenyészet. A folyamatos öntözést kapó trópusi növényzet hirtelen nő és szaporodik, szinte kiirthatatlan vadont hozva létre a korábban emberek és vadak által rendszeresen használt ösvényeken is. Honi túráink alatt tapasztaltuk, hogy a régebben kocsútnak használt erdei ösvényeken nemcsak fű, útifű és szokványos útmenti növényzet termett, mint az útifű, hanem megtelepedett és gyümölcsöt hozott a szamóca, virágzik a kényesebb kankalin, a kedves ibolya, galagonya, erdei gyöngyökök, majd csemetefenyők is fel-feltűnedeztek, fák magoncai. Ha ezeket békében hagyják, járművel nem közlekednek rajtuk, hamarosan egybefüggő erdő lenne mára a helyükön. A fairtó emberi vadállatok aztán rácsfoltak erre, nem is akárhogyan. A csodálatos erdei templomok helyén letarolt hegyoldalak maradtak csupán, mintegy jelképezve a rendszerváltás valódi mibenlétét: ahová betették a lábukat, mindenütt elpusztítottak minden létező emberi és isteni teremtményt, csak mert senki nem szólt rájuk, tehát lehetett. De túl messzire tévelyegtünk el eredeti témánktól.

A győri galériás, aki egyik féltett kincsét adta el nekem, egy 1954-es rézkarcot, meghatódik, amikor azt tapasztalja, hogy én nem szeretni akarok, hanem életművet restaurálni, már amennyiben lehet. A legpimaszabb dolog az, amikor egy vadidegen kezd el kutakodni és a legmerészebb határozottsággal kijelenteni dolgokat egy rég elhalt művészről, akiről legfeljebb feltételezni tud valamit, konkrét ismeretanyaga pedig nincs vagy hiányos, az utóbbi nyilatkozók személye és szavai a homályba vesznek valahol az idő mélységes űrjében. Ezek szoktak lenni a leghangzatosabb elméletek, elemzések, „szakértői nyilatkozatok”, melyeket meg lehetne cáfolni ugyan, csak nem mindenki meri, mert a kinyilatkoztatók rendszerint igen arrogánsak és agresszívek. Valósággal lehengerlik a szerény hozzászólót, mert úgy tesznek, mintha mindent tudnának, ők maguk pedig tévedhetetlenek volnának. Esetemben természetesen nem erről van szó, hanem régi, elmélyült barátságról,

kinyilatkoztatni nem kívánok semmi, csupán feljegyezni mindent, ami emlékmorzsa egy nagy művész után még fennmaradt.

Görög Rezső: Favágók

A galériás elmondja, hogy a kép eredeti keretben van (ez látszik is), a meghullámosodott papírt nem érdemes kisimíttatni, mert csak árt a már nem fiatal anyagnak. A keret szépen megmunkált, faragott darab, restaurálásra nem szorul, kár lenne bolygatni. Néhány éve találkoztak utoljára Budapesten, ahol az agg művész már kissé zavarodottan viselkedett. Mintha nem tudta volna, hol van, leépülés jeleit mutatta. Ezt, bármennyire nehezemre esik is leírni egykor zseniális barátomról, fel kell jegyezni a hitelesség kedvéért. A *Gyulai Líviusz* által emlegetett rézkarc-sokszorosítógép esetét elmondom neki, és érezhetően szakértő választ kapok, amikor azt állítja, hogy muzeális darabról van szó. Feltétlenül meg kell menteni. Jómagam nem intézkedhetem ez ügyben, de megígérem, hogy mindent megteszek a gép fennmaradása és kiállításra kerülése érdekében. *Fáskerty* úrnak több Görög Rezső-mű is van a birtokában, de ezeken semmi pénzért nem adna túl. Nem is vételi szándékkal érdeklődöm, de nehéz megtörni a régi beidegződéseket. Azokét, akik még ismerték a csengőfrászt, az alattomosan suhanó Pobiedák, kitelepítések, koncepciók perek, verőlegények, erőszakos téeszésítés, ávós rémuralom, elvtársi bosszúhadjáratok idejét. És akik tudják, hogy az egykor kimondott verdikteket, kiközösítési utasításokat mindmáig tiszteletben tartják azok, akik hallgatólagos vagy tevőleges résztvevői voltak egy hitvány rendszernek, mely nem tűrte az emelt fővel járó, értékes ember jelenlétét az ő sunnyogó és mindig alattomosan hátulról támadó rendszerükben. Nem csodálom, ha nem mernek megszólalni egy ilyen régi ügyben sem, bár különösebb tétje ma már nincsen, legfeljebb a krónikást vehetik üldözőbe az erre szakosodott egykori téglák. Én viszont sokkal többre értékelem a barátságot és az életművet, valamint néhai barátomat, mint az emberi létezés legalacsonyabb szintjére süllyedt pribékek fenyegetéseit és utánam dobált szitokszavait.

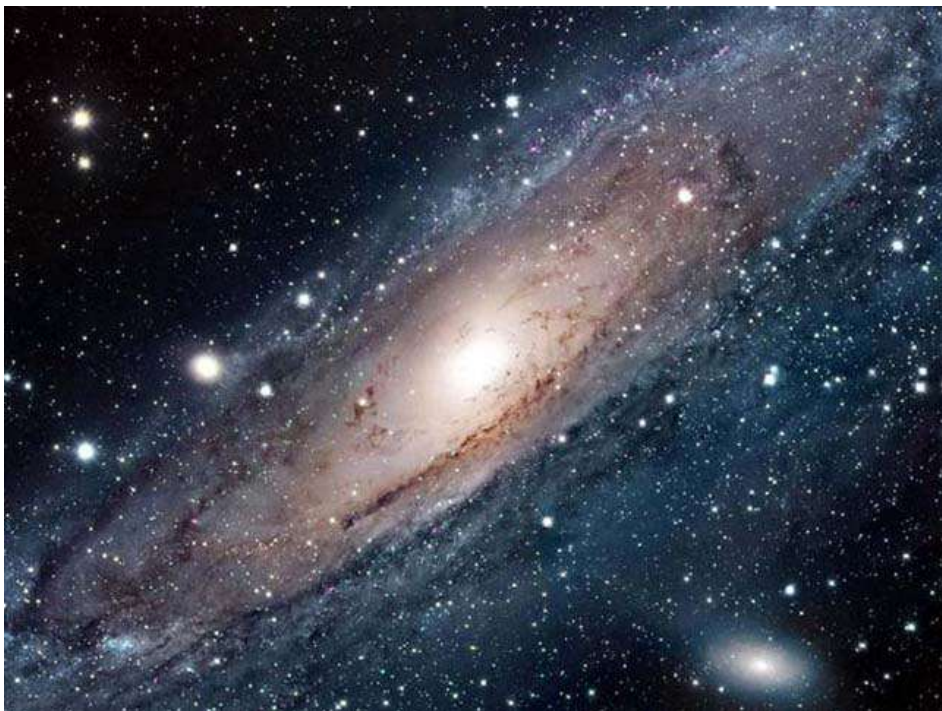
Éltünk egy rendszerben, mely előbb kitenyészttette saját kiszolgálói rendszerét. Ezt elitnek nincs lelkem nevezni, mert neveltetésem tiltja, hogy ilyen elegáns kifejezést használjak alantas alakok tömegére. Ezek meg is maradtak tömegnek, üres emberi masszának, mely legfeljebb arra lett volna hivatott, hogy az emberiség tudatlanabb tömegeit gyarapítsa. Hogy nem így lett, azt nyers üzleti érdekek döntötték el. Az elüzletiesített kultúra, vagy amit annak csúfolnak, az oktatásnak nevezett népbudítás, a tömegtájékoztatásnak nevezett agymosás, és az ezekre irányuló szándékok. Ugyanez a rendszer, épp ellenkező előjellel, bár ugyanazon szándékkal megteremtette saját ellenzékét is. Azt az ellenzékét, amelynek létezését tagadta, nem kívánta, viszont mindent elkövetett, hogy létre törjön és élete minden apró zugát tönkretégye. Teljesítményét tehát negatív rekordokban lehetne mérni, ami, ugye, pokoli gondolat.

Gondolatban végigjárom a pesti belvárost, sétálok egyet az egykori Lenin körúton, a mai Teréz körúton, ahol a nevezetes műteremlakás található, és újraélem az akkori hangulatot. Kevés az autó, sok az autóbusz és a villamos, az utcákon hömpölyög a tömeg, Szilveszter éjszakáján mindenki vidáman dudál, kiabál, énekel és ünnepli az érkező új évet. 1969 szilveszterén én is köztük voltam. De mit is ünnepeltünk? A rendszer bebetonozását? Ugyan. A hamarosan bekövetkező diáktüntetések, melyeket maguk az elvtársak provokáltak ki azzal, hogy szolgai módon elfogadták és végrehajtani kívánták a szovjet ukázt, ami szerint át kell térni az internacionalista (tév)eszmékre, megtagadni saját nemzetiségünket, hogy sikeresen bedarálhasson bennünket egy nemzetközi gépezet? Még a feltételezés is sértő. A látszólagos közös ünneplésben tehát már benne rejlett az ellenzék eltávolítási szándéka, és ennek ellenreakciójaként az ellenzék elfordulása egy stupid rendszertől, annak minden képviselőjétől, csak mert az egyik szemellenzős volt, a másik pedig szabadgondolkodó. Rudi és én azonos nézeteket vallottunk, csak még nem tudtunk egymásról. Ő hamarabb ment el innen, én hét évvel később. Utunk viszont nem egyfelé vezetett, csak rövid időre találkozott a térben. Spirituálisan azonos volt, de ez megint másfelé vezet.

Eger, 2016. augusztus 21.

A művészet Hubble-teleszkópja

Szinte reménytelennek tűnő vállalkozásba fogtam, amikor a Görög-hagyaték után keresgélni kezdtem. Aztán, a nevezetes ürteleszkópoz hasonlatos módon élesedni kezdett a befogott kép, és egyre több részlet tárult fel a szemem előtt. Görög Rezső az utána fennmaradt alig néhány tárgy segítségével beszélni kezdett. Ezt megelőzőleg a kortársak is elláttak információkkal, még hozzá egyre többel. Hinni is alig mertem, hogy még akadnak élő barátai, kollégái, akik megosztanák velem, amit Ruidról tudnak, mégis így történt.

Legelőször a *Tornyai János Múzeum* igazgatója jelentkezett. *Dömötör János* szakkönyvéből került elő az adat, mely szerint Görög Rezső már 1954-ben, az első Vásárhelyi Őszi Tárlaton is szerepelt, több tehetséges évfolyamtársával, művésztársával együtt. Főiskolai tanáruk, mentoruk *Szabó Iván* szobrászművész volt, aki gondoskodott róla, hogy legjobb tanítványai kiléphessenek a publikum elé már egészen fiatalon. *Dömötör János* könyve a Tornyai János Múzeum fennállásának 100. évfordulójára jelent meg, és érdemesnek találom lejegyezni, ki mindenki szerepelt az utóbb igen híressé vált tárlaton. *Almási Gyula, Barabás Gizella, Berky Sándor, Bezzegh Zoltán, Bíró István, Bizse János, Bokor Miklós, Erdős János, Füstös Zoltán, Gádor Emil, Görög Rezső, Gyenes Tamás, Hadik Magda, Kajári Gyula, Kelle Sándor, Kontraszty László, Kurucz D. István, Sz. Laki Ida, Medgyessy Ferenc, Novotny Emil, R. Radnai József, Redő Ferenc, Szabó Iván, M. Szűcs Ilona, Tarján Hédi, Tokácsi Lajos, Túri Mária, Zala Tibor.* (In: *Dömötör János: A Tornyai János Múzeum 100 éve. Múzeumi Műhely* 3. TJM, Hódmezővásárhely, 2004. p. 40.).

Talán már nem sokan emlékeznek rá, hogy a *vásárhelyi Őszi Tárlatot* eredetileg egy kerek évforduló alkalmára találták ki első szervezői. Hódmezővásárhelyet 1944 őszen „szabadították fel” a hazánkba betörő szovjet hadsereg egységei. Az ötvenes években gyakori volt az efféle „hálából rendezett” esemény, megalakított intézmény, és gyakran adtak hangzatos szocreál nevet iskoláknak, téveseknek, kulturális intézeteknek. A szovjet birodalom egyértelmű behódolást várt el minden leigázott néptől és annak vezetőitől. A művészek viszont alaposan rácsáfoltak erre az elvtársi szándékra. Vásárhelyen azok állították ki alkotásaikat, akiket valamilyen politikai oknál fogva nemkívánatosnak ítélték meg a fővárosban, és még nem voltak olyan nevesek, tehát könnyű lett volna megakadályozni az érvényesülésüket, híressé válásukat. Utóbb mindenképpen az akkori ellenzék fellegvárává vált úgy Hódmezővásárhely, mint az ottani művésztelepek. Akinek utóbb kétségei vannak afelől, ki melyik irányzathoz tartozott, kiállításainak színhelyei azonnal eligazítást adnak a kétségek eloszlására.

Kratochwill Mimi művészettörténész

Kratochwill Mimi segítségével és értő irányításával másokhoz is eljutok. A művészek hozzáállása változatlanul ugyanaz, mint amivel a korábbiakban találkoztam: egyből befogadnak és elfogadnak. Részben mert meghatódnak lázas keresgélésen az emlékek, relikviák után, másrészt mert egyetértenek velem, mennyi megmentendő érték maradhatott fenn és lappang az ismeretlenség homályában Görög Rezső után. Azért, mert akik hozzájutottak, azok közül sokaknak fogalma sincs, mi van a birtokukban, fityingeket adtak érte, vagy annyit sem, másrészt negyven év távollét az itthoni, korábban jól ismert közegetől nagyon leszűkíti azoknak a számát, akiknek mond még valamit a neve. A fiatalság az új trendeket követi: nonfiguratív, szélhámoskodásra is lehetőséget nyújtó stílusutánezatok, performanszok, melyek, akár a hiperaktív túlmozgásosság, lekötik ideig-óráig a figyelmet, de maradandó értéket nem adnak, legfeljebb meghökkentenek egy kicsit, szóval afféle kamaszos pótcselekvésnek minősülnek. A másokat provokáló kamasz is így van ezzel: egy darabig leköti a figyelmét és energiáját, ha valakire rászáll, majd ráun, és újabb célpontot keres magának, akit piszkálhat, szívathat vagy pukkaszthat.

Dobi Piroskával beszélek, egyelőre telefonon. Ő többször is volt vendége Görög Rezsőnek római útjai során. Kiállításokra utazott ki, és a hetvenes évek elejére datálódhat az az emléke (ő maga már nem tudja pontosan megnevezni az idejét), amikor egy fiatal grafikusnövendéket fogott be Rudi a rézkarcok előkészítésére és nyomtatására. Busás zsebpénz fejében, ami nagyon jól jöhetett a minimálnál is minimálisabb ösztöndíj mellé. Dobi Piroška nem segédkezett ebben, ő festő volt és maradt, és a fiatalember nevére se emlékszik, csak a lázas tevékenységre, amit a fiúk folytattak. Mivel rézkarcokat csak itáliai tartózkodása első éveiben készített a művész, gyanítani lehet, hogy a torinói, milánói kiállításokra nyomtatták azokat a rézkarcokat, vagy a könyvkiadótól rendelt *Dante-illusztrációkhoz*. A két kiállítás a netes archívum szerint 1972-ben, illetve 1973-ban volt, a Dante-illusztrációkra szóló megrendelés is akkoriban. Mikor mi találkoztunk 1977-ben, akkoriban már csak festményeken dolgozott Görög Rezső. Nyilván mert arra volt megrendelése, ami az akkori közönségigénytől függött. Többen több információt adnak össze, és körvonalazódnak kezd egy régi konfliktus története. Egy magát svédnek vagy svédországinak mondó házaspár kereste fel Rudit, és lemezeket akartak tőle vásárolni. Ő előbb nemet mondott, mert nyilván szerződés kötötte az olasz galériásokhoz, akiknek egész láncolata várta tárt karokkal, mikor 1970-ben végre megérkezett Itáliába. A házaspár azonban addig könyörgött és ígéretet tett neki, hogy eladott nekik két lemezt. Az ígéretet arról szölkáltak, hogy senkinek nem árulják el, honnan szerezték a sokszorosításhoz szükséges félkész terméket. Mikor erre fény derült, a galériások, akik egymásnak jót-rosszat egyaránt továbbadnak, kiközösítették Rudit, és többé nem vásároltak tőle rézkarcokat. Ahogy én is tudtam róla, úgy a kortársak is megerősítik, hogy ebben egyszerűen zseniális volt, szinte konkurenciája se akadt. A két lemez eladása viszont nemcsak hozott a konyhára, hanem egyúttal le is nullázta a további lehetőségeket. Az aranytojást tojó tyúkot levágták, azontúl nem lehetett könnyű az érvényesülés. 1977-ben, mikor mi találkoztunk, már nagyban rendelték tőle a tájképeket, amelyeket tömegével festett. A rézkarc és litográfia nagymestere, aki Dürerrel mérhető egy szinten, kénytelen volt áttérni a festészetre. Ez a kénytelenség azonban nagyon is értékes darabokat termelt. Csupán a lelki váltást próbálok érzékeltetni, nem a művészi kvalitást becsmérlem ezzel a kifejezéssel.

Gyulai Líviuszék is találkoztak vele többször olaszországi útjaikon, amikor kiállításokra érkeztek az olasz fővárosba. Ezek pontos idejéről később fogok értesítést kapni, mert hirtelenjében nem emlékeznek rá. Vannak viszont könyvek, prospektusok, amik alapján utóbb tájékozódni lehet. Kutatásaimban azt a számomra racionálisnak tűnő elvet követem, hogy a személyeket kutatom elsősorban, s csak aztán folyamodom intézményekhez, nyomtatott anyaghoz, mert ez utóbbiak

tovább elérhetőek lesznek, míg az ember halandó, és így is isteni csodának kell tekinteni, hogy ennyi élő kortársat, barátot kereshetek még fel.

Koncz Gábor Kossuth és Jászai-díjas színművész

Meglátogatom *Koncz Gábort*, akit kalandos kapcsolat fűz néhai barátjához. 1970-ben felkereste őt Rudi, és egy rézkarcot ajánlott, de nem megvételre, hanem egy különös cserére. Mivel tudta, hogy Koncz Gábor bűvárokodik, a képért egy bűvárfelszerelést kért cserébe, légzőkészülékkel. Alku nem volt, Koncz Gábor azóta is büszkén őrzi az egyedi darabot, melynek párja nincsen, s nemcsak művészi értelemben. Az eredeti rézlemez eltörött, és egyetlen nyomat készült, ami rézkarc esetében valóban unikum. A kép becse nemcsak a közös emlékek miatt emelkedik akkorát, hanem a különös sztori kapcsán is. A Koncz Gáborral való kapcsolatára magam bukkanok rá. Emlékeim között őrzöm neves színészünk egy nyilatkozatát, melynek során megemlíti, hogy egy hatalmas Görög Rezső-rézkarc díszíti lakását. Utamat segítő kezek vezetnek. Úgy a kapcsolatfelvétel, mint a látogatás hamar sikerül. A népszerű színész ugyanúgy elérte szándékomat, mint a többi művész. Egyedi tervezésű házának nappalijában, a kupola alatt beszélgetünk. Egyikünk se érti, miért nem kerestem fel bennünket Rudi a 2000-es években, végleges hazatérése után. Színész barátját se, engem se, és sok más régi barátját sem. Talán elveszítette a címeket, nekem talán nem emlékezett az asszonynevemre. De még híresebb kollégái közül se került képbe, csak igen ritka kivétellel, akikkel eztán fogok részletesebben beszélgetni. Bár nem oknyomozó riportra készülök, mégis valami hasonló érzésem van, mikor átgondolom ebben a kutatómunkában betöltött szerepemet. Ez a könyv is mozaikszerű képekből áll össze. Morzsákból, ahogyan Kratochwill Mimi mondja. Morzsakönyv, mondom ki az új címet, aminél talán később is megmaradok.

A rézkarc, ami egy bűvárfelszerelés árával volt egyenlő

Találkozóra sietünk volt gondnokával, *Pálfy Miklóssal*. Kis csomagot ad át, Rudi személyes anyagával. Benne egy halotti bizonyítvány, egy végzés a gyulai önkormányzattól, melyben rendelkeznek a művész temetéséről. Ebből tudom meg, hogy azért hamvasztották el, mert tavaly márciusban, amikor eltávozott közülünk, magas volt a talajvíz szintje az Alföldön, tehát temetése ebben a formában volt lehetséges. Kézbe vehetem olasz személyi igazolványát, melyet szerencsére magánál tarthatott, így legalább igazolni tudta magát, mikor már kezdett felejtetni. Egy noteszt tartalmaz még a kis tasak, és karóráját, mely természetesen vízálló. Egy gyakorló bűvárnak feltétlenül tudnia kell, mennyi időt töltött már a víz alatt, ha biztonságban vissza akar érní a felszínre. Ez azonban egyre távolabbi emlék volt Rudi számára. Csak utolsó noteszében találok pár vázlatot, melynek segítségével talán elmagyarázta valakinek, hogyan igyekszik a felszínre a szabadtüdős merülő, de az is meglehet, hogy ezekkel a rajzokkal álmolta magát vissza az imádott tengeri közegbe, amikor már nem volt reménye arra, hogy fizikailag is visszatérhet oda. Utolsó lakása kifosztása után utcára került, tudom meg később kezelőorvosától, *Dr. Soós Lászlótól*. Akkor még mentálisan is rendben volt, csak a sok méltatlanság, ami ezután következett, rontott annyit az állapotán, hogy egyre mélyebbre menekült a jótékony feledésbe. Jótékonynak mondom ebben az esetben, mert a méltatlan körülmények egészen bizonyosan kiborították az érzékeny művészt. Kezelőorvosa és gondnoka igyekeztek javítani helyzetén, amikor egy szál ruhában közel került a hajléktalansághoz. Orvosi beutalóval kórházban helyezik el, hogy ettől megmeneküljön, onnan öregek otthonába Üllőre, aztán pszichiátriai osztályra, majd ismét egy öregek otthonába, Gyulára, ahol minden korábbi kapcsolatát elveszíti a külvilággal. Budapestet ismeri, szereti, hasonlóképpen elboldogul egy darabig Olaszországban is, ahol van egy lakása, vagy talán bérelt is, Grossetóban. Erre utal lakcíme is, valamint a noteszében található feljegyzés, ezzel a megjegyzéssel: „a lakás”. Ide járhatott vissza, talán valamilyen állami segély vagy nyugdíjszerű juttatás felvétele céljából, amíg visszajárhatott. Úgy kezelőorvosa, mint gondnoka felajánlották neki, hogy repülővel elviszik, elkísérik, hogy a neki járó juttatásokat felvehesse, de ebbe nem egyezett bele. Talán mert ez nem járt volna neki, ha nem Olaszországban él, talán mert világlátásban független természetű volt, és még a legjobb barátaitól se tűrte el, hogy betekintést kapjanak életének azon területére, amelyet titkolt előttük. A lakcím megvan, csupán oda kell utaznia

valakinek, hogy személyesen megtudakolja, milyen kapcsolat fűzte oda. A bank, ahová a havi járandóságát átutalták, Rómában van, mondja gondnoka, de a végén annak a címét, hollétét is elfelejtette az elaggott művész.

Nézem a kis nylontasakot, melyet csak bugyinak szoktak hívni hazai zsargonban. Ennyi egy emberélet. Ennyi maradt egy zseniális művészből. No meg az urna által tartalmazott hamvak, melyeknek hollétéről eztán fogok értesülni. Felhívom a gyulai önkormányzati hivatalt, ahol nem kaphatok felvilágosítást. Megkapom a szociális otthon címét, ahol utolsó évében élt, majd meghalt, de még nem találok olyan személyt, aki emlékezne rá, vagy bármiféle felvilágosítást adhatna Rudi utolsó évéről, munkáiról, emberi kapcsolatairól, végső nyughelyéről, ahová egy szál virágot el lehetne helyezni.

Megtalálom viszont régi barátját, *Gyémánt Lászlót*, akivel külföldi évei során is tartotta a kapcsolatot Rudi, majd mindkettőjük hazatérése után is, Budapesten. Gyémánt Lászlónak saját galériája volt Bécsben. Ugyanarra ambicionálta, amire én is korábban: költözzön át valamelyik németajkú országba. Gyémánt László segítette volna ebben. Ott sokkal jobban élhetett volna, a rézkarc mestere jelentős felvevő piacra lelhetett volna, de nem cserélt még egyszer hazát. Igaz, Olaszországot nem tekintette annak, de a tengert senkiért, semmiért nem cserélte volna el. Címét, hollétét illetően gyakran titkolózott is, meséli a régi barát. Még neki se volt hajlandó megadni a címét, telefonszámát. Ragaszkodott hozzá, hogy csak ő hívhassa Gyémánt Lászlót, ahogy annak idején engem is. Talán zaklatták a honi titkosszolgálat részéről, talán másért. Mindez kissé ellentmondásos általam is ismert barátságos lényével, nagyvonalúságával és nagylelkűségével, mellyel barátait, az általa egyértelműen elfogadott személyeket kezelte.

Konstantin László grafikusművész

Gyémánt László meséli a következő sztorit. Másoktól is megtudtam, pl. *Konstantin László* grafikustól, hogy Rudi nagyon jól keresett otthon, negyven éves koráig. Megrendelés volt bőven, hiszen az általa készített óriási méretű rézkarcok különlegesnek minősültek, túl azon, hogy esztétikailag mekkora élményt nyújtanak mindmáig a nézőnek. Ők, mármint Görög Rezső és Gyémánt László rendszerint a

Fészek Klubban találkoztak. Egy alkalommal az ún. „suttogó fal” mellett üldögéltek, nagyon késői órában. Ez a fal onnan kapta a nevét, hogy ha valaki felé fordult és csak suttogva mondott valamit, az akusztikai hatás igen hatásos volt: felhangosítva az egész terem hallotta, mások ott mit beszélnek. Rudi egyszer csak a falhoz fordult, odasúgott valamit, s ahogy megszólalt, megjelent a pincér. Mikor Rudi rendelt, elutasító választ kapott, mert csak egy pohár tejet kívánt. Egy darabig elvitatkoztak rajta, s akkor Rudi előhúzott egy hatalmas köteg százast a belső zsebéből, ami akkor nagyon nagy pénznek számított (mint manapság, mikor az úrgazdag vállalkozók milliókat tartalmazó tárcákkal hivalkodnak). Kihúzott belőle két százast, letette az asztalra, és közölte: „Én ezért a pénzért kérek egy pohár tejet.” Az elámult pincér rögtön kapcsolt, és röviden válaszolt: „Értem. Rendben van.” A fáma szerint felhívta a bojszolgálatot, a főpincér átadta a kikerülő fiúnak a lakáskulcsát, és a saját fridsideréből elhozatta a tejet. Ebből szolgáltak fel egy pohár tejet a művészek, kommentár pedig egyik részről se hangzott el. A szegénysorból indult kisfiú, aki annak idején csodálta és talán kicsit irigyelte is a bicikliző szomszéd lányokat, a hatvanas évekre már jócskán magasra hágott a társadalmi ranglétrán, és megengedhette magának az efféle allűröket. Emlékezetem szerint akkoriban 3 forintba került egy liter tej, tehát még a bojszolgálat igénybe vétele mellett is megérte kiszolgálni a különleges igényű művészt. Rudi soha nem ivott alkoholt, nem alkoholizált együtt a barátaival, de nem is kifogásolta, ha azok megisszák a magukét. Gyémánt László szerint valami gyomorbaja volt, de én erről soha nem hallottam. Mindig makkegészségesnek tudtam Rudit. Érzékeny idegrendszere valószínűleg nem tolerálta az alkoholt. Tejet valóban szívesen ivott, még öregkori feljegyzései között is megtalálható a beszerzések vagy beszerzendők között egy-egy liter tej. Egy kishivatalnok keresete a 60-as években 1200 Ft körül volt, tehát a százas szorzó használata a pénz értékének összehasonlítására reálisnak tekinthető (gyenge matekosok kedvéért: 300 Ft a 20 ezerhez). A gesztus nemcsak azt takarta, hogy a művész ezt megengedheti magának, hanem hogy neki akkor ennyit megért a megkívánt pohár tej. Gyémánt Lászlónál egyébként felbecsülhetetlen értékű anyag lappang valahol egy könyvkupac alján, saját elmondása szerint: Rudi naplója, amelyben részletesen leírja disszidálása történetét, kiűzését a megáradt Tiszán. Nevetve mesélte (1977-ben) nekem a következőt. *Szendrő József*, aki akkor már jócskán elhízott, fulladozva nevetve anekdotázott a szökésén: „A Görög orosz levegővel úszott ki a szabad világba...” Merthogy a légzőkészülék, amelyet a víz alatti tartós úzás kedvéért viselt a hátán Rudi, orosz gyártmány volt. Ő ugyan sokáig bírta egy levegővel a víz alatt, de a megáradt Tiszában a lehető legveszélyesebb körülmények között nem lett volna értelmes dolog ekkorát kockáztatni. Megint az ifjabbak kedvéért egy kiegészítő magyarázat: minden, ami orosz, szovjet, abban az időben az elnyomást jelképezte nekünk, magyaroknak. Szóval Rudi az idegen elnyomók által szolgáltatott oxigénnel jutott ki a valóban szabad levegőre, egy szabad országba, a barátok, kollégák legnagyobb derűségére...

Konstantin László grafikusművész elmondása szerint hárman rendelkeztek a korábban csak hatalmasnak nevezett nyomógéppel az akkori művészvilágban: *Kondor Béla*, *Konstantin László* és *Görög Rezső*. Ő volt az a barátja is, aki „megörökölte”, azaz átvette Bajcsy Zsilinszky utcai műteremlakását, valamint aki lefotózta Rudi képeit, melyek valahogyan Gyulai Líviusznál kötöttek ki. Mármost a reprodukciók.

Egy alkalommal verekedésbe keveredett Rudi. *Garas Dezsővel* támadt nézeteltérése egy gépkocsi adásvételi ügy kapcsán. A végén össze is verekedtek, vagyis a sportos Rudi megruházta az akkor giliszta vékonyságú Garast. Emiatt letartóztatták, majd bebörtönözték Rudit, aki még a sitten se vesztette el hatalmas életerejét és életvidámságát. Bevitette magának a rézkarc felszerelését és a nyomógépét, s aztán töretlenül dolgozott tovább. Az utókornak nem tiszte az ítélkezés, egyébként se él már egyik érintett fél sem, mindezt csupán azért kell lejegyezni, hogy a Kedves Olvasó megértse: a

művészet olykor túlfűtött lelkiállapotban születik, egyes művészek nem állhatják egymást, és még köztük, a legkifinomultabb lelkek között is előfordul, hogy a közönséges halandókhöz hasonlóan oldják meg vitás ügyeiket. Senkinek nem adunk igazat, senkit nem mentetünk, de senkinek nem is segítünk haragudni. Kettejük belügye volt az említett affér, Rudi leülte a büntetését, Garas Dezső elégtételt kapott, ha vitatkozni akarnak még rajta valaha, hát odaát a túlvilágon teszik. Már ha ugyanott tartózkodnak.

Kalandos úton lelek rá *Baranyi Juditra*, aki Múcsarnok-beli első kiállításának rendezője volt. Nehezen nyilatkozik, hamar kiderül, hogy nem kedvelte Görög Rezsőt, sőt inkább ellenszenvezett vele. Akkoriban a kiállítások komoly rangot jelentettek egy-egy művész számára, a személyzet kiszolgálta őket, de itt valami por került a gépezetbe. A hölgy elmondása szerint Rudi nem szállította le időben a kért rajzokat, úgy kellett értük küldetni. A rendezők bekeretezették helyette a képeket, a kiállítást pedig *Gelley Kornél* színművész nyitotta meg, aki meglehetősen lehúzta a valószínűleg ünneplésre számító művészt. Kondor Béla-epigonnak nevezte, és ehhez hozzászólni se tudunk, vajon a szárnyait még csak bontogató művész korai korszakáról van szó, vagy valami sérelemről, ami közte és Kondor Béla, vagy közte és Gelley Kornél között esett? [Sok korai mű megtekintése után én egyetlen műalkotáson se fedeztem fel Kondor-hatást, nagyon erősen különbözik a stílusuk egymástól – M.M.]. A sértés mindenesetre megtörtént, Rudi megsértődött, és otthagyta az esemény helyszínét. A rendezést ezek után nem köszönte meg Baranyi Judit művészettörténész asszonynak, akivel feltehetőleg ellentétes politikai nézeteket is vallottak. A hölgy viszont-megsértődött, a képeket utóbb visszaküldette Rudi akkori Bajcsy-Zsilinszky úti lakására, ahol Rudi még a szállítómunkásokat is megsértette azzal, hogy át se akarta venni a képeket. A Kieselbach Galéria archívuma szerint a kiállítás 1963. január 11-től február 3-ig tartott. Baranyi Judit haragjában kidobta Rudi teljes anyagát, még a meghívót se őrizte meg. Szokásával ellentétben, merthogy minden más művész dokumentációs anyagát megőrizte, kivéve Görög Rezsőét. Mikor megtudja, hogy Rudi már meghalt, és megemlítem, hogy a művészeket más mércével kell mérni, elfogadja, és csendes rezignációval elismeri, számtalan művész kinézete utal mentális zavarra, miközben tudjuk, hogy zseniálisak. A szállítómunkásokkal az affér végül is azzal zárult, hogy az egyikük begorombult, hatalmas testi erejét kihasználva megfenyegette Rudit, aki végül aláírta az átvételi elismervényt. Baranyi Judit és Görög Rezső kölcsönösen megszabadultak egymástól.

A folytatásban egyelőre egy jókora fehér folt mutatkozik. Nem tudjuk, a Múcsarnok-beli kudarc után hol állított ki Görög Rezső, csupán sejtjük, hogy máshol folytatódott a sikerszéria. Olaszországi és más külföldi galériáknak, rendezvényeknek, pályázatoknak kellene utánanéznii, amit egyelőre nem tehetek meg. A galériáknak még csak a honlapjához való hozzáférés is pénzbe kerül. Egyes helyeken több száz eurót kellene leróni, amit egyrészt nem az én tisztem rendezni, másrészt az örökösnek, a magyar államnak is illik hagynom valami tennivalót. A most megismert barátok közül senki nem emlékszik az első két feleség nevére, csak *Berta Erzsit*, a harmadikat ismerték, ki melyik korszakából: *Győr*, *Kecskemét*, *Szolnok*. Rudi elmondása szerint az első két asszony nem is igen játszott jelentős szerepet az életében, Erzsit viszont nagyon szerette. Mindenki egybehangzó véleménye szerint nagyon kedves nő volt, *Sas Józseffel* később kötött házasságát mindenki értetlenül fogadta. Erzsit vidéki szerződése miatt gyakran élhettek külön, vagyis egymástól távol. Talán csak a későbbi csalódás mondatta Rudival, de lehetett az ő szabados természete is az oka, hogy ő nem tartott sokat a házastársi hűségéről. Ez a világ tőlem távol áll, mert én a két ellentétes nemű ember tartós szövetségén alapuló kapcsolatban hiszek, ahogy otthon is tanultam. A fent említettek mindegyike lehet nagy szöveg, pesti vagánykodás, nem minősítem, de a hitelesség kedvéért feljegyzem. Még csak újdonságot se mondok vele, hiszen a mai, túl szabados világban nagyon is sokan élnek nyitott házasságban. Ehhez kitalálták

ezt a hivatalosnak és bevettnek elfogadott, „domesztikált” kifejezést is. Hangosan kimondani viszont nem sokan szokták, mindezt gyakran belepi a hipokrizis kenetes masszája. Az igazság tehát ugyanaz, legfeljebb a látszata más.

Jegyzet a lila színről. Sok dicséretet kaptam Ruditól színízlésem és időnként mások által merésznek vélt színösszeállításaim miatt. Mindketten kedveltük a lilát, ennek többfajta változatát. Rudi hordott lila nadrágot, pólót, ingeket is, ami megtévesztő lehetett, mert akkoriban ez a melegek általános üzenete volt egymás felismerésére. Képzelem, mennyi afférja akadhatott ebből. Leszólíthatták, zaklathatták a kor szokásaival ellenkező hajlamot még büntető társadalomban. Részéről is, részemről is csupán színpreferencia volt ez, de a külvilág megítélése más lehetett. Az én kombinációm alapja az volt, hogy a piros alapú lilát pirossal lehetett együtt viselni, míg a kék alapúhoz a kék különböző árnyalatai illettek. A kék-zöld kombináció is attól függ, melyik árnyalatokról van szó. Ebben a természetben is fellelhető variációk adnak hamar eligazítást. Erre valószínűleg születni kell. Az egészséges színízlés biztos alapot ad az eligazodáshoz, nincs szükségünk hozzá külső segítségre. Ám nem elég merésznek lenni, mert a biztos tudás hiánya igen ízléstelen eredményeket okozhat a vaktában vagdalkozó keze nyomán. Ugyanúgy, ahogyan a kitekert nyakú, modernkedő dallamok is sértik a jó ízlést, az összevissza rakott, össze nem illő színek is elborzasztják a tökéletes ízlésű embert. Mindketten untuk a szokványos színvariációkat, ám az akkoriban divatos „döglött” színek se tetszettek egyikünknek se. Tompa, szürkével lebutított színek voltak ezek, vagy az árnyalatok szomorkás változatai, melyek lehangoltak. Én azóta is vallom, hogy a természetes színek a legszebbek, mert azok a Legnagyobb Művész ízlését tükrözik. Istené ez a cím, senki más nem méltó rá. Weöres Sándor rezignált felsóhajtása jut eszembe mindig erről, mellyel arra vágyott, bárcsak egyetlen szín volna, amit ő maga találhatna ki, és még nem létezik.

Eger, 2016. augusztus 22-30.

Enzim-szerep a kutatásban

Kissé akadozik a kutatómunkám, mert van egy irány, amely felé még nem indulhatok: az ellopott festmények sorsa. Bár jól tudom, hogy ezek igazíthatnának el a legjobban Rudi utolsó alkotói korszakával kapcsolatban, mégse ugorhatok neki direkt módon a volt főbérlijének, aki ilyen gorombán próbált elégtételt venni az elmaradt labkér miatt. Igaz, Rudi éppen pénzért ment el Olaszországba, de a furmányos főbérli, akit barátunk csak nagy maffiózónak nevezett barátai előtt, épp ezt az időt használta ki, és fosztotta ki a művész lakását, mielőtt ő még visszatérhetne és rendezhetné a tartozását. Ha jóhiszeműen kivárta volna, amíg visszajön, akkor már nem lett volna alkalma rá, hogy bármit is lefoglaljon tartozás fejében. Maga az eljárás is elképesztő, mert az ilyesmihez bírósági végzés kell, az ügyben eljáró személy pedig nem ő lett volna, hanem valamelyik hivatalos szerv küldötte. Persze tudjuk jól, hogy az ilyen foglalkozást űző emberek is roppant népszerűtlenek, általában undorodnak tőlük, mert döggeseleként csapnak le hagyatéokra, ingóságokra, amire csak lehet. Mivel mindez már a múlté, egyelőre az a dolgom, hogy figyeljem, nem tűnnek-e fel valahol galériásoknál Rudi festményei. Azok már lopott holminak minősülnek, mivel Rudi nemhogy át nem adta őket a főbérlijének, hanem kifejezetten dühösen követelte vissza a többi használati tárgyával együtt, amit állítólag kidobtak az utcára, míg ő külföldön járt. Ámbár az is meglehet, hogy azokra is rátette valaki a kezét, és most ki tudja, merre lappanganak, ki baromkodik

velük. A negatív megjegyzés csak annak szól, hogy ilyen mesteri tudás igen ritka személy birtokában van, mint amivel Rudi rendelkezett. A hasonlat lényege, hogy a hozzá nem értő ember kezében ezek az eszközök éppúgy nem szólalnak meg, mintha egy zeneileg tudatlan és képzetlen alak egyből Stradivari hegedűt nyomorgatna, és képzelné magát egyenrangú művésznek a valódival.

Ami engem illet, szerepemet afféle enzim-szerepnek tekintem a jelenlegi kutatásban. Nemcsak feltalálók a közönség számára eddig ismeretlen területeket Görög Rezső életéből, majd fényt deríttek rájuk, hanem egyúttal felpezsdítem azoknak a lelkében az egykori élményt, amely barátjukhoz, kollégájukhoz fűzte őket. Különös szerep, közvetíteni az eltávozott és az élők között, a nagyon különböző szellemi síkok között, melyek mégis mutatnak rokonságot, de valamiért kiválasztottak rá, én pedig rendesen akarom teljesíteni ezt a kései feladatot.

Kutatok az Interneten is. Találok valamit Berta Erzsiről is, a harmadik feleségről. Képet egyet sem, de színlapokat, valamint egy rövid leírást róla. Szegeden született, ott tanult balettozni, tehát színpadi mozgása és alakja bizonyára szép volt, festőszemmel is az. 1954-től játszott Szolnokon, majd 1964-től haláláig, 1976-ig Győrben, ahol zenés és prózai szerepek egyaránt jutottak neki. Győrben több főszerepet is játszott. Valószínűleg korán felfedezték tehetségét, ezért látjuk már ott tizenhat évesen a színpadon. Szolnoki kollégái között találjuk *Gelley Kornélt*, aki úgy leminősítette (*Baranyi Judit* szerint lehúzta) Görög Rezső 1963-ban kiállított munkáit a Múcsarnokban. Felmerül a kérdés: miért éppen felesége kollégája ellenszenvezett vele ennyire? Féltékenység? Művészi irigység a sportos, jóképű grafikus ellen? Mint tudjuk, Gelley külseje nagyon messze állt a vonzótól, folyton intrikus szerepeket játszott. Hangszíne is rögtön ellenszenvenessé tette, függetlenül a rá osztott szerepektől. Rudi elhódította volna tőle a szép Erzsit? Esetleg ellentétes politikai nézeteket vallottak? Nem tudni, de mindegy is ma már. Aki értelmes volt, az hamar felismerte a velejéig romlott rendszer megannyi hibáját. Művészként különösen nem volt nehéz összeütközésbe kerülni a dogmásan merev, kíméletlen, besúgásra, művészetpolitikai előírásokra alapozott, fennálló renddel. A szabad lelkek nehezen tűrik az ostobaság korlátait, korlátoltságát. Rudi elmondása szerint Erzsivel durván bántak előző partnerei, az ő megfogalmazása szerint „elrontották”, nem volt könnyű boldoggá tenni. Birtokolni mégis szerették volna a jelek szerint. Hagyjuk ezt a feledés jótékony homályában. Inkább jegyezzük le *Berta Erzsébet* nevezetesebb szerepeit *Győrben: Heléna (Szentivánéji álom), Lenke (Molnár Ferenc: Doktor úr), Lili (Lili bárónő), Iluska (János vitéz), Stázi (Csárdáskirálynő), Eliza (My Fair Lady), Mi (A mosoly országa)*.

Rudi és Erzsi kapcsolata kimondottan jó lehetett, ezt Rudi is így értékelte utóbb. Hogy házasságuk mégis válással végződött, annak egyszerű a magyarázata. A disszidensek hozzátartozóit gyakran büntették szakmai lefokozással, kirúgással, zaklatással, egyéb titkosszolgálati módszerekkel. Ha Berta Erzsi továbbra is színpadon akart maradni, akkor egyedül a válás volt a megoldás számára. Útlevelét, ha volt, bizonyára azonnal bevonták, tehát nem követhette volna a férjét külföldre. Egészen biztosan megfigyelték, telefonját lehallgatták, életét megnehezítették, s talán nemcsak addig, amíg a férjétől ebben a formában el nem határolódott. A történeti hűség kedvéért le kell viszont jegyezni azt is, hogy ő maga kapta a fülest valakitől Rudi elfogatási tervéről. Szó szerint tyúkpert akartak a nyakába akasztani, tehát nem a valós helyzetről volt szó. A vád az volt, hogy vidéken tyúkfarmot akar létesíteni, ami már csak azért is képtelenség, mert egy ilyen földhözragadt terv legfeljebb valamelyik mélyszegénységéből felkapaszkodott elvtárs fejében születhetett meg, nem egy európai műveltségű művészában. De hát működött a „mindegy, csak ártson” elv. Erzsi viszont azt is elintézte Rudi számára, hogy Szeged közelében horgászengedélyt kapjon, így juthatott a jugoszláv határ közvetlen közelébe. Meg a zavaros Tiszába...

Feledy Balázs művészettörténészt is elérem. Tud Görög Rezsőről, és ígéri, hogy utóbb több információval is ellát. Kratochwill Mimitől tud róla, miben járok, mekkora kutatási anyag van máris birtokomban, s hogy pontosításra van szükségem, meg bármire, ami lényeges adalék egy jelentős alkotó életrajzához.

A noteszében talált két név és telefonszám viszont, ami egy fiatal grafikusé és egy ugyancsak fiatal festőé, nem vezet sehová. Egyikük emlékszik rá, hogy modell-ügyben kereste, de a másiknak fogalma sincs, kiről beszélek. Ám amikor elmondom, mi miatt érdekel, ő is érdeklődni kezd a téma iránt, s kéri, értesítsem, ha valamit megtudok. A modelleket egyelőre nem keresem, bár az egyikük nevét beazonosította az egyik fiatalember. Nem tudom, volt-e közte és a kriminális főbérő között valami összefüggés. A Block Art Rajziskolát a Petőfi utca – Ferenciek tere sarkán többen látogatták. Rudi is járhatott oda rajzolni, illetve modelleket keresni festményeihez. Kiderül mégis, hogy volt egy öregúr, aki a Képzőművészeti Főiskolára is bejárt rajzolni, de egyebet nem tudnak mondani róla. A rajziskola ma már nem ott működik, hanem a Teve utcában. Az egyik modell neve összefügghet ezzel a közösséggel, így kerülhetett be Rudi noteszébe.

Konstantin László megtalálta azokat a negatívokat, amelyeket még a 60-as évek vége felé készített Rudi számára egy különös rézkarcsorozatáról. Ez egy 11 darabból álló széria volt, melyet nem megrendelésre készített, hanem megpróbálta megelőzni vele a Képcsarnokot, és megvételre felajánlani, de megkésett vele, mert a Képcsarnok addigra már kiadta a témákat másoknak. Ez nagyon letörte az előbb fellelkesedett művészt, meséli egykori barátja. A negatívok digitalizált változatát megkapom, ha át tudják küldeni, vagy ha érte megyek. Mindez kíváncsivá tesz, de várnom kell vele jó két hetet, míg kiderül, melyik képeiről is van szó Rudinak.

Gyémánt László egyelőre nem kerítette elő Rudi kéziratát. Mint felesége elmondja, hamarosan kiállítása nyílik meg, arra készül, az iratok megkeresése azutánra marad. Megtudom viszont, hogy nem naplóról van szó, hanem egy tervezett könyv kéziratáról. Rudi könyvet írt? Nagyszerű. Annál többet tudunk meg róla, ő mit tartott fontosnak saját munkásságából és regényes élettörténetéből.

A *Képzőművészeti Egyetem archívumát* is fel kell keresnem, hogy előtaláljam Rudi diplomamunkáját és életrajzi adatait. Nyáron senki nem vette fel a telefont, most arra várok, hogy a beiratkozások, beiskolázások első hajtásain túl legyenek, mert ilyenkor természetes módon a diákok ügyei a legfontosabbak. De erre se kell már túl sokat várni, feltételezem. Talán digitalizált anyaguk is van, amit felhasználhatok.

Gacs Gábor grafikusművész (1930)

Gacs Gábor és Gácsi Kati (Gácsi Mihály özvegye) továbbra se kerülnek elő. Elutazhattak, betegek, vagy nincsenek már az élők sorában? Egyelőre nem tudni, csak annyit, hogy a telefon előbb hallgat, majd foglaltat jelez. Egyes telefonok jelzése ilyen, ha internetes telefonkapcsolatot tartanak. Ha a tulajdonos nincsen otthon, kikapcsolja a gépet, és az ilyenkor foglalt jelzéssel reagál a hívásokra. Sebaj, akad még pár szám, amit szeretnék felhívni Rudi notesze alapján, de előbb körbejárom a témát, hogy a fosztogató főbérő ne értesüljön róla, mire készülök. Keresem az egyik galériást is, aki tudott Nógrád megyei kiállításairól, munkáiról, de most ő se reagál a hívásaimra. Hát akkor pihenjünk egyet, hátha közben befut pár használható adat, vagy nekem újabb ötletem. Néha csak egy szikra kell, ami megvilágítja a most még homályos utat, a nyomokat, amelyeken el lehet indulni. Hát akkor várjunk a szikrára...

Eger, 2016. augusztus 31.

Régi kapcsolatok

Az egyik galériás, aki személyesen ismerte Rudit, megemlíti, hogy ők annak idején Nógrád megyében találkoztak. Ő, mármint a galériás akkoriban egy művelődési házban dolgozott. Rudinak abban a megyében több kiállítása is volt a hatvanas években. Ő viszont már csak egyetlen helyszínre emlékszik: Balassagyarmatra. Ez is valami, hátha akadnak anyagok régen archivált dolgok között. Az illető úrnak több rézkarca is van Ruditól, de kiállításra nem adja kölcsön őket.

Más irattárak anyaga is feltárára vár: a *Nemzeti Galéria irattára*, a *Széchenyi Könyvtár*, és természetesen a *Képzőművészeti Egyetem archívuma*, ahol az ötvenes években elkövették azt a barbárságot, hogy papírhányra való tekintettel megsemmisítettek sok diplomamunkát. Honlapjukon ezt találom. Aczél György ezzel bizonyára nem dicsekedett el...

A *Képzőművészeti Egyetem* levéltárából is kapok segítséget *Boda Attila* levéltárostól. Egy gyors visszajelzés e-mailben: Rudi szüleinek adatai. Édesapja 6 elemi végzett, cipészsegéd volt, a főiskolai bejegyzés szerint. Édesanyja négy polgárit végzett, fűzőnő volt, amiről nem tudom pontosan, hogy milyen foglalkozás. Kettejük közül ő volt a magasabb végzettségű, talán cipőgyárban dolgozott, ott ismerkedhetett meg. Háború után a mamának nem lehetett könnyű dolga. A mai olvasó számára értelmezésként: a polgári iskola az egyszerűbb származású diákok számára nyújtott képzést. Ez a mai érettséginek megfelelő műveltséget volt képes adni, hála a klebelsbergi iskolarendszer rendkívüli fejlettségének. A gazdagabb családok, illetve a nemesek, társadalmilag magasabb rangúak számára állt nyitva a gimnáziumok kapuja. Innen lehetett továbbmenni egyetemre, míg a polgáriból pl. tanítóképzőbe. A papa egyszerű foglalkozása s talán származása vihette közel a kommunista eszmékhez, amiket gyári munkások körében előszeretettel terjesztettek az akkori propagandisták, agitátorok. Rudi, a nyitott értelmű gyerkőc, akinek tehetsége korán megmutatkozhatott, de nem biztos, hogy kapott hozzá apai ösztönzést is, hamar szembefordult vele. A cipészek gyakran részeges, morózus emberek voltak, könnyen eljárt a kezük, lehet, hogy Rudi is megszenvedte ezt, különösen, hogy a háború után a papa az „uralkodó osztály” tagjává avanszált. Mármint a munkásosztályt volt szokás így titulálni a szocialista korszakban. Általánosítani persze nem akarok, csak megpróbálom rekonstruálni a korai évek hangulatát, Rudi gyermek- és ifjúkorát. Sokakat megvezettek a csapból is folyó propagandával, és ezt annyira túlzásba vitték, hogy a fiatal nemzedékek szinte törvényszerűen és tömegesen fordultak szembe vele. Ez a konfliktus különösen felerősödhetett, miután az ominózus madonnaképekkel lebukott a katonaság politikai tisztje előtt Rudi barátunk. A fiatalok erről se igen tudnak, a politikai tiszt nevű „intézményről”. Ezek kiemelt káderek voltak, szinte minden fontos intézményben jelen voltak, kiemelt fizetésüket gyakran nem is attól a munkahelytől kapták, ahol működtek, hanem a belügyi szervektől. Feladatuk az volt, hogy folyamatosan megfigyeljék munkatársaikat és jelentsenek róluk. Hangulatjelentéseket is készítettek, de többnyire afféle mókás fiúkként adták el magukat. Csupán a provokatív módon erőltetett politikai témák tették gyanússá a sok hülyéskedést, mert valódi tevékenységüket azzal leplezték, hogy kényszeresen humorizáltak. Ez nem mindenkinek áll jól, főleg akkor nem, ha erőlteti a dolgot, a viccelődés témája pedig nem az adott helyzet komikumából fakad, hanem előre meghatározott módon, úgymond párthatározatra születik. Ahogy a politikai kabaré, melyet célzatosan arra használtak, hogy a humor segítségével levezessék a felgyülemlett társadalmi feszültségeket. De túl messzire tértünk el eredeti témánktól. Rudi mindenesetre utálta az efféle alakokat, gyakran be is olvasott nekik, ha keresztbe akadtak egymással, vagy ha provokálni akarták. Meghurcoltatása után ennek folyamatosan ki is lehetett téve, feltételezem.

Délutánra megérkezik a *Képzőművészeti Egyetem* archívumának szűkszavú feljegyzése: „Eddig csak az 1949/50. évi anyakönyvben találtam róla a következő adatokat: Rákosszentmihályi polgári iskola. Apja neve: Görög Sándor, cipész segéd. Anyja neve: Móricz Margit, 4 polgári, fűzőnő. Szül. hely: Budapest, 1930.04.22. Testvéreinek száma: 1 fiú. Lakás: Andrassy út 109. Dési Huber Kollégium. I. é. festő.” Új információ számomra, hogy fivére volt, nem pedig nővére. Nem említette az Andrassy úti intézményt sem, amely pedig meghatározó lehetett művészi pályája alakulása szempontjából. Mindenesetre ez is egy jó kiindulási pont, amit *Boda Attilának* köszönhetek, aki nagyon együttműködőnek bizonyul. Talán a külföldi anyagok felkutatásában is segíthet, mármint amit külföldi galériák tettek fel a netre Rudiról.

Madarassy István: Paradiso

Madarassy István ötvös-szobrászművészt is megtalálom a Kratochwill Mimi által megnevezett művészek közül, akivel ráadásul egy nagy közös témája is volt: a Dante-illusztrációk. Ruditól ezeket a 70-es évek elején rendelték Olaszországban, Madarassy István pedig most készül Firenzébe vinni a teljes Divina Commedia illusztrációs anyagát. Kiállítása novemberben lesz. Egy kedves meghívást is kapok a Párbeszéd Házába, ahol épp aznap este lesz egy kiállítással egybekötött zenei ősbemutató, amikor én is Pestre készülök, hogy begyűjtsem a következő nagyobb adag információt Rudi művész barátaitól és volt kezelőorvosától. Még nem tudom, belefér-e az aznapi programba, de bizonyára szép élményt nyújt mindazoknak, akik részesei lehetnek. Madarassy István személyesen nem ismerte Rudit, nem emlékszik rá, de megrendíti a művészsors majd hogyan tragikus lezárása, és ígéri, hogy firenzei útja alatt megpróbál informálódni ottani galériás megbízójától, kikkel lehetett kapcsolatban Rudi. Címemet, elérhetőségemet megadom neki, hogy értesíteni tudjon, amint megtud valamit, illetve akad legalább egy kontaktszemély, aki továbbvezetne engem vagy más Rudi olaszországi termései, galériás kapcsolatai irányába.

Újabb szobrász barátokra bukkanok, ezúttal Rudi notesze alapján: *Fekete Géza* tud róla sokat, rendszeresen találkoztak, majd Rudi eltűnt a képből náluk is. Ez akkor lehetett, amikor kórházba került, kifosztatása után. Onnan már nem mehetett ki, mert kórházlakóként pizsamában élt, később, mikor pszichiátriai osztályra utalták, pláne nem távozhatott el. Gyula, utolsó lakhelye, teljesen ismeretlen lehetett számára, emlékezetét addigra jócskán el is veszítette, tehát tájékozódni se tudhatott, szinte reménytelen lett volna kilógnia onnan. Végül már olaszországi lakására, bankjára se emlékezett, gondnoka nem kísérhette el oda, mert nem tudta megadni a tájékozási pontokat számára. Fekete Gézától tudom meg, hogy Rudi gyakran váltogatta a lakásait, lakott az Oktogon környékén, a Szent István körúton is, egykori, 60-as évekbeli lakásai közelében. Fekete Gézától

megkapom Rudi plakettjének képét, amit ragyogónak találok. Ritka nevetős képei egyike ez. Az öregségére morózussá vált öregurat valószínűleg nem ilyenek ismerték azok, akiknek gondozására volt bízva. Mániája volt, hogy őt meg akarják mérgezni, ezt úgy F.G. barátja, mint a gondozói megemlégtették. Erről kezelőorvosával kell majd konzultálnom, hogy pontosabban tudjak öregkori elváltozásáról, melyet jócskán elősegíthettek szerencsétlen körülményei is. Ha másként nem, hát felgyorsíthatták magát a folyamatot.

Hívom az egyik modellt, akinek a neve és telefonszáma a Rudi noteszéből került elő, de gyorsan leráznak. Nem emlékszik, csak arra, hogy egyszer találkoztak. Az egyik fiatal grafikus elmondása szerint a *Block Art Rajziskolában* dolgozott a modell, ahová Rudi is bejárt egy időben rajzolni, de a kis hölgy elzárkózik a kommunikációtól, s talán nincs is releváns információja Rudiról, hát hagyom, hogy gyorsan lezárja a beszélgetést.

Eger, 2016. szeptember 3-5.

Újabb „morzsa” érkezik *Fekete Gézától*. Felvetésemre, hogy galériás ismerősének fia, aki egyszer elkísérte Olaszországba, hogy segítsen neki járandóságát felvenni, jön a válasz: „Az biztos, hogy a fiatalember erre a kiruccanásra már nem kapható. Egyébként Tőle hallottam anno: Mivel Rezső vonaton v. buszokkal utazott eddig mindég Rómába a pénzéért - amit mint menekült kapott az olaszoktól - amikor „fapados” repülővel vitte a fiatalember, a repülőben helyet foglalva (mert így olcsóbb volt az út) kitekintett az ablakon: » ilyen buszon még nem is utaztam«, és csak felemelkedve vette észre, hogy repülőn ülnek. Amúgy utólag derült ki, hogy nemcsak Rómában kaphatja meg a járandóságát, hanem bármelyik, akár a határhoz közelebb eső kifizető helyen is. De erre is csak utólag jöttünk rá. Ezt a fiatalembertől hallottam – ma.

De rengeteg sztori volt Vele kapcsolatban. Állandóan EGY cipőben járt (kissé emelt sarkú), alig tudtuk rávenni, hogy más cipőt is hordjon! Tönkre kellett mennie, hogy újat vegyen. Abban meg szenvedett. Az igazság az, hogy amióta innen »elköltözött egy világos magas emeletes házba« (ahol feltehetően el vagy ki rabolták? sajtótították? lefoglalták lakbér fejében a képeit? már nemigen tudunk róla.

Az biztos, hogy én szakáltam, hogy járjon egy magyar nyugdíj után, és küldtem a Művészeti Alaphoz (akkor már a városligetben a volt Képzőművészeti Kivitelező Vállalat helyiségeiben voltak)... Ezt meg is tette, és azóta kapott egy kis összeget Postán. De oda érte kellett mennie!

Komplikált emberke volt, az biztos, némi üldözési mániával bőven megspékelve, De mi itt, a Pannónia utcában a Galériában szerettük, és Ő is bizalommal volt irántunk. Szomorúak voltunk, amikor a látótávolságunkból kikerült.”

Hirtelenjében ezek jutottak eszembe - holnap találkozom a Galéria tulajdonosával (Erdélyi László)”

Egyelőre ennyit tudtam meg *Fekete Géza* tegnapi leveléből, ami megint csak alátámasztja korábbi nézeteimet, hogy Rudival öregkorában is jól ki lehetett jönni, tehát nemcsak valami veszekedős, üldözési mániától hajtott öregúr volt, aki folyton azzal vádolta a környezetét, hogy meg akarják mérgezni. Mikor erre céloztam egykori gondozóinál, akik Gyulán ápolhatták, ők hátrítottak, mondván, hogy az ilyesmi gyakori a praxisukban, nem csinálnak ügyet belőle. Saját kórházi tapasztalataim

viszont ennek ellenkezőjére utalnak, vagyis gyakori volt, hogy idős, magatehetetlen betegekkel csúnyán, durván beszéltek az ápolók. Én igyekeztem ott is önállóan ellátni magamat, hogy ne szidjanak sokat. Rudi azonban eléggé nyers is tudott lenni azokkal, akik méltatlanul bántak velem, tehát elképzelhető, hogy voltak konfliktusai, miután már nem menekülhetett utolsó környezetéből.

Előtte régi közegét kereste, ahol korábbi lakásai voltak: az Oktogon, Bajcsy-Zsilinszky utca, Teréz körút környékét, amelyben familiárisan mozgott. Arra még emlékezett, mert mélyen belevésődött a memóriájába egykori otthonának miliője. Bizonyára ezt kereste hazatérése után, s ha a világ azóta alaposan meg is változott, a házak ugyanazok, s voltak olyan tereptárgyak, amik a jó megfigyelő festő-grafikus figyelmét megragadták, emlékeit felidéztek. Ezek alapján már tudhatott tájékozódni.

Várom Fekete Géza visszajelzését, mire jutott a galériással, ahol több művész is rendszeresen összejött. Ma esős, nyomasztó nap van, szeptember eleji, lehangelő. A nap legszebb eseményének eddig Rudi újabb rézkarcának érkezése várható: a Duna-deltát is postára adták, régi csomagos postásunk, Tibi jelentkezésére számítok. A két utolsó kép (*Kelet, Fél-sziget*) nagyon lepusztult állapotban került elő. Vagy a gazdájuk volt hanyag és nem ügyelt a tárolására, vagy valamelyik „lomisnál” hevert, míg végül kikötött az internetes ócskapiacra, ahol én figyeltem fel rá, és igyekszem megmenteni az enyészettől. Az egyiknek nemcsak a paszpartuját és a keretét kell kicserélni, hanem magát a nyomatot is restaurálni szükséges. Ezt valószínűleg rábízom Kratochwill Mímire, aki megfelelő ismeretséggel és kapcsolatokkal rendelkezhet hozzá, és tud tenni a kép megmentése érdekében. Egy másik képe beszerzésén is gondolkodom. Viszonylag olcsón kínálják azt is, és azon is feltűnően látszanak a lepusztulás, elhanyagoltság jelei: *Négy akt és az alma*. Tegnap még fent volt a kínálatban, de ma már nem látom.

Eger, 2016. szeptember 6.

Beszél a notesz

Megint csak előveszem a megöröklött noteszt. De mielőtt még kinyithatnám, megszólal a telefon. *Konkoly Gyula* hív vissza, akit tegnap kerestem, de csak az üzenetrögzítőt értem el. Ők Olaszországban is találkoztak. K.Gy. is évekig élt külföldön. Most újabb negatív hangokat hallok: a művésztestvére nem becsülte túl sokra Görög Rezsőt. Szerinte az öregkori művei nem érnek sokat, technikailag is kifogásolja munkamódszerét, pl. az ecsetkezelését. Ehhez nem tudok hozzászólni, különösen, hogy nem láttam még az említett festményeket. Hallgatom *Konkoly Gyula* beszámolóját, melyben *Csernus Tiborral* összevetve Rudi művészi teljesítményét kevésnek, régimódinak találja. Látott ugyan tőle szürrealisztikus képeket is, de ezeket se tartja kimagaslónak. Ez nem illik bele az eddigi képbe. Egy amerikai honlapon ugyanis találtam egy litográfiáját, amelyet felbecsülhetetlen értékűnek aposztrofál a honlap szerkesztője. Két képének találok nyomát Amerikában, és már mindkettő elkelt. A keleti parti sznobéria nem engedhette volna meg magának, hogy holmi európai vacakot vásároljon, sőt hogy ilyen szuperlatívuszban beszéljen/írjon róla.

Konkoly Gyula festőművész, egyetemi tanár

Konkoly Gyula úgy meséli, hogy nem voltak igazán barátok, csak kellemesnek találták egymás társaságát, kapcsolatuk nem volt elmélyült, inkább csak vendéglátóhelyeken futottak össze, de komolyabb művészi megbeszéléseket, vitákat nem folytattak egymással. Úgy valószínűsítem, hogy más-más társaságba jártak, s nemcsak hogy nem azonos milióban éltek, hanem más irányban fejlődtek – emberileg és művészileg. A Fészek Klubot említi K.Gy., ami minden művész találkozóhelye volt akkoriban. Két lényeges dolgot mégis megtudok tőle: hogy Rudi 2005 táján tért haza (ez megerősíti az Arnot Galériától megtudott infót is, miszerint 2004 óta él ismét Magyarországon Rudi), másrészt, hogy a 60-as években Berta Erzsí a Szlovákiához tartozó Komáromba járt át vendégszerepelni, amit Komárno-nak neveznek, s hogy Rudi serénykedett a szállításával. Friss házastól ennyi minimálisan el is várható, ebben semmi negatív dolog nincsen.

Ismét utánanézek a neten Rudi meglehetősen hiányos anyagának. Ott, a már említett amerikai galériák feljegyzésein kívül találok némi olasz anyagot is. Ez azért fontos, mert Konkoly Gyula állítása szerint Rudi az utolsó három évtizedben, amikor Itáliában élt, már csak halászatból tartotta fenn

magát. Szicíliába, déli területekre járt szigonyos halászatra, amit több művészta is nevetségesnek tart, lekezelően nyilatkozik róla. Ezt részben cáfolja az, hogy tudomásom szerint ez egyik legkedvesebb hobbija volt, szenvedélyesen művelte, s hogy öregkorában is rendszeresen merült, megint csak igazolja, mennyire jó kondícióban lehetett. Halálát emiatt nem értik sokan. Mindenki a halála okát kérdezzeti tőlem, de erről a halotti bizonyítvány nem szól. A lekicsinylő megjegyzést cáfolja az a jól regisztrált tény is, hogy több kép itáliai eladásának nyomára bukkanok. Ezek festmények, de nem tudom megtekinteni őket, mert regisztrálnom kellene a honlapra. Egy másik helyen Rudi korai, 70-es évek eleji sajtójának nyomaira bukkanok. Ezekhez is fel kellene iratkoznom, úgyhogy visszalépek. Egyelőre.

Konkoly Gyulától megtudom, hogy Rudi *Jovánovics*ékkal járt össze Rómában, vagyis Ostiában, ahol a 70-es évek vége felé lakott, s ahol én is vendége voltam. Ők tudnak sztorikat is róla, tehát később őket is keresni fogom. Budapesti visszatérése utánról említ egy új-lipótvárosi lakást is, ahol Rudi festett, s ahonnan az időnkénti találkozókra eljárt közös barátunk.

Aztán megérkezik Fekete Géza újabb levele, *Erdélyi László* galériatulajdonos elérhetőségével. Erdélyi László, aki az Artel Galériát vezeti, régi ismerőse volt Rudinak. Nem akkoriból, amikor Rudi a Képcsarnoknak dolgozott sokat, mert E.L. később lett a Képcsarnok munkatársa. Nála található három rézkarc, ezeket mappában tartja, és közvetlenül Ruditól vette. Mikor hozzájuk rendszeresen bejárt, a Wallenberg utcában bérelt egy lakást. Ott először pénzben, majd festményekben fizethetett lakbért. Erdélyi László említi, hogy Rudi olyan kitűnő formában volt, hogy még kézen is állt, ami egy 80 éves, vagy annál is idősebb embertől nagyon szép teljesítmény. Ő is értetlenül áll előtte, hogy egy ilyen kitűnő kondícióban levő ember hogyan épülhetett le és halhatott meg ilyen hirtelen. Nem tudom, csak valószínűsíttem, hogy teljesen kiszakadt korábbi környezetéből, olasz útjai is megszűntek, teljes elbizonytalanodás lett úrrá rajta, nem volt, aki segített volna előhívni az emlékeit, ez gyorsíthatta fel rohamos leépülését. Gyanítom azt is, hogy grossetói lakását azért tartotta fenn, mert onnan indult tengeri útjaira, még öregkorában is művelt szigonyos vadászataira. Ezek segíthettek jó karban tartani, s mivel idehaza ezt alábecsülték, nem emlegette, csak el-eltűnedezett, majd újabb fogás után némi pénzzel tért vissza, megnyugodva, hogy még mindig ragyogóan gyakorolni tudja kedvenc hobbiját. Búvárfelszerelését is abban a lakásban tarthatta. A sokak által emlegetett kitűnő kondícióját ennek is köszönhetette, majd miután ettől meg lett fosztva, reményvesztetté vált, aztán már a visszavezető utat se tudta, mert mindent belepett az időskori „fedékenység” homálya. Ezt viszont véletlenül se mondanám jótékonynak, sokkal inkább katasztrófálisnak.

Újabb telefonszámot keresek elő a mindentudó noteszből. *Trepák Zoltán*ét, akinek neve mellett ez szerepel: *Trepák Szálló*. Megerősíti az általam ismerteket: Rudi valóban lakott náluk, és maradt is ott egy félbehagyott festmény, amit a könyv számára használhatónak tart. Újabb adalék az életmű rekonstrukciójához! E-mailt cserélünk, s azon várom az újabb híreket Rudi utolsó éveiről. Egyelőre azt se tudom viszont, hol található ez a szálló? Panzió, vagy valami kiadó szoba?

Ha már annyian rákérdeztek, én is érdeklődöm Miklósnál, Rudi volt gondnokánál, mi volt a halála oka. Mindenki hitetlenkedve fogadja a hírt, és egyöntetűen azt állítják, hogy makkegészséges volt.

Tegnap egyébként megérkezett a *Duna-delta*, amit épp olyan gyönyörűnek tartok, mint amilyennek az Internetre feltett kép alapján gondoltam. A paszpartut és a keretet később kicseréltetem, de egyelőre a nappaliban az ülőkére állítva áll, úgy gyönyörködöm benne. A két korábbi kép állapotával

nem voltam megalégedve, de majd kikupáltatom azt is. Csak az egyiket, a *Kelet* címűt, mert a *Félszigetre* Mimi tart igényt, és át is engedjük neki. Az amerikaiak által megdicsért litográfián nem tudom kivenni a címet, de az aláírás egyértelműen a Rudié. Minőségi változás látható rajta korábbi korszakaihoz képest. Ez abból az időből származhat, amikor Olaszországba érkezése után még felkapott művész volt Itáliában is. Grafológus tudná pontosan kielemezni, miben áll ez a változás, én csak a pozitív irányú fejlődést látom rajta. Maga a kompozíció is szép, rendezett, bár művészi összevisszaságban hevernek szanaszét rajta a tárgyak. Mindez azonban a mágikus realista képszerkesztés jeleit mutatja. Központi figurája egy szép fiatal férfi, aki egy pulpitus tetején, vagy valami magasan álló íróasztalnál ül, és valamit ír. Elmélyülten, oda se figyelve a környezetében szanaszét heverő dolgokra. Vele szemben, de nála jóval alacsonyabban áll egy erőteljes testalkatú meztelen nő, szép, kidolgozott izomzatú, talán Erzsiről, balerinának indult feleségéről mintázta. A nő egy hatalmas vekkert tart a férfi orra elé, nyilván figyelmeztetve az idő múlására, de az ügyet se vet rá, annyira belemélyed munkájába, ami láthatóan komoly alkotó tevékenység. A kép jobb háttérében egy gordonka áll, oldalán mintegy ablakon át, kitekint egy női arc. Egy másik női figura is szerepel rajta, szép kebleit fedetlenül hagyja, de a művész, aki fölébük magasodva egyre csak ír, meg se látja őket.

Görög Rezső: Rimbaud, litográfia

A sokféle tárgy többnyire az előtérbe zsúfolódik össze, mintha a maga alatt elhagyott dolgokat jelképezné. A férfi lehetne Rudi alteregója is, a túlzamosodott balerina akár Erzsí is, az elhagyott feleség, de mindez csak találgatás. Akkori kiemelkedő szerepére utalhat ez a beállítás, a nők elhanyagolható szerepe, illetve elhelyezése a kompozícióban a művész többszörös csalódására utalhat a női nemmel kapcsolatosan. Egy érdekes és kiemelkedő része van még a tárgyi kompozícióban: a központi női figura mögött kettős pisztolycső mered, de nem közvetlenül rá

irányítva, hanem mögötte, ám biztos célzási helyzetben. Erzsit revolverezték akkoriban? Bizonyára nehéz helyzetbe került férje disszidálása után. Megpróbálom többször is kinagyítani a képet, hátha kivehető lesz rajta a kép címe, de csak találgatok: „Ez volt régen”? A harmadik szó erősen kétséges, míg az első kettő nagyjából így néz ki, ahogy most lejegyeztem. Talán később sikerül még jobban felnagyítani, és megkapjuk a rejtélyes címet ehhez a mágikus realista alkotáshoz.

Eger, 2016. szeptember 7.

Tervek és impressziók

Erre a hétre is jut jócskán tennivaló. Hétvégén a tervezett látogatás Rudi kezelőorvosánál. Előtte egyeztetni másokkal is, akik mind a régi műteremlakás környékén, vagy éppen abban laknak. A galériában meg fogom tekinteni Rudi három rézkarcát, melyeket ő maga adott el Erdélyi Lászlónak, s talán Mimi is elkísér bennünket. Ezek a képek eladók, de még nem tudja az árukat a galériás. Trepák Zoltán eddig nem hívott vissza, viszont kaptam egy értesítést a balassagyarmati Mikszáth Kálmán Művelődési Házból. Ott nem állított ki Rudi, de kapok másik három telefonszámot, ahol érdeklődhetnék: a Palóc Múzeumét, a Helytörténeti Gyűjteményét és a Levéltárét. Márpedig az egykori kiállítási helyszín biztos, ezt a galériás Fáskerty úr adta meg. Közben a hétvégén maradt időm lehiggadni a lesújtó vélemények után, amit betudok annak, hogy a művészvilágot annyi intrika, rivalizálás és folyton kavargó, erjedő légkör jellemzi, hogy nem is nagyon kell csodálkozni rajta, amikor ezek a hangok is megszólalnak. Az embernek van egyrészt szakmai története, másrészt számos vagy számtalan hobbi, amik nemhogy nem minősítik le, hanem színesebbé, érdekesebbé teszik az életművet és az életrajzot. Hogy mások megértik ezt, vagy épp ellenkezőleg, nem fontos. A lényeg az életmű, aminek méltó helyére kell kerülnie. Az én feladatomban pedig az, hogy ezt elősegítsem. A huhogások meg majd elhalnak, ha a közönség is találkozhat a kellőképpen előkészített műalkotásokkal. A nagyság legbiztosabb jele épp az, hogy egymással homlokegyenest ellenkező vélemények vívnak egymással. Az egyik tábor rajong a művészért, míg a másik gyűlöli és támadja.

Újabb feladatot is keresek magamnak azzal, hogy a Képzőművészeti Egyetem anyakönyvi adatai szerint Rudi Rákosszentmihályon járt polgári iskolába, s eszerint előfordulhat, hogy ott is élt a szüleivel, tehát megpróbálom az ottani plébánián keresni nyomait. Ha emlékezetem nem csal és Rudi valóban katolikus volt, akkor talán a rákosszentmihályi plébánián lehet keresztlevél, bejegyzés a matrikulában, vele vagy a családjával kapcsolatosan. Ha viszont református lett volna, ahogy a gyulai önkormányzati rendelkezés utal rá, akkor a református parókián kell keresni az adatait. Pénteken már hiába próbálkoztam, senkit nem értem el, tehát erre a hétre maradnak az utánajárás feladatai.

Győri Kisfaludy Színház anno

A győri Nemzeti Színháznál is érdeklődtem Berta Erzsi után, de nem jókor, mert éppen nyílt nap volt, senkit nem lehetett elérni, pénteken meg már nekem nem jutott rá időm a bevásárló nap töredelmei miatt. De ez is egy újabb felderítendő szál, amit nem hagyok elvarratlanul. Azokat viszont, akik nem rajongtak Rudiért, nem fogom háborgatni. Nem tudni, miféle élményeik fűződnek hozzá, csak azt tudom, hogy Rudi többeket is vendégül látott római tartózkodása alatt, és hogy jó házigazda volt. Akiket meghívott, azoknak nemigen lehetett kifogásuk vagy panaszuk rá. Ha mégis ezt teszik utólag, akkor hálátlanok. Ez is emberi vonás, nem minősítem, legfeljebb konstátálom.

Miután kihagytam pár napot, ismét elkezdek utánanézni, hátha be tudok gyűjteni pár újabb adatot. Győrből időközben visszahívtak, és elirányítottak egy országos archívumhoz, ahol persze megint nem találok semmit. De ígérik, hogy ha nekik bejön valami, újból értesítenek. Kedvesek, előzékenyek, velük nem lesz nehéz a kommunikáció. Magam is hosszasan elidőzök ezeken a honlapokon, de nem jutok szinte semmire.

Eszembe jut viszont Berta Erzsi második férje, Sas József, de ő teljesen eltüntette Erzsit az életrajzából. Akárhogyan kérdezek is rá, semmit nem ad ki. Mindenféle bulváranyag, ami nem érdekel, de a lényeg hiányzik. Rengeteg fényképet találok mellékletként, és ettől a laptól egészen sok irányba el lehet távolodni, de a kért anyagot sehol nem kapom.

Felhívom a balassagyarmati Palóc Múzeumot, ahová a Mikszáth Művelődési Központból irányították át, de ott egy fiatal munkatárs, Harth Tamás igyekszik a segítségemre lenni, egyelőre eredmény nélkül. A nagyobb anyagok áttekintése hosszadalmasabb lesz, de sebjaj, kivárom, ha már eddig belemélyedtem az anyagba.

Hétfvégre időpontokat egyeztetek, mert össze kell hangolnom a találkozókat. Rudi kezelőorvosára vagyok kíváncsi, mit mond, de most, hogy megerősítem a korábbi időpontot, amiben megegyeztünk,

mintha nem lelkesedne túlzottan az ötletért. Vagy csak túlságosan elfoglalt, mint a legtöbb orvos. *Konstantin László* viszont ugyanolyan kedvesen fogad, mint korábban. Tőle pendrive-on hozzuk el a Rudi képeinek anyagát. Fekete Gézától most nincs visszajelzés, csak a galériással egyezem meg, hogy fogadni tud, miután megérkeztünk. Ezek nem látványos eredmények, de hátha kihozunk valamit belőle a továbbiakban. A kutatás mindig kitartó munka eredménye, most is erre törekszem, nem adom fel. Mint ahogy ennek a könyvnek is gyűlik az anyaga, nem panaszkodhatom. Ha morzsánként is, de gyűlik, ez a legfontosabb. A régészek se két nap alatt ásták ki Tutanhamon sírját. Ott pedig kézzelfogható dolgok halmaza várta őket, tárgyak, feliratok, freskók, aranyműves remekek. Nekem viszont kvázi a semmiből kell felépítenem a leleteimet. Rudi képei pihennek valahol, Erzsébet elhangzott szavai pedig elszálltak valahová a szélben vagy az éterben, azokat kell begyűjtenem, vagy még azoknak is csak az emlékét. Gyulai Líviust nem érem el, talán mert nagyban készül a rajzfilmjére. Gyémánt László pedig nem találja a Rudi nála hagyott jegyzeteit.

Eger, 2016. szeptember 10-14.

Mesélnek a barátok

Kissé töredelmes út után érkezünk meg a fővárosba. Épp változik az idő, és az eddigi nyárias, néha túl meleg időjárás után érkezőben van az ősz. Szakadó esőben mentünk szinte végig az autópályán, de mikor bejutunk Pestre, már eláll. Mindenkit telefonon értesítek, hogy hamarosan a belvárosban leszünk, és ott is beszélünk meg találkozózt az *Artel Galériában*, ahol Rudinak és művész barátainak rendszeres találkozóhelye volt. Bár *Fekete Géza* nem jelzett vissza, őt pillantom meg legelőször. A galéria tulajdonosa, *Erdélyi László* fogad bennünket, összeismerkedünk, letelepszünk, majd elkezdődik az emlékidézés. A tulajdonos birtokában van két rézkarc, melyek közül az egyik kávéfoltos, de úgy a kézjegy, mint a művészi kéznyomok egyből felismerhetők ezeken. Az egyik felismerem a *Zagyvapart* jellegzetes táját és a rajta napozó férfit és nőt a folyócska partján. A másik is vízpartot ábrázol. Magamban konstatalem, hogy ez egy atavisztikus életérzés lehetett Rudinál, mármint a folytonos vonzódás a vízhez, mely megint csak a nevében rejlő egykori ősi genetikai hagyatéka lehet. Erdélyi László nem ismerte Rudit a 60-as években, ő 1972-től dolgozott a Képcsarnok Vállalatnál. Mivel Rudi 1970-ben távozott Magyarországról, így már csak öregkori barátságáról beszélhetünk. A galéria anyaga a mostani divatos trendeknek megfelelő, rézkarcokkal egyébként egyáltalán nem is foglalkozik. Ezek szerint ide is elért az a hullám, amit Rudi nem kedvelt Olaszországban, t.i. hogy a rézkarcokat nem becsülik, hanem az egyedi példányos festményeket vásárolják. Egészen nagy nevek is futnak keresztül a galériás kezén, ezek hamar elkelnek. A képeket lefotózzuk, később talán meg is vesszük. Gyűlik a kiállítás anyaga.

Görög Rezső: Zagyvart

Fekete Géza magával hozta azt a plakettet, amit már egy email-mellékletből korábban megismerhettem. Szimpatikus, erőteljes kézfogású ember, szilárd jellemre vall. A plakett telitalálat Rudiról. Nevető, öregkori ábrázolás, belőle az is megismerheti humoros, bohém lényét, aki soha nem találkozott velem. Kézbe veszem, megsimogatom, körbenézegetem. Később beszélgetés közben újból elkérem, mert egyszerűen vonzza a szemet, én pedig ebben a formában emlékezem közös barátunkra. Géza és én opponálunk azzal a véleménnyel, hogy Rudi festményei ne lettek volna jók. Grafikusként mindenképpen a legkiválóbbak közé tartozott. Festményei közül csak azokat ismertem, amiket Olaszországban láttam, itthon viszont egyetlen se bukkant még fel a galériásoknál, sem az ócskásoknál, akiknél időnként előkerül – a jelenkor számára az ismeretlenség homályából. Ezek egy része is viselkedési állapotban, ami miatt kevesen figyelhetnek fel rájuk. Nekünk egyelőre nem baj, mert minden ár alatt kapható, ami még közkézen forog. *Fekete Géza* a tettek embere. Kevesebbet mesél, gyakran megerősít ismereteimben és feltételezéseimben, mert az én entrée-m egyúttal beszámoló. Az ő látókörükből pár éve eltűnt, holott azelőtt rendszeresen találkoztak, én pedig elmondom, hogyan bukkantam a nyomára, s hogy eddig miket derítettem ki róla. Eléjük teszem a kis „bugyiba” csomagolt hagyatékot, Rudi utolsó földi nyomait. Mindenki megrendülten nézi: ennyi maradt egy nagy művész után.

Hamarosan megérkezik az orvos, *dr. Soós László* is, aki egy ideig szponzora, támogatója volt Rudinak. Kezelte is, bár nem sok panasa volt. Öregem is rendkívül fitt volt. Erdélyi László elmondása szerint még kézen is állt a kicsinyke galériában. Rudi valósággal körbelakta a környéket. Régi műteremlakásait visszaszerezni nem tudta, azokban művész barátai laktak, illetve a másodgeneráció. Volt, ahol azt is elfogadták, hogy festményekkel fizessen, de egy idő után onnan is kiszorult valami miatt. A galériások nem nagyon vették a képeit, a műgyűjtők pedig az épp aktuális trendekhez igazodnak. Magamban konstatació: a gyűjtők 90%-a nevet vesz, 5 %-nyinak jó a szeme, és pontosan tisztában van az akár ismeretlen műalkotások értékével is. A maradék 5% pedig az előbbi 5 %-hoz igazodva, lelkes sznobként vásárolja, amit amazok jónak ítélnék. Rudit realistának titulálják a szakmabeliek, ez pedig egyrészt nincs jelenleg divatban, másrészt csak részgazság, hiszen én magam is többféle stílusba sorolnám az általam ismert alkotásait. A hiteles ábrázolást, amit beskatulyáznak a „realista” címszó alá, én nem tartom elvetendőnek, mint ahogy azt se, ha egy költő időnként időmértékes, hagyományos verseket ír, ezzel is bizonyítva, hogy érti a szakmáját. Alapismeretek nélkül nincs szakmai kiválóság, vallom én töretlenül. Ha összevetem a Rudi nagy részletességgel kidolgozott rézkarcait, melyek kifinomult mozgáskultúrát és művészi technikát feltételeznek, azokkal a modern mázolimányokkal, amelyek úgy mond el felejtették (szerintem: sose tudták) a szakmai

alapjaikat, mindenképpen a tudást értékelem többre, mint a nem-tudást. Már majdnem tudatlanságot írtam, de senkit nem akarok megbántani magánvéleményemmel, úgyhogy maradok az előbbinél.

Én bemutatom Rudi halotti bizonyítványát, melyen a halál oka nem szerepel. Volt gondnokánál rákérdeztem – levélben -, de eddig nem érkezett rá válasz. Az orvos barát ad gyors elemzést erről. Rudi már akkor is a feledékenység jeleit (diagnózisa szerint: demencia) mutatta, amikor még összejártak, ez utóbb felerősödhetett nála. A bemutatott notesz alapján beazonosítja a volt főbérlet és a lakást, ahol utoljára lakott Rudi: egy Törökvész úti lakásban. Innen dobták ki az utcára, ki tudja, milyen konfliktus után (tehát mégse a Svábhegyről). Izgága, energiától még öregebben is duzzadó egyéniségét kevesen viselték, illetve kezelték helyén. Időnként összetűzésbe került másokkal, emiatt többször is kitétték a szűrét. Dr. Soós László, aki talán beszélt is már a volt főbérlettel, túlzásnak találja mindazt, amit Rudi elmondott neki. Egyszerű bérleti vitának találja a dolgot, és még azon se lepődik meg, hogy kidobták közös barátunkat. Vitába szállok vele. Az talán még érthető, hogy tartozás fejében megegyezik egy-két festményben Rudi-val, aki bizonyosan ráállt volna az alkura, azt viszont már embertelenségnek tartom, hogy egy szál ruhában az utcára tették, és a többi holmiját nem kaphatta vissza. Sem az ecsetjei, sem a festékei, vásznai, vagy használati tárgyai, írószerei és festőeszközei nem jelentettek semmiféle értéket a főbérlet számára. Egyszerűen csak bosszút akart állni rajta, s kihasználva a Rudi távollétét (mikor éppen pénzért ment Olaszországba), a legrövidebb úton szabadult meg tőle. Bár mindnyájunk tudása kevés hozzá, hogy élete utolsó éveinek mozaikját hitelesen összerakja, az aprócska elemek mégis közelebb kerülnek egymáshoz, s ráközelítve már egységesül a kép, majdhogynem összeáll. A kezelőorvos ismeri azt a panziót vagy öregotthon-tulajdonost, akihez Üllőre került az immáron a fővárosból kiszorult Rudi. Trepák Zoltánnak hívják, ő őrzi Rudinak egy félbehagyott festményét. Csak azért nem mentünk érte, mert nem jelentkezett vissza, mi pedig nem tudtuk, hol található a szállónak nevezett intézmény. Ezen a hétvégén így is sok helyet kellett bejárnunk. Talán egy másik alkalommal. Kettő-kettő arányban oszlik meg a véleményünk Rudi művészi kvalitásait illetően: Fekete Géza és én egyértelműen komoly tehetségnek tartottuk, míg a divatirányzatokat elfogadó galériás és a kezelőorvos a modern irányzat hívei, nem. Ha másért nem, anyagi megfontolásból, de ez nem tartozik jelen elemzés tárgyához. Fekete Géza odasúgja: az általam angyali perspektívának nevezett látásmód szerinte is stimmel. Nem tudni, miért, mindent valahogy felülről látott. Ott is, ahol semmiféle magaslati tereptárgy nem volt. Ezt a szemléletet magával hozta – odaátrol, vélem én, de e fölött se nyitok vitát. Dr. Soós szerint a demencia jellemzője, hogy fokozatosan (lassan, de biztosan) progrediál, vissza nem fordítható folyamat, melynek végén a személyiség teljes összezuhanása vár. Végül nem kommunikál senkivel, hanem jobblétre szenderül. Maga a folyamat, és ami idáig vezetett, Rudi titka marad, semmin nem változtat, ha tudnánk is.

Eltűnődöm rajta, mi okozhatta ezt a korai túlmozgásos állapotot Rudinál. Főiskolai anyagában szerepel, hogy édesapja cipész, azaz cipészsegéd volt. Az általánosítás és a kegyeletsértés szándéka nélkül visszaemlékszem, hogy a suszterek, ahogy egykor nevezték őket, általában részeges, durva, káromkodós emberek voltak, a kezük is gyakran eljárt. Ha Görög Sándor is ilyen lett volna, akkor részben megmagyarázható, honnan eredeztethető az a hajlam, amit sokan nem szerettek Rudiban. Ezt a kortársak elbeszéléséből veszem ki, bár jelenlétemben kímélik emlékét, súlyosabb leminősítő megjegyzések nem hangzanak el, csupán utalások formájában értesülök róla, hogy nem örvendett töretlen népszerűségnek. Rám ez se hat különösebben, mert róla alkotott véleményem megalapozott volt mindig. Legfeljebb annyit konstatalok, hogy különfélék vagyunk, emiatt láthattuk másként úgy a személyiségét, mint élete történéseit. Én megértőbben kezelem, sok évtizedes pedagógiai

tapasztalattal a hátam mögött, míg másokat szimplán idegesített, ha éppen „pörgősebb” hangulatában volt. Ha nagyon őszinték akarunk lenni, vajon mai kortársaink nagy része, különösen a pesti elitszemléletben szenvedők, nem ugyanezt teszik? Mennyi az izgága, kötözködő alak, a nagyarcú kijelentések kinyilvánítói, pedig Rudival ellentétben még csak nem is zseniálisak, csak egymás agyára mennek a számukra jutott szűkös helyen, melyet mai terminológiával már élettérnek se szabad nevezni!

Az apa-fiú konfliktus megléte kétségtelen Rudi életrajzában, erre magam is emlékszem egykori sztorijaiból. S hogy ez miért éleződött ki annyira, és soha nem oldódott fel, még a végtelenül kedves anyuka közbenjárására sem, azt nehéz megérteni. Különösen az én családom hagyományainak birtokában. Nekünk legkésőbb este, lefekvés előtt illett megbocsátani egymásnak és szabályosan kibékülni, ebben nem volt engedmény szüleink részéről. Ez úgy emberileg, mint pedagógiaileg a leghelyesebb magaviselet, máig így tartom. Szüleim nemzedéke túlélte egy világháborút, amikor még az is bizonytalan volt, hogy másnap fel fognak ébredni. Bárkit eltalálhatott egy bomba, rátámadhattak az ellenséges katonák, megölhették, és akkor már nem volt lehetőség a megbocsátásra. A békülni nem hajlandó, túlélő társra, rokonra aztán az élethosszig tartó lelkipurdalás várt: miért nem volt legalább egy kicsit vagy legalább formálisan békülékenyebb? A kívülálló számára ez is mindegy, a kettejük belügye, s odaát, a túlvilágon rég megbeszélhették egymással. Marad a jelenség emléke, mármint Rudi időnként izgága természete, amiben kizárólag azokat részesítette, akik kötözködtek vele. Egyszóval mindig visszavágott, nem hagyta magát. Mindez, mint mondtam, feltételezés, mert ésszerű magyarázatot akarok találni arra, mi okozta ezeket a konfliktusokat. Azt a kérdést persze senki nem teszi fel, miért kötöttek bele mások, miért nem nyughattak tőle. Amennyit én tudok róla, annyiban összegzem, hogy amikor igazságérzetében bántották meg, akkor nagyon kíméletlen is tudott lenni. Ugyanakkor egyértelműen körvonalazható vonzalma a kedves, figyelmes természetű nőkhöz, akikkel mindig gáláns és udvarias volt. Jellemünk érdekes „edény”: annyi ellentétes dolog megfér benne. Egy részük békésen összefér egymással, míg mások folytonos feszültséget generálnak, ezáltal stimulálva vagy hátráltatva az embert. Ugyanez érvényes a külvilágra is: ahogyan bent, ugyanúgy kint. Szóval ott is rend honol vagy diszharmónia. Életünk folyása mégis úgy érvényesül, ahogyan a személyiség érlelődéséhez a legfontosabb, érdekében leghatékonyabb.

Nos, mindezt jelen tanulmányra és annak főszereplőire koncentrálni, meg kell állapítanom, hogy mindnyájan valamilyen szempontból fontos szerepet töltöttünk be benne. Mindenki hozzáadta a maga építőkövecskáját, ami az egész építmény szempontjából valamire kellett. Beszélgetésünk végén mindenki ezt konstatálja: nincsenek véletlenek. A galériában is épp azok jöttek össze, akiknek most feltétlenül kellett. Nagyfiám kivételével mindenki személyes ismeretségben volt az elhalt művésszel. Neki már nincsenek emlékképei arról az időszakról életünkben, amikor, valószínűleg a férjemtől, haza készülődtem Kanadából. Rudi akkor menedéket kínált számunkra. Ott is megvárhattam volna, amíg itthoni papírjaim elintéződnek, s talán akkor nagyobb biztonságban lettem volna, mint akkori lakásomban, ahol rendszeres zaklatásnak voltam kitéve. De ez is csak egy morzsányi idő és esemény az életünkéből. Feljegyezni azért tartom fontosnak, mert azok, akik azt állítják Rudiról, hogy pénzéhes volt, vagy hogy kiállhatatlan természetű, nagyot tévednek. Ez az epizód is nagylelkűségét bizonyítja; menedéket kínálni egy bajban lévő barátunk, engem igazol, nem az irigyeket és meg nem értőket. Hamarosan szedelőzködünk, mert még két látogatás előttünk áll, de ígéretet kapok arra, hogy Rudi emlékiratainak másolatát megkapom, Fekete Géza pedig nagylelkűen felajánlja, hogy a többször kézbe vett plakett másolatát elkészíti számomra is. Szemerkélő esőben indulunk parkoló autónkhoz, ám még előbb betérünk a Firkász étterembe ebédelni. Szívből remélem, hogy ez nem célzás írói tevékenységemre☺))

Ebéd után *Konstantin Lászlóékhoz* indulunk. Ott található Rudinak kilenc rézkarcáról készült felvétel negatívja, melyeknek beszkenvelt másolatát a magammal hozott pendrive-on megkapom. Ez is valódi kutatómunka, lévén, hogy sejtelmem sincs, milyen művekről van szó. 1968-69 táján vitte el őket Rudi Konstantin Lászlóhoz, akivel lakást cserélt. Nem sima ügyről volt szó, hanem hármás cseréről. A harmadik érintett fél *Gross Arnold* volt, aki szintén barátja Rudinak, immáron vele együtt az örök vadászmezőkön. Mikor belépünk, nem is tudatosul bennem, csak jóval később, hogy voltaképpen Rudi egykori lakóhelyén járunk. Édesapja révén tehetett szert rá, Konstantin László elmondása szerint a szüleié volt eredetileg. Mivel édesapja pártvonalon nagyon futott (funkcióját és szerepét az akkori társadalomban nem tudom), a hatalmas polgári lakás kiutalásához nyilván úgy juthatott hozzá, hogy valaki mástól kisajátították. S talán részben ezért is akart túladni rajta Rudi, szabadulni akarva édesapja emlékeitől, akivel kapcsolatát soha nem rendezte. Nekem is mindig úgy beszélt róla, mint akivel soha nem értett egyet – politikai nézeteik gyökeres különbségei miatt. Ennek felemlegetése is csak azért lényeges, mert a kommunista rendszer áldatlan hozományaként maradt ránk ez az újonnan teremtett tradíció: a politikai nézetkülönbségek miatti szakítás rokonok és barátok között. Életre szóló sebeket, szakadékokat hagyva maga után. S nem utolsósorban: véglegesen, legalább most úgy tűnik.

Gross Arnold

Szakadó esőben érkezünk, kissé ázottan. Kedves fogadtatásban van részünk. Miután elmondom látogatásunk célját, a művésszel átvonulunk dolgozószobájába, ahol előkerülnek a képek a számítógépből. A hozott pendrive-ra kerülnek, majd csatlakozunk a grafikus feleségéhez és fiamhoz, akinek a hölgy megmutatja a szép lakás többi részét is. A képekről csak annyit, hogy erősen kirínak Rudi életművéből. Monumentális, mozgalmas alkotások, melyek a szocialista építőmunka különböző területeit ábrázolják: gyári műhely, mozdonyépítés, hajógyári jelenet, stb. Mivel fekete festékkel

készültek, magamban konstátálom, hogy ötvenes évekbeli alkotás lehet. A hatvanas években ugyanis ez hiánycikk volt, helyette barnás árnyalatú festéket használtak. A képek elkészítése sok munkát igényelhetett, de a hatvanas évek vége felé, amikor a szocreál legvadabb korszaka már lecsengett, voltak egyéb irányzatok is, amikre vevő lehetett a Képcsarnok, illetve a Képzőművészeti Alap. Nem mondom, gyáraknak, keményvonalas elvtársaknak, komcsi vezetésű munkahelyeknek el lehetett volna adni őket, de a jelek szerint ez mégse jött össze, így a csalódott Rudi otthagya őket Konstantin Lászlónál, hogy reprodálja őket. Az akkori technikák természetesen jóval fejletlenebbek voltak, mint a mostaniak, így nem nyújtanak túl élvezetes látványt. Az orosz-lánkörmök persze ezeken az alkotásokon is megmutatkoznak, de a témaválasztás láthatóan nem volt önkéntes, hanem kiadott, kötelező tematikáról van szó, ami erősen ütközött a kor emberének igényvilágával.

Most, hogy ezeket a sorokat leírom, eltöprengek rajta, vajon mennyiben közösségi alkotás az, amit az alkotóműhely mélyén, csendes magányban hoz létre a művész, szinte a világtól elzárta? A zenészeké, színészeké egyértelműen az, mert a közönség reakciói inspirálják a művészeket az aznapi produkció kiteljesítésére. Eddig sose gondoltam rá, de erősen az lesz az érzésem, hogy az íróké, költőké, festőké, szobrászoké is hasonlóképpen kapcsolódik a tágabb értelemben vett közönséghez. Miközben valami csendes zugba elhúzódva, munkájukba mélyedve írnak, festenek, komponálnak, faragnak a művészek, soha nem tudnak kiszakadni a társadalomból magából. Műveiket is annak a környezetnek a reflexiójaként alkotják meg, amelyben élnek, ahová tartoznak. Az impulzusok viszont finomabb, halkabb változatban érkeznek hozzájuk, ők mégis rezonálnak rá, akár az eolhárfa húrjai a szélre. A látszólagos csend: párbeszéd a művész és kora között, máskor közte és utókora között, attól függően, kit szólított meg. Felötlik a kérdés: talán a festők is azért ülnek ki közterekre festeni, hogy a legközelebből nyerjenek inspirációt a potenciális közönségüktől?

A Konstantin házaspár kissé exkuzál, mert a grafikus rosszul lát, éppen szürkehályogműtét előtt áll. Felesége viszont rosszul hall, és csak azután oldódik fel, amikor mellételepszem, hogy közös fotó készüljön rólunk. Utána viszont felszabadultan csacsog, mesél, élvezet hallgatni. Az egyre élénkülő párbeszéd során kiderül, hogy az 50-es évek elején, azaz 1950-ben tömegesen vittek el katonának hallgatókat. Egy részük hamarosan, már két hét múlva szabadult, vagyis felmentették őket a katonai szolgálat alól. Konstantin László az utászokhoz került, Rudi a tüzerekhez. K.L. viszont viszonylag hamar visszatérhetett és folytathatta főiskolai tanulmányait. Rudi, akivel évfolyamtársak voltak, maradt, és ekkor történhetett meg az ominózus letartóztatás, a már említett madonnaképek miatt. Történelemlétkönyvekből máig nem sokat tudhatnak meg a fiatalok arról az időszakról, pedig időközben eltelt hat és fél évtized, de a jól beidegződött félelem, a következményektől való tartás még mindig megakadályozza a történészeket, hogy hitelesen megtanítsák az ifjú nemzedékeknek, miféle szívós, destruktív erők irányították és alakították a magyar társadalmat épp olyanra, amilyenek szüleink nemzedéke, majd mi magunk is megismerhettük. Újabb morzsa, újabb mozaik-elemmel egészül ki Rudi életrajza, s talán a korrajz is, mely ezúttal nem festői, és nem grafikai eszközökkel vázolja fel azokat a vonásokat, amelyek kitörölhetetlenül megmaradtak a jó memóriájú ember emlékezetében. Feladatom tehát az is, hogy az elgyávult kortársak helyett én továbbítsam a több mint fél évszázados információt az ifjabb nemzedékek számára. Pillanatképem egy, a kihalás előtti momentum, mármint mielőtt én is kihalnék. Szóval 1950 nemcsak a honi ÁVO kegyetlenkedéseinek, a Rajk-perhez hasonló durva és idétlen koncepciók korszaka, amikor egymást váltották a börtönben, Kádár, Nagy Imre, Péter Gábor és társaik. Utóbb úgy állították be őket, mint áldozatokat, de az igazság az, hogy ők maguk is kivették részüket a kegyetlenkedésekből, kínvallatásokból, vagy legalább azok engedélyezéséből, Sztálin engedelmes és hűséges kiszolgálóiként, hogy aztán többszörösen átfestett képpel vonuljanak be a történelmi arcképcsarnokba – többnyire másokra kenve a felelősséget és

tetteik minden szennyét. Kissé kifelé tekintve éppen hidegháborús hisztéria zajlik, Koreában többször le- s fel, oda-vissza kergetik egymást észak és dél között nemcsak a kétfelé szakított Korea seregei, hanem az amerikaiak, oroszok, kínaiak, és mindenki más, aki nem röstelt beleavatkozni egy gyarmatosító háborúba. Ne feledjük, hogy az amerikaiak és az oroszok egymás szövetségesei voltak még öt évvel azelőtt, vagyis a II. világháború vége felé, tehát koreai harcuk marakodás volt a stratégiai koncon. Roosevel, Churchill és Sztálin teljes egyetértésben írták alá a mocskos jaltai szerződést, mely megpecsételte hazánk sorsát is, és az elmebeteg diktátor karjai közé lökte a mindkét fél által kegyetlenül tönkretett Lengyelországot, valamint a csak Keleti Blokknak leminősített fél Európát! Annak ellenére, hogy Horthy ki akart ugrani, és Hitler aljas hadjáratában egyáltalán nem akart részt venni. A visszavonuló német szövetségeseink szimplán odadobták áldozatul az egész magyar hadsereget a Don-kanyarban, hogy annyi értelmetlen háború és kénytelen szövetség után még tovább tizedeljék a magyarságot. Nos, a hidegháborús tömeghisztériában, mely hirtelen mégis kitört a korábbi szövetségeseink között, bennünket közelebről is érintenek ennek méltatlan hullámai: Tito láncos kutyává minősül az infantilis szovjet frazeológia szerint, nekünk pedig – szintén hisztérikus módon – meg kell erősítenünk a határvédelmünket. A Kedves Olvasó számára egy privát megjegyzés: én annak az évnek a karácsonyán születtem, épp az életveszélyes jugoszláv határszélen, Letenyén, s ki hitte volna akkor még, művészi küldetéssel, egy olyan korszakban, amelyben egymás ellen acsarkodó felek köpködik egymásra a lehetetlenebbnél lehetetlenebb jelzőket, verbális agressziójuk melléktermékeit, valamint egészen konkrét lövedékeiket is – tankból, ágyúból, puskából, repülőőről, géppisztolyállásokból, amiből csak lehetett. Mindezt csak azért érdekes megjegyezni, mert a sok hirtelen besorozott művésznövendék is azért hagyta ott főiskolai tanulmányait, mert elsősorban őket, a legértelmesebbeket szánták volna ágyútölteléknek a korszak megszállott gyűlölködői, akik az országot irányították. Hogy a már-már kötelező hitvallássá tett gyűlölködést mégse tudták elfogadtatni szegény, sokat szenvedett népeimmel, annak okait külön tanulmányban kellene elemezni. Keresztény neveltetésünk, családi hagyományaink, melyek az egymás iránti köteles szeretetet hagyományozták ránk, egyszerűen lehetetlenné teszik számunkra azt, hogy részt vegyünk effajta alantas érzelmi hadjáratokban. Ezek persze nem merültek ki az érzelmi megnyilvánulásokban, hanem a karhatalommá avanszált rendőri szervek, majd az állig felfegyverzett munkásőrség, ifjú kommunisták, KISZ-hadsereg tette is megvalósította mindazt, amiben hitt. Ezzel szakították ketté véglegesen a magyar társadalmat. Ennek helyrehozatala folyik még mindig több-kevesebb sikerrel. Mint minden, amit hirtelen elrontanak, jóval nehezebben fog meggyógyulni, helyre jönni, mint ahogy sikeresen belerondítottak egyetlen félresikerült kézmozdulattal a korszak pancserei.

Nos, Rudi eltűnt valahol az egyik tank mélyén, majd letartóztatása után egy börtöncellában, hogy aztán feltehetőleg Recsken kössön ki valami rosszul fűtött barakkban. Ennek kiderítése szintén rám vár. Saját dossziémat soha nem kértem ki, mert nem vagyok kíváncsi a besúgók személyére és süketebbnél süketebb jelentéseire, de azért, hogy Rudi életrajzi anyagát össze tudjam állítani, kénytelen leszek kikérni az ő dossziéját kutatási célokra. Már most előrebozsátom, hogy kizárólag az érdekel belőle, ami személyes adatait és művészi indíttatását érinti. A mocskolódások és a személyét érintő rágalmak nem érdekelnek, legfeljebb elviselem őket arra az időre, ameddig átolvasom őket. Más kérdés, hogy a memóriám megőrizhet sok más adatot is, amit kénytelen leszek megismerni. Mindig a fejből éltem, erről nem tehetek. Több nyelv sok tízezer szavát őrzöm máig emlékezetemben, pedig nem is mind olyan, ami érdekelt volna, csak rám ragadt, mint másokra a bogáncs. Ennek előzménye a zenei tanulmányok. Akkor viszont sok-sok kottát kellett fejből tudni, tehát volt gyakorlatom bőségesen memoriterből.

Favágók c. képe most az íróasztalom közelében függ a falon, és párszor már rácsodálkoztam, milyen különös fákat rajzolt Rudi az érzékeny vésőeszközzel a rézlemezsre. Az oldalsó ágait levagdosták, fel, egészen a koronaszintig, tehát a lombjuk jó időben onnan bontakozott ki. Mivel az ötvenes évek elején, amikor ez a kép készült (1954), a magyar gazdaság hiánygazdaság volt, így tüzelőből is komoly hiány volt. A hegyi falvakban ma is szokás, hogy az erdőről hordanak haza (lopnak) fát télire, elképzelhető, hogy akkoriban is művelték ezt a fajta fagyújtást. Igaz, akkor még kímélték a fákat, nem lánzfűrészkeszél alakok tették tönkre őket derékmagasságig, mint manapság... A fák ágai és maradék gallyai furcsán tekeregve haladnak felfelé, az ég felé, ahonnan az éltető fény érkezik számukra. Görcsösen fonódnak össze, maguk alatt hagyva megcsönkített, megcsúfolt törzsüket, melyek az akkori emberi életeteket is jelképezhetik. Kissé távolabb tőlük kiirtott társaik csonkjai hevernek szabályos sorban, ahogyan gondos kezek egykor telepítették őket. A szánba befogott lovak türelmesen várakoznak, hogy rakodás után leszállítsák a völgybe a most még szabályos sorakozó farakások anyagát. A háttérben kis falucska házai húzódnak alaposan behavazva, csupán a templom tornya emelkedik ki jelentősen közülük. A facsonkok és a még ki nem vágott bükkfák alatt a meghagyott sarjak, magoncfácskák és cserjék apró lényei húzódnak meg. Őket, a fagyerekeket egyelőre megkímélték, mert belőlük nő majd fel az újabb erdei nemzedék, az egykor ugyanolyan hasznos hozó, mint a most kidöntöttek. Ezek is, akár az embergyerekek, még játszódhatnak kicsit a különös erdei fényben, mielőtt a nagyok sorsára jutnának. Nemzedékem életére visszatekintve valóban azt kell megállapítanom, hogy csupán kevéske idő jutott nekünk a játékra, annál több a kényszerű robotra, a soha el nem ismertség idejére, melyet becsületes neveltetésünk mégse engedett megváltoztatni, csupán fiatalos hévvel tüntetni vagy tiltakozni ellene, amíg ehhez is volt erőnk, energiánk és kedvünk, hogy végül a mélységes csend legmélyére húzódjunk vissza, már csak az isteni igazságszolgáltatásra várva. Ennek ideje eljön, csak a türelmetlenek és bosszúvágyók nem hisznek benne, úgy véelve, hogy majd ők igazságot szolgáltatnak helyette is. Ezért van az, hogy egyik bosszúhadjárat követi a másikat, a történetnek pedig soha nincs vége, ahogyan a szicíliai klánok háborújának sem. Az értelmetlen harcot pedig egyetlen módon lehet megszüntetni: az értelmes békekötéssel.

Konstantin Lászlótól újabb dolgot tudunk meg. A nála levő rézkarcnyomógép, a három rendkívüli masina egyike, ma már szétszerelt állapotban van meg. Szerinte nem olyan behemót, hogy ne lehetne elszállítani. A másik kettőt nem ismerjük, egyiket se láttuk, ez is csak egy feljegyzés azok számára, akik meg akarják menteni az egyedi gyártmányú gépeket az utókor számára, múzeumi kiállítótermekben való megtekintésre. Az egyre élénkebbé váló beszélgetést mégis fel kell függeszteni, mert indulunk *Kratochwill Mimi*hez.

Kratochwill Mimi

Neki, az egész ügy mentorának beszámolok az újonnan szerzett ismeretekről, és egy Görög Rezső-képet viszünk neki, amely megrongálódott állapotban van. Ő talán tud olyan restaurátort, aki helyre tudná hozni. A *Félsziget* c. alkotásról van szó. A kép nagy része megőrizte eredeti színeit, csupán az ég vált rózsaszínné rajta. Mimi szerint lehet, hogy a ragasztó ütött át rajta. Ez olyan szakmai műhelytitok, amihez én nem tudok hozzászólni, de idővel majd kiderül. Ha rajtam áll, én a paszpartut és a keretet is kicseréltetném rajta. Ezek láthatóan hatvanas évekbeli készítmények, erősen megviselte őket az idő. Már több Görög-műről is kiderült, mennyit emelhet rajtuk egy profi képerreterező gondos, szakértő munkája. Mimi közelgő egri látogatását is megbeszéljük, majd indulnunk kell. Az őszi utolsó kellemes hétvégéjét fogtuk ki: nincs hőség, mint az előző héten, de az időnként nyakunk közé szakadó eső ellenére is igazán kellemesnek mondható az idő. Hazafelé alkonyatkor indulunk, majd ránk borul a szürkület, engem zavarnak a szembejövő autók reflektorai. Viszonylag simán érkezünk meg, jóval sötétedés után, fél 9 tájban. Megviselt lábaimat kényelembe kell helyezni, de előtte jólesik a meleg fürdő. Este, és még másnap délelőtt is, gondolataimat rendezgetem. Sok nagyszerű élmény ért, Rudi „emlékműve” közelebb került a megvalósuláshoz. Aznapi találkozásaink ahhoz nyújtanak reményt, hogy a művésztszadalmat nemcsak a megosztottság jellemezheti, hanem vannak olyan tagjai is, akik az összefogást, egymással való szolidaritást gyakorolják és adják tovább az utánunk jövő nemzedékek számára. Kocsis Zoltán bölcs axiómája erre a társaságra is érvényes: elég nagy a világ, elférünk benne mindnyájan. Én mindezt kiegészítem a következővel: és még szeretni, értékelni is lehet egymást a porszemnyi dimenziójú és tartamú életben, ezzel inspirálva egymást, a lehető legjobb irány felé tartó művészi megvalósulásban.

Görög Rezső: Félsziget

Jegyzeteimet mind fejből készítettem el, eddig mindig jól működő memóriámra hagyatkozva. A megírás maradna másnapra, de még tovább kell napolnom, mert közben egy kellemetlen családi epizód: az egyik unokatestvéremnek házi pszichológusra van szüksége. Immáron sokadszor engem zúdít nyakon frusztrációi melléktermékeivel. Elviselem, mert a család erről is szól, az egymás iránti megértésről, ugyanakkor háborog bennem az alkotói szándék megbántottsága. Ezt a napot is lehetett volna értelmesebben felhasználni. Némi kompenzációt kapok azzal, hogy műszaki antitalentumom ellenére be tudom állítani az új csatornákat, és aznap minden lehető műsort megnézek a most induló M5-ön. Végre egy csatorna, ami kizárólag a kultúráról szól! Eddig mindig el kellett viselnem az ellenkezőjét. Többször tiltakoztam korábban a szolgáltatóknál: ha én köteles vagyok megfizetni azokat a csatornákat, amik a mások igénytelenségéről és bunkóságáról szólnak, mások meg viszonzásképpen fizessenek azért, hogy nekem lehessenek igényeim. Ez eddig süket fülekre talált. Most minden reményem az új csatorna műsoraiban.

Miután valóban lejegyeztem nagyjából mindazt, amit az elmúlt szombaton tapasztaltam, kis időre félre kell tennem a Rudi-ról készítendő jegyzeteket, mert vészesen közeleg a következő könyvbemutatóm ideje, amihez egy használható forgatókönyvet ígértem írni. Mondhatnám úgy is, hogy prózai feladatok várnak, de ne degradáljuk a művet és a bemutatót! Most az is kellő helyen és időben jut a közönséghez, az 1956-os forradalom emlékévében. Rudi anyaga azért nem marad változatlan. Mimi hív, hogy új, szenzációs felfedezései vannak vele kapcsolatban, amit estére fogunk megbeszélni. Szavaiból annyit veszek ki, hogy Jurecsko László Galériájában járt, onnan származnak az újabb információk, melyek egészen Los Angelesig vezetnek, tehát Rudi nemzetközi ismertségéről szólhatnak. Azt már eddig is tudtam, hogy New Yorkban és New York államban keltek el képei, de konkrétan nem tudtam utánanézni, mert nem tudnám kifizetni a galériákhoz vezető honlapokra a „belépti díjat”, azaz a regisztrációs költséget, ami a külföldi kutatásokhoz kellene. Tegnap viszont szert tettem egy újabb képre, és ma is találok leértékelt áron egy rézkarcot, amit feltétlenül meg akarok szerezni. Szóval se a téma, se Rudi emléke nem alszik, hanem egyre gyorsulnak az események.

Eger, 2016. szeptember 19-22.

Ami még eszembe jut, és újabb események

Fekete Géza szerint Rudi kezelőorvosa többet is tudhat művész barátunkról, legfőképpen kórtörténetéről. Ő amolyan kulcsfigura annak feltérképezéséhez, mi is történhetett Rudival, hogy olyan hirtelen tűnt el a képből minden egyes ismerősénél. Dr. Soós László utalta be kórházba, amikor Rudi az utcára került. Onnan egyik helyről a másikra hányódott, korábbi kapcsolatait elveszítette, mert pizsamában már mégse mehetett ki az utcára. A nem neki való környezet lehúzta, szellemileg leépítette, az én diagnózisom viszont ez. Olyan ez, mint a növények elhanyagolása. Ha nem öntözzük, tápszerezzük őket rendszeresen, egyhamar tönkremennek, majd elpusztulnak.

A Los Angeles-i kapcsolatot is sikerült felderítenem. A *MissionArt Galéria* rendelkezésemre bocsátott egy levelet és pár reprót, amiből kiderül Rudinak egy barátinak mondható kapcsolata egy műértő izraeli műgyűjtővel, aki Amerikában él. Ő 2010-2011 táján járt Budapesten, és a M.A.G. segítségével összeismerkedett Rudival. Ellátogatott a lakására, ami akkor a XIII. kerület egyik eléggé lepukkant bérházában volt, és onnan vásárolt tőle képeket. Jarrow-t elbűvölték a tojástempera technikával készült képek színei és képi világa, s azóta is keresi ezeket. A jelenleg általam is ismert hazai piacon Rudi régi rézkarcai vannak forgalomban, én is ezekből vásároltam, összesen tizenkettőt. Most vissza kell fognom magamat, mert szert kellene tennem egy kis különmunkára, s vele keresetre, hogy továbbiakat tudjak venni. Mindezt egy leendő kiállítás céljára, párat pedig itthonra, megtartani. Rudi festményeivel sehol nem találkoztam, a rézkarcok is csak azért kerülhettek az ócskásokhoz, mert az egykori vásárlók meghaltak, örököseik pedig nem nézik sokba az esetleg nem túl jó állapotban levő képeket. Az életmű restaurálásához mindenesetre kellene, és szeretném felhívni a közfigyelmet arra is, hogy a gyakran csak poszterekkel, gagyai képekkel, képmásolatokkal „kidekorált” átlagos otthonok mennyit változhatnának, ha ismét divatba jönne a rézkarc. Ez talán lázálom, mert annak idején jókora elszánás kellett Rudi részéről, hogy egy ilyen egészségtelen műfajt műveljen nagyban, s hogy azután is kitarson mellette, amikor már nagyon sikeres lett. Nem mellékesen jegyzem fel, hogy a *MissionArt Galériával*, annak tulajdonosával *Jurecsko Lászlóval* és rajta keresztül *Jarrow Rogovin*-nel való kapcsolatfelvétel Mimi segítségével történt. Mikor még a könyvbemutató előtt keresett és szenzációs felfedezésként aposztrofálta, erről volt szó. Rudinak vannak tengerentúli rajongói is. Jarrow decemberben készül Olaszországba, majd Magyarországra is ellátogat, hogy velem és a galériásokkal találkozzon, s feltehetőleg, hogy ismét vásároljon újabb képeket.

Soós doktort ismét faggatom Rudi naplójának egy másolatáról. Nála is kell lennie egynek, míg megint egy másik Fekete Gézánál hever valamelyik könyvkupac alján, vagy valahol a műtermében. Megint ígéri, hogy előkeríti valahonnan, mert ő se emlékszik a mostani helyére. Talán Gyémánt Lászlóéknál is lesz egy példány, s ha minden jól megy, valamelyik majdcsak előkerül. Szeretném Rudi interpretációjában olvasni emigrálása történetét. Én nem szeretem a „disszidálás” kifejezést használni, mert az olyan megbélyegző. Nagyon sokan mentek el így, valósággal szökve, „a kertek alatt”, mert nem tudták elviselni a kemény diktatúra nyomását vagy a puha diktatúra romlottságát. Külföldön egyébként is mást jelent a „disszidens”: olyasvalakit, aki odahaza él, de belső emigrációban, és szamizdat kiadványokat készít és terjeszt. Időnként letartóztatják, mint Václav Havelt, a későbbi cseh köztársasági elnököt anno, és azért viseli ezt a megbélyegző nevet, mert folyton borsot tör jelenlétével és tevékenységével az aktuális hatalom orra alá. Rudi is lehetett ilyen a „nagy tiszai úszása” előtt, csak ő aztán az elmenetel, az emigráció mellett döntött.

Dr. Soós erdélyi gyökerű, művészi hajlamokkal megáldott ember. Két könyvet ad ajándékba, mikor én átadom a sajátjaimat az Artel Galéria-beli találkozásunk alkalmával. Felesége Csuka Mónika

popénekesnő, akinek előző férje Nagy Feró, a rockzene nagy fenegyereke. Ő verseket és dalszövegeket ír, utóbbiakat a felesége számára. Nehezen nyílik meg a Morzsakönyv számára. Rudi festményeiről csak annyit tudok meg tőle pesti látogatásom után egy telefonbeszélgetésből, hogy vegyesen vannak figuratívak és absztrakt alkotások. Utóbbi azért fontos, mert Jarrow-t kimondottan ezek érdeklik. Rendelkezésemre bocsátja levelezése egy részét, amelyek művészeti témájúak. Ő maga költő, műveltsége egyértelműen érzékelhető néhány soros leveleiből is. Ezek egy részének fordítását beemelem ebbe a könyvbe is, ha hozzájárul. Eddig szabad utat adott a publikációhoz.

Kratochwill Mimi egri látogatásakor (szeptember 29.) beszélt és kérdezett Görög-kutatásaimról is, hogy a közönség is megismerkedjen már előzetesen, mivel foglalkozom olyan intenzíven. Az én írásművészetemet is értékelte, s nagyon előkelő helyre tett a magyar irodalomban. Egészen zavarba hozott vele.

Szolnoki művésztelep

Konstantin László mesélte, hogy Rudi és Erzszi rendszeres látogatói voltak a szolnoki művésztelepnek. Erzszi akkor a szolnoki színházban játszott, Rudi pedig szívesen vett részt közös művésztáborozásokon, különösen mert imádta a vizet, és nagy pecásként ismerte mindenki. Reggelente eltűnt, majd visszatért a fogásával vagy anélkül. Egy alkalommal, mindenki elborzadására, egy hatalmas lótetűt ásott ki valahonnan a föld alól, és azzal kívánt horgászni, de ettől még a halak is undorodtak, semmit nem fogott vele. Vannak a rovarvilágnak is ilyen lényei, melyek, talán önvédelemből, vagy másért, de förtelmes bűzt árasztanak magukból (emberek közt is akad). Ezzel érik el, hogy mindenki széles ívben elkerüli őket, s nem esnek áldozatul a ragadozók nagy étvágyának. Rudinak már akkor is Rudi volt a beceneve, Erzsit pedig valamiért Tutajnak nevezték, Kondor Bélát Samunak. Véletlenül megint csak nincsenek: a híres Szolnoki Iskola egyik közismert alkotójától, Szász Istvántól őrzünk egy festményt

mint családi örökséget. Zsánerkép, ami egy időben divatos volt. Két, népviseletbe öltözött lányt ábrázol, az egyik kezében egy cserép muskátli. Miután évtizedekig függött a zongorám fölött, majd újabb két évtizedig a mi nappalinkban, egyik este rácsodálkozva ismertem fel benne volt zongoratanárom feleségének, Böbike néniének az ifjúkori vonásait. Szász István ugyan jóval idősebb volt nála, de első férje lehetett, akitől elhódította Takács János bácsi. Itt parasztruhába öltözve ül, de mindennapjaiban úrinőnek ismertük, lakásuk tele volt festményekkel, műtárgyakkal.

Rudi ezek szerint már kora ifjúságától kezdve horgászott, s az olaszországi szigonyos halászat ennek egyenes folyománya lett. Vonzotta a víz, minden víz, nemcsak a tenger. Ahogy végignézek képein, a legtöbbjük valamilyen formában kapcsolódik egy-egy vízparthoz: Duna-delta, Adriai város, Balaton, Balatoni délután, Zagyvapart, Halászkok, Bártkák, Este a Tiszán, Fák a tóparton, Fürdőző lányok. Még a Jarrow tulajdonában levő festmény, a BWANA látványképe is kiegészül egy folyócskával. Ennek a képnek az az érdekessége, hogy én fedem fel Jarrow előtt: Rudi belekomponálta Erzsit és önmagát a látszólag zűrzavaros rendezetlenségben kavargó figurák közé. Előbb csak sejtésként élem meg a felismerést, majd megtalálom a képbe elrejtett szövegek egy részét is, mikor kinagyítom. Mimivel vitatkozunk időnként az internethasználton, de nálunk tett rövid látogatásakor megmutatom neki, mi mindent fedeztem fel a modern hírközlés segítségével. Az egyik képvásárlásom is ehhez kötődik. Nagy nehezen elboldogulok a gépi bejelentkezéssel, és kapcsolatba kerülök pár eladóval. S hogy a hír nemcsak Rudiról terjed, meg kell bizonyosodnom róla, amikor a Fürdőző lányok szállítási díja helyett egy dedikált verseskötetet kér tőlem a kép eladója. Ő is az internetről jutott hozzá az adataimhoz, s utóbb igen pozitívan értékeli az együttműködésemet. Mikor a Papyrusz-titok c. kötetem eljut hozzá, egy másikat is megrendel, a Megtalált válaszok-at. A hírnek szárnya van, mondja az antik közmondás, s ennek mai változatáról elmondhatjuk, hogy mindenféle szerverek, chipek, információhordozók gondoskodnak róla, hogy ez pillanatok alatt világgá röpjön. Könyvbemutatómon közlik, hogy nemcsak a BSK honlapján lesz hozzáférhető a Csend c. blogregényem, hanem az OSZK-én is, ami nagyobb publicitást jelent. Azt hiszem, Rudinak is ezeket a csatornákat kellett volna megtalálnia, öregkori társainak, barátainak, ismerőseinek és gondnokainak pedig kötelességük lett volna hozzásegíteni ehhez a minimális segítséghez. Ám az az érzésem, hogy a képekhez való ingyenes vagy potom áron való hozzájutás, vagyis a kicsinyes önérdék diktált, nem pedig más egyéb. Értékeit nem ismerték fel időben, és azért süllyedhetett el az ismeretlenség teljes homályában, mert senki nem nyúlt utána. Az én kétségbeesett igyekezetem, hogy munkásságát méltó helyére juttassam, ma már nincs divatban. Miközben mindenki rohan, kapkod, „önmegvalósít”, nem jut figyelem mások számára. Volt, aki úgy fogadta be belvárosi műteremlakásába, hogy elfogadta cserében a neki adományozott festményeket. Egy idő után azonban megteltek a falak, feltételezem, a hirtelen fellángolásként jelentkező lelkesedés lelohadt, Rudi pedig mehetett tovább másik, majd megint másik lakásba, míg végül egyre rosszabb helyekre került. Ez Jarrow leírásából is kiderül. A legvégső lakás-stáció pedig az volt, ahonnan még az utcára is kidobták. Lelketlenül, irgalmatlanul, egy szál ruhában, festőeszközei, tehát megélhetési lehetőség nélkül.

Görög Rezső: A bűnök szigete

Görög Rezső: A bűnök szigete (részlet)

A Jarrow számára elemzett, azaz feltárt képen, melyet a szürrealista vagy misztikus realista képtermbbe sorolnák be, ha már mindenáron muszáj kategorizálni, Rudi és Erzsi egy orrszarvú-szerű lény előtt üldögélnék, nem messze egy folyóparttól. Rudi szarvas sisakot visel, s gyöngéden átkarolja Erzsit. Az egyik kezével, ami egy végtelenül meghitt mozdulat, Erzsi fejét tartja, arcát érinti jobb kezével, míg a ballal finoman megérinti Erzsi mellét. Erzsi arca félprofilban, Rudi felé fordul. Ezzel a gyöngéd mozdulattal nyerte meg a figyelmét Rudi, aki talán még akkor készítette a képet, amikor udvarolt Erzsinek, és a figyelméért küzdött, és persze a szerelméért. A képben több felirat is van elrejtve. Az egyik: *Omnia vincit amor*. A latin közmondás, mely szerint a szerelem mindent legyőz. Ez lehet utalás több dologra is. Talán Erzsi előző kapcsolatára, kapcsolataira, a nem túl sikeresekre. Ám ez a tábla egy bekötött fejjel akasztófán lógó alak előtt látható. Egy szintén szarvas figura tartja a kivégzett figura elé, mintegy ítéletet, amelyet esetleg fel is olvastak a halálba menőnek. Egy másik nőalak levélformájú papírt tart ugyanoda jobbról, de ennek szövegét még nem tudtam kislabizálni. A szerelem diadalára való utalás vonatkozhat Erzsi édesanyjának, Rudi későbbi anyósának tiltakozására is. Ő ugyanis nagyon ellenezte a házasságukat. Azt nem tudom, miért, csak azt, hogy mindenféle csúnya jelzővel illette Rudit. Kapcsolatuk viszont működött, s ezt nemcsak Ruditól tudom, hanem a már korábban leírtakkal mind egybevé, hogyan segítette Erzsi Rudi szökését, amikor veszélybe került 1970-ben. Erzsi arcát eddig nem sikerült beszerezni fényképen, pedig megpróbáltam a győri Nemzeti Színháznál is, ami Erzsi idejében még Kisfaludy Színház néven működött. Archivált anyaguk csak 1978-tól van, ő viszont 1976-ban távozott az élők sorából. Kapcsolatukat és az Erzsi karrierjét, színészi tehetségét igen sok intrika kísérte, ami szinte már nem is csoda, ismerve a hazai viszonyokat. Nos, van egy árulkodó tábla, aminek a szövegét viszont majdnem teljesen sikerült megfejtenem. Azért volt rá szükség, mert egy része takarásban van, s csak következtetni tudok a kevésbé látható szövegrészekre, illetve az egyáltalán nem láthatókra. A felirat így szól: BERTA ERZSI SZÉP MAGAS LÁNY, ÉDES KIS FEJE VAN, ÉS MINDIG MOSOLYOG, MIALATT BESZÉL. Erzsi arcának is több variánsa látható ezen a képen, és másokon is. Korábban csak sejtettem, melyikük lehet, elsősorban alakjából következtettem rá, ismerve balerina-múltját. Rudi azért hangoztathatta, hogy neki tetszenek a természetes, nagyfenekű nők, mert Erzsit zavarhatta az alakja elváltozása balerinakora óta. Túlzimosodhatott és magasabbra nőhetett, mint amit egy balerínától elvárnak. Rudi vigasztalásul és bátorításul mondhatta neki ezeket, amit meg tudok érteni, ismerve Rudi jellemét, a nők iránti kedvességét, melyet öregkorára se veszített el. A sok alvilági lény nem borzaszt el igazán, mert tudom, mennyi sértésben, bántásban volt része Rudinak itthoni negyven éve alatt. Attól viszont megborzongok, hogy előre látta az én vonásaimat, mikor még nem is ismertük egymást. Az akasztófa mögött, takarásban felsejlik az én arcom is, jóllehet nagyon vázlatosan. A kivégző eszköz támasztószára egyúttal hosszú hajnak is vehető. Ha viszont elveszük a vázlatos koponyáról ezt a haját, akkor férfiarccá változik, aki fedezékből figyel, ahogyan Erzsinek egy másik megtestesülése átnyújtja azt a levélkeszerű írást. Talán egy búcsúlevél vagy egy menlevél akar lenni a kivégzett személy számára, aki már későn kapja, át se veszi helyette senki. Erzsi kinyújtott keze alatt egy hatalmas halfejű lény tátog, amit persze lehet megint csak másként értelmezni, mert a fején hatalmas fülek merednek az égnek, s ezek lehetnek haluszonyok is. Mindazok, akik az akasztófa környékén vannak, veszélyben lehetnek (voltunk is, többször). A rinocérosz hátán üldögélő nőalak megint csak Erzsi egyik variánsa, ezúttal gögös arccal néz egy távolabbi pontra, tekintetét több figura is követi. A mellette megjelenő BWANA tábla első ránézésre az ő kezében van, de aztán meglátjuk, hogy talán a vízből előbukkanó, szarvas férfialak tartja a magasba. Erzsi fején is szarvas sisak van. Haját más képeken is gyakran takarja többfajta kendő, melyeket szépen variál. Úgy érzem, több időre lesz még szükségem, hogy a sok szimbolikus alak és felirat között értelmezni tudjam a kép egészét. Erzsi és Rudi kapcsolata még kezdeti, idilli, a körülöttük dúló káosz ellenére is. Az akasztófa nem véletlenül kerül elő Rudi emlékezetéből. Az ötvenes évek végén, hatvanas évek elején még akasztották a forradalom résztveőit. A halálos veszély jelen volt, Rudi 1956-os tevékenységéről pedig

semmit nem tudok. Egyetlen utalására emlékszem: ismerte Horn Gyula testvérét, akinek halálát az egyik forradalmárra kenték, holott egy ruszki tank gázolta halálra, mit se tudva a Horn család politikai hovatartozásáról. 1994-ben láttunk egy interjút egy megkínzott, hosszú börtönviselt emberről, aki elmondta, hogy Horn Gyula saját kezűleg verte ki egy boxerrel a teljes fogsorát. Ugyanekkor mutatták be Horn Gyula ávós igazolványát is premier plánban. A „buta népecske” mégis megválasztotta, és miniszterelnöksége alatt történt meg Magyarország teljes szétrablása, gátlástalan széprivatizálása, melyet még azóta se hevertünk ki teljesen. Többek között akkor fosztották ki a TB- és nyugdíjasszákat, kótyavetyélték el az ország aranytartalékait (már amit az elvtársak korábban el nem loptak), pörgették fel az inflációt 35-40%-ra, ami mindnyájunk keresetének értékét szinte lenullázta. Statisztikák szerint még mindig csak a II. világháború előtti jövedelmi viszonyoknál tartunk, de ők csak az ő mindenkori ellenzékükben, az antikommunistákban látják a hibát. Vajon hányas lehet ezeknek az embereknek az IQ-ja? Vezéreik nyilatkozatait hallgatva megmaradt az egykori prolikból avanszált alakok szintjén: Rákosi, Kádár, Apró, Marosán és társaik...

Eger, szeptember 29-október 5.

Nyomozok...

Erzsi arcára is rátalálok, mikor a Szolnoki Szigligeti Színház honlapján keresgélek. Nem éppen ott, hanem az ECLA Connecting Pages, Best Practice Network ide vonatkozó lapján. Nagyon szép felvétel, Erzsi valóban rászolgált Rudi dicsérő szavaira, melyekben semmi túlzást nem találok. A mosoly országában játszotta Mi-t. Partnere Varga D. József volt, rendezőjük Pauló Lajos. Ez 1957-es fotó, melyen Erzsi 19 éves ígéretes szépség, kecses kézmozdulata balerinára vall.

Berta Erzsi és Varga D. József A mosoly országa előadásán, Szolnokon

Egy másik helyen 1956 áprilisi fellépésének nyomaira bukkanok, ugyanennél a színháznál, a Szabad szél c. szovjet operettben táncolt szólót. Akkor még nyilván a balerina-karrier vonzotta. A Cyránót korábban már említettem, szintén 1957-ből. Ebben felváltva játszotta az Első színésznő és a Második színésznő szerepét. Érdekes, hogy Szolnokon több rá utaló nyomot találok, mint Győrben, ahol semmi fotóanyag nincsen, és írásos sem. Ott 1964-1976 között, tehát 12 évig volt primadonna, mégis el tudták felejtetni. Mindenesetre ez is egy támpont. Megerősíti korábbi feltételezésemet, hogy a *Négy akt és az alma* c. kép központi alakja is Erzszi. A 60-as évek stílusában eltorzított női formákkal, a kép kompozíciója mégis szép és arányos. A kép címében szereplő alma szexuális célzása másodlagos, azaz háttérbe szorítva marad a négy lány aktja mellett. Egy fatörzs felfelé meredő ágáról lóg le, vékonyka fonálon. A fonál azonban nem fogja körbe az ágat, hanem mintha belőle nőne ki, az almával együtt. A férfi szervre utaló kép kicsinysége arra utal, hogy Rudinak lehettek kisebbségi érzései akkoriban, mert Erzszi nem egykönnyen állt kötélnek. Színész kollégái és más művésztársak viszont Erzsit említik kissé lekicsinylően, bár azt nem tudom, miért. Nem találták különösebben tehetségesnek, szépnek vagy csinosnak? A most előkerült fotó nem vall ez utóbbira. Marad valahol az idő messzeségében, mintegy elemeire hullva, ahogyan egykor mindnyájunk emléke szertefoszlik talán. Ugyanezen a honlapon találok egy utalást egy Képes Újság-beli cikkre, melynek címe: Önnek az orra... Ez 1968. december 7-én jelent meg, és a lap az akkori bulvárt képviselte a sajtóban. Női lap volt, magazinszerű, bár a mostaniak ennél jóval vulgárisabbak. Sokat sülyedt azóta a világ. Mintha ez lenne az etalon.

A Jarrow számára elemzett képen ki tudok nagyítani egy másik feliratot is: BERTA ERZSINEK SZÉP KIS FEJE VAN. Az alatta levő sort viszont nem tudom kisilabizálni... egyelőre... Megint egy másik táblán ez áll: A BERTA MINDIG MEGSÉRTŐDIK. Vajon mennyit kell még keresgélnem, hogy a többi képét is szóra bírjam? Visszagondolok, mennyire nehéz korban indult a pályájuk. A Rudié a legbrutálisabb Rákosi-korszakban, a leghidegebb hidegháború idején. Az Erzszié pár évvel később, balerinaként még épp a Rákosi-korszak határmezsgyéjén, a Sztálin halála utáni évben. A kultúrpolitika azt jelentette, hogy a kommunista párt bele akart szólni mindenbe. Mindent az határozott meg. Tiltott és büntetett, ha nem tetszett valami az elvtársaknak. Az értelmiségi rothadás egyik melegágya a művész – sportoló – elvtársi bulik közege volt. Ők talán csak közelebbről akartak informálódni mindenről, ezért akaszkodtak rá a csinosabb színésznőkre, táncosnőkre. Meg persze az örökös szex-éhségük, amiből azóta se tudtak kinőni. Ha az uralkodó szempontok ezek, akkor a lényeg törvényszerűen elsikkad. „Csupán” ennyi lehetett a dolgok rákfenéje, mely aztán úgy elintézte a művészi életet és a művészvilágot, hogy azóta se szedte össze magát belőle. Gyógyultnak semmi esetre se mondható. Jarrow képét nem tudom máshogyan megnevezni, legfeljebb a BWANA felirattal, mert eddig nem találtam meg. Pedig Rudi mindig akkuratusan odajegyezte a bal alsó sarokba, míg a szignója a jobb alsó sarokban található minden képén. Az interneten hirdetnek egy ugyanolyan képet, aminek tulajdonosa viszonylag olcsón adja a képet, és azt írja róla, hogy szignálatlan, de lehet, hogy a szignó a paszpartu alatt lapul. Bizonyára ugyanakkor a rézkarcnak egy másik lenyomata, nem hinném, hogy bárki is megpróbálta volna hamisítani. Esetleg maradtak szignálatlan képek talonban Rudinak, amik valakinek a kezére jutottak, miután ő eltávozott a kis hazából. A képen látható torz alakok és brutális nézésű emberfejek talán rabsága éveiből maradtak meg az emlékezetében.

Görög Rezső: A bűnök szigete (részletek)

Egy érdekes párhuzam: Görög-kutatásaimmal egy időben keresgéltem kezdtem egy másik festő után az interneten. Családunk tulajdonában van egy Szász István-kép, a címét nem tudom. A rajta látható két nőalak egyikében annyi év után felfedeztem gyerekkori zongoratanárom feleségének vonásait. Parasztruhába öltözött ül egy nála egyszerűbb leányzó mellett, akinek a kezében egy cserép muskátli látható. Az előtérben viszont a festő állandó modellje ül, az ölében fonott kosár, abban almák, kezében hámozókés. Tegnap mintegy üzenet érkezik ugyanerről a festőről is: egy érdekes dokumentumfilm megy a tévén az Asinara sziget hadifogolytáboráról, ahová az I. világháború idején szállítottak több ezer katonát, köztük magyarokat. A szárdok nem tudják, ki is az a Szász nevű magyar festő, aki ott munkálkodott, míg náluk raboskodott. Én viszont felismerem az ott emelt kápolnában az általa festett madonnaképen ecsetje nyomait. S hogy ez miért érdekes? Szász István nem tartozik a divatos festők közé, képeit eléggé nyomott áron lehet kapni a galériásoknál. Összesen 31 képet jegyeznek tőle, plusz azokat a rajzokat, melyeket hadifogsága idején készített rabtársairól. A kérdésemre egyszerű a válasz: még egy elfeledett festő nyomait kell felkutatni Olaszországban.

Hadifogoly magyar katonák Asinara szigetén

Az Asinara sziget csontkápolnája, Szász István oltárképével

Szász István ugyan hazatérhetett (ellentétben kolerában elpusztult fogolytársaival), Budapesten telepedett le, s erről feltételezem, hogy a Trianon utáni szörnyű állapotok miatt, mely a kolozsvári művészt is sújtotta. Túlélte a nagy kolerajárványt, mely fékezetlenül pusztított egy darabig a szárd szigeten (80 ezer magyar hadifogolyból mindössze 6 ezren éltek túl), hazatért, de állandó modellje (felesége?) feltehetőleg nem várta meg, hanem férjhez ment az én zongoratanáromhoz, aki szintén ígéretes művészi tehetség volt – zenei téren. Szinte minden hangszeren játszott és oktatott. Lakásuk festményekkel és műtárgyakkal volt tele, valósággal sugallta a művészetet és annak szeretetét. Apró, még iskolába se járó kisgyermekként így kaptam inspirációt és szeretetteljes bevezetést a szabad művészetek világába. Itt tanultam meg a világ legtermészetesebb módján, hogy a társművészetek segítik, támogatják, ihletik egymást, s hogy ebben a természetes összefonódásban kellene létezniük mindmáig. Ahol együtt hatnak, ott mindig nagy műalkotások jönnek létre. Akkor még természetesen nem tudtam ezt, de mára így összegeztem a hatásukat. S hogy miért jegyzem le egy jóval későbbi művész-társ életrajzába ezeket? Hogy ne ismétlődjenek ilyen szomorú módon a történelem viharában perifériára szorított művészek történetei. Hogy a jelenkornak legyen lehetősége korrigálni a múlt tévedéseit, s azokból okulva ma már másként álljon hozzá saját szerepéhez. Ennek kötelessége a segítség, támogatás, pozitív formában természetesen. S hogy a Szardínia – Róma – Toscana háromszöge ne legyen a művészet Bermuda-háromszöge, erről feltétlenül tenni kell. Még belegondolni is hátborzongató, hogy az ott keletkezett művek elsüllyedhettek, elsüllyedhetnek egy nemtelen süllyesztőben, csak mert a mindenkori kortársaknak nincs elegendő figyelme a velük egy hazában, egy közegben élő művészekre.

Mostani kutatásaim eredménye talán jóval kisebbnek és jelentéktelenebbnek tűnhet, mint a korábbiak, melyek hirtelenjében bukkantak elő valahonnan az ismeretlenség homályából, de számomra minden újabb morzsa fontos. Ebből épül fel egy mozaikkép, mely természetesen nem vetekedhet az ókori „műfaj” szépségével és tökélyeivel, de csak összeáll belőlük a mai töredékkép. Ezek hasonlósága már csak azért is szembeötlő, mert ha részleteiben tekintjük, a képzőművészeti alkotások voltaképpen márványhulladékból készültek, s készülnek ma is a keleti kézműves műhelyekben. Az egyes darabok mibenléte töredék, hulladék, de az összkép bámulatos. Velük konkurálni nincs szándékom, csupán technikájuk leképezését tekintem feladatomnak. Hátha végül művészi módon tud összeállni az a kép, amelyet rekonstruálni igyekszem ma még... Túlzott ambíció? Nem hinném, mert hiszen ez a könyv se rólam szól, hanem olyan értékekről és olyan értékes emberekről, akiknek műveit, munkásságát feltétlenül meg kell örökíteni az utókor számára. Műveik a Nemzeti Múzeumba valók, s remélem, ezt el is tudom érni a felderített anyag közzétételével. Szász Istvánnak már vannak ott képei, és egyelőre csak remélem, hogy Görög Rezső képei is oda kerülnek, amikor az éppen aktuális kultúrpolitika képviselői értesülnek erről a „nyomozati anyagról”.

Nem tudom, Rudi járt-e valaha Asinara szigetén, s hogy tudott-e az emlékhelyről, amit valaha itt nyomorgott magyar hadifoglyok emlékére létesítettek. Feltételezem, igen, hiszen mindenre volt figyelme, ami műveltség és megtanulható. Legendás igazságérzete bizonyára háborgott, jóval hevesebben, mint most az enyém. Igaz, én életemnek már jóval lehiggadtabb korszakát élem, életkorom nem teszi lehetővé a túlzásokat, nagy kilengéseket. Felháborodásunk mégis közös, csak én a magam nyugodtabb módján fejezem ki. Mint pl. most, amikor megörökítem ezt a távoli és a magyar közgondolkodás számára szinte ismeretlen „történelmi epizódot” hazánk vérzivataros történetéből.

Eger, 2016. október 10.

Asinara sziget ma

A mélyrétegek meséje

Újabb felfedezés Rudi annyit emlegetett képéről. Utánanézek a BWANA felirat értelmének. Csak van valami jelentősége, ha középponti szerepet kap a kompozícióban. Bár nem Erzsí tartja, hanem a tőle balra, lejjebb látható, szarvas sisakos alak, mégis, mintha közösen emelnék a magasba. Ez egy szuahéli szó, jelentése: nagyfőnök, fontos ember, mai divatos szóval: V.I.P. S hogy ki lehetett a nagyfőnök, akire értendő, senki előtt nem titok. Már az ötvenes években is Aczél György volt a kulturális élet rettegett egyeduralkodója, nagyfőnöke, aki sorra behódoltatta az arra hajlandó művészeket, értelmiségieket. Rudit persze nem tudta, mert arra már az ő hithű kommunista papája se volt képes. Vannak gyémántkeménységű jellemek. A Rudié is az volt. Ezekre nincs értelmetlen ráhatás, kényszer, erőszak, semmi nem térítheti el őket eredeti pályájuktól. A Rudié nagyon korán kirajzolódik, bármelyik rajzát, előtanulmányát nézzük is. Olyan pontosan tudta, mint a gyermek Bernini, mit hogyan kell, s ehhez képest egy aczéli kvalitású alak belekotyogása legfeljebb csibecepogás lehetett. A magyarázat? Nagyon egyszerű és univerzális. Ahogyan a Naprendszer közepe, legfőbb összetartó ereje a Nap, vagy ahogyan a Nap is a Tejútrendszer központi összetartó ereje által létezik egy darabban, ugyanúgy a művészi pálya legfőbb mozgató ereje, ihletője, éltetője Isten. Nélküle minden és mindenki széthullana. Az Ő szent lelke, annak kiáradása tartja mozgásban, azaz életben az Univerzumot és annak minden apróbb-nagyobb teremtményét. Minden körülötte forog, az Ő ereje a legerősebb, ezért nem tudja megváltoztatni a művészi pálya ívét és milyenségét senki emberfia. A jellem nagysága a megtartó erőben rejlik.

A képen mindenki a felmutatott tábla felől ugyanazon irányba tekint, még hozzá alulról felfelé, tehát afféle alattvalói pózból. Ott nem is egy arc látható, hanem egész tömegjelenet. Az igazi „nagyfőnök” félig takarásban, mert szeretett mindig meghúzódni a hatalmi barikádok mögött. Kalapot visel, nézése kíméletlen, félúton Aczél és Rákosi között. Feje fölött, a háta mögött vasvillát tartó, marcona, pokoli alak. A villa nyele a kalapos főnök-figura hátába szúr. Hát persze. Senki nem uralkodik örökké. Mielőtt letaszítanák a bársonyszékéből, őt is hátba döfi valaki. Tőle kissé balra egy ördögi figura levágott fejet tart a magasba. Egy ruhátlan, hosszú hajú nő igyekszik utána kapaszkodni, és elérni a kivégzett ember fejét. Egyáltalán honnan ez a sok szarvas figura? Azt sugallja Görög, hogy még az angyali lényeknek is megvan a csúf, torz, ördögi karaktere? A nagyfőnök balján egy újabb Erzsí-variáció. Fedetlen kebelrel, letört arccal. Ez az emberi alakok és torz figurák kavalkádjából álló kompozíció teljesen kettős jellegű. A pokoli jelenetek közepette vannak szelíd arcú, elmélázó szereplők, szomorúak, levertek, önmagukkal elfoglaltak, és ezek ellentétei, a csúfak, visszataszítók, kegyetlenek és felfoghatatlanok. Feliratokat feltartók és azokat tanulmányozók. A központi szereplő, a valódi nagyfőnök pedig megint csak összetett figura. Nem egyvalaki, hanem több emberből és sátáni lényből tevődik össze, merthogy a bonyolult jellemek sok mindenkit takarnak. Fölöttük balra egy lépcsőfeljáró melletti zugban Ady dacos szája és arcéle bukkan elő, feje többi részét egy torz fej takarja el, mely fölébe tolakodik, és valamit kiabál. Megint odébb, de hozzájuk elég közel egy újabb szarvas, ördögi figura tolakodik a képbe, és az egész, akár egy spirál, halad felfelé, egy elkeskenyedő vár, egy sziklaépítmény csúcsa irányába. Ennek a mibenléte se egyértelmű, mert egy katedrális elemei is kibontakoznak az épületegyüttesből. Szóval a vallás, az egyház is át- meg át van szöve ezekkel az ördögi figurákkal? Nos, az ötvenes években, melyeknek pokoli korszaka még nem lehetett olyan messze Rudi épp hogy csak szedelőzködő világától, a diktatúra átvette a hatalmat az egyház fölött is. Belétüremkedett, angyali alakjait pokoliakkal próbálta lecserélni, vagy legalább elegyíteni. A békepapság korszaka, ne feledjük! S hogy mi sült ki belőle, az még ebből a kompozícióból se derül ki, mert az egész képlékeny, alakulóban, formálódóban levő új világ a BWANA kora, mely nemcsak erről a kavargó, látomászerű képiségről szól, hanem elsősorban arról, aki mindezt kiváltotta sátáni,

szarvas lényével. Körülötte sokfelé levágott fejek, eltorzult testek, kivégzett vagy megkínzott alakok. Nos, az okok: ebben a milióben bontakozott ki Erzsí és Rudi szerelme.

A *Philip Weiss Galéria (New York állam, USA)* által feltett litográfia ennél már harmonikusabb, letisztultabb világot jelez. Még ott is sok az anarchikus elem, de a kompozíció központi figurája, az elmélyülten és rendületlenül író, szép férfi mindennek fölötte áll. Saját világát alkotja, ügyet se vetve a körülötte dúló zűrzavaros világra, még a neki hatalmas órát felmutató nőt se veszi észre. Az óra: figyelmeztetés az idő múlására. A főszereplő azonban nem törődik vele. A legfontosabb az írás, az alkotás, a művészi pillanat megörökítése, nem a lényegtelen körülmények. Ám Rudi életrajzából tudjuk, hogy emiatt elmulasztott valamit. A viszontlátás lehetőségét. Az idő kerekét nem lehet visszafelé forgatni. A pillanat kíméletlenül elszáll, s utána már egy másik pillanat következik. Más mondandóval, más lehetőséggel, de soha nem az előzőével. Neki pedig maradt az örök lelkifurdalás is: Erzsit nem védhette meg attól a sok támadástól, ami épp rá való tekintettel érte. Hogy meg kellett alkudnia a körülményekkel, a nagyfőnökök tolokodásával, kíméletlenségével, amellyel fiatalon majdnem véglegesen frigidé tették. Maradt még a színpad, az operettek meseszerű világa, mely mindenről, csak nem az adott korszakról szólt. Gyakran gejl kifejezés-kincse és dallamvilága talán elvonatkozathatta mindattól, amit nem szeretett, de legbelül végleg elmagányosodott, és ez a modern kor jellegzetes betegségében nyilvánult meg: a rák nevű kórság várt rá, majd annak legvégén a drogfüggőség, amivel az orvostudomány szolgálhatott az iszonyatos fájdalmak elviseléséhez.

Csak most tudatosul bennem, hogy Erzsí halála mennyire közel volt időben, mikor megismertem Rudit. Még gyászolta, bár megpróbálta elterelni erről a saját gondolatait is. Csak az elejtett megjegyzésekből, emlékmorzsákból tudom rekonstruálni akkori problémavilágát. Maga mögött hagyott egy világot, amelyben nagy sikerek, anyagi jólét, könnyű kalandok és a nagy szerelem, Erzsí voltak jelen, körötte a kavargó, borzalmas korszakkal, amely a hatvanas évekre kezdett felpuhulni, mégis egy nagy mocsár bűzét árasztó jelenkorra válni. A hatvanas években már kevesebbet akasztottak, de még megtették! Ezért van ott az akasztófa, a rajta függő alakokkal, akinek arcát durva zsák takarja. Ez a figura marionettszerű, nem tudni, kit takar. Talán Rudi barátai közül is kivégeztek valakit, valakiket. Sosem említette. A diktatúra olyan kegyetlen durvasággal sulykolta az emberekbe a hallgatás kényszerűségét, hogy szinte természetes volt nem beszélni az őket bántó dolgokról. Ezért torzulnak el az egyébként szép alakok visszataszító gnómokká az egyes képeken, emiatt tökéletlenednek el a szép női formák a hatvanas évek hatalmas testű donnáira hajazó figurákká. Ezért menekül folyton a víz mellé. Akkori képein szinte mindenhol tópart, folyópart, tengerpart, vagy legalább pataknyi vizecske látható. Mindez nemcsak a nehezen viselhető nagyvárosi nyüzsgés előli menekülés, hanem folyamatosan és egyértelműen a későbbi menekülés felé mutat: amikor átúszta a megáradt Tiszát, hogy orosz levegővel jusson el a szabad világba, s végül az imádott tenger közelségébe. S ehhez a legnagyobb szerelemhez volt a leghűségesebb: a tengerhez. Többen beszélnek lekicsinylően a szigonyos halászatról, amelynek Rudi nagymestere volt, de hol a megértés? A barátság, mely olyannak fogadja el a mellénk rendelt társakat, amilyenek ők igaz valójukban? Nincs jogunk megváltoztatni másokat, különösen nem a művészet felkent papjait és papnőit, akiknek jellegzetesen egyéni sorsa van, s ettől eltéríteni őket végzetes bűn.

50-es évekbeli kultúrdömping

Most arra gondolok, hogyan fejlődhetett mégis a korabeli művészet? Vannak jelentős műalkotások, de most ezeket kell újra elővenni és más szempontok alapján újraértelmezni. Volt filmművészetünk, de az alkotások egy része már semmitmondó az ifjú nemzedékek számára. Mások teljesen más mondanót hordoznak, mint annak idején. Elavultak, ahogyan a napi aktualitást követő újságcikkek szoktak. Ezek abban különböznek a vérbeli publicisztikáktól, hogy ez utóbbiak maradandó értékeket hordoznak, még akkor is, ha aktuális eseményekről szólnak, illetve azokra utalnak. Még az Andrzej Wajda-filmek is másként hatnak ma már. A szabad világban született utódok nem értik, miért kellett a felmenőknek harcolniuk mindazért, ami számukra a világ legtermészetesebb módján adott. Alanyi jogon jár. De erre csak egy válasz van: Jaj az értetleneknek! Aki érzéketlenül szemléli a mások szenvedéseit, annak törvényszerűen meg kell próbálnia azokat. Ezért nem szabad tovább hallgatniuk azoknak, akik egykor kénytelenségből vagy másért hallgattak. Eredendő gyávaságból, melyet nevezhetünk a társadalmi körülményekhez való alkalmazkodásnak is. Az élővilágban nemcsak az evolúciós törvényekhez és a klimatikus körülményekhez lehet és kell alkalmazkodniuk mindazoknak, akik túl akarják élni a számukra nehezen elviselhető korokat, hanem a társadalmi elvárásokhoz, a korszak korlátaihoz, és gyakran korlátolt alakok handabandázásaihoz is. Nos, ezekkel van tele Rudinak ez a különleges műalkotása, melyet Jarrow Deperóhoz hasonlít. Én persze nem hiszem, hogy Rudi leragadt volna a futurizmusnál, vagy hogy a formás női idomok helyett szívesebben rajzolt és festett volna geometriai formákat.

Megint visszatérünk a művészet teremtő fantáziájához, mely időnként fellázad a korszak vadsága és kegyetlensége ellen, de utóbb mindig megtalálja a saját formanyelvét, amelyen a saját stílusában beszélhet, ábrázolhat. Ha győzne a geometria, az egész világ egy falanszterré változna. Épp elég azt látni, hogy Kínától Albertáig és Katarig minden felhőkarcolókban tobzódik, s ezeket nézve akárhol is lehetnénk a Földön. Ám higgyünk a gyönyörködtető látványokat kereső szemnek! Az mindenütt megtalálja a szépséget, mely tájanként változó, és stílusában is annyiféle, amekkora változatossággal népesítettük be lakóhelyünket, a jó öreg Földet. Szemünk gyönyörködve siklik végig az antik romokon, a piramisokon, szfinxeken, csúcsos építményeken, romantikus várkastélyokon, ám unatkozik a kockaházakon, és elmenekül valahová természetközelve. Séta közben meg-megállunk és még az én kisvárosomban is annyi gyönyörködnivalót találunk, csak fel kell nézni a házak homlokzatára, a szoborfülkékre, vagy a háttetőkön elhelyezett amforákra, épületszobrászati elemekre. Az egyik oroszlános, a másik rokokó girlandos, a harmadik szőlőfürtök gazdag sorát vonultatja fel, mert a tulajdonos nagy szőlősgazda lehetett. Ezek helyébe nem tudunk kúpokot, háromszögeket, négyzeteket vagy karikákat képzelni, mert azok nem tudják úgy elmondani a világot számunkra, mint ahogyan a sokféle megnyilvánulása, egyedien kibontott lények alakja tudja. A vázlat nem azonos a kész remekművel. A különbséget ebben látom. Bizonyára sokkal lesznek majd ellenvéleményen, de ők csak tegyék a kezüket a szívükre, és vallják meg őszintén önmaguknak, mi motiválja őket?! A restség az önálló világ megalkotására, vagy a pusztá tehetségtelenség? Az alkotó zseni hiánya, melyet akkora vehemenciával üldöznek másokban, akiket – velük ellentétben – felruházott ezzel a Mindenható? Nem kell hangosan kimondaniuk, elég, ha szembesülnek ezzel. **A kenyéririgység még nem teremt maradandó művészetet.** Az okok is egyszerűek. Az irigység és a harag a gyűlölet előszobái. Ezekben tobzódni még akkor is megfosztja az embert az alkotás tudományától és lehetőségétől, ha eredendően megvolt hozzá csíráiban az adottság. *A gyűlölködő, másokat örökké fűró ember önmagát fosztja meg attól a lehetőségtől, hogy ezeket kifejleszthesse magában.* A művész lelke isteni sugallatoktól áthatott, éppen ezért árad keze nyomán a szépség és a szeretet. A szándékok mutatják meg a különbségeket. Nem lehet csak azért is boldognak lenni, vagy másokat legyűrve, letaposva nagyot alkotni. A műalkotás önmagában véve szép és értékes. Nem szorul rá arra, hogy másokat tönkretessen. Rudi tájképei, figurális ábrázolásai árasztják magukból a harmóniát. Ahol ez az úr, ott rend van kívül-belül. Még a tombolva dúló korszak is elhal, másodlagossá vagy jelentéktelenné válik ennek a belső harmóniának a hatására. A szép litográfia férfi főszereplője egy pulpitus tetején, a művészet magaslatán engedheti meg magának, hogy egyszerűen fumigálja a világot. Az alkotás pillanata szent. Szinte megszűnik a külvilág, abban a pillanatban nem tud hatással lenni a művészre, aki olyankor befelé él. Ettől olyan lenyűgöző ez a kompozíció. Képi szinten, a szimbólumok erejével fejezi ki a művészet mindenhatóságát, örök érvényét és mindenk fölött állását. Ez pedig éppoly misztikus, mint ahogyan Rudi előre láthatta az én arcomat, vázlatosan bár, de abban a korban, amikor még nem is találkoztunk. Kereste, de még csak a körvonalai voltak meg. A háttérben, egy későbbi lehetőségben, de már formálódó szándékkal és igénnyel. Mennyi megválaszolatlan kérdés! Igaz, előbb fel kellene tenni őket, s talán nem a már távozóban levő nemzedékeknek, hanem az ifjabbaknak. A generációk körtánca ettől válna teljessé.

Eger, 2016. október 11-12.

Most Mimi nyomoz

Mimi jelentkezik jó hírekkel. Ellátogatott a *Műcsarnok*ba, ahol Rudi 1963-as kiállítását rendezték. A *Baranyi Judit* által közöltekkel ellentétben megtalálta az egykori kiállítás anyagát az intézmény archívumában. Pár évtized nagy idő egy kiállítás-szervező életében, mégis jobb a nyomtatott anyag tanúságára hagyatkozni. Az emberi memória csálhat, különösen, ha valami erős indulat, szenvedély, harag vagy gyűlölség hajtja, motiválja az illetőt. Nos, a most felderített anyag szerint, melyről Baranyi Judit azt közölte, hogy mind kidobta haragjában, mert Rudi udvariatlanul viselkedett vele, most kiderül, hogy mégis megvan, s hogy az eseményt nem *Gelley Kornél* nyitotta meg, hanem *Antal Imre* zongoraművész, a későbbi nagy showman. Volt szép sajtója is. A *Magyar Nemzet* kolumnás cikket hozott a kiállításról, és a *Művészet* c. folyóirat is szépen méltatta az akkor még csak 32 éves művészt, aki több rézkarccal, plakáttal mutatkozott be az akkori közönség előtt. Ezek anyagát hamarosan megkapom, ígéri Mimi. A *MissionArt Galéria* is várja újabb jelentkezésemet. Igyekszem is az írással, hogy minél több dokumentummal tudjam kiegészíteni készülő könyvem anyagát, de ezzel párhuzamosan folynak egy ötvenhatos versciklusom bemutatójának előkészületei, és ezeket se hanyagolhatom, mert a rendezőknek más az elképzelése, mint nekem. Végül sikerül megértetnem, hogy mit akarok, és megint visszalapozhatok egy fejezetet Rudi életművének rekonstruálásában. Minden újabb anyagot nagy örömmel és kíváncsisággal várok, mert ha ez nem is olyan, mint a Kékszakállú termeinek nyitogatása a mohó Judit indiszkrét kíváncsiskodásától kísérvé, az elém tárt anyagot mégis érdeklődve szemlélem, mert rendre igazolják a Rudiról általam alkotott imázst. Nos, hát sok ellentmondás rejtett az életében és a művészetében, de a nagyszabású életmű megalkotásához erre szüksége is volt. Lehet, hogy volt valami a viselkedésében fiatal korában, ami másokat irritált, mert még kiforratlan volt, de ugyanez nem mondható el a művészetéről. Abban nagyon is határozottan tudta, mit akar, és azt hogyan kívánja megvalósítani. ***Az ellentmondások csak gerjesztik az alkotói lázat, az pedig kifejezetten jól tesz a teremtő folyamatnak.***

Antal Imre zongoraművész

Közben tanulmányozom a még fellelhető anyagokat, és megrendelek két újabb darabot. Egy rézkarcot, mely korai, ötvenes évek eleji vagy negyvenes évek végi alkotása lehet: *Dózsa György beszéde Cegléden 1514*. Kacérkodom két másik rézkarccal is, de azokat egyelőre nem tudom megvenni. Az egyik a BWANA, amiről olyan részletesen írtam már. Ennek egy szignált példánya Jarrow tulajdonában van, a most meghirdetett változaton viszont nem látható aláírás. Az eladó szerint talán a paszpartu alatt rejtőzik, de ez így pusztán ránézésre nem tudható. Azért lenne érdemes megvenni, hogy a közönségnek, a korai világgal még csak most ismerkedőnek legyen valami fogalma a miliőről, amiben Rudi és Erzsi éltek és megismerkedtek, és hát nem mellesleg a korszellemről, mely fölött ott terpeszkedett a nagyfőnök, a rejtélyesen csak bwanának nevezett alak, akinek akár csoportos megvalósulásáról is beszélhetünk ezen kompozíció alapján. Egy másik érdekes felfedezésem: *Kittenberger Kálmán: Kelet-Afrika vadonjaiban* c. könyvének egy eléggé elrongyolt példányát kínálják megvételre, és ebben Görög Rezső rajzai találhatók. A kiadvány 1957-es, az Ifjúsági Kiadó gondozta. Már ahogy rábukkantam, az is egy kaland: Rudi képeinek internetes anyagában böngészek, abban a reményben, hogy újra előtalálom egy korai alkotását. Régebben láttam még valahol, de mostanában sehogy nem sikerült fellelnem. Ez a hortobágyi Kilenclyukú hidat ábrázolja, vagyis ez képezi a háttérrel, előtérben a Hortobágy folyón viszont két csónak látható, A távolabbiban utasok ülnek és távolodnak a nézőtől, míg a tőle kissé előbbre elhelyezkedőben egy férfi ül és horgászik. Alakjáról Rudira vélek ismerni, de biztosan nem állíthatom, mert ahhoz látnom kellene a képet, és a mostani, modern eszközök segítségével rákattintva kinagyítani. Nos, ez a kép mostanában eltűnt, helyette egy másik régi rézkarcára, az Erdőszélre kattintok, ez vezet el egy újabb irányba, ahol a Kittenberger-könyvet találom, és rövid hezitálás után meg is rendelem. Egy budai antikvárius kínálta megvételre a Bartók Béla útról. Ifjúkoromban gyakran megfordultam a környéken, ez újabb érzelmi töltést ad ennek a kalandos epizódnak. Az *Erdőszélen* úgy kötődhet logikailag a rézkarchoz, hogy annak előtérében egy vaddisznócsalád látható, csíkos malacokkal, tehát vadászjelenetnek is értelmezhető. A felvétel rossz minőségű, visszaverődik az üvegről a fény, de azért kivehető belőle maga a jelenet. Hát ez a kép és ezek az állati szereplők vezettek el a könyvtalálathoz. Kiállításra tervezem vinni a könyvet, bár a külseje igen megviselt, mégis jelképezhet valamit: a sokak lelkében széjjelrongyolódott emlékeket, melyek, akár a régi papír, eltorzulhatnak annyi idő után. Baranyi Juditéban él a csúnya, piszkos, tönkrement változat, míg a barátokéban változatlanul fényes és kedves az a kép, amit Rudiról őrzünk. A Dózsa-képet már feladta a tulajdonos, holnapra várható, hogy megérkezik. Nincsen bekeretezve, de ennek túl nagy jelentősége nincs, mert a túl régiek kerete, ha van is, elavult, sérült, mindenesztül felújításra szorul. Nem sok értelme lenne, ha emiatt drágábban jutnék hozzá, majd mégis másikat csináltatnék, hogy a művészi hatás megfelelő legyen.

Megint bekapcsolódom a nyomozásba: ezúttal a gyulai Református Lelkészi Hivatalt keresem meg telefonon. Kettő is van, az elsőnél nem járok sikerrel. A másodiknál viszont, amelyiknek a telefonszámát az igen kedves és megértő lelkész adta meg, igen. Ők temették Rudit tavaly, az adatokat is egyeztetjük. Megkérem, hogy értesítsenek, ha lejárna a sírja, illetve urnája helye. Megnyugtatanak, hogy 2026-ig érvényes. Adataimat és nagyobbik fiam telefonszámát is megadom, hogy értesíteni tudjanak, bármi történjen is. Felvetem a gondolatot, hogy később Pestre vitetném az urnáját, de ezen még gondolkodnom kell. A mai, közönyben fuldokló világban, mely a fővárost is jellemzi, talán jobb helyen van Gyulán, ahol békés természetű emberek tartják tiszteletben végső nyughelyét. Az idő nem sűrget. Inkább az a kérdés: hol leszek én is tíz év múlva?...

Görög Rezső: Dózsa György Csanádon 1514

Kedden megérkezett a Dózsa-kép is. Leírás szerinti, tehát eléggé megviselt, kivágták a keretéből, de a képet szegélyező részen nem túl kíméletesen. Alapos felújításra szorul. Már kezdem nézegetni, melyik Görög-képpel együtt vigyem el a képkeretezőhöz. Van ugyanis pár rossz állapotú, illetve használhatatlan kerettel rendelkező rézkarcra is, amiket fel kellene újítanom. Maga a műalkotás nagyon szép. Fekete festékkel készült, és még a kisebb méretűek közé tartozik, vagyis korai, 50-es évek eleji, vagy 1949-es mű. A tematika is erre vall. Talán főiskolás korában készítette Rudi, amikor még nagyban dívott a forradalmi szellem, vagy amit annak neveztek. A magyar történelemből is azokat az eseményeket emelték ki, amelyeket össze lehetett kötni a komcsik forradalmi rögeszméivel. Bajnak nem baj, mert egyúttal ápolta 1848 szellemét is, és a Dózsa-féle parasztlázadás is fontos történelmi esemény. Sok torzítás, ferdtetés is kötődik hozzá, mert Dózsa nem paraszt volt, hanem kismemes, és Mohácsot se tudtuk volna olyan kegyetlenül elveszíteni, ha a nemesség nem a parasztok elleni megtorlásokkal lett volna elfoglalva, hanem az ország helyzetével, a török fenyegetettséggel. Ez a történelmi konfliktus olyannyira beleivódott mindkét oldal tudatába, hogy egyesek máig képesek megvetőleg beszélni a földművesekről, akik szorgalmasan megtermelik a mindennapi kenyereinket. A paraszt máig szitokszó maradt. Ez pedig nem a gazdák bűne, hanem mindazoké, akik nem tudnak gondolkodni, és megfelelő műveltséggel se rendelkeznek.

Tegnap próbáltam alkudni Rudi két képére az Artel Galériánál, de sikertelenül, Nem Rudit akarom leértékelni ezzel, csak fogytán a pénzem, és még keretezésre is kell költenem. Megkérem Mimit, hogy próbálja megvenni ő. Két keretezetlen rézkarcról van szó. Az egyik már megvan kisebb változatban és nagyon rossz állapotban, emiatt gondolok arra, hogy megvegyük Erdélyi Lacitól. A másik egy faluvégi táj, ha jól emlékszem. Nos, ezeket nem sikerült most megszerezni a leendő kiállítás anyagához.

Megérkezett Mimi küldeménye a Múcsarnok-beli anyaggal. Rudi első önálló kiállítása ott volt 1963-ban. A kapott anyag pár dologban eltér attól, amit Baranyi Judit nekem korábban elmondott. A dátum stimmelt, mert azt a Múcsarnok internetes anyagából töltöttem le. 1963. január 11-én nyitották meg, és február 3-ig több mint ezer ember tekintette meg. Valóban Antal Imre nyitotta meg, akiről Rudi korábban a következőt mesélte nekem. A.I. imádta az édesanyját, és annyira tisztelte a nőket, hogy soha életében nem mert közeledni hozzájuk. A most kapott anyag szerint villámszervezés történt, a képeket a megnyitó előtti estén zsúrizte egy, a Rudi lakására kiszállt bizottság. Ennek tagjai: a *Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége* részéről *Varga Nándor Lajos* és *Würtz Ádám* grafikusművészek. A *Művelődési Minisztériumot* *Kmetty Jánosné* főelőadó és *Kiszely Jolán* előadó képviselte, a *Képzőművészeti Alapot* pedig *B. Supka Magdolna* művészettörténész – szaklektor, valamint *Földes Magda* előadó. A megnyitó egy péntek késő délutáni időpontban volt, ami télen inkább már estének számít. 31 képet válogattak Rudi akkori kínálatából, és mindnek megállapították az árát is. Nem tudom, hogy fizettek-e érte, bár a kezemben van egy költségvetés is, ami a kiállításra vonatkozóan részletesen megnevez minden lényeges és lényegtelen körülményt. A képek elhelyezését tehát feltehetőleg pénteken oldották meg, mert Baranyi Judit elmondása szerint egy részük be se volt keretezve. Rudi állítólag nem tartotta be a megadott határidőket, de ez utólag már lényegtelen körülmény, mert a rézkarcokat bekeretezték, a kiállítást megnyitották, és a róla beszerzett cikkek alapján igen sikeres volt. Úgy a szakma, mint a közönség nagyra értékelte Görög Rezső tehetségét. A vita utóbb esetleg azon törhetett ki Rudi és a kiállítást szervező Baranyi Judit között, hogy nem tisztázták előzetesen, mit vesz át a Képzőművészeti Alap terjesztésre, s mit nem. Rudi feltehetőleg arra számított, hogy a Képcsarnokra marad ez a gyakorlatias feladat, míg a *Fényes Adolf Terem* személyzete köteles volt üríteni a termet a következő kiállítás előkészítéséhez, így nekik útban voltak a rézkarcok. (Harminc nagy kép és egy ex libris nagyobb helyet igényel és gondos felügyeletet, őrzést, stb.) Ez semmilyen formában nem minősíti a művek kvalitását, mert hiszen úgy a zsúri, mint a Képzőművészeti Alap és a sajtó egyaránt egy rendkívül tehetséges, fiatal művész munkáit értékelte bennük. Már a kritikákból is kiderül, hogy igen változatos témákon dolgozott G.R., s hogy ezeket a legmagasabb művészi fokon valósította meg. Egy ponton sérthette őt a kritika, amire Baranyi Judit is emlékezett, hogy *Csernus Tiborhoz* és *Kondor Bélához* hasonlították, vagyis úgy vélték, ők hatottak Rudira, s valamilyen ponton követőjük volt. Ez persze tévedés, mert Rudi nagyon határozott egyéniség volt, a képek sokfélesége csupán annyit jelent, hogy számtalan téma foglalkoztatta, műveltsége pedig arra sarkallta, hogy ezekből minél többet megvalósítson. Kondor később is végezte a főiskolát, az akkori szemlélet pedig szinte kizárta, hogy egy fiatalabb növendék hasson az idősebbre. Sokkal inkább megfordítva volt gyakori, de ez már a múlt homályába vész, adatként nem kezelhető. Csernussal a barátok elmondása szerint jó barátságot ápolt Rudi, látogatta is Párizsban, s feltételezem, hogy Csernus viszonzta a látogatást. Mimi említi ezt a nexust, mint ahogyan *Schwalm Lászlót* is, aki viszont Svájcban élt, és Rudinak szintén barátja volt. Ezeknek már nem tudok utánanézni, mert a művészbárátok hamarabb meghaltak, és egyelőre nincsen semmiféle elérhetőségem, ahol bizonyosságot szerezhetnék róla.

Csernus Tibor festőművész

Az 1963. január 10-én a Rudi lakásán zsűrizett és kiállításra elfogadott művek jegyzékét az alábbiakban lejegyzem, mert olyan csúnya másolatot készítettek róla, ami könyvben talán nem is reprodukálható.

Kisállomás, rézkarc	700.- Ft
Holt Tisza, rézkarc	600.- Ft
Kompátjáró, rézkarc, terjesztett lap	400.- Ft
Stroncium, rézkarc	1.000.- Ft
Táncosnő, rézkarc	600.- Ft

A hóhér ebédel, rézkarc	700.- Ft
Egy hónap, rézkarc	900.-Ft
Nincs menekülés, rézkarc, terjesztett lap	400.- Ft
Stroncium 40, rézkarc	800.- Ft
Még van élet, rézkarc	800.- Ft
„Szerencsés Sárkány”, rézkarc	800.- Ft
Külváros, rézkarc	1.200.- Ft
Távoli kikötő, rézkarc	1.400.- Ft
Régi város, rézkarc	2.500.- Ft
Colombus Kristóf, rézkarc	2.500.- Ft
„Rimbaud” illusztráció, rézkarc	1.000.- Ft
Kelet, rézkarc	1.500. Ft
Tánc a ház mögött, rézkarc	1.200.- Ft
Anonymus, rézkarc	900.- Ft
Piac, rézkarc	1.200.- Ft
Dunai Hőerőmű építése, rézkarc, terjesztett lap	400.- Ft
Tengerjáró, rézkarc, terjesztett lap	400.- Ft
Tanya, rézkarc	900.- Ft
Dűlőút, színes rézkarc	400.- Ft
Ördögsziget, rézkarc	2.000.- Ft
Dél Keresztje, rézkarc	2.000.- Ft

Veszprémi részlet, rézkarc	400.- Ft
Munkába, rézkarc	400.- Ft
Mérgezett víz, rézkarc	800.- Ft
III. Richárd, exlibris	800.- Ft

Megjegyzés az eredeti iraton: a tiszteletdíjak a képkerettel együtt értendők.

Nem ismerve az akkori viszonyokat, feltételezem, hogy a képkeretezést és annak költségeit a Képcsarnok vállalta magára. Más képek viszont már eleve keretezve kerültek hozzájuk. A mai olvasó figyelmébe pedig ennyit. 1963-ban édesapám fizetése 1.800 Ft volt. Ebből eltartotta a családját, négy személyt. Én, mikor 1969-ben Budapestre költöztem, akkori kezdő fizetésem 1.400.- Ft volt. Ebből fizetni tudtam az albérletemet, és viszonylag kényelmesen megéltem. Ruházkodni tudtam, befizettem egy egyetemi előkészítő tanfolyamra, időnként szórakozni jártam, és első ékszereimet is akkor szereztem be. Összesítve a felsorolt 31 műalkotás értékét, melyek az okirat szerint elkelték, 29.800 Ft-ot, tudható, hogy akkori értéken ebből az összegből autót lehetett vásárolni, vagy befizetni a „beugrót” egy lakásba. Mellette folyamatosan értékesíthette egyéb alkotásait, mert az önálló kiállítás már jelentős nevet is biztosított a számára. Ezzel együtt a központi értékesítő szerv folyamatos piacot jelentett a befutott művésznek, szóval volt mit a tejbe aprítani. Külföldön is népszerű volt, több kiállítást rendeztek neki, bár azt nem tudom, hogy „rovott múltja”, azaz korábbi letartóztatása és internálása miatt kaphatott-e útlevelet nyugati országba. Német és osztrák vevői akadtak, akik ragaszkodtak hozzá, hogy műtermébe látogatva válogathassanak műveiből. Ez okozhatta a veszét, mert a kapzsi állami szervek bizonyára féltékenyen figyelték ezeket az akciókat, végül 1969-70-ben, nem sokkal távozása előtt lecsapni készültek rá, mert az akkori felfogás szerint minden valutabevétel csakis és kizárólag az államot illette. No meg az elvtársakat, akikről a korábbiakban már írtam.

Ehhez képest jókora váltás volt az egy szál magában külföldre csöppenés, az első idők sikere, majd a keserű magára maradás. Erzi egészen biztosan nem kaphatott útlevelet. Rudi nem térhetett vissza, részben mert arcvesztésként élte volna meg, egyébiránt le is ültették volna a disszidálásért. A mai fiatalok már nem is értik, mi az, hogy az ember nem utazhat szabadon oda, ahová csak akar, s hogy miért nem dolgozhat külföldön, ha neki úgy tetszik, de ez a kommunista állam és felfogás paradoxona. Akit gyűlöltek, attól nemhogy megszabadultak volna azzal, hogy a kezébe nyomnak egy útlevelet, menjen, amerre lát, hanem rabként fogva tartották egy olyan államrendben, ami nem érte be a különféle formákban kirótt büntetésekkel, hanem kéjelegve figyelte, mire jut a szerencsétlen állampolgár őellene. Pszichésen különös teher azokon, akik úgymond illegálisan lépték át a határt és előre megfontolt szándékkal nem tértek vissza. Sokaktól hallottam, hogy még hosszú évekkel később is rémálmok gyötrik őket, melyeknek lényege a következő: hazakerülnek valahogyan, itthon találják magukat, és rettegnék, mert nem tudnak visszamenni önként választott külföldi lakóhelyükre. Van, akit üldöznek is álmában, mások „csak” szoronganak még a mélyalvás állapotában is, mi lesz velük. Én ugyan útlevéllal távoztam annak idején, miután fiatal lány létemre sikeresen átvertem az engem figyelő „megbízottakat”, mégis ismerem ezt az érzést és a visszatérő álmokat. 1977 áprilisában, ösztöndíjas utam leteltével hazatértem Olaszországból, hogy befejezzem egyetemi tanulmányaimat. Itthon, Egerben írtam meg a diplomamunkám befejező részét, és az államvizsgákra is itthon

készültem fel. Az egyetemen, ahol elég sok volt a spicli, nem mutatkoztam, mert terveim szerint Rudihoz tértem volna vissza, de erről még csak véletlenül se ejtettem szót. Évfolyamtársaimnak és akkori kollégiumi szobatársaimnak azt mondtam, hogy a szüleimtől egy bécsi utat kapok ajándékba, ha lediplomáztam. Nagyon nehéz elmagyarázni azt az érzést, amit akkor ismertünk meg, amikor úgymond szabad országba érkeztünk. Belőlem egy felszabadult sóhaj szakadt fel, miután átértem az osztrák határon, Ausztriában élni pedig olyan volt, mintha 70 évet léptem volna vissza időben, és a hajdani Monarchiában találtam volna magamat. Az álmok később kezdődtek, és még évekként azután is meg-meglátogattak, amikor rég visszatértem Magyarországra, ahol kettős állampolgárként már nem zaklathattak, jóllehet a Kádár-rendszer utolsó, elég agresszív szakaszát éltük.

Feltételezem, hogy Rudinak is lehettek efféle álmai, de ezekről nemigen beszélt. Őszinte, egyenes embernek ismertem meg, s ha rákérdezek, biztosan bevallja, de nekem eszembe se jutott ilyesmi. Fialat lány voltam, nem hallottam erről a jelenségről, így nem tudakolhattam.

Eger, 2016. október 16-19.

Most megint rajtam a sor

Tegnap más irányba indultam el, hogy Rudi egykori nyomait felleljem. A gyulai Református Lelkészi Hivatalban kaptam több telefonszámot, ahol érdeklődhetem Rudi tavalyi temetése felől. Az egyik a temetkezési vállalat, amely a szertartásról és az urna elhelyezéséről gondoskodott, a másik a temetőgondnoké, aki tudja, hol található Rudi sírhelye. Mivel hamvasztották, nem sok variáció van, s ki is derítem hamar, hogy van egy szociális urnatemető, ahová a hasonló sorsra jutottak hamvait helyezik el. Parcellaszámot tehát nem kérhetek, csak azt, hogy tartsák meg a végső nyughelyét. Miután aludtam rá egyet, úgy döntök, hogy nem hozatom el, hanem utolsó állomáshelyén tartva igyekszem gondoskodni róla, amennyire tőlem telik. Megbeszélem, hogy halottak napja előtt pénzt küldök a gondnoknak virágra és az urna rendben tartására. Ezt megígéri, hogy megteszi, engem pedig megnyugvással tölt el, hogy nem kerül valami tömegsírba a tíz éves időszak leteltével. Addig lesz idő kigondolni, mi legyen vele. Most már koncentrálnék megint a kiállítás szervezésére és a könyv megírására.

Felhívom viszont Trepák Zoltánt is, az üllői szociális otthonban, amit Senior Apartman Háznak hívnak. Egy ideig ott lakott Rudi, mikor az utcára került szegény. Lapozgatom rám maradt noteszét, de egyelőre nem keresem volt főbélőjét, mert nincs hozzá nagy indíttatásom. Tegnap a sok hajsza közben, és mert nem figyeltem oda az étkezésre, csak írtam, írtam, gyomorgörcsöt kaptam, és ezért ma nem viselném el, ha valaki felidegesítene arrogáns vagy kíméletlen beszéddel, viselkedéssel. Prejudikálni persze nem akarok, csupán feltételezem, hogy aki képes volt kitenni egy öreg művészt az utcára egy szál ruhában, az nem lehet gáncs nélküli lovag. Trepák Zoltántól Rudi náluk maradt, félbehagyott festménye után érdeklődöm, amit a múltkor is említett telefonbeszélgetésünk alkalmával. Most elárulja, hogy az intézet falán lóg kiakasztva a folyosón, és bármikor elmehetünk lefotózni. Nekem ennyi elég is, legfeljebb az bánt, hogy nem mehetek személyesen, mert G. fiam legközelebbi pesti útja alkalmával nekem itthon lesz könyvtári bemutatóm. Talán lesz még rá másik alkalom, amikor én is elmehetek megtekinteni Rudi utolsó, félbehagyott festményét.

Dobi Piroskát keresem újból, egy másik régi barátot, aki Rudit látogatta annak idején Rómában. A Főiskoláról ismerték egymást, és ő azok közé tartozott, akik eljártak a híres római magyar kocsmába, *Szőnyi Zsuzsák* művészkávézójába, a *Triznyába*. Rudi nem sokat járt oda, ezt én is tanúsíthatom, mert oda soha nem vitt el. Feltehetőleg voltak beépített emberek, akik viszont sűrűn látogatták a helyet, és ezek társaságát kerülhette Rudi. Mivel Aczélék folyton a nyomában voltak, bizonyára zaklatták még azután is, hogy már Rómában lakott. Részben emiatt is változtatgathatta a lakóhelyeit.

Róma, Triznya kocsmá, terasz

Dobi Piroška ismét említi, hogy Dante-sorozaton dolgozott Rudi, amiről én is hallottam, és aminek komplett anyaga eltűnt valahol a római galériák feneketlen bugyraiban. Talán csak a honoráriumot sikkasztották el, de lehet, hogy a szerzői jogot is. Sokat emlegette Rudi akkoriban, hogy az ismert olasz festők gyakran strómanoltatnak fiatal, kezdő művészekkel, akiknek a nevét gondosan eltitkolják a köztudattól. Talán soha nem futhatnak be emiatt, mert rájuk telepedik egy parazita réteg, amelyik művésznek hazudja magát, de folyton csak a mások tehetségéből él. Neki is tettek erről szóló ajánlatot, amit Rudi persze a tőle telhető nyersséggel utasított vissza. Talán ilyen összeszólalkozás lehet az oka, hogy aztán ejtették a sztárolandók sorából.

Dobi Piroška említett egy Görög Dóra nevű hölgyet, akiről nem tudtuk, rokona-e Rudinak, és akivel egy kiállításon találkozott. Időközben rákérdezett, és a hölgy nem ismerte Rudit, tehát biztos, hogy nem rokonok, csak névrokonok. Piroška szívesen mesél viszont a Rómában töltött időről, amikor Rudi vendégeként nála lakhatott. A Római Magyar Akadémia ösztöndíjasa és bentlakója volt az a fiatalember, aki a Dante-illusztrációk segédmunkálataiban részt vett. A nevére nem emlékszik, csak arra, hogy tehetséges grafikusnövendék volt, akit Rudi szépen honorált a grafikai kisegítő munkájáért. A festőnő elmondásából megtudom azt is, hogy a szekértáborok szokása már az ő fiatalságuk idején

is erősen dívott. Az erősebb egyéniségek rendre különvonultak, hogy alkotói magányukban teremtsék meg saját világukat. A bandázás a gyengébbek műfaja volt akkor is, most is. Igaz ugyan, hogy az ember közösségi lény, de a művész soha nem annyira, hogy emiatt feladja saját egyéniségét, mely, akár egy szűrő, önmagán átszűrve (ahogyan a víz tisztul le a földalatti kőzetrétegeken át) tükrözhesse a világot, annak egy szegletét, amelyben ő él, és ahová ő tartozik. Ha Rudi szecesszióját, azaz kivonulását, különhúzódsát nézzük, akkor ő nagyon nagy egyéniségnek mondható. Művészileg mindenképpen folyamatosan dolgozott tervei megvalósításán, csak azt nem tudom, mennyire volt elégedett a saját életformájával. Ő szerette a társaságot, a fővárosba való visszatérése után is kereste régi és új barátait. Mind erről számolnak be.

Folyamatosan keresgélek újabb Görög-képek után, és egyre régebbiek kerülnek elő. A negyvenes évek végéről, ötvenes évek elejéről származhatnak, sok közülük láthatóan kötelező téma volt akkoriban. Talán még főiskolás korában alkotta őket. Feljegyzek néhány címet: *Napszamosok*, *Utolsó töltény*, *Ellenforradalom*, *Harc a monitorokkal*, *Új rend*, *Falu részlet*. Ez utóbbi szerepelt azon a bizonyos 1963-as Múcsarnok-beli kiállításon is. Nekem abból az anyagból csak a *Kelet* van meg, és az is felújításra vár. Egy eladó megkeres viszont e-mail-ben, hogy van számomra egy másik képe is. Ez egy falusi életkép, *Tiszazug* címmel. Az eladó a címet nem adja meg, csak én nagyítom ki a feltett anyagból. Szép, csak egyelőre nem tudom megvenni. Amennyiért kínálják, a legnagyobb képeit szereztem meg Rudinak. Van valahol egy *Tengeröböl* c. rézkarc is, ami nagyon szép kompozíció, de nem találok a lelőhelyét, eladóját, anélkül meg nem tudok tájékozódni az áráról. Régóta keresem egy képét, aminek a háttérében a Kilenclyükú híd látható, előterében pedig két csónak, az egyikben feltehetőleg Rudi ül és pecázik. Ez korábban látható volt a képtalálatok között, de egy ideje már nem látom. Vagy eladták, vagy az illető nem hirdeti, mert úgy véli, nem kurrens portéka.

Nem hagy nyugodni Rudi rokotalansága, ahogyan a hazatérése után nem említi senkit a családjából. Lépten-nyomon beleütközöm egy másik grafikus, Görög Lajos alkotásaiba is. Ő 3 évvel volt idősebb Rudinál, akár a bátyja is lehetne. Ő is Budapesten született, és ugyanott halt meg. Megkérdezni már nem lehet, fotót pedig nem találok róla, hogy vonásaikat összehasonlítsam. Talán Mimi tud segíteni ebben. *Görög Lajos* előbb az Iparművészeti Főiskolán tanult 1946-48 között, majd 1948-52 között a Képzőművészeti Főiskolán, ha jól emlékszem, grafikus szakon. Plakátművészek is nevezhetjük, ezen a téren mutatott talentuma után emlegetik. Ma találok is egy igen részletes interjút *Darvas Árpáddal*, amelyben igen őszintén vall a 60-as, 70-es évek művésztársadalmáról és a kortársak helyzetéről. Elmondása szerint jól fizetett szakma volt az övéké, melynek kiemelkedő tagjaként ő is a jól kereső művészek közé tartozott. Görög Lajost a nagyon tehetségesek között említi. Ebből tudom meg, hogy maguk a művészek se hittek abban, hogy a plakátművészet maradandó alkotásokat hagy maga után. A korabeli Magyarországon Darvas Árpád elmondása szerint a plakátok ott rohadtak meg a falon vagy a hirdetőoszlopokon, ő is csak később kezdte el gyűjteni őket. A nyomdák rendkívül színvonal alattiak voltak, piszkosak, pocskék anyagokkal dolgoztak, gyakorta rá se ismertek a saját alkotásaikra a nyomdai végtermékekben. Ő megegyezett a nyomdával, hogy 4 darabot mindig hazavisz, ami mai fejjel elgondolva egészen természetes igény egy művész részéről, ám akkor nem volt az. Mindez csak azért gondolkodtat el, mert túl azon, hogy Darvas Árpád is a híres Papp-csoporthoz tartozott, sokat elmond a zsűriztetésről, és arról, ahogyan a hatalom és a politika direkt módon beleszólt a grafikusok munkájába. Játszom a gondolattal, hátha Görög Lajos Rudi fivére lehetett. Ő is rézkarcokkal kezdte, s ez indokolhatná, miért kezdte Rudi is ezzel a nehéz műfajjal. Részben persze az anyagi motiváció. Aki sikeres lett, az nagyon jól keresett vele. A szakma nem nézte sokba, mármint a plakátkészítés műfaját, de élt a jó kereseti lehetőséggel. Darvas Árpád is utal rá, hogy a képeslapkészítés mennyire jól jövedelmező lehetett, ha nagyobb terjesztésre tehetett szert valaki. Egy szovjet megrendelés pl.

30 ezer forintot hozott neki, ami négyezer forint híján egy Skoda ára volt. Helyben vagyunk tehát. Jól emlékeztem a kocsiárrakra. Ugyanabban az időben a 3,5 ezer forintos grafikus fizetés nagyon jónak számított. Csak az orvosok és a grafikusok kerestek olyan jól a hatvanas években.

Megtudom az interjúból azt is, hogy a hatvanas években a grafika sokkal izgalmasabbnak számított, mint a festészet. A kötelező szocreált egyre jobban elutasította a művészársadalom, a grafika, s benne a reklámgrafika több izgalmas lehetőséget nyújtott. Talán Rudi is emiatt orientálódott kedvenc foglalatosságként a rézkarcok irányába? A nevét hamar felkapták, népszerű és keresett művész lett. A grafikusokat hagyták szabadon alkotni – így Darvas Árpád. S ha valóban testvér volt a két Görög, esetleg rivalizáltak is egymással? Semmit nem hallottam erről. Rudi nem említette. Olaszthonban már más volt a helyzet. Ott ismét festőként kellett érvényesülnie a mi makacs barátunknak, aki nem melleleg festő szakon tanult, s talán végzett is. Erre utaló nyomokat nem találtunk a Képzőművészeti Egyetem archívumában, jóllehet mindenütt festőművészként aposztrofálja a korabeli kritika. Elmondása alapján tudom felidézni első felesége történetét is, amire korábban már utaltam. Ha nem lettek volna mindketten végzősök, hogyan segíthette volna ki az évfolyamtársát, hogy az Pesten maradhasson? Rudi őszinte ember volt, nem szerette a nagyotmondást. Bennem is értékelte, hogy közléseim egyenesek és őszinték voltak. Mikor egyszer elvitt egy olasz diáktársaságba, velük együtt meghökken, mennyire nyíltan beszélek az itthoni helyzetről, amiről az olasz diáktársak kíváncsian faggattak, még túlzott vehemenciával is. Rudi elégedett volt velem, és a diákok is azt mondták velem kapcsolatban, hogy még soha senkitől nem hallottak ilyen őszinte beszédet. Minden kérdésükre válaszoltam, semmiben nem beszéltem mellé, merthogy nem is szoktam.

De foglalkozunk kicsit inkább Rudival! Amikor a Képzőművészeti Egyetem, az egykori Akadémia archívumában utánakerestem, először semmit nem találtam. Később egy kedves fiatalember segítségével annyit sikerült kideríteni, hogy 1949-50-ben jegyezték festőnövendékként. Ezt követően nem maradt fenn róla anyag. Nem fejezte volna be a tanulmányait? Vagy utóbb szándékosan tüntették el a diplomamunkáját és egyéb iratokat? Megválaszolatlan kérdések, vajmi kevés reménnyel arra, hogy akad még valaki, aki tudna ezekre kielégítő válaszokat adni. Az 1950-es besorozás, majd internálás ketté is törhette volna grafikus pályáját, de valaki segíthette a karrierjét. Előbb Gácsi Mihályra gondoltam, akit legjobb barátjának nevezett hűségesen, és ebben semmi változás nem volt. Ám lehetett a nála korábban indult Görög Lajos, főként ha családi kapcsolat is volt közöttük. Fivérek között ez is lehetséges, nemcsak a rivalizálás. Az intézmény honlapján egyébként azt a megjegyzést találok, hogy sokak diplomamunkája elveszett, mivel az 50-es években papírhiány volt, s emiatt többet bezúztak, hogy újrahasznosítsák. Tehát csak egy biztos dolog van az egészben, hogy minden bizonytalan. A feledés homálya, avagy a korszak sötétsége takarja, mi is történhetett akkor.

A Mimitől kapott dokumentumanyag tartalmazza az 1963-as kiállítás képjegyzékét. Megpróbálok utánakeresni az Interneten, de egy-két kivétellel nem találhatók. Pedig milyen izgalmas lenne ezeket is végigböngészni, s a kritika által elemzett részleteket tanulmányozni! Egyelőre csak a *Falu* szerepel, a korábban már megismert *Anonymus* és *Távoli kikötő* társaságában. A Táncoznő nagy valószínűséggel Erzsit ábrázolja. Tudjuk, hogy balerinaként indult a pályája, majd később váltott a zenés és prózai szerepek irányába. Egyelőre elakadtam a kereséssel, de mit tegyünk? Valamikor pihennem is kellene...

Eger, 2016. október 20.

Jarrow levelei

Jarrow Rogovin nevét már említettem. Mimi közvetítésével jutottam hozzá a leveléhez és címéhez, amikor a MissionArt Galériában tett látogatást, majd a tőlük kapott anyagot átadta nekem. Ő az a lelkes Los Angeles-i műgyűjtő és üzletember, aki valósággal beleszeretett Rudi mágikus realista és szürrealisztikus képi világába. Legelőször is lefordítottam a részletes műelemzést tartalmazó levelét Mimi számára. Aztán engedélyt kértem tőle, hogy levelét közzétehessük egy képzőművészeti folyóiratban. Nagyon kedvesen reagál. Egyetlen kikötése van, hogy az eredeti angol nyelvű változattal együtt hozzák le. Egyelőre nem tesszük, mert várnunk kell a képek beszerzésével. Ennek egyszerű prózai oka van. Ha túl hamar hívjuk fel rá a figyelmet, felferhetik az árakat, mi pedig nem tudjuk összehozni a kiállításhoz szükséges mennyiségű képanyagot. Kicsit engednem kell korábbi szigorú értékítéleteimből, mellyel kortársaimat sújtottam, mondván, hogy fogalmuk sincsen ezeknek a grafikáknak az értékéről. Persze, hiszen elfelejtették Görög Rezsőt, aki pár évtizedig nem tartózkodott idehaza, egy-egy kiállítás erejéig se jelentkezett (vagy nem hagyták a kultúrát féltékenyen uraló szekértáborok). Akinek jó a szimata, az rá hagyatkozva is vásárolhat, míg a hozzájuk csapódó sznobok őket követik használható „szimatmintának”, vagyis hogy nekik is segítsenek tájékozódni a jelentős hazai kínálatban. Mindössze ennyi az oka annak, hogy egyelőre nem jelentkezem egyetlen művészeti folyóiratnál sem, hadd gyűljön az anyag felkiáltással. Jarrow többi levele még lefordításra vár, de a legelső máris csatolni tudom. Egymást, mindkettőnknek Rudinhoz fűződő baráti kapcsolatunkra való tekintettel, barátságunkba fogadjuk. A segítő szándék közös. Ő ezt a múltban is megtehetette, én utólag igyekszem pótolni valamit, amit korábban is szívesen megtettem volna, ha erre alkalmam nyílik. A feledés sötét bugyrai, meg az elveszett noteszek, bennük a régi címekkel, telefonszámokkal mindezt eltakarták, én pedig igyekszem megszabadítani az elvarázsolt kastélyt az évtizedeken át köré fonódott csipkerózsa-tövisektől és ágaktól. Dzsungelharc ez a javából, mert minél tovább halogatjuk, annál sűrűbb szövevényyel kell majd megbirkóznunk, és a lelkiismeret szava igen szigorú. „Csak semmi lazsálás!”, kiált ránk, és nincs más választás, minthogy menni kell, naponta hajtván a mókuskereket, s közben egyre fékezve az idő örvénylő hullámverését. Már ha lesz módunk megtenni valaha. Nos, Jarrow ezt írta pár évvel ezelőtt a MissionArt kedves asszisztensének:

„Kedves Gabi!

A két mű elszállítása megtörtént, ma reggel megérkeztek Berlinbe. Köszönöm.

Valami csodálatos dolog történt, amiből sokat tanultam Görögről.

Emlékszel, hogy segítettél nekem megmagyarázni, mennyire emlékeztettek az ő munkái Leger-ére, a kerek absztrakt formák használatában és más egyébben? De számára ez nem mondott semmit és melleleg úgy tűnt, hogy nem nagyon ismeri Leger-t. Említett viszont valamit Deperóról, és én nem tudtam, mire érti.

Másnap elmentem a Fortunato Depero kiállításra a Nemzeti Múzeumba Budán. Teljesen ledöbbsentem. Számos festményen ugyanazokat a vonásokat és absztrakt formákat fedeztem fel, azzal a kivétellel, hogy Görög jóval pontosabb volt, kifinomultabb és részletesebb. Görög egy saját dimenziót dolgozott ki, felhasználva Depero néhány munkájának részleteit. Azon a Görög-képen, ami a tulajdonomban van, ő egy teljesen képzelt falut vagy kisvárost teremtett meg, ahol furcsa teremtmények és konstrukciók vannak. Szerettem volna látni, hogy nézett volna Görög Depero

vásznaira, s hogy látta volna, mennyire teljes elemeit lehetett volna kivonni belőle egy teljes világ megteremtéséhez. Bizonyos értelemben ő látta, amit Depero megteremtett, sőt ő ezt egy még jóval nagyobb erővel tekintette át.

Ha Georges Braque és Picasso korai kubista korszakát nézed, teljesen abból származéknak tűnik, egészen addig a pontig, hogy egyszínű barnát használnak primitív geometrikussággal. Görög viszont meglátta a geometrikus szürrealizmust Deperóban, és rájött, hogy egy teljes univerzumot le lehet írni vele, mely a mienkhez képest elferdült/elgömbült.

Mielőtt megnéztem volna ezt a kiállítást, én azt gondoltam, hogy Depero szimplán futurista, de ez nem igaz. Rá hatással voltak a szürrealisták is, és az ő munkáinak egy része sokkal inkább egy eltúlzott, képzeletbeli világról szóltak, olyannyira, hogy letisztult formákról szóltak, amelyek mozgássá emelkedtek, ami egyedülálló formájában, sebességét pedig a színein keresztül közvetíti.

Kérlek, mondd meg Görögnek, hogy most már értem, miről beszélt. Ezen kívül, ha nem látta volna a kiállítást, meg kellene néznie. Ha Te se láttad, vele együtt kellene elmenned megnézni. Rendkívül különleges élmény volna. Ő egy csodálatosan nagy művész volt. Küldeni fogok Neked egy felvételt egy képről, ami a tulajdonomat képezi, s ebből látni fogod, miért.

Bárcsak beszélne Görög angolul vagy valamit franciául! Én nem beszélek se olaszul, se magyarul. Szeretném jobban megismerni őt. Például tudni szeretném, miért börtönözték be őt a kommunisták, s hogy mennyi időre, hogy mit csinált Olaszországban művészként...

Ciao:

Jarrow

És még annyit, hogy légy szíves, kérd meg a kollégádat, hogy fordítsa le ezt Görög számára. Azt hiszem, nagyon örülne neki, ha elolvashatná ezt.”

A szóban forgó alkotások, Görög Rezső művei a következők: az általam már olyan részletesen elemzett BWANA c. rézkarc és egy absztrakt festmény, aminek nem tudjuk a címét. Jarrow Olaszországban vásárolta első Görög-képét egy galériástól, aki csak annyit tudott mondani a festőről, hogy visszatért Magyarországra, ahonnan származott. Kicsi a világ, mondhatjuk az ilyenkor sokat ismételtetett frázist, de ezúttal igaz. Jarrow annak idején egy pici információ után indult el, mármint hogy az általa csodált kép festője magyar. Szerencséjére épp abban a galériában kopogtatott, ahová Rudi is rendszeresen bejárt. Humorával, kedves modorával elbűvölte a galéria személyzetét, és Jarrow az ott talált képek közül választotta ezt az absztrakt munkát. Amikor a festő után érdeklődött, a levélben megszólított Gabi egyszerűen felhívta Görög Rezsőt, hogy összehozzon egy találkozót a művész és közönsége társaságában. A folytatás egyértelmű a levélből. Nem mindennapi találkozás ez! Egy vérbeli műértő-műgyűjtő, aki a világ másik végéből is utána utazik a kiszemelt műalkotásnak, sőt az alkotóval is keresi a kapcsolatot. Úgy gondolom, minden művész álmodik hasonló pillanatokról. Nemcsak azért, mert a valódi mecénás nagylelkű és bőkezű, hanem mert végre megvitathatja valakivel, mit kedvelnek munkáiban, s hogy mit kifogásolnak vagy szeretnének másként látni. A hivatalos kritikák gyakran elfogultak. Vagy szélsőségesen túlszeretik, vagy ugyanolyan mértékben

utálják őket. Ez egyfajta szemellenzõt ad a mûkritikusra, amitõl képtelen tisztán látni, azaz helyesen tájékozódni az õt kínzó kérdésekben. A messzirõl jött ember, aki nem ismerte korábban a mûalkotást, sem annak alkotóját, könnyebben megengedheti magának az elfogulatlanságot. Az újságírókat köti egyfajta betyárbecsület: nem hazudtolják meg egymást, sõt inkább védik a közösen elkoptatott mundér becsületét, ugyanazokat a frázisokat használva. A közönség viszont tudja a magét, és Jarrowhoz hasonlóan meg is mondja a véleményét. Ha másként nem, maguk között. A két érdekes kép, melyeknek Jarrow nyomába eredt, az alábbiakban látható.

"Az absztrakt táblakép, amely Jarrow Rogovin nagy becsben tartott tulajdona"

Jarrow levele angol eredetiben az alábbiakban olvasható.

„Dear Gabi,

The shipment of the two pieces arrived this morning in Berlin. Thank you.

Something amazing happened that taught me more about Gorog

Remember you tried to help me explain to him how his work reminded me of Leger because of the use of rounded abstract forms and such? But it didn't make sense to him and oddly, he seemed not to be too familiar with Leger. He did, however, mention something about "Depero" and I didn't know what he meant.

The next day I went to the Fortunato Depero exhibit at the National Art Museum in Buda. I was astounded: A number of the paintings have exactly the same type of detail and abstract shapes except Gorog was actually much more precise, refined and detailed. Gorog elaborated a dimension of his own making use of bits and pieces of Depero. In the Gorog piece I own, he created an entire imaginary village or small town made up of strange creatures and constructions. I could see how Gorog looked at Depero's canvasses and saw how mere elements from it could be extract and used

to make a whole world. In a sense, he saw what Depero had created but had yet overlooked for its greater potential.

When you view the first cubism of George Braques and Picasso, Picasso seems entirely derivative, even to the point of using the monochrome browns along with the primitive geometrism. In contrast, Gorog saw the icon-like use of geometric surrealism in Depero and realized that it could be used to describe a universe askew to our own.

Before seeing the exhibition I had thought of Depero as a pure futurist but this is not true. He also was influenced by the surrealists and some of his pieces were as much about an exaggerated, imagined world, as much as it was about purifying form by revealing it in the motion that is unique to its shape, and conveying its velocity through color.

Please tell Gorog that I now understand what he was talking about. Also, if he has not seen the exhibit, he should. If you have not, you should go with him. It would be a very special experience. He was an amazingly good artist. I will send you a digital of the piece I own and you will see why.

I wish Gorog spoke English or some French. I don't speak Italian or Hungarian. I would like to know him better. For instance, why the Communists put him to jail and for how long, what he did as an artist in Italy....

Ciao,
Jarrow

Again, please ask your colleague to translate this into Hungarian for Gorog. I think he would be most happy to read this."

Jarrow első levele, amelyben jelentkezésemre válaszol, magyar fordításban.

„Hello, Magdolna!

Rezső él még? Emlékszem rá, hogy találkoztam vele, és hogy el voltam bűvölve tőle. Ő nem beszélt angolul, én nem beszéltem magyarul. Egy keveset beszélek franciául, ő pedig olaszul tud.

Szóval megpróbáltunk kihozni valamit a franciában és olaszban hasonlóan hangzó szavakból és gesztikulációból, miegyéből, egy délután jelentős részét együtt töltöttük. Vettem tőle három tojástempera képet (gouache), amit aztán gyönyörűen bekereteztettem. Ezek afféle foltképek (patchwork), melyek négyzetekből állnak, és mindegyiknek másfajta a mintázata, mint a többié. A három festmény egyikén se lehet semmilyen ismétlést látni. A 3 gouache-t a Wediman Galériával kereteztettem be Los Angelesben. A keretek speciális tervezésűek, mindegyik fehér, lécből készültek és szögletes alakzatban állították össze őket, absztrakt konstruktivista stílusban. Teljességgel rendkívüli munka, melyeket korábban a kerettervező, Donna Weinstein készített.

Emlékszem egy ceruzarajzára is, melyet abban az időben vázolt fel (Görög), amikor a kommunisták bebörtönözték. Ez nagyjából szürrealista volt.

Az első kép, amit tőle vásároltam – van tőle három tojástempera és egy fára festett olajkép – az az olajkép volt, amit Rómában vettem egy művészeti galériában. Csak 450 euróba került, 550 USA-dollárba akkoriban. Nagyon rászorult, hogy a régi, rossz lakkozást eltávolítsák róla, és új védőbevonatot tegyenek rá, ezért Los Angelesben, ahol én élek, elvittem egy művészeti restaurátorhoz, és ő elkészítette. Ez egy szürrealisztikus absztrakt kép, ami nagyon emlékeztet Fortunato Depero stílusára – ami egy másik abszolúte csodálatos történet Ruditól – ahogy ő kérte, hogy nevezzem.

Amikor az olajképet vettem Rómában, a galériás azt mondta nekem, hogy egy idősebb magyar festő festette – „90 éves körül lehet” – (akkoriban 10 évvel vagy még többel is fiatalabb lehetett ennél), aki művészetet tanított és valószínűleg visszaköltözött Budapestre, de nem tudta, hol tartózkodik. Szóval két évvel később, 2011-ben, azt hiszem, én Budapesten voltam, és elmentem a Misson Art Galériába, ahol beszéltem egy nővel, aki beszélt angolul. Megkérdeztem tőle, ismer-e ilyen művészt. Úgy gondolta, hogy igen, és telefonált valahová. Körülbelül félóra múlva Rudi megjelent, és a galériás fordított nekünk angolról magyarra és viszont. Ő úgy gondolta, hogy soha nem festett fára abban az időszakban, és abban se volt biztos, hogy azt a művet ő készítette-e. Ezt követően meghívott engem a műtermébe teázni. A műteremben megláttam, hogy ugyanolyan szürrealista stílusú képek vannak, és én kitörő örömmel kiáltottam fel: „Yes! Oui! Oui! Ó az! Ugyanaz a művész!” Aztán ő elmondta nekem, hogy nagyon meghihlette őt az olasz Fortunato Depero futurizmusa. Teáztunk, és én vettem tőle három művet, és a dupláját fizettem neki, mint amennyit kért, majd elváltunk egymástól.

Fortunato Depero: Tommaso Marinetti futurista mellénye

Másnap elmentem a város Budának nevezett részébe, a Nemzeti Művészeti Múzeumba. Amint kiderült, volt ott egy különleges kiállítás. Fortunato Depero! Ott ragadtam, és szükségtelen mondanom, hogy vettem Deperóról szóló könyveket. Rezső ihletének forrása egyértelmű. De nem abból származó vagy annak utánzata volt. A fára festett olajkép önmagában véve, saját jogán is egy

önálló rendkívüli darab. Úgy vélem, hogy egy kisebb mestermű, aminek múzeumi kiállításon volna a helye.

Szeretnék többet megtudni Rudi munkáiról. Igen, rendkívüli módon megérintett, hogy megkerestél engem, s hogy a művészeti galériában emlékeztek rám. Mindez olyan rendkívüli.

Van valami híred a lányáról, ahogy ő mondta nekem, hogy van egy lánya? Teljesen lehengerelt, amikor elmondta nekem, hogy a kommunisták bebörtönözték. Öt évig tartott? Hogyan lehet, hogy valakit, aki olyan kedves és annyira tehetséges, olyan drasztikusan bántalmaztak? Ez egy feledhetetlen lecke volt számomra a kommunizmus gonoszságáról és totalitárius voltáról.

Nagyon várom a választ. Lehet, hogy elmegyek egy európai útra, hogy megnézzem Rudi munkáit. Mikor lesz Rezső grafikáinak emlékkiállítása? Vannak még valahol fennmaradt olajtempera vagy olajfestményei?

A legszívélyesebb üdvözléssel:

Jarrow”

Az eredeti levél angolul:

„Hello Magdolna,

Is Rezsó still living? I remember meeting him and I was delighted. Unfortunately, he did not speak English nor I Hungarian. I speak a little French and he Italian.

So with a lot of trying to work through French-Italian homophones and hand gestures and what-not, we spent a good piece of an afternoon together. I bought three gouaches from him that I framed beautifully. They are a patchwork of squares, each one containing a different design than any other. Not one is repeated throughout any of the 3 pieces. The gouaches were framed by Weidman Gallery in Los Angeles. The frames were specifically designed, all white, made out of slats of wood arranged in an angular, abstract constructivist style. Absolutely extraordinary work by their former frame designer, Donna Weinstein.

I also remember his pencil sketching recalling his imprisonment by the Communists. It was largely surrealistic.

The first piece I bought by him -- I have the three gouaches and an oil on board -- was the oil I bought at an art gallery in Roma. It was only 450E, US \$500, at the time. It badly needed to have the very bad varnish removed and a new protective coat so in L.A., where I live, I had it brought to an art restorer and had it done. It is a surrealistic abstract very much in the style of Fortunata Depero -- which is another absolutely amazing story about Rudi -- as he told me to call him.

When I bought the oil in Roma, the galleryist told me that it had been painted by an older Hungarian --"must be 90" (he was off by 10 years or more at the time) who taught art and had probably moved back to Budapest, but he didn't know where he was. So a couple of years later, 2011, I think, I was in Budapest, and went to Mission Art Galeria, and talked to the woman there who spoke English and asked her if she knew such an artist. She had a thought she might and made a call. About half an hour later, Rudi came by and the galleryist translated Hungarian-English for us. He thought he had never painted oil on board during that period so he was not certain the piece could be his. He then invited me to his atelier for tea. In his studio, I then saw pieces of the same surrealist style and I erupted in joy crying "Yes! Oui! Oui! Oui! Il est vous! Le meme artiste!" He then told me that he had been inspired very much by the Italian Futurismo Fortunato Depero. We had tea, I bought the three pieces, paying him twice what he asked, and we parted.

The next day I went to the Buda side of the city to visit the National Museum of Art. As it turned out there was a special exhibition: Fortunato Depero! I was transfixed, and needless to say, bought books on Depero. The source of Rezsó's inspiration is obvious. But it was not merely derivative. The oil on board I have is an exceptional piece in its own right. I consider it to be a minor masterpiece worthy of museum display.

I would be interested in knowing more about the works of Rudi, yes. I am greatly touched that you have contacted me, that the art gallery remembered me. This is so extraordinary.

Do you have news of his daughter, as he told me he has one? I was overcome when he told me he had been imprisoned by the Communists. Was it five years? How could someone as kindly and talented as Rezsó be abused so monstrously? It was an unforgettable lesson in the evil of Communism and totalitarianism.

I look forward to your response. It is possible that I might move up a trip to Europe in order to see Rudi's work. When will be the retrospective on Rezsó's graphics? Are any of his gouaches or oils still known or left?

Kindest regards,

Jarrow

Kedves Magdolna!

Nagyon örülnék, ha a leveletem lefordítanád a művészettörténész számára.

Egyébként bármit is közzétennének angolul, örülnék, ha áttekinthetném a helyes angolság szempontjából.

Valószínűleg az unokahúga volt, akiről beszélt (Rudi). Ez 5 évvel ezelőtt történt, és könnyen el lehet felejteni egy adatot, az unokahúga volt vagy a lánya. Milyen kár, hogy egy ilyen tehetséges embernek, mint ő, soha nem voltak gyerekei – különösen, három feleségtől!

Rudinak mind a négy alkotása, ami a tulajdonomban van – három közülük tojástempera, és közvetlenül Ruditól vettem őket –, eredeti mű, szóval nekem nincsenek kétségeim azok eredetisége felől. Stílusát tekintve nem kételkedem a fára festett olajképben sem, és a galériának sem állt érdekében, hogy félretájékoztasson róla. Furcsa, hogy Rómában a galériában úgy tűnt, fogalmuk sincsen, mennyire tehetséges művész Rudi, és arról sem, mennyire eredeti és érdekes alkotás az, ami náluk van.

Egyetértek az általad használt kifejezéssel: „absztrakt szürrealizmus”, ami a festményei stílusát illeti. A gouache képek egyszerűen absztrakt művek. Élénk színűek, s talán geometrikus absztraktnak lehetne nevezni őket. Vagy geometrikus fauve-izmusnak talán.

Mi lenne a magyar állam érdeke Rudi tulajdonával kapcsolatosan, ha van egyáltalán valami tulajdona? Gyomorforgatóan furcsa, hogy az a kormány a politikai örököse, amelyik olyan súlyos károkat okozott az életében és karrierjében, végül is az örököse lett, anélkül, hogy kellőképpen kárpótolta volna őt.

A magam részéről azt mondhatom el, hogy a szegénység küszöbén létezett, amikor mi találkoztunk. Mindez olyan méltatlan/igazságtalan.

Legyen áldott az emléke!

A legszívélyesebb üdvözlettel.

Jarrow L. Rogovin

Los Angeles”

„Dear Magdolna,

I would be delighted to have my letter translated by the art historian.

Also, anything to be published in English, I would be pleased to proof it for correct English form.

It could have been his niece he spoke about. This was 5 years ago after all and it's easy to forget a detail whether it was a niece or daughter. It's a pity that someone so gifted never had children -- especially after three wives!

The four pieces I have are all originals -- three of them the gouaches I bought directly from Rudi -- so I have no question of their authenticity. Given the style, I have no doubt of the oil on board and the gallery would have no reason to misrepresent it. Ironically, the Rome gallery seemed to have no idea how truly gifted Rudi was nor how original and interesting the piece is.

I would agree with your phrase "abstract surrealism" as the style of the oil painting. The gouaches are simply abstract. They are brightly colored and could perhaps be called geometric abstraction. Or geometric fauvism perhaps.

What will be the interest of the Hungarian state, if any, in Rudi's estate? It is a sickening ironic that the political heir of the government that so severely damaged his life and career would end up his heir without ever having adequately compensated him.

From what I could tell, he seemed to be barely above poverty when we met. It was all so unfair.

May his memory be a blessing.

Kindest regards,

Jarrow L. Rogovin

Los Angeles"

„Kedves Magdolna, új barátom!

Bárcsak kapcsolatban maradtam volna Rudi-val! Ha így lett volna, segíthettem volna neki. Szörnyű hallani, hogy kilakoltatták a lakásából. Nem tudom, a MissionArt Galéria tudott-e róla, mi történt vele? Ha tartottam volna a kapcsolatot velük, közbeléptem volna. Még mindig a főbélőnél vannak a műalkotásai? Mikor vesztette el a lakását? Volt-e azután egyáltalán másik lakása, ahol lakhatott? Ez egy szörnyen fájdalmas történetté vált. Nagyon sajnálom, hogy ez megesett vele. Mindez olyan hibás dolog. Ő ennél sokkal jobbat érdemelt volna.

Decemberben Olaszországban leszek. Minden évben odamegyek a Scala Operaházba egy barátommal. Magyarországra könnyű volna átutaznom, és szeretném, ha lenne időm, hogy találkozam veled.

Köszönöm, hogy beszámoltál Rudiról. Az ő élete annak az intenzív keveréke volt, hogy küzdött a túlélésért, diadalban is volt része, nagyszerű kreativitással volt megáldva, majd nagy veszteség és szenvedés érte.

A legmelegebb üdvözléssel:

Jarrow”

„Dear Magdolna, my new friend,

I wish I had been able to stay in touch with Rudi. If I could, I would have helped him out. It is terrible to hear he was evicted from his apartment. I don't know if Mission Gallery knew what happened to him. If I had been contacted by them, I would have stepped in. Does the landlord still own his art? When did he lose his apartment? Did he ever have a place to live after that? It becomes a terribly painful story. I am sad this happened to him. It was so wrong. He deserved so much better.

I will be in Italy in December. I go every year now to the opera at La Scala with a friend. The trip to Hungary to meet you would be easy and I would like to make time to see you.

.....

Thank you for telling me more about Rudi. His life was an intense mix of survival, suffering, triumph, great creativity and loss and suffering.

Warmest regards,

Jarrow”

An email to a friend about my meeting Rudi. From 2010! See below the Axioart section. My email below has more detail as it was written soon after meeting Rudi.

Jarrow

Cher Olivier,

I must make this a shorter email of the version I blipped into cyber space. In trying to get the images below from the gallery's website using another window, the email to you I was working on vanished.

One of the pieces I bought from Mission Gallery on Falk Street is a charcoal piece, expressionist style, by Miklos Farkashazy, from 1920. Follow...to the second image.

This one is from 1958. The artist lived from 1907-1972. His name was Szabo Gyula. Following the image, I narrate the Budapest Adventure.

I went to Falk Street where the turn of the century modern art galleries are. Too many collectors have been there though. Peasants!

I went into Mission Art. I do not know why they call it that. The assistant's name was Gabi. I also do not know why her parents named her that. She speaks English with some difficulty. The Soviets wants the Hungarians to learn German. Now they learn English and want to forget the Russians. They drink a lot.

After a while, I asked Gabi if she knew an artist named Gorog. He was over 90 years and lived in Italy. I bought a painting of his in Roma about 8 years ago and I was always curious about him. I love the piece. Fantastically strange and imaginative. Pastel colored oils on wood board; about the 1970s. It has to be seen. It reminds me in some way of Leger but more whimsical. Leger created cartoon-like industrial designs. This is a village where the inhabitants and structures are all mind-bending geometry from a magical dream.

"Yes. He lived in Italy 40 years. He is some few blocks from here. Do you want to speak to him? I have his phone." "Yes!" I had just mentioned him on a whim. His piece came to mind and he was Hungarian and I was in Budapest. She hung up the phone. He will be here at four. I looked at my watch. 40 minutes. "I come back." I bowed. "Danka schoen!"

I went to Mu-Terem Galeria and bought a turn of the century glass piece from Zsolnay factory, a famous glassworks house in Hungary. The colors are intense, moody. The metals color the glass darkly entrancing and vivid by turns. The glazier was freed from prior constraints. His work smoldering with the violence of new freedom, a new art so powerful it alters perception itself. In its revolution, it redefined what is art.

I walked in. A older man sat in a chair, wearing Hungarian jeans, a green shirt, black suspenders. We smiled greetings. He spoke Hungarian and Italian. Gabi sort of translated Hungarian-English.

I told him about eight years ago I bought a piece by "Gorog" from a gallery in Rome. They said the man was Hungarian, had lived in Italy but didn't know where he was. Maybe 90 years old and maybe dead. "They could get more money for the painting if they killed you." He laughed. Gabi said, "Galleries do that to artist he says." I described the piece. He shook his head. He never painted on board he said. I said it was Leger-like. He did not understand that. Gabi pulled up Leger. He did not understand why I said Leger. Hmmm..... I asked him what he was painting now. I could not understand the answer. He asked me if I would like to see his flat. Yes.

The one little elevator to the top on the 8th floor had no light. Soviet "light" -- so to speak. Some things take a long time to change. Like light bulbs? Okay, it burned out recently but it was familiar.

His flat was small with big windows. A lot of light as I walked in. By the afternoon it was stultifying hot and humid in the city. The Danube River was near flood stage. (My room in Pest looks out on the Danube and the Chain Bridge up to the castle on top of Buda.)

I walked in and a large painting in progress was propped up. Some of the same images used in the painting I own were in this newer piece! And the signature was exactly the same. "Yes, Gorog!" I cried out. "The same. Le meme chose!" He did not understand. No Italiano.... I called Gabi. She explained.

This painting was not as good and overall very different. But some of the same geometric elements were used. They were a theme of his. This painting was more representational though. At 80, talent fades. Like the end of Keats' "ODE TO A NIGHTINGALE":

Adieu! adieu! thy plaintive anthem fades

Past the near meadows, over the still stream,

Up the hill-side; and now 'tis buried deep

In the next valley-glades:

Was it a vision, or a waking dream?

Fled is that music:—Do I wake or sleep?

He showed me different works. There were a variety of radically different styles. Some still lifes, flower and vase in typical style. Commercial I guess. He ignored them. Graphic pieces in India ink. Minute details, a Dante-like Purgatorio. Another such piece but almost modern setting, surrealistic as well. Violent, harsh. Extraordinary. NOT FOR SALE! It is about when the Communists arrested him. It is a vertical piece with a castle-like structure containing the entire narrative, its traps, doors, deaths, weapons. Kafkaesque hell.

I was writing my email address and he kept saying something. I called Professori Littarru in Ancona, Italy. "Ciao! Professori!" "CIAO! JARROW! CIAO! CIAO! CIAO!" "S'il vous plait, professori," I cut in. "J'ai besoin d'une translation d'italienne a anglais!" "French?" "No, Italian." That's what I get for speaking French: "Just..HERE!" I gave Gorog my cell....Then: "Jarrow, he wants you to write in capital block letters." I think because Hungarian script is a bit different. I hope not because he needs glasses and doesn't have them.

I saw three water colors on heavy art paper. All abstracts. Small squares, each square holding a different design within. The pieces remind me of Paul Klee. We exchanged written prices then went to the bank to an ATM. I paid him 2-1/2 times what he asked. He was most happy. He needs it. I am elated to do it. He was amazed that the ATM worked internationally. "Nuovo mundo," I said. He sang a tune. I said, "Antonin Dvorak, symphonie numero cinco, Nuovo Mundo." We were walking

back to Mission Galeria. He sang another. I said, "Mendelsohn's concerto por violino." He laughed! "Mendelsohn Hebraische," I said. He was surprised but happy to hear it. He asked me how many Jews in Israel, the world, the U.S. I told him and that Italy had 55,000. "Poco. '[But] intelligentsia," he said. He likes to spearfish in Italy. Caught a very big fish once off Sardinia.

Galeria Gabi gave us cold mineral water. No time for coffee or tea at a café. Gorog said goodbye. Time left to buy art. I considered the pieces I had liked and chose two. There was still a third for another time. Too much money for now. With the Hungarian economic crash, they were not taking credit cards. I had to call my personal banker in Beverly Hills to arrange the wire while still in the gallery. (I am not so rich, but the corporate accounts are important to the bank so they give me a personal keeper. He doesn't follow me around though.)

As I thought about Gorog's pallindromic (the same word/name backwards and forwards -- goroG) name, as mysterious sounding as his painting is visually, I bought the charcoal and oil pictured above. Keats wrote in "ODE ON A GRECIAN URN":

When old age shall this generation waste,

Thou shalt remain, in midst of other woe

Than ours, a friend to man, to whom thou sayst,

"Beauty is truth, truth beauty," – that is all

Ye know on earth, and all ye need to know.

I walked back to the hotel.

My jourNEY to the EAST complete.

Except this Journal.

Accept this Journal.

I prithee.

Ciao,

Jarrow

("pritheo" - Archaic English for "I pray thee." Used to express a polite request.)"

„Egy levelem, melyet egy barátomnak írtam, miután találkoztam Rudival. 2010-ből! Az alábbiakban láthatod az AXIOART-ra vonatkozó részt. Ebben az e-mailemben több részlet található, mivel közvetlen azután írtam, hogy találkoztam Rudival.

Jarrow”

„Kedves Olivier!

Rövidebbre kell fognom ezt az e-mailt amiatt a verzió miatt, amit a cyber space-ről csíptem el, hogy megkaphassam az alábbi képeket a galéria web-oldaláról, és ehhez egy másik ablakot használtam, s hogy átküldhessem neked őket, mivel annyira be voltam havazva a munkámmal. Az egyik kép, amit a MissonArt Galériából vettem a Falk Miksa úton, az egy szénrajz, expresszionista stílusú, Farkasházy Miklóstól 1920-ból. Lépj tovább a második képre. Az 1958-ból való. A művész 1907-től 1972-ig élt. Szabó Gyulának hívták. Ha továbbléptél a képről, elmesélem neked a budapesti kalandomat.

Elmentem a Falk Miksa útra, ahol a századfordulós modern művészeti galériák vannak. Viszont túl sok gyűjtő volt ott. Parasztok!

Átmentem a MissionArt Galériába, nem tudom, miért hívják úgy. Az eladó neve Gabi. Azt se tudom, miért nevezték így a szülei. Némi nehézséggel beszél az angolt. A szovjetek azt akarták, hogy a magyarok németül tanuljanak. Most már angolul tanulnak, és el akarják felejtetni az oroszokat. És rengeteget isznak.

Egy idő után megkérdeztem Gabit, ismeri-e ezt a művésznevet: Görög. 90 évnél is idősebb és Olaszországban élt. Vettem tőle egy festményt Rómában körülbelül 8 évvel ezelőtt, és mindig kíváncsi voltam rá. Imádom azt a festményt. Fantasztikusan különös és nagy képzelőerejű. Pasztellszínű olaj, fára festve; az 1970-es évekből való lehet. Látni kell. Valahogyan Leger-re emlékeztet engem, de sokkal játékosabb és lebegőbb. Leger papírszerű ipari rajzokat készített. Ez egy olyan falu itt, amelynek a lakosai és építményei mind egy mágikus álomból merítik gondolatébresztő geometrikus formáikat.

„Igen. 40 évig élt Olaszországban. Néhány sarokra lakik innen. Akar beszélni vele? Megvan a telefonszáma.” „Igen!” Csak egy hirtelen ötlet, bevillanás volt, hogy megemlítettem. Eszembe jutott az a képe, és emlékeztem, hogy ő magyar, én pedig éppen Budapesten voltam. A lány letette a telefont. Négy órakor itt lesz. Ránéztem az órára. 40 perc van addig. „Visszajövök”, és meghajoltam. „Danke schön.”

Elmentem a Múterem Galériába, és vettem egy századfordulós üveg műtárgyat, ami a Zsolnay gyárban készült. Ez egy híres üvegműves manufaktúra Magyarországon. A színek intenzívek és stílusosak. A fém sötétre színezi az üveget, amitől az elbűvölően élénké válik ettől. Az üveget megtisztították a korábbi behúzásoktól. Görög munkája lefojtott, visszafogott, egy újfajta szabadság vadságától ég, egy olyan új művészet, amely megváltoztatja magát a felfogást. A maga forradalmiságában újrafogalmazza, mi a művészet.

Besétáltam. Egy idősebb férfi ült egy széken, rajta magyar farmer, zöld ing, fekete nadrágtartó. Mosolyogva üdvözöltük egymást. Ő magyarul és olaszul beszélt. Gabi valahogyan fordított magyarról angolra. Elmondtam Görögnek, hogy nyolc évvel azelőtt vettem egy képet Rómában egy galériában „Görögtől”. Ott azt mondták nekem, hogy a festője magyar, azelőtt Olaszországban élt, de nem ismerik, ki az illető. 90 éves lehet, és lehet, hogy már meghalt. Többet is kaphatnának a képért, ha megöltek volna téged.” Görög nevetett. Gabi így szólt: „A galériások szokták ezt tenni a művészekkel.” Leírtam neki, hogyan néz ki az a kép. A fejét rázta. Ő soha nem festett fára, mondta. Mondtam, hogy olyan Leger-szerű. Ő nem értette. Gabi előhúzta Leger-t. Görög nem értette, miért mondtam azt, hogy Leger. Azt válaszoltam, hogy olyan Leger-szerű. Hmmm... Megkérdeztem, mit fest mostanában. A választ nem értettem. Ő megkérdezett, meg akarom-e nézni a lakását. Igen!

Fernand Leger: 1918

Az egyetlen kis lift a legfelső, nyolcadik emeletre vitt fel bennünket. A nyolcadik emeleten nem volt világítás. Szovjet „fény” (világítás), magyarázta. Vannak dolgok, amik csak nagyon lassan változnak meg. Mint például a villanykörték? O.K., nemrégiben égtek ki, de nagyon családias volt. A lakása kicsi volt, nagy ablakkal. Rengeteg fény, ahogy beléptem. Délután rekkenő hőség volt a városban, és

nagyon páras. A Duna folyó szintje az áradás határán volt. (Az én szobám Pesten a Dunára és a Lánchídra néz, és belátni a várat is Buda tetején.)

Ahogy bementem, egy hatalmas, készülőben levő festménybe botlottam. Részben ugyanazokat a képeket használta, mint azon a festményen láttam, ami az én tulajdonomban van, ezen az újabb képen! A szignója pedig tökéletesen megegyezett. „Igen, Gorog”! Felkiáltottam. „Ugyanaz! Le meme chose!” Nem értette. No Italiano... Felhívtam Gabit. Ő elmagyarázta.

Ez a festmény nem volt olyan jó, és teljességgel másmilyen. De az egyes geometrikus elemeket használta. Ennek a témája voltak. És mégis ez a festmény sokkal reprezentatívabb volt. 80 éves korban a tehetség már megfakulhat. Ahogyan Keats írja az „ÓDA EGY CSALOGÁNYHOZ”-ban.

Adieu! adieu! thy plaintive anthem fades	Ég áldjon, ég! - az égő, lenge dalt
Past the near meadows, over the still stream,	A szomszéd rétek s halk folyó felett
Up the hill-side; and now 'tis buried deep	Csend hűti már s ott túl a halmokon
In the next valley-glades:	A mély völgyekbe halt...
Was it a vision, or a waking dream?	Mi volt ez? - éji ábránd? képzelet?
Fled is that music:—Do I wake or sleep?	Oh tűnt zene, zengtel? vagy álmodom?

(Tóth Árpád fordítása)

Különböző munkáit mutatta meg nekem. Ezek különféle stílusoknak a gyökeresen másfajta variációi voltak. Néhány csendélet, virágok vázában, tipikus stílusban. Kereskedelmi értékűek, úgy gondolom. Tudomást se vett róluk. Grafikai alkotások, tustintával. Aprólékos részletek, egy Dante-szerű Purgatórium. Egy másik darab, de majdhogynem modern beállítású, és egyúttal szürrealisztikus. Vad és harsány. Rendkívüli. NEM ELADÓ! Ez akkoriból való, amikor a kommunisták letartóztatták. Ez egy álló kép, melyen kastélyszerű építmény látható, s benne a teljes narratíva, csapdáival, ajtóival, halállal, fegyverekkel. Kafka-szerű pokol.

Én éppen az e-mail címemet írtam le neki, ő pedig mondogatott valamit. Felhívtam Littaru professzort Olaszországban. „Ciao, Professori!” „CIAO, JARROW! CIAO! CIAO! CIAO!” „S'il vous plait, professori!”, vágtam közbe. „Szükségem volna egy kis fordításra angolról!” „Franciára?” „Nem, olaszra.” Hát ezt kapom, mert csak franciául beszélek. „EGY PILLANAT... ADOM!” És átadtam Görögnek a mobilomat... Aztán: „Jarrow, azt akarja, hogy nagybetűkkel írd le neki.” Gondolom, azért, mert a magyar írás egy kicsit nehéz. Remélem, nem, mert szemüvegre volna szüksége, de nincsen neki.

Láttam három akvarellt nehéz művészpapíron. Mind absztrakt. Apró kockák, mindegyik kocka belsejében különböző rajzot hordoz. A képek Paul Klee-re emlékeztetnek engem. Árakat írtunk le és

cseréltünk, aztán elmentünk egy bankautomatához. 2-2,5-szer többet fizettem neki, mint amit kért. Nagyon boldog volt. Szüksége van rá. Odavagyok, hogy megtehettem. Elcsodálkozott rajta, hogy a Bankomat nemzetközileg is működik. „Új világ”, mondtam. Erre ő egy dallamot énekelt. „Antonin Dvorák”, feleltem, ötödik szimfónia, az Új Világ.” Visszafelé sétáltunk a Mission Glériába. Ő egy másik dallamot énekelt. „Mendelssohn hegedűversenye.” Nevetett. „Mendelssohn zsidó volt”, mondtam én. Meglepődött, de örömmel hallotta. Megkérdezett, hány zsidó él Izraelben, a világon, az USÁ-ban. Azt válaszoltam, hogy Olaszországban 55 ezer. „Kevesen, de intelligensek”, mondta ő. Szeret szigonyhalászni Olaszországban. Egyszer egy jókora halat fogott Szardínia közelében. A galériás Gabi hideg ásványvízzel kínált bennünket. Nem volt már ideje teázni vagy kávézni menni egy kávézóba. Görög elköszönt. Nekem maradt még időm, hogy műalkotásokat vásároljak. Elgondolkoztam pár képen, és kiválasztottam kettőt. Volt még idő egy harmadikra is.”

Görög korai lakóhelye, Rákosszentmihály

A Képzőművészeti Egyetem archívumának szűkszavú matrikulája szerint Rudi Rákosszentmihályra járt polgári iskolába. Ma már nem sokan tudják, mi is volt ez az egykori képzési forma, legfeljebb egy-egy helység őrzi még szájhagyomány útján, hogy ez vagy az az épület egykor polgári iskolai képzésnek adott helyet. Gyakran összetévesztik a gimnáziummal, ami nagy melléfogás, hiszen attól teljesen különbözött. A nevében hordozza, hogy az előkelőbb származású diákok elkülönültek az alacsonyabb rangúaktól, akiknek szülei valamilyen polgári foglalkozást űztek. Arra se emlékszik már a mai ember, hogy a polgár valaha lenézett egzisztencia volt, mert kétkezi munkát végzett. Arisztokratikus gőg, mára már kiveszett. Igaz, van helyette újjgazdag pöffeszkedés... Nos, a polgári képzés tanrendje lényegesen különbözött a gimnáziumétól abban, hogy részlegesen alkalmazkodott az idénymunkákhoz. Nem csaptak ki egy diákot csak azért, mert szüretkor nem járt iskolába, hanem a nagyoknak segített az éves betakarításban. Hasonlóképpen jött el az év vége is, amikor a parasztpolgárok gyermekeit befogták az idénymunkákra. A szatócs fia is legfeljebb szidást kapott, ha odahaza, apja boltjában besegített, s emiatt nem haladt jól a tanulmányaival. Neki talán úgyis be kellett érnie azzal, hogy apja mesterségét űzi tovább. Ettől függetlenül az iskola rendjét tükrözte az intézményenként változó egyenruha, a diákok pedig nemhogy megfelelő szintű képzést kaptak, hanem a mai érettségi elbújhat mellette – számítógépesteül, alapos tudást nem nyújtó nyelvvizsgáival együtt. A polgáriak is hozzájutottak az általános műveltség alapjaihoz. Ez még inkább így volt, miután Klebelsberg Kúnó megreformálta a magyar iskolarendszert, és létrejött egy példa értékű oktatási rend. Ha a szülők bírták anyagilag, vagy akadt jólelkű támogató, aki megfinanszírozta egy-egy tehetséges diák taníttatását, akkor tovább is tanulhatott a nebuló. Igaz, ennek is szigorúan szabott rendje volt. Szegény diák előtt nyitva állt a papi pálya, mások jogot tanulhattak, vagy tanítóvá képezhették magukat.

Mindez természetesen a háború előtti viszonyokra értendő, mert a világot sarkaiból kiforgatni készülő kommunisták ettől se nyughattak. A legszegényebbekből uralkodó osztállyá kinevezett munkások és a mellettük másodrangúként megtúrt parasztok gyermekei fordított helyzetbe kerültek: elsőbbséget élveztek minden felvételinél, sőt a legjobbnak minősített kollaboránsok utódait felvételi nélkül is bejuttatták akárhová. Azt ennyi idő távolából már nem tudjuk, kinek miféle papírokra volt szüksége ehhez, mert sok fiatal tanulmányai félbeszakadtak, amikor a háború vad frontvonala áttevődött hazánk területére. A háború után viszont visszamehettek az iskolába és befejezhatték mindazt, amit félbehagytak. Rudi édesapja cipészsegéd volt, így a háború után jó kádernek számított,

s mivel ezen felül még a kommunizmus megszállott híve is volt, gyerekeinek nem lehettek nehézségei az iskoláztatással. Ez a kezdet. Aztán jól tudjuk, mennyire elváltak útjaik, Rudi művei alapján pedig arról is képet kaphatunk, mennyire nem szorult rá az atyai protekcióra, mivel már igen korán remekelni kezdett a grafika területén.

Rákosszentmihály, polgári iskola 1910

Rákosszentmihályon folyik keresztül a Szilas patak. Feltételezem, hogy Rudi, ahogy a többi fiúgyerek, sokat lebzelt a partján. Kiváló játszóhely, ahol úszni lehet, pecázni, madártojást gyűjteni, ahogy akkoriban minden szegény gyerek tette. Mindezt csak azért kell megemlíteni, mert a vízpart szinte elmaradhatatlan eleme Görög Rezső figurális alkotásainak. Mágikus vonzerővel bírhatott rá, mintegy örök nosztalgiával töltve el a lelkét, s ez végül a legnagyobb víz, a tenger mellé vonzotta, s ott is tartotta négy évtizeden át. Odüsszeusszal vetekedhet ekkora távolmaradásban az imádott szülőhelytől, de ennek a titkát már egyedül ő őrzi.

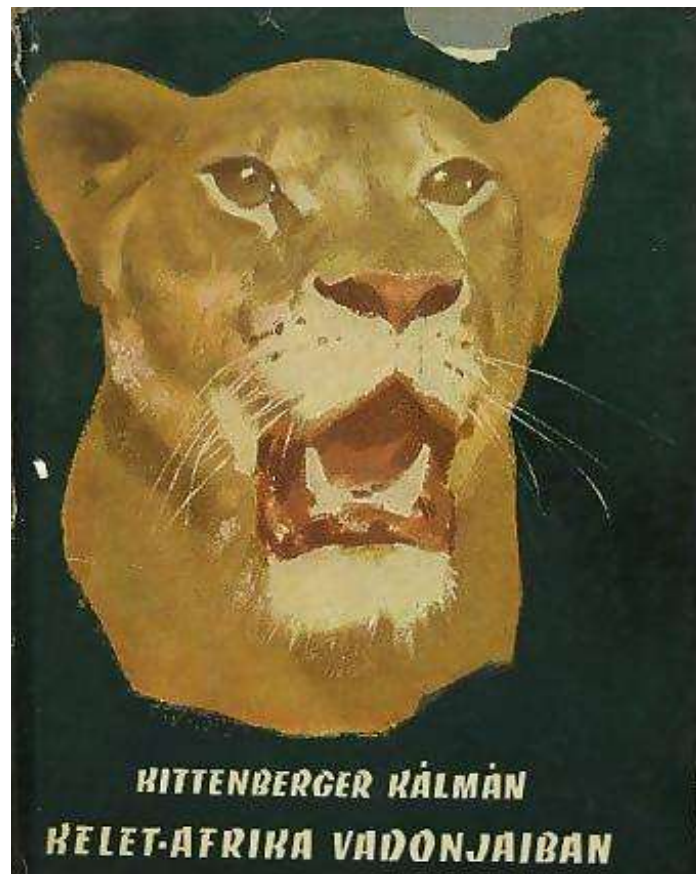
Korábban próbálkoztam utánanézni, valóban Rákosszentmihályon született-e Rudi, de csak a katolikus plébánián próbálkoztam, mivel úgy tudtam, katolikus. Az ottani plébánián nincs bejegyezve, tehát nem ott keresztelték, de ez jelentheti azt is, hogy később költöztek oda. Talán édesanyja sváb rokonsága vonzotta őket, vagy a papa munkalehetősége. Jelentős sváb közösség lakott Rákosszentmihályon, ezért feltételezem. S ezt mindig hozzá kell fűznöm, hogy legtöbbször nem konkrét adatok után indulhatok neki az újabb adatgyűjtésnek. Kizárólag az eddig mindig jól működő intuíciónra hagyatkozhatok, meg persze az „odaátról” érkező sugásokra. Ezúttal négy iskola címén és telefonszámán indítom az újabb akciót. A négy közül valamelyik nyilván az akkori polgári iskola volt, de nem jutok semmire, mert erre már senki nem emlékszik. Van, aki flegmán utasít el: „Gőzöm sincs róla...”, mások tanácstalanok. Két iskolában kapok használható információt. A Corvin Mátyás Gimnázium igazgatója történész, és segít, hogy megkaphassam egy helytörténettel foglalkozó idős úr telefonszámát. Lantos Antal írta a Rákosszentmihály honlapján található érdekes összeállítást, ám felvetésemet kétkedéssel fogadja. Annak ellenére, hogy Rudinak nagy valószínűséggel évfolyamtársa lehetett az elemi iskolában, nem emlékszik rá. Ő a középiskoláit már a fővárosban végezte, Rudi pedig egészen bizonyosan Rákosszentmihályon járt polgáriba. Megint eltűnök a néven. Mennyire primitív a kommunisták felfogása! Annak idején ellenségnek kiáltották ki a polgárságot, melyet

burzsoázia néven támadtak ész nélkül, s máig is ezt a lüke hagyományt folytatják. A munkásmozgalmi „tudoroknak” a burzsoá a gyűlölt nagypolgárt jelentette, akinek gyárai voltak, termelőeszközei, alkalmazottai, vagyont gyűjtött, s anyagi helyzetét tekintve gyakran felülmúlta az arisztokráciát is. Az arisztokrácia parvenünek tekintette, míg az alsóbb néposztályok fanatikus és többnyire tanulatlan tagjai, akiket könnyűszerrel szippantott fel a munkásmozgalmak, gyűlölték és irigyelték. Ha viszont még távolabbra tekintünk vissza a történelemben, lehetetlen meg nem látni, milyen jelentős szerepet játszott a polgárság a társadalmi fejlődésben és az új eszmék terjesztésében, valamint műpártolásban. Még akkor is, ha ezt a felsőbb osztályok lekezelően nézték és a kispolgári ízlésvilág szintjén kezelték. Nem feledhetjük viszont, hogy pl. Hatvany Lajos, a cukorbáró milyen nagylelkűen támogatta az elszegényedett nemesi családból származó Ady Endrét, birtokára invitálta, szanatóriumi kezeléseinek költségét állta, egyszóval nem éppen gyűlöletesen viselkedett, ahogyan a proli irigység a polgári magatartást ész nélkül bírálta. Az más kérdés, hogy a Habsburgok miért privilegizálták a külföldi telepeseket minden történelmi korban, s miért nem adtak iparendélyt magyaroknak. Visszavetve ezzel hazánk fejlődését, és állandósítva a nemzetiségi ellentéteket. Az „Oszd meg és uralkodj” eszmeiségén és politikai gyakorlatán kívül más magyarázatot eddig még nem találtunk rá. A mai világban pedig, miután a jobboldal polgáriként aposztrofálja magát, a szocialisták, akik mindig automatikusan ellenvéleményen vannak, pógárnak csúfolják a mai polgáriakat. Még ha pógárinak mondják is a mostani fejlődést, ahhoz vaknak kell lenni, hogy észre ne vegyék, hogyan másztunk ki a csődhelyzetből, ahová ők juttatták örökös hencegésükkel, hangzatos, de semmitmondó, gőgös öndicséreteikkel, no meg arcátlan lopkodásaikkal a kis hazát...

Mivel éppen iskolai szünet ideje érkezett el, amikor rábukkantam a rákosszentmihályi iskolák nyomára, kissé várnom kell az informálódással. Egy hosszú hétvége is segít a lazításban. Hátha eszembe jut valami újabb ötlet, és Rudi nyomára bukkanhatok. Részemről ez nem kíváncsiság, csupán egy életrajz felépítéséhez kellene konkrét adatok. A polgári iskolákban valaha még bejegyezték a nemzetiséget, vallást, s ha ennek nyomára lelünk, újabb vonalon indulhatok tovább. A vallási kérdés egyetlen szempontból lényeges. Gyulán református szertartás szerint temették el, én pedig, mikor megtudtam, hogy Rudi meghalt, misét mondtam érte, azt hívnék, hogy katolikus volt. Egymás liturgiáját illik tiszteletben tartani, ezért a későbbi megemlékezést az alapján intézném neki, ahová ő is tartozónak érezte magát. Vallásunkat általában szüleinktől, őseinktől örököljük, és az irántuk érzett tisztelet miatt tartjuk meg. Virágokról már gondoskodtam Rudi számára a mostani halottak napjára, de a kegyeleti szertartás megtervezéséhez erre az információra is szükségem lesz. Rudi adatait valószínűleg a Helytörténeti Gyűjteményben találhatom meg. Ha mégse, világosít fel E. barátnőm, aki plébánián dolgozik, akkor a Széchényi Könyvtár megfelelő adattárában. Azoknak az adatait, akiknek származása, illetve vallása kétséges, onnan szokták ellenőrizni. E. szerint az eddig kapott adatok arra vallanak, hogy ennek utánanézték, ezért vállalhatta a református egyház a rokontalanul elhalt Rudi temetését. Véleményét azzal indokolja, hogy erre a gyulai Önkormányzati Hivatal adott utasítást, tehát ők leellenőrizhették már azt, aminek én most még csak a nyomában vagyok. Meglehet, mondom én, de egy monográfiának pontos adatokat illene tartalmaznia, ezért várok még kicsit ennek a véglegesítésével.

A polgári iskola dolgát nem sikerült tisztáznom Lantos Antallal, a helytörténetet kutató úrral. Talán rosszkor hívom, mert kétkedve fogad mindent, amit felvetek, pedig kifejezetten örülök neki, az egykori „korácsnak” (palóc nyelvjárásban azonos évben születettek használják ezt a kifejezést – M.M.). Mivel a vita értelmetlen, elfogadom az általa megadott telefonszámot, és elhalasztom ennek az adatnak a kutatását.

Felhívom viszont Gross Máriát, Gross Arnold elvált feleségét, aki férje révén egykor azonos társaságban mozgott a Görög-házaspárral. Első két feleségéről semmit nem tud, nem is hallott róluk, Rudira viszont jól emlékszik. Gyakran találkoztak a kecskeméti művésztelepen. Rudinak akkoriban gyomorfekélye volt, és sok tejet ivott. Ez nyugtatta a gyomoridegességét, feltételezem. Mari ugyanakkor a Képcsarnokban dolgozott, Rudi pedig gyakorta betért némi előlegért, amit Mari el tudott intézni neki hivatalból. Örökös pénzzavarban volt, mondja, viszont állandóan taxizott. Mivel jókora rézkarcokat készített, azokat nem is igen lehetett máshogyan leszállítani a megrendelőknek, gondolom én. Másrészt, ha a beszerzett anyagokat haza akarta vinni, ehhez is szüksége volt valakire, hogy elszállítsa. Mikor én megismertem, kombi autót tartott, ugyanezen meggondolásból. Belefeledkezünk a beszélgetésbe, amiből inkább csak Rudi jellemrajza bontakozik ki. Első beszélgetéskor általában nem is lehet sokkal messzebbre jutni, mert több évtizedre kell visszatekinteni, s csak egy újabb gondolkodási folyamat indítja be az emlékezet mélyéből előtörő információk sorát. Ahogy másokat is, Gross Máriát is megkérem, közölje velem, ha mégis eszébe jutnának adatok. Megfeledkezem viszont Mimi kéréséről, t.i. hogy kérdezzek rá, nincs-e meg valahol Rudinak pár régebbi alkotása a Képcsarnok egykori raktárai valamelyikében. Nos, majd ez lesz a következő témánk, mikor megint jelentkezem. Mimi felveti azt is, hátha akad pár Görög-kép a Nemzeti Galériában. Mikor ennek utánanézek az interneten, ott azt az információt találok, hogy csak az 1945-ig készült műalkotásokat tartalmazza a nemzeti gyűjtemény. Hogy a modernebbek hol vannak, arról Miminek kell többet tudnia. Újabb kibogozandó szál, újabb vonal...

A Szent Imre Antikváriumból megérkezik a Rudi által illusztrált vadászkönyv, *Kittenberger Kálmán: Kelet-Afrika vadonjaiban*. Isten látja a lelkemet, soha nem rajongtam a vadászatért. Bár a fejemmel tudom, rendszeresen ki kell löni a hibás egyedeket, ha egészséges vadállományt akarnak tudni hazánkban a vadászok, de az állatok rendszeres legyilkolásától akkor is irtózom. Most mégis

megilletődve veszem a kezembe a nagyon megkopott könyvet. 1957-ben adta ki az Ifjúsági Kiadó. A borító nem a Rudi műve, és a belső borítóé sem, de a többi illusztráció igen. Én 1957-ben mentem iskolába. Ezt a könyvet egy jó tanuló fiú kapta, tanulmányi előmenetelért, tehát az év júniusában, amikor én még nem jártam iskolába. Régi történet. Akkoriban viszont gyakori volt, hogy egy-egy könyvvel jutalmaztak bennünket az iskolában és a zeneiskolában, ha jól tanultunk. Máshol olvasom viszont, hogy Rudi illusztrálta az ABC-s könyvünket. Azt is, amiből először tanultam az iskolában. Több évfolyam olvasókönyveiben szerepeltek a rajzai, tehát huszonévesként már tehetségesnek tartották, ha efféle megrendeléseket kapott. Színes egyénisége köszön vissza ezekben a morzsákban, melyekről azelőtt nem hallottam. Mint ahogy a gyomorbajáról sem. Én gyakran főztem neki, egészen magyarosakat is, de sose láttam, hogy rosszul lett volna tőle. Márpedig a gyomorbajos emberek zöme megkeseredetten, betegesen él, ami rá sose volt jellemző.

Nem tudom, ez, mármint a kortársak által emlegetett gyomorbaja mivel volt összefüggésben: internálásával, s azután is az örökös megfigyeltség állapotával, vagyis a sok lenyelt idegességgel, netán az agresszív savak belélegzésével, amiket a rézkarc-készítéshez használt akkoriban? A tej, amit nagyban fogyasztott, általában semlegesíti a mérgeket. Bitang erős szervezete volt, hogy mindez kibírta. Később is, amikor már „csak” festett, elég sok agresszív hígítószerral, festékkel találkozhatott napi szinten. Ezeket kompenzálta a tejjel és tejtermékekkel, no meg a bűvárkodással, amikor teljesen tiszta környezetbe merült alá – a legnagyobb boldogságban! Ezt meg nem érteni...! Kedves jelenkor, jelenkor!

Rákérdeztem Görög Lajosra, és Fekete Géza emlékezett rá. Nem rokona Rudinak. Géza dolgozott neki valamelyik vásáron, Görög Lajos ugyanis reklámgrafikus volt. Géza említi, hogy G.L.-nak jókora horpadás volt a homlokán. Ez lehetett háborús sérülés is, feltételezem. Láttam hasonlót édesapám egyik kollégájának homlokán. Még mi minden nem kerül elő a háborús emlékek közül, annyi évtizeddel a nagy világgégés után!

Jarrowt most az amerikai választások izgatják. Nekünk se mindegy, hogy magyargyűlölő kurzus lesz-e vagy az ellenkezője, de mivel jogtisztelők vagyunk, nem érezzük úgy, hogy bele kellene kotyognunk egy másik állam belügyeibe. Az aktuális problémáinkat mindig aktuálisan kell megoldanunk, lépéseinket pedig csak magunkra nézve szükséges megterveznünk. A másik félnek meg kell kapnia a jogot, hogy a saját érdekei szerint cselekedjen. Mi akkor kerülünk lépéskényszerbe, ha ezzel a mi jogainkat csorbítják. Ez ugyan veszteségeket is okozhat nekünk, de mások jogait akkor is tiszteletben kell tartanunk.

Rudi és Erzsébet búcsúja

Egy régi sláger foszlányai motoszkálnak a fülemben napok óta. Azon is sokat töprengtem, miért éppen azok a témák foglalkoztatták Rudit, amikor a képeit tervezte s készítette. Ezek egy része lehetet irodalmi, színházi, zenei ihletésű, olvasmányélmények hatására keletkezett, vagy csak éppen a rádió és televízió által világgá szórt hírek, hazai események hírmorzsáiból, azok továbbgondolásával érett műalkotássá egy-egy gondolatsor. Most viszont egy régi, érzélgős sláger taktusai bukkannak elő emlékeim közül, és gyakran arra gondolok, milyen piszok nehéz lehetett az elválás a Görög házaspár számára, hiszen nemcsak erősen kötődtek egymáshoz, hanem a művészet szent köteléke is nagy

összetartó erő volt közöttük. A sláger így kezdődik: „Gyere, ülj, kedves, mellém,/ Mielőtt még elmennél...” Ez egy szakításról szóló dal, annak is az intelligensebb változata, amikor az elengedő fél vigasztalja és küldi a másikat. Az ötvenes években rémséges gejl zenei ízlésvilág dominált, mert azok kaptak kiadatási engedélyt, akik ilyeneket írtak. Nemzedékem ettől csömörlött meg, és alkotta meg ezzel szemben a maga lázadó beat-világát. Előbb nem mentesen a külföldi, progresszív hatásoktól, aztán önállósítva magát és egészen különleges dolgot hozva létre, amiről utólag elmondhatjuk, hogy hungaricum volt.

Feltételezem, hogy Rudiban is hasonló érzések dolgozhattak, amikor menekülőre kellett fognia a dolgot, ugyanakkor pedig védeni a közös vagyont, és amit csak lehet, átmenteni – egyrészt az Erzsi javára, másrészt magának is félretéve valamit az újrakezdéshez. A disszidensek vagyonát ugyanis elkobozta az állam, a családtagokat pedig vegzálta, üldözte, életüket pokollá tette. Erzsi rákbetegsége nem véletlenül keletkezett. A sok stressz megbetegítette, nyilván nem volt könnyű dolga Rudi távozása után. Nos, Rudi volt olyan úriember, hogy bőségesen gondoskodott Erzsiről, így még a hármaskere után is maradt Erzsi számára egy kis garzonlakás a Gross Arnoldké mellett, így biztosítva számára a fővárosba való visszatérés lehetőségét. Jólehet Erzsi akkor már Győrbe szerződött, bizonyára nem szakadt el a korábbi barátok társaságától, és nemigen mondott le arról a lehetőségről, hogy valamikor pesti színházba szerződhessen. Rudi az egész lakást nem adhatta át teljesen Erzsinek, mert az nagy feltűnést keltett volna, tehát a megfigyelő brigádok is megneszelték volna, mire készülnek, így csak három műteremlakás cserélt gazdát, s talán Rudi kapott valami különbözetet is, amiből aztán gazdálkodhatott az újrakezdés reményében. A sors fintora, hogy a Tisza áradásban tengerré növekedett, rohanó vize, amely már az Attila kincsét is elnyelte, könnyűszerrel lekapcsolta Rudiról a sportszatyrot, annak tartalmával együtt, szóval az újrakezdés mégse volt olyan könnyű.

Tiszai árvíz 1970

Erzsi a válás és a színpad mellett döntött, és az is meglehet, hogy kompromisszum volt az újabb házassága, valamint a pribékek éberségének elaltatására irányult, nem pedig hirtelen fellángolásból eredt. Rudi még utóbb is magyarázatot, felmentést keresett a számára, hiszen szerette. Némi csalódás volt a hangjában, amikor emlegette a színházak világát, a gyakori partnercseréket, bár ezt az érzését leplezni próbálta, még előttem is, akivel a legőszintebben beszélgetett minden témáról. Most, hogy utólag visszagondolok az elhangzottakra, azt hiszem, hogy évekig reménykedett a viszontlátásban, majd formálisan rezignáltan tudomásul vette a megváltoztathatatlant, ám más volt, amit a szíve mélyén ezzel a szerelemmel kapcsolatosan őrzött. Tehát úgy képzem, hogy a búcsúzásuk inkább a sláger érzelmi felfogása szerint történt, s nem olyan kapkodva, mint ahogy aztán Rudi belevetette magát a Tisza zavaros habjaiba, hogy jókora erőfeszítés árán végre szabad levegőhöz jusson. A Philip Weiss által reklámozott litográfiája már jóval letisztultabb művészi világra vall. Megbecsültségre, biztonságra és bizonyosságra, már ami művészi kvalitásait illeti. Sztárolhatták akkoriban, majd megtörtént a baj, ami kívülre vetette a töretlennek indult karrier lehetőségéből. Lehettek külföldön élő művész-barátai, a galériások összetartó, majd hogynem maffiózus módon önérdék-érvényesítő és ugyanakkor kitzasztó, kirekesztő világán nem lehetett változtatni.

Rudi megőrizte Erzsi mosolyát, melynek dicsőítését belekomponálta a BWANA fantasztikus világába. A táblairat, amelynek szövegét kinagyítva el lehet olvasni – részben, mert takarásban van egy része, ezt őrzik. Én elsőre ugyan félreértelmeztem a takarás miatt, amikor olvastam, és mégis, talán a későbbiekben ez valósult meg és érvényesült Erzsi bájos, de szomorkás mosolya mögött. Nos, az eredeti felirat, ahogy a korábbiakban leírtam, ez: BERTA ERZSINEK SZÉP KIS FEJE VAN, ÉS MINDIG MOSOLYOG, MIALATT BESZÉL. Ennek második részét én így hallottam át: ÉS MINDIG MOSOLYOG, MIKÖZBEN BELEHAL EBBE AZ EGÉSZBE. Valóban így is lett, bár Rudi akkor még a boldogan reménykedő szerelmes szerepét játszotta, amikor ezt a rézkarcot készítette. Az áthallás mégis jogos, mert pontosan ez történt, bármennyire igazságtalan is volt ez vele szemben. Szinte hallom Rudi biztatását a búcsúzáskor: „Mosolyogj, mintha nem fájna, mosolyogj...” S hasonlóan: „Rád még szép percek várnak...” Lemondásnak tűnik ez a félmondat, pedig most már biztosan tudom, hogy Rudi még akkor is Erzsit gyászolta legbelül, mindenki elől elrejtve, amikor 1977-ben velem megismerkedett. A fenti biztatás pedig arról is szólt, hogy elvárása szerint Erzsi nem fogja kimutatni valódi érzéseit, sem a pribékek előtt, sem a féltékeny, intrikus kollégák előtt, akik között Erzsinek tovább kellett élnie. Rudi egészen biztosan támogatta Erzsit külföldről is, bár ennek a módjáról semmit nem tudok. Az örökös valutaéhségben szenvedő elvtársi közeg nyilván lecsapott az ilyen küldeményekre, ha Rudi meg is próbálkozott vele, tehát Erzsinek nemigen tudott használni ezzel. Legfeljebb, ha Olaszországba kilátogató barátokkal, ismerősökkel nem tudott küldeni, és még ez esetben is felmerül a gondolat, megkapta-e Erzsi, legalább részben, ezeket a küldeményeket? Mindez persze felmerülő gondolat, sejtés, nem pedig állítás. A bizonyos tudás már náluk van, odaát, a másik világban, ahol nem rejthető el az aura színe, és nem lehet egymást olcsó kis hazugságokkal megvezetni. Ott nincs szív, mely fájni tud, csak halhatatlan lélek. Áttetsző ruhácska ez, lenge, mégis nagyszerűen szép. Az egykori budapesti (szolnoki, kecskeméti, szegedi, győri, komáromi) szerelmesek pedig újra egymásra találhattak időközben, s talán a viszontlátás elfeledtethette Rudi a méltatlan eltávozás minden lealázó körülményét. Idősek otthona, távol a fővárostól, ahová visszavágyott, a barátoktól, akiket még ismert és jókat bolondoztak vele. Elfekvő osztályon, róla mit se tudó személyzet gondozása alatt, s „csupán” a személyes szabadság azon elemi lehetőségétől mentesen, hogy szabadon mozoghasson a világban. Miközben azelőtt még öregén is utazott, intézkedett, galériásokkal tárgyalt, festett, alkotott, önálló lényként tevékenykedett. Csupán ennyit vesztett el hirtelen, amikor jóindulatúan, de mégis kategorikusan, egy tollvonással felügyelet alá rendelték, gondnokság alá került, megpecsételve a sorsát, előre vetítve a végzetét... Milyen jó, hogy nem a test a halhatatlan, hanem a lélek, mely arról is határozhat, hogy feladja az itteni küzdelmet, hogy megpihenhessen egy dolgos élet után! Akik örök

fiatalságra vágnak, nem tudják, milyen butaságot óhajtanak a maguk számára! S hogy mennyi időre tudtak egymás mellé ülni – a sláger által elénekelt kis történet befejezése előtt, azt csak sejteni lehet. Mint ahogy azt is, hogy dühöngtetett a nagy BWANA, Aczél György, amikor megtudta, hogy nem csukathatja le a gyűlölt nagymenő művészt, aki füttyült az ő elvárásaira, s mindent teljesen másképpen csinált, mint ahogy ő azt a neki behódoltaknak elrendelte! Nos, a szerelmesek talán érzelmesen, mégis racionálisan búcsúztak el, ügyeiket rendezve, anyagilag is gondoskodva a továbbiakról, és egymást a végsőig segítve, támogatva. Csak itt nem egy állomás peronján állva integettek vissza egymásnak, sem egy kényelmes repülőtérről, hanem legfeljebb lakásuk ablakából. Igaz, volt még egy-két praktikus elcipelnivaló, mint a horgászfelszerelés, amit nem lehetett egyszerű elszállítani semmilyen közlekedési eszközön, de ez annyira a múlt homályába vész, hogy nem is érdemes töprengeni rajta. A horgászengedély – Erzsí zsákmánya Rudi számára –, a bérelt csónak Mártély környékén, a szálláshely, ahol nem gyanakodhattak semmire, mert ügyesnek kellett lenni. A ruhák, a cipő, és a pénz elrejtése, vízhatlan csomagolása, a bűvárfelszerelés, légzőkészülékkel, nos, mindennek a térfogata is akkora, hogy Rudi megint taxizott, vagy a saját kocsijával ment, esetleg valamelyik barátja vitte le Szegedre. Ha nem diktatúrában nőttünk volna fel, lett volna ennyi lelemény, ami mindezt sikeresen összehozza?

Újabb és újabb képek kerülnek elő valahonnan, lakások vagy raktárak mélyéről, padlásról, stb. Már megint rá kellett szólnom két hirdetőre, akik más keresztnévvel, de Görög néven hirdettek rézkarcokat. Az egyik udvariasan köszönte, míg egy másik tegnap szintén megköszönte, de egyúttal megemelte az árat háromezer forinttal. Ha ügyesebb akarok lenni azoknál, akik most kereskednek a Rudi műveivel, és én azért, hogy minél több alkotást tudjak begyűjteni a tavaszra tervezett kiállításra, akkor jobb lesz elhallgatni, ha érdekel egy-egy kép. Akár a pókerben: pókerarc, mert máskülönből kiderült, mikor blöffölni akarunk...

Görög Rezső: Tiszagát

A *Tiszagát* c. rézkarcot egy olyan eladó hirdette meg, akitől már vásároltam korábban. A kompozíció nagyon egyszerű: a gát tetején, ami erősen a háttérben látható, egy lovas szekér áll és várakozik. A gazda a lovat nyugtatja, vagy csak a maga természetes módján beszél az állathoz, ahogy otthon is szokta. A gát közelében végezhettek valamilyen mezőgazdasági munkát. A gátak környékén lévő területet, mely sokszor amolyan senki földje, gyakran megművelték, kockáztatva, hogy az árvíz mindent tönkretesz. Viszont amikor bejött, gazdagabb termést takaríthattak be abban az évben. Nos, a munka végeztével hazafelé készülődtek, de az előtérben álló fiatal nőnek és férfinak még volt valami megbeszélnivalója. Nem tudni, szerelmespár vagy házaspár, de akármelyik lehet, annyira belemerültek a beszélgetésbe. Az öregember és a ló türelmesen várják, hogy befejezzék, s aztán hazafelé indulhassanak. Ha tudom, beszerezem ezt a képet is, de egyelőre nem tűnik úgy, hogy kilátásom nyílik rá. A világ örök paradoxona ez: aki értelmesen el tudná költeni azt a pénzt, amit mások elkaszinóznak, sorsjátékokra szórják el, vagy italra, drogokra és ledér nőkre, annak sose jut elég, míg a link alakok dúskálnak benne, és semmi egyebet nem gyarapítanak a segítségével, mint a hülyeség reprodukált tömkelegét. A remény azért nem vész el olyan könnyen, és már gondolatban megfogalmazódott, mi mindent szeretnék begyűjteni egy későbbi kiállítás anyagához.

Görög Rezső: Halászkikötő

Feltűnt két újabb vízparti kép a hirdetettek között: a *Halászkikötő* és a *Kikötő*. Rudi örök nosztalgiája a víz és a vízpart után, annyi és annyi művészileg értékes változatban. Miközben a múltkor nézelődtem a már beszerzett és a még meg nem vásárolt képek anyagában, eszembe ötlük, hogy a *Zagyvapat* c. mű által ábrázolt táj nem északabbra lehet, mint azt először gondoltam, hanem az is Szolnok közelében. Valahol arrafelé, ahol a Zagyva a Tiszába torkollik. Nem tudni, miért, nekem Szolnokról csak a Tisza hatalmas víztömege bukkan fel az emlékezetemben, míg a Zagyvát inkább hevesi tájakhoz kötöm. Előbb napozó párnak véltem: a nő ül a folyócska partján, alattuk a víz szintje jóval magasabb, mint azt a körülötte levő földéptítmény, a gát jelzi. A férfi a nő mögött térdel, és mintha a nő hátát akarná bekenni napolajjal, de ez csak pillanatnyi illúzió. A közelükben letett vizeskanna a földműves lét mindennapi kelléke. Akik a földeken dolgoztak, mindig vittek magukkal elegendő ivóvizet. Napon dolgozni nemcsak fárasztó, hanem jelentős vízvesztéssel is jár, mert aki kapál, az kiizzad a nagy melegben. A parasztok a kanna fedőjéből ittak, majd visszatették a helyére a praktikus ivóedény-kelléket.

Görög Rezső: Zagyvapat

Nos, Rudi és Erzszi szerelmi idillje Szolnokon és annak környékén bontakozhatott ki. Barátaik elmondása szerint is sok időt töltöttek ott. Művészházban, művésztelepen, azt ők tudják, s nem is fontos. Lényeg, hogy az alföldi táj is megihlette Rudit, s férfi és nő mozdulataiba belekomponálta a saját kapcsolatuk gyöngédségét is. Az alaposan szemlélődő néző világosan láthatja, hogy ez is egy parasztidill, de attól asszociálni még szabad. Rudi barátaitól tudom, hogy Szolnok egy időben a fővárosban bélistázott színészek gyűjtőhelye volt, ahogyan a képzőművészek számára Hódmezővásárhely. A közös sors összehozta és gyakran együtt tartotta őket. Így töltötte a szilencium éveit Szolnokon Somogyvári Rudolf, Nagy Attila és Gelley Kornél is. A művésztelep, ahol nyaranta összejöttek a művészek, közös fejlődési lehetőséget is nyújtott a diszkrimináltak számára, eszmecserék, közös, csendes alkotói órák révén, bár bizonyára meg is figyeltették őket, s a linkebbek számára ez csupán alkalom volt a gyakori partnercserékre.

Keresgélés közben rábukkanok pár szocreál képre és képgyűjteményre. Ez utóbbiak közt szerepelnek mind a nagynevű művészek. Kratochwill Mimivel beszélgetve kiderül, hogy ezek kötelező témák voltak, senki nem vonhatta ki magát alóluk, de azért megjegyzek közülük párat: Würtz Ádám, Gross Arnold, Konstantin László, Gacs Gábor, Gácsi Mihály, Gacs György, Csurgói Máté Lajos, Hincz Gyula, Szabó Vladimir, s még ki nem? A rézkarcok egy része gyűjteményes mappában található, míg mások szólóban. Egyre gyakrabban tűnnek fel szocreál hirdetések, és ezek között megfogja a tekintetemet egy kép, amelyiknek címe: Csendőrök és felkelők. Nagy barbár lehetett, aki kimetszette az eredeti keretből és paszpartuból, mert ezzel elveszett a szignó is, pedig ez alapján beazonosítható lett volna a művész, aki készítette.

Csendőrök és felkelők

Összehasonlítgatom a már beszerzett Dózsa-képpel, az azon látható tömegjelenettel, mely jellegzetes volt a 40-es évek végén és 50-es évek elején-végén, mivel elvárás volt ez a fajta hősiés pátosz. Szoci értelmezés szerint akkoriban keresték a forradalmi ideálokat, a történelmi párhuzamokat. Ha Rudi metszette ezt a képet, akkor még igen korai műve lehet, amikor még az édesapja hatása alatt is állhatott. Ő, mármint a papa, a mozgalmi ember, erősen félreinterpretálhatta fiai számára a régi korszakot. Nem tudni, miért indult meg a tömeg a csendőrségi épület vagy vármegyeháza ellen ezen a képen, de lényeg, hogy három csendőr száll szembe egy egész tömeggel. A csendőröknél pisztoly, a lázadóknál különféle szerszámok, melyeket harci eszközként használnak. Nem tudok kísérletezni a beszerzésével, mert elég sokba kerül. Ha még teljesen nem is sikerült felhívni a Rudi értékeire a figyelmet, páran mégis rajtunk tartják a szemüket, és ahogy látom, az orrunk elől is elhalásszák a mutatósabb képeket. A csendőrös képen az eladó három csendőrre utal, de én négyet fedezek fel rajta, igaz, az egyikük takarásban. Az egyiknél, aki jól látható, szuronyos puska van, annak nyelével igyekszik visszaszorítani a felkelőket. Szabályosan, ahogyan kiképzéskor tanították neki. Egy másiknál pisztoly van, ő is a levegő felé, felfelé irányítja annak csövét, tehát nem lő a tömegbe, csak riasztja a lázongókat. A harmadik, jól látható csendőr kardját emeli a magasba, ő is fegyvelmezési szándékkal, tehát nem kardlapoz, hanem rendre, csendre int. A negyedik, aki takarásban van, a magasba emeli a bajonettes puskát, közel az épület bejáratához, mely előtt árkádsor látható. Az összecsapás az épület előtti lépcsősoron történik. Ezt nem látni, csak sejteni, hogy ez vezet fel a magasabban levő épület bejáratához.

Az újonnan feltűnt *Kikötő* fotója nem túl jó. Részben mert maga a kompozíció sötét, és nem látható, hogy fekete-fehér vagy színes, másrészt a hagyományos üvegen erősen visszacsillan a fény. Ez a hiba sok más felvételen is elcsíphető. Találok viszont olyanokat is, amelyeken nagyon szépen érvényesülnek a kép színei. Néha éjszaka, mikor félig kialva vagy talán inkább kialvatlanul átjövök a szobámba, nekilátok, hogy utánanézzek, nincsenek-e újabb képek az aznapi kínálatban. Ilyenkor mindig más és más képeket találok.

Görög Rezső: Kikötő

Régebben ezek egy része elúszott a semmibe, vagyis nem találtam rájuk később, mások viszont attól függően kerülnek elő, akár időlegesen, hogy melyik irányba indultam el, s onnan milyen logika szerint haladtam tovább. Így bukkantam rá a *Falu* cím beütése nyomán több falusi témájú rézkarcára, mint a *Tengerparti falu* és egy csodaszép színvilágú és kompozíciójú vízparti képre, aminek most nem találok feljegyezve a címét sehol. Pedig mindig tartok kéznél egy jegyzetfüzetet, amibe feljegyzem az újabb információmorzsákat.

Görög Rezső: Tengerparti falu

A Falu egyébként szerepelt az ominózus 1963-as Múcsarnokbeli kiállításon, melynek jegyzékét korábban rögzítettem könyvem és az utókor számára. Ezzel a kiállítással külön is foglalkozni szeretnék, mivel kezemben vannak a kritikák, Mimi pedig épp a hétvégén jelezte, hogy megszerezte annak a két plakátnak a fotóját, amelyek erre az alkalomra készültek. Korábban olvastam valahol, hogy bevett gyakorlat szerint két poszter is készült egy-egy rendezvényre, s azok közül választották ki a megfelelőbbet. Mivel megrendelésre készültek, feltehetőleg fizettek a vesztes félnek is, legfeljebb nem annyit, mint annak, aki megnyerte kettejük versengését. Mindamellet, hogy sokféle anyag egyelőre csak lappang valahol a háttérben, egyre több kerül elő, mintegy hívatlanul, de igen érdekes kordokumentumokkal szolgálva. Mikor Görög Lajosnak próbáltam utánanézni, azt feltételezve, hogy Rudi fivére lehet, meglepődtem, milyen fontos szerepet töltött be a reklámgrafika abban az időben, mikor ez a műfaj még gyerekcipőben járt, a nyugati hatásokat pedig erősen tagadták, s igyekeztek saját természettel kiszorítani még a köztudatból is. Ezzel a tudatformálásnak igen jelentős eszköze volt ez a vizuális kultúra és annak minden terméke, mert célja és rendeltetése volt, tehát afféle társadalmi termék. Akár a „hasznos hülyéknek” minősített rétegek számára, akár a megbízóik céljainak szolgálatában. De mivel találtak erre a célra kreatív, tehetséges művészeket is, sok szellemes poszter, reklámanyag került ki a nyomdákából, melyeknek technikai színvonalával gyakran elégedetlenek voltak az alkotók, de akkoriban még nem volt más.

Görög Rezső: Falu (részlet)

November közepén járunk, mikor ezeket a jegyzeteket készítem, újabb hónapok teltek el az oknyomozás jegyében. Hogy mi minden derült ki ezenközben az egy „bugyi”, plusz egy kormányhivatali értesítő kézhez vétele óta, az részben az én izgatott keresgélésemről szól, másrészt mindazokról a hangtalan sugallatokról, amelyek nélkül semmire nem jutottam volna, úgy hiszem. S hogy mekkora stáb segít bennünket odaátról, azt ki tudhatná megmondani! Sok dolgom félretéve, de mellette jutott idő két könyvbemutatóra és egy oratórium bemutatójára is, melyeket nem lehetett halogatni, részben a reformációs évforduló, másrészt az ötvenhatos jubileumi év miatt. Eszemben járnak azok a mondatok is, amiket még fel tudok idézni Rudi elbeszéléseiből, a Kossuth téri vérengzésről. Akkor is megrendülten hallgattam, és ma is ugyanúgy emlékszem vissza rá, milyen kegyetlen barbársággal estek neki a békés tüntetőknek, s hogy utánuk mennyi halott maradt az Országház előtti területen. Itt ismét eljutunk a kommunista rögeszmék világához. Mikor valamelyik jelentős középület előtt nagyobb tömeg gyűlt össze, hogy jogait követelje, vagy sérelmeire jogorvoslatot kérjen, az elvtársakban azonnal beindultak a mozgalmi reflexek: folyton az Aurórára és a Téli Palota ostromára asszociáltak, amiről persze időközben kiderült, hogy semmi sem volt igaz belőlük, csak utólag igyekeztek hozzájuk valami legendát költeni. Mint minden más, ez is hazugságra épült a kommunisták világában, az emberek lekasználása géppisztollyal, tankkal, s minden, a felvonuláshoz erősen aránytalan lőfegyverrel és haderők bevetésével viszont nagyon is igaz volt. De ezzel már erősen a jelenkor történéseihez közelítünk, ennek a könyvnek pedig nem ez a témája. Mindössze annyi köze van hozzájuk, hogy Görög Rezső kiváló grafikus lévén kezdő főiskolás korában kapott efféle témákat, s társai, barátai is ugyanúgy. Az uralkodó „rend” részéről a megvezetési szándék világosan kivehető, ezt a legpontosabban nemzedékem tudja kiolvasni a sorok közül, mert sok részünk volt benne, és mert tanáraink közül a becsületesek megtanítottak rá bennünket. S ha most visszagondolok a fent említett *Csendőrök és lázadók* c. kép által akaratlanul is ábrázolt valóságra, akkor megint össze kell vetni a kétféle szemléletet. A sokat szidott régi rendben a karhatalmat képviselő csendőrök csak háritották a lázongók támadásait: a puskát keresztbe fordítva, de a bajonettel nem szúrva védekező csendőr nem lő a tömegbe, ahogy a kommunista pribékek tették, mikor ők álltak a puskás oldalon, hanem feltartóztatja a tőle telhető erővel a primitív eszközökkel felfegyverkezett embereket. Egy másik puska szintén az égre mered, nem irányul a tömegre, hasonlóan a kivont kard és a pisztoly. Nekünk elegendő csak a 10 évvel ezelőtti felháborító eseményekre visszagondolni, hogyan irányítható a karhatalom a békés tüntetők ellen, valóságos

vadállattá süllyesztve annak tagjait. S mindezt az 1956-os forradalomra való megemlékezés miatt, egymás ellen manipulálva, akit csak lehet. Az agresszió forrása persze hamar kiderült, s legfeljebb csak a legelvakultabb fanatikusok hisznek ma már abban, hogy erre szükség volt. Érdekes, hat év óta semmi hasonló összetűzés nem történt, minden tüntetés békés elvonulással végződött, még akkor is, ha a kívülről manipulálók és az általuk megvezetettek szándéka más volt. Most ismét, visszagondolva mindarra, amit Rudi az 1956-os Kossuth téri mézszárlásról mesélt, plusz a dokumentumfilmekkel, amelyek alapján bebizonyosodott, hogy a békésen tüntető tömeget hátba támadták, s valósággal lekaszálták az emeleti ablakokban rájuk leső ávósok, önkéntelen az összehasonlítás: ki is volt gonosz és kíméletlen? Már az első érv mindent eldönt: szemből védekezni vagy hátba támadni... Hát ennyi. Legfeljebb annyit lehet még hozzátenni a témához, hogy az 50-es években arra buzdították a művészeket, hogy nagyítsák fel a múlt hibáit. Úgy a hírközlésben, mint a filmművészetben divat lett az oroszos, keleties túlzás és az ellenség gyermektegy lekicsinylése, leszólása, meg a saját erő fitogtatása, primitív stílusú hencegés. S ha mindemellett vagy ennek ellenére mégis úgy örökítette meg a művész a Csendőrök és felkelők tömegjelenetét, hogy a küzdelem mikéntje reálisnak tűnik, akkor egy dolgot lehet feltételezni: archív fotó alapján dolgozott, esetleg voltak saját élményei hasonló verekedésről. Újabb asszociáció: mikor 10 évvel ezelőtt a Rádió ostromakor összecsaptak a szélsőségesek által felbujtott tömeggel, a hivatásos őrök egyszerűen felszívódtak, majd maga az épület is kiürült, az ott dolgozók a hátsó kijáraton távoztak. Csak az oda kívülről kirendelt, tapasztalatlan fiatal rendőrök védték, amíg védhették az intézményt, és az ostrom során mindkét oldalról voltak szélsőséges megnyilvánulások. De ez már megint egy másik téma, másik műfajban. A képzettársítás viszont önként adódik, nincs is rajta sok magyaráznivaló. Az effajta konfliktusok kimenetele elsősorban azon múlik, ki irányítja a karhatalmat. Ha ott a józan ész és a szakmai becsület dominál, akkor nehéz kiprovokálni véres összecsapásokat. Balhé ott van, ahol valakik a háttérből éppen erre törekszenek: egy konfliktus alapján eszkalálni a harcot és felkeléssé, netán polgárháborúvá kiterjeszteni egy akár békésnek induló tüntetést. Napjaink Amerikájában is erről szól most minden. A vesztes fél provokálja a tömeget, hogy a saját érdekei szerint felkelést imitáljon. Ugyanúgy, ahogyan Latin-Amerikában, meg a harmadik világban is szokta.

Görög Rezső: Tápió

Éjszaka megint találtam egy szép képet, a fotó alapján legalább is nagyon szép, harmonikus színvilágú: *Tápió*. Régi, nem mostani hirdetésű, de nem jelzik, hogy elkelt volna, mint ahogy most csalódottan fedezem fel a *Falu* c. képről, amit szerettem volna beszerezni az 1963-as kiállítás anyagából. A Tápió ráadásul nevetségesen olcsó, mint ahogy az általam már korábban beszerezett *Fürdőző lányok* egy újabban felbukkant kópiája is. Az 1963-as kiállítás anyagának megvétele vagy legalább bemutatása azért volna fontos, hogy egy részben retrospektív anyagot hozzunk össze és mutassunk be a közönségnek. Plusz mellette a különböző korszakok és stílushatások újabb darabjait, hogy érzékeltessük, mennyire sokoldalú művész volt Görög Rezső. Jut is eszembe: nagy csend van a több helyen még lappangó önéletírás kéziratával kapcsolatban. Nem tudom, azért-e, mert más akarja kiadni, azt sejtve, hogy az neki valami anyagi hasznot hozhat, vagy csak a felfedezés dicsősége miatt, amit én senkitől nem vitatnék el. Netán nem bíznak meg bennem, akit kevésbé ismernek. Mivel ismerem Rudi szökésének történetét, még hozzá a legmegbízhatóbb forrásból: tőle magától, nem hiszem, hogy sok újdonságot tudnék meg belőle. Sokkal inkább érdekelné akkori stílusa, amikor ezt a történetet lejegyezte. Változott-e vagy maradt a régi, jó humorú, szívesen anekdotázó barát, aki szívesen osztotta meg sztorijait másokkal?

Ugyanazon a helyen találok meg egy színes képét, melyet pasztellképnek nézek: *Tengerparti falu*, ez egy olasz falucskát ábrázol. Csupán sejtem, hogy nosztalgizált időnként Itália földje után, hiszen épp azért járt vissza, kései hazatelepülése után. A Tápió is vízpartot ábrázol, nyilván a folyócska mentén fekvő valamelyik falu részletét a háttérben, előtérben viszont imádata örökös tárgyával: a vízzel, s annak partján pecázó emberekkel. Le se tagadhatná, mennyire szeretett halászni szabadidejében. A képeken keresztül is folyamatosan vonzódott vissza, a gének szintjén belékódolt őselemhez, hajdani őse görög-létének színteréhez. Ha viszont tenger nem volt, bármely patakocska közelsége is feltöltötte ezzel a vágyott őserővel. Emlékszem készülődésére a Ponza szigeti utazás előtt. Akkor már nem fogyasztott nehezebb ételeket, hanem feltöltötte a hűtőt joghurtokkal, mondván, hogy most fogyózni akar. Pedig sose volt kövér. Ám ez csak egy jelentéktelen momentuma a felkészülésnek. Maga a lázas izgalom, ami elfogta a nagy víz ígéretének gondolatától! A hajóút, a barátokkal való megbeszélés, a szállodai helyfoglalás, ami talán nem lehetett olyan nehéz, hiszen Ponza az időben szegény kis szigetcske volt, s szezon előtt az árak se lehettek magasak. Igaz, kiment a fejemből: a fogást mindig el tudta adni jó pénzen, s egyszer még tartalékolt is egy finom vacsorára való tengeri sügéradagot. Feltétlenül meg akarta kóstoltatni velem, mennyire ízletes, és nem tévedett. A legfinomabb és legomlósabb húsú hal volt, amit valaha ettem. Olasz nevén: cernia.

Ostia, Corso Regina Maria Pia

Akkoriban Ostiában lakott, egy nagyobb műteremlakásban, ami egy zárda mellett volt található a Corso Maria Regina Pia 11. szám alatt. Ott is tengerközelben élt, gyakran elsétáltunk a tengerpart felé, vagy az ottani utcákban. Egyszer babérlevelet szedett az egyik kertből kilógó ágról. Tejfölös krumplilevest akartam főzni neki, amihez szárított babérlevelet szoktunk használni ízesítéshez. Ez adja a kellemes savanykás ízt az ételnek, meg a picuri csipetnyi szárított tárkony. Ő nem ismerte a babér nevét, én viszont igen, és végigjártam vele a boltokat, ám sehol se árultak. Akkor mennyiségben terem Olaszországban, és mindig frissen szedik, hogy senkinek nem jut eszébe szárítva télire eltenni, hiszen télen is ugyanolyan zöld és friss, mint nyáron. Még a hentes is azt teszi a hús alá dísznek, vagyis babérágyon kínálják a portékát eladásra. Rudi azért szedte meg a távoli szomszéd babérbokrát, hogy ha más nincs, ezzel ízesítem a levest, amihez ráadásul hiányzott a tejföl is. Az olaszok nem készítenek tejfölt, hanem tejszínnel sűrítik az ételt. Egyszóval a tejfölös krumplileves nem úgy sikerült, ahogy terveztük, de Rudi szívesen vette az itthoni ízekre emlékeztető ételt. Mint ahogy más magyaros ételeket is, mert ezekben ritkán lehetett része. Én kislánykoromtól fogva jól főztem, szóval dőzsölhetett a honi ízekben. Gyakran főztünk együtt, így egyúttal tanult is tőlem.

Most, hogy erre gondolok, ismét felötlik bennem egy összehasonlítás: a mai fiatalok nem ismerhetik mindazokat az akadályokat, amik közénk kerültek azután, hogy én hazajöttem lediplomázni. Ma már vám- és egyéb akadályok sincsenek az EU-s tagországok között, szóval aki akarja, pillanatok alatt megrendelheti online mindazt, ami egy másik országban hiányzik, vagy másutt olcsóbb. Tehát mostani körülmények között csak írni kellett volna haza, és napokon belül ott lehetne a kért portéka, ami egy zacskó babérlevél esetében szinte nevetséges. Akkor viszont nem lehetett, és a levelezésünk is igen akadozott. Nagyjából egy hétnek kellett eltelnie, amíg egy levél hazaért, még légipostával is. Otthon telefon nem volt, azt csak a megbízható elvtársak kaphattak, meg akiknek feltétlenül kellett a munkájukhoz, pl. orvosok és a kivételezettek. Még a 80-as években is nagy protekció kellett hozzá, hogy egy vacak, régi típusú készülékhez jussak, s vele egy külön vonalhoz, vagyis nem ikertelefonhoz. Ez utóbbi afféle szocialista nyomor jelképe is lehetne. Az ikertelefon birtokosa csak akkor használhatta a saját készülékét, mikor az ikertársa éppen nem telefonált. De hagyjuk is ezeket az elavult dolgokat, hiszen a fentiek csupán egy apró epizód egy festő és egy író életéből, amit vagy meg akar érteni a jelenkor, vagy nem. Most, mikor már az óvodásoknak is saját táblagépcskéjük és okos telefonjuk van, csak egy elképedt fintor a válasz erre a technikai nyomorra, amiben nem melleleg egész Magyarország élt. Kivéve természetesen a kivételezett réteget, mely mégsem kovácsolódott osztállyá soha, csupán holmi érdekszövetségé. Hát akkor mit szólnának az ötvenes évek népboltjainak nyomorúságos kínálatához, az örökös áruhiányhoz, petróleumszaghoz, az örökké hallgatkozó-leskelődő vicinékhez, akiket legfeljebb Szörényi Szabolcs gúnydalából ismerhetnek ma már?! Ahhoz, hogy az átlagpolgárnak nem volt gépkocsija TERMÉSZETESEN, viszont annál több volt vidéken a ma már csak parasztbájkak csúfolt kétkerekű jármű, városban pedig még a motorkerékpáros forgalom se volt olyan jelentős, hogy a gyerekeket ki ne lehetett volna engedni felügyelet nélkül az utcára játszani a szomszéd gyerekekkel. Persze, hiszen szatírok és pedofil zaklatók szinte sehol nem voltak. Budapest azért akkor is más volt, jóval fejlettebb a vidéki városoknál, és sokkal sűrűbb forgalommal, aminek nagy részét a tömegközlekedési eszközök és hivatali járművek tették ki.

Tegnap megérkezett Mimi küldeménye: két fotó az 1963-as kiállítás plakátjairól. Az egyik a BWANA egy részletét tartalmazza, ez ma is a Múcsarnok Könyvtárban található. Vörös színárnyalatú, rajta fekete betűk hirdetik a művész nevét, a kiállítás időpontját és a Fényes Adolf Terem nyitvatartási idejét. Rézkarc kiállításra invitálja az érdeklődőket, rajta a szinte apokaliptikus jelenettel: egy hatalmas szarvas álarc, vicsorgó, tűhegyes fogazattal egy lépcsősor mentén, előtte egy meztelen

nőalak hever, üres tekintetét felfelé fordítja, kezében egy pénzdarabot tart, melyet vagy ő kínál fel, vagy ennyivel fizették ki. Mögötte egy kisebb állatfigura trombitát fúj, talán a végítéletre való utalás gyanánt. A kiemelés jó, az álarc, mely nem végződik fejben vagy emberi alakban, tökéletesen kifejezi az egész korszak rejtőzködési szokását. Nemcsak a kisember szorult rá emberi valójára rejtegetésére, amikor csupán számadat vagy tartalom nélküli fogalom lehetett, hanem maga a hatalom és annak képviselői is. Egy olyan rendszerben, ahol, ha nem is mindenki, de a társadalom túlnyomó többsége vagy megfigyelt volt vagy megfigyelő. Gondosan megtervezett álarok mögül, biztos fedezékből, a látszólagos védettség állapotából. A másik plakát csak szöveges, szürke vagy fekete betűkkel, Rudi neve pedig rozsdaszínű nagybetűkkel kiemelve. Ennek eredetije is a Múcsarnok Könyvtárában található. Így csalta meg az emlékezete Baranyi Juditot, mikor velem azt közölte, minden, Rudival kapcsolatos anyagot kidobott. Mimi kételkedett abban, hogy ne maradt volna semmi nyoma egy ilyen közismert művész igen népszerű és nagy elismerést jelentő helyszínen rendezett kiállításának, így maga járt utána és küldte nagy örömmel az újabb „morzsát”, aminek persze nagyon örülök.

Megkaptam ugyanakkor nagyfiam felvételeit is Rudi két rézkarcáról, amelyeket az Artel Galériában láttunk szeptemberi látogatásunkkor. Az egyik, a *Zagyvapart* nekem is megvan, igencsak ütött-kopott változatban, úgyhogy amennyiben meglesz még, talán megveszem Erdélyi Lacitól a jobb állapotút. A másik címére nem emlékszem, de az is barna színű nyomat, mint a *Zagyvapart*, és egy folyóparton álló, pecázó embert ábrázol. Ez akár a Szilas patak környéke is lehet, de állítani nem tudom, csak sejtem, hogy Rudinak valamelyik kedvenc helye lehetett. És elkészült a Konstantin házaspárnál tett látogatásunkkor felvett fotó is, amiről én a mostani formámban nyugodtan lemaradhattam volna. Éjszakai, már-már szokássá vált böngészéseim közben pedig rábukkanok két újabb képre, amiket már nem hirdetnek: *Varsás halász* és a *Hazafelé*.

Görög Rezső: Varsás halász

Az előbbi 60-as évekbeli nyomat lehet, mert barnás árnyalatú, míg a másik színezett, kisebb méretű, és egy földműves családot ábrázol. Mindenkinek a vállán kapa, mezei szerszámok, elől megy egy fiatalabb nő, talán a hátul bandukoló idősebb ember lánya. A hátul haladó csoport háromtagú. Lejtős részhez érkeztek, ahol az ösvény miatt kellett különválniuk. Előttük ligetes rész vagy vízparti fasor, ahová az ösvény vezet, s amelyen hamarosan felfelé kell kanyarodniuk. Falusi idill, amelyekből többet

is készített Rudi. Talán mert erre volt kereslet, talán mert ő maga is szívesen tartózkodott vidéken, akár horgászni, akár megpihenni a városi nyüzsgés után. A korabeli értelmiség vegyes összetételű volt, igen sok népi „elemmel” tarkítva. Ezek egy része egyfajta meghasonlottságban élt: a városhoz még nem tartoztak teljesen, idegenül érezték magukat az urbánus közegben, mely nem egykönnyen fogadta be őket, de már oda se tartoztak, a faluhoz. Inkább csak hazalátogatásokra szorítkozott kapcsolattartásuk a szülői házzal, ahol ellődörögtek egy darabig, majd indultak vissza, a korábban vágyott közeg meghódításának újabb kísérletére. Ezt ugyan kompenzálni próbálták érzelmes megnyilvánulásokkal, ami az édesanyák iránti szeretetükről szólt, de mindebben volt valami kamaszos esetlenség, mert tudták azt is, hogy a fővárosi társaságuk ezt már nem tolerálná. Őket befogadja valahogyan, de a rokonságukat, a falusias manírokkal, a fővárosban leszólt beszédükkel, sokat gúnyolt tájszólásukkal már nem. Utólag és kívülről nézve ezt a jelenséget, melyet több 60-as évekbeli filmen is ábrázoltak, igaz, nem konfliktus formájában, csak efféle couleur local-ként, arra kell következtetnünk, hogy az ilyesfajta konfliktusok odabent a lélekben, annak is a legrejtettebb zugaiban játszódtak, ezért nem lehetett őket lerendezni odakint, azaz abban az emberi közegben, ahol az érintettek éltek. De legalább megörökítette őket irodalom és filmművészet. Az előbbinek sokkal nagyobb elnyomatásban volt része, állapítom meg magamban, mert a szavakra jól képzett, szakértő hadak vadásztak, míg a film képi világába talán nehezebben tudtak belekötni, a vizuális utalásokat nem annyira tudták megcenzúrázni. S talán a grafika is ezért nyújtott menedéket vagy legalább menekülési útvonalat a rendszer hazugságaitól megcsömörlött művészek és közönségük számára, mert képiségében nehezebben volt megfogható, s a Picassótól tanult attitűddel könnyebben visszaverhetők voltak a „vonalas” gondolkodású gondolatrendőrök. Az absztraktról már nem is beszélve, amelyet még a műértő is gyakran nehezen értelmezhetett, mert ez volt csak az igazi „rejtekhely” a korszak megutált valóságától menekülni igyekvők számára!

Görög Rezső: Hazafelé

Rudiban nem voltak efféle komplexusok. Ő ugyan mélyszegénységből indult, de élve a korszak adta lehetőséggel, jelentős műveltségre tett szert, és ez kizárt minden esetlenkedést. Legfeljebb korábban érinthette meg őt is ez a fajta társadalmi skizofrénia, azaz kétarcúság, amit a fentiekben vázoltam, s az is inkább párvalasztásaiban. Ezek közül csak az Erzsiet ismerjük, a másik két feleségről semmiféle adat nem került elő az eddigiekben. De Erzsiet meg kellett küzdenie, ez minden eddigi emlékmorzából kiderül, amit sikerül előkerítenem emlékezetem mélyéből, és aminek képiségben, műalkotásokban való megnyilvánulása is annyira kézenfekvő. Nos, Rudi műveltsége európai volt, s ez

nemcsak annak volt betudható, hogy évtizedeken át élt külföldön. Amikor én megismertem, még csak hét éve élt Rómában, és a nyelvtudásának hiányosságai nem azt jelezték, mintha olyan sikeresen integrálódott volna a korabeli olasz társadalomba. Konfliktusait én mégis annak tudom be inkább, hogy tisztában volt életprogramjával, azaz küldetésének titkával, s ahhoz következetesen ragaszkodott. Nem mindenki tudja ilyen bizonyossággal, mire hivatott, mások fél életen át keresik-kutatják, nála viszont ehhez nem fért semmi kétség. Művész és korszak gyakran ütköznek meg egymással, és Rudi kemény harcos volt. Nemes célokért, ragyogó szakmai felkészültséggel, hatalmas életerővel, ambícióval megáldva küzdött, s még élete alkonyán se adta fel, amíg neki való emberi, szakmai, baráti közegben mozoghatott, csak már azután, hogy belátta, lehetetlen kikerülnie az „elfekvő” öregotthonból. Mondhatunk persze olyan közhelyeket is a kezelőorvosa beutalójára, hogy a pokolba vezető út is jó szándékkal van kikövezve, meg hogy öreg fát már nem lehet tövestül átültetni, de a „mi lett volna, ha...” kezdetű sopánkodásoknak Rudi-val kapcsolatosan nincs helye. Úgy nézett ki, hogy elpusztíthatatlan, jó erőben van, alkotókedve töretlen, de a Jóistennek meg kellett találni a módját, hogyan hívja vissza. Akár a drámaíró: megszenvedi ugyan az általa kitalált szereplők halálát, de a dráma hitelessége kedvéért meg kell ölnie, vagy legalább is hagynia kell, hogy a hős vesztébe rohanjon. S hogy Rudi esetében Isten volt a legnagyobb rendező, vagy embertársai voltak nagy pancserek, már nincs kiért és miért eldönteni, még egy végtelenül intelligens vita során se. Volt, lett, lehetett, majd nem lehetett, visszatért oda, ahová vágyott, de már nem ismerték, nem értékelték helyi értékén, s végül visszahívták és visszatért. Ebben az egy mondatban lehetne összefoglalni életsorsát, ha feltétlenül zanzásítani kellene a mai távirati stílusban, ami nem más, mint az sms-ek primitivizált nyelve.

Eger, 2016. november 16.

Keresgélek...

Megpróbálom hívni a rákosszentmihályi Helytörténeti Gyűjtemény történészét, Széman Richárdot, akinek elérhetőségét jó két hete kaptam meg, de még csak most jutok hozzá saját elfoglaltságaim miatt. Több irodalmi rendezvényen vettem részt, ebből két saját bemutatóm is volt, majd zsűrizni hívtak szavalóversenyre. Még két rendezvényre ígéreztem, hogy elmegyek, abból az egyik decemberben van, és jövő héten a szokásos bérletes színházi előadás. Közben igyekszem haladni az írással is, és mikor melyik könyvhöz jutok hozzá, a Morzsakönyvhöz vagy a Csend III. kötetéhez, azzal haladok. Mintha finisben lennék én is. Az idő sürget. Ha tavaszra el akarok készülni ezzel a könyvvel, hajráznom kell. Egy kiállítás megszervezése is nagy körültekintést igényel. Ha minden jól megy, addigra megfelelő képanyagot sikerül beszerezni és rendbe tenni. Ha...

Pár napja ismét rá akartam keresni Berta Erzszi egyetlen fotójára, amit az Interneten találtam, de legnagyobb megdöbbenésemre eltűnt onnan. Ahogy a Kilenclyükú híd előtt halászó Rudit ábrázoló rézkarc korábban, ez is kámforra változott. Talán türelmes keresgéléssel valahonnan előkeríthető lesz ez is, az is, még nem adtam fel, csak nem ez a legsürgősebb dolgom. Mimi számára kinyomtattam a Morzsakönyv első 76 oldalát, holnap lemásoltatom és utána postázzuk neki, hadd lássa, mire jutottam az eddigi kutatással.

Eger, 2016. november 17.

Lassan, tempósabban

Mimi hívott tegnap reggel, és elújságolja, hogy beszélt egy ismerősével a győri színháztól. A hölgy azt állította, hogy más is érdeklődött Berta Erzszi után, egy újságíró, de nekik nincsenek meg az egykori Kisfaludy Színház anyagai, ott csak 1978-tól található archív anyag, amikor is átalakultak Városi Színházzá. Jót mosolygunk, mikor elmondom, hogy korábban én hívtam az ottani színház titkárságát, szóval rajtunk kívül senki más nincsen nyomon. Hacsak azok nem, akik figyelve az internetes eladásokat, már kelendőbbnek találják Rudi képeit, és közben emeltek az árakon. Már csak ritkábban találni tőle olcsóbban képeket. Közben engem meg megvisel a hirtelen beállott meleg; reggel arra ébredek, hogy álmomban valakivel olaszul veszekszem. Még egyetemista vagyok, Olaszországban Rudival, be akarunk menni az egyetemre, ami le van zárva, mert elfoglalták a diákok, ahogyan 1977-ben, ott jártamkor, de a téma mai: azért korholom őket, mert rossz a menekültpolitikájuk. Miért nem szállítják őket vissza Afrikába, kérdezem tőlük, mire ők azt állítják, hogy humanizmusból, amivel felbosszantanak. Ez nem humanizmus, hanem hipokrizis, védem én a magam igazát. Miközben emberbaráti érzelmekre hivatkoznak, jól kitolnak Európával. Ma már a fél Mediterráneum titokban embercsempészetből él, piszkos önös érdekből, miközben Európa már megtelt. Ha még több menekültet hoznak ide, teljesen tönkretesznek bennünket gazdaságilag. S mit is importálnak? Bűnözést, terrorizmust, számító anyagiasságot, mert az ide bejutottak a magas segélyekre vágynak, nem munkára, s olyan emberek tömegeit, akik elutasítják a befogadó országok kultúráját, sőt mindazt, ami ennyi nyomort termelt, magasabb rendűnek képzelik magukat is, hagyományait is a miénknél. Hülyének nézik azokat, akik mindennel ellátják őket, megvetnek és lenéznek minden európaikat. Felteszem a kérdést: én vajon bejuthatnék bármely észak-afrikai országba vízum nélkül, papírok nélkül, telve ellenséges érzelmekkel? Hát persze, hogy nem. Akkor meg hogy képzelik? Lassan feleszmélek, ébredezem. A vita jogos, de már ideát vagyok, a saját földi életemben, Rudi meg, aki elégedetten hallgatta, hogyan vitázom az olaszokkal, ismét valahol az égi régiókban. Régen is így volt, mikor 1977-ben összeismerttettem olasz diákokkal, és akkor meg a kommunizmus témájáról folytattunk hosszas eszmecsere. Az olaszok döbbenetesen hallgattak, mikor mindent őszintén elmondtam nekik, hogy van idehaza. Akkor még abban hittem, hogy csak nálunk rontották el a dolgot valami pancserek, de maga a kommunizmus eszméje jó. Erre találták fel kicsit később az eurokommunizmus fogalmát, ami persze sehol nem működött, de nehéz meggyőzni azt, aki makacsul ragaszkodik valami rögeszméhez. Nem izgatom magam tovább a témán. Már teljesen itthon vagyok, az álom kezd szétfoszladni. Kinyitok ajtót-ablakot, alaposan kiszellőztetek, beengedem a tavasziasra váltott levegőt. Már érezni, hogy a föld pihenni készül, ősszel megváltozik az illata, de vigasztalás gyanánt itt áll még pár fa, amelyik tartja magát, zömével zöld lombzatával. Mások teljesen lecsupaszkodtak, megint mások még sárgák. Érdekes, piros leveleket csak egy bokron láttam nemrégiben. A szemközti ligetest nagyban irtják, s nemcsak a saját területükön, hanem azon kívül is, a patakunk ártere fölötti területen. De hiába reklamáltam emiatt több hivatalnál is, csak hazugságokkal próbálták betömni a számat. Nagy haver lehet az illető, hogy senki nem mer ujjat húzni vele. Pedig az oda épített házak alól kitermelt fák miatt erodálódhat a meredek part, s akkor csak támfallal lehet megmenteni a most még új építményeket. Ezt az építésznek jobban kellene látnia nálam. Hiába, az emberi butaságnál és kapzsiságnál nincs semmi mélyebb és végtelenebb. Legfeljebb a világűr távoli mélységei, amiről semmit nem tudunk...

Előveszem *Solymár István* cikkét, melyet Rudi 1963-as Műcsarnokbeli kiállításának kritikájaként írt és jelentetett meg a *Művészet* c. folyóiratban, *Görög Rezső rézkarcai* címmel. Mimi szerezte be valahonnan és küldte el nekem, annak cáfolatául, amit Baranyi Judit állított, ti. hogy elvesztek a Rudi anyagai. Mimi váltig állította, hogy minden kiállításról el szokták tenni a meghívókat, plakátokat,

kritikákat, mert korábban ez volt a bevett szokás. Meghívó valóban nem maradt erről a sokat vitatott eseményről, mert sebtiben készültek fel rá, s nem volt rá idő. Ez valóban így lehetett, hiszen a zsűrizés se túl formális keretek között zajlott, a kiállítás előtti estén, a Rudi lakásán. Talán változott valami a Fényes Adolf Terem programjában, hogy ilyen gyorsan kellett intézkedni. Nem sokkal újév után, január második hetében, amikor az elvtársak még csak ébredtek a szilveszteri bulik utáni mámorból. Mások visszatértek Kubából, ahol alaposan kidorbézolták magukat. Hát kit is lehetett sebtiben riasztani, mint a fiatal, ambiciózus grafikus művészt, meg az akkor még szintén fiatal tehetségnek számító Antal Imrét?... Hogy zongorázott vagy adomázott a megnyitón Antal Imre, azt már legfeljebb valamelyik kortárs mondhatná el, de kit lehet még megkérdezni erről?

Eger, 2016. november 21.

A korai iskolák színhelye

Értesítést kapok a rég várt rákosszentmihályi eredetről, de nem jutok sokkal messzebbre. Rudi adatai ugyanis nem szerepelnek az ottani polgári iskola adattárában. Talán a háború alatt nem járhatott iskolába, az ostrom alatt hosszabb idő kiesett a tanulásból, és később végezte el vagy tette le a vizsgákat utólag. Mikor a megadott e-mail címre írok, már részletesebb választ kapok. Két nevet nézett ki a helytörténész az ottani adattárból, mindkettő osztrák monarchiabeli izraelita átíratnak tűnik nekem. De azokon tovább keresve ő se talált semmit. Talán majd később, s akkor értesít Széman Richárd. A Monarchiában volt szokás átírni az osztrák hivatalnokok számára kimondhatatlan héber családneveket, ami a menekülteknek egyúttal védettséget is adhatott esetleges üldözőik elől. (Őseiket sok helyről pogromokkal vagy kitiltó rendelettel űzték el). Glükszmann és Géhberger nevekre tippel Sz.R. a polgári iskolai matrikula alapján, mert az egyik fiú rajzból jó volt, a másik kiváló. Ezek beszélő nevek, ahogy az Amerikába letelepedettek is gyakorta vettek fel olyan nevet, amelyektől azt remélték, hogy szerencsét hoznak majd rájuk. A Géhberger ugyan csak házaló zsidóra utal, amit akkor nem sokba néztek, de megpróbálok rákeresni a Glükszmann (Glücksman) névre, de csak egy XIX. századvégi bűnesetre találok a Glücksman Sándor név alatt. Valami éttermi huzakodás vagy razzia lehetett, amikor is az illető pincért, meg egy „bárcás kéjnököt” letartóztattak és perbe fogtak szemérem elleni vétség miatt. Pikáns történet 1899-ből, de nem ide való. Csupán annyit tudok illusztrálni vele, milyen tévutakra kerülhet az ember, miközben egyszerűen csak egy jeles kortársa nyomait kutatja.

Rudi soha nem említette, hogy zsidó felmenői lettek volna, csak a sváb anyukájáról tudok. Rákosszentmihályon jelentős sváb közösség élt, egy ideig mintha az ő kedvelt fürdőhelyük lett volna. Édesapját proliként említette, mentalitását tekintve is, amit ő nem szeretett. Elöttem nem volt rá oka, hogy titkolja, mert nem vagyok, s nem voltam előítéletes, ennél jóval intimebb és jelentősebb családi dolgokat is megbeszéltem velem. Így tudtam előtalálni a megfelelő memóriatáramból házassági történetét, a nagy tiszai árvíz idején megesett kiűzése sztoriját, ami persze nem lehetett olyan szórakoztató a számára, mint amilyen humorosan elő tudta adni. A gyerekkori bicikli utáni vágódását, meg a szép lányok csodálatát a kerítés túlsó oldaláról. A katonaládájában őrzött és gyakran megcsodált madonnaképeket, még arra is emlékszem, hogy elmondása szerint tüzér volt, tankos, de az internálása alatti megaláztatásokat már nem emlegette, csak láthatóan bedühödött az emlékektől, mikor visszagondolt arra a korszakra. Hülye politikai tisztekkel nekem is volt

találkozásom, meg tudom érteni, mit érzett, pedig engem még csak le se sítottak politikai nézeteim miatt. Most, hogy visszagondolok Rudi történetére, elég nehezen tudom elképzelni, hogyan úszhatták meg a háború alatti zűrzavaros időszakot, ha az apja valóban zsidó lett volna, majd a háború után, amikor az édesanyja tartozott a diszkriminálható svábok közé. A svábokat a kommunista hisztéria miatt tömegesen űzték ki az országból és vitték Németországba. Az élet ugyan produkál furcsa és képtelen helyzeteket, de ahhoz már óriási mázli kellett volna, hogy kétszeresen előnytelen származásuként is megúszhassa valaki az üldözések korszakait. Jóval később, mikor Olaszországba ment, megpróbált regisztrálni egy zsidó segélyszervezethez, mert azoktól magasabb támogatást kaphatott, de hamar megbukott vele, amikor orvosi vizsgálatra kellett jelentkeznie, s kiderült, hogy nincsen körülmetélve. Lányoknak könnyebb volt ilyen hazudni, sőt még a zsidó neveltetést, hagyománytiszteletet se kérhették számon olyanokon, akik a kommunista rendszerben nőttek fel, mert akkoriban kifejezetten üldözték a vallásos nevelést, hittanoktatást, és mindent, ami az egyházakkal kapcsolatos. Ennyi évtized múltán nem is értem, miért volt hozzám ekkora bizalommal, hogy ennyire feltárta előttem az élete legrejtettebb zugait is, illetve értem. Mindez kölcsönös volt, és szellemi partnerként bármit megbeszélhettem velem, nem adtam volna ki senkinek. Amennyire csak vissza tudok emlékezni az ötvenes évek korai időszakára, majd a hatvanas évek városi közegére, soha sehol nem volt téma egymás vallását emlegetni, sem kérdezni, mégis tudtuk egymásról, de ez semleges adatnak számított, semmiféle hátránnyal nem járt. Ebben teljesen egyenlőek voltunk. A ma kapott adat csak annyit jelent, hogy Görög Rezső származását illetően újabb kérdőjelek mutatkoznak élettörténetében, ám ez csak adattár, legtöbbünk számára mellékes és üres adathalmaz. Ami igazán számít, az maga az életmű, a különleges és jelentős. Kötözködő alakok ugyan azon is elvitatkozgathatnak évekig is, de ha a képekről kapott összbenyomást nézem, már nincs további hathatós érv, ami cáfolni tudná az egykori és mostani műkritikusok állításait és a róla írott elemzéseket. Családjá történetét is elsősorban azért kutatom, hátha előkerül egy rokon, valamelyik lemenői vagy oldalág. Feltételezem, hogy érdekelhetné őket az örökség, a világszerte fellelhető képek gazdag anyaga, s talán maga az élettörténet is, melyről bizonyára nem tudnak. HA VALÓBAN VANNAK ROKONAI. Egyébiránt csak Ady magányos felsóhajtása érvényes rá is: „Sem utóda, sem boldog őse,/Sem rokona, sem ismerőse/ Nem vagyok senkinek./ Nem vagyok senkinek...”

Görög Rezső: Füldöző lányok

Ha a *Füldöző lányok* c. rézkarcára nézek, aminek beszerzése kissé kalandos körülmények között történt, elgondolkodom rajta, mennyire kirívó lehetett a hatvanas évek akkori divatos termékei között! Henry Moore túlméretezett testű nőalakjai, majd az ő nyomán elterjedt szándékos torzítás

egészen más volt, mint Görög Rezső aktképei. Még a BWANA figuráin is dominál a női szépség, a dús idomok; a kavargó, infernalis képen belül is az esztétikum kiemelése a fontos, az őket körülvevő, démonikus világ önmagából való kifordultsága ellenére. A Fürdőző lányok meg egyenesen az életöröm, s rajta a formás idomok szeretete és tisztelete a megkapó. A *Négy akt és az alma* c. tusrajzán nála is érezhető az imént említett, hatvanas évekbeli tendencia, a megnagyított, kissé eltorzított, túl izmossá és kissé fiússá tevő ábrázolásmód, de a folyócskából kifutó, meztelen lányok dús idomai már egészen másat tükröznek. Ahogyan egyszer Rudi emlegette, szerette az olyan nőket, akiknek akkora a fara, mint a söröslőé. A Fürdőző lányokkal kapcsolatban, melynek létezik egy *Fürdőzők* címen forgalmazott változata is, ezt állítani túlzás volna, legfeljebb a már évtizedek óta kitaratóan uralgó anorexiás divattól elbűvöltek mondhatnak effélet. A modern divat terjesztőiről meg mások állítják, hogy olyanok, mintha egy haláltáborból szabadultak volna, de a mindenkori divatról vitatkozni kár, úgymint megcáfolják a fogyasztószerek terjesztői, akik még a divatos drogokra is képesek rászoktatni a nem túl értelmes lányokat, nemhogy a gerincet tönkretevő cipőviseletekre és a vesebajt okozó derék nélküli ruhákra. Az agymosásra, önmaguk feladására, mert a saját ízlés érvényesítése szóba se jöhet ebben a felállásban.

Görög Rezső: Anonymus

Az *Anonymus* még mindig mutat valamit a női test arányaiból, és *A szerelem városa* nőalakjai is, de a *Távoli kikötő* matrózokkal egyezkedő strichelői már megint másak. Rudi pedig ezek közé rejti a saját arcát, alakját, talán egyfajta nosztalgia gyanánt, mellyel ez után a világ után is epekedett olykor. Talán a kíváncsiság hajtotta, hogy újabb tapasztalatokat szerezzen, akár mocskos és züllött környezetben is, de még sokkal erősebb intenzitással tört fel belőle az egykori őshaza, a sejtek szintjén benne élő görögség életvidámsága, ahová ezeken a vízi járműveken vélt eltalálni. Még az is meglehet, hogy Itáliába kerülvén időnként ellátogatott a vörös lámpás negyedekbe is, sőt egészen biztos. Mesélte, hogy valami betegséget szedett össze „a lányoktól”, amitől hosszasan szenvedett, és amiből végül a papok gyógyították ki Rómában. Egyszer nekem is megmutatta az általa csak k. utcának nevezett

helyet, ahonnan sürgősen távoznunk kellett, mert tucattal akaszkodtak volna az autójára az utcai „üzletasszonyok”. S mert én is erre kértem. Nem voltam kíváncsi sem a helyre, sem a szereplőkre, bár Fellini is megörökítette őket. Egyszóval nem jólnevelt úrilányoknak való látvány volt.

Rudi aktjai azért is ötlenek fel annyira másként, mert még a hozzáértő galériások is gyakorta hirdetik az ilyen típusú képeket erotikus ábrázolásként. Az akadémiai hallgatók és tanárok a megmondható, mennyire mást látnak ők a meztelen emberi testben. A diákoknak meg kell tanulniuk az emberi test anatómiáját, úgy a csontokét külön, mint a rajtuk megtapadó inakat, izmokat, ízületeket, szóval a komplett egészet, sőt azt sem csak statikus voltában, hanem mozgás közben is. Enélkül a stúdió nélkül nem tudnának hitelesen ábrázolni senkit és semmit. Rudi noteszában megtaláltam pár modell telefonszámát és rajzstúdióit is. Az egyik fiatal művész említette, hogy Rudi szeretett volna bejárni rajzórákra. Feltételezem, hogy gyakorolni, mert erre is szüksége van minden művésznek. Csakhogy a mai anyagias világban ez nem olyan egyszerű. A méregdrágán dolgozó modellek félreérthették Rudi közeledését, érdeklődését. Nekik csak egy öreg muki volt, aki talán meg se tudta fizetni az ő díjakat, amiket manapság percre mérnek (értsd: nem óradíjat számolnak fel, hanem percdíjat). Nos, percek alatt megrajzolni valakinek az aktképét nem éppen tanulói feladat, de még a profi művészt is próbára teheti. Ez a tarifa inkább emlékeztet az ősi mesterséget űző „lányok” életfelfogására, mint a művészetekkel állandó, napi kapcsolatban álló „művészeti szakmunkásokéra”. De ez már, Rudi noteszában több más elemével együtt a múlté, és az ő titka marad. Elképzelhető, hogy Rudi egy ideig bejárt az Akadémiára is rajzolni, talán azt is remélte, hogy meghívják tanítani, és mekkora kihagyás, hogy ezt nem tették! Megint csak az őt kísérő pech-sorozat: soha nem a megfelelő emberhez fordult, hanem rendre olyanokhoz, akik csak kihasználták, kifosztották. Ugyanez ismétlődött meg abban, hogy engem se keresett meg, holott sok mindenben megfelelő eligazítást tudtam volna nyújtani neki. Igaz, én is csak hallgassak erről a témáról! Másoknak mindig mindent elintézek, a magam dolgában viszont mindig szemérmesen hallgatók és hagyom veszni a dolgokat, ahelyett, hogy a sarkamra állnék időnként... Rudi talán azért is akart újból aktokat rajzolni, mert úgy vélte, aktképeket könnyebben el tud adni a megváltozott igényű környezetben, mint tájképeket, amikben profi volt. Talán kénytelenül, mert a szocreáltól ezek révén tudott megszabadulni fiatalkorában, majd Itáliában megint csak kénytelenül, amikor ezeket festette szakmájában, mert ott azok voltak a kelendők.

Mimi kritikájára várok, s közben a gondolataimat rendezgetem. Tervezgetek is, hogy beszerzek még pár képet a kiállítás anyagát bővítendő, de ehhez előbb pénzt kell szereznem, amihez nem sok ötletem van. Az idő sétára hívogat, s tegnap, amikor hasonlóan ragyogó, tavaszias idő volt, elcsábultam egy kisebb körsétára lakóhelyünk körül. Ma viszont inkább a szellemi oldalt gyarapítom, pedig jobban tenném, ha engednék a természet hívásának. November utolsó dekádjában járunk, valamivel a nagyobb esőzések és első fagyos napok után. A szép időnek örülni kell, Rudi se tenné másként.

Éjszaka újabb Görög-képre bukkantam az Interneten böngészve: *A révnél*. Ez hagyományos átkelést ábrázol, nagy valószínűség szerint a Tiszán. Hatalmas partmenti fák, havas táj. Az előtérben két gyerek áll egy öböl mentén, kissé távolabb még néhány emberalak. Körülveszik a csónakban ülő révészt félkaréjban. Egy társaság készen áll az átkelésre. A széles folyó a háttérben kanyarogva is látható. Egyszerű vonalvezetés, barnás árnyalatú szín, tehát 60-as évekbeli kép lehet, amikor hiánycikk volt a fekete festék. Szinte fel se tudom fogni, hogyan értheti meg a mai ember, netán a jóléti társadalmakban élők, mi volt nálunk akkoriban! Nekem még vannak emlékeim, de azok is lesüllyedtek valahová a mélytudatba, úgy kell előásnom őket, mikor a 60-as évekre gondolok. Sok minden megmaradt, amit szükséges volt memorizálnom, mások meg csak úgy filmszerűen élnek

bennem. Képekben és szagokban is emlékszem az ötvenes évekbeli népboltokra, azok silány kínálatára, a petróleummal „tisztított” hajópadló förtelmes kipárolgására. A kilós, félkilós, sőt negyedkilós papírzacskókba kiadagolt cukorra, lisztre, sóra, rizskására (akkoriban úgy hívták), a kannás tejet tartalmazó bűdös fémkannákra, silány csomagolású portékákra. A kenyér illatára. Ehhez képest már a hatvanas évek önkiszolgáló boltjai nagy haladást mutattak. Ki merté volna kimondani, hogy mindezt Ötvenhatnak köszönhetjük, hogy az elvtársak, akik közé a Rudi papája is tartozott, rettegetek az ismétléstől? Pedig így volt. Minden egyes kerek évfordulón nagy készültséget rendeltek el a hadseregnél, rendőrségnél, munkásőrségnél. A megbízható elvtársakat behívták rendkívüli szolgálatra, és egészen addig bent tartották őket, amíg egészen biztosak nem lettek abban, hogy abban az évben nem lesz népfelkelés. Állig felfegyverezve, újból kiképezve, mi a teendő, ha „kitör a balhé”. Még 1986-ban is ez volt, pedig akkorra már annyira elkorhadt maga a rendszer, hogy az átlagember egyszerűen köpött rájuk, mikor mit koholnak ki afféle pótcselekvés gyanánt a maguk szórakoztatására. Nos, a hatvanas években már nemcsak kolbászt és szalonnát árultak a boltosok, hanem felvágottakat is. Nem sokfélé, de valamelyes választék már volt: parizer, zalai, bácskai. Továbbra is kapható volt a számárhússal ízesített, méregdrága Pick-szalámi, de lókolbász is, párféle sajt, azok is főleg ömlesztett sajtok: Mackó sajt, juhsajt, gombás sajt. Béna konzervek csúnya csomagolásban. De aztán, ahogyan az ipari grafika megszerezte a nevesebb grafikusművészek asszisztenciáját, ezen a téren is fejlődtünk. Rudi pedig oda-vissza száguldozott taxin a megrendelő állami cégek és a saját lakása között, meg persze a művészeti szakboltokat is útba ejtve, hogy a megfelelő alapanyagokat beszerezze. Később ugyanezt művelte a saját Alfa Romeóján, időnként Erzsit szállítva Komáromba, vendégszerepléseire. És néha elszáguldottunk egymás mellett 1969-70-ben, amikor én Pesten dolgoztam és esti iskolába jártam. Hogyan és mikor? Ezt már a múlt jótékony homálya fedi...

Görg Rezső: A révnél

A révnél már lejárt aukciót fed, a kép elkelt. Mindössze háromezer forintért, ami kezdőre nézve is sértő. Mikor a neten látható képeket nézegetem, összehasonlítom a Rudi alkotásait a másokéval is természetesen. Az igaz, hogy más stílus, sokféle technika, de a szakmai kiválóság tekintetében nem látok olyat, aki überelte volna. Talán elfogult vagyok, ámbár nem hinném. Az avantgárd negatív

hatása mindez, hogy kényszeresen „rontották el”, ami rendben volt. Ugyanúgy, ahogy most teljesen normális alakú lányok fogyasztják csontváz alkatúvá magukat, mert attól szebbnek képzelik magukat. Természetes, hogy az ideális nőalak sokat változott Rubens óta, de ez meg a másik véglet. Talán az az oka, hogy az ember a XX. század óta nem hisz a természet és a Mindenható teremtő erejében, művészi nagyszerűségében, de hát mit alkotott azóta az ember, szebbet s jobbat, a Legnagyobb Művésznél? Rombolni viszont rengeteget rombolt. Mintha az egész múlt század erről szólna, hogyan lehet ízeire szedni, majd összevissza keverni, habarni mindazt, ami ennek a negatív teremtői folyamatnak a végeredménye? Olyan ez, mint amikor az értelmileg még alulfejlett gyermek szétszedi, összetöri a játékát, mert tudni szeretné, mi van benne, s hogyan építhető fel újra. Ám az oktan kiseddel szemben az anti-kreatív ember nem bánja meg és nem fakad sírva „műve” láttán, hanem még neki áll feljebb. Ész nélkül hirdeti, hogy amit ő elért, az sokkal értékesebb és tökéletesebb, mint amit Isten alkotott. S ezzel meg is válaszoltuk, mi a különbség a művészileg értékes és az öncélú rombolás között, valamint a valaha harmóniára épült világ és a teljes káosz közti különbséget is láthatjuk, ami felé egyre mániákusabban hajt és rohan az emberiség. Hát hová is tartana a divatos istentagadás rögeszméjétől hajtva...?

Eger, 2016. november 23-24.

Téblábolok

Tegnap útba ejtettem a képkeretezőt, mert már nem bírtam látni a szörnyű állapotban levő képeket. A *Zagyvapart* valahol padláson hányódhatott, előtte pedig dohányos környezetben, mert holt koszosan küldte el a volt tulajdonos. Igaz, nem volt drága, de akkor is. Ilyet nem szabad kiadni a kezünkből, mert leminősíti az eladót is, hogy így bánt egy remek műalkotással. Megkérem a képkeretezőt, aki profi módon keretezte az előzőeket is, hogy hozza rendbe, amennyire lehet, a nála hagyott képeket. Az egyik ugyan csak egy másolat, Mimitől kaptam, a *Télen* című, de nekem akkor is kedves.

Görög Rezső: Tél

A harmadik a *Dózsa beszéde Cegléden*, ami keret nélkül érkezett, de nem is baj, mert úgyis kicseréltem volna. Főiskolás korában készíthette, legkésőbb az ötvenes évek végén, a festék színéből és a papír minőségéből ítélve. Kiválasztjuk a megfelelő kereteket, egy hét múlva lesznek készen. Újabb húszasom bánja, mármint közel húszezer lesz a munka, de ezzel is egyet lépünk előre a kiállítás megvalósulás felé. Utána újabb képeket akarok még rendbe hozatni, pl. a *Kelet* címűt, meg a *Négy akt és az alma* c. tusrajzát, ami elcsúszott a keretben, és mindkettőnek a hátán a papír szakadozott, piszkos. Ezeknek a kerete 60-as évekbeli lehet, eredetileg natúr fa, mára sötétebbre vált. És ott van a *Dunadelta*, aminek nincs akasztója, a kerete pedig ütött-kopott, szintén natúr fakeret volt, ami akkoriban volt divatban. S valószínűleg olcsó is lehetett elkészíteni fenyőlécekből.

Görög Rezső: Dunadelta (részlet)

Szerztem egy minisztériumi telefonszámot is, de egyelőre nem tudtam beszélni senkivel. Egy üzenetrögzítő közölte, hogy megtelt a tároló kapacitása, később újra próbálom. El kellene már indítani azt a vonalat is, hogy az olaszországi kutatásokat is elkezdje valaki. Valaki, aki nem tekint engem konkurenciának, hanem egy két lábon járó adattárnak, ami mindig is voltam mások számára. Konkurrálni már csak azért se lehet velem, mert én nem akarok versengeni másokkal. Úgy pedig nehéz lenne☺)) Igaz, akadnak egri kortársak, akik évtizedek óta, soha le nem lohadó kedvvel ezen próbálkoznak... Pedig többször megmondtam már nekik, hogy nincs konkurálás, velem nincs. Amire én törekszem, az az 'absolutissimo' kategóriájába tartozik. Önmagamban véve akarok jó lenni, s ha van rá mód, nagyon jó. Nem méricskélek másokat, nem hozzájuk mérem magamat, hanem a Weöres Sándor által csak örök mércének nevezett nagy, égi mértékhez. Vagyis hogy elsősorban az égi publikumot szeretném elkápráztatni. A földi közönség nem érdekel, mert az nem lenne fair, hogy velük mérkőzzem.

Még nem tudom, hogy Rudi képeinek eltűnése az internetes piacról összefüggésben áll-e azzal, hogy nemrégiben beszéltem, majd leveleket váltottam volt lakóhelytörténetével. Ezt is ki kell derítenem. Felvettem, hogy ők is avathatnának neki emléktáblát Rákosszentmihályon, miután kiderítették, hol volt a szülői ház, ahol korai éveit töltötte és értelme nyiladozott. Válasz nem volt, csak a hirtelen kiüresedett korábbi vaterás lelőhelyek. Berta Erzsi fényképét viszont sikerült előkerítenem, sőt még egy másikat is ugyanarról az oldalról. Az ominózus A mosoly országa előadás 1957-ben volt Szolnokon, akkor Erzsi 19 éves volt. Még abban az évben vendégszerepeltek ezzel az előadással Moszkvában is, Erzsi neve pedig világosan látható a szereposztásban (azon a plakáton, amelyet eltettek ebből az alkalomból).

Berta Erzsi A mosoly országa előadásán 1957-ben Szolnokon

A másik fotón Erzsi rövid fehér szoknyában látható, ami hasonlít a balettszoknyához, de a teniszszoknyához is, a lábán pedig lapos sarkú cipő, talán azért, hogy ne lásson magasabbnak a szerepbeli partnere mellett. Férfiak néha olyan hiúak tudnak lenni ilyen apróságok tekintetében. A kép úgy jött elő, hogy „firkászfüzetemben” feljegyeztem az elérhetőségét. Rendszerint előfordul, hogy az éjszakai böngészések közben talált helyekre később nem emlékszem, ezért praktikusnak találok, hogy felírom magamnak őket. A feltett képek méreteit, árát, eladójukat, a hirdetés elérhetőségét. Ezzel elég sok időt meg tudok spórolni magamnak. A normális adatokat évtizedeken át is megőrzöm az emlékezetemben, ez a legpraktikusabb jegyzetfüzet☺)) Csak a modern technikához kötött adatok hagynak el, mint annak idején a Papát a csavarok. Mostohaanyám konstatálta ezzel a rövid mondattal az öregkori feledékenységet: „Papát már mindig elhagyják a csavarok...” Szerelés, javítás közben elgurultak az apróbb alkatrészek és eszközök, ezeket hosszasan kellett keresgélnie, néha eredménytelenül. Nos, ami a Papának a sok szétgurult csavar volt, nekem az a honlapok neve és elérhetősége. A számítógépes és internetes bennfentesség, gyakran a modern kori blabla. Ugyanakkor praktikusnak találok, hogy vannak ilyen kutatási lehetőségek is, meg hogy gyorsan utána tudok olvasni sok mindennek. Szóval ez az ambivalencia, amivel egy ma már őslénynek számító, reneszánsz típusú ember lavírozgat a két oldal között: a megszokott, konzervatív, lassúbb tempójú és jóval alaposabb megfigyeléseket, élettapasztalatokat begyűjtő életmód, meg a felgyorsult, sőt időnként örült tempóban száguldozó, mai élet kavargása között. Választani persze nem kell, mert

nem is lehet. Aki valaha kontemplációval alapozta meg a műveltségét, azt piszkálhatják, hogy nyüzsgjön versenyt a serkentőszerek megszállottjaiként élő kortársaival. S természetesen a veszébe rohanó emberiséget is, hogy lassítson végre egy kicsit, nézze már meg, milyen az a világ, amelyben él, és ami mellett akkora vehemenciával ész nélkül elrobbog. Az élet paradoxona, mi más is lehetne ez?...

Eger, 2016. november 26.

Újabb hírek

Mimi jelentkezik, hogy beszerezett egy újabb képet az Artel Galériából. Azt, amelyiket mi is láttunk szeptemberi látogatásunk idején (Faluvég?). A kiállítás anyagához szánta és rendelkezésre bocsátja, aminek nagyon örülök. Rudinak még egy rézkarca maradt az Artelben, azt lehet, hogy majd én veszem meg, attól függően, hogy a most restaurálandó Zagyvapart hogy fog kinézni az újrakeretezés és felújítás után. Miminek egyéb hírei is vannak. Beszéltem Rudi egy volt iskolatársnőjével, *Lesenyei Márta* szobrászművésszel, aki emlékszik Rudira. Sokat nem tud róla, de talán ha én beszélgetek vele, eszébe jutnak további adatok. Túl azon, hogy emlékezete szerint Rudi helyes, jóképű, kimondottan szépfiú volt, fürtös fekete hajával feltűnő jelenség, kedves modora emlékezetes. Ez 1949-50-ben volt, mármint amikor együtt jártak az Akadémiára. Nyilván külön utakon, mert Márta szobrásznak tanult, Rudi pedig festőnövendék volt. Márta és Kiss Sándor szobrászművész fia, Kiss József a szolnoki színháznál dolgozik, jelenleg viszont Egerben rendez, azt hamarosan megtudakolom, mit. S talán tud segíteni abban, hogy Szolnokon a megfelelő emberrel vegyem fel a kapcsolatot Berta Erzsike ügyében. akkor esetleg kaphatunk pár fotót is az archívumukból. Nekem sikerült már újra rábukkannom Erzsike és a már ismert Mi szerepében egy rövid szoknyás fotójára is. Ezen hófehérben áll egy jelenetben, szoknyácskája, mint a teniszező nőké. Lapos sarkú cipőt visel, és a lábát nem a legelőnyösebb szögből kapták lencsevégre, pedig egészen biztos, hogy nagyon csinos volt, hiszen sokáig balettozott.

Lesenyei Márta szobrászművész egyik alkotásával

Az Artelben megtudta Mimi, hogy a tulajdonos fia utazgatott Rudival Olaszországba, ahol a járandóságát felvehette. Az ő beszámolójára is szükségem lesz, hogy kiegészüljön az időskori kép, mely már hanyatló szellemi képességekre utal. Mindez nézőpont kérdése is, mert akik szeretettel viszonyultak hozzá, azok a jót igyekeztek meglátni benne, míg a kívülálló, azaz mai szóval outsider szemléletű kortársak inkább a negatív oldalát látták, kritizálták. Soha nem volt könnyű eset, de nem is az volt az életfeladata, hogy simulékony legyen és a népszerűséget hajhássza. Fekete Géza pl. mindig szeretettel és megértéssel beszélt róla, nála soha nem tapasztaltam semmiféle sanda megjegyzést. Mindent elmond róla és barátságukról az a plakett, amit Rudiról készített. A jó társalgó, vidám barátot ábrázolja, akinek kitűnő humora volt. Ezt adja vissza tökéletesen az egyetlen plakett, amely róla készült.

Közben én is vadászgattam újabb képek után, és tegnap legnagyobb meglepetésemre újra előkerültek a korábban levett képek a Vaterán, sőt felbukkant egy újabb eladó, aki rejtélyesen csak így nevezte meg a képek lelőhelyét: Magyarország. A képek méretei nincsenek megadva, ami erős hiányosság, és az eladóról se tudni semmit, eddig még nem találkoztam vele a hirdetőik között. Ki tudja, talán a Rudi főbérlőjének nyomára bukkanok, ha rákérdezek. A legnagyobb hiányosság azonban az, hogy háromból két képen nem látni szignót. Ez megkérdőjelezheti az eredetiséget, illetve az eladó hozzájutásának törvényességét is. De egyelőre nem ítélek, hanem megpróbálok ennek is utánajárni. A képeknek címe sincsen megadva, tehát nem igazán jogosítja fel az eladót, hogy magasabb árat szabjon a képekhez. Úgy látom, hogy egyelőre licitre bocsátotta őket, de a licitekre nemigen szokott más jelentkezni rajtam kívül, ezért elsietni se kell a dolgot. Az első, a szignált, aminek címe *Szúnyogos* lehet (a fotón nem olvasható világosan), szépen kidolgozott, a másik kettő eléggé lepusztult környezeteket ábrázol, tehát még csak falusi idillnek se mondható.

Görög Rezső: Szúnyogos

Az ötvenes évek világának viszont megfelel, és arra következtetek a látottak alapján, hogy ezek még inkább tanulodarabok lehetnek, mert részletei kidolgozatlanok, különösen a második és a harmadik képen. Kénytelen vagyok egyelőre így nevezni őket, mivel a címük ismeretlen. Úgy veszem észre, hogy Rudi írását nem mindenki tudja olvasni úgy, mint én, mert más képeknél se adják meg a címeket, holott világosan olvashatók, mint pl. a *Tiszaszug* vagy a *Tiszagát* bal alsó sarkában. Mivel a múltkor is visszaélt valaki az általam megadott adatokkal, azóta nem világosítok fel senkit csak úgy, mert különben nagyon felverik az árat, én pedig nem jutok hozzá további alkotásokhoz. A ma kapott címekkel, telefonszámokkal se kezdtem még semmit, mert déltájban nem illik másokat zargatni,

mikor már ebédhez készülődnek, és előbb átgondolom, pontosan mit is szeretnék tőlük megtudni. Akkor nem tartom fel őket túl sokáig. Az idősebbeket meg kímélem, hátha sziesztáznak ebéd után. Szóval marad a halogatás, újabb erőgyűjtés, de már nem túl sokáig.

Görög Rezső: Utcarészlet

A két legutóbbi képen egy-egy utcakép látható, az egyikben lovas szekér halad szemben, természetes lovakkal, a másikon mezőről hazatérő férfi érkezik haza, kaszával a vállán. Háza előtt kifogott szekér áll, mellette egy asszony ül, több irányba ajtók, kapuk vezetnek. A házak, kerítések, villanyoszlopok igen elhanyagolt állapotban vannak, ami elmaradott környezetre vall, hiszen a háború után pár évvel már a magyar vidék is szépen összeszedte magát. Makovecz Imre mesélte egy beszélgetésünk során, hogy miután földet osztottak, a gazdák nagyon szépen rendbe tették a háború alatt elhanyagolt területeket is. Gyönyörűen nézett ki a táj, mint aszerű gazdaságok alakultak ki. Nyilván emiatt is háborította fel annyira a parasztságot, amikor mindezt visszavették, vagyis a parasztságot csak kihasználták, amíg rendezték az ugaros, parlagon maradt földeket és újra beindították a mezőgazdaságot. Mikor működőképes lett minden, akkor csaptak le rájuk a legnagyobb durvasággal, és ezzel olyan mély szakadékot vájtak a már amúgy is kettészakított ország két oldala közé, hogy azt semmiféle társadalmi változás nem hozhatta jóvá. Nos, a Rudi által ezeken a képeken ábrázolt valóság másat mutat, mint a Makovecz Imre által leírtak, de mindig vannak elszigetelt területek, ahová nehezen jut el bármiféle társadalmi változás. Minden korban, minden országban, csak mert vannak vidékek, amelyek nem kívánnak részt venni a nagyobb csatározásokban, vagy mert lassabban mozdulnak bármire, mert ilyen a természetük az ott élőknek.

Görög Rezső: Parasztudvar (?)

Jarrow hallgat. Egyelőre nem tudom, elindult-e már Európába, vagy csak készülődik, esetleg részt vesz az amerikai választási küzdelmekben. A régi rend hívei nem adják fel egykönnyen, most szavazat-újrászámllálást kezdeményeznek. Ők tudják. Az emberi nagyság két helyzetben mutatkozik meg legvilágosabban: a győzelemben és a vereségben. Egyiket se könnyű elviselni, annyi bizonyos, de aki kicsinyes a vereségben, az ugyanolyan önző és kicsinyes a győzelemben is. Szóval ki kell várni, Jarrow pedig előbb-utóbb majdcsak hírt ad magáról, s meglátjuk, ellátogat-e Magyarországra decemberben, vagy csak tavasszal, amikor a kiállítást tervezzük. Én közben gyarapítom ennek a könyvnek az anyagát, mikor honnan kapok újabb információkat, vagy bukkanok rá én magam az újabb nyomokra Rudi egyre távolodó lépteit követve...

Eger, 2016, november 30.

Este beszélek *Lesenyei Mártával*, aki a többi baráthoz hasonlóan nagyon kedves és barátságos. Elmondja, hogy évfolyamtársak voltak Rudi-val, azonos évben is születtek. Rudit viszont behívták rendes katonai szolgálatra 1950-ben, tanulmányaik egyébként se azonos szinten játszódtak, mivel a szobrász-növendékek az Epreskertben voltak. Arról nem tudott, hogy Rudi útja meg a honi kényszermunkatáborok egyikébe vezetett. Annyit mond el róla, túl azon, hogy nagyon vonzó külsejű fiú volt, modora igen kedves, hogy túl nagy volt a szája, vagyis erős igazságérzettel lépett fel minden vitás ügyben. Soha nem hagyta magát, ahogyan én sem, teszem hozzá. Ő harciasabb volt, én kevésbé. Mindmáig kimondom, amit gondolok, csak az én modorom halkabb, emiatt hangzik kevésbé élesnek. Bár ki tudja... néha a csendes odamondogatás, amúgy nagymamám stílusában, sokszor jobban fájhat az érintetteknek, mint a nagyhangú beolvasás. Rudi udvarolgatni is próbált Mártának, kedves, szép emlékeket hagyva maga után. Őt Olaszországból is hívogatta telefonon, s mindig jókedvűen, derűsen beszélt ottani környezetéről. Márta meghívta zsenyei házukba is, ez úgy 2000 táján lehetett, de Rudi nem látogatta meg őket. Zsenyén művésztelep is működik, ami ideális környezet lehetett volna Rudi számára, ha itthoni modellkereséseire és téblábolásaira gondolok. Márta említi, hogy Rudi nem szeretett szívességet kérni senkitől, amit én is megerősíték, ugyanilyenek ismertem. Ez tökéletes összhangban van autonóm személyiségével, ugyanakkor szöges ellentétben a jelenkor „sikereseinek” életvitelével, akik bárkinek hízelegnek, ha szert tehetnek egy kölcsönös dicsőre, vagyis a nagy össznépi környalás szíves résztvevőire gondolok természetesen, akiktől világéletemben viszolyogtam. A veszteség viszont nagy, mert hiszen onnantól fogva még 15 év volt hátra az életéből, és nem mindegy, hogy ezt milyen minőségben élhette le. Alkotói törekvései nem estek egybe a pesti művészkörök divatos irányzatkövetésével, páran le is szólták az úgymond hagyományos stílusú festményeiért, vagy mint Konkoly Gyula, az ecsetkezelési technikája miatt. A művészi berkekben szinte hagyományosnak mondható intrikákat már nem is kell említeni, szóval újabb adalék ahhoz, hogy nem a neki megfelelő közeget és kapcsolatokat kereste, az ideálisat, jobbat elkerülte, mert szüksége volt ezekre a megtöretésekre. Talán visszasan hangzik mindez, de a negatív példák és hatások ösztönző hatása elvitathatatlan a művészi sorsformálásban és útkeresésben. Talán emiatt is haladt ellenirányban ahhoz képest, ami másként serkenthette volna, mint a jelenkor primitívebb szeletének durvaságai. Márta kedvesen említi, hogy milyen részletességgel adta elő neki Rudi szigonyos halászalandjait, s hogy „Itáliánál nincs szebb ország”, ezért nem akar visszatérni. Hát igen. A tenger mint legnagyobb szerelem. Ez akkor is jelen volt az életében, amikor még csak a testében keringő vér sótartalma volt azonos vele...

Szokásos éjszakai böngészéseim során megint egy újabb Görög-képre bukkanok, *Dózsa Csanádon* címmel. Ezek szerint ez egy sorozat lehetett, melynek újabb darabja került elő. Már csak az a kérdés, hogy 49-es vagy 50-es évekbeli alkotásról van szó. Dózsa ezen a képen lovon ülve vonul be, előtte

félkaréjban állnak a parasztok, az előtérben a földön fekszik egy halott vagy sebesült ember, Dózsa nem őt nézi, hanem a bal oldalon levő asztal mögött álló dühös embert, aki ráivall a fekvő alakra. Mellette, az asztal túlsó oldalán még többen állnak, mögöttük pedig a fegyveres had, kiegyenesített kaszákkal, egyéb mezőgazdasági eszközökkel. Csanádnál nagyobb csatát vívtak a keresztesek a nemesi hadak ellen, ez a jelenet az azt követő eseményeket rögzítheti. A kardot viselő férfiak nyilván székelly nemesek, akik szép számmal követték Dózsát. A földön fekvő férfi szája nyitva, mintha mondana valamit, és az asztal mögött állók, akik lehetnek egy rögtönítélő bíróság is, őt hallgatják olyan dühösen. Dózsa kezében kivont kard, a fekvő alak felé több kiegyenesített kasza pengéje irányul. Véres jelenet, mely akkor is csúnyán végződik, ha a fogoly még él. Ahogyan az urak mértek a jobbágyoknak, úgy viszonyozták a fellázadt paraszti seregek is: karóba húzással. Az emberi kíméletlenség és tudatlanság csatája egyúttal ez is. A szembenálló felek igen sok átkot szórtak egymásra, mit se tudva arról, hogy a kimondott csúf szavak egykor, vagy talán mihamar rájuk fognak visszahullani lerázhatatlan pernyeeső gyanánt. A történet közismert. A parasztlázadásoktól rettegő nemesség nem merte újra felfegyverezni a jobbágyokat, így csak hiányos seregekkel fogadhatta a török támadást, ráadásul igen kedvezőtlen pozícióból, a mohácsi síkon. Az ország három részre szakadt a nagy háborúszerzők jóvoltából, így már könnyebben elbánt vele a külső ellenség, mely minden oldalról támadta Magyarországot, még a reformáció miatt feldühödött Szentszék felől is.

Görög Rezső: Dózsa György Csanádon

A seregek legyőzték és többször szétverték egymást, csupán önmagukat nem tudták legyőzni, vagyis maguknak nem tudtak parancsolni – a cinikus kívülálló szerint szokás szerint megint csak a piszkos anyagiakon összeveszett ellenséges felek. Marx szerint az egymással antagonisztikus ellentétben álló társadalmi osztályok, vagyis az arisztokrácia és a dolgozó nép. Távol álljon tőlem ezeknek a dohszagú eszméknek a felújítása, ismét a köztudatba bedobása! Nemzedékemnek épp eleget harsogták a

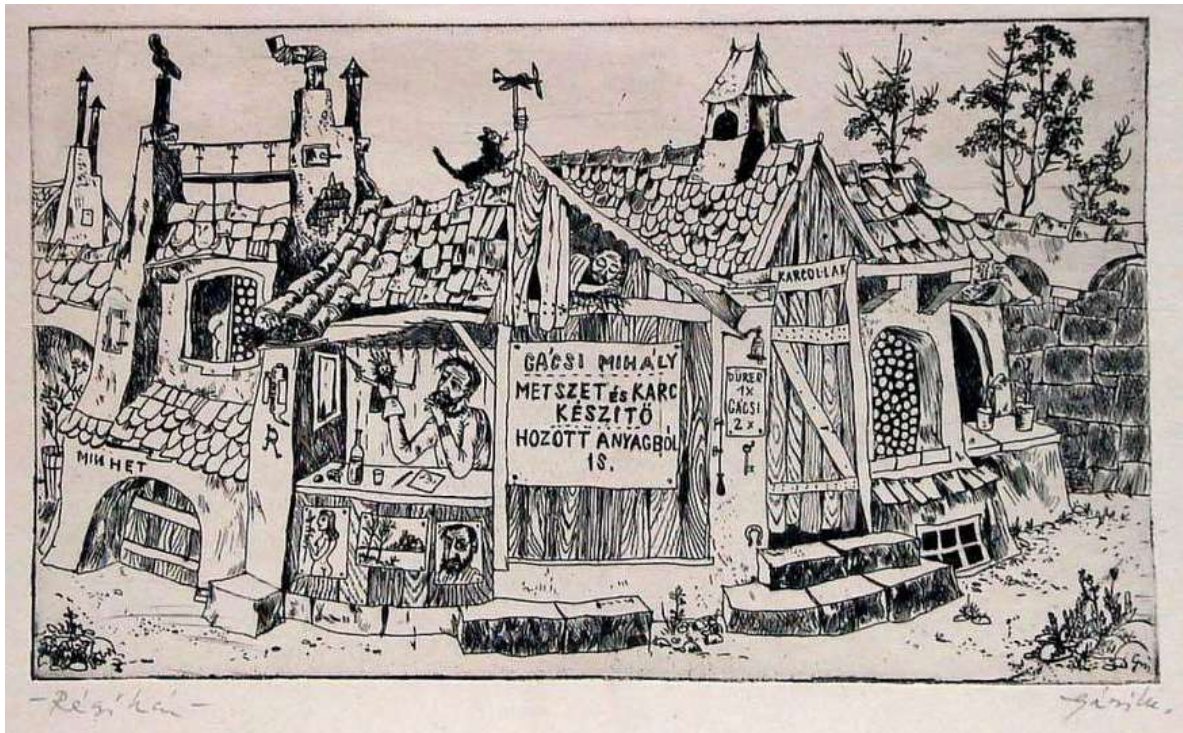
fülébe az erre szakosodott elvtársi közép-kaderek. Az igazság mindig az, hogy a feleknek szoktak lenni részigazságai, de sem az eszmék, sem a történetek egészét nem képesek átlátni, mivel egyoldalúan látják a kérdést. A mindenkori kérdést. Az emberiség attól nem javult meg, mert nem volt képes józan kompromisszumokra. Még az aranykorban sem. A paradicsomi állapotokban sem, ahol mindössze egyetlen tiltó törvényt kellett volna betartania. Vissza Dózsához és Rudihoz. Történelmi tanulmányai során jelentős szerepet játszhatott, a műalkotások nem tűnnek iskolásnak, penzumnak, nemszeretem feladatnak. A szegénysorból indult Rudi csodálta, s talán irigyelte is a fehér ruhás, bicikliző, általa gazdagnak látott lányok idillikus világát. Ahogyan az illúzió összetört, maradt a csúnya szavak sokkoló emléke, de utólag úgy látom, hogy Rudit nem hajtotta semmiféle irigység, a széthullott emlékcserépek pedig utóbb újból összeálltak valami szépséges képpé, mert ő egy életen át csodálta a nőket, minden hisztijükkel, allűrjükkel, csalárdságukkal vagy könnyed tovalebbenésükkel együtt. Azoknak a férfiaknak a múlhatatlan szenvedélyével, akik imádták az édesanyjukat, ezért nem szűntek meg tisztelni a gyengébbik nemet. Ettől volt olyan gondoskodó, nagylelkű és nagyvonalú, ami lett légyen veleszületett adottság vagy tanult szokásrend, egyértelműen vonzóvá tette a másik nem szemében.

Az ötvenes években a nagy forradalmi eszmék divatja dúlt. Olyannyira, hogy nemzedékem már valósággal megcsömörlött tőle. Igaz, nem magától a forradalom eszméjétől, hanem annak módjától, ahogyan bennünket elárasztottak vele. Minden az 1917-es orosz forradalom köré volt tekerve, hatalmas papundekli gyanánt, ahogyan egy virágcsokrot vesz körbe a csomagolóanyag. És épp itt van a lényeg: nem mindegy, hogyan csomagoljuk be az ajándék virágot. A leheletvékony selyempapír helyett ipari kartonba göngyöltek mindent az elvtársak, tönkretéve ezzel az érzékeny lelkű és még kialakulatlan ifjúság minden életérzését és életkorából eredő örömét. Mindent a szovjet forradalomhoz kellett mérni. A magyar történelemből is kényszeresen keresték az analógiákat, kisajátítva Petőfit, Adyt, József Attilát, és természetesen Dózsát is. De ezt nemcsak nekünk sulykolták. A nyakunkra telepedett oroszok így tanulták a magyar történelmet. A stréberek pedig egymást letaposva szállították nekik a történelmi anyagot. Így vált még a kuruc lázadás és Rákóczi mélyen tisztelt emléke is kétéssé a Rákóczi hadnagya oroszos interpretációjában. Nos, mindez csak arról jutott eszembe, miért nyúlt Rudi épp ehhez a témához, talán tanulmányai során, talán később.

Éjszakai böngészéseim közben felfedezek pár Gácsi Mihály-képet is. Rudi legjobb barátja is Szolnokra került, majd 1976-tól telepedett le Zalaegerszegen. Azonos évfolyamon kezdtek a főiskolán, ám Rudi tanulmányai félbeszakadtak a már többször is felemlegetett okok folytán. Megint a törések, megpróbáltatások, a sima út elvetése, a nehéz feladatok magára vállalása... A konok, mindenre elszánt művészfiú mindent vállalása életműve érdekében. Lehet ezt ilyennek, olyannak értelmezni, félremagyarázni is, de úgy érzem, valahonnan a lélek mélyéről fakadt a szándék, amikor a könnyű utakat és könnyű eseteket egyetlen laza, de határozott mozdulattal félredobta magától.

Gácsi Mihály, Rudi legjobb barátja

Gácsi Mihály: Régi ház

Mimi ma állítólag Derecskére utazott, ahol jelentős művésztábor működött. Remélem, Rudinak is nyomára bukkan valamilyen formában. Van egy képe, amely a hortobágyi Kilenclyukú hidat ábrázolja, és egy ideje már eltűnt a látókörömből, pedig nagyon szerettem volna megvenni a kiállítás anyagához. Ismét egy privát megjegyzést teszek. Amikor gyűjteni kezdtem a Görög-műveket, természetesen kizárólag és egyértelműen csak a tavaszi kiállítás megvalósulása lebegett a szemem előtt. Semmiféle szerzési vágy nem élt bennem, csak a művészeti értékek megmentése, az életmű restaurálása. Ha már a kortárs művészet és művészi világ nem vett tudomást Görög Rezső titokban szenvedő életéről és mégis derűs alkotói világáról. Mikor a barátaival beszélgetek és ezt nagyon határozottan kijelentem, mindig élénk tiktakozás a válasz. Senki nem tételezte fel rólam az ellenkezőjét. Túl azon, hogy pár képet megőrök a beszerettek közül, az a célom, hogy ezek a munkák múzeumba kerüljenek, ahol az egész magyarság közkincsévé válhatnak. Ha már életében, jobban mondva annak második, művészileg kiteljesedett részében nem ismerték, akkor legalább utólag találkozhasson vele a közönség. Nos, kíváncsian várom, mire jutott Mimi Derecskén, ahol Rudi is megfordulhatott. Egyik kedvenc helye mégis Szolnok lehetett, ahová az Erzsikehez fűződő szerelmén kívül szoros baráti szálak is kötötték. A művésztelepen vele együtt gyakran megforduló képzőművészek, Gácsiékon kívül a színésztársaság is neki való közeg volt, bár ezt is csak félénken mondom ki, miután ismerem a színházi világra tett szarkasztikus megjegyzéseit. Ezekkel sokkolta Huszárik Zoltánt is, aki egy balerina, második felesége után vágyott haza akkor Rómából. Rudi viszont túl volt az Erzsivel kapcsolatos csalódásán, majd tragikus elvesztésén, s talán emiatt játszott rá kicsit a cinikus hangvételre, amikor a balett-táncosokat pocskondiázta folyton a hiperérzékeny Zoli jelenlétében. Nos, ez is hamarosan kiderül, mármint hogy járt-e Derecskén, s hogy az ominózus hortobágyi kép ott keletkezett-e.

Váratlan nyomra bukkanok az Interneten Dózsa-ügyben. Egy archív anyag szerint 1954-ben nagy kiállítást rendeztek az Ernst Múzeumban, illetve a SENST Múzeumban, sok jeles kortárs művész részvételével. Köztük szerepel Rudi a fent elemzett Dózsa-témájú rézkarcával, a Dózsa Csanádon cíművel. Túl azon, hogy együtt szerepel *Gross Arnolddal*, *Blaskó Jánossal* és sok más ismert kortársával, felfedezem, hogy a bíráló bizottság tagjai voltak többek között *Domanovszky Endre*, *Pogány Ö. Gábor*, *Somogyi József* és más hírességek.

Blaskó János emléktábla (részlet)

A csanádi ütközetben Dózsa maga nem vett részt, mert seregei három ágon nyomultak előre: a szeged-csanádin, az aradin, és a lippain. Ez utóbbi volt Dózsa támadási útja, ő később csatlakozott a csanádi csatán már túlesett társakhoz, akik foglyul ejtették *Csáky Miklós* csanádi érseket és több más nemest, s ezeket utóbb karóba húzták. Történészek majd kiderítik, ki lehet a földön fekvő ember, s hogy levágták, vagy még az ítéletre vár. Középkori kivégzés-történetekből tudjuk, hogy az ítéletre várók vagy a vérpadon állók gyakran szándékosan hergelték fel ellenségeiket, mert azok, feldühödve, gyorsabban ölték meg őket, s ezáltal megmenekültek a válogatott kínzásoktól. S ez újabb infó Rudi-val kapcsolatosan is, hogy t.i. 1954-ben már kiszabadult, sőt művei sikeresek voltak. Talán előkerülnek még újabb darabok ebből a sorozatból, melyet azért készítettem, hogy pályáztathassa a tervezett nagyszabású kiállításra. A kiállítás pedig lehetett a „felszabadulásnak” mondott országrontás 10. évfordulóján, elvégre a keleti országrészt már 1944 őszén elfoglalták az oroszok. Nos, az oknyomozás Hubble-teleszkópja ismét életközébe hozta egy művészsors különös szegmensét, mely eddig homályban rejtőzött. Rudi 1953-ban szabadulhatott, s talán épp Recskről, amire gyanakodtam, hogy ott töltötte büntetése éveit. Ha így volt, valószínűleg rehabilitálták, s visszatérhetett a főiskolára, így került vissza a szépreményű, tehetséges diákok közé. Mindez feltételezés, nem kész tény, de valahogyan ki kell deríteni életének korai történéseit is. Ne feledjük, 1954-ben még csak huszonnégy éves! Ugyanebből az évből származik egyik kedvencem, a *Favágók*, amelyen nem fogok túladni, úgy döntöttem. Előző gazdája is nehéz szívvel vált meg tőle, remekműként ajánlotta figyelmembe. Nos, az ifjú titán hamar kitűnt tehetségével, így kerülhetett a kiállítók közé. Eddig úgy hittem, hogy 1957-ben vett részt először közös kiállításon Hódmezővásárhelyen, de a jelek szerint már korábban is szerepelt, és éppen ezzel a Dózsa-képével. A feltételezések nyomán azért kell újra és újra elindulnom, mert nincsenek rendszerezett, számon tartott adatok Rudi barátunkról, s ennek okai mindenképpen siralmasak a jelenkorára nézve. Vagy trehányak voltak az adatgyűjtésben és nyilvántartás-vezetésben, vagy szándékosan tüntették el az adatait mindenünnen, ahonnan csak lehetett. Ha most feltenném neki a kérdést, vajon ez a szenvedés-sorozat is kellett-e neki, bizonyára furcsán nézne rám, de ezt már nem teheti. Sötétbarna, különös tűzben égő szemei elhamvadtak tavaly a végső útra való felkészítés során. Már csak az emléke pillanthat vissza ránk, jó pár felhőnyi magasságból, de mi ezt is szívesen őrizzük meg emlékezetünkben, ahogyan hátramaradt tárgyait, műalkotásait, kedves mosolyát, szellemes beszédét, lényegre törő megfogalmazásait. Egyszóval stílusát, ami maga az ember.

Dózsa kapcsán felfigyelek egy érdekes tényre, amiről eddig nem tudtam. Dózsát és a lázadó parasztsereget kurucoknak vagy keresztieseknek hívták kortársaik. Nevük részben kapcsolódik a kereszties hadjáratához, melyet előtte fújtak le, ám a név egyúttal nem csak keresztvivőt (crucifer) jelent, hanem felkelőt, lázadót is. A magyar történelemben kurucoknak a Habsburgok ellen felkelt szabadságharcosokat nevezték, nevük és emléküik így is maradt fenn a népemlékezetben. Ha viszont kiterjesztjük a fogalomkört, akkor azzal az erővel az 1956-os szabadságharcosokat is nevezhetjük kurucoknak, mert ők is a zsarnoki uralom ellen lázadnak fel, ahogyan elődeik, akikről először is a kuruc kesergők, a tárogató hangja és Rákóczi fejedelem méltósággteljes alakja ugrik be legtöbbünknek. Nyugodtan hurrognon le, aki már régebben is tudta a helyes megfejtést☺))

Eger, 2016. december 1.

Fekete Géza és felesége Papp László szobrával

Utóbb kiderül, hogy Mimi nem is Derecskén volt, hanem Zsenyén, *Lesenyei Mártáéknál*. Derecskére januárban megy egy kiállítás megnyitására. A félreértés unokatestvéremtől származik, de mindez hamar tisztázódik, mikor beszámolok Miminek az időközben újonnan talált dolgokról. Végül is mindegy, január sincs messze, csak a jövő hónapig kell várni, hogy onnan is kapjunk valami jelet. Igaz, onnantól fogva meg haladni kell a könyvvel és a kiállítás előkészítésével, mert hamar elérkezik a tavasz. Előkerült *Fekete Géza* is, aki Papp Laci-szobrán dolgozott, és most szabad utat kapott az öntéshez.

Fridél Lajos garfikusművész műtermében

Hasonlóképpen *Fridél Lajos*, akit nem sikerült bemutatnom Miminek az egri könyvbemutatómon, pedig kellett volna, szép illusztrációi kapcsán. Jarrow-t viszont Lajos mágikus realista rajzai érdekelhetik, melyeknek stílusa kissé emlékeztet Rudi hasonló stílusú rézkarcaira. *Jarrow* továbbra is hallgat.

A milánói Scala

Talán már elutazott Milanóba, hogy a Scala előadásait megtekintse. Jó esetben Rudi hagyatéka után is nézhet. Grossetóból, legutolsó lakásából még kerülhetnek elő képek, tárgyak, ha ugyan fel nem számolták azóta azt is. Galériások tudhatnak róla, sőt lehetnek letétben náluk Görög-képek, amik Jarrow-t érdekelhetik, netán visszakerülhetnek a magyar állam tulajdonába, s onnan múzeumokba. De ez már túl szép álomnak is. Elég szép lenne, ha ezek közül valamelyik megvalósulna.

Rudi képei közül árulnak egy nagyon rossz állapotban levőt is, ami *Esztergomot* ábrázolja madártávlatból. Első ránézésre inkább térképszerű, de ráközelítve egyértelművé válik, hogy ez is csak egy angyali perspektívából látott kép. Nem adják drágán, de csúnyán be van ázva. Ennek az árán a legújabb színes rézkarok is megkaphatók, vagy legalább is licitálhatók. Rajtam kívül ugyan más még nem figyelt fel rájuk, de van rá idő, lehet kivárni, mire alakul a sorsuk.

Görög Rezső: Esztergom (megsemmisült)

A keretező nem készült el a megrendelt képekkel péntekre. Újabb hetet kell várnom, hogy rendbe tegye őket. Izgalmas várakozás, milyenre sikerülnek. A *Zagyvapart* pl. igen rossz állapotban van, de bízom a két fiatalember szaktudásában. Eddig mindegyik művükkel elégedett voltam. Ha mégse lehetne sokkal jobbat kihozni belőle, mint ahogy kinéz, még mindig megpróbálhatom az Artel Galériában levő példányt megszerezni. Az ugyan nem színezett, viszont jóval nagyobb méretű. Mimi szerint a németalföldi mesterek munkáira emlékeztet. Az 60-as évekbeli nyomat, színe után ítélve.

Az íróasztalomon egy naptár. Delfinek ugrálnak ki a tengerből. Régi ugyan, de megtartottam a kedves delfinek miatt. Egykori ponzai utazásunkra gondolok, és az egyetlen élő találkozásomra tengeri rokonainkkal. Ők láthatóan annak tartanak bennünket, én pedig gyakorta tartom sokkal különbeknek őket az embereknél. Intelligensek, játékosak, és a táplálékszerzésen kívül nem ártanak más élőlényeknek. Világuk abban különbözik a miénktől, hogy ők teljes szabadságban élnek, társadalmuk gyakran csak a családjukra szorítkozik, de azzal harmóniában léteznek. Egymásnak nem ártanak, mint ahogy az emberek szántsándékkal, akár egész „életműveket” erre az aljasságra építve. Mi társadalomépítő lények vagyunk, és ezt a tevékenységünket jókora építmények sora jelzi szerte a Földön. Nem tudom, ezzel valóban sikerült-e kimagaslanunk a többi élőlény sorából, mert gyakran úgy vélem, hogy ez nem pusztán a nagyközösségnek állított emlék, hanem az egyén önösségének és kapzsiságának emlékműve is. Mi mindig valamiféle nyomot kívánunk hagyni magunk után. Én is, ezzel az írással, bár az én szándékom nem a saját imázsépítés, hanem a Rudi életművének megmentése az ismeretlenségtől és a teljes elfeledtetéstől. Szeretnék a háttérben maradni ezzel kapcsolatosan, már amennyire lehet egy bemutató kapcsán, de ez már nem rajtam múlik. Az odaátról jövő sugallatok mindig előrevisznek valamilyen formában, tehát épül a mű, mely keretbe foglalja egy tevékeny élet emlékeit és nem melleleg remekeit, hogy mások is gyönyörködhesse bennük. Végül is az én munkám ezzel összefüggésben sem más, mint amit a képeretezők tesznek: megpróbálom megadni a legmegfelelőbb keretet annak, amit értékelek, és minél szebb színben igyekszem megmutatni másoknak Rudi reneszánsz egyéniségét. Vannak, akik izgágának, összeférhetetlennek állítják be, de azok nem túl sokat tudhatnak róla, vagy zavarta őket egykor, hogy rivalizálniuk kellett egymással. Ez viszont nem az ő szándékuk szerint történt így, vélem én. A korszak élt az anyag bűvöletében, s ezzel sarkallta őket a versengésre. Az anyag és a mennyiség volt a döntő szempont, úgy tűnik. A minőséget egyre jobban háttérbe szorították az elvtársi igények, jobban mondva igénytelenség. A művészeknek pedig hajtaniuk kellett a megélhetésért, valamint a minden alkotó embert hajtó titkos kód serkentő ereje révén. Ha nem is tudjuk, mennyi idő adatik meg számunkra egy-egy életmű megépítéséhez, mégis sejtjük, hogy az nem sok, s hogy bármikor kifogyhatunk belőle, ha nem jól sáfárkodunk a ránk bízottakkal. Emberi és tárgyi anyaggal egyaránt.

Ha visszagondolok a legkegyetlenebb zsarnokság idejére, mely az én családomat is sikeresen tönkretette, nem lehet meg nem látni, mennyi pozitív alkotó energia hajtott bennünket. Fantasztikus művészársadalom épült fel a romokon, ehhez elég végigtekintenünk a közismert művészek névsorán. S vajon hányan lehettek, akiket végképp megfosztott az egyéni érvényesülés, azaz a karrier lehetőségétől?! Mert ez is hozzátartozik a teljes igazsághoz. Nemcsak a Rudi karrierjét törte ketté a nagy BWANA mesterkedése, hanem még sok más művészt, tudós emberét is. Megérte? Óriási emberáldozattal dolgozott a nagy gépezet, BWANA nagymester elimináló masinája. Egy tehetséges népnek talán ez meg se kottyant, mindig tudott helyettük újakat színre léptetni. De ismerve az egyes karriertörténeteket, most elbizonytalanodom. Nem mindig a futtatottak voltak a legjobb adottságúak, jóllehet utóbb ők is szép fejlődést mutattak indulásukhoz képest. De mi lett volna, ha a valóban legkiválóbbakat futtatja önzetlenül a korszak? Talán még sokkal szebb eredményeket és műalkotásokat mutathattunk volna fel, ugye, kedves hazám? Az 1963-as Műcsarnokbeli kiállításra visszagondolva meg kell állapítanom, hogy jóllehet nem az lehetett az eredeti szándék, mégis két féltetőrendő karrier főhősei álltak porondra a nagyérdemű elé: Görög Rezső és Antal Imre. Akkor még mindketten futottak, vagyis éppen befutottak, de hamarosan mindkettőjük élete nagy fordulatot vett. Az Antal Imréé más szerepkörben folytatódott, az intelligens szórakoztatóművész szerepkörében és olykor a bohóckodásban, míg a Rudié az önkéntes száműzetésben, ahová azért utána érhetek az általa csak BWANA-ként megörökített Disznófejű Nagyúr, a Nagy Amóba csápjai és pusztító szándékai. Mert ne feledjük, hogy mindmáig ebben a legnagyobb annak a destruktív rendszernek a tagjai: mások kicsinálásában, a karaktergyilkosságokban, az öncélú ártásban. Ahelyett, hogy annak a szolgálatába állították volna erőiket, amelyek mindnyájunk érdekeit a leghívebben szolgálhatták volna. S az, hogy ennek ellenére mégis annyi nagy művész termett az általuk féltékenyen őrzött területeken, az nem az ő érdemük, hanem azé a lebírhatatlan alkotói lázé, amely kiolthatatlanul benne dolgozik a művészen. Bár mindnyájan a Nirvána felé törekszünk, előbb meg kell tapasztalnunk a BWANA taszító erejét, hogy végképp oda vágyakozzunk vissza: a szarvas, torz lények világából az angyaliak közé. Azokhoz, akiknek perspektívájából Rudi is látta ezt a szépséges világot, a Teremtő jókedvének terét és lényeit.

Görög Rezső: Távoli kikötő (részlet)

Vannak, akik nagyon sikeresnek tudták Rudi olaszországi pályafutását. Tudomásom szerint ez nem így volt, de bár tévednék! Ha megnézzük az egyes képekben elrejtett arcát, mindegyik variáción valami mélységes szomorúság ül. A *Távoli kikötő* durva matrózalakjai között csendesen meghúzódó Rudién és *A szerelem városa* középponti figuráján is. Egyetlen kivételt láttam az eddigiekben, *A Peter Weiss Galéria* által őrzött litográfia magaslaton ülő és író, elmélyülten alkotó művésznének arcán. Az a diadalmas művészt ábrázolja, s bár az arca nem a Rudié, de az akkori adott helyzetben valóban magasra jutott, csupán Erzszi tartja elé figyelmeztetőleg a hatalmas órát: az idő körötte gyorsan eltelik, s mi mindannyian el fogunk tűnni a semmibe. Mi, a megtestesült, valóságos lények, és a szétszórt, lényegtelen vagy mellékes tárgyak is, életed mellékszereplői. Erzszi valóban gyorsan eltűnt ebből a világból, elvált Ruditől, majd meghalt. Rudit az olasz galériások világa nem igazán fogadta be, sőt örök hadakozásban állt velük, ahogy én sejttem, s nemcsak akkor tapasztaltam meg, amikor én is Itáliában voltam.

Görög Rezső: A szerelem városa (részlet)

Ezért a szomorkás mosoly vagy a mosolytalan arc Rudi önábrázolásain. Felmutatta, mint egy segélykiáltást, de aztán ment tovább és kereste azt a valamit, ami egészen más, mint a maga mögött hagyott, a még évtizedekig a BWANA által irányított. Ő pedig kereste az életörömet, megőrizve kedves humorát, mely még öregkori arcán is megmutatkozott, hála Fekete Géza mesteri ábrázolásának. Így is kell, hogy megmaradjon emlékezetünkben, mert valódi lénye ez volt. Mindvégig a felszínen maradva, egyik helyről a másikra bolyongva, bolygó görög gyanánt, ha már a hollandi jelző nem volt ráhúzzható, legfeljebb a németalföldi mesterek ábrázolásmódjára történő utalással, Mimi megfogalmazásában. A szomorúság pedig lehetett életérzés vagy múltó hangulat, nem változtatott a tényen, mennyire magányos lehetett az önként vállalt emigrációban, melyhez azért gyönyörű környezetet választott. Neki a legszebbet, ahogyan Lesenyei Mártának mondta, merthogy számára nem volt szebb ország Itáliánál.

És mi is lehetett volna méltóbb háttér egy mediterrán lélek számára, mint a minden természeti kincssel és az örök művészettel megáldott Itália földje?! Na jó, hát a tenger, amely körülöleli a mostanra már rogyadozó félszigetet, melyet Afrika készül megsemmisíteni. Olyan nehéz elképzelni, hogy Isten, aki csupa szépet és jót adományoz nekünk, képes rá, hogy porrá zúzza, majd újragyúrja

azt a földet, amelyet széles jókedvében teremtett, a geológusok szerint mégis ez az Appenin-félsziget jövője. Ha kicsit kisebbben nézzük a dolgot, máris adódik az analógia: az emberi test is szépségre születik először, majd ifjúsága múltán hanyatlani kezd. Végül azt is összeroppantja az Úristen a maga erejével, mert ez az élet rendje, a születés és az elmúlás. Hát ez lehet a gyönyörű Itáliával és a Földközi-tengeri övezet minden szépséges országával is. Ha egyszer megszületett, akkor egykor el kell pusztulnia. Akik megtapasztalják ezt a leépítési folyamatot, szomorú szemlélői lehetnek azoknak a földtani folyamatoknak, amelyek ott lejátszódnak, ám ellene nem tehetnek semmit. Az emberiség emléke is megőrződik valahol a kollektív memóriában, amely őrzi a korábbi atomkorszakok esztelen pusztítását, kultúrák bukását, ugyanakkor a fenséges műalkotások emlékét is, melyek ránk is maradhattak volna, de legfeljebb töredékeiket kímélte meg az enyészet a végleges eltűnéstől. Hát mit remélhetünk akkor mi, az Univerzum porszeméi? Kíméletet, miközben az emberiség egésze úgy, ahogy van, kíméletlen mindennel és mindenkivel? Vajon igazságos volna-e, ha Isten velünk kivételezne? És mivel érdemeltük ki a részrehajló megkülönböztetést? A hatalmas építményekkel vagy a szerénynek tűnő műalkotásokkal, mint a versek, egyéb irományok? Esetleg a tudomány vívmányaival? Ki mondhatná meg, mi az értékesebb: a porszemnyi élet vagy a pazarló, grandiózus élettörténetek? Eddigi tudomásunk szerint mindez egyenlő Isten előtt. Ő a kicsit is épp annyiba nézi, mint a nagyot. Az alkonyatkor dolgozni beállt szőlőmunkást, akár a hajnalban kelőt. Mert az ő szempontjai távlatosabbak a földhözragadt emberénél, a lélek pedig akkor tapasztal meg ebből valamit, amikor porhüvelyéből kiszabadulva visszafelé törekszik Alkotója felé. Mindez lehetne kritika is, de hogyan lehetne az, amikor egyszerű értelmezés, magyarázat arra, ami körülöttünk történik. Nos, Rudi nem tudott dönteni a két hazája között. Ide is kötődött, oda is vonzódott. Végül a harmadik hívta vissza, az Örök Haza. Onnan szemlélheti immár, mivé lesz életműve és az a sok műalkotás, amelyeket a tökfaj emberiségnek ajándékozott. Előbb teljes erőbedobással, majd számkivettként mintegy mellékesen, a szigonyhalászat mellett. S hogy mindez való? Ki tudná azt megmondani?...

Az ókori Ostia főutcája

Eger, 2016. december 4-6.

Mimi ismét jelentkezik

Mimi is folytatja a háttérmunkát, amivel elősegíthetné kutatásaimat. A leggondosabb szülő igyekezetével támogat, ezért minden dicséret megilleti. Most egy újabb kapcsolatot nyomozott ki számomra. Valakit, aki információkkal láthat el a korai évekről és a 60-as évek mozgalmas időszakáról Rudi életében. Az első két feleség személyét és tevékenységét továbbra is homály fedi, ezt tudomásul is veszem, mivel Erzsit tekintette „főfeleségnek”, vagyis az igazi választásnak. Annak ellenére, hogy Erzszi úgymond nem tartott ki mellette, miután Rudi kiúszott a szabad világba. De hát mit is tehetett volna egyebet? Minden lépését figyelték, útlevelet nem kaphatott, sőt még az állása, lakása is veszélybe került. Mimi kideríti, hogy Rudi 1962-ben benyújtott egy kérelmet a *Békés fejlődés* c. rézkarc sorozatának nagyobb számban történő terjesztésére. A sorozatot 500-ra szeretne volna emelni, de a beadványát elutasították. Még nem tudom, csak gyanítom, hogy ez lehet az a sorozat, vagy legalább annak egy része, aminek az anyagát elhoztuk Konstantin Lászlóéktól szeptemberben pendrive-on. *Konstantin László* mesélte, hogy Rudinak nagy csalódást okozott, amikor ezt a sorozatát nem fogadták el. Ő arra is emlékezett, hogy Rudi a saját szakállára látott neki ennek a sorozatnak a megalkotásához, rendelése nem volt rá. A Képcsarnok valaki másnak adta ki a témát, megelőzve ezzel Rudit, aki nem tudhatott a háttérben zajló eseményekről. A fotókat Konstantin László készítette el Rudi számára, így maradhattak nála, mert Rudi nem ment vissza értük. Vagy megfeledezett már róluk, vagy mivel időközben egészen más stílusirányzatokkal kísérletezett, a régi szocreál jegyében keletkezett művek nem érdekelték.

Közben én meg készítettem egy jegyzéket, Rudinak mely képei jelennek meg rákereséskor az Interneten. Már egészen szép számban gyűjtöttem ki őket, talán ötvennél is többet. Ezek egy részét én megvásároltam a kiállítás számára, másokra mások csaptak le. Némelyiket sajnálom, hogy kihagytam és nem vettem meg azonnal, mert szépen és viszonylag olcsón gyarapíthatták volna a Görög-gyűjteményemet. De mindennek megvan a maga ideje, ez is össze fog állni kerek egészé, amikor kell, ebben biztos vagyok. Isten a legnagyobb rendező, vele csak ne pöröljünk, ha valami nem sikerül azonnal, amit elterveztünk. A képek kigyűjtésével az a tervem, hogy egyrészt reoprózni lehetne a könyv mellékleteként, másrészt a kiállítás megnyitásakor ki lehetne vetíteni azokat is, amelyeket nem tudunk megvenni, és a kiállítás ideje alatt végig megtekinthetné a közönség egy digitális rákereséssel. Előbb prezentációs anyag, aztán archív fotók gyűjteménye. Fejlődni kell a modernizált világgal, ez a mai szemlélődő számára megkapóbb lehet. Bár Rudi konzervatív volt ezen a téren, a számítógépes, digitalizált világ egyáltalán nem érdekelte, kellő tapintattal rá lehetett volna vezetni őt is, ha valaki diszkréten segítette volna ezen a téren a háttérből. Nos, a kikeresés érdekessége, hogy nem minden kérhető le a mű címe alapján, mert előbb csak az egyes képek bukkannak fel a galériák kollektívái alapján. Másrészt maguk a felvásárlók vagy egykori gyűjtők se tudják mindig pontosan a mű címét. Rudi művészi írását én viszont jól ismerem és a gyorsan aláírt és címmel ellátott képeken is felismerem és minden gond nélkül olvasni tudom. Így az én címgyűjteményem teljesebb, mivel a tulajdonosok gyakran csak így jelzik: Görög Rezső hatalmas méretű rézkarca vagy ritka, értékes alkotása. Szerencsére ki lehet nagyítani a paszpartu környékét és a szignókat is, így könnyebben boldogulok a beazonosítással. Van olyan képe is, amelyek különböző nyomatainak más-más nevet adott, talán mert megfeledezett az eredetiről. Így pl. a *BWANA* címe se szerepel sehol, a *Tiszazug*, a *Tiszazug* és a *Szúnyogos* sem.

Görög Rezső: Tiszazug

Alighogy leírtam, máris a megvalósulás közelébe került a legújabb ötletem. Rudi kiállításán lesz projektor, és arra is lesz lehetőség, hogy a modern változatban megtekinthesse a közönség Rudi képeit, számítógépről kikeresve. Csak meg kell indítani a „kerekeket”, és megy gördülékenyen az egész! Csak mindig ilyen jó híreket, mint a ma reggeliek!

Eger, 2016. december 7.

Adatgyűjtés, újabb képek beszerzése

Tegnap este beszéltem a hölgygel, aki segít felderíteni Rudi korai életének homályban maradt részleteit. Nála valamivel több adat van, mint amit én ismerek, az életrajzi eseményekkel viszont én vagyok familiárisabb. A „*Békés fejlődés*” c. sorozaton kívül volt egy másik sorozata is, *Békés megye* címmel, tudom meg az esti beszélgetésből. Hát ez már megint Erzsivel függhet össze, mert emlékezetem szerint ő játszott egy ideig Békéscsabán is.

Megint találtam egy újabb képet, és gyorsan meg is vettem, okulva a korábbi melléfogásokból. Ennek *Alkony* a címe, 38x30-as méretű, és olcsón jutottam hozzá. A tulajdonos nem is tudta pontosan Rudi nevét, mert Görög Róbert név alatt tette fel a hirdetések közé. Persze, mert Görög R a szignó. A vele kapcsolatos adminisztrációt most intézem, sűrű levélváltásokkal. Ez lesz a 14. darab a Görög-gyűjteményemben. Plusz a Kittenberger-könyv. Egy másik kép után is néztem, amit egy korábbi aukciós katalógusban találtam, a le nem ütött műtárgyak között. Ez a *Távoli kikötő*, egy korábbi különleges alkotása Rudinak. Tegnap felhívtam az aukciós házat, ahol tavaly árusították, de már nincsen náluk, visszaadták a tulajdonosnak, három héttel azt követően, hogy az aukció sikertelen volt. A felvételek alapján nagyon jó minőségűnek találom, jó lenne kifogni. Ma ismét felhívtam a kontaktszemélyt, és rákérdeztem, nem tudná-e újból bekérni a képet. Felajánlottam, hogy kifizetem a közvetítói díjat, és abban maradtunk, hogy a jövő héten keresem, de előbb megküldöm neki e-mail-

ben a kép adatait. Együttműködőnek tűnt, bár ha maradunk ennél az árnál, nem túl sokat keres rajta. Ez a kép viszont szerepelt az 1963-as Műcsarnokbeli kiállításon, aminek teljes listáját megszerezte már korábban Mimi. Annak a sorozatnak a 13. darabja volt☺)) Ha bejönne, ez lenne a 15. szerzeményem a Rudi hagyatékából.

Görg Rezső: Távoli kikötő

Úgy tűnik, a mai nap inkább az adminisztráció és beszerzése, mint az írásé. Azzal csak tyúklépésben haladok most, de nem bánom, ha a kiállítás anyaga meg épp ellenkezőleg, gyarapszik. Mostanában szinte minden éjjel találtam valami újabb képet Ruditól, mikor ráérősen elböngészgettem a hirdetőt és az archív anyagokat. Az éjszaka nem, viszont előtte találtam egy magányos fát ábrázoló képét is, aminek elfelejttem feljegyezni a pontos címét és az eladó nevét. Megesik velem, hogy elkalandozva a bőséges kínálat nyújtotta helyeken, már belefáradok, majd másnapra elfelejtem, hol is bukkantam rá arra, ami érdekel. A fa az előtérben áll rajta, és hasonló módon van csonkolva, mint a *Favágók* c. képén. Feltételezem, hogy tüzelőhiány lehetett az ötvenes években, amikor ilyen helyeken járt, s így jutottak hozzá, megvagdosta a már terebélyesebb fákat, amik úgyis kihajtottak a következő tavaszra, az emberek pedig így jutottak némi melegedési lehetőséghez. Semmi más, mint a nagy hiány vihette rá az embereket, hogy ezt elkövessék a védtelen fák ellen, mert egyébként hozzá voltak szokva, hogy

minden mezőgazdasági mellékterméket, hulladékot eltüzeljenek: napraforgókórót, kukoricakórót, rőzsét, lehullott gallyakat, fenyőtobozt, attól függően, hogy az ország melyik táján éltek. (Lehet, hogy azért jutott kevesebb, mert már minden a téeszeké volt?) Nos, a hatalmas, terebélyes fa egy falu fölött áll, s tőle meredek ösvény vezet le a település felé, ami egy völgyben terül el. Mivel ez egy visszatérő motívum Görög Rezsőnél, nem tudom elhallgatni azt a feltételezésemet, hogy a saját megcsonkított életére asszociált, amikor ezekre a furcsa fákra nézett.

Görög Rezső: Faluszéli öreg fa

Őt is megnyirbálták, megmetszették, elvettek tőle innen és onnan, míg végül már mindenét odaadta. Jobban mondva utolsó tulajdonságait szedték el tőle, aki egyébként nagyvonalúan bánt bevételeivel, és nem csinált tartósan ügyet anyagi vitákból. Őt mindig a következő mű foglalkoztatta, amin éppen dolgozott. Munkáit megfizették, legalább is itthon, fiatakorában, de külföldön nem volt, aki menedzselje, pedig erre lett volna szüksége. A művész nem kufár és nem kalmár, hogy a fénylő arany bűvöletében éljen. Őt fényesebb dolgok vonzzák egyre magasabbra. A művészi pálya már csak ilyen. Igaz, ez nem ad felmentést a folyton süket jelenkornak, amely tolong és nyüzsög körülötte, ahogyan a *Távoli kikötő* vagy *A szerelem városa* tömegében, ahová saját arcát és alakját is elrejtette Rudi.

A *Távoli kikötő*ben, ahová talán vágott, vagy valami reinkarnációs élmény dobta a felszínre emlékezetében, durva arcú matrózok kocsmáznak és bámulnak meg egy hozzájuk képest hatalmas termetű, félmeztelen néger nőt, aki kiválik közülük, a züllött és csúf alakok közül, arányos testével. A nagy óceánjáró hajó, amely viszont aránytalanul közel látható a kikötő partjához (így lehetetlen kikötnie egy nagy hajónak), fölébük magasodik, rajta különféle szimbolikus jelek. A matrózok vedelnek, félkönyökre támaszkodva bámulják a nagy néger nőt, aki mögött kavarog a tömeg. Rudi szomorúan lehajtott fejjel nézelődik egy árus kínálatán, melynek szegényes darabjai egy asztalra vannak kirakosgatva. Nem tudni, hogy csak elmélyedt a válogatásban, vagy valóban nagyon lehangolja valami. Mellette egy másik néger nő, szintén félmeztelen, aztán egy turbános kaftános alak alkudozik valami portékára ugyanannál az asztalkánál. Rudi mögött egy felhajtott galléros,

kabátos, kalapos alak, aki nem tudni, honnan csöppent oda, leginkább a Rudit feltehetőleg megfigyelő titkosszolgálatiak egyike lehet, aki jellemző módon, rejtőzködve, háttal áll a nézőnek. Hozzá egy másik néger nő beszél. Ha az öltözékét nézzük, semmiképpen nem illik egy trópusi környezetbe, ahol lengén öltöznek az emberek. Ez lerázhatatlanul maradt Rudi nyomában, a kikötői környezetben is elvegyülve az emberek között, hogy ne keltsen feltűnést. Pedig épp emiatt tűnik ki a tömegből, északi öltözetével, a déltengeri környezetben.

Görög Rezső: Távoli kikötő (részlet)

A kikötőben tolongó emberek nyilván a szokásos mindennapi életüket élik: ki kereskedik, s közben jókat alkudozik, mert ez a napi sikerélmény része, ki szajhaként árulja magát, mivel a matrózok közt erre van a legnagyobb kereslet. Nem is értem, honnan vehette ezt a sok züllött alakot Rudi... Talán kocsmái közönség közé elvegyülve tapasztalhatta, s hogy ez mennyire nehezebbé eshetett, arról már írtam korábban, mikor a legjobb barátjával, Gácsi Mihállyal kapcsolatban jegyeztem le a Rudi által nekem elmesélt sztorit. Nos, ez a műve mesteri kompozíció, nem véletlenül emelték ki az 1963-as zsűrizéskor is a drágábbak közé.

Távoli kikötő (részlet)

A szerelem városa is különleges alkotás. Ezen is szinte egymás hegyén-hátán nyüzsögnek az emberek az utcán, melynek háttérben valami félbehagyott vagy folyamatban levő építkezés képe látható, jobbra hátul magasfeszültségű vezeték. Rudi itt is keresi a helyét, de nem úgy tűnik, hogy befogadták volna maguk közé az egymással elfoglalt szereplők. Az ő figurája a középpont táján helyezkedik el, mégsem ő a főszereplő. Rajta valami törülköző, a dereka köré csavarva, egyéb ruhát nem visel, hanem figyeli a többieket, és be szeretne kapcsolódni ő is a társaság által vitatott témába, meg a barátkozásba, lányokkal ismerkedésbe, mégis magányos marad. Aki felé kinyújtja a kezét, nem figyel rá. Jobban mondva nem rá figyel. Mintha egy testet nem öltött lélek járna-kelne a földiek között. Jelenléte ezért nem látható és nem érzékelhető. A dereka körül a törülköző pikkelyes halfarokra emlékeztet: mintha ő maga is átmenne egy mitikus férfi sellőfigurába. A szerelmesek mind egymással vannak elfoglalva, ki másneművel, ki egyneművel, ki még csak közeledik, mások már az extázisnál tartanak, egy nő már áldott állapotban gondol vissza a szép órákra, az utcáról pedig nem lehet megállapítani, hogy Budapesten van, vagy Párizsban, hiszen ezzel a névvel Párizst szokták illetni. Afféle eposzi jelzőként viseli magán az évszázadokon át csak az egyik legismertebb kultúrközpontként és szerelmi találkahelyként elhíresült nagyváros. Az árkádok alatt meztelen nő árulja magát, ahogy a Rudi által csak K. utcának nevezett helyen, Rómában, és máshol is, szerte az utcán, ruhátlan nőalakok. Itt is fehérek, színesek vegyesen. Mikor és mi ihlethette ezeket a képeket, s hogy vajon elvagyódott-e Rudi máshová, nem tudni. Ezek az apró jelzések, amelyek távoli vidékekre is elvitték, nemcsak a honi szép tájakra, melyeket szívesen és szeretettel ábrázolt, arra utalnak, hogy gondolt ő is elvándorolt barátai után. *Csernus Tibor* Párizsban vált világhíressé, őt látogatta később, külföldi évei alatt. Másik barátja, *Schwalm László* Svájcban telepedett le, hozzá is elutazott párszor. *Gyémánt László* Bécsben nyitott galériát, ő is hívta, hogy települjön át. Hogy vitt-e ezekre a helyekre is képeket, adott-e el belőlük, vagy hogy kiállította őket, netán bizományban hagyta galériásoknál, nem tudni,

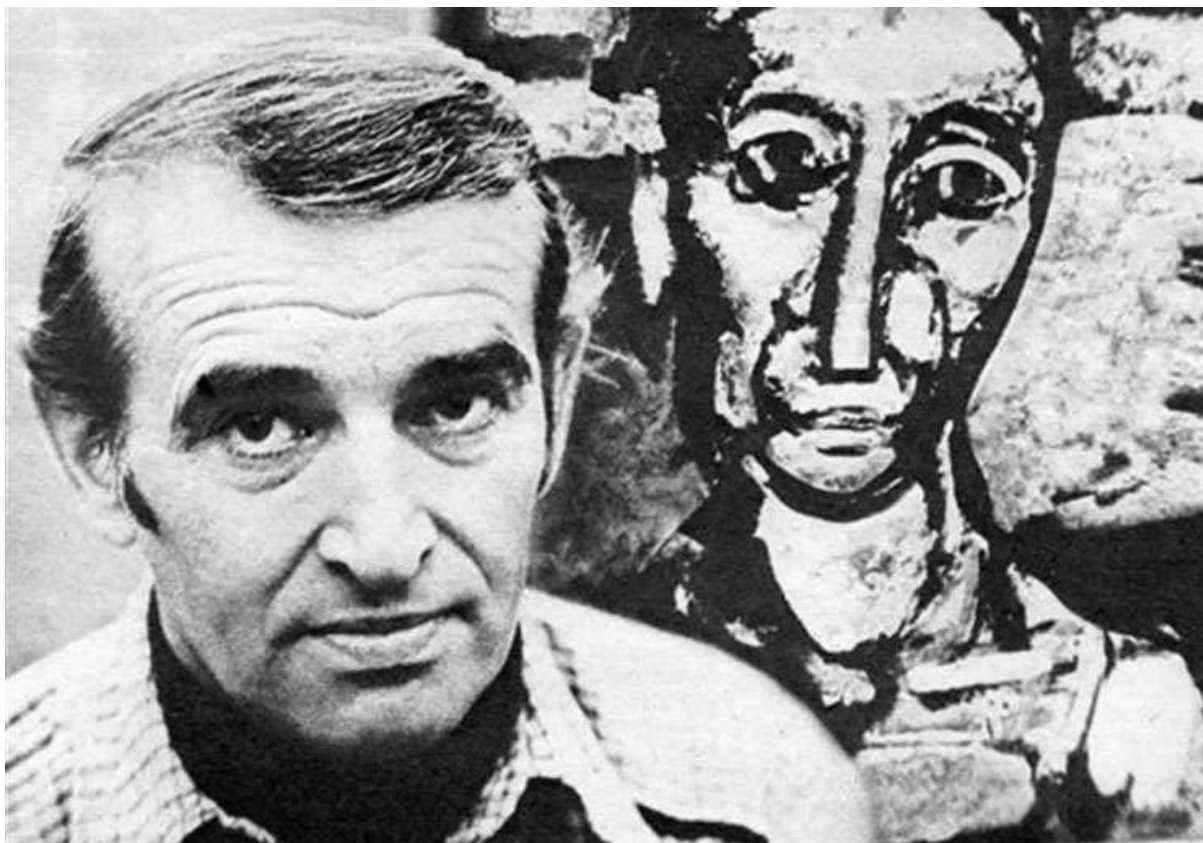
ezt soha nem említette. Arról viszont beszélt, hogy amíg idehaza élt, a 60-as, 70-es években nagyon felkapták a németek, akik személyesen is felkeresték műtermében, vásároltak tőle. Ám hogy rendeztek-e neki kiállítást, azt még ki kellene deríteni.

Görög Rezső: A szerelem városa (részlet)

Ugyanúgy, ahogyan az itáliai képeladásait, megrendeléseit, képzőművészeti bemutatkozásait. Itthon élő barátai többször is találkoztak vele a római Magyar Intézetben, ahol látogatta a kiállításokat. Nyilván ott is találkozhatott saját honfitársaival, akikről vegyes benyomásai voltak, de a társaságukat rendszeresen kereste. Hozhattak híreket, néha könyveket itthonról, s voltak, amilyenek voltak, de mégis csak az elhagyott kis haza egy-egy darabkája voltak. Voltunk. Arra emlékszem, hogy *Amerigo Tot*-ot, vagyis a csurgói Tóth Imrét nem szerette, s hogy volt egy Horváth nevű szobrász, akiért azért nem rajongott, mert úgymond majom méretű szobrokat csinált. Kettejük vitáit megítélni nem tudom, mert nem is vettem részt bennük, azt viszont sejtem, hogy magyar szobrásznak Olaszországban nem lehetett könnyű érvényesülni, az anyagárak pedig bizonyára borsosak voltak, különösen az itthoniakhoz képest. Rudi ezen viszont soha nem spórolt, nem emlékszem, hogy valaha is kifogyott volna akár a festékből, akár a vászonból. Ragyogó ecsetkészletei voltak, ceruzák, tollak, mindenféle, ami kellett a festéshez. Rézkarcot akkoriban már nem metszett, de a hozzá szükséges eszközei biztosan megvoltak, legfeljebb én nem figyeltem oda rájuk. Horváthot azért sem kedvelte, mert gyakran felhívta, anélkül, hogy bármi mondanivalója lett volna Rudi számára, a beszélgetést mégis így indította: „Na, mondd!” Mintha Rudi kereste volna őt, és nem fordítva. Rudi viszont folyton tevékenykedett, és nem állhatta, ha feltartják a munkájában. Amellett, mivel egyiküknek se volt felesége, jobb híján egymással zsémbelődtek, gondoltam én némi malíciával, de azért összetartottak. Horváthot egyébként a szívembe zártam, amiért első kérésre kölcsönadta nekem az idehaza

tiltólistán levő könyveket. Tottal nem találkoztam, talán kerülték egymást, mint ahogy másokat is elkerült Rudi, így a Triznya kocsmába se járt. Részben a fenti okok miatt, részben mert figyelhették itthonról kiküldött ügynökök is, rendkívül mozgalmas előtörténete miatt. Hallottunk több olyan esetről, amikor a külföldre menekülteket elrabolták és erőszakkal hazacsempészték, majd megbüntették, vagy eltették láb alól. Ez is a kommunizmus fordított logikájához tartozik, ahogyan arra kényszerítették a velük opponálókat, hogy kénytelenül viseljék el a rendszerüket vagy a fizikai közelségüket. Talán ezért is változtatta olyan gyakran a lakásait Rudi, a telefonszámát pedig nem adta meg, még a legjobb barátainak sem, inkább ő telefonált. Rudi amiatt kritizálta Amerigo Totot, mert behódolt az Itáliában akkoriban divatos irányzatnak, mely nyilvánosan közzemlére tett felnagyított nemi szerveket műalkotás gyanánt. Volt Rómában is, talán a Forum Romanum közelében egy hatalmas női szerv, ami Rudit felháborította. Furcsasága az volt, hogy egy magas, karcsú, obeliszkszerű építményen volt elhelyezve, amin a női szerv nagyon részletesen ki volt dolgozva. A magasba ívelő oszlopszerűség, ami hagyományosan fallikus jelkép, tartalmazta egyúttal a női részeket, szóval, ha úgy vesszük, ez egy képzőművészeti hermafrodita. Ennyire részletesen nem tárgyaltuk ki, ez privát véleményem a látottakról. Máskülönb Rudi rendkívül szókimondó volt, gyakran zavarba hozott azzal, ahogyan nevének nevezte a dolgokat. Nem öncélú trágárság volt ez, hanem pontosan akart fogalmazni, ezért használt vulgáris kifejezéseket is. Mivel egy hazug és velejéig romlott társadalom volt az, ami elől a szabad világba elúszott, alapvetően érthető is az olykor megdöbbentő őszinteség és nyersség. Ugyanúgy mutatta nekem felháborodva a galériák kínálatát, ahol nem volt ritkaság a férfiak részeit ábrázoló festmény sem. Totnak is van egy híres díjnyertes műalkotása, mely egy egész falat borít be a defloreálást, illetve nemzést ábrázoló szervekkel. Én Rudival értettem egyet, mindkettőnk helyett pedig elmondta Neményi Lili egy interjúban, hogy szerinte azért van a túl sok meztelenség, magamutogatás, mert akik rendezik a színházat, filmet, valószínűleg impotensek lehetnek, máskülönb nem igényelnék ezt a sok „hiánypótlást”. Ezek szerint a képzőművészet dolgában is hasonló alakok vitték a prímet, nem pedig a kétségbevonhatatlanul férfiasak, mint Rudi is volt. Ő egyáltalán nem volt prűd, csak az efféle művészetpótlékot exhibicionizmusnak tartotta, és ez elmekörtani kategória, nem lehet egészségesnek tekinteni. Amúgy meg nem köztérre való. Gondolni kell a még serdületlenekre is, mert az ő éretlen pszichéjüket megzavarhatja a túl korai szembesülés. Hát igen... időközben a tévécsatornák, a ma már bárki számára rendelkezésre álló Internet olyan bőségesen ontják az öncélú szemetet, hogy szülő legyen a talpán, aki sikeresen megóvjá gyermekeit ettől a mentális környezetszennyezéstől.

Huszárik Zoltán neves filmrendező

Rudi művészeti vitái, bár néha élesek is voltak, soha nem okoztak törést barátságaiban. Szerette, elfogadta, bírálta, megszidta őket, de alapjában ragaszkodott hozzájuk. Értük haragudott, nem ellenük, egy klasszikus parafrázissal élve. Huszárikkal is összeveszett párszor, a Csontváry-film kutatásait bírálta, mert szerinte Csontváry nem tudott rendesen festeni. Ez már nekem is túl sok volt, hiszen régóta rajongtam a szerencsétlen patikus képeiért. Épp az én ifjúságom idején, a 60-as években kerültek a közönség elé különleges művei. Arról lehetett volna vitatkozni, hogy az elméje nem volt egészen tiszta, emiatt torzultak az arányok, de hát ugyanezt elmondhatjuk El Grecóról is. Mindkettőjüket a társadalom erőszakossága és meg nem értése tette olyanná, túl a genetikai adottságaikon, amilyenekké váltak. Művészi értékeik, különlegességük attól még messze kiemeli őket a nagy átlagból, remekműveik értéke különbözteti meg őket mindenki másától. Nos, persze Rudi reneszánsz arányérzéke mindezt tagadta, Huszárik Zoltán pedig szinte kétségbeesve menekült haza Rudi szidalmai elől, s persze nemcsak azért. Alkoholbetegsége, amit én akkor fiatalon nem ismertem fel, csak jóval később hallottam róla, őt is hajtotta, ahogyan Csontváryt a nemes elmebaj, végig a Közel-Keleten és a Mediterráneumban. Attól, hogy ő másként látta a világot, még el kell fogadni a művészi látásmód más milyenségét és értékteremtését.

Rudinak is vannak látomásszerű képei, mint az *Anonymus*, a *Távoli kikötő*, a *BWANA*, s feltehetőleg sok más műalkotás, ami eddig nem került elő a vidéki nappaliból, a padlásokról, garázsokból és az ócskásoktól, ahová sokuk került a tulajdonos halála után. Talán ennek a könyvnek a hatására még sokan utána néznek, hová lettek a híres 1963-as válogatás darabjai, melyeknek sokszor már a címe is izgalmas és figyelemfelkeltő. *A hóhér ebédel*, *Stroncium*, *Még van élet*, *Colombus Kristóf*, *Rimbaud illusztráció*, *Anonymus, III. Richárd*, *Ördögziget*, *Mérgezett víz*, *Dél keresztje*. Valahol olvastam egy

munkájáról is, amelyet Déry Tibornak dedikált, a G.A. úr X-ben olvasása közben. Ezek is arra vallanak, hogy benne volt jelenkora irodalmi életében, figyelemmel kísérte a kortársak publikációit, de a tudományos eredmények se kerülték el a figyelmét, ahogy engem is vonzott a másik félteke táplálása megfelelő mennyiségű tudományos anyaggal egész életem során. Tudjuk, hogy művészek gyakran élnek serkentőszerekkel vagy tudatmódosító szerekkel, amikor meg akarnak tapasztalni valami másat. Rudi semmiféle szert nem használt, amikor ezek a látomások kínozták vagy csak szimplán foglalkoztatták. Rendkívül olvasott és tájékozott volt, élénk fantáziáját foglalkoztatta az atomháború gondolata is, ennek gyümölcsei lehetnek a *Mérgezett víz*, a *Stroncium*, a *Még van élet* és társaik. Talán túl is hiszterizáltak az elvtársak az egészséget, amikor pl. 1950-ben berántották őt és évfolyamtársait katonának a koreai háború idején és a „Tito láncos kutya” rögeszméjének hatása alatt. Egy fiatalembernek viszont alapvetően meghatározó élménye, amit gyermek- és ifjúkorában tapasztal, így őt is bánthatta az egy gondolat...

Nos, a feje tetejére állított világ lehetetlenségét sugallja az *Anonymus* is, amelynek előterében, mintegy központi figuraként egy fejre állított női akt függ, orrunk elé tárva, amit inkább takargatni szokás, a nem túl kecses női formákat. Körötte zűrzavaros rendetlenségben és felfordulásban sokféle alak, tárgy és szimbolikus jel. A háttérben úrrakéta, kilövésre készen, házak, különféle tárgyak és alakok. A központi női akt lába egy bikaszarvba akaszkszik, mely együttes képként értelmezhető különálló szarvas figuraként (talán ez a BWANA előképe), de ugyanakkor félholdként is. Egymásba bonyolódva különféle alakok. Egy fekvő férfi, akinek fél oldalán kilátszik felnyitott mellkasának bordázata, mintegy felboncolva (vagy felkoncolva?), arrébb pihenő gyermek, mindez az anyaméhben való rejtőzés, majd előbukkanás ábrázolása. Vágyott Görög Rezső gyermekek után? Bizonyára. Mindig szeretettel beszélt a kicsikről, a világ legtisztább érzéseivel. Ennek alapjait, ősi kommunikációját, toposzát édesanyjától, Mórincz Margittól kapta életre szóló élmény és útravaló gyanánt. Egy nyitott tenyérben vércseppek. Vagy pénzdarabok? Egy extázisban levő nő arca kiválik a többi közül. Ámbár az is meglehet, hogy ez már a végső extázis, a halálé. S hogy hol van ezek között maga a krónikaíró Anonymus? Hát a hatalmas női akt árnyékában húzza meg magát és írja elmélyülten a magyar történelem véres eseményeit, melyek épp ilyenek lehettek, klasszikusainktól is ekképpen olvashatjuk.

Görög Rezső látomásai ezekből az élményekből származhattak. Ő is kapott eleget a jelenkor durvaságaiból, s talán indulásakor épp a nagyon „vonalas” édesapjától, akivel végképp szembefordult, vele azonos platformra téve elvtársait, foglalkozását és egész világát. Az ötvenes évek valósága mindig felkavart valamit ebből a történelmi zűrzavarból. Csoda-e? Ötvenhat még kézzelfogható távolságban van, a kamaszként átélt világháborúé sincs messze. Ehhez képest a tájképek harmonikus világa a visszatérés az őselemekhez, melyet akár a békés elmélyültségben töltött pecázások, akár a falusi idillek szemlélete tölt ki, vagy csupán a visszatérés édesanyja egykori falujába, melyet aztán sürgősen felszippantott a nagyváros amőbája, a nagy iparosítási rögeszmék és a kollektivizálásnak keményen ellenálló falu felszámolási tendenciái.

Görög Rezső: Anonymus

S hogy hol van ezenközben Görög Rezső? Mindenütt, ahol élnek és mozognak az emberek, a lakóhelyükül adott táj, a dolgos kezek munkája, az élő és lüktető helyek dinamikája. Az őselemből ő a földi élet születésének helyét választotta, a tengert, majd a vele ellentétes őselem, a tűz emésztette el földi maradványait. Urnáját most hideg szél veszi körbe friss levegővel, fenyőillattal, porai pedig nem térhetnek vissza a földre, a negyedik őselembe, mely olyan változó és létezésében esetleges, akár a földet borító vékony földkéreg. Ennyi volt egy művész élete, ennyi elmúlása. Az utókor dolga pedig az, hogy mindazt, ami érték keletkezett vagy fenntartatott tevékeny élete révén, megőrizze és épen, változtatás nélkül továbbadja a következő generációknak okulás gyanánt. Van még bennünk ennyi erő? Csupán szándékok kérdése.

Eger, 2016. december 8.

Mi lett volna, ha...?

Nem szeretem az efféle kérdéseket, okoskodásokat, de most én is felteszem Görög Rezső életművével kapcsolatban. Mi lett volna, és mi lenne, ha én nem foglalkoznék Rudi gazdag életművével, ha én el nem kezdem kinyomozni, hová lettek grafikai és festményei, és el nem kezdem felvásárolni, hogy szerény lehetőségeimhez képest is összejöjjön legalább egy fél kiállításra való? A dolgok mostani állását tekintve bizonyára tovább porosodnának a szépséges darabok padláson,

garázsban, ócskásnál, ki hová hajította ki, állaguk egyre jobban tönkremenne, s végül valószínűleg nem lenne, aki felismerje és restauráltassa őket. Magyarul szólva az enyészeté lenne az egész, úgy, ahogy van. Ez a megjegyzés természetesen nem az én érdememet kívánja hangsúlyozni, hanem a felelősséget, amit egy nagy művész hagyatékának megmentése iránt érzek. Ugyanakkor mindarról a láthatatlan segítségről is, amit vele kapcsolatban kapok. Kortársaktól, jó szándékú emberektől, akik megértik és osztják véleményemet Rudi művészi jelentőségét illetően, s ugyanúgy felelősséget érznek, hogy részt vegyenek a kutatómunkában, azért, hogy mindez megmenthető legyen az utókor számára.

Isten asztaláról szedegetjük a morzsákat. A könyv nem véletlenül kapta ezt a címet, és már rögtön az elején, ahogy elkezdtem begyűjteni mindazt, ami még elérhető és felkutatható Görög Rezső életművéből. Esti szórakozásaim közé tartozik, hogy átnézegetem a képanyagot, ami elérhető az Interneten. Több cím és szignó is megvan kinagyítva, s ezek mind más-más korszak műveihöz, életérzéséhez, stílusirányzatához kapcsolódnak. Alapvető grafológiai fogalom, hogy írásunk is folyamatosan változik, hangulatunktól, élményeinktől, vagy csak fizikai állapotunktól függően. Máskor lelkiállapotunk más; lehangoltak vagyunk, vagy éppen nagyon is a csúcson, mint amit Rudi szépséges litográfiája tükröz, a Peter Weiss Galéria által felmagasztalt művére gondolok, amire már többször is utaltam. Nos, azon a szignó kimagaslóan rendezett, szép írású, letisztult gondolatokra és érzésekre vall. Mikor a képek között böngészek, azonnal kiszúrom, melyik az övé, vagy melyik származik azonos korból, hasonló művészi felfogású alkotótól. Mint ahogy azt is, melyik nem. Néha azért rákattintok egyikre-másikra, hátha azon tovább haladva rábukkanok Rudinak valamelyik régebbi, lappangó, s csak most előkerülő képére. Ez is a kutatómunka része. Ennek szépségei közé tartozik, hogy gyakran másra is ráakad az ember, nemcsak arra, amit aktuálisan keres. Így azonosítottam be régi festményeink művészeit, Szász István és Beregi Jánost (vagy József?) Lehet, hogy ez utóbbival is úgy járunk majd, mint ahogy Rudi gyűjtőinek örökösei, akiknek gőze nincs, mi van a birtokukban. Legutóbbi szerzeményemre, a Görög Róbert néven árult rézkarcra, az *Alkonyra*, ami erősen hasonlít a *Falu* c. képére. Ha megérkezik, akkor fog kiderülni, hogy esetleg annak egy másik nyomata, aminek más címet adott Rudi. Keresgélés közben viszont rögtön rákattintok azokra a képekre, amikről már ránézésre tudom, vagy legalább sejtem, hogy Rudi művei. Ezek között szerepelnek lejárt aukciós darabok is, amelyek, szégyenletesen olcsó kikiáltási árak ellenére, nem keltek el. Most is egy ilyenre várok, hátha előkeríthető még, a visszaküldött, mert mellőzött Távoli kikötőre. Hamarosan érdeklődhetem felőle a galériásnál, amit nagy izgalommal várok.

Ma vasárnap, egyik legerősebb alkotói napom – szokás szerint. Most, mivel számítok egy kis isteni segítségre is a folytatáshoz, remélem, hogy rendesen tudok haladni az írással. Mimi jelentkezik, és újságolja, hogy egy régi noteszában megtalálta Rudi római telefonszámát, és a minap emlegetett Horváth nevű szobrászt, Rudi barátját. Horváth Jánosnak hívják, de a telefonszáma már nem él. A címét azért feljegyzem, s talán írok neki, hátha kiderül valami újabb. Pár morzsa, ha nem is Isten asztaláról, de a római hányattatások antik asztalkájáról. Mimi egy nagyon régi noteszában találta meg a két telefonszámot és Horváth János címét. Mint mondja, naponta lapozgatja ezt a könyvecskét, de csak most jutott eszébe, hogy az 'O' betűnél felüsse, ahová az olaszországi telefonszámokat jegyezte fel. Valahol találkoztak régen, s akkor Rudi is, Horváth János is jelen voltak, így került be a címgyűjteménybe mindkettőjük neve és elérhetősége.

Dobi Piroska: Szárnyasoltár

Mimi beszélt Dobi Piroskával, akivel én is beszélni szeretnék megint. Bár ő nem vett részt Rudi rézkarcnyomtatásaiban, mikor Rómában nála vendégeskedett, mégis tudhat annak technikájáról. Sokszor elgondoltam, hogy azok, akik simán leszólják a hajdani technikát, a rézkarcmetészt, vajon képesek volnának-e akár csak egyet is normális minőségben elkészíteni? Alig hiszem. Elvtársi hagyomány mindenre fanyalogni, mindent leszólni, de egyenlő eséllyel indulva legyőzni a kelleetlenül megbíráltakat, azt nem hiszem, hogy valaha is sikerülne bármelyiküknek. Ezek a rézkarcok mestermunkák. Nemcsak azért, mert a legapróbb részletig menően kidolgozottak, hanem mert kompozíciójuk is remek. Rudi térlátása tökéletes volt, erről már írtam korábban. Az angyali perspektíva, ami rá jellemző, sok művében visszaköszön. Természetesen volt úgy, hogy „földre szállt”, vagyis szembe-nézetből, vagy másként ábrázolta témáit, de az angyali perspektívát tartom hozzá közelebb állónak. És megint a technikájára gondolok, a biztos kézre, amivel ilyen finoman kidolgozta, majd színes technikával papírra nyomtatta tájképeit. Ezekről csak sejtjük, hogy részben menekülést jelentettek a durva, szocreált harsogó korszaktól, valamint a csendes alkotás óráiban a nagyváros zajától, a nyomában koslató spiclik kóros kisugárzásától, mégis feltétlenül el kell mondani róluk, hogy valódi megnyugvást és sikerélményt jelentettek Rudi számára. Az országnak annyi részében járt. Elmondható róla, hogy előbb a saját hazáját ismerte meg alaposan, mielőtt a szépséges Itáliát választotta volna második hazájául, hogy aztán annak tájait fesse. S ki tudja, kik számára? Vajon hány nappaliban lógnak a képei, melyekről a gyűjtő talán azt se tudja, ki alkotta őket? Hány olasz galériában heverhetnek még el bizományba leadott képei? S ki lesz, aki ezeket majd felkutatja és hivatalosan hazahozza?

Esztergomról két képét is találtam, mindkettőt jó volna beszerezni. Az egyik olyan, mint egy légi felvétel, egészen magasból tekint le a tájra. Lehet, hogy valaki elvitte sétarepülésre vagy helikopterezésre? Ez egy erősen megrongálódott kép, viszonylag olcsón is adják. A másik szép, korhű, régi keretben, szép színekkel megőrizve az akkori tájat. Harmonikus. Persze az előbbi is lehetett

valami ilyesmi hangulatú, de előbb még restaurátoroknak kellene dolgozniuk rajta. És több falusi idillje is megkapó, beszerzendő. Például a *Hazafelé*, amit az egyik galéria archívumában találtam meg, de már évekkal ezelőtt lejárt az aukció, szóval az még kevésbé lenne könnyen beszerezhető, mint amire most várok. Szerencsére a gép keresője most már könnyebben reagál akkor is, ha beírom a pontos címet. Ezért jegyezgetek fel mindenfélét a gépközelben tartott, kis füzetbe. Mindent egy helyre. Igaz, néha ömlesztettnek tűnik az információhalmaz, de én eligazodom rajta. Sokkal egyszerűbb, mintha céduláznék, ahogy az egyetemen tanultuk, s akkoriban gyakoroltuk is, mert ezeket nem tudja széjjelhullajtani senki (Nővérem nagy takarító akciói az íróasztalom körül, kergettek majdnem az őrületbe egykor, ha utóbb újra akartam szisztematizálni az „elrendezett” papírokat, melyek, akár a homokszemek, hullottak valami szervezett káoszba). Aztán a mágikus realista képek: *Anonymus, Távoli kikötő, A szerelem városa, Prónay* (ez szocreál), s a *Csendőrök és felkelők összecsapása*, amiről nem tudom bizonyítani, hogy az ő műve, csak sejtem. Most, hogy értesültem a régi feljegyzés alapján, hogyan alázták meg egykor a hatalmas csendőrpofonnal, érthetőnek találok, ha ebben a művészi formában vett elégtételt az egykori bántalmazásért. Igaz, a kép alapján rekonstruálható történet teljességgel realistának tűnik. Egyik fél ábrázolásában sincs semmi túlzás, elfogultság vagy pártosság, erőszakos ideologizálás.

Dobi Piroska úgy emlékszik, hogy Rudi mégis csak járt a Triznya kocsmába Rómában. Mimi szerint nagypolgári társaság volt, amelyik látogatta azt a helyet, s Rudi különcsége nem fért meg benne. Mivel hatalmas szárnyakkal szelte a művészet és a képzelet egét, úgy hiszem, hogy neki szűkös volt az a tér. Én, ha nevezhetem így magamat, anti-sznob vagyok, vagyis nincsenek sznobériára való hajlamaim. Tehát ha engem el is vitt puccos helyekre, nem voltam hasra esve előtte, mármint az ottani közönség előtt. Nem bővöltek el, s most is, hogy ennek a könyvnek az anyagát gyűjtöm, saját emlékeim között keresgélve, jóval több maradt meg az emlékezetemben közös beszélgetéseinkből, egymás tanítgatásából, amit a delfinek módszeréhez hasonlított Rudi. Mindkettőnk számára egy nagy intellektuális iskola volt, sokkal több, mint amit bármely akadémiai képzés nyújthatott volna. Nyitott volt mindenre, ami új, szép és érdekes, ahogyan én is. Ezért akarta feltétlenül megtartani a kettőnk barátságát, miután útjaink kényszerűen különváltak, és ezért kerestük egymást, levélben, telefonon, vagy csak gondolatban, mikor hogy lehetett, mert valami nagyon közös volt bennünk. Inspiráló, egymást fejlesztő, egyszóval szükséges művészi érésünk szempontjából. Én egy nagy nyitott könyv, afféle lexikon voltam a számára, nekem pedig a művészet képi megvalósulásának világát jelentette, túl azon, hogy emberileg is nagyra becsültük egymást. És természetesen a világlátott ember nyugati tapasztalatait is, amiket szívesen osztott meg velem. Mindennek az értékét erősen növelte az is, hogy kölcsönösen hitelesnek és jó embernek tartottuk egymást. Bizalom nélkül nincs barátság, de ha ez megvan, akkor korlátozás nélkül kiteljesedhet a kapcsolat. A mi korlátainkat főként társadalmi korlátok jelentették, mármint hazatérésem után a teljes cenzúrázottság, a hivatali, majd hógynem karhatalmi tiltás, hogy Rudi-val érintkezzem, majd, miután füttyültem erre, a levelek elkobzása, eltüntetése és a kettőnk kommunikációjában beállott teljes csend, melyről mindketten tudtuk, hogy kívülről korlátozott, nem pedig szabad akaratból.

De vissza a kézzelfoghatóbb morzsákhoz. Akadt egy kis anyag Rudi korai éveiről is, valamint az, hogy 1950-ben segédmunkás volt, s egy csendőr (ez elírás lehet, akkoriban már nem voltak, csak rendőrök) úgy pofon hajította, hogy lerepült a fejéről a sapka, bele egy pocsolyába. Az arca feldagadt, mind az öt ujj nyomán hurkás lett, a sapkáját aztán kiszedte a pocsolyából, és azon vizesen a fejére tette, ezzel a „hideg vizes borogatással” enyhítve a sajgó arcát. Hogy ez hol volt? Talán abban a táborban, ahová internálták. Ha nem lett volna ennyire kiszolgáltatott nekik, nem tűrte volna el a megaláztatásnak és bántalmazásnak ezt a durva formáját senkitől. Mit rágódom még ezeken a régi dolgokon,

kérdezheti valaki, aki úgymond szeretné betemetni az árkokat. S ha nem teszem, honnan tudhatnánk meg, mi motiválhatta annyira a rendszerellenességre, a kommunista rendszerrel való opponálásra Rudi barátunkat? Nem afféle késleltetett dackorszak vagy kamaszos kekeckedés, annyi biztos. Rudi alapvetően békés természetű volt, csak akkor vágott vissza, ha bántották vagy provokálták. De akkor nagyon, bizonyítja a Garas Dezsővel történt verekedése is. Most, hogy értesültem a régi feljegyzés alapján, hogyan alázták meg egykor a hatalmas csendőrpofonnal, érthetőnek találom, ha ebben a művészi formában vett elégtételt az egykori bántalmazásért. Igaz, a kép alapján rekonstruálható történet teljességgel realistának tűnik. Egyik fél ábrázolásában sincs semmi túlzás, elfogultság vagy pártosság, erőszakos ideologizálás. Már csak az a kérdés, hogy valóban 1950-es az élmény, vagy későbbi, esetleg a papája által elmondott sztori, ami a képet inspirálhatta?

Az ötvenes évekbeli „viselt dolgairól” szól egy kisebb anyag, ami megerősíti, hogy a *Dózsa Csanádon* c. rézkarca az Ernst Múzeumban szerepelt 1954-ben, s hogy már akkorról is vannak róla feljegyzett anyagok, publikációk, mert több kiállításon is szerepelt. A főiskolai anyag nagyon hiányos, az alapján úgy tűnik, hogy nem is végezte el. A törés, a kihagyás kétségtelen, ismerve Rákosi-korszakbeli történetét. A visszaút viszont teljes homályban marad, legalább is egyelőre. Pedig egy-két féléves tanulás nem lett volna elegendő arra, hogy olyan mesteri szinten elsajátítsa a rézmetszés technikáját. Korabeli PR-hoz pláne nem volt elég, márpedig az övé, fiatal kora ellenére, kimondottan kitűnő volt. A publikációk mindenütt grafikus művészként említik, ezt pedig nem érthette volna el a pusztá tehetségével. Az akadémiai tanulmányok mindenképpen kellene a művészi kibontakozáshoz. Kinek hány szemeszter, ez személyenként változó. Van egy cikk, amiben becsméri Rudit és a korabeli rézkarcterjesztéssel opponáló módszerét. A Népszabadság hoz le róla egy „oknyomozó” cikket, melyben a riporter azt deríti ki, hogy Rudinak saját terjesztő hálózata volt, megkerülve a Képcsarnok és a Művészeti Alap rendszerét, így külön keresethez jutva, ami bőségesen meghaladta az akkor szokásos keretet. Ez 1968-ban történt, a hírhedt csehszlovákiai bevonulás évében. Akkor nagyon szigorúan fogták az elvtársak a saját ellenzéküket, annyi bizonyos. Ez az a korszak, amikor az Illés zenekar tagjait felváltva rántják be katonának, hátha feladják a zenélést. Ekkor nyírják kopaszra Szörényi Szabolcsot, aki válaszként megírja kissé morgós *Kétszer voltam kopasz életemben* c. dalát. Rudinak is volt pár összecsapása a rendszer szemellenzős fanatikusaival, erre utal azoknak a színhelyeknek a lajstroma, ahol sorra megfordult és kitűnt tehetségével. A hatvanas évekbeli, akkor illegálisnak kikiáltott sokszorosítási módszer bevetésére az indíthatta, hogy a renomójának megfelelő környezetben akart élni, mindig belvárosi műteremlakásban lakott, aminek fenntartási költsége bizonyára magas volt, ám ott már megfelelő körülmények között fogadhatta a külföldről jelentkező vásárlókat, megrendelőket is. Magas volt az anyagköltség is, amivel dolgozott. Egyre nagyobb, egyre szebbre színezett rézkarcokat készített. Talán Dobi Piroska meg tudja mondani, milyen savval, milyen festékekkel dolgozott. Én erről soha nem hallottam, hiszen akkoriban már nem a rézkarcokat vették tőle, hanem a festményeket s talán gouache-okat. Mindezt azért szükséges megjegyezni, hogy érthető legyen, egy művész nem flancolásból akar nagy lábon élni, többet elérni az életben, mert hiú és nagyravágyó, hanem mert ezzel növelheti az eladásait, a művei értékét pedig már életében ő maga szabhatja meg. A sok utazás, a sokféle táj megörökítése, szálláshelyek, megélhetési költségek, nos, ez az, amire művészekkel kapcsolatban nem szokás gondolni. Mintha elvárás lenne, hogy aki művészkedik, az éljen meg az égi mannából...

Vásárhelyi őszi Tárlat, Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely

Tegnap jól kitoltam magammal, bár nem ez volt az eredeti szándékom. Találtam egy tanulmányt, melyet *dr. Nagy Imre* írt, a hódmezővásárhelyi *Tornyai János Múzeum* igazgatója, méghozzá a *Vásárhelyi Őszi Tárlat* történetéről, résztvevőiről. A kitolás nem ebben állt, mert a tanulmány nagyon érdekes, hanem abban, hogy valami régebbi programmal, más szisztémával rögzítették és töltötték fel az anyagot az Internetre, és amikor elmentettem, szanaszét szórta a szavakat, sorokat, betűket. Én viszont Miminek szántam elküldésre, így nekiláttam rendbe szedni a szétzilált anyagot. Nagyjából fél napom ráment, mire rendesen nézett ki, nyomtatásra készen, úgy belefáradtam, hogy aznapra feladtam minden további szellemi munkát, „csak” némi infót gyűjtöttem még be, szokás szerint. De fontos, hogy megvan, és ebből most a leglényegesebbet le is jegyzem. Bár egy korábbi fejezetben úgy említettem, a híres vidéki kiállítást eredetileg egy „felszabadulási” évfordulóra szánták, Nagy Imre írásából az derül ki, hogy ez csak csali volt. Az akkori igazgató úgy pályázta meg a lehetőséget, hogy erre a kétes hírű eseményre hivatkozott, és szovjet vendégművészeket invitált volna meg – formálisan. Hozzáfűzte aztán, hogy amennyiben a szovjet adminisztráció lassú volna ennek eléréséhez, akkor helyettük bevetnek fiatal művészeket, akiknek van elegendő anyaga egy kiállítás megrendezéséhez. Nos, az igazgató úr pontosan jól tájékozott volt az ügyben, mert a szovjet bürokrácia valóban igen lassú, nehézkes és gyanakvó volt, így a szovjet kiállítás elmaradt, helyettük állították ki a fiatal művészek kezdő munkáit, amelyek már a startnál nagyon is színvonalasnak mutatkoztak. Az eseményre *Szabó Iván* szobrászművész, a fiatal művészek akadémiai tanára készített egy Tornyai-émlékplakettet, amit első ízben 1954-ben adtak ki, és a továbbiakban is ez maradt a rendezvénysorozat szimbóluma, illetve állandó jutalma.

Szabó Iván: Tornyai emléklakett

Rudi már ekkor szerepelt a központi hatalom által csak renitenseknek ítélt ifjak között, akik előbb kiszorultak a fővárosi, tehát nagyobb hírverésre számítható kiállítások résztvevői közül, ám annál nagyobb renoméra tettek szert, miután a tárlatsorozat már befutott és országos hírnévre tett szert. Hiába ócsárolta egy közismert „nagy fej”, lósegg festőknek titulálva a vásárhelyi művészeket, mely titulust én momentán nem tudok pontosan értelmezni. A szöveg szerint ugyanis ez külön írva szerepel, ami a művészek leminősítésével azonos. Ezt a jelzöt rájuk aggatva annyit tesz, hogy alantasak, megvetésre méltóak, stb. Ha viszont csak elírás és egyébként egybe kellene írni a két szót, akkor annyit tesz, hogy a ló farát festik, tehát lovakat, figurálist, ami szemben áll a hatvanas években már erőteljesen terjedő absztrakt festészettel, s erről nem győzöm hangsúlyozni, menyi szélhámosságra adott lehetőséget. Sokan igenis visszaéltek vele, elfelejtettek vagy meg se tanultak festeni, rajzolni, viszont támadták azokat, akik tiszteletben tartották a reneszánsz hagyományokat, és igenis TUDTAK RAJZOLNI, FESTENI. Hát ezzel is bepillantottunk kicsit a korai évek világába, a magyarázatok, a korrajz pedig azért szükséges, gondolom én, mert a fiataloknak sejtelve sincs, milyen fojtott légkörű társadalomban élünk, s még azok is, akiket nem üldöztek, pereltek, tartóztattak le vagy tartottak ideiglenes őrizetben, úgy érezték, hogy valósággal elszorvasztják képességeiket. Nekem most lefoglalta fél napomat a vásárhelyi anyaggal való foglalatosság, de nem bánom, mert magam is betekintést nyerhettem annak a kornak a pokolbugyraiba, amelyben magam is fulladoztam, de a képzőművészek akkori gondjairól sejtelmem se volt. Most viszont, áttanulmányozva dr. Nagy Imre írását, már csak összeáll a kép, és egyértelművé lesz, hogyan szenvedtették sikeresen kortársaimat akkoriban. Mert azt ne feledjük, hogy a művészek életét és munkásságát is csak afféle „lófara perspektívából” szemlélő piti bürokraták sikerélményeit mindig a mások gáncsolása jelentette, és ahol most is megtűrik őket, ugyanennek a szemléletnek a mindennapi belterjessége van jelen, változatlanul.

Rum Attila művészettörténész

Mimi ígért egy másik dolgot, amit talán a Nemzeti Múzeumból szerzett be. Ez tartalmaz egy terjedelmes információs anyagot, Rudiról szóló sajtószemlét, melyben számos, róla írott kritika és ismertetés található. Ehhez *Rum Attila* művészettörténész segítségével jutott hozzá, és számos sajtóorgánumból gyűjtötte össze valaki. *Népszabadság, Magyar Nemzet, Művészet, Magyar Ifjúság, Kisalföld, Könyvbarát*, stb. A Kisalföldben megemlítik azt is, hogy Rudinak kiállítása volt Téten, s talán Győrben is, s hogy azóta foglalkozik többen a környékbeli tájakkal, azok ábrázolásával, amióta a felesége, Berta Erzszi a Győri Kisfaludy Színházban játszik. Szerepelt továbbá a Miskolci Biennálén, de emlékezetem szerint a Velencei Biennálén is, ahol az olaszok felfigyeltek tehetségére. Többször írtak róla az *ÉS*-ben (Élet és Irodalom), ami megint csak komoly rangot jelentett az akkori művészeti életben. Sokat mozgott művészkörökben, foglalkozott aktuális témákkal, de mindig saját világát alkotva, egyre azon az életművön dolgozva, amely később egységes egészzé állt össze, legfeljebb nem ismerjük sok részletét. Még én sem, aki olyan sokat tudtam meg róla, életéről és művészi felfogásáról. Nem tudnám kronografikus rendben megírni ezt a könyvet, és nem is szándékozom, mert az oknyomozásnak azt a metodikáját, amit én művelek, tovább szeretném adni másoknak. Talán ők is ki tudnak nyomozni fontos dolgokat ennek segítségével. Én pedig ezen a módon is rekonstruálok valamit abból, ami Rudi után maradt, de egyelőre úgy szállnak és lebegnek a darabkái a levegőben, akár a szinte súlytalan, apró pihék, melyeket semmiként sodor magával tova a szél. Nyárfaszöszök vagy pitypang-repülő, melyek termékeny talajba érve karcsú növénykét növesztenek semmi-magukból. Az egyik minden meleg évszak múltával elszárad, ám egyre hosszabb gyökeret növeszt, azzal kapaszkodik igen mélyre, kiirthatatlanul. A másikkól karcsú fa lesz, égbe nyúló, angyalok felé terjeszkedő, utánuk vágyakozó. Nő, egyre nő az egekbe, felhők csúcsába kapaszkodik, azok meg leereszkednek hozzá, vékony sugárban öntözik, permetezik, mire ő illatos olajat bocsát ki magából, megfűszerezve maga körül a levegőt. Éter felé illan, akár az eltávozó lélek, a Rudi lelke. Vissza-visszaüzen, megadva a megfelelő irányt, hol keresgéljünk tovább szertehagyott holmija, remekművei után. Az egész történetünk ennyi. Az egyre magasodó jegenye ágára olykor hófehér kócsag száll, rajta pihen, olyankor az ágak táncolva, játszadozva libegik körül az égi hírnökként érkező, hatalmas madarat. Micsoda történet! Ég felé, föld felé, magasba és mély felé terjeszkedve, kőbe és felhőbe kapaszkodva, fű közt állva vagy szélben táncolva, hajladozva, mindig valami égi szépet közvetítve. Ennyi a művészet, mely nem öncélú, hanem a Mindenható törvényeivel azonos értelmű. Nem akar meghökkenteni, de közölni akar valamit, amit azelőtt még nem tudtunk. Tanít, folyamatosan tanít, mint egy hatalmas delfin, vagy méltósággal járó-kelő, bölcs tanító, aki valahonnan Raffaello festményéről lépett le, egy-egy rövid látogatás erejéig. Mert a túlnanról érkező látogatók nem időzhetnek sokáig, útjuk mindig sietős, mondandójuk tömör. Bár nem köti úgy őket az idő szent vagy profán köteléke, mint a földi halandót, mégis takarékosan bánnak vele. A lent lakók pedig gyökereikkel törik a követ, mely porhanyós talajjá lesz munkájuk nyomán. A növények persze ezt jóval egyszerűbben csinálják. S nemcsak azért, mert lényük egyszerűbb, nem olyan komplikált, mint

az emberi lélek. Ők azonos szinten rezegnek a csillagokkal, a Világmindenséggel, míg az ember kiszakítja belőle magát, mert úgy hiszi, hogy ő most sokkal remekebbet alkot, mint maga a Legfőbb Alkotó. No, hát megpróbálja, zárjuk le a szentségtörő gondolatsort, melynek nem túl sok értelme van, ha maga a lázadás öncélú. Ahogyan az alkotás azon fajtájának sem, amely mutatványt akar, nem pedig Prométheuszként tüzet lopni az emberiség számára. Világosságot hozni azoknak, akik sötétségben és hidegben maradtak. A még csak fejlődőben levőknek, az utánunk botladozóknak. Mert ez is a feladat része. A művészet nemcsak alkot, hanem tanít is. Mindig tanít valami értelmeset. Ezért nem lehet vérbeli művészetnek tekinteni a bohóckodást, a másokon gúnyolódó pojáca-show-t. A művészet soha nem mond le tartásáról, méltóságáról. Miért olyan nehéz ezt megérteni?

Eger, 2016. december 11-12.

Ünnepi intermezzo

Mimi születésnapja. Délelőtt felhívom, felköszöntöm. A lapom „természetesen” még nem érkezett meg. Ismerve a pesti posta lajhár tempóját, az elsőbbségi feladás ellenére erre számítottam, ezért is telefonálok. Meg hát mostanában szinte naponta hívjuk egymást. Ő, újabb anyagokkal, én a beszámolóval, hol tartok a könyv írásával, s hogy miket találtam a neten, vagy hogy sikerült beszerezni egy-egy újabb képet. A tempómat igyekszem tartani, mivel az ünnepek közelegnek, s akkor háziasszonyi teendőim fognak lefoglalni. Nem tudom, mennyi időm jut majd az írásra, de megpróbálok formában maradni, és minden beérkező információt lejegyezni. Nos, Mimi ma 85 éves. Fantasztikus életerővel, energiával tevékenykedik, szinte mindenütt jelen van. Rendszeresen nyit meg kiállításokat, vesz részt művészeti eseményeken, méltó helyén van a kulturális életben. Nem melleleg segíti kutatásaimat, a Görög-életmű feltárását. Nem tudom, eszébe jut-e valakinek, hogy életműdíjjal jutalmazza, de nem ártana felhívni a kulturális nagyfőnökök figyelmét erre is. Kicsit eltöprengek. Miért hagynám ezt a feladatot másra, mikor Mimi nekem is nagylelkűen segít? Nem késlekedem. Levelet írok a Miniszterelnöknek, akinek mindig van figyelme a jó feladatokra. Próba szerencse. A folytatást majd meglátjuk.

Mission Art Galéria, kiállításmegnyitó. Jurecsko László és Kishonthy Zsolt tulajdonosok és Gabi, Csarnóné Szabó Gabriella, aki összeismertette Jarrowt Rudival

Küldök két részletet a könyvemből másik segítőmnek is, aki Mimi ajánlására és felkérésére keres ki nekem adatokat és publikációkat Rudival kapcsolatosan. Lélekben azért az ünneplő társasággal vagyok. Azokkal, akikkel nem tudok ma együtt lenni, mert nincs, aki elfuvarozzon Pestre. A *Mission Art Galéria* ugyanis kis ünnepséggel lepi meg Mimit ma délután. Én is a meghívottak között vagyok, de már korábban jeleztem, hogy nem mehetek. Helyettem az egyik unokatestvérem fogja köszönteni Mimit a helyszínen. Miminek is ő mutatott be, és voltaképpen az ő ötlete volt, hogy Mimitől kérjek segítséget a Görög-kutatáshoz. Tehát neki is köszönhető, hogy Rudi anyagának feltárása ilyen gyorsan és intenzíven beindult. Közvetítésre már nincs szükség, Mimi is, én is nagy vehemenciával láttunk a dolgunkhoz, s ami tőle telik, minden segítséget megad. A galéria tulajdonosával és személyzetével meg kellene már ismerkednem, mivel oda tervezzük az első kiállítást. Nekem vannak ugyan terveim, jobban mondva álmaim azt illetően, hogy máshol is felfigyelnek majd erre a bemutatkozási lehetőségre. Saját városomra gondolok, és kissé elszomorodom. Annak idején „boldogult felelős szerkesztő koromban”, parafrazálom a férfiak kissé fellengzős „boldogult úrfi koromban” fordulatát, elég sokat nyüzsögtem, hogy *Bodó Sándor* Egernek dedikált sorozatát elhozhassuk egy kiállításra. Bodó Sándor Amerikából telepedett haza textilművész feleségével. Figurálist festett, gyönyörűeket. Történelmi sorozata, Eger hősi korát megörökítendő, hozzám csak fényképek, reprodukciók formájában került el, ám azok is impozánsak voltak. Mindig úgy képzeltem, hogy az a város, amelynek történelmét ilyen szép formában őrizheti meg az utókor, viszonzza a gesztust, és meghívja egy kiállításra a művészt, s hogy megvásárolja tőle az illusztris festményeket. Nem így lett. Mindenholnan közömbösen hajtottak el, vagy csak tettek egy-két bizonytalan ígéretet, melyekről már elhangzásukkor tudni lehetett, soha nem fogják beváltani őket, mert nem is akarják. Így maradt ismeretlenül az egriek számára Bodó Sándor olajfestmény sorozata, és hasonlóképpen nem foglalkozik senki az én Egernek, Egerről írott szonett-ciklusommal sem, mellyel szeretett városom legkedvesebb helyeit örökítettem meg. Milyen pazarlóan bánik a mindenkori magyar jelenkor a vele élő tehetségeivel!

Bodó Sándor Egerről készített festményei egyike előtt

Mikor Rudi képei után keresgélek, továbbra is, változatlanul, éjszakánként vakoskodva, csak nézem azt a névsort, mely rendszeresen visszatér, vele együtt. Más népek boldogok lennének, ha csak a töredékét fel tudnák mutatni annak a művész-névsornak, ami nálunk talonban hever. Ha lenne ennyi tehetséges művészünk. Nálunk meg padláson, kidobva hevernek szépséges műalkotások, aukciók közönsége észre se veszi, nem reagál rájuk, ócskások kezére jut sok műalkotás, melyek már csak azért is több figyelmet érdemelnének, mert a művészek sok időt, energiát öltek bele és tehetségük megannyi sziporkáját csillantották fel bennük. Nyilván nem azért, hogy közömbös és unatkozó közönség forduljon félre fanyalogva láttukon (vagy nem-láttukon). De hagyjuk is ezt... ne zsörtölődjünk, hanem tevékenykedjünk! *Makovecz Imre* is mindig erre hívta fel a figyelmet, a túl sok siránkozásra, mely a kommunizmus bukása után is jellemzi honfitársainkat. A felemelő feladat, melyet ezzel a munkával hirtelenül kaptam, nem teszi lehetővé, hogy leragadjak holmi részletkérdéseknél, mások negatív érzéseinél, frusztrációinál, hanem úgy gyorsít, akár az élő szervezetet az enzim.

Makovecz Imre, akit a világ első három építésze közt jegyzett a szakma

Van még jó pár felhívható vagy újra hívandó személy és várom azt a küldeményt, amit Mimi ígért nekem, további feldolgozásra. Minden adat lényeges. A legkisebb morzsa, jelentéktelennek tűnő momentum számít, mert ezekből fog összeállni az egységes kép. Ma délelőtt átolvastam két korábbi részletet ebből a könyvből. Kicsit javítottam rajtuk, majd elküldtem M.M.-nak, mintegy illusztráció gyanánt, miért nem tudok, és nem is akarok szabályos monográfiát készíteni abból a most még képlékeny és hiányos anyagból, ami rendelkezésemre áll. Rendhagyó művészről hogyan írhatna akadémikusan szabályos művet egy másik rendhagyó személyiség? Egyikünket se lehetett belegyömöszölni semmiféle skatulyába. A művész az művész, a tudós meg tudós. Egyiktől se lehet

elvárni, hogy valaki más bőrébe bújjon bele, és megjátssza magát, mintha mégis olyan lenne, mintha... Ez a művirág kategóriája, hozzánk méltatlan.

Tegnap átléptem a bűvös határt, amellyel terjedelmi határt szabtam ennek a könyvnek, a tervezett felezővonalat. Nem magam miatt, én nem leszek lusta megírni, ha kétannyi anyagot találunk is még fel, hanem mert ismerem a mai közönség dimenzionális korlátait. Bár a művészetet nem lehet rófre, kilóra mérni, mégis van valamilyen földi mérték, amely körülhatárolja a műalkotást is, a maga földi módján. Isten morzsái az istentelenek tenyerén? Még ne ítélkezzünk! A műértőnek és műkritikusnak nem az a feladata, hogy a közönséget minősítse, hanem a művészt és műalkotásait. Van épp elég teendő ezzel kapcsolatban is. Legelőször is azt, hogy Jarrow-val tisztázzam, mekkora a figurális életmű, mert ő azt feltételezi, hogy Rudi absztrakt festészettel foglalkozott elsősorban, s hogy szerinte *Fortunato Depero* hatott rá a legerőteljesebben. Mindaz, amit most kiállítási anyagként „felhajtottunk”, mindennek az ellenkezőjét bizonyítja. A nagyon is reneszánsz egyéniséget, aki véletlenül se a torzat és formátlant kedvelte és hajtotta, hanem a legszebbet és legformásabbat, mely számára Erzszi formás, izmos testében nyilvánult meg, majd az ő elvesztése után, más asszonyokban, modellekben. Sem bájos színész nő feleségét, sem az imádott magyar tájat nem lehetett kockákkal és egyéb mértani idomokkal kifejeznie. A BWANA világa később jött, mikor már ismét a sarkában voltak a pribékek, a fáradhatatlanok, vérebként, kitartó kopóként utána kajtató önjelölt, önkéntes, mesterségüket nagy élvezettel végző, aljas alakok. Azt már valóban absztrahálta, nem idealizálta, mert nem is lehetett. Tudjuk jól, mi lett abból, amikor a szocreál lihegő megszállottjai úgymond megszállták a művészeti életet. Nagy össznépi undor. Nekik sikerélmény, másoknak tehetetlen düh, mely kit jó messzire üldözött el innen, kit maradni késztetett, akár a Katona által említett machinák kerekeit. A teljes meghasonlottságra, alkoholizmusra, szenvedélybetegségekre, mint sok művészt.

S hogy milyen lehetett az Erzszi élete Rudi távozása után? Korábban már vázoltam. Most csak egy újabb adalék. Mimi hallotta valakitől, hogy Erzszi öngyilkos lett. Hat évvel Rudi híres kiűzése után a szabad világba. Talán mert nem bírta elviselni a rákbetegség utolsó stádiumában jelentkező, borzalmas fájdalmakat, feltételezem én. Vagy, mert a lelki teher volt túl nagy rajta, mert sokat zaklathatták, miután magára maradt. Mert egy darabig még bízhattak benne mindketten, hogy valahol, valamikor még találkozhatnak, de aztán csak az ellenkezője lett igaz. Most Bernstein híres *Somewhere* c. dalára gondolok, ami utóbb bejött. Egy sikeres házasságot, egy őt imádó férjet nem lehet csak úgy leírni, mert a korszak honi hatalmasainak szándéka szerint kettejük között végleg bezárult a vasfüggöny. S ki tudja megmagyarázni vagy elfogadtatni a normálisan gondolkodó emberrel, hogy mindez így volt helyes? Vagy hogy nem is volt igaz, csak az érintettek túlozzák el a dolgot. Pinochet lányára gondolok, aki teljes agyimosottsággal, nagy lendületesen bizonygatta az őt kérdező magyar riportereknek, hogy az ő apja nem is volt diktátor, és amit mi a híradókban láttunk, nem is volt igaz... Vagyis hogy mi vagyunk a vakok (elvakultak), s nem ő. Ezek szerint nemcsak a kommunizmus olyan, mint az elmebaj, hogy csak beleesni lehet, abból kigyógyulni többé soha. Minden gyilkos rendszer megszedi a maga áldozatait. A katonai diktatúrák is, vagy csak azok igazán! És ami döbbenetes: mindkét oldalon!

Eger, 2016. december 12.

Sajtófigyelő és kudarcos képvásárlás

Tegnap újabb képet rendeltem. A hirdetésre jelentkezve megpróbáltam megegyezni az eladóval, hogy a vételár előre utalása után elküldi nekem a becsomagolt képet. Megadom a címemet, telefonomat, vissza is hívnak, mert tisztázni kell, melyik csomagküldő szolgálatra bízják a különleges remekművet, egy újabb angyali perspektívából ábrázolt tájképet, *Esztergom* címmel. Kétfajta rézkarc is fut a neten ezzel a címmel, de a mostani olyan, akár egy légi felvétel. A nagymamájától örökölte valaki, és nem tudja megtartani, mert kis lakásban lakik és nincs hozzá helye. A fiatalasszony tájékozatlan a csomagolásban, de elmagyarázom neki, hogyan védheti meg a képet a sérüléstől. Később viszont visszahív, teljesen kiborulva, hogy mikor le akarta szedni, akkor lezuhant, mármint ő is, meg a rézkarc is, és a kép kettéhasadt. Nagyon megütötte magát, teljesen magán kívül van, és sajnálkozva köszönünk el egymástól. Később átgondolom a dolgot, hátha meg lehetne szerezni értékcsökkenten, mert a történetek után valószínűleg kidobják a szemétre a sérülést okozó tárgyat. Nem válaszolnak a hívásomra, de másnap is próbálkozom, eredménytelenül. Még nem adtam fel, újra fogom hívni. Mindezt azért, mert nagy veszteségnek tartanám, ha egy műalkotás megsemmisülne, holott szakember kezében esetleg restaurálható is lenne. Mások másként látják a dolgot. Csak a saját sérülés, fájdalom számít, a nagymama öröksége, amit ő még nagy becsben tartott, az örökösök viszont már nem. Leírták. Nem foglalkoznak vele többet.

A másik eladó is hallgat, akitől az *Alkony* c. rézkarcot vettem. Már átutaltuk neki a pénzt, s várom, mikorra jelzi a küldést. Ünnepe előtt nagy a forgalom mindenhol, s neki, miután már megkapta a pénzt, már nem is olyan sürgős, hogy elküldje. Pedig gondolhatna arra is, hogy esetleg karácsonyi ajándéknak szánom a műtárgyat. Ismét rákérdezek az internetes piacon keresztül, mikorra várhatom Rudi képét, de egyelőre nagy hallgatás. Talán ez most nem a beszerzések ideje, hanem valóban az adventi befelé fordulásé. Nekem viszont nem lehet lazsálnom, így is kimaradhat hosszabb idő is, amíg ismét hozzájutok a témához.

Mimi küldeménye érkezik meg, *Rum Attila* művészettörténész gyűjtése a korabeli sajtófigyelőből. Kiderül, hogy nagyon szép PR-ja volt Rudinak, s mindez, valamint az, ahogyan a kritikusok írnak róla, az én véleményemet erősíti meg. Korának egyik legtehetségesebb grafikusművészenek tartották, merthogy az is volt. Engem igazol abban is, hogy egyes képeit mágikus realistának nevezem. A *Kisalföld* újságírója, *Szapudi András* nagy mágusnak nevezi Rudit. 1968 júniusában volt kiállítása Téten és Kapuváron, de a kritikus feljegyzi, hogy Európa fővárosaiban, Dél-Amerikában és Irakban is rendezett kiállításokat azelőtt. Ahogy a képek alapján írtam, ez a teljes siker korszaka életében. Megerősítenek ezek az írások, amelyeket most kézhez kaptam, hogy a korábban már kinézett képek, a *Távoli kikötő*, *A szerelem városa* és az *Anonymus* feltétlenül beszerzendők. Az említett szocreál típusú képek viszont többnyire megvannak a Konstantin Lászlótól kapott anyagban, másrészt beszerezhetők az egyik galériástól viszonylag olcsón, hacsak időközben nem emelte az árakat. Nagy hiányérzetet hagy bennem az, hogy a cikkekben emlegetett képeinek nagy részét nem ismerem, de főként az, hogy fogalmam sincsen, honnan lehetne előkeríteni őket. Klasszikusok esetében bemegy az ember egy múzeumba és rákérdez, vagy a mostani technikák birtokában letölti az anyagát az Internetről, majd átböngészi őket, de Rudi esetében ez nem megy. Legalább is egyelőre nem. Reménykedem viszont, hogy a mostani „fogás” történetéhez hasonlóan modernebb elérési lehetőség is bejön idővel. A mai nap a művésztárs sikere fölötti öröme: annyi publikáció jelent meg róla, már az 50-es évektől fogva, majd a 60-as évekkel bezárólag a honi sajtóban, hogy azt mások, kortársak, riválisok megirigyelhetnék. Rudi kemény és kíméletlen fogalmazásmódja, melynek egyedüli oka mindig az igazság pontos megfogalmazása és kimondása volt, sérthette az egyre terebélyesedő

talpnyalói rendszer híveit. Ezen nincs mit csodálkozni, legfeljebb ki-ki vérmérséklete szerint foglal állást. Az meg, hogy én is így nevezem őket, csak azt igazolja, hogy van mit kritizálni rajtuk.

A most kapott fénymásolt anyagban a kritikák mellett kiállítások jegyzéke található. Biztos vagyok benne, ismerve Rudi vitalitását és művészi ambícióit, hogy ez nagyon is hiányos anyag. Bizonyosan szerepelt ő sokfelé, országosan is. A visszakeresésben komoly akadály, hogy az akkor virágzó életű művelődési házakat a rendszerváltás után felszámolták, privatizálták, az anyaguk, ki tudja, hová lett? Három lapon a képek szépen kivehetők: az Élet és Irodalomban szerepelt a *Női fej* c. rézkarcával, valamint a *Tanulmány* cíművel. Az utóbbit láthatjuk a két női akton, hogy vonzódása a teltebb idomokhoz nem volt afféle legenda. Telt, de arányos, egészítsük ki a ma már maliciózusnak mondható megjegyzést. A *Tanulmány* c. rajzot a *BWANA* előtanulmányának is tekinthetjük, hiszen a lányok fején tehénzarvszerű kinövések. Ők is ugyanannak a nagy rézkarcnak az előzetesei (vagy epizodistái) lehetnek, melyben Erzsivel közös történetüket, vagy annak epizódjait összegezte Rudi, és amely tele van szimbolikus utalásokkal, furcsa, nem evilági alakokkal, Rudi képzelete szüleményeivel. A női fej pedig az Anonymus képi világához kapcsolódik. Ezen is egy olyan nőt ábrázol, aki mintha extázisban lenne. A nyitott száj inkább sóhajt, mint énekel. Csak ez nem áll fejen, mint az Anonymus központi figurája, hanem szemből láttatja Rudi.

A *Rimbaud illusztráció*, mely szintén az ÉS-ben szerepelt 1965-ben, viszonylag tűrhetően látni engedi az egykor sikeres Görög-mű egyik darabját. A háttérben sokvitorlás tengerjáró hajó, már kibontott vitorlával, mégis egészen közel a parton üldögélő költőhöz, aki valósággal belemereng a tenger vizébe. A víz fölött, vagy abban, hal tűnik tova, s mintha a költő kölyökszeni kezéből csusszant volna ki. Rimbaud már vágyódik a tenger után, egy hosszabb tengeri útra, de még egyelőre a parton marad. A nagy hajó közeledik felé, vagy már távolodik, mintegy elvágyódása jelképeként. Utóbb aztán el is tűnt a hajózástörténet nagy ismeretlenségében, mármint Rimbaud. Megírta, amit kellett, utána belevetette magát a matrózok durva világába, talán valami pénzszerzési vágytól hajtva, de az is meglehet, hogy csak hajlama szerint, az azonos neműek világában elegyedve, ahol mindig is lenni szeretett volna. De mindez csupán feltételezés, mert a valódi történetet senki nem ismeri. Ránézésre statikus a kép, de igazából nagyon mozgalmas ez is, mint annyi Görög-műalkotás. Ez Rudi egyik titka: ahogyan az állókép egyszer csak megelevenedik és mozogni kezd, a maga teljes dinamikájával, a szemünk előtt. A mágia része, amire a cikkíró Szapudi utalt, de konkrétan megfogalmazni nem tudta, vagy másként látta. Ne feledjük: a 60-as években, amikor ez a cikk megjelent, még nagyon is sikamlós témának számított a mágia. Emlegetni se lehetett, nemhogy részletes elemzésébe belemenni!

A *Földművelő* c. lapban egy érdekes írás jelent meg Rudiról és a rézkarckészítés technikájáról. Ennek illusztrációja a hajóépítésről szóló rézkarc (talán ugyanaz, amit Konstantin Lászlótól kaptam). Ebben a –cz– aláírással közlő szerző két fontos technikai kérdést elemez: a rézkarcmetészt és hajóépítését. Mindkettő izgalmas feladat, Rudi szemében a mesteremberek világa is izgalmas képekben jelenik meg. Gyerekkorában láthatott is sokfelét maga körül, vagy ahogyan a felnőttek körül téblábolt és kíváncsian megfigyelt mindent, ami vizuálisan megjegyezhető volt. Rajzmesterként is elbizonytalanodott olykor, ez tetten érhető több munkájában, valamint az Erzsivel kapcsolatos gyászfeldolgozásában, emlékeim szerint. Többnyire azonban a biztos vonalvezetés jellemzi, ahogyan a világ dolgait, kisgyermekkorától fogva, nagyon férfiasan látta.

Eger, 2016. december 14.

Görög Rezső: Hajógyár

Görög Rezső: hajógyár (részlet)

Görög Rezső: Hajógyár (részlet)

Sokféle anyag szükségeltetett a rézkarckészítéshez, s feltételezem, hogy a méhviasz beszerzése céljából pl. kellett a vidéki utak. Rudi minden lehetőséget megragadott. Mivel kétszeresen kitaszított volt, majd kétszeresen felemelt, ez az életérzés mélyen beleivódott, és arra készítette, hogy mindennek maga nézzen utána, azaz gondoskodó legyen, úgy a maga, mint a vele élők számára. Magyarán szólva: a jég hátán is megélt. Az egyik cikkben arról írnak, hogy Rudit 1950-ben eltávolították a Főiskoláról, maga se tudja, miért. Ennek ellenére tanult és tanult, a nagymarosi főiskola vendégtársa lett. Itt most ellentmondást érzek az általa elmondottak és a cikk által feltártak között. Legalább is azt nem tudom, mikor volt ez. Pár év továbbra is homályban marad. Hogy képzett volt szakmailag, az kétségtelen. Az is, hogy művelt volt. Egy másik feljegyzés szerint Rudinak vidéki háza volt. Kérdés, hogy hol, és hogy ez mikor volt? Kezdő korában, vagy később, mikor már befutott? Esetleg azt a környéket ábrázolja a *Kisduna* c. rézkarca? Örökölte valamelyik nagyszülőjétől, vagy maga vette? Mivel a kortársai keveset tudtak a magánéletéről, egyelőre nincs kitől megkérdezni. Mellesleg arról se tudtam, hogy *Nagymaroson* működött *Képzőművészeti Főiskola*, amit népi kollégiumnak aposztrofálnak az írásban.

Pap Gyula: Önarckép

Átnézem, amit lehet, a nagymarosi iskoláról, melynek alapítója *Pap Gyula* grafikus, iparművész volt. Pap Gyulának is mozgalmas élete volt, első világháborús tapasztalatai a baloldali mozgalmak felé tölték. Talán emiatt is emigrált Bécsbe 1919-ben, mint sokan a magyar értelmiség soraiból. Mivel ezeket a kivándorlásokat meglehetősen szűkszavúan kezeli, inkább takargatja mindkét oldal, régi feltételezésemet látom megerősítve, hogy a világháborúban való kénytelen részvétel, majd az egész országot sújtó trauma lehetett az oka az értelmiségiek korai fellángolásának, majd a felismerés utáni elfordulásnak. Az újnak, modernnek előadott, gyakran elhazudott eszmék elkápráztatták a művészeket, mert a régi monarchikus társadalom nagyon is elkorhadt már. Helyette mindenképpen új kellett, bár azt nem hinném, hogy széles tömegek támogatták volna a forradalmi eszméket és a vörös különítményesek vérengzéseit. Ez csak afféle utólag kreált mítosz, a kommunisták öngazolás-kereső, kétségbeesett, máskor nagyképű próbálkozásai. Tagadni viszont értelmetlen és hiábavaló kísérlet volna, hogy a tanácsköztársaságnak nevezett újgyarmatosító erőlködés hány értelmes embert elkábított. Eleinte. Mert aztán megmaradt a buták és műveletlenek ideológiájának és politikai gyakorlatának. *Pap Gyula*, aki Rudi mestere is lehetett Nagymaroson, lehetett ilyen hatással tanítványaira, bár Rudi otthonról is ezt az indítást kapta. Rudi korai rézkarcai, a szocreál sorozat (*Prónay, Héjjas, Új rend, Harc a monitorokkal, Az Antant ellen, Ellenforradalom, Utolsó töltenyig*, stb.) is efféle hatást mutatnak.

Ma megérkezett a következő kép, *Alkony* címmel, mely szerintem a *Falu* c. kép egyik variánsa, esetleg más címen kiadott nyomata. Régi, eredeti keretben van, szerényen díszített, de a hátsó papírborítás nagyon elérett rajta, ahogy hozzáértem csomagbontás közben, több helyen felrepedt, cseréltetni kell. De nagyon örülök neki, mert ez már az 1963-as kiállítás anyagát idézi. Ötvenes évekbeli nyomtat, mert fekete, amellyel korai munkája lehetett Rudinak, még kiforratlan technikával és képiséggel. Az életműve azon korszakát viszont jól jelzi.

Este beszéltem egy szakértővel, mik lettek volna az esélyei egy restaurálásnak, és úgy véli, hogy lenne rá mód. Én is úgy gondoltam, ezért szerettem volna újabb ajánlatot tenni a megsérült *Esztergomra*, ami ritka szép képnek mutatkozott. Ki tudja, talán később meggondolja magát. Csak időközben ki ne dobja szegény képet! Az emberek olyan érzéketlenül tudnak bánni tárgyakkal, ha azok nem kedvesek vagy közömbösek a számukra. Engem pedig elborzaszt a gondolat, hogy egy különleges műalkotást megsemmisíthetnek hozzá nem értő emberek. Nem magamnak akartam megszerezni a rézkarcot, hanem múzeum számára, hogy minél teljesebb legyen a Görög-életmű, ott pedig szakértő kezek hozták volna helyre, amennyire lehet. Mimit egyelőre nem találok, hogy tőle is tanácsot kérjek. Valószínűleg elutazott az ünnepekre. Bizonyára ő is a vásárlás mellett szavazna, amire egyelőre kilátás sincsen. Kacsintgatok viszont egy tájképre, a *Balatoni tájra*, aminek úgy a színe, mint a kompozíciója nagyon tetszik. Ugyanakkor ott motoszkál folyton a fülemben az 1963-as kiállítás most elérhető pár darabjának gondolata is, de minddel nem bírok egyelőre. S egyúttal vacillálok a szép és gyönyörködtető választék, meg a mágikus realista darabok, illetve a korai művek lehetősége között. Nem igazán tudom, melyikre kellene rákattintani, hogy el ne mulasszam. No, Rudi, most adj tanácsot!...

Görög Rezső: Balatoni táj

Az *Alkony*nak neki kell még ülnöm, hogy áttanulmányozzam. Eléggé sötét nyomtat, fekete-fehér, és ezt össze akarom hasonlítani a *Falu* c. rézkarral. Közben vadászatok más képekre is, bár az az érzésem, hogy ez most nem a nagy beszerzések ideje számomra. Faluvégi ház vagy tanya, egy magányos épület áll rajta, a felfelé ívelő parton útmenti korlátok. Már szürkül, és a kép részletei nem nagyon látszanak. Mindez adódhat a nyomtat minőségéből is, az akkori technika hiányosságából, de nem tudom egyedül eldönteni ezt sem. Több ház emelkedik ki a sötétbe boruló tájból. Az előtérben nagyobb ház, mellette nyitott pajta, ahová bevezeti a kocsiból már kifogott lovát a gazda. Ló és ember kapcsolata szeretettel. Az udvaron hatalmas szalmaboglya, mögötte még annál is magasabb

fa, formája alapján talán eperfa, magyar udvarokban a kacsák kedvence a lehullott gyümölcse. Kissé távolabb, az alkony utáni szürkületben több ház kontúrja húzódik meg csendesen. Minden fölött a csendes megbékélés, az esti nyugalom, munka utáni fáradtság hangulata. Nem vagyok biztos benne, csak feltételezem, hogy nem tiszta fekete festéket használt Rudi a nyomat készítésekor, mert az egésznek kissé kékesen tükröződő a fénye. Esetleg a nyomóhengeren maradt némi kék anyag az előző nyomat készítése után. Kicsit bizonytalankodom, hogy aztán majd hirtelenjében elcsípjem a megfelelő megoldást. Lappang a Konstantin Lászlótól kapott anyag is valahol a gépben, nem találok. Pedig szívesen átnézném azt is, már csak azért is, hogy további címekkel gyarapítsam az eddig feltalált Görög-művek lajstromát. Ha ezt Tizianóval vagy Rembrandttal csinálnám, mindenki megértené, de egyelőre többnyire csak a hűmmögéseket hallom, meg a kétkedő megjegyzéseket, hátha mégse olyan értékes, mégse olyan jelentős, csak én vagyok elfogult vele szemben. Nem ismernek. Ha az igazságról van szó, elég kíméletlen tudok lenni én is. Ahogyan Rudi is volt. Ez közös vonásunk. Egy égi régióra vall, ahonnan elindultunk egykor földi küldetésre. Rudi húsz évvel korábban, én később. A küldetés viszont még tart, s nemcsak az enyém. Rudi sugallatait igénylem, hogy meg tudjam oldani ennek a misszióknak a kétséges epizódjait. Minden prózai, földi feladatom mellett fontos ez nekem. Gyakran érzem is, hogy segít. Ezt nem mindenki érti, én pedig nem magyarázkodom. Megyek tovább az úton, amiről most egészen bizonyosan tudom, hogy ez csakis az enyém. Az ember élete során olyan sokat tévelyeg, amíg rá nem lel a neki szánt útra és feladatra, de amikor rátalál, bizonyosan tudja vagy érzi, hogy most jó úton jár. Mások összevissza rohangálnak egész életük során és belevesznek a részletkérdésekbe, ahelyett, hogy a dolgukra koncentrálnának. Emiatt nem látják a fától az erdőt, azaz a feladat helyett a nyüzsgés tölti ki az életüket. Én szerencsésnek mondom magamat, hogy ilyen szép feladatot kaptam. Inspirál, újabb és újabb tanulmányokra sarkall, és ez színessé teszi az egyhangú napokat is.

Eger, 2016. december 15.

Újabb fogás

Az este sokat hezitáltam, míg végre rászántam magamat egy újabb vásárlásra, a korábban már említett *Balatoni tájra*. Mivel többen is adnak karácsonyi kedvezményt, rákérdezek, itt is kaphatnék-e. Azon kívül vissza kell tetetni a korábbi forgalmazó lapjára, hogy a vétel formálisan is rendben legyen. Ma reggelre megjön a válasz: annyi kedvezményt kapok, hogy az eladó fizeti a postázás költségét. Hát ez mondjuk kevesebb, mint amit a többiek adnak (25%), de belemegyek és megrendelem a képet. Most várok a válaszra. Ez már csak az utalás és postázás körülményeinek tisztázásából áll. Az ügyletet a jövő héten rendezni tudjuk.

Éjszakai böngészéseim közben felbukkan egy régebbi kép hirdetése is: az *Erdőszélen*. Minimális áron kínálják, de az árakat most részben a pénztárcámhoz mérve kell nézni, másrészt egyik fő szempont a kiállítás anyagának gyarapítása. Ezen még tűnődöm. Pár napon belül lejár egy másik kép hirdetési határideje is. Az színes, a cím elmosódott, de szerintem *Szűnyogos*. Van min töprengeni, csak legyen miből ugrálni... Karácsonyi beszerzések idejét éljük, nemcsak erre kell tartalékolni.

Mimivel tudtam beszélni tegnap. Elmeséltem neki a tönkretett kép történetét. Az eladó most rám haragszik, pedig nem én vertem le a nehéz furnér alapra erősített képet. A telefont fel se veszi, vagy

rögtön ki is nyomja, ami elég bárdolatlan viselkedés, még a mai, rohanó és egymás iránt nem túl kíméletes világban is. Ma reggel arra a gondolatra jutok, hogy megkérem Mimit, hátha vele szóba állnak és meg tudja szerezni a valamelyest még menthető képet, de nem érem el. Vendégei vannak, azokkal járhatja a várost. Több képre is találok kedvezményes ajánlatot, de az 1963-as kiállítás anyagában szereplőkre nem. Valamit tudnak az eladók is, nemcsak én☺)) Sikerül beszélnem Mimivel, elvállalja az ügyletet, de ő se jár sikerrel. A kis hölgy nagyon mogorva, kommentálja ő utóbb. Nincs már meg a kép. Képes volt megsemmisíteni, esetleg jobb esetben megmaradt, másnak passzolta el, és valahol még felbukkanhat. Korunk egyik főbűne a közöny, megint visszaköszön.

Eger, 2016. december 17.

Elújságolom viszont Miminek, hogy alkuszom egy másik képre, a *Balatoni tájra*. Ezt sikerül is lelevelezni mára. Megkapom a számlaszámot, a hét elején utalhatom az árát. Kis kedvezményt kapok rá, nem kell fizetnem a szállítási költséget, ezt most az eladó állja. A többiek nagyobb karácsonyi kedvezményt adnak ugyan, de a képek alapján úgy ítélem, hogy ez sokkal jobb állapotban van, mint a mások által árleszállítási akcióban kínált darabok. Miminek megígérem azt is, hogy kigyűjtöm neki azoknak a daraboknak a jegyzékét, amiket esetleg ő helyben beszerezhet. Ez mai feladatomban az íráson kívül. Tegnap lemaradtam az irodalmi tevékenységekkel, mert színházba készülve, előre dolgoztam a háztartási munkáimmal. Az este próbáltam még böngészni a Görög-képek után, de már túl fáradt voltam hozzá, ez mára maradt.

Egy egészen mellékes időjárás feljegyzés. A könyv elején még kánikula volt, most gyönyörű zúzmarás a táj. Nappal nemhogy melegedne kicsit az idő, hanem még tovább süllyed a hőmérséklet. Bentről nézve festői látvány, szép háttérrel ad az íráshoz.

Eger, Érsekkert

Összeállítottam pár címet és műalkotást, amiket Miminek adok át, hátha ő személyesen többet tud intézni Pesten. Egyelőre nem jutok sokkal előbbre, mert Mimit nem találom, az árendmények pedig csak pár napra szólnak. Eldöntöttem, hogy megveszem az *Anonymust* is, de a rendszer kekeckedik velem. Előzetesen tudni akarom, helyi eladóról van-e szó, mert akkor nem fizetek szállítási költséget. Ennek ellenére a felkínált opciók megkövetelik, máris közöljem előzetesen, hogyan fizetek és el akarom-e küldetni a képet. Remélem, az ügyintézőjük felfogja majd, amit ma írtam nekik, és karácsony előtt le tudom bonyolítani az ügyletet. A *Baltoni táj* tulajdonosa csak holnap reggeli utalás esetén garantálja, hogy karácsony előtt ideér a műtárgy, amit meg én nem tudok garantálni, hogy addig menni fog. Ha pl. ónos eső esik, amivel jó ideje fenyegetőznek, akkor ki nem teszem a lábamat itthonról. Kis bonyodalom, de majd megoldódik hamarosan.

Eger, 2016. december 18.

A képeket már nem fogom megkapni karácsony előtt, mert csak a hét közepén megy az utalás. Mindegy, annyit már kivárok. Végül megegyeztem az *Anonymusról* is, ráadásul az itt helyben van valakinél, tehát érte mehetünk. Ez is rendeződni látszik. Mimivel estére tudok beszélni, akkor tudom meg, vállalja-e a pesti képek vételét. Mostani tevékenységem átment egy műkereskedőbe, de nem bánom, mert gyűlik a kiállítás anyaga. A leértékelt *Kisduna* és a hamarosan lejáró akciós *Szúnyogos* izgatja a fantáziámat. Ezekről gyorsan kell dönteni, nehogy kifussunk a határidőkből. Bár tudom, a rézkarcra nincsen manapság kereslet, a galériások se szívesen foglalkoznak vele, azért folytatom a keresést. Abban reménykedem, hogy az egi címen kereskedőt találok, aki tud még szerezni Görög-műveket. A szándékomat ugyan nem akarom tudatni vele, nehogy erre való tekintettel felferje az árakat, de majd meglátjuk. Nagyjából abban lehet bízni, hogy mivel kiment a divatból a rézkarc, nem sokan akarnak ilyet ajándékozni karácsonyra, tehát utóbb még kifoghatom. Talán nem ítélt el a Kedves Olvasó ezért a kis taktikázásért, de gondolja végig: máskülönben hogy hozhatnám össze sikeresen azt a kiállítást, amire más csak besétál, nézelődik kicsit, majd távozik, esetleg, ha kedve támad, vásárol is a bemutatott műalkotásokból?... Más az én ráfordításom és befektetésem, és megint más azé, aki csak elfogadja a készlet.

Közben rájövök, miért nem megy most az írás. Hát persze. Amin most agyalok, az nagyrészt valami spekuláció: hogyan és honnan tudnám megszerezni a hiányzó darabokat? Nem mellesleg, mennyiért. Ezek részletei: kinek, hová utaljam az árát? Lehet-e egyezkedni az árakon? S mindezt, betartva az internetes kereskedés szabályait, amikben nem vagyok túlzottan jártos. A művészet elvont, jobb féltékés tevékenység, a kereskedés meg abszolút a két lábbal a földön járás műfaja, épp az ellenoldalon. Nos, hát ez a kettő üti most egymást. Valamit valamiért.

A két agyfélteke funkciói

Elővettem egy régi interjút, amit elmentettem, és a korabeli (50-es, 60-as évekbeli) grafikáról szólt. Valamire felfigyeltem, ami korábban elkerülte a figyelmemet. Az interjúalany, *Darvas Árpád* grafikus említi, hogy Bagdadban és Peruban is vett részt kiállításokon, 1970 táján. Az egybeesés talán nem véletlen. Rudi is járt ugyanezekben a helyeken, csak azt nem tudtam pontosan, hogy Dél-Amerikának melyik országában. Darvas Árpád említi, hogy Peruban borzalmas körülmények vártak rájuk. Egy lepusztult helyiséget kaptak valahol Limában, valami garázsféle lehetett, csupa olaj volt benne minden. Nekiláttak, hogy kipofozzák, de még az is nagy nehézségekbe került, hogy bejárják a környéket festékek után. Mármint hogy kifessék a „kiállítótermet”. Nem is lett belőle sok. Sikerük se volt, és nekik is elment a kedvük az egésztől. Mindez egybevág azzal, amit korábban a szegedi egyetem Latin-Amerika Tanszék tanáráról, Anderle Ádámtól hallottam. Peruban és Bolíviában borzasztó elmaradott viszonyok uralkodtak akkoriban (70-es évek). Ő ösztöndíjjal járt kint, és elborzadt azon, amit tapasztalt. Nemkülönben én, aki talán ugyanabban az évben láttam *A világ szégyene* c. olasz filmet, bőséges dokumentumanyaggal, hol, milyen formában nyomorognak az emberek.

A nemzetközi kiállításokat feltehetőleg itthonról szervezték, a jelek szerint látatlanban megegyezve a részletekről. Olyan ez, akár a „no name” utazási irodáknál: mindent megígérnek, de a helyszínre érkezve már nem fordulnak vissza az utasok, legfeljebb utólag reklamálnak, rossz esetben perelnek. Mivel tudjuk, hogy a kommunista felfogás alpból mennyiségre koncentrál és keveset, vagy semennyit nem ad a minőségre, így a nemzetközinek kikiáltott kiállítások egy része is ilyen lehetett. Európán kívül nem sokat tudtak a távoli országokról és az ott uralkodó viszonyokról. A delegációk megegyeztek egymással valami homályos dologban, esetleg a tolmács se állt a helyzet magaslatán. A velük tartó nagyfőnökök leléptek valahová nyaralni, jobb helyekre, a művészek meg csináltak, amit tudtak azalatt, a nekik kijelölt helyeken. Diákcsera-egyezmények már voltak akkoriban, de egymás hazáját ismerni, úgy értem, alaposan, reálisan, minden előnyös és hátrányos körülményt is megtapasztalva, még nem. A harmadik világbeli jövevényt szívesen látták, mert hozzájuk képest mi már Krózusnak tűntünk, tehát az elvtársak megjátszhatták magukat előttük. De mikor viszonozta valaki a látogatást, akkor ismerte csak meg, hová invitálták meg szeretettel. A „bennszülött” meghívót pedig még csak megvádolni se lehet semmivel, mert aki szegény országban, szegény körülmények között él, annak az ottani viszonyok a természetesek. Észre se veszi őket, olyanok neki, mint a levegő. Fiatal lánykoromban láttam egy szovjet filmet, ami akkor nagyon megdöbbentett. A történet most mellékes, a rendező szándéka nyilván más volt, a magyar nézőnek viszont leesett az álla attól, amit látott. Az egyik szereplő reggel felkelve az ablakhoz ment, és ahogyan mi elhúzzuk a függönyt, ő elkezdte leszededegetni az ablakról a rátapadt, lepedőnyi újságpapírokat. Ott az volt a sötétítő. Náluk ez senkinek nem tűnt fel, mi meg majd hanyatt estünk tőle. Odakint fagyott, a párás ablakra könnyen tapadt a már kiolvasott sajtótermék.

A szovjet blokkon belül is más volt a relatív nyomorszint, különböző formában és szinteken hagytuk magunkat elnyomni. Mindenütt más volt az olcsó, és más volt az érték. Egymáshoz utaztunk, hogy beszerezzük az olcsóbb termékeket, meg hogy világot lássunk kicsit. A németek javára írandó, hogy ők nem vették át az itthon már elterjedt szemléletet, melynek alapján lekezelték és elszegényítették az értelmiséget. Sok durvaságot kellett elszenvednünk a proletárdiktatúra jegyében. A keletnémetek viszont továbbra is tisztelték a tanárokat, mérnököket, tanult embereket. Ebben nem tudták degenerálni őket a legdurvább diktatúra idején sem. Nos, visszatérve a külföldi kiállításokra, ezek egy része lehetett hasonlóképpen szervezetlen vagy rosszul szervezett és képviselt, ahogyan a Puskár-cikkben említett, jócskán félresikerült perui esemény is volt. Elképzelem Rudit, hogy veszekedhetett, de a minden iránt közömbös indiánok, akikre esetleg bízva volt az ellátásuk, türelmesen

végighallgatták őket, majd nem csináltak semmit. Náluk évszázadok óta így megy ez. Rudi meg, a pedáns német nevelést kapott ember, frászt kapott ettől a hozzáállástól. A kiállító helyiség minőségét már nem is említve. Meglehet, hogy az ő ötlete volt, fessék ki sebtiben a nyomorúságos garázst, hátha valami avantgárd dolgot ki lehet hozni belőle. De még művészi elképzelést se magyarázok bele, csak megpróbálom rekonstruálni a sztorit. Kedves Rudi barátunk bizonyára jó sokat veszekedett – magyarul persze, a jó birkatürelmű kecsuák meg törődtek a maguk bajával, nem a művészek elképzeléseivel. A világ úgyis meg tovább. „Mañana” (Majd holnap), legyintenek a leghevesebb zaklatásra és követelésre is, elvégre tőlük megvonták azt a jogot, hogy valaha is megváltoztassák a világot, ami a nagy rebellis hajlamú magyar embernek lételeme. Hogyan is tudtak volna közösen összehozni valamit, ennyi ellentétes adottsággal megáldottan-megverten?... Mindez teljesen független attól, hogy kézművességük, miniatűr ajándéktárgyaik finom megmunkálása, különleges kövekből, ezüsből, máig egyedülálló. Vagyis hogy ők is értenek a művészethez, csak ők sokkal inkább hagyománytisztelő formában.

Az európai fővárosokban szervezett kiállítások története biztosan más volt. Európában szervezettebb az élet. A kommunista blokkban pedig már a művészetet is agyonszervezték akkoriban. Ez meg az ellenkező véglet volt. A cenzúra és a titkosszolgálatok mindent behálózó és átszövő rendszere. Hát csoda-e, ha valami egészen másat akart Rudi? Szabadságot, lehetőséget, megbecsülést és elismerést. Hát olyan nagy dolgok ezek? Hány pancsert részesítettek már ebben önelégült, felfuvalkodott politikai rendszerek, melyek „csupán” egy kis hajlongást és talpnyalást kértek érte cserébe☺))) Amit külföldön kapott, cserébe a legmagasabb rendű művészetért, az megint nem volt az igazi. Magányos harcosként küzdött végig négy évtizedet Itáliában, míg végül úgy döntött, hogy hazatér és itthon teszi le a lantot.

Eger, 2016. december 19.

Újabb ügyintéző nap. Hazaérkezett az *Anonymus*, átutaltuk a *Balatoni táj* árát és várjuk a visszajelzést. Közben megvásároltam a *Szúnyogost* és az *Erdőszél vaddisznókkal* c. képeket. A Szúnyogos tulajdonosa ugyan trükkös embernek tűnik, de igyekszem egyezkedni vele. Felkínált másik két, illetve három képet. Kettőt meghirdetett, a harmadikat nem. Erre kért ajánlatot, de mivel így is túl sokat költöttem már képekre, nem tudok valami fényes ajánlatot tenni rá. A tulajdonos elégedetlen, de az újabb ajánlaton még elgondolkozhat holnapig, amikor az újabb átutalást intézni tudjuk.

Görög Rezső: Szúnyogos

Az Erdőszélt Mimi vállalja el, hogy átveszi, mert annak tulajdonosa vonakodik postázni. Idősebb házaspárral beszélek, akik most megválnak ettől a képtől. Mimi pénteken tud érte menni, ebben maradunk. A rávalót kivettem a bankból, nagyfiam intézi a továbbiakat, én pedig türelmetlenül várom a beérkező portékát. A Balatoni tájról meg is kapom a jelzést, hogy ma postázták, és csütörtök-péntek táján várható az érkezése. Az Anonymus hasonló állapotban van, mint a *Kelet*, azaz régi, bebarnult fenyő léckeretben, megsárgult papíron, poros környezetből, de a hátán valami sorszám látható, ami jó jel. Meglehet, hogy épp az 1963-as kiállításra vitt nyomatok egyike. Megtisztogatom, amennyire lehet, és keresek neki helyet a nappaliban. Ha sikerült volna a mai alku, 19-re nőtt volna a képeink száma, de egyelőre csak a 18-nál tartunk, annak egy része is függőben, mivel a Mimi által átvett nem láthatom egy ideig, a *Szinva-patak* tulajdonosa meg trükközik még egy darabig, tehát arra is várni kell.

Eger, 2016. december 20.

Ma kiderül, hogy a színes rézkarcok tulajdonosa szakképzett becsüs, hosszasan levelezgetünk az adásvételről, de semmit nem enged. Látja, hogy vásárolni akarok, ezért kitartja az árat. A végén megegyezünk az általa megnevezett árban, de erre rámegy a délelőttöm. Gondolkodtam, hogy ugyanezen az áron, vagyis kicsit olcsóbban megkaphattam volna a Kisdunát, amit már rég kinéztem magamnak, de akkor meg plusz postaköltséget kellene fizetnem, külön befizetésekkel, amivel nem akarom terhelni a nagyfiamat, úgyhogy ráhagyom, megveszem a most felkínált képeket. Ezek: a *Szúnyogos* és a *Szinva-patak*. Reggel értesít a posta, hogy a mai napon szállítja nekem a Berettyóújfaluból érkező képet, a *Balatoni tájat*. Megpróbálok válaszolni, de visszaírnak, hogy ne tegyem, mert csak automatikus üzenetküldés volt. Az ünnepek előtt befejezem most már az üzletelést, háziasszonyi teendőim várnak. S hát ezek a jegyzetek, mert irodalom nélkül nehezen vagyok meg.

Reggel egyébként szép álmom végére ébredtem: a patakban állt egy nemes kócsag, a fejét a szárnya alá dugva, mint mikor a jegenyéken szokott darvadozni halászás után. Ezt már nem teheti meg, mert az összes jegenyét kiirtották az ész nélkül építkezők, és hát persze ez csak álmomban volt így. A gyönyörű, hatalmas, hófehér madarak ugyan nem félnek napközben sem közlekedni, az embertől nem tartanak, de ha valaki nagy léptekkel közeledik feléjük, akkor felrebbennek még a kócsagok is. A gémeik meg csak éjszaka járnak ide halászni. Tegnap séta közben észrevettem, hogy a négysávos út felőli kapu nyitva, s azon korlátlanul be lehet látni a volt kemping területére. Azt már korábban is láttam, hogy a szépséges fákat sorra kiirtották egymás után, most viszont azt is, hogy az évek óta ott éktelenkedő gatzengert továbbra sem. Ezért senki nem figyelmeztette, nem bírságolta a milliárdos tulajdonost, miközben az átlagpolgárt milliós bírsággal fenyegetik, ha nem kaszáltatja le a kihasználatlan telkén a gatz. Most annál feltűnőbb, mert ettől kicsit arrébb már lekaszálták a fűvet, tehát civilizáltabban néz ki. Csak ahol a papok táncolnak... A környezetvédelem meg semmit nem tesz, hogy a városrészünk tüdejét, ezt a gyönyörű ősparkos területet megvédje. Ők is, akár az egész lerohadt, régi rendszer: csak leadminisztrálni tudják magukat, értelmes cselekedeteket felmutatni... ugyan, kérem! Persze mit is várjunk, ha ez is – itt helyben legalább – a volt KISZ-titkárok kezén van?...

A kis jegyzetfüzetem, amibe eredetileg a Rudival kapcsolatos jegyzeteket készítettem, művészek és galériák elérhetőségével, most egész oldalakon keresztül szinte csak képek adásvételi adatait tartalmazza. Mert hát ez is kell. Magad, uram, ha szolgád nincsen. A nemes cél érdekében át kell menni akár kupecbe is, hogy valahára összegyűljön a kiállításra való anyag. Mert a művészethez kell némi anyag is. Az éterikus elem a lényeg, de mindez az anyagban valósul meg, a megfelelő sugallat

hatására. Néha pedig a technika legújabb vívmányait is igénybe kell venni. Miminek pl. úgy juttatom el a korábban kigyűjtött, korabeli grafikáról szóló cikket, hogy az ismerős galériának passzolom át, ők pedig kinyomtatják, hogy Mimi el tudja olvasni. Azt még nem tudom, hogyan, részletkérdés. Lesz, javaslatomra, interaktív elem is, kivetítővel, számítógépes kikeresési és előtalálási lehetőséggel.

Megtaláltuk tegnap, kisebbik fiam segítségével a Konstantin Lászlótól elhozott, korai képeket is. Most már elérhető és tanulmányozható, elemezhető a szocreál hatásokat mutató rézkarcok anyaga. Mert Rudi ugyan nem állhatta a szocreált, de ez nem jelenti azt, hogy ne kellett volna ilyen stúdiókat folytatnia az ötvenes években. Már egy sor képet találtam elő abból az időszakból, és lassan összeáll a kép, a fejlődéstörténet: honnan indult, milyenek a korai művei, és hová fejlődött a későbbiekben? Igaz, ha csak pár kiemelkedő alkotása lett volna egy-egy korszakából, akkor is fel lehetne magasztalni érte a sokat hányódott művészt. Az ötvenes évekből pl. a *Favágók*, a *Dózsa-sorozat* vagy a *Kisduna*, amely egyrészt talán akkori lakóhelyét vagy tanulmányainak színhelyét, Nagymaros környékét ábrázolja, de egyúttal jelkép is, az elvagyódás szimbóluma. A túlpárt, mely 1956 után annyit tesz, hogy a túlparton valami más van, és oda sokan vágnak. Nemcsak Magyarországból Ausztriába, hanem pl. a felvidéki magyarok az Ipoly túlpártjáról Magyarhonba, az elvesztett régi hazába. A székelyek a Tisza túlpártjáról a Nagy-Magyarországba, el, a román üldöztetés elől. Az amerikai magyarok az óceán túlpártjáról haza, és itt maradt rokonaik, viszont, utánuk, az elvesztett rokonokhoz, akik nem jöhettek sokáig haza, és a rokonoknak is megtiltották, hogy látogassák őket, még a levelezésüket is akadályozták vagy tilalom alá helyezték. Ez az elem jelenik meg számos Görög-képen, mint a *Távoli kikötő*, a *Rimbaud-illusztráció*, de még a most megszerzett *Anonymus* is. Az előbbiek a hatalmas tengerjáró hajókkal, az utóbbi a kaotikus képzavar elől az alkotói magányba elhúzódnó művész alakjával. Anonymus körött a feje tetejére állt világ, míg ő a szó szerint is kifordított fenekű világ zűrzavara elől a hatalmas akt árnyékába menekül, ölébe vett papirosra írja halhatatlan jegyzeteit. Mi ugyan csak a művet ismerjük, az alkotó személye nem is lényeges, mert ő maga akart az árnyékba húzódnia csendes magányban alkotni, az általános nyüzsgésben részt nem venni.

Ugyanezt láthatjuk a *Peter Weiss Galéria* által csak felbecsülhetetlen értékűnek nevezett litográfián is, melynek címét máig nem tudom. A művész látszólag nem vesz tudomást a körülötte zajló, zűrzavaros életről, beletemetkezik az írásba vagy rajzolásba, még a műzsája által elébe tartott hatalmas óra se kelti fel a figyelmét. Keze nyomán azonban megelevenedik a felfordult világ, minden általa kigondolt és papírra vetett figura ott rejtőzködik vagy éppen hivalkodva előtérbe akar nyomulni, esetleg szanaszét szórva a földön hever. Mások előkukucskálnak a hatalmas hangszer oldalából, a szétszórt tárgyak tömkelegéből, s ez a szervezett káosz lesz maga a rend: a művészi világ, mely első ránézésre konfúzus, mégis ebben a rendben létezik mindennapjaiban. Az értetlen szemnek-fülnek, vagy a kákán is csomót kereső, akadékoskodó kritikusnak mindez zavaros, pedig ez csak az átmenet időszaka, mely olyan, mint a születés. Mondjuk egy galaxisé. Minden összevissza kavargó, a részecskék ütköznek, majd összeállnak valami átmeneti masszává, aztán megint szétesnek, újrarendeződnek, egyre nagyobb tömegű alakzatok ütköznek, mérkőznek meg egymással, és ez így megy egészen addig, amíg a tervezett mű meg nem születik belőle. Lehet, hogy ez nem világosan átlátható, mégis azzá lesz. Egyrészt a művész, a Legnagyobb Alkotó keze nyomán, másrészt a művészetet befogadó szemlélő, a műértő lelkében és agyában végbemenő folyamat révén. Ha úgy vesszük, kétszeres születés lesz az eredmény: a kreáció és a feldolgozás szentséges kohójában. Mindkettő elemien fontos, hiszen nincsen színház befogadó, műértő közönség nélkül, a mű elsikkadhat, ha nem kerül a neki megfelelő közegbe. Jelen könyv is épp erről szól, a rég elkészült, de az ismeretlenség homályában lappangó műalkotások másodszori megszületéséről, a legszélesebb nagyközönséggel való találkozásukról. Művész és közönség – műalkotás és múzeum, ahová valók.

És persze a digitális feldolgozás varázslata is, melynek igénye nélkül nincsen mai publikum. Sokat köszönhetünk ennek is. A digitális technika segítségével fel lehet nagyítani egyes részleteket, hogy alaposabban szemügyre vehessük őket. El lehet menteni az utókor számára, és világszerte közzé lehet tenni, hogy máshol is megismerhessék. Képzem a meglepetést, amikor egy-egy távoli országban, ahol Rudi szerepelt kiállításokon, valaki felismeri az otthonában még mindig a falon függő alkotásainak mását! Bagdadban vagy Peruban. Észak-Amerikában, ahová számunkra eddig ismeretlen csatornán keresztül elkerültek a Görög-művek. Berlinben és Párizsban, bár ez utóbbiakban kevésbé hiszek, olyan erővel nyomultak a divatirányzatok, a kevésbé vagy silányan képzett művészjelöltek, és érvényesültek is, mert akkora hanggal tudták hirdetni művészetnek nevezett trendjeiket.

Kicsit messzire jutottunk a békés itthoni tájaktól. Annak az árusnak, akivel ma hosszasan alkudoztam, sikertelenül, van még két Görög-képe. Gondolkodtam azokon is, de még várok velük. Részben, mert úgyse igen tudja eladni őket, tehát később egyezkedhetem vele, másrészt mert a nagyon szép tájakat ábrázoló képeket akartam megszerezni előbb.

Görög Rezső: Utcarészlet

A két falusi utcaképet ábrázoló színes rézkarc szignó nélküli, és az ötvenes éveknek azt a nyomorát ábrázolja, amiben a fél ország élt. Kidőlt-bedőlt kerítés árulkodik erről, régimódi fa villanyoszlop, fémtányéros lámpaernyővel, melyben akkoriban 15 W-os villanykörte világított, ha éppen világított, alig-alig adva valami fényt a sötét utcában. Valami transzformátor vagy aggregátorféle egy hórihorgas oszlop tetején, málló falú házak, szegényes udvarok, utcai előkert helyett sáros, letaposott gyalogjáró rész, járdatest nélkül. Ócska, kopott fakapuk, kicsiny ablakok, melyek alig eresztettek be valami fényt. Az úttest kövezetlen, esős időben latyakos, száraz időben iszonyúan poros. Ugyan ki emlékszik már arra, miért kellettek a portalanított utak? Később városban a panelházak, melyek rondák ugyan, de legalább szárazak, nem tenyészik bennük a „morbus hungaricus” rémisztő bacilusainak tömkelege. Igen, ezért. Mert még az én gyermekkoromban is pusztított a tüdőbaj, az egészségtelen körülmények között élők betegsége. Nos, ezeknek a helyszínét örökölte meg Görög Rezső ezen a két képen, melyet nem sokan akarhattak a nappalijukban vagy a tisztaszobájában kifüggeszteni. Épp a túl közeli emlékek és a még mindig kézzelfogható félelmek miatt. Ha valamiért meg kell venni és közzé kell tenni ezeket a képeket, annak a korszaknak a képi formában történő megismertetése, mely máskülönben beleveszne a digitális világ kütyükkel és mű-világokkal telezsúfolt helyszínével jellemezhető közegébe.

Görög Rezső: Parasztudvar (?)

Hogy miért állítom a fentieket? A falusi ízlés másmilyen volt. Ott egy idealizált világ után vágytak, mely gyakorta giccses képi formákat öltött. Ha igényelték is a rusztikusit, az vagy stilizált volt, vagy primitív, míg a kisvárosi, kispolgáris világ a letűnt, régi rend elemeit igenelte még jó ideig. Ennek is megvolt az ízlésesebb változata, és ugyanúgy a giccses, mely szándékai szerint idealizálni próbált egy képzelt világot, aminek nem sok köze volt a valósághoz. A nyers realista ábrázolást a vidéki ízlésvilág nem tűrte, mert annak a szebbnek-jobbnak a képi világára vágyott, amely számára vonzó volt. A divat természetesen minden szinten és színhelyen változó és egyes rétegek számára vonzó volt, a művészeti divatokat pedig tekinthetjük akár rétegízlésnek, termékeit rétegterméknek. A szigorú kritika természetesen nem vonatkozik az eredeti népi kultúrára, mely felbecsülhetetlen értékeket képvisel, hanem kizárólag arra a mű-világra, ami Bartókot és Kodályt is elborzasztotta. Tömény giccs, nincs rá jobb kifejezés.

Görög Rezső sokat adott arra is, hogy a művész Hatvany Lajos-i értelemben vett művészetpolitikai kötelezettségének eleget tegyen, azaz eljuttassa műveit a közönséghez. Talán épp emiatt került összeütközésbe a korszak merev és bürokratikus művészetpolitikájával és azzal a rendszerrel, amely ezt működtette. Igyekezett műveit minél szélesebb rétegekhez eljuttatni, az se volt ellenére, hogy tömegterméknek tekintsék alkotásait, mert hiszen azok értéke semmit nem csökkent a nagyobb nyomtatásszámú terjesztéstől. Erről cikkezett a Népszabadság egy oknyomozó riportban, afféle bűnbandának beállítva Rudit és terjesztőit, mert saját terjesztői hálózatot épített ki vidéken és országszerte. Így visszatekintve megértem mindkét fél szempontjait. A Képzőművészeti Alap azon az alapon tarthatta magasabban az árakat, hogy kis példányszámú nyomtatást engedélyezett egy-egy rézkarc esetében. Rudi viszont szeretett volna többet keresni azzal, hogy többet nyomtat belőlük. Felmerül a kérdés: kinek értékesebbek a jogai? A művésznak vagy a belőle élő szervezetnek? Döntse el az utókor. Ha Rudi nem magánakciózott volna, most jóval kevesebb művét lehetne feltalálni, akár padlásban, garázsban hányódó, tönkrement változatban is, szerte a magyar vidéken, sőt az anyaország határain túl is. Találkoztam már nagyváradi hirdetéssel is. A két legutóbbi kép tulajdonosa, így állítja, beleszeretett a színes rézkarcokba, ezért képezte át magát becsüsnek. Szóval effélékkel kereskedik. Ki kellett ábrándítanom. A Görög-képeket jelenleg csak én keresem, erre is személyes okom van: Rudi életművének restaurációs kísérlete. De mit is magyarázok? Éppen én, aki talán az utolsó, legerősebb láncszem vagyok, akin keresztül még megbízható információkhoz juthat a közönség? Teszem továbbra is a dolgomat, mert másként nem tehetek. Neveltetésem tiltaná, hogy közömbösen menjek el a feladat és az érintett művész sorsa mellett. Nem tudnám igazi jó barátoknak tekinteni magamat, ha ennyit meg nem tennék. Tudom, a mai világ nem erről szól, de én

nem mai ember vagyok, hanem tegnapi – egy valamikori barátom definíciója szerint. Nos, hát akkor restauráljunk, restaurálgassunk!...

A ma érkezett *Baltoni táj* nagyszüleim vidékéről jött, Berettyóújfaluból. Az én felmenőim ugyan Biharkeresztesen éltek, de a két egykori falu, ma kisvároska, igen közel van egymáshoz. Térben is, és szokásrendszerében is. Rendes, megbízható, dolgos emberek lakják azt a vidéket, többségükben puritán reformátusok. A szavahihetőség alapkövetelmény még ma is. Mindig ezzel találkoztam arrafelé járva. Az alföldi embereket éppen ezért nagyra becsülöm. Ahogy a Csend c. blogregényemben írtam: ott nem kellett zárni a kapukat, még az én gyermekkoromban sem. Mindent megoldottak a házőrző kutyák, meg az elemi becsületérzés, mely meggátolta a látogatót, hogy olyan házba belépjen, ahol a háziak nincsenek otthon. Mikor mindezt szembehelyezem azzal a városi, lenéző, lekezelő, lehurrogó hozzáállással, mely a vidéket en bloc parasztnak, bunkónak, műveletlennek állítja be, akkor erősen csóválni kell a fejemet. Mi sem természetesebb, minthogy az az értékesebb ember, aki erkölcsi felelősséggel áll a másokat ok nélkül megtámadó, ismeretlenül is leszóló másik embernek, aki annyi fáradságot nem vesz magának, hogy embertársát megismerje, mielőtt véleményt nyilvánítana róla. Ezt azonban tudatosítani is szükséges másokban, nem elég szerényen elmotyogni, mikor senki nem hallja a szélbe suttogott szavainkat.

Mimi ígért még újabb anyagot nekem, csak előbb le kell fénymásoltatnia. Rudi kutatható anyaga egyre bővül. Mondhatnám, szándékaim szerint, de az szerénytelenség volna, hiszen mikor nekiláttam ennek a kutatásnak, nem is reméltem, hogy ennyi mindent tudok dokumentálni, illetve hogy ilyen sok túlélő barátot, kortársat találok, akik mind hozzájárulnak a maguk morzsáival művem megszületéséhez. Elmondhatom, a művésztsadalom, összefogott törekvéseimet látva, én nem tudok olyan emberhez fordulni, aki elutasítaná kérésemet, meséljen emlékeiről, ismereteit ossza meg a nagyközönséggel. Művemben, úgy érzem, ez a legnagyobb dolog.

Eger, 2016. december 21.

Mára nincsen praktikus intéznivaló a képekkel kapcsolatosan. Befizetés holnap, postázás a két ünnep között. Megérkezés...? A Baltoni táj jól látható helyre kerül a nappaliban, folyamatosan gyönyörködöm benne. Megtaláljuk a hátán, az eredeti papíron a Képcsarnok pecsétjét, az akkori árral együtt. A sorszámát egyelőre nem látom, de annyira nem is keresem. Tudomásom szerint a Képcsarnokhoz került darabok 100-150-es példányszámúak voltak maximum. Ennek sincsen társa egyelőre, mint a Kikötőnek vagy a Velencei halászoknak, egyéb Görög-műveknek. Mikor felfedezem a többnyire csak elpiszkolódott, szakadozott hátlapon a hivatalos megjegyzést, leellenőrzöm a többi képünket is. Többnek a hátán megtalálható még a hasonló jelzés, némelyiken a „Művészileg ellenőrizve” felirat is. Túl azon, hogy Rudi stílusát és szignóját könnyűszerrel beazonosítom, nem árt a hivatalos megerősítés sem.

Gyakorlatias napok következnek, karácsonyi előkészületek. Művészi vénámnak elég sok elfojtásban lesz része. De így van ez jól. Ez az ünnep ideje, amikor elsősorban az élőkre gondolunk, akik velünk vannak. Meg kell becsülni a rendelkezésre álló időt, mert ezt senki nem adja vissza. Természetesen gondolunk az eltávozottakra is, akiknek ilyenkor mindig van pár jó gondolata, gesztusa felénk. Az érzékeny lélek veszi a bejövő üzeneteket, s tőle telhetően viszonzza. Dióról, mákról, bejgliről, enni-innivalóról kell gondoskodni, s ha minden az asztalra került, a lélek megnyugszik, egymás szeretetében töltöttek. Elmereng a múltakon, amúgy régiesen, s a megnyíló égi csatornákon

keresztül odaátra is üzen. Hálával a sok szeretetért és gondoskodásért, amit azoktól kaptunk, akik már nem lehetnek velünk, csak lélekben. Ez pedig nem kevés, hiszen annyi év elmúltával is teljes képélességgel ugrik be és elevenedik fel. A házat ünnepi illatok töltik be, az ételeké és az emlékeké. Lehetne ez másként? Nemigen.

Rudi beérkezett képeit rendre végigjárom a lakásban, mintegy listázom őket. Egyelőre tizenhat van meg, plusz a Mimitől kapott reprot, és a régi-régi Kittenberger-könyv, melyet Rudi illusztrált. A másik három vár a sorára, hogy hozzánk kerülhessen. Mi pedig készen állunk a fogadásukra. Aztán egy darabig csend lesz, vásárlás, beszerzés nélkül, mert így is túlzásokba estem. Óvatosabbnak kellene lennem, de most nem tudok. Az életmű-restauráció a megvalósuláshoz közeledik. Hogyan lehetne most nyugton maradni?

Eger, 2016. december 22.

Ünnep után

Karácsony múltával csendesebb időszak következik. A családtagok dolgaik után járnak, én pedig hozzájutok egy kis csendes elmélkedéshez. Mimi újabb küldeménye is megérkezett, benne egy olyan anyag, amely a Nemzeti Galéria anyagától listázza Rudi oda beérkezett képeit. Azt nem tudom, hogy kiállításon szerepelnek-e, vagy csak raktáron hevernek, az ismeretlenség homályában meghúzódva, de majd kiderül ez is. Több képről látom, hogy a Képcsarnok ajándékként érkeztek be, míg másokat megvásárolt az akkori állam, merthogy akkoriban szinte minden állami kézen volt, így a műalkotások terjesztése és felvásárlása is.

Értesítést kapok, hogy a két színes rézkarc postán van, tehát a napokban számíthatok érkezésükre: Ezek a *Szúnyogos*, valamint a *Szinva-patak*. Éjszaka pedig szokásos böngészéseim között felfedezem az újabb hirdetést: a *Hazafelé* c. képet licitáltatja valaki 1 Ft-ért. Még van rá pár napom, hogy beszálljak a licitbe, és okulva a múltkoriakból, amikor jelentkezéseimre helyreigazítást tettek, majd felemelték az árat, egyelőre nem szólok a tévedésről. Most is Görög Lajos néven hirdetik az újabb képet. A szignó egy kis kapkodásra vall. Rudi sietett aláírni a képet, betűi lebegőek és kevésbé rendezettek, keresztnevének pedig csak az első betűjét írta le, ahogyan sok más képén is. Sapienti sat, nekem ennyi is elég, hogy be tudjam azonosítani. Remélhetőleg nem verik fel túlságosan az árat. Ez a kisebb méretű, színes képek közé tartozik, korábban már írtam róla. Valamelyik régi árverésen kelt el, annak anyagában fedeztem fel, ez pedig egy másik nyomata lehet. Szép kompozíció, falusi zsánerkép, a mezei munkából hazatérő földműves csoporttal és az előttük haladó, csinos, népviseletbe öltözött nővel. Már szinte természetes, hogy ez is vízparti jelenet☺))

A Mimitől kapott anyag igen értékes, mert szerepelnek a fénymásolt anyagban olyan Görög-művek is, amelyekről csak olvastam eddig, de nem láttam őket sehol. A szocreál sorozatból a *Hajógyár*. A korábban emlegetett *Rimbaud-illusztráció*, a BWANA, melyről kiderül, hogy eredeti címe *A bűnök szigete*. S ami eddig nem volt: sajtóanyag Rudi külföldi kiállításainak egy részéről olasz nyelven, benne egy lista a kiállított képekről, és egy fotó, amelyen Rudi látható, amint nézi a már sokat emlegetett litográfiáját egy kiállításon kifüggesztve. Ez az a bizonyos remekműként aposztrofált alkotás. Ez került a Peter Weiss Galéria tulajdonába, majd onnan magángyűjtőhöz, feltételezem. Ugyanebben a

sorozatban szerepel pár Dante-illusztráció, melyekről már azt hittük, hogy elvesztek, és egy *Villon* is. A művészet Hubble-teleszkópja egyre mélyebbre hatol az ismeretlenség homályába. Jobban mondván a távoli múltba, melyről korábban nem kaptunk híradást, csak pár elejtett megjegyzés morzsáit, melyeket azért gondosan megőriztünk későbbre. A szép litográfia méreteiről is képet kapunk a fotó alapján. Ez ugyan nem ajtó méretű, ahogyan pár Görög-festmény, melyeket Itáliában készítettek, és ezek egyikének, mármint születésének szemtanúja lehettem ottani tartózkodásom idején, de ez is a nagyobb méretű képek közé tartozik. Egyúttal dokumentációt kapunk róla, milyen élen érdeklődött Rudi az irodalom iránt, s ez nemcsak az én magánvéleményem. A szocreál képek, melyekről most értesülünk, egy 1959-es gyűjteményben szerepeltek, egy „*Felszabadulási album*” néven futott sorozatban, és ezeknek a méreteit is gondosan feljegyezték, valamint leírásukat, hogy mit ábrázolnak. Elég egy-egy gondos munkatárs, hogy sok minden fennmaradjon az utókor számára. Felfedezem a *Columbus* c. rézkarcot is a most kapott anyagban. Ez 1960-61-ben készült, nem meglepő módon egy kikötőt ábrázol, ahol nagy tömeg zsúfolódott össze a nagy hajóst és felfedező bűcsúztatni vagy fogadni. A fénymásolat elég tökéletesen, rajta a kép kicsiny, az alakok pedig nem tisztán kivehetők. Mindenesetre azért képet kaptunk róla, milyen a kompozíció, s aztán felfedezem a mostani legutóbbi vétel egyik darabját: *Szinva-patak*. A dokumentáció szerint ezt 1955-ben készítette Rudi. Ennek érkezését várom a napokban. A párja ezek szerint a Nemzeti Galéria tulajdonában van.

További képvásárlásokat tervezek, bár egyelőre nem tudom, miből és hogyan fogom megoldani. Sokévi tapasztalatom mutatja viszont, hogy a tervezetés egyfajta teremtés-történet: először fejben születik meg a gondolat, majd abból épül fel maga a későbbi történet. Isten is kigondolta előbb a világot, mielőtt gondosan és alaposan megtervezte, majd létrehozta. A tervezetés is erről szól. Álmodozunk valamiről, ami a teremtő gondolat hatására, inspirációja nyomán születik meg. Éppen ezért remélem, hogy a hozzá szükséges anyagiak is előkerülnek valahonnan a nem túl távoli jövőben. Csak álmodoznom kellene róla, amit pénzzel kapcsolatban nem szoktam☺) Az egynapos fehér karácsony után, a mostani tavaszias, szeles, napos időben jólesik ez a gondolat. A reggel nagy része ugyan azzal telt el, hogy kigyűjtöttem a letölthető képek nagy részének jegyzékét, hogy később tudjam hol keresni őket. A neten ugyanis sok minden változik, sokszor szeszélyesen, más irányban elindulva pedig megint más dolgokat találunk. Ezért találtam szükségesnek, hol keressem a később esetlegesen (tudatméllyre) „lesüllyedő” információkat.

A szocreál sorozat most megtalált darabjai a következők: *Közös úton* (1959), *Gépállomás* (1959), *Hajógyár* (1962-64), *Földosztás* (1959), *Új istálló* (1959), *Téglagyár* (1959), *Békéscsabai kenyérgyár* (1959), *Tavaszi szántás* (1959), *Állami gazdaság* (1959). A tájképek közül a már említett *Szinva-patakon* kívül szerepel a *Kókai tanya*, a *Vízözön idején*, melyről az *Élet és Irodalom*ban írt Pintér Tamás 1965-ben, a *Nádfedeleles porta* a Szabad Föld anyagából, a *Tanulmány*, mely egy reneszánsz férfiportré, valamint egy természetes modellt ábrázoló aktkép.

Eger, 2016. december 28.

Éjszaka újabb képet fedeztem fel a neten, *Pihenő* címen. Ez is színes rézkarc, a lehető legolcsóbban kínálják, de egyelőre licitre megy. Erre pályázhatok később is, van rá vagy 20 nap, de a másik a napokban lejár, ott hamar közbe kell lépnem, ha meg akarom, szerezni a kiállítás anyagához. A mobilos felvételek ugyan gyakorta csalókák, szebb színben tüntetik fel az esetleg kopottas portékát is, de ez már csak azért is érdekes, mert a galériás, aki feltette, a hátoldalt is lefotózta, azon pedig szerepel a „Művészileg ellenőrizve” pecsét, a 60-as évekbeli árral együtt. Érdekes, hogy a keret ára megközelíti a képét.

Görög Rezső: Pihenő

A kompozíció előtérben egy szerelmespár pihen egy szénakazal tövében. A nő ölében hever a férfi, akinek arca kevésbé kidolgozott, a háttérben a falusi táj annál részletesebben. Akár egy reneszánsz képen, ötlük fel bennem. Azokon az alkotásokon is gyakran jelenik meg aprólékosan lefestett táj, melynek legtöbbször allegorikus szerepe van a kompozíció egészében. Hozzáteve még azt a profán gondolatot is, hogy a rézkarctűvel nem lehet olyan lendületesen bánni, mint az ecsettel. Gyakorta figyelem meg más kiállítások anyagát, és folyton összehasonlítom a Rudi képeivel. Végül mindig arra a gondolatra jutok, hogy a Rudi szakmai tudása magasan felülmúlta azokét, akik most mindenfélével kísérletezgetnek. A kortársakét is. Természetesen nem vonom kétségbe mások jogát ehhez a kísérleti terephez, de hasra se kell esnem előtte, ha nem olyan megkapóak és sem művészileg, sem esztétikailag nem érik el az általam és más maximalisták által elvárt színvonalat.

A 60-as években kitalálta valaki, hogy a modern festőknek már túlhaladott mindaz, amit a reneszánsz mesterek elértek, ezért fordulnak más irányzatokhoz és kísérleteznek egyéb megoldásokkal. Ez olykor valóban hozott érdekes képi esztétikumot, de ezek egyéni utak és alkotások, karakteres stílusként viszont nemigen lehet meghatározni őket. Vagyis még mindig a kísérleti stádiumnál tartanak. Több mint egy évszázada! A barokk ennyi idő alatt már úgyszólván meghaladta önmagát, túléretté vált, és a dagályos túlbeszéltség és annyi ömlengés után jöttek a kecses rokokó formák, melyek még tovább tisztultak a klasszicizmusban. Én senkitől nem vitatom el azt a jogot, hogy egészen új képi világot alkothasson, de az örökös kidolgozatlanságot és formátlanságot már mellébeszélésnek tartom. Ez egyfajta gyermekkor, ahová az érintettek visszasüllyedtek. Talán mert valami hiányérzet maradt bennük az akkori életükből, ezért játszadoznak úgy az újabb lehetőségekkel, mint a kisgyermek. Én az érett művészt érett személyiségnek látom és várom el, ezért döbbenek vissza ennek hiányától. Csontváry kísérletei és jellegzetes kompozíciói már a kezdetekkor megmutatkoztak, máig elvitathatatlanok tőle. Ezek az ő stílusjegyei, melyek, akár a személyi igazolvány, egyénre szabottak.

A mai kor nagy hiányosságának tartom a művészeti oktatás háttérbe szorítását, vagy akár teljes elhagyását is. *Aki nem ért a művészethez, az gyámoltalanul mozog a világban.* Még akkor is, ha ennek az ellenkezőjét játssza meg. A művészet ugyanis olyan szilárd támpontokat ad meg a műértőnek, melyek biztosan eligazítják a köznapi életben is. Talán épp ez a célja azoknak, akik ezt a fajta oktatási rendszert erőltetik. Az emberek érzik, hogy el akarják butítani őket, és aki megfelelő szellemi munícióval rendelkezik, az védekezik ellene. Nagy a nyomás rajtunk, mert folyton azt mantrázzák,

hogy a többség igényeihez alkalmazkodnak, miközben nem tesznek egyebet, mint hogy a saját igénytelenségüket akarják ráerőltetni másokra. A hallgatag többségre. Még ezt a hallgatást is félremagyarázzák. Nem érzékelik a megcsömörlöttséget, mely mind emögött húzódik meg, a beletörődést pedig, mely gyakorta követi ezt a lehangoló életérzést, saját „programjuk” igenlésére magyarázzák. *Pedig a nem-tagadás nem azonos az igenléssel.* A delikvens jobb híján kibírja a silány menüt, de azt állítani róla, hogy mindezért rajong, már mélyeséges ostobaságra vall. A művészet nemcsak az esztétikai érzéket finomítja, hanem a személyiséget is érleli. A közelmúlt két nagy versenye, a Páva és a Virtuózok bizonyítja legékebben, mennyire ki van éhezve a közönség a valódi művészetre. Egyeseknek talán mindez talmi csillogás, de ebből annyi igaz, hogy ők mindössze ennyit látnak meg belőle. A publikumot magával ragadja a művészi rangra emelkedés jelensége, mely a két fél egymásra hatásából alakulhat csak ki. Nem véletlen, hogy a külföldi zenészek rajonganak a magyar közönségért. Ők, kiválóak lévén, tisztában vannak az interakció fontosságával, ezért jönnek szívesen hozzánk fellépni. Akár egyetlen értő ember is beindíthatja azt a láthatatlan hullámot, mely magával ragadja a színészt, a zenészt, a mindenkori előadót, hogy ebből építkezni tudjon, és az egész előadás során egyre tovább emelje magával a közönséget – egy olyan magaslatra, amelyet egyszerűen csak a Szent Művészet Templomának lehetne nevezni. „Az égben lebegők csarnoka”, énekelte egykor az Omega Adamis Anna szövegével, és úgy vélem a maguk közt csak Elefántnak nevezett Molnár nevű buddhista ihletésére. Aki meditált már valaha, az tudja, hol van ez a „hely”, ahol test és lélek egyaránt lebeg. Nos, a prózai lélek, mely nincs tisztában azzal, hogy élete célja nem a permanens nyüzsgés, életellenes hiperaktivitás, anyaghabzsolás, az talán nem érti, de az ösztöneivel attól még ráérezhetne. Ha merne rájuk hagyatkozni.

Rudi művészetében az a felemelő és példaadó, hogy mindig tiszta fejjel, mindenféle serkentőszer vagy butító hatású szer használata nélkül dolgozott és érintkezett azokkal az égi tartományokkal, amelyek segítik és ihletik a művészi adottságokkal bíró egyént. Mikor ezeknek a szereknek a hatásától várják az égi élményt, nagy bajok vannak. Rudi viszont komolyan vette a művészetet, ezért kell komolyan venni mindazt, amit maga után hagyott, dolgos élete termékeként, műalkotásai összességét. Nem szeretnék belemagyarázni, sem hozzáfűzni szépen hangzó, üres szólamokat, hogy ezt vagy azt akarta mondani ezzel vagy azzal a művével (mint már említettem: anti-sznob vagyok). Munkássága hasonlítható egyrészt Wagner végtelen dallamának kereséséhez, de sváb származása ellenére mégse német példákat kell felhozni értelmezéséhez. Sokkal inkább magyar megfelelőket, s ezt Bartók „Csak tiszta forrásból...” szállóigéjével lehetne méltóképpen illusztrálni. Egyszerű, letisztult formák, csak azért se szégyellni a kidolgozottságot és a szakmai perfekciót – egy olyan korban, mely nem volt tisztában önmagával, de ezt nem vallotta volna be a világ minden kincséért, hanem ehelyett mellébeszél, túlharsogott, az ellenvetésekre pedig fanyalgott. Ezek komoly jelek, a válság jelei. A fanyalgás a félműveltek eszköze, melynek célja és rendeltetése van. Ez pedig nem más, mint a riválisok legyőzése. Lehet ezt? A dimenzióiban nevetségesen kicsiny ellenfél legfeljebb bosszantani tudja a hozzá képest nagyokat, a szellemóriásokat. Győzelmet csak azért remélhet, mert nincsen önkritikája. Sorsszerű rendeltetése pedig a Júdás-történet ismétlése: a lélek ítélkezése önmaga fölött.

Rudi zsúfolt tömegjelenetekben megformált képei tükröznek valamit ebből a milióból. *A szerelem városa*, az *Anonymus*, a *Távoli kikötő* vagy a *Columbus*, s leginkább *A bűnök szigete*, melyet korábban csak BWANA néven emlegettem, egyszerre tükrözik a korszak kavargó, s olykor gonosz szereplőit, jeleneteit, melyek ilyen fortissimóval rezonáltak az érzékeny művészlélekben. A sok bizarr, szarvas lény ellenére mindig ott vannak ellenpontjaik, a csendes kontemplációba mélyült alakok. A *Pihenő* szerelmespárja, akik mögött ott vonul el a korabeli falu világa, a maga durvaságaival, a parasztok megalázottságával, egy egész ország erőszakos megfékezésével és megtiprásával. Ne feledjük:

Ötvenhat még nincs messze időben, sem az emberek lelkében! Egy ilyen élmény feldolgozásához akár egy fél évszázad is szükséges. Nos, ez előtt a háttér előtt éli a fiatal pár a maga szerelmes hétköznapjait. Hát persze. A szerelem mindig időtlen, mert megfeledkezik az idő múlásáról, holott mindig az idő az, ami véget vet a legszebb kapcsolatoknak is. Akár azzal, hogy félbeszakítja őket, akár azzal, hogy az egyik félnek hamarabb kell távoznia, vagy mert a túl sok együttlét után ráunnak egymásra s már nincs folytatás. *A bűnök szigete* kellős közepén Rudi és Erzszi ülnek reménykedve és egymásba kapaszkodva, miközben már formálódik a kegyetlen jövő. Rudi számára a kénytelen eltávozás, Erzsinek az öngyilkosság, melyet komoly fájdalmak előztek meg.

Miközben már megint a BWANA groteszk világáról beszélek, eszembe jut, hogy egyes ezoterikus felfogások szerint a környezetünk visszasságait és annak szereplőit is magunk építjük fel magunk körül. A sok balsikerű kapcsolat és a túl sok negatív szereplő funkciója: a lélek érlelődése. A megoldás keresése valamihez, ami fontos a lélek számára, és amit korábbi próbálkozásai során nem tudott vagy nem akart megoldani. Esetleg ellazsálta a dolgot, vagy nem volt kellőképpen érett hozzá. Még nem tanult eleget. Rudi azért találta mindig szemben magát ugyanazokkal a helyzetekkel és az azonos típusú személyekkel, mert ezekkel volt lerendezni valója? Ezt egyedül ő tudhatja, meg az Égi Mester. Mindezen történések ellenére harmóniára törekedett. A szigorú és kemény pont mellett ő volt az ellenpont. Ahogyan az apa-fiú konfliktusban is. Az Anonymus fejtetőre állt világában a történetíró mester is megtalálta a maga nyugalját, ahol írhatta végtelen krónikáit. Az igazakat is, meg amiket hozzá álmodott jóakaratólag. Hasonlított a sorsuk? Talán igen, máskülönben Rudi nem nyúlt volna épp ehhez a témához. Épp akkor, amikor ő is a megoldást kereste. S talán azért nem találta soha, bár kézenfekvő volt, mert a külvilág örökös zajongása az ő lelkében is viharokat tudott támasztani. Úgy csaptak össze, mint a tenger hullámai az őket korbácsoló vad széllel. A maga nemében fenséges látvány, csak aki átéli, az momentán szenved tőle. A meder felkavarodik, a tenger lényei egy része elpusztul, miközben sziklához csapja őket a víz hatalmas ereje. Ez is az élet nagy példázatainak egyike. Szeretetlenben élni, vagy viszont-gyűlölni? A kérdést mindnyájunknak felteszik, de nem mindenki tudja momentán a helyes választ. *Fekete Géza* plakettjén pedig úgy tűnik, hogy Rudi tudta. Az öreges derű, s ugyanakkor a gyermekien tiszta mosoly az arcán megkapó. Talán úgy helyes, ha ezt a képet őrizzük meg a diadalmas halász fotója mellett, az óriási hallal a kezében. Egyszer, mikor sokáig nem jelentkezett, úgy hittem, hogy talán már odaveszett a tengerben, stílusosan, a neki leginkább megfelelő közegben. Ott naponta megküzdött és naponta nyert. Neptunusz kegyeltje volt, mert soha nem büntette meg lényei, teremtményei pusztítása miatt. Akkor naponta tért vissza az ősközegbe, ha tehette, aztán végleg visszatért oda, ahonnan származott: az éteri magasságokba, ahonnan angyali perspektívából láthat ismét mindent.

Eger, 2016. december 30.

Az üldöző BWANA igazi arca

Egy újabb példázat a Rudit üldözőbe vett BWANA-ról, Aczél Györgyről. Korábban valahogyan elkerülte a figyelmet, de most eszembe jut, hogy Béres Józsefet is ő próbálta tönkretenni. Micsoda kontraszt ez a róla terjesztett képpel, a joviális, jóakarató Gyuri bácsiról összehazudott maszlaggal szemben! Saját példámon is megtanulhattam ugyanezt. Famulusai a mai napig

ragaszkodnak az Aczél által kimondott verdiktekhez, és amikor sikerül gáncoskodniuk, hatalmas sikerélményük van. Mindez persze perverszió, de ez legyen az ő problémájuk.

Béres József. a Béres-csepp feltalálója

Béres József élettörténete mintha csak rímelne a Rudiéra. A különbség az volt elemien, hogy Rudi magányos harcos volt, és a kommunizmusnak még vadabb korszakában kellett megvívnia mindennapos küzdelmeit, amikor a nyílt erőszak se volt ritka. Béres József mögött viszont ott állt az egész családja, meg az egyre népesebb rajongói tábor, a sikeresen meggyógyult és a gyógyulásra váró páciensek. A kommunista agymosás kézenfekvő példája, ahogyan Kósa Ferenc beépült a Béres-vállalkozásba, s majdnem sikeresen tönkretette. Előbb elfogadta Béres ajánlatát, a 10%-os részvénytőkecsomagot, majd ennek felhasználásával, azaz vele visszaélve tette, amit tett. Hogyan birkózik meg ezzel a lelkiismerete? Nos, eljutunk az örökösen visszatérő témához, mely Rudi történetének refrénje is lehetne: aki egyszer bedőlt az agymosó technikáknak, az hagyja kikapcsolni a fölöttes énjét, mely megóvhatná minden további tévedéstől, ám mégse teszi. A megtévelyedett ember, akár a szenvedélybeteg, ahhoz ragaszkodik a legjobban, ami tönkreteszi. Mindezt nem csupán önmagában és önmagáért műveli. Tettei kihatnak egész környezetére, senkit nem kímélve, akire befolyással vannak áldatlan tévelygései. Rudinak viszont nem volt meg a maga Pozsgayja. Pozsgay szembeszegült Aczéllal, amikor védelmébe vette Béres Józsefet. Aczél pedig még Nagy Lászlót is képes volt megcenzúráztatni, azaz Bérest védő cikkét letiltatni az ÉS-ben, hogy védje a védhetlent. Rudi mellett nem álltak ki ilyen erőteljesen a társak, és nem is látta többé értelmét, hogy hülyéssel harciaskodjon. Visszavonult, vagyis kivonult a megkerült társadalomból, mely nem szelektált, hanem kontraszelektált. Nem is kicsit, hanem egészen nagyban. Rudi szecessziója művészileg valami egészen másat hozott.

Aczél György, Hofi Géza, Komlós János és Lázár György társaságában

Aczél Györgyről bárki megtudhatta, hogy mennyire bosszúálló volt, ha nem tapasztotta be szántszándékkal mindkét fülét és nem fogta be engedelmesen a száját. Egy modernkori perzekútor volt. Saját eszméi „védelmében”, azaz a saját preconcepcióinak igazolására megnyerte a maga számára a tudományos élet képviselőit is. Állítólag még a vidéki főorvosi kinevezések is tőle függtek. A nagy kommunista BWANA és társai valójában ilyenek voltak. Nem a kultúra számított nekik, és nem a tudomány, hiszen ők csak rajta élőködtek. Egy-egy nagy művész imázsán, melyhez esetleg kénytelenül hozzájárultak annyival, hogy a híres és komoly presztízzsel bíró művészt már nem tudták sikeresen gáncsolni. Erről szólt a könnyűzene klasszikusainak, az Illés zenekar tagjainak üldözése is, majd idővel az együttes sikeres szétzüllesztése. A hivatásos spicli számára az a legfontosabb információ, hol talál emberi ellentéteket. Ha ezekre rábukkant, rájuk telepszik és tovább szítja őket. Rudi irigylten jól fizetett művész volt. Sokan szerettek volna a helyében lenni. A munkáját és a vele járó töredelmeket persze egyik irigy csuka se vállalta volna, mint ahogyan a kis hazából való kiüldöztetést sem. Ellehetetlenítésére többen is vállalkozhattak, nemcsak a Népszabadság újságírója, aki a lejárató cikket írta róla 1968-ban. Azt se tudni, hányan álltak ki mellette, hiszen kortársainak nagy része már rég halott. Ami pontosan eligazít, az Rudi jellemének ismerete. Soha nem kért senkitől semmit. Ha gondja támadt, megoldotta maga. Képes volt rá, és ez a határozottság, a szilárd jellem rettentően irritálta a kommunistákat. Ők azt az embertípust szeretik, amelyiket féreggé tudnak alázni. Ha „kezelésbe veszik”, rögtön megadja magát, mert elemien gyáva. Ez az ő emberük. Ezt futtatják, akár a legmagasabb kitüntetésekig és a legjobban fizetett pozíciókig is. A nagy tisztai úszást egyikük se vállalta volna. Még annál kisebb rizikót sem. Csak mindig a jó biztos, langyos és kényelmes pocsolókat. Ez az ő világuk. Ez tükröződik már a hetvenes évektől fogva a művészetben is. Nemcsak a Partizánszövetséget duzzasztották fel irreális méretűre, évtizedekkel később előadott, kamu történetekkel, hanem a művészi világ hozzájuk törleszkedő elemeit is. S hogy ki hízelgett előbb a másik félnek, azt ki tudja már? És kit is érdekel? Az itthon maradottak, ha érvényesülni akartak, vállalták a csendes undorba fulladt hallgatást. A legszomorúbb ebben az, hogy még ma is, amikor már semmi tétje nincsen a jeles kortársukat illető dicsérő szavaknak, megmaradtak a kádári agymosoda szólamainál, azaz most is inkább lehúzzák, mint – feltételezem – annak idején is tették. Így zárnak

össze a sorok, több mint negyed évszázaddal a diktatúra kimúlása után. Igaz, művelői egyáltalán nem vonultak vissza. Még csak a háttérszereppel se érik be. Nekik muszáj mindig legelől csörtetniük. Csak mert ragaszkodnak az élcsapat illúziójához. Talán ennek jegyében éltették annyira az avantgárdot. Szereptévesztésben éltek. Azt hitték, hogy aki mások elé nyomul, az már le is győzte a nála különbeket, s hogy ebben a szerepben ők jelentik az élcsapatot. Micsoda illúzió! Egy tinédzserkori emlék köszön vissza: volt egy osztálytársnőm, akivel együtt jártunk az iskolai menzára. KISZ-titkár volt. Neki volt visszatetsző szokása, hogy folyton elénk csörtetett. Annak ellenére, hogy nem mindig kellett sietni, ő folyton elől loholt, mert így szerzett pozíciójából soha nem engedett. Hogy ez mire volt jó neki, nem tudom, és nem is fontos. Csupán az embertípus jellemzésére idéztem fel alakját.

Rudi talált egy festőibb hazát a nagy szecesszió után. Talán még művészként is békében hagyták. Szabad volt magányos alkotóként élnie. Mindez összehasonlítva itthoni helyzetével, mely a hatvanas évek vége felé kialakult, mégis csak megkönnyebbülés lehetett számára. A megélhetés viszont teljes kontrasztot mutatott a hazaival, ahol a művészi élet valamiféle szervezett keretek között folyt. Túlszervezett volt, de legalább voltak központi szervek, amelyeknek feladata volt, hogy levegye a művészek válláról a köznapis teendők terhét. Bizonyos értelemben működött is, bár megvoltak az anomáliái, ahogy korábban már céloztam rá, a lenyúlt külföldi keresetekkel, a valutabevételekkel kapcsolatban. Természetesen semmiféle nosztalgiát nem tudok érezni ez iránt, de a mai szabadúszói rendszer se ideális. *Mindenképpen kellene olyan művészeti felügyeleti szerv, amely lerázná végre magáról a protekcionista rendszer átkos örökségét.* Ne legyenek illúziók: ezek továbbélnék! A tehetségtelenség, korlátoltság és a nyereségvágy egymással karöltve képes kicsinálni a tehetségeseket, a gyermekien naiv lelkeket, mert azok nem foglalkoznak sem vele, sem mások fűrészával és tönkretételével. Erre csak az képes, aki a hiányzó tehetségét túlméretezett ambíciókkal és gátlástalansággal igyekszik kompenzálni. Nos, a kultúrparaziták lerázásához kellene hozzásegíteni a művészetszadalmat. Bizonyosan van rá lehetőség. Csak szándék is legyen! Az eddig jó szándékkal létrehozott alapítványokba mindig benyomulnak a rendbontásra szakosodottak, megakadályozva a normális működést, s hogy rajtuk kívül más is érvényesülhessen.

Határ Győző és felesége

Nem tudom, mennyire igazodott Rudi az Olaszországban divatos trendekhez, mert nem ismerem ott készült műveinek még csak töredékét sem. Tájképeket festett, jó sokat, ami nem jelenti, hogy emberi modelleket ne ábrázolt volna. Szinte minden tájképébe belecsempészett odaillő embereket, akiket pár vonással is remekül jellemzett. Ahogy engem is egy ízben, hófehér kecskegidával a kezemben, finoman utalva zodiákusbeli jegyemre, a Bakra. Meg a játékoságra, ahogyan egymással bolondozva töltöttük akkori napjainkat. Nincs mókásabb, mint egy kiskecske, amint egy helyben pattogva, egyre magasabbra ugrándozik, próbálgatja az erejét. Játszadzik. Határ Győzőnek van egy Babilon-paródiája (Bábel tornya), amit felolvastam Rudinak. Subad királynő ebben a Subadlili vagy Subad Lili nevet viseli. Határ Győző egyszerűen hülyéskedett, amikor ezt a művét írta. Olyan poénok vannak benne, hogy dőltünk a nevetéstől. Arra nem emlékszem, hogy ez inspirálta-e valamire, vagy csak vidámságot csempészett akkori napjaiba, a sorozatban gyártott tájképek festésének monotóniájába. Annyi biztos, hogy jókat mulattunk, és Határ Győzőt a szívembe zártam. Úgy emlékszem, hogy ezt a könyvet is a Horváth János nevű szobrász adta kölcsön. Vele kapcsolatban egy sztorija volt Rudinak, amire máig emlékszem. Egy napon üldögéltek és beszélgettek egy kávézó teraszán, amikor egyszer csak odarohant hozzájuk egy kinézetre néger fiatalember, és összevissza ölelgette mindkettőjüket, ezzel a felkiáltással: „Mi, magyarok, tartsunk össze!” A két művész döbönt pillantására elmagyarázta, hogy az édesanyja magyar, és nagyon megörült a magyar szónak a számára idegen római környezetben. Mindenesetre meglepő történet. Miközben Rudi és Horváth feltehetőleg művészetről társalogtak, egy vadidegen a nyakukba esik és afrikai külleme ellenére honfitársuknak nevezi magát. Biztosan mindhárman ártatlanul kerültek ebbe a helyzetbe, minden hátsó szándék vagy félrevezetési törekvés nélkül, és a folytatására se emlékszem. Az ember sokféle meglepő helyzetbe kerülhet élete során, és ezt sokféleképpen kezelheti, jól vagy rosszul, de a legmeglepőbb az, hogyha a helyükbe képzeljük magunkat. Magyarországon sok harmadik világbeli diák tanult az ötvenes évektől kezdve. Elvéve, de voltak vegyes házasságok, melyek egy részéről tuduk, hogy rosszul végződtek a kulturális különbözőségek miatt, miután a magyar feleséget hazavitte a külföldi férj. Többnejűség, a női egyenjogúság nem-ismerete, vagyis a nők diszkriminációja, mellyel napjainkban egyre többször találkozunk a migránsválság kapcsán. Könnyen meglehet, hogy nem egy ilyen fiatalemberrel találkozhattak volna a kint élő magyarok. Ma viszont sokan visszariadnának egy ilyen utcai lerohanás során, annyi kétségtelen. Visszagondolva a 70-es évekre, a mostanihoz képest boldog békeidőknek mondhatnánk, ha nem emlékeznénk arra is, hány utcai támadás esett meg külföldi turistákkal Olaszországban és más déli országban akkoriban.

Bizonyára az idő és a nagyobb távlat teszi, hogy memóriánk „optikája” ennyire torzítani képes. Bármely kor lehet békés, boldog idő, ha teszem azt a gyermekkor gondtalanságát és kedves miliójét idézzük fel. Ugyanakkor bármely kor lehet szörnyű és veszélyes időszak is, ha valaki ezekre fókuszál, kiemelve és kimerevítve egyetlen élményét és annak átélését. Rudi is veszélyesen élt, nemcsak az ausztrál film hősei (A veszélyes élet éve, *The Year of Living Dangerously*). Ha úgy vesszük, ő még veszélyesebben. Azzal az erővel nemcsak internálhatták volna, hanem el is szállíthatták volna Koreába harci bevetésre. Vagy a Szovjetunióba egy kis szibériai kényszermunkára, ahogy számos honfitársunkat. Keveset beszélnek róla, vagy még inkább semmit, hogy a koreai háborúban nemcsak az amerikaiak és a koreaiak harcoltak egymás ellen. Orosz és kínai „szaktanácsadók” és a kommunista csatlós országok oda kiküldött katonái is részt vettek abban, amikor a két ellenséges oldal hadereje oda-vissza kergette egymást néhányszor északtól délig a stratégiai fontosságú félszigeten. Rudi olaszországi élete is tele volt veszéllyel. Isteni csoda, hogy soha nem találkozott cápákkal, miközben bűvárhalászattal foglalkozott. Aczélék utána is küldhettek ügynököket, akik akár el is teheték volna láb alól. Megesett az ilyesmi, mikor nagyon elszállt a ló egy-egy nagyfőnökkel. A minimum az volt, hogy megpróbálták elszigetelni az itthoni lélettől és személyektől. Engem is megfenyegettek, miután hazajöttem a 80-as évek elején, hogy jobb lesz, ha nem tartom a kapcsolatot egy ilyen lehetetlen

alakkal, mint Görög Rezső. Miután füttyültem rá, megoldotta a cenzúra, hogy ne tudjunk levelezni egymással. Pár megcsonkított levél, aztán semmi. Ilyen egyszerűen működött a gépezet. De mondhatjuk úgy is, hogy ilyen primitíven. A legminimálisabb emberi jogok ismerete nélkül, a levéltitok tiszteletben tartása nélkül, sőt inkább mindezek figyelmen kívül hagyásával. Hát igen. Milyen is lett volna, ha egyszer primitív személetű, iskolázatlan emberek működtették?! A leggyakoribb iskolai végzettség az állami vezetők között a négy elemi volt. S hogy ezek kezei közt miért nem omlott össze hamarabb a gazdaság? Hát mert dolgoztatni, másokat kihasználni, saját terminológiájukkal élve, kizsákmányolni, azt nagyon tudtak. Felhasználták mások szakmai ismereteit, kisajátították, mint saját érdemeiket, a valódi értékeket, a kvalitásos embereket meg háttérbe szorították. A 40-es, 50-es években akár meg is ölették, ki is végeztethették őket, utóbb már „csak” egzisztenciájukban lehetetlenítették el azt, aki az útjukban állt. Ha ez se ment, jött a kiszorítósdi. Béres Józsefnek felajánlották, hogy nagyon sok pénzt kap, ha elmegy Magyarországról. Ő erre nem volt hajlandó.

Rudi hitt a saját erejében, művészi kvalitásaiban, és hatalmas munkabírásában. Naiv volt, mint a legtöbb művész. Védtelen egy olyan országban, ahol több ezer éves hagyománya van a rabszolgotartásnak. Felháborodottan mesélte, miféle ajánlatokat kapott: „Majd én adok neked ennivalóra pénzt, te pedig dolgozz nekem!” Vagyis hogy éhbérért akarták dolgoztatni, munkáit kisajátítani, strómanoltatni. Máskor fiatal lányt akartak eladni neki ezen a címen: „Majd ő mosogatja az ecseteidet.” A kényes munkaeszközöket, amiket senkire nem bízott volna soha. Pedáns volt a műtermében, nem volt benne nagy felfordulás. Sváb anyukájától tanulhatta otthon a rendszeret. Máiig megdöbbenek a csendőртеgezésen, ami az olasz társadalom rétegződését szemlélteti. Ugyanolyan árulkodó jel, mint a korábban leírt szovjet „sötétítő függöny”, azaz a fagyos ablakra felragasztgatott újságpapírok. Mindegy, milyen alapon nincsen egyenjogúság elemi jogon egy társadalomban, az mélységesen jellemzi és leminősíti, ha a megszólítás révén lefokozhatja, degradálhatja saját honfitársait a kiválasztott kaszthoz tartozó személy. Nos, Rudi ösztönösen elutasított minden gyarmatosító szándékot. Saját értékeivel tisztában volt, és ebben kiérkezése után megerősítette az olasz sajtó is. Már ha tökéletesen értette, amit róla írtak. Vagy ha törődött vele, mint ahogy az ellenkezőjére is megvan az esély. Aki független, az független. Mint ahogy a szépség önmagában véve, másokkal való összehasonlítás nélkül is szép. Egy esztétikai kvalitás. Nem tudom, hányan követnek majd ebben, ha közzé adom ezt az írást, de még most, mielőtt félreérthetnének, előre leszögezem, ez az eszmefuttatás arról szól, hogy keresem Rudi beilleszkedési kísérleteinek nyomát. Mert biztosan voltak ilyenek. Az ember nem élhet örökös tagadásban. Az integrálódást feltétlenül meg kell kísérelni. Persze kérdés az is, hogy miféle beépülésre kapott lehetőséget. A korai nagy sikerek, majd a csalódás nyilván megviselték. A fent említett „kenyérre” felajánlott összegecske egészen biztosan felháborította, a benne rejlő megvetést rögtön visszakézből viszonzta. Onnantól fogva már csak leszállított szinten folytatódhatott a kommunikáció a két fél között. Ahogyan Garas Dezsővel is a viszonzott pofonokból elmérgesedett verekedés.

Most megint privát megjegyzést teszek. Fel nem foghatom, hogyan vetemedhet rá bármely társadalom, hogy egy művésszel gonoszul bánjon. A fölibenk tornyosuló nagyfőnökök, mindenkori leereszkedésükkel, felkínált benyálási ajánlataikkal egyszerűen szánalmasak. „Festő elvtárs, fesse meg nekem azt...” Talán még emlékeznek erre a mondatra, melyet Művészsors c. drámámban örökítettem meg Görög-portré gyanánt. Többen gondolták, hogy ez csak afféle művészi túlzás, túlfűtött fantázia, pedig így esett meg szóról-szóra. Ennyire vulgáris volt az a világ, kérdezhetik mindazok, akik soha nem éltek diktatúrában. Épp ennyire vulgáris, adhatjuk meg rá máris a választ. A mások jogait, érdemeit, kvalitásait tiszteletben nem tartó rendszerek már csak ilyenek. Erőszakosan

összetákolnak, akár a Patyomkin-falvak. Egyetlen szélfuvallattól ledőlhetnek. A legkisebb gyerek is átlát rajtuk. Leginkább a vézna testen görcsösen összeszorított gatyához hasonlítanak, melyet viselője félelmében tart szinte természetellenes módon a testén. Amúgy bármely pillanatban leeshet róla, és kiderül, hogy viselője mennyire pőre. Hát persze, hogy nem fizikai értelemben, hanem szellemileg, átvitt értelemben. Nos, ilyenek voltak a nagy BWANA és méltatlan társai. Világukat érdemes megismerléni *A bűnök szigete* c. rézkarc figuráin és teremtett környezetén. A legerőszakosabb korszakban is ijedten szorongatták a gatyájukat, nehogy kiderüljön, mennyire kisiúúk, nem pedig nagyfőnökök. Most hirtelen Hieronymus Boschra asszociálok, de rögtön vetem is el az ötletet. Az ő világa teljesen más. A Bosché a saját korában, sőt azóta is nagyon modernül hat, célja pedig a feltárás, a bűnös világ megismertetése a nézővel. Rudi inkább elrejtőzött a saját képeiben, önnön világában, és onnan teszi fel a kérdést: „No, vajon megtaláltok ebben a felfordult világban?” Erőszakos, modern kori rabszolgatartásra szakosodott társadalmi „rendek” fogtak össze ellene és szorították perifériára, majd kivonulásra, hogy köreiket ne zavarja. Új-szecesszió, fogalmazódik meg bennem a gondolat Rudi művészetét illetően. A maga módján ő is cirkalmazta, díszítgette azt a világot, melyet ennek az önkéntes emigrációnak során teremtett. Saját szórakoztatására, mint a játszó gyermek? Vagy újabb stílusiskola teremtésére, mert az, aki sokat van egyedül, gyakran szembesül önmagával és a lelke mélyén munkáló művésszel, filozófussal. A művészettörténeti kategóriát majd segítenek meghatározni az esztéták és a művészetre szakosodott mai művelt emberek. Én ezzel a könyvvel eléjük tárom Rudi jellegzetes művészetét és magát az embert: „Ecce homo!” Aki még ezek után is támadni akarja, az önmagát leplezi le, a saját ártó szándékait, melyek már céltalanok és értelmetlenek, hiszen egy eltávozottról van szó. Rudi az árnyékvilágból is kivonult. Megint nem tehetett jobbat, mert környezetének fogalma se volt róla, mi bántja, s hogy ami bántja, az joggal bántja. Hát persze, hogy dühös volt, amikor nem értették meg, hogy vissza szeretne kerülni öregén választott környezetébe, barátai társaságába! Ki ne haragudna, ha kifosztanák a lakását, őt magát pedig utcára tennék, megfosztva addigi élete minden kellékétől? Utolsó noteszében sok felkiáltójeles bejegyzés: „Mindent vissza!” Márminthogy vissza akarta kapni minden érték tárgyát és a lakásában levő, eladásra váró festményeket az uzsorás lelkületű főbérlőtől, aki ezt a gyalázatot elkövette ellene.

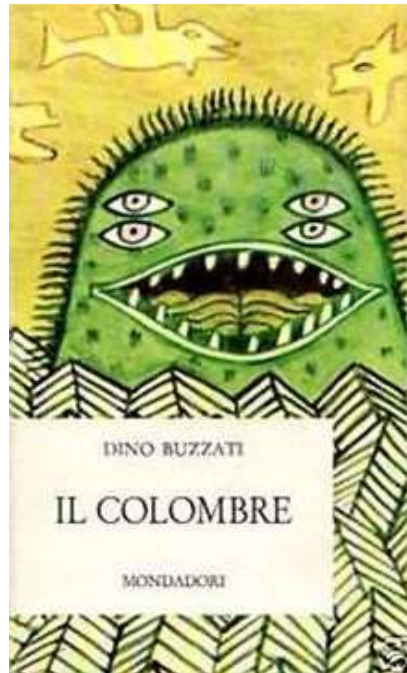
Csúcsforgalom Budapesten. Nagyvárosi foratag

Felmentést soha nem kaphat az utókor előtt, mely nem citálja bíróságra, és nem jogi úton próbál elégtételt venni elvesztett művész honpolgáráért, egy örök kivonulóért és örök visszatérőért. Rudi hiába várta, hogy felfedezzék, vagyis hogy újra felfedezzék. A társadalom, ahová visszacsöppent, teljesen megváltozott. Önös lett, öncélú és elemeire szétesett. Még csak most kezd valami újjá szerveződni, ahogyan a felrobbant csillagok után az úrben keringő porfelhők és gáztömegek. Talán öreg Toldi Miklós történetére emlékeztet az övé. Őt ugyan nem a ruházataért gúnyolták az utcakölykök, hanem a cipőjéért piszkálták a barátai. Nem mintha annyira lényeges lett volna, mit visel egy öregember, akit már nem a külsejéért kellene megnézni, hanem illene odafigyelni belső értékeire. Ő pedig nem jó helyen kereste a megoldást. Talán festhetett volna portrékat a megélhetés érdekében. Mások megtették helyette. Az ő műfaja nem a megalkuvás volt, a mindenáron való önérdek-érvényesítés. Ha beállt volna a sorba, maradhatott volna. De már nincs mit tenni. Megrendülten állunk eltávozása és értelmetlen halálának története fölött. Még összegzünk valamit, amiről úgyis tudjuk, másképp akarta volna. De hát egy művész után mégis csak kell lenni egy életrajzi történetnek. Ha másért nem, hát azért, hogy az utókor okuljon belőle, s hogy a rendszerező szakemberek majd összeállítsanak belőle egy sokkal szabályosabb kötetet, egy monográfiát. Olyat, amelyet taníthatnak a képzőművész- és esztétapalántáknak. A nagyközönség, mely már rég hozzászókkott a bulvár történetekhez, talán mégis jobban vonzódik ehhez a szabálytalan és rendhagyó könyvhöz, melyben még Görög Rezső kopott cipőiről is szó esik. A lényeg, ebben az értelmezésben legalább, nem ez. A modern társadalom ősbűne, a közöny áll itt pellengéren, ha szabad ezzel a képzavarral élnem. Modern, rohanó társadalom, a Koyannisqatsi értelmetlen, önpusztító forgataga – szemben a középkori büntetőeszközzel. Jókorá kontraszt, de mit tegyünk, ha egyszer ezzel fejezhető ki plasztikusan ez az utójáték?

Jarrow bizonyára ennél modernebb képanyagra számít. Neki a Depero-vonal a vonzó. Természetesen nem vitatjuk el tőle, mint ahogyan ő se fogja elvitatni Rudi korai korszakait, melyek etűdök voltak talán a későbbi, érett művészetéhez, de eltagadhatatlanul vannak. Előfutárokként vagy előtanulmányokként, de előkészítik a későbbi, érett alkotások születéstörténetét. Talán Jarrow feltalálja a Deperóra hajazó absztrakt művek társait Olaszországban. Semmit nem tudok róla, mert úgy írta, hogy Itáliában lesz decemberben, s azóta nem jelentkezett. Bízunk benne, hogy legalább annyi anyagot talált szabadsága alatt, mint amennyit már sikerült előkeríteni a Nemzeti Galéria anyagából és a róla írott cikkek közül.

Természetesen nem gondolom azt, hogy ennek a könyvnek vagy a kiállításnak hatására megváltoznak a mostani trendek. Annyit viszont elvárok a művészvilágtól, hogy ha tovább nem is, de legalább egy pillanatra megrendüljön, mennyi szakmai tökély szállt sírba Görög Rezsővel, aki öregségére taníthatott volna a Képzőművészeti Egyetemen is, ha erre felkérjük. Vagy legalább készülhetett volna vele portréfilm, ha a tévések, filmesek időben felfigyelnek a benne megtestesült művészi jelenségre. Volna, volna, volna.... Ezek már csak sirámok, de az egymás iránt oly türelmetlen emberi közegtől még csak ezt se várom el. Most jut eszembe, hogy Rudit az olaszok professoréna titulálták. Úgy emlékszem, említette, hogy egy ideig tanított is iskolában. Hogy melyikben, azt nem tudom, de bizonyára nehezen viselte a külföldi státuszának szánt tiszteletlenséget, különösen éretlen nebulóktól. Még az is meglehet, hogy a művésznak járt ez a megszólítás. Fellini egyik filmjében a zenészeket szólítja professoréna a teremszolga, a kottatáros. Talán mert a művészeti akadémiát végzetek automatikusan tanítási jogot is nyertek akkoriban. Megannyi kérdőjel, de hát nem is az a fontos, kinek, minek szólították Rudit az olaszok, akik között élt, hanem ahogyan bántak vele. Menekülései, kivonulásai pedig lehet, hogy a „colombre” által jelképezett történetet idézik. Lehet,

hogy az ő végzete neki is valami szépséges igazgyöngyöt szánt, csak nem vette észre időben, ezért futott előle egy életen át?

A híres colombre. Dino Buzzati fantáziaregénye

(Megjegyzés: a colombre a hajósok babonája szerint a végzet cápája, mely kiszemelt áldozatát addig üldözi, míg el nem tudja pusztítani. Dino Buzzati elbeszélése szerint viszont a végzet kétszeres: a cápa elől öregkoráig menekülő hajós csak későn szembesül vele, hogy a hal megbízatása nem az ő elpusztítása volt, hanem az, hogy egy hatalmas igazgyöngyöt adjon át neki. Így egy életen át menekült előle, vagyis egy gyönyörű ajándék elől)

Eger, 2017. január 1-2.

Adatfeldolgozás

Csendesebb napok után megint lázasabbak következnek. Bele kell vetnem magamat az ünnepek előtt érkezett anyagok feldolgozásába. A Nemzeti Galéria Archívumában szereplő képjegyzék arról szól, hogy egyes képeket megvásároltak a Képcsarnok Vállalaton keresztül, ahogy akkoriban hivatalosan szokás volt. Meglepetésemre szolgált, hogy a karácsony előtt vásárolt, és a két ünnep között érkezett *Szinva-patak* is ezek között van. Szóval nekem most ebből van egy másik példányom. Az eredeti keretet nem tartották meg, a paszpartu aránytalan, a kép hátulja korábbi átkeretezésre utal, mivel a papír erősen viseltes, piszkos. Hozzám Makóról jutott el. Összehasonlítva egy korábbi árjegyzékkel meg kell állapítanom, hogy ezt az értékesebb alkotások közé sorolták. Jutott már hozzám pár kép, amelyeknek hátulján rongyos volt a papír, de megmaradt rajta az eredeti pecsét a Képcsarnoktól, amiből az akkori ára megállapítható. Most ezt viszont, összehasonlítva a szintén karácsony előtt

beszerzett *Balaton táj* c. képpel, meg kell állapítanom, hogy a berettyóújfalui előző tulajdonos, aki első vásárló lehetett, sokkal jobb állapotban őrizte meg a hatalmas rézkarcot, mint a makói. Arról nem is beszélve, hogy épp a lepusztultabb állapotú képet tartották árban többre, mint a szépet és hatalmasat.

Az olasz anyagot nagyon rossz minőségű fénymásolaton kapom, és nagy része nem is Rudira vonatkozik, csak olyan oldal, ahol ő is szerepel. Ezek az általam az előzőekben már feljegyezett 1970-es évek eleji olaszországi kiállításait dokumentálják. Ezeket is hamarosan lefordítom a Morzsakönyv kiegészítéseként, csak kissé naposabb időre várok, amikor nem kell annyit vakoskodni a rossz fénymásolatokkal. Ha süt a nap, az embernek még a kedve is jobb, az meg egyértelmű, hogy verőfényes időben sokkal jobban lehet látni, mint ködös, szmogos, fénytelen időben, ami lehangolja az embert, és kevésbé lehet haladni akármilyen munkával.

Találok viszont egy másik lapot, amely az *Élet és Irodalom* augusztus 20-i számában megjelentetett *Akt* c. rajz melléklete lehetett. Ezen kézzel írott jegyzet, Rudi korai tanulmányait méltatja. Aláírás nincs, csak egy „Láttam” jelzés és egy dátum: 1948. október 3. Ebben dokumentálva találjuk a Pap Gyula által vezetett Nagymarosi Iskola meglétét, s hogy Görög Rezső grafikus is ott tanult 1947-48-ban, vagyis mielőtt a Képzőművészeti Főiskolára felvették volna. Ennek neve *Nagy Balogh János Kollégium* volt. Rudinak az ott készült munkái közül több is szerepelt a *Magyar Képzőművészek Szabadszervezete* budapesti helyiségében rendezett bemutató kiállításán. Tus- és ceruzarajzok, jó minőségű krockok voltak ezek, így a kézírással készült jegyzet. Nos, a korai évekre is fókuszált a művészet Hubble-teleszkópja. Ha nincs is teljes képünk róla, ezúttal mégis dokumentáltunk valamit, ami lényeges. Volt olyan kortársa ugyanis, aki azt állította, hogy Rudi nem is végezte el a Főiskolát. Ezek az újabb lapok megint csak az én memóriámat igazolják, és azt, hogy nem vagyok elfogult Rudival szemben. Azok viszont, akik alaptalanul állítanak efféle vádakat, nagyon is azok. Annak idején persze nem gondoltam arra, hogy egyszer majd krónikása leszek egy jó barátnak, akit ekkora vehemenciával igyekszik elfeledni a korai utókora. Abban az időben nem is nevezték volna festőművésznek, illetve grafikus művésznek, ha ehhez nem lett volna meg a kellő végzettsége.

A *Művészet* c. folyóirat is többször szerepel ezeken a lapokon. Az egyik a *Hajógyár* c. rézkarcról szól. *B. Supka Magdolna: Fekete-fehér* címmel jelentetett meg róla írást 1966. január 13-án ebben a lapban. A *Magyar Hirdető Sajtófigyelője* örökíti meg számunkra, hogy Görög Rezső 1963 januári kiállításáról a *Fényes Adolf Teremben* két lap is beszámol: A *Magyar Nemzet* és a *Népszava*. Ez az a bizonyos kiállítás, amelyet Baranyi Judit emlékezete nem éppen pontosan őrzött meg, de fontos az, hogy a helyes adatok megvannak. Egy másik feljegyzés szerint a bratislavai, azaz pozsonyi Új Szó hozott róla egy cikket feltehetőleg 1963. június 11-én. *Bárkány Jenőné: Új magyar grafikák kiállítása* címmel. A dátum itt nem pontos, hanem feltételezett. Sajtóbúvárok majd előkerítik. Az *Esti Hírlap* 1969. december 8-án tudósított róla, hogy Görög Rezső kiállítása nyílik meg Kecskeméten. Egy utalás a korai munkákra *Gerelyes Ede: A Legújabbkori Történelmi Múzeum tanácsköztársasági gyűjteménye* címszó alatt található utalás, hogy ebben Rudinak is szerepel egy alkotása: *Harc a monitorokkal*. Ez még főiskolás korában készülhetett, kötelezően kiosztott tematika mentén, ugyanis több kortársának fedeztem fel hasonló címmel vagy témakörben rézkarcaikat: *Konstantin László, Gacs Gábor, Gácsi Mihály, Konecni György, Zádor István, Zsille Győző, Glatz Oszkár, Gacs György, Szentgyörgyi Kornél, Domanovszky Endre, Somogyi József*. Rudinak ugyanilyen típusú és méretű rézkarcairól találok említést Gerelyes Ede fent említett könyvében: *A nép hatalmáért, A proletárhatalomért, Utolsó töltényig, Az antant ellen*. Ezeket 1959-ben állította ki, akkor volt 1919-es évforduló. Ezek kisebb méretű, és láthatóan még korai munkák. Előfordult, hogy ezeket albumokba szánták, és díszes

mappákba foglalva árusították. Néha még manapság is felbukkannak ilyen mappák, különösen szocreál válogatások.

A 60-as évek aztán jelentősen felgyorsítják Rudi tempóját. Ő maga is igyekszik, de a hírnév is szárnyára kapta. Egyre több publikációnak jutunk nyomára. Van, ahol grafikus művészként említik, máshol festőként. Mindkettőnek kiváló volt, ezt bátran állíthatom. Idővel bizonyára előkerülnek egyéb munkái is, melyek ennek bizonyosságát fogják adni. 1963 áprilisában újabb elemzést találunk a Fényes Adolf Terembeli kiállításáról. Erről *Solymár István: Görög Rezső rézkarcai* címmel jelentet meg egy írást a *Művészet* c. folyóirat 1963 áprilisi számában (pp. 39). A dátum tér el az ugyanazon évi kiállításétól, bár folyóiratok esetében ez nem rendkívüli. Általában van egy-két hónap csúszás a kiállítás dátumához képest, ami az akkori nyomdai viszonyokat tekintve még inkább érthető. A felsorolt képek címeiben is van némi eltérés: a *Vörös kocsmá*, amit a cikk említ, nem szerepel a *Képzőművészeti Alap* által felsoroltak között, melyeket a kiállítás előestéjén zsűriztek Rudiék lakásán. A *Munkába menő* simán *Munkába* címmel szerepelt a *Fényes Adolf Teremben*. Az eltérések adódhatnak abból is, hogy úgy a művész, mint az újságíró emlékezete tévedhetett kicsit. Mivel Rudi erősen elfoglalt ember volt, megeshetett, hogy időközben volt másik kiállítása is, és az interjú időpontja lehetett későbbi, amikor a kiállítást már elbontották. Lényeg, hogy ennek a kiállításnak az anyaga és sajtóvisszhangja is megőrződött az utókor számára. Ugyanennek a kiállításnak az anyagából a *Magyar Nemzet* Napló c. rovata a következő rézkarcokat találja említésre méltónak: *Távoli kikötő, Régi város, Szerencsés sárkány, Holt Tisza, Nincs menekülés, Stroncium 90, Még van élet, Tengerjáró, Dunai erőmű*. Ezek közül egyedül a Dunai erőmű tűnik szocreál alkotásnak, a Holt Tisza tájkép, a többiek viszont már jelzik az újabb alkotói korszakot, annak természetét, amikor sokakon úrrá lett a világvége hangulat. Elsősorban a sajtó hatására, de magánéleti gondjai, hányattatásai miatt is, amikor sötét gondolatok nyomasztották, s talán először merül fel az eltávozás gondolata. Egy hatalmas hajón. A hajó-motívum aztán többször is visszatér, mielőtt Rudi búcsút vehetne az óhazától. Vannak rövidebb híradások is ugyanerről a kiállításról, de másokról is.

Ezek az aprócska hírszalagok minden napilapban röviden foglalják össze a lényegét valamilyen eseményről. A *Magyar Nemzet* és a *Népszabadság* egyaránt említésre méltónak találja *Görög Rezső Csók Galériabeli* kiállítását 1960 júniusában, ahol a *Kompátkelés* c. kompozíciója szerepelt. 1960. április 17-én jelent meg a *Magyar Nemzetben* *Dutka Mária: Grafikus művészetünk fejlődése* című írása, melyben említi, hogy „*Görög Rezső műveivel részt vett a VIII. Magyar Képzőművészeti Kiállításon*. Ezt láttam is valamelyik archívumban, és írtam róla korábban. Ugyancsak a MN 1960-as 147. száma közli, hogy *Görög Rezső grafikus a Csók Galéria Kiállításán* szerepelt. Ez a Grafikai és Kispasztikai Kiállításanyagára utal. 1963. március 30-án történik említés a *Villamosgép* c. lapban a „*Magyar Tanácsköztársaság*” c. grafikai kiállításról, mely március 21-én nyílt meg, s hogy ezen szerepelt *Görög Rezső a művelődési házban*. Hogy melyikben, arról nincs utalás sem. Aztán visszalépünk egyet az időben. 1950 augusztusi feljegyzés arról, hogy *Görög Rezső: Falujáró* c. tusrajza az *I. Képzőművészeti Kiállítás* anyagában volt megtalálható. A rövidítés arra utal, hogy a Múcsarnokban. 1960 novemberi számában a *Művészet* számol be arról, hogy *Görög Rezső alkotása a bayreuthi fesztivál kiállításán* szerepelt (pp. 40.) Hogy melyik, azt nem tudjuk, de előbb-utóbb ez is kiderül. Ez már komoly presztízstre utal. A *Népszabadság* 1960. február 5-i számában *Péter Imre: A Fiatalképzőművészek Stúdiójának kiállítása az Ernst Múzeumban* címmel arról ír, hogy *Görög Rezső grafikus rézkarcai tűnnek fel az említett eseményen*. 1960 áprilisában újabb képeket említenek a *VIII. Képzőművészeti Kiállítás* anyagából, melyek a Múcsarnokban szerepeltek: *Hajómunkások, Emelkedő, Közös úton, Tavasz szántás*. Ezek mind rézkarcok. A *Művészetben* jelenik meg *Kosztka Sándor: A IX. kiállítás grafikai anyagáról* c. jegyzete 1962 májusában. Ebben *Görög Rezső: Kolumbusz* c. rézkarcát

említi. Az Élet és Irodalomban jelenik meg a *Vegy kombinát* c. nagyméretű rézkarc 1965. április 17-én. Ugyancsak Görög Rezső *Illusztrációival* jelenik meg *Mándy Iván: Saki* c. novellája 1965. június 19-én. Ebből kaptam egy másolt példányt is Mimitől, aki mindezeket a fénymásolt anyagokat szerezte. Az Élet és Irodalom felkapta Rudit. 1965-ben megjelenik egy másik rajza *Árvíz* címmel. Ez egy ragyogó kép, még a silány fénymásolati példány alapján is látható, milyen hatalmas ereje volt az árvíznek. A víz alá merült házakon kívül a jegenyék csúcsai és a gémeskutak árulkodnak róla, mekkora víztömeg öntötte el az alföldi tájat abban az évben. Ugyanitt, mármint az ÉS-ben jelent meg *Pintér Tamás: Vízözön idején* c. riportja. Nem gondolom, hogy első találkozása Rudinak az akkoriban többször is visszatért árvízzel, de az igazi nagy találkozás az 1970-es volt, amelyik őt is átsegítette a túlsó partra. Nagy szerencséjével, tegyük hozzá.

Ma ismét licitáltam egy Görög-képre, és meg is nyertem. Ez a *Hazafelé* c. rézkarc, melyet a tulajdonos Görög Lajos alkotásának vélt. Taktikából megint nem szólok, hogy elfogadható áron juthassak hozzá a huszadik képhez, mellyel szépen egészül ki a készülő kiállítás anyaga. Van egy másik is, amit később próbálok meg beszerezni, s ha összejön, elmondhatjuk, hogy kivágtuk, mint a huszonegyet. Rezet is mondhattam volna, de most a számmisztikai egyezésen a szólás joga☺))

A művek felsorolásáról és a Rudiról szóló publikációkról, valamint kiállításairól szóló fejezet talán szárazabbnak tűnhet a tőlem eddig olvasmányosabb stílushoz szokott Kedves Olvasó számára. De mivel sok száraz adathoz is hozzájutottam, ezeket is megörökítem ebben a rendhagyó krónikában. A tudósok, kutatók meg majd átrendezik úgy ezeket, ahogyan a tudomány szabályai megkövetelik. Nekem ehhez nincs türelmem, és kérem is, hogy nézzék el ezt nekem. Kora ifjúságom óta szépirodalommal foglalkozom, a filozofálás nem az én műfajom. Jelenleg az a fontos, hogy a rendelkezésre álló adatok ne vesszenek el, s ha nem is szabályos monográfia keretében örökítem meg mindazt, amit tudok, és ami adatot még összegyűjtök, akkor is egy műbe koncentráltan álljon azok rendelkezésére, akik kutatni kívánják Görög Rezső életét és munkásságát. Kiindulópontnak és iránymutatónak bizonyára megfelel. Aki az eddigieket már átolvasta, láthatja, milyen sokrétű munka ez, s hogy hányféle tevékenységet voltam kénytelen folytatni annak érdekében, hogy lehetőleg kerek egészé álljon össze a könyv és a kiállítás. Mindezt úgy, hogy félretettem saját munkáimat, pénzkereső tevékenységgel pedig egyáltalán nem tudtam foglalkozni ezalatt, pedig rám férne, olyan szerény az apanázs, amit nyugdíj címen számomra havonta kiutalnak. De ez is csak egy privát megjegyzés volt, a Morzszakönyv írása szellemileg kompenzál érte. Komoly elégtételt jelent nekem, hogy tehetek valamit egy olyan nagy művész utóélete érdekében, akit már épp eleget diszkrimináltak eddig is. Ha ezen változtatni tudok, büszke leszek rá. Mindig azt vallottam, hogy nem én vagyok a fontos, hanem a Mű, amin dolgozom, és aminek fennmaradása most már az én felelősségem.

Eger, 2017. január 3.

Rudi, aki a távolból is üzent

Egy képzőművészeti vita, amire véletlenül bukkantam rá hónapokkal ezelőtt az Interneten. Minden létező helyet és zugot átböngészttem, hogy Rudi nyomára leljek, s akkor találtam rá erre az írásra, vagyis irodalmi szurkálódásra az Élet és Irodalom lapjairól. Jól tudom, hogy az ÉS korábbi státuszához képest sokat változott. Ma már nem mindenki rohan, hogy beszerezze legfrissebb számukat, ahol

egykor az irodalom legjobbjai, kiválóságai üzentek hetente a nagyközönségnek. Az irodalomban rég kialakultak bizonyos szekértáborok, az ÉS pedig azok mellé szegődött, akik kvázi megvetik a hazafias érzéseket, még akkor is, ha azok a legtisztább forrásból erednek: az elemi becsületérből, mellyel mindenki tartozik a saját hazájának. Rudi, aki tőlünk távol élt és nem kommunikált folyamatosan velünk és a hazai szellemi élettel, azért ahogy tehetette, figyelemmel kísérte az itthoni történeket, így az ÉS-nek is hűséges olvasója maradt, már ha rendszeresen hozzájuthatott annak példányaihoz. Nos, egyszer beírt az ÉS-nek, hogy hozzászóljon egy művészeti vitához, de szándékát a magyar szerkesztők alaposan félreértelmezték. Először következzen a Kő Pálon heherésző iromány, mely elsősorban a népnemzetinek beskatulyázott Kő Pálnak szól, majd a Rudi írása, melyet szerintem teljesen korrektnek lehet elfogadni, túl azon, hogy stílusa írásban is változatlanul szép és kulturált maradt.

„Görög a Kő, hogy eltalálja Beuysot

Annyi ostobaság kering a légtérben; miért kellene éppen azt említetlenül hagyni, amelyre Kő Pál ragadtatta magát Beuys kapcsán. Ezért is örültem „Görög Rezső római festőművész” megszólalásának (Bojszok vagy szemét, ÉS, 2001. július 13.), aki szösszenetével telibe trafált. No nem Beuysot találta el, hanem Kő Pált. Őt vette célba és mért rá megsemmisítő kritikát - azon klasszikus retorikai fogás segítségével, mely szerint egy ostobaságot annak eltúzása révén lehet a leghatékonyabban cáfolni. És ezzel Beuys körül is rendet teremtett, pedig már nyugtalankodtam, hogy Kő Pál a végén még őt is kitessekeli az egyetemes művészetből. Ismeretlenül is hálás vagyok Görög Rezsőnek, amiért bevetette az irónia fegyverét, s ezzel hatékonyabban védte meg Beuysot az ócsárlóitól, mintha érvelni kezdett volna mellette. Persze azért lapozgatni kezdtem a kortárs nyugat-európai művészeti lexikonokat, mivel még nem hallottam a magát „művésznek” nevező Görög Rezsőről, de nem tudtam meg belőlük, hogy ki bújjik meg egykori kollégám, El Greco (Görög) álneve mögött. Így csak találgatni tudok. Lehet, hogy művészettfilozófus az illető (saját állítása szerint még nem látott Beuys-műveket, csupán „hallottam, olvastam egyet s mást” róluk), az is lehet, hogy kritikus (aki nem nyíltan, hanem dicséretbe burkolva mondja meg a magáét Kő Pálról), de még azt is el tudom képzelni róla, hogy irodalmi mókamester az illető, aki tudja jól, hogy a legjobb bumeráng mások lehülyézése. Bárhogyan legyen is, gratulálok neki. Mifelénk, amerre már csak a halhatatlanok élnek, jót mulattunk a ravaszágán. Mondta is Beuys El Grecónak: az ordító egerek mindig jobban elszórakoztatták, mint a kritikátlan apologéták.

Velázquez Tibor *festőművész (Madrid)*

Erősen furcsálltam ezt az interpretációt, meg hogy Rudi megtámadta volna Kő Pált, akinek művészetét én is nagyra becsülöm. Kikerestem az ominózus írást (Rudi beírását az ÉS-be), hogy utánajárjak, igaza van-e a másik hozzászólónak. Meg kell állapítanom, hogy tévedett. Rudi nem Kő Pált támadja le ebben a szösszenetében, hanem a Beuys által képviselt „művészeti” tevékenységet és tárgykereskedelmet illeti kritikával. Szándékosan nem műtárgyat írtam, mert a Rudi értelmezése szerint szeméten talált tárgyak valóban a szemét kategóriába tartoznak, nem pedig a műalkotások közé. Ismerve az ő művészi kvalitásait, nem csodálom, hogy felháborodott ezen, és még a választott hazája, Itália földjén is elterjedt szélhámosságokra is utal írásában, nem pedig Beuys tevékenységét védelmezi, ahogyan az elfogult cikkíró közli. Lehangelő, hogy akkoriban nem lehetett tudni Rudi művészetéről, itthon sem, és ha igaz az álnév alatt rejtőzködő másik fél valódi kiléte, nem pedig cum trucc választotta az El Greco tippre válaszként a Velázquez nevet. Mi már alaposan ismerjük Görög

Rezsőt, aki a saját nevén írt, nem pedig álneven, ezek után már csak a Velázquez Tibor személye felderítendő☺)) Következzen hát Rudi replikája.

„BOJSZOK VAGY SZEMÉT

Kedves Lídia, nem ismerem magát, így hát azt sem tudom, mivel foglalkozik. A Kő Pálról írt sorai (ÉS, 2001. márc. 30.) azonban arról tanúskodnak, hogy nem nagyon járatos a művészet területén. Úgy gondolom, kizárólag technikai alapon, segíthetek Önnek a dolgok jobb megértésében. Kő Pál a Beuys-munkákról azt találta mondani, hogy azok szemetek. Lehet, hogy nem pontosan így fogalmazott, de ez volt az értelme. Nos, én ugyan behatóbban nem ismerem a nevezett „művészt”, némely munkájáról azonban hallottam, olvastam egyet s mást. Kettőről egészen biztosan. Az egyik egy fürdőkáád, a másik is a berendezési tárgyak világába tartozik, tudniillik kórházi ágy. Ez utóbbit a szóban forgó „művész” szellemesen felcímezve (Mutasd a sebeidet!) eladta München városának mintegy 30 millió forintnak megfelelő összegért. Kedves Lídia! Amiket Kő Pál csinál - s talán ide idesorolhatom szerénységemet is -, azt úgy hívják, hogy művészeti alkotás. Az olasz nyelv nagyon szemléletesen adja vissza a fogalom tartalmát: opera d'arte. Amiben benne foglaltatik, hogy az alkotást nem lehet - amint ezt Beuys teszi - valahol megtalálni. Aminthogy szimfóniát, verset, drámát, regényt, úgy szobrot sem lehet az út szélén vagy a padláson véletlenül felfedezni. Semmilyen talált tárgy, legyen az szép vagy csúnya, nem nevezhető műalkotásnak. A két említett tárgyat - a fürdőkádat és a kórházi ágyat - fölösleges analizálni, hiszen a probléma nem annak eldöntésében van, hogy jó vagy rossz mű-e, hanem egyszerűen nem műalkotás. Miután két, vélhetően használaton kívüli tárgyról van szó, Kő Pál nyugodtan mondhatta róluk, hogy azok szemetek. Igazán nem sértő sem az ágyra, sem a fürdőkádra nézve, hiszen szolgáltatón kívül helyezett, mondhatni szemétre vetett tárgyakról van szó. Ami pedig a München városa által a „műalkotásért” leszurkolt összeget illeti, arról a gyanús üzletek hazájaként ismert Itáliában legendák keringenek. Úgy hírlük, hogy a kórházi ágyhoz hasonló műtárgyak adásvételénél hallgatólagos megállapodásra jut a „művész” és a vásárló. Többnyire felezni szokták a „műtárgy” megvásárlására szánt, s jobbára az államkasszából származó összeget. Így aztán - Kő Pál véleményéhez nagyon közel állva - magam is úgy vélem, hogy aki a kórházi ágyat műalkotásnak nevezi, az vagy érdekelt a dologban - lásd mint fent -, vagy egyszerűen hülye. Ez utóbbi minősítés persze nem Önt, csakis München város művészeti előljáráóságát illeti. Tisztelettel:

Görög Rezső *festőművész (Róma)*

Többször is átolvastam Rudi jegyzetét, és semmi olyat nem találtam benne, amivel Kő Pált támadná. Sőt azonos platformra helyezkedik vele, mikor kettőjük tevékenységét művészeti alkotásnak nevezi, és még pontosítja is olaszul: 'opera d'arte'. Ez egyértelműen annyit tesz, hogy amit Kő Pál és Görög Rezső műveltek, az műalkotás, míg a szeméten lelt tárgyak csupán szemetek maradnak. Még pontosan definiálja is: *a műalkotást nem lehet találni vagy felfedezni, hanem létre kell hozni. A megfelelő művésznek persze, ha még ezek után se volna világos. Aki ezt félreértelmezi, az erősen elfogult, azaz nem azt olvassa ki belőle, amit az valójában közöl, hanem a sorok közé akar beerőltetni valamit, ami nincsen ott.* Az ÉS szerkesztője nagyon szeretett volna segítséget, háttér munkát kapni Kő Pál leminősítéséhez, ezért interpretálta úgy a Rudi írását, ahogyan azt a fentiekben olvashattuk. Rudinak igaza lehetett abban is, hogy a Lídia nevű hölgy, akinek írására ő reagált, nemigen érthet a képzőművészethez. Az ő jelenlegi feladata nem is ez, hanem hogy a lap újonnan kialakult profilja szerint harcos amazonként képviseljen egy irányvonalat, amelyet valaha vonalasan neveztek volna a

velem azonos korú kortársak (palóc nyelvjárásban: korácsok). Prekonceptiókat hangoztatni és azokat másokra ráerőltetni, ez fejezi ki leginkább az ÉS által a rendszerváltozás óta egyre erőteljesebben képviselt irányvonalat. Már rég nem a művészet szent ügye a fontos, hanem valami más, amit a politika terén is vulgárisnak lehetne nevezni. Még csak nem is napi politika, hanem annak bulvárosított változata. De az én tisztem most nem az, hogy az ÉS-t minősítsem, hanem hogy Görög Rezső életművének pontos értelmezését elősegítsem. Az újságírónak csupán a saját lapja archívumát kellett volna átböngésznie, hogy Ruidról anyagot találjon, de még csak azt se tette meg. Nos, mivel most éppen az igen számos ÉS-beli megjelenéseket vizsgálom Rudi történetéből, kézenfekvő volt, hogy ezt az epizódot is megemlítssem. Görög Rezső a távolban élve is magyar művész maradt. Akik le akarják minősíteni még mindig, azok olvassanak bele jegyzeteibe, levelezésébe, ha ugyan a nálam levő két levélen kívül maradt fenn más is. Azt viszont szívből remélem, hogy a már annyiszor emlegetett naplója, mely valahol lappang, előbb-utóbb majdcsak előkerül valamelyik barátja műterméből. Ha nem így lenne, akkor tanulmányozzák át gondosan a fentiekben újra közzétett válaszlevelét, és nézzék meg, hányszor, hányféleképpen szignálta a képeit, s hogy azok egyértelműen a zsenialitás jegyeit viselik magukon, amit bármely szakképzett grafológus véleményét kikérdezve megtudhatnak.

Ezt a megjegyzést is csupán azért fűztem hozzá ehhez a fejezethez, hogy leszögezzem: a művész pontos elhelyezése, művészetének definíciója azt is megköveteli, hogy tárgyilagosak maradjunk. Indulatoskodás helyett értelmes elemzésekre van szükség. Belemagyarázások helyett racionális értelmezésre, és a krónikaíróknak kellő művészi alázatra ahhoz, hogy ne a saját személyével és szereplésvágájával foglalkozzék, mint ahogy manapság divat, hanem hogy valóban a hozzáillő környezetben és megvilágításban láttassa a MŰVÉSZT ÉS MŰVÉT. Ez pedig soha nem kezdődhet azzal, hogy már eleve kijelentjük: az illető úr azért nem létezik, mert mi nem tudunk róla. A tudatlanság és a műveletlenség csupán egy adott állapot, melyen értelmes ember igyekszik segíteni. TANULÁSSAL, MŰVELŐDÉSSEL, nem pedig értelmetlen vagdalkozásokkal, melyek sajnos szinte teljesen átvették a terepet a közbeszédben az értelmes párbeszéd és dialógus helyett. Rudi az utóbbi mellett foglalt állást. Ezt nemcsak az általam gondosan őrzött emlékek bizonyítják, hanem ez az ÉS-beli írása is.

Beuys egyébként, és ennek bárki utánanézhethet, a német performansz műfaját művelte, melyhez gyakran használt fel szemétből vett tárgyakat. Ezek idővel megpenészedtek, megrothadtak, tehát az idő és a természet is azon a véleményen volt, hogy nem időtálló művek. Micsoda fintor ez a társadalomra és a képzőművészet iránt érdeklődő nézőkre, akik, nem úgy, mint Beuys, tisztelték és értékelni próbálták a művészetnek kikiáltott performanszokat! Rudi, a szerkesztő belemagyarázásával ellentétben, tisztában volt Beuys értékével, jobban mondva hiányosságaival, melyekkel, ha keményebben akarnánk fogalmazni, megsértette a művészet szentélyének féltett kincseit. Mint ahogyan mindenki, aki szemetet akar – nagy pénzért – rászógni a sznobokra, akik viszont nem mernek visszabeszélni neki. Inkább vállalják a társadalom megvetését, hogy nem ismerték fel az igazi értékeket, semmint hogy olyan vitába bocsátkozzanak, amiben saját érzéseik szerint is alulmaradnának, lévén, hogy nem értenek az adott témához. Csupán erre a végkövetkeztetésre kellett volna jutnia az ÉS szerkesztőjének is, mielőtt közzéadta ezt a melléfogásoktól hemzsegő írást. Az, hogy Rudi nem ismerte volna egyáltalán a német kultúrapótlék-gyárost, óriási tévedés. Ő csak azt közölte, hogy *nem ismeri behatóan*. Mekkora különbség ez ahhoz a szerkesztői magatartáshoz képest, ami nagyképűen azt képzei magáról, hogy ő viszont mindent tud. Még akkor is, ha teljes tudatlanságot és értetlenséget mutat egy kristálytisztán érthető írással kapcsolatban. Rudi meg, hogy nem volt hajlandó elutazni Münchenbe pár szemétből kiguberált tárgy megtekintése céljából, nem marasztalható el ezért a mások által talán konzervatívnak minősített magatartásáért a

prekonceptcionális világnézet érdekében. Őszinte és higgadt kritikáját így félremagyarázni már-már funkcionális analfabetizmusra vall... S ha még mindig nem sikerült volna meggyőzőnöm az örök kételkedőket és fanyalgókat, hadd álljon itt egy újabb megjegyzés: Rudi csakis kiváló minőségű anyagokkal dolgozott. Munkájára adott, maga körül rendet tartott. Szemetet egészen bizonyosan nem vitt volna be a műtermébe, semmiféle új trend és divatirányzat kedvéért sem, s nemcsak azért, mert azok bűdösek és fertőzőek lettek volna. Művei ezért lesznek maradandóak, hiszen a művészet örök igényeiről és klasszikus műhelyitkairól soha nem mondott le. Egyébiránt ha a szemét művészileg értékes volna, a guberánsok lennének a legnagyobb művészek☺))

Eger, 2017. január 4.

További adatfeldolgozás

Folytatom a kiállítások történetét dokumentáló iratok feldolgozását. A *Sajtófigyelő* következő lapjai arról árulkodnak, hogy 1968 mozgalmas év volt Rudi életében. 38 éves ekkor, ereje és alkotókedve teljében. Sikert sikerre halmoz, azaz egyik kiállítás a másikat követi. A *Kisalföld* június 9-i, majd július 14-i száma arról számol be, hogy Görög Rezső Téten, majd Kapuváron rendez kiállítást. A *Petőfi Népe* 1968. november 25-én cikket hoz le, melyben több kulturális esemény megrendezését jelzi decemberre Kecskeméten, köztük Rudi kiállítását, az *Esti Hírlap* december 8-án pedig külön tudósít Görög Rezső kiállításáról a „hírös város” művelődési központjában.

Pár szűkszavú (kézzel írott) jegyzet mutatja, hogy Görög Rezsőnek a következő művei jelentek meg az *Élet és Irodalomban: Akt* (1966. augusztus 19.), *A bűnök szigete* (1966. augusztus 3.). A *Stroncium 90* c. rézkarcra szerepelt az *I. Miskolci Országos Grafikai Biennálén* 1961-ben. A *Művészet* c. folyóirat kiállítási kritikát hozott le róla 1965. novemberi számában. A *Rimbaud illusztrációja* is szerepelt az *I. Miskolci Országos Grafikai biennálén* 1961-ben. Ugyanitt szerepeltek az „Örök békét” c. sorozatából a következő képek: *Nincs menekülés, Szerencsés sárkány, Elindul a pusztulás*. Ezek mind rézkarcok. Ugyanitt említik a *Még csak kísérlet* c. rézkarcát. 1965-ből pedig azt, hogy a *Magyar Képzőművészek a Fasizmus Ellen D. Gal.* (Derkovits Galéria?) Rudi a következő képeivel szerepelt: *A nép hatalmáért, Atomháború, Stroncium 90, Még van élet*. Megint csak az *Élet és Irodalom* hozta 1967-ben az *Akt* c. grafikáját, a *Szabad Föld a Nádfedelese porta* c. képét 1967. december 24-én, az *ÉS* 1966-ban (vagy 1968-ban? A pecsét nem jól látható – M.M.) *A bűnök szigete* c. hatalmas rézkarcát, melyet BWANA címszó alatt már többször is értelmeztem. A *Műcsarnok 1957. évi Tavaszi Tárlatán* szerepelt a *Szinva-patak* és a *Kókai-tanya* c. rézkarcaival. A *Műcsarnokban* szerepelt 1960-ban a *VIII. Magyar Képzőművészeti Kiállításon* a *Közös úton* és a *Tavaszi szántás* c. rézkarcaival. 1960-ban szintén a *Műcsarnokban* állította ki a *Hajómunkások* és az *Emelkedő* c. grafikáit. A kiállítást a „felszabadulási” évfordulóra rendezték, feltehetően a szocreál jegyében. A *Kortárs* 1965. decemberi számában írnak róla, az alkalomból, hogy a *Hajógyár* c. rézkarcra szerepelt a *X. Magyar Képzőművészeti Kiállításon*. A dátumok most rapszodikusán csaponganak. 1957-ben a *Műcsarnok Tavaszi Tárlatát* említi, ismét a *Szinva-patak* és a *Kókai-tanya* c. alkotásaival. 1950-ben az *I. Magyar Képzőművészeti Kiállításon* a *Falujáró* c. tusrajzával jelentkezett. Az *Élet és Irodalom* 1968. július 13-án hozza le *Tanulmány* c. grafikáját (p. 1.). Ez egy férfi portré. A *IX. Magyar Képzőművészeti Kiállításon* a *Műcsarnokban* mutatják be 1962-ben a *Columbus* és a *Rimbaud illusztráció* c. műveit. A *Tanulmányról* kapok egy fénymásolatot is. A *Jelenkor* 1968. szeptemberi számának borítóján jelenik meg egyik rézkarca, de a

kézírásos feljegyzés nem említi, melyik. 1955-ben a *Fiatal Képzőművészek és Iparművészek kiállításán* a Szántó Kovács János elfogása c. rézkarcát mutatják be. Aztán egy rideg közlemény: „Görög Rezső grafikái az alanti mű terjedelmének kötöttsége következtében nem szerepelnek abban. Solymár István: *Mai magyar rajzművészet, Budapest, 1972.*” Hát persze, akkor már két éve indexen volt, de ezt nem írhatta le a lektor, ehelyett egy száraz és zavaros értelmű jegyzetet hagy maga után. A terjedelmi kötöttség ugyanis nem következmény, hanem ok. A cenzort pedig lektoroknak szükséges nevezni. S ezt nem szórszálhasogatás okán jegyzem le, hanem ezen a ponton dokumentálom, hogy a külföldre távozott (akkori megbélyegző kifejezéssel élve: disszidált) személy nemkívánatosnak minősült és mindenféle publikációból kizárattott. Ha író volt, könyveit bevonták, zárolták, azokat magánszemélynek se volt tanácsos könyvespolcán tartania, ugyanis ez a rebellis tett bűncselekménynek minősült. Keményebb esetben be is zúzhatták őket. Ezek után már a legifjabbak számára is érthető, miért volt olyan nehéz előtalálni ezeknek a publikációknak a jegyzékét, valamint a kiállítások idejét, a kiállított művek címeit is. S hogy miért támadt olyan néma csend Rudi körül, hogy még a nevét se emlegették, nemhogy a műveit, melyek akkora feltűnést keltettek a maguk idejében. Ezek után következik pár rossz minőségű fénymásolat az *Élet és Irodalomban* megjelent grafikákról: *Hajógyár* (1965. október 23.), *Vegyikombinát* (1965. április 17.), *Rimbaud illusztráció* (1965. augusztus 21.), *Női fej* (1965. november 6.), *Tanulmány* (1967. szeptember 9.), melyen két háttal álló női akt látható, fejükön szarvakkal. Ezek valóban lehetnek előtanulmányok is, A bűn szigete előtanulmányai, melyen szép számmal láthatók szarvas lények, démonikus figurák.

Egy rövid, géppel írott feljegyzés, mely valamelyik nagyfőnök utasítása lehetett:

„GÖRÖG REZSŐ, grafikus

A Pécsi Modern Magyar Képtárnak a Művelődési Minisztérium törzssanyagából valamint (?) 42 darab grafikai művet megszerezni. Így Görög műveit is. 302. old.

ROMVÁRY FERENC: A Modern Magyar Képtár története, Új szerzemények II. 301. old.

A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve XXIII. 1968.

Pécs, 1972.”

Egy újabb kiállítási feljegyzés:

„Görög Rezső: Szántó Kovács János elfogása, rézkarc, Fiatal Képzőművészek és Iparművészek kiállítása. Ernst Múzeum, 1955. június 23.”

Alatta képmásolat, ami teljességgel kivehetetlen.

„Görög Rezső: 1514. Dózsa György Csanádon, rézkarc. Nyári Tárlat. Ernst Múzeum, 1954. július 7.”

Egy kritika az *Élet és Irodalomból*:

„Görög Rezső

Gyermekek számára készült diafilmeket illusztráló grafikusok munkáját bírálja Vadas József: „Képartalom” címmel. A Diafilmgyártó Vállalat kiemeli az itt felsorolt grafikusokat, s ez ellen tiltakozik a kritika. Bírálja a tankönyvek rajzolóit is: Bencze Lászlót, Benkő Sándort, Bényi Margitot, Bognár Magdát, Czeglédi Istvánt, Fekete Editet, Köpeczi Bócz Istvánt, Mész Istvánt, Németh Istvánt, Rogán Miklóst, Sóti Klárát, Tankó Bélát, Zórád Ernőt.

A tankönyvek grafikusai: I oszt.: Rogán Miklós, II. oszt. olvasókönyv: Reich Károly, III. oszt. olvasókönyv Kass János, IV. oszt. Irodalomkönyv: Szecskó Tamás, V. és VI. oszt. olvasókönyv: Csergezán Pál és Görög Rezső, a Munkalapok c. kötet illusztrátorai Bornemissza Zsolt és Démuth Ágnes.

A Vadas-kritikát lásd: Reich Károly nevénel.

Élet és Irodalom, Bp. 1977. nov. 26. XII. évf. 48. sz. 3. lap.”

Megint a dátum a lényeges. 1977-ben, hét évvel a híres tiszai kiűzés után már lehetett pocskondiázni. Érdekes a felsorolt művészek névsora. Görög Rezsővel együtt lehetett szidni Kass Jánost, Reich Károlyt és Zórád Ernőt is. Mindnyájan kiváló grafikusok. Az idő próbáját is kiállták.

Most kézzel írott feljegyzések következnek:

„Görög Rezső

Az 1948-ban induló új tanítási évben a kollégium legtehetségesebbjei közé tartozott és tanulmányait a főiskolán folytatta.

Philipp Clarisse: Gipszfej nélkül – a szabadban

Művészet, 1977. július, 7. old.”

Öreges írás, jókora betűkkel:

„Ma negyedszázada, hogy megalakult a vásárhelyi művésztelep – 1953. május 17-re elkészült az első költségvetés, a telep működését aug. 1-re időzítették. Elsőként 10-én Székely Lajosné festő és Görög Rezső grafikusművész munkához lát.

Szabó Endre: Emlékezés a művésztelep negyedszázados jubileumára.

Csongrád Megyei Hírlap 1978. aug. 13.”

„Görög Rezső grafikusművész 1953. aug. 10.-én a vásárhelyi művésztelepen elsőként Székely Lajosné festő és Görög Rezső grafikusművész kezd munkába.

Szabó Endre: Hírneves a vásárhelyi művésztelep.

Csongrád Megyei Hírlap, 1973. máj. 27.”

A Columbus és Rimbaud 1962-es Múcsarnokbeli szereplése újabb cédulán.

Kézzel írott feljegyzés a „Tanulmány” ÉS-beli megjelenéséről 1967-ből.

A Művészet 1963. áprilisi számával kapcsolatos, kézzel írott feljegyzés:

„Görög Rezső grafikus

A „Kis állomás”, a „Veszprémi részlet”, „Tanya”, a „Régi város”, „Külváros”, „Piac”, „Kelet”, „Tánc a ház mögött”, „Kolumbusz Kristóf”, „Távoli kikötő”, „Anonymus”, „Egy hónap”, „Nincs menekvés”, a „Stroncium”, „Még van élet” c. műveit mutatta be kiállításán.

Solymár István: Görög Rezső rézkarcai

Művészet, 1963. április – 39. lap”

Újabb kézírásos jegyzet:

„Görög Rezső grafikus

Görög rajzai is díszítik az Afrika-kutató könyvét.

Kertész Róbert: Kittenberger Kálmán: Kelet-Afrika vadonjaiban

[Könyvbarát], Bp. 1955. március”

Az O.Sz.K. 1961 és 62. évi grafikai plakátok és metszetek (összeállította: Munkácsi Piroska)

O.Sz.K. Kiadványai Bp. 1965. 238.I. – felsorolásaiban szerepel Görög Rezső több műve, ezek méretei és akkori ára:

Az emberiség szolgálatában – színes rézkarc Bp. 1961 204 x 296 mm 99.- Ft

Még csak kísérlet – Bp. 1961 230 x 290 mm 113.- Ft

Még van élet- színes rézkarc Bp. 1961 192 x 285 mm	113.- Ft
Nincs menekülés - színes rézkarc Bp. 1961 195 x 290 mm	113.- Ft
Örök békét! színes rézkarc Bp. 1962 195 x 290 mm	113.- Ft
Páncéltörő lövészek - rézkarc Bp. 1962 240 x 293 mm	100.- Ft
Lenáztatók - színes rézkarc Bp. 1962 295 x 385 mm	98.- Ft
Szüret - rézkarc Bp. 1961 240 x 350 mm	95.- Ft
Stroncium 90 - színes rézkarc Bp. 1961 195 x 290 mm	113.- Ft
Támaszpont - színes rézkarc Bp. 1961 195 x 290 mm	113.- Ft
Tűz és halál - színes rézkarc Bp. 1961 187 x 290 mm	113.- Ft
Éjjeli halászat a tógazdaságban - rézkarc Bp. 1961 250 x 345 mm	95.- Ft
Kézivéselés - rézkarc Bp. 1962 295 x 390 mm	110.- Ft
Konstancai halászok - rézkarc Bp. 1962 225 x 380 mm	87.- Ft
Jablonowsky József - rézkarc Bp. 1962 270 x 215 mm	100.- Ft
Hazafelé - színes rézkarc Bp. 1962 258 x 380 mm	98.- Ft
Vadászat - rézkarc Bp. 1961 295 x 385 mm	98.- Ft

Eger, 2017. január 5.

„Híradás plakátpályázatáról. Magyar Nemzet 1967. február 8.

„Görög Rezső rézkarcát mutatta be a tárlaton.

D. Fehér Zsuzsa: A X. Magyar Képzőművészeti Kiállítás. Művészet, 1965. november 2. - 8. lap)”

„Görög Rezső: Női fej. Élet és Irodalom, 1965. november 6. – 8. lap”

„Görög Rezső: Női fej. Élet és Irodalom, 1965. nov. 2. – 8. lap”

„Görög Rezső: Tanulmányfejek. Szén és ceruza. Múcsarnok IV. Képzőművészeti Kiállítás, 1954. január-február, katalógus 14.1.”

„Görög Rezső: kiállítási kritika. Kisalföld. 1965. szept. 26.”

„Görög Rezső grafikus Rimbaud illusztrációkkal vesz részt a kiállításon. Lehőcz Mária: Könyvillusztrációk a IX. Magyar Képzőművészeti Kiállításon. Művészet, 1962. május – 24. lap”

„Görög Rezső grafikus: Hajógyár. Élet és Irodalom. 1965. okt. 23. 5. lap”

„Görög Rezső: Tanulmány. Élet és Irodalom. 1967. április 8. – 11. lap”

„Görög Rezső Kiállítási hír. Ganz Mávag, 1968. március 15.”

„Görög Rezső: A Pesaro-i Kortárs Magyar Grafika c. kiállításon szerepelt: 65. (cím nélkül) rézkarc 48x29.

Kiállítás katalógusa (1966. szept. 10. – 2 (?))”

Pesaro, Piazza di Popolo, szökőkút

„Görög Rezső Grafikáival szerepel a IX. Magyar Képzőművészeti Kiállításon a Múcsarnokban.

Magyar Ifjúság, 1962. V. 5.”

„Görög Rezső: Rimbaud illusztráció, rézkarc 29,5 x 24,5; Távoli kikötő, rézkarc 38,5 x 24,5; Kelet, rézkarc 29,5 x 37. I. Miskolci Országos Grafikai Biennálé. Katalógus bevezető D. Fehér Zsuzsa, Miskolc, 1962.”

„Görög Rezső grafikus. Fiatal Képző- és Iparművészek kiállítása. Ernst Múzeum, 1955. június”

„Görög Rezső: Örök békét c. sorozatból (reprodukciók a katalógusban)

Nincs menekülés, színes rézkarc 19.5 x 26,5

Szerencsés sárkány, rézkarc 21 x 29,5

Elindul a pusztulás, rézkarc 20 x 29,5

Még csak kísérlet, színes rézkarc 20,5 x 29

Stroncium 90, színes rézkarc 20 x 29,5”

„Görög Rezső: A felszabadulás útja (?) készült tanácsköztársasági vonatkozású alkotásokkal:

A nép hatalmáért, papír, rézkarc

Harc a monitorokkal, papír, rézkarc

Az antant ellen, papír, rézkarc

Utolsó töltényig, papír, rézkarc

A proletárhatalomért, papír, rézkarc

A Legújabbkori Történeti Múzeum Tanácsköztársasági Gyűjteménye. A Legújabbkori Történeti Múzeum Évkönyve XX. Bp. 1961., 131-178. lap, 141.1 és 142.1.”

Mivel meglehetősen sok a tanácsköztársasági és kommunista vonatkozás a különböző kiállításokon szerepelt Görög-művek között, a kívülálló és kritikus szemléletű olvasó most felvetheti a kérdést, hogyan is állunk Rudi ellenzékeségével? Először engem is meglepett ezeknek a témáknak a sűrű felbukkanása, de felidézve saját tapasztalataimat, hamar rendeződnek a sorok. A kortársak elbeszélései alapján egyáltalán nem egy vonalas, párthű és mindenben hozzájuk igazodó ember képe

bukkant fel a távoli múltból, saját tapasztalataimról már nem is beszélve. Abban az időben voltak egyrészt kötelező témák, amelyeket minden más nagy kortársa is megrajzolt, festett vagy szoborba vésett. Másrészt felmerül a kérdés: hogyan és miből tudott volna megélni egy képzőművész, aki már akkor is nagyjából szabadúszói státuszban élt, azaz állandó munkahelye nemigen volt, csak a *Képzőművészeti Alap* és a *Képcsarnok Vállalat* biztosíthattak számára rendszeres munkát, ha elfogadott művész volt. Írókat, költőket művelődési házak és könyvtárak alkalmaztak valamiféle nehezen meghatározható státuszban, ha volt protekciójuk lakóhelyükön. Tehát egyfajta alkalmazkodás érzékelhető, másrészt a saját útkeresés is, mely a későbbi szürrealisztikus és mágikus realista irányzat felé vitte végzettszerűen. A szocreál lehetett ujjgyakorlat, kötelező gyakorlat, etűd és efféle Rudi életében, de művészi fantáziáját semmiképpen nem elégíthette ki.

Arról se tudunk, hogy az első két feleség milyen irányban befolyásolta, ha tudta befolyásolni Rudit egyáltalán. A címek és témák ismétlődése arra is utal, hogy a párt által kézivezérelt sajtó mely témákat preferálta. Emlékezzünk vissza: a hatvanas években még az öltözet és a hajviselet is micsoda tirádákat vont maga után a hivatalos sajtó lapjain! Az már jócskán a beat-korszak, a rock and roll világa, amitől Rudi se maradhatott érintetlenül. (Ezt természetesen nem a zenei ízlésére értem, hanem arra, hogy a korabeli lázadás elsősorban a könnyűzenei irányzatok vetélkedésében és külső jegyekben mutatkozott meg, és szélesedett később társadalmi mozgalommá. Egyszerűbben szólva: a nemzedéki ellentétek színterévé). Akit egyszer már meghurcoltak, az nem a pribékek kegyeit keresi, hanem nyíltan vagy burkoltan az ellenzékkel tart. Korábban említettem, hogy a *Vásárhelyi Őszi Tárlat* résztvevői nemcsak hogy fiatalok voltak, hanem ellenzékiek is, ezt utólag kár volna elvitatni tőlük. Még Erzsí, a harmadik feleség idejében is meg kell különböztetni korszakokat. Csupán feltételezem, hogy mivel Erzsí szólót táncolt 1956. április 4-én egy szovjet operettben, az akkori elvárásoknak megfelelően „bele kellett illenie a képbe”, azaz nem lehetett „gyanús származású”, másként szólva rossz káder, vagyis ellenzéki. A *mosoly országa* c. operettel, még szolnoki színésznői felbukkanása után nem sokkal, a társulat vendégszerepelt Moszkvában is, s ebben Erzsí és részt vett (Mi szerepében). Vannak természetesen olyan karrierok is, amelyek előbb magasba ívelnek, vagy legalább irányulnak, majd megakadnak valami miatt és ellenirányba fordulnak. Ezek oka lehet színházi intrika, melyet alátámaszthat egy-egy darab vagy szereplő bukása, vagy egyszerűen az a malőr, hogy az előbb „műpártoló elvtárs” nem volt megelégedve a futtatásért viszonzásként kapott barátnői kedveskedésért, s emiatt ejtette az előbb felkapott színésznőt egy újabb kaland kedvéért. Mindez csupán feltételezés, de eljuthatunk a megfelelő magyarázathoz a lehetetlen variációk kizárásával is. Ismerve az akkori szokásjogot, és Rudi egyre erőteljesebben kritikussá váló szemléletét, esetükben nemcsak arról lehetett szó, hogy valamely „magas elvtárral” kellett rivalizálnia Erzsí kegyeiért, hanem hogy a saját nézeteit rejtegetnie kellett és bonyolult szimbólumrendszerbe ágyazva megfogalmaznia. Ez bontakozik ki egyre markánsabban a 60-as évek műalkotásaiban. Kissé leegyszerűsítve: voltak képek, amiket az eladhatóság kedvéért készített, vagy szedett elő a talonból, főiskolás éveiből, míg emellett művelte a saját elképzelései szerinti műfajt, a tájképet, életképet és a modernnek számító szürrealisztikus festészetet és rézkarcolást. A sajtó kiemelte azokat a témákat, amik beleillettek az általuk futtatott, vonalas témákba, vagy amibe bele lehetett magyarázni a saját elképzeléseit, de Rudi művészi attitűdjét mindenképpen az Arany János-i fellépés jellemzi igazán, amellyel visszautasította a rózsadombi megrendelő primitív előírásait megrendeléséhez. A róla, ellene lehozott Népszabadság-beli cikk 1968-ban pedig egyértelműen utal arra, hogy Rudi kellő üzleti érzékkel arra is törekedett, hogy képei minél szélesebb körben eladhatóak legyenek. Nyilván vágyott a népszerűsége, mint ahogyan sok más művész is, de ő tett is ezért. Saját, nagyon konkrét lépéseket, saját terjesztői hálózattal, ha már az állami terjesztés sok kívánnivalót hagyott maga után. Szóval művészi ambícióin és szándékain kívül ezt is szükséges megemlíteni, de nem negatívumként, hanem kuriózumként. A nagy művészek többsége ugyanis igen gyámoltalan e téren. Egész életművek

maradnak eladatlanul a művész életében, s csak egy szerencsés felfedezőnek köszönhető, hogy nem vesznek az ismeretlenség homályába a művész halála után (ld. Csontváry, Gulácsy).

S mekkora a kontraszt 1970-től kezdve, amikor Rudi „lelépett”! Onnantól fogva se sűrűn, se ritkán nem olvasható a neve a hazai sajtóban, tehát párthatározatra úgymond „eltemették”. Mivel egy szó se esik róla onnantól fogva az Aczél György-féle verdikt nyomán, úgy vélhető, hogy kiégett, és akkor már nem alkotott semmi jelentőset, holott külföldi karrierje épp akkor indult be igen szép ívvel 1971 - 1973 között. Mindezt megint a fiatalok kedvéért kell leírni, és nem lehet kellőképpen hangsúlyozni, mennyire manipulatív volt már akkor is a sajtó. Csak az VOLT, akit ők felmagasztaltak, vagy legalább is értékelték. Akit viszont nem ismertek el és nem említették a nevét, az egyszerűen NEM LÉTEZETT. Torzítás? TORZÍTÁS! Aki visszamenőleg akarja tanulmányozni a kortárs művészetet, legyen az költészet, festészet vagy bármely művészeti ág, az pontosan ezt a torzképet fogja kapni rólunk, a honi művészetről és az egész világról. Nekünk úgy tanították filozófiából, hogy aki nem akarja látni vagy tagadja, nemlétezőnek titulálja a létező világnak azon darabját, amely, akár csak pillanatnyilag is, de takarásban van előtte, az szubjektív idealista. Ma már ez is csak egy kategória, száraz és semmitmondó, de akkoriban ez megbélyegző dolog volt bárkire nézve. És itt már nem zárójelesen kell megjegyezni, hanem erős hangsúllyal kiemelve, hogy akik valójában szubjektív idealisták voltak – a saját frazeológiájuk szerint –, azok éppen az elvtársak voltak. Ők nem akartak látni a saját szemüktől. Mindezt csakis és kizárólag azért szükséges lejegyezni, hogy rámutassunk a kontrasztra: ők BEZZEG és DAFKE változatlanul materialistának vallották magukat. Erre csak egy modern kori utalással reflektálhatunk: Madonna, mármint az énekesnő 'Material Girl' c. számával, mely az önmagát anyagiasnak tituláló kis hölgy hitvallása. Ő legalább pontosan definiálta és vállalta az önmagukat akár pénzért is kiárúsító, mai emberek szemléletét. Ugyanezt a gyakorlatban ugyanilyen, ám valódi mivoltukat gondosan titkoló és a szocialista hipokrizis zavaros világába burkolózó elvtársak, elvtársnők hangosan kérték volna ki maguknak, s ebben mit se változtak. Csupán a fiatalokra hagyományozták rá annak a szemléletnek mai változatát, továbbvitelét, melynek jegyében már-már természetes kortünet a nyíltan is vállalt életfelfogás, hogy fiatal, szép lányok pénzes, ronda öregemberek patronálására vadásznak. Ez már a plázacicák által művelt sajátos „műfaj” továbbvitt variánsa. Míg a plázában a ráérő bolttulajdonos viszonylag olcsón megkaphatja a fiatal lányokat (egy pár cipő, csizma, néhány színes rongy), addig az ennél is ambiciózusabbak már mellplasztikát, rendszeres apanázst, új autót, drága tanfolyamot, s efféléket is elvárnak a rájuk vadászó öreguraktól. Igaz, mondhatni, kölcsönösen vadásznak egymásra, s hogy melyikük a nagyobb áldozat ebben a mai hajszában, azt döntse el az, akinek nincs jobb dolga, minthogy efféle hívságokon agyaljon ráérő idejében! Egy dolog biztos, hogy élethivatássá tenni a prostitúciónak ezt a burkolt formáját rendkívül vulgáris dolog. Talán nevezhetnénk mai materializmusnak is, persze csak abban az esetben, ha minden utcasarki nőt is besorolhatnánk ebbe a filozófiai kategóriába, ami több mint nevetséges. Na ja, a plázai „hivatás”, vagy annak továbbvitt változata nem az? Igaz, kissé távolabb kerültünk eredeti témánktól, Görög Rezsőt és életművét viszont nem szeretnénk ilyen triviális közegben tárgyalni, úgyhogy merüljenek a feledés homályába ezek az utalások.

Történelmi szakirodalmunkra legalább ennyire elmondhatóak a fentiek. Mennyi hazugságot publikáltak tudományos szakirodalom címen, holott már a korabeli olvasóknak is allergiás viszketezése támadt attól, amit ezen címszó alatt olvashattak. A mai sajtó frazeológiája, elcsépelte fordulatai is mindmáig abban a korszakban gyökereznek, onnan eredeztethetők, amikor ezt a műfajt lelkesen művelték a történészek és irodalomtörténészek. Már akinek volt gyomra hozzá. Gyakran gyermekes módon gúnyolódtak ellenfeleiken, és lépten-nyomon ellenségképet gyártottak – szovjet mintára. Az akkori sajtó-, film- és irodalmi nyelvezet hemzsegett a pártbrosúráktól és infantilis csúfolódásoktól.

Egy gyermek-nép azon korszakát jellemezték vele, s elsősorban önmagukat, akik a mai fanyalgás-kultusz előfutáraként akkor létrehozták ezeket a „szellemi termékeket”. De próbálná csak valaki ráirányítani egy-egy ilyen agyimosott figyelmét, hogy az ő mostani stílusa és kifejezőkincse nem másból, mint a szovjet propagandagépezetből származik, s hogy saját hiedelmeivel szemben ő egyáltalán nem modern és nem haladó, hanem nagyon is retrográd, azaz a szó eredeti jelentése szerint elmaradott! Igazis. A 'retrográd' egykor elítélő kifejezést mára épp ugyanezek szelídítették retróvá, azaz nosztalgikus bukét adva a szónak, szép emléké, antik, netán ódon jelentésmódosulást kölcsönözve neki, romantikus elvagyódást lopva az egyre elterjedtebb és elfogadottabb kifejezésbe...

A történeti hitelesség kedvéért meg kell említeni, hogy sem a vásárhelyi, sem a szolnoki vagy kecskeméti művésztelpek alapítói vagy résztvevői között nem találhatjuk meg Görög Rezső nevét, miután Aczél György eltávolította mindenhonnan. Ezt a hiányosságot azóta se pótolta, korrigálta senki. A fentiek alapján pedig volna rá lehetőség, csupán a művészettörténészeknek illene felfigyelniük rá. A karaktergyilkos szándék máig kihát, már csak semlegesíteni kellene.

Rudi sokkal műveltebb és szabadabban gondolkodó elme volt, semmint hogy ostobaságokkal befolyásolni lehetett volna vagy eltéríteni saját szándékaitól. Mivel nagyon szorgalmas és kitartó volt, nagy erőbedobással sokat dolgozott, rendkívüli gyakorlatra tett szert, művészete pedig egyre szebben bontakozik ki korai alkotásaihoz képest. Az 1954-es *Favágók*on vagy az 1957-es *Kisdunán* is megmutatkoznak a későbbi érett művész oroszlánkörmei, de óriási a különbség pl. az 50-es évekbeli *Szinva-patak* technikája és a 60-as évekbeli hatalmas színes rézkarcok tájképei között, mint a *Balaton*, *Balaton délután*, *Dunadelta* vagy a *Pihenő*, azaz a csupa finomsággal és apró részletekkel kidolgozott tájképei között. *A bűnök szigete*, *a Kelet*, *az Anonymus*, *A szerelem városa* vagy a *Távoli kikötő* megint csak lenyűgöznek a bennük kavargó elemek döbbenetes kavalkádjával és az egyes részletek különlegességével, de az egy teljesen más stílusirányzat, ahogyan a *Négy akt és az alma* is eltér a Görög Rezsőtől megismert műalkotások világától, azzal, hogy egyfajta trendhez, divatirányzathoz igazodott, ha csak egy műalkotás erejéig is. Témaválasztásai nemcsak hogy kiemelkednek addigi alkotásai rendjéből, hanem kijelölik azt az utat, mely művészi fejlődése érdekében másfelé sodorja. Beszélgetéseink során – Erzsí kapcsán – fejtegette, talán önmaga vigasztalása végett, hogy vannak szakmák, amelyek nyelvhez kötöttek. Ilyenek a színészség vagy az íróé. És láttuk is, több, idehaza sikeres színész, színésznő élettrajza ismeretében, hogy speciálisan a hazai közönségre volt szükségük. Egy idegen nyelvet meg lehet tanulni egészen jól is, szerencsésebbek, jó nyelvérzékűek még az akcentust is el tudják hagyni, de a közönség, mely ugyanazt a nyelvet beszéli, mint a színész, feltétlenül szükséges a színpadon vagy a filmvászonon együttesen megformált művészet műveléséhez.

A külföldi közönség áthallásai teljesen különböznek a hazaiétól, sőt még az erdélyi, a határon túli magyarság is másra rezonál, azaz máshogyan értelmez dolgokat. Az íróval kapcsolatosan Rudi azért említette ugyanezt, mert erre is voltak negatív példák külföldre távozott nagy íróink között. Páran, mint *Márai Sándor* vagy *Határ Győző* találtak kiadót, aki sorozatban kiadta műveiket, de megint más kérdés, hogy milyen létszámú volt az olvasóközönségük, s hogy a fentiek értelmében hogyan vették a művész üzeneteit? Azt pedig én tudnám hosszasan ecsetelni, hogy a közönségtől hosszú időre elzárt írónak mekkora kínszenvedés az aktív kommunikáció hiánya. *Márai*, *Határ Győző*, *Nyírő József*, *Wass Albert*, *Cs. Szabó László* rendszeresen megjelentek külföldi éveik alatt is, de Márairól tudjuk, milyen kétségek között hányódott, ha arra gondolt, vajon hány embernek ír is ő? Igaz, ez a kérdés már itthon is kínozza, *Kosztolányival* együtt, aki egyik beszélgetésük során így kiáltott fel: „Négy embernek írni!” Vagyis hogy boldog lenne, ha négy jó olvasóját ismerhetné. Mindez költői túlzás, de a költői lélek felnagyít minden apróságot és sokszorosan megszenved vele, mikor ez kínozza. Nemcsak

létszámában, hanem minőségi összetételében is lényeges az aktuális közönség, a külföldről nem is beszélve.

Rudi külföldre távozását megelőzte számos külhoni kiállításon, biennálén való szereplése. A tér megnyílni látszott előtte, és a közeg befogadónak tűnt, mikor vendégként Itáliába érkezett. De mint tudjuk, egészen más látogatóba menni, mint ott lakni valahol. A mienkétől eltérő szokások, elvárások csak aztán záporoznak az idegenben letelepedett emberre, amikor hétköznapi szinten szembesül az új haza világával. A Peter Weiss Galéria által (és általam is) igen magasra becsült litográfia, s az azon szereplő szignó mondják el legbeszédesebben, milyen jövő várható volna Görög Rezsőre, aki Olaszországban azonnal Rudi Goroggá változott. Az első három év kiállításai, Torinóban és Milanóban ugyanezt támasztják alá. A nagy lelkek viszont mindig a töredelmesebb utat választják. Rudi itthon is szembesüggült az ostobák hatalmával, ezért vezetett útja egyértelműen az eltávozáshoz. Még akkor is, ha az imádott Erzsit el kellett veszítenie. Előbb biztosan nem véglegesnek tartották az elszakadást, de a körülmények végül is így rendezték el. Nem könnyű lezárni egy sikeres sorozatot az életünkben, mely érzelmileg is végletesen meghatározó, művészileg pedig termékeny korszakot hozott. Ám a fejlődési trendeket nem befolyásolhatják olyan apróságok, minthogy hol és milyen mértékben ragaszkodunk az anyaghoz, azaz az anyagi világhoz, mely ezeket az érzéseket generálja bennünk. Rudinak le kellett mondani arról is, hogy az imádott édesanyját valaha viszontláthatja. Az elvtársak bosszúvágya feneketlen volt, és az ma is. De ezt nagyon nehéz megmagyarázni olyanoknak, akik nem éltek abban a dögletes levegőjű korszakban.

Eger, 2017. január 8.

Rudi, a dantei művész

Ezt a definíciót nem tőlem kapta Görög Rezső, hanem a külföldi sajtótól. Most ismét szárazabb témákra térünk át, a Görög-művek olaszországi sajtóvisszhangjára, és mindjárt az elején le kell szögezmem, hogy ezt is annak ellenpontosítására teszem, hogy végleg lezárjuk az utólagosan sokat fanyalgók, de szakmailag kevésbé hozzáértők „mútkritikáinak” korszakát és nemtelen fejezetét. Annak nem volt nagy tétje, hogy egy külföldön élő és itthon indexre tett művésztől akármit is elhitesse a szakmával és a sajtóközönséggel. Az illető úr nem volt jelen, tehát nem is védhette meg magát az őt ért becsmérő szavaktól, az ún. „suttagó propagandától”, melynek oka nem volt, csak szándéka.

Dante Alighieri itáliai reneszánsz költő

Az, hogy befeketítsen egy jelentős művészt, lekicsinyítse annak művészi értékeit, s ennek gyakran lehetett hasonló kimenetele, mint amit én is feltártam Rudi ÉS-beli írása nyomán, melyet totális félreértés és félremagyarázás kísért. Ugyanakkor a sajtó, mint nagyhatalom, állam az államban, vagy hogy élcelődjünk egy kicsit, BWANA a BWANÁBAN©), mindent megtett, amit megtehetett egy előre gondosan eltervelt karaktergyilkosság szándékával és érdekében. Ám álljon itt az is, hogy szándékom nem valaki vagy valami ellen irányul, hanem valakinek az érdekében teszek erőfeszítéseket, azért, hogy az életmű egészét megismerhesse a nagyközönség, s majd ő maga dönthesse el, milyennek is ítéli. Nos, akkor az olasz sajtóvisszhang.

A TUTTARTE 1973. június 28-án teszi közzé, hogy kortárs művészeti grafikai kiállítást nyit meg rézkarcokból és hidegtűs gravírozási technikákkal készült képekből. A kiállító művészek Hermann és Rudi Gorog. A kiállítás június 28-tól július 8-ig lesz nyitva. Helyszíne a Galleria d'arte La Conchiglia Due, 10122 Torino, Via Garibaldi 35.

„RUDI GOROG

Magyar festő és rézkarcművész, aki Budapesten született 1930-ban, és 1970 óta Olaszországban él és dolgozik. Egyéni kiállításai voltak Rómában, Torinóban és Milanóban, részt vett jelentős országos és nemzetközi grafikai bemutatókon. Megbecsült és értékes szürrealista, markáns személyiség, kiváló rézkarcokat és rajzokat állít ki.”

A plakáton a *Villon* c. rézkarca látható, nyomdahibával: „Villore”.

Egy másik lapon egy 1973. májusi kiállításának kezdetét jelzi Rudinak Milanóban a *Notiziario delle Mostre e dei Concorsi*. „Számtalan a Galleria Angolare-ban állít ki a magyar Rudi Gorog május 28-tól június (?) -ig.” Csak kivonatolni tudom, a fénymásolat annyira rossz minőségű, hogy csak töredékek olvashatók ki belőle. Ezek szerint kiváló rézkarcokkal és olajfestményekkel jelentkezik Rudi, akinek képei valamiféle mágikus hangulattól és technikától áthatottak, technikája pedig ördögien szenvedélyes.

1979. január 14-én a következőket írja róla a *La Stampa* lapjain Angelo Dragone:

„Magas szintű technikai tapasztalat támasztja alá (művészetét). Rudi Gorog rögtön azt érezte nagy részletességgel kidolgozott rézkarcain, hogy a magyar grafika gazdag hagyományait képviseli.

A Quattrocento és Cinquecento mestereit fedezte fel és szereti a legjobban, belőlük táplálkozik, a saját hazájának antik legendáival egyetemben. Alkotói hajlamait tekintve egyértelmű, hogy a kevésbé kimerített, túlhasznált technikákhoz és képalkotáshoz vonzódik, a szimbolizmushoz és a sóvárgott fantasztikumhoz, melyek nála gyakran az álmok határait feszegetik.

Innentől kezdve egészen az irodalmi műveltségéig, mely a legjobban kidolgozott lemezeiből bukkan fel, de a gondolati expresszivitásig is némely „arcképén” – Horatius, Villon, Rimbaud – melyekről elmondhatjuk, hogy a fantasztikum adottságain túl egyfajta műveltséget és képi költészeti intuíciót fednek fel.”

Képmelléletek a La Stampa cikkéhez: Tél, Villon.

A Dante-kiállítása előtti ismertető:

„RUDI GOROG 1930-ban született Budapesten és a Képzőművészeti Főiskolán diplomázott szülővárosában. 1970 óta Rómában él és dolgozik.

Jelenleg azokat az első rézkarcait is kiállítjuk, melyeket az Isteni színjátékhoz készített. Ez egy olyan munkája, amelynek évek óta szenteli magát, remek fantáziával, szigorral és lelkesedéssel, ami annyira jellemző rá.

Minden lemez különféle fázisai és néhány próbanyomat, melyekről a művész úgy döntött, hogy megsemmisíti, minden szépségük ellenére, arról a komolyságról tanúskodnak, amellyel Gorog dolgozik, örökös kihívással önmagával szemben, aki soha nem elégszik meg az első eredménnyel, hanem fáradhatatlanul és szenvedélyesen keres tovább.”

GOROG, A DANTEI MŰVÉSZ

Termékeny a találékonyságban, kecses a grafikai kivitelezésben, a drámai érzékenység és érzelmi erőteljesség között, Rudi Gorog egy gótikus-flamand művész, ábrándos-merengő fantáziavilágában, víziószerű képalkotásában, melyek sötét szimbólumrendszerekkel és allegóriákkal megrakottak, tűnődő komolyságával, nagy műgonddal és finom jelképiséggel kidolgozva. De mediterrán lélek formai lendületességében, a forró érzékiségben, testiségben és dimenzióiban, ihletettségében és szeszélyes hajlamaiban, melyben féktelen szabadossággal keveredik a realista és a groteszk, a megfigyelés és az interpretáció, ironikus, kíváncsi és humoros temperamentumával.

Északi zseni és egyben közép-európai architektonikus és környezeti fantáziáiban, a népszerű és a szélsőségesen kifinomult, rafinált között, a térlátásban és színekpei megalkotásában (melyek egyébként igen szilárd, masszív felépítésűek), kezdve a kristályosan nagy lélegzetűektől, ahol érezhető a szigor fagyos lehelete, és a morálisan komolyaktól, melyekben alig tapinthatóan, mégis ráérezünk valamire, ami végig kíséri a népi fi tudattalan nyugtalanságait (deformált teremtmények és tárgyak, melyek riasztóak), a legérzékenyebb és legösztönzőbb eszességet, melyek az emlékezet sötét homályából előtörve érvelnek.

De hirtelen, ezekben a hihetetlen építményeiben, ahol az elvesztett dolgok gyülevész népsége, hordaléka – az idő maradványaival az utolsó tengerpartokon, és most már szorongó tanúsággal a kétségekről és elővigyázatossággal és átmenetiséggel, középkorias bizonytalansággal és egyensúlytalansággal – belép az ironikus lélek, a tiszteletlen és csúfolódó, a szürreálisan örült és csalódott, akinek antikos műveltségét áthatják a nap és a napfényes olasz terek.

Olyan művész, aki annyira tágas értelemben szabad és expresszív jelrendszerében, annyira figyelmes a valóság és az ironikus világ közötti interferenciákra és integrációra, a dolgok komoly jelentése és az ő morális és tudományos alkalmazásai között, hogy ezek nem tudják elvonni az egészében dantei földrajzi tér szörnyű, nagyszerű és csodálatos felépítésétől. Egy olyan földrajzról van szó, amely önmagában véve is hatalmas architektonikus és emberi fantáziára vall, ragyogó és szavakkal

kifejezhetetlen kedvességre, egyre ritkábban létrejövő atmoszférára, heves reménységre, kedves emlékekre, emberfölötti érzésekre, de szörnyű és tragikus pokolkörökre is, ahol a bűn testiségét a törvény ugyanolyan testiségével büntetik az ellenbüntetések által. A képzelet hatalmas földrajzisa a nagy bűnökre, nagy emberekre szabva – és mindezek ellenére – hatalmas és áttetsző teológiai fejtegetésekkel. Egy hosszú, nehéz és veszélyes utazás ez a fantázia és a képzeletvilág között, mely ugyanolyan rendkívül kockázatos zárandokúttá válik önmagukban is, és a saját elméjében is.

Francesco Caresio”

Illusztrációk ezen az oldalon:

Pokol 3. ének. Purgatórium 28. ének

Egy újabb kiállításról szóló anyag:

„GALLERIA ACCADEMIA – TORINO

Via Accademia Albertina 3/e – Tel: 88-54-08

Nyitvatartási idő: 10-12.30 – 16-19.30

Doktor Pietro Barsi meghívja Önt, hogy látogasson el RUDI GOROG egyéni kiállítására

1984. április 7-21 között

Megnyitó ünnepség: szombaton 18 órakor

Kiállított művek:

Kontrasztok 1984, tusrajz 60 x 29 cm

A bűvöleték háza, tusrajz 150 x 80 cm

Szabadon 1983, tusrajz 150 x 80 cm

Tél, rézkarc 594 x 387 mm

Síkság, rézkarc 665 x 330 mm,

Garganói tájkép, rézkarc 59 5x 390 mm

Torony a tengeren, rézkarc 592 x 390 mm

Hegyi falu, rézkarc 395 x 290 mm

Bárkák a tengerparton, rézkarc 370 x 175 mm

A tenger, rézkarc 395 x 172 mm

Ponticello, rézkarc 322 x 175 mm

Villon, rézkarc 352 x 556 mm

A fából faragott királyfi, rézkarc 353 x 555 mm

Lagzi a padláson, rézkarc 353 x 555 mm

Az Isteni színjáték rézkarcai

Színes tusrajzok

A FÖLDSZINTI TEREMBEN KORTÁRS MŰVÉSZEK MŰVEI LÁTHATÓK”

Nos, ehhez képest az itthonról kapott információk, miszerint nem is lehetett jelentős alkotó, ha nem szerepel a magyar lexikonokban, bizony-bizony nevetséges. El akarták tüntetni a köztudatból, és megtehették, mert a barátok ugyan látogatták római lakásán (lakásain), de nem terjesztették a jó hírt, mennyire jól megy neki, hogy ennyi egyéni kiállítása volt olyan világvárosokban, mint Róma, Milano, Torino. Könnyen meglehet, hogy ez az anyag is csupán töredéke az Olaszországban fellelhető műveinek, s hogy érdemes volna felkerekedni és begyűjteni minél többet az ott esetleg eladatlanul heverő munkáinak, mielőtt illetéktelen kezekbe jutnak, olyanokéba, akik vagy elkótyavetyélnék a pillanatnyi haszon kedvéért, vagy magángyűjteményekben süllyesztenék el, a közönség számára láthatatlanul. Akármelyik változat lesújtó lehetne a művész és életműve szempontjából, ezért mielőbb lépéseket kell tenni a művek megmentése és kiállítása érdekében.

A fenti leírások és rövid elemzések egyúttal cáfolják a korábban leírtakat annyiban, hogy tudomásunk szerint nem készített rézkarcokat a hetvenes évek eleje után Rudi, hiszen a legutolsó, 1984-es kiállítás bizony sok grafikai munkát mutatott be. Konkoly Gyula szarkasztikus megjegyzése, miszerint Rudi nem is tudott igazán festeni, ecsetkezelési technikája nem volt megfelelő, és az a feltételezés, hogy nem végezte el az Akadémiát, cáfolható a külföldi publikációkkal, valamint egyszerű szemlélődéssel, a képek megtekintésével. Szakmai bravúrajai azokat is meggyőzik, akik csak műkedvelőként vesznek részt kiállításokon. Azt meg már külön rosszindulatú piszkálódásnak kell tekinteni, hogy öregkorában csak a szigonyos halászatból élt volna Rudi. Ez egy olyan szenvedélye volt, amit kevesen tudnak idehaza megérteni, holott szimplán kézenfekvő. Miért lett volna jobb vagy szimpatikusabb szenvedélye, hobbija, ha bélyegeket gyűjt, és azokat illesztgeti be nagy műgonddal otthon őrzött bélyegalbumokba?

Az olasz kritikák arról vallanak, hogy volt értő közönsége és szép kritikai fogadtatásban volt része olaszországi tartózkodása idején. Utólag mindezt elvitatni értelmetlen és nem is szimpatikus. Különbözőképpen öregszünk. Senki nem tudhatja, mivé lesz hajlott korára. Épp ezért illik tiszteletben tartani úgy a művészt, mint a művét. Akinek mindez kevés, az alkosson a Görögénél sokkal fenomenálisabbakat! Ha egyáltalán képes rá☺))

Eger, 2017. január 9.

Még várok a *Hazafelé* megérkezésére. Kis bonyodalom volt az átutalás körül, de miután az megérkezik, a hirdető hamarosan postára adja. Volt egy másik meghirdetett kép is, a *Vízparton*, de azt elhappolták az orrom elől, méghozzá szemtelenül olcsón pedig még le se járt a licitre kitűzött idő. Az alku szövege megtekinthető az archívumban, és abból úgy tűnt, hogy trükközött a vásárló. Előbb azt az illúziót keltette, mintha több képet is akarna vásárolni, ki is alkudta a legminimálisabb összeget, majd amikor az eladó ráállt, visszalépett és csak a liciten leütött képet vette meg tőle. Tőlem távol áll az ilyesmi, és visolyogva nézem, hogy az értékes műalkotásokat ugyanolyan bazári portékának tekintik, mintha csirkére vagy malacra alkudoznának a piacon. Egymás emberi méltóságát soha nem szabad megsérteni, és ugyanez vonatkozik a műalkotásokra és azok szerzőire is. Ha belegondolok, hogy másfél évszázad alatt mekkora változások mentek végbe a közgondolkodásban, amikor a kalmár megvetett foglalkozás volt, a pénzt kis zsákocskába (erszénybe) csomagolva vetették az eladó elé, hogy érinteniük se kelljen, akkor megdöbbenek a mai világ közönyén, amellyel embertársak nyomorát közönyösen képesek szemlélni, a pénzt pedig középpontba állítani és már-már vallásos imádatban részesíteni. És miben különb ez a korszak a megvetett távoliaknál? Kevés érv hozható fel, és még annál is kevesebb fogadható el, szám szerint semmi. Rudi látomásos képei, a mágikus realisták, amelyet az olaszok olyan lelkesedéssel fogadtak, sok elemét felszínre hozták ennek. Egyik kritikusa a tudattalanba lesüllyedt gyülevész népségnek nevezi őket, olyan fantáziaképeknek, amelyek egyszer csak felszínre törnek és nyüzsögni kezdenek – körülöttünk és bennünk, reflexiók gyanánt.

Nem könnyű megrendülés nélkül állni az olasz sajtóvisszhang olvastán. A mai napon lefordítottam őket, és holnap visszatérek a magyar sajtóinterjúkra és riportokra, maradék kritikákra, amelyeket még nem dolgoztam fel teljesen. Az olasz kritikákat olvasva arra is büszke vagyok, hogy mielőtt ezeket megismerhettem volna, én magam is hasonló jelzőkkel illetem Rudi műveit. A mágikus realista, szürrealisztikus képiség, ami az olaszok szemében kifejezetten szürrealista, markánsan megkülönböztetik kortársaitól, akikkel kereste a kapcsolatot. A nagy világvárosokban érezte jól magát, ahol a *Szerelem városa* vagy a *Távoli kikötő* millióje köszönt vissza.

Görög Rezső: A szerelem városa

Ezek a képek mindenki hiperaktív, tolong és érvényesíteni akarja magát vagy az akaratát. A szándékok és az érdekek ugyanúgy ütköznek, mint ahogyan a tömegben lökdösődők egymással az utcán. Végül is mindenki nyer és veszít. Időt nyer a kierőszakolt haladással, és elveszíti az élet hatalmas vízióját, annak minden apró részletével. Rudinak megvolt a kiegyenlítődés lehetősége: vidéki kirándulásaival, ottani művészi tevékenységével, de Itáliában a szigonyos halászattal is, ami a hatalmas víztömegbe, mint őselembe való visszatérés mindent feloldó élményét jelentette számára. Hatalmas szimbólum ez is. A víz az anyaöl megnyugtató csendjét idézi, a városi zaj után a törvényszerű megnyugvást – annak, aki nem él serkentőszerekkel. Ugyanakkor visszatérés az eredettörténethez, az emberiségéhez, holott erre már csak a delfinek emlékeznek, hogy egykor mi is vízi lények voltunk. Őseinkben, természetesen. Nekem megadatott az az élmény, mely ma már rövidnek nem mondható életem egyik meghatározó sikerélménye volt. A kedves vízi rokonok megjelenése hívásomra, s a velük való kommunikáció, még ha rövid időre is, de maradandó nyomokat hagyott bennem, szépséges emlékekkel ajándékozott meg. Rudi lelkében pedig, aki a korabeli Magyarországon uralkodó kommunista törvények miatt többé nem láthatta viszont az édesanyját, sokszorosan kiáltott a benne örökké túlélő hiányérzet kompenzációjáért. Nekünk, itt maradtaknak ennek tudata egy újabb kötelezettséget diktál: soha többé nem szabad hagyni, hogy értelmetlenül vad és kegyetlen rendszerek valaha is ugyanazt a fojtogató légkört megteremthessék az emberi életre méltó társak ellenében – önmaguk perverz kéjelgésére!

A tenger

Eger, 2017. január 10.

Nos, akkor vissza a hatvanas évek furcsa légkörébe. Még érzeteti hatását a legszebb forradalom leverése, az elvtársak dühe minden iránt, ami ellenzékiesség, ugyanakkor kissé visszafogják magukat, mert félnek a néptől. Megriadtak, mert a háború után teljhatalmat kaptak, aztán mikor melyikük tudta kifúrni a másikat, olyan sorrendben kerültek hatalomra. A hatvanas évektől fogva, de a hetvenes évektől különösen, már inkább csak kihalásos alapon öröklődtek a jelentősebb posztok. Akkor már ráértek kivárni, addig ellébecoltak a nekik kényelmes, langyos pocsolyákban. A nép rühellte őket, akár magas, akár alacsonyabb pozícióban voltak, mert a lényeg egyforma volt: lefelé taposó, felfelé nyalakodó bagázs foglalt el minden létező pozíciót, amelyben basáskodhatott. S mert megtehette, hát meg is tette. Az ellenzékiesség előbb külsőségekben mutatkozott meg markánsabban, majd a lényegi kifejezést is magához ragadta. Háttérzene: az ötvenes évek gejl, érzelmős, szirupos világa, mely még erősen hat, de inkább csak az idősebb nemzedékre. A fiatalok már külön utakon járnak, s nemcsak dallamkincsben. A mai, sematikus és gyakran másoktól lopkodó divatirányzatok közel se mutatnak annyi változatosságot, mint a hatvanas évek zenei iránykeresései. Igaz, nem mind maradt fenn, de legalább megpróbálták a maguk útját járni.

A formálódó ellenzékiesség színhelye a képzőművészek számára a művésztelep. Ahogy korábbi lapokon olvashattuk, Rudi szorgalmasan látogatta ezeket. Bizonyára nem volt mindenütt úri ellátásban részük, de a szellemi energiák, melyek egy-egy ilyen helyen koncentrálnak, láthatatlanul bár, de jelen vannak és összeadódnak. Aki ebben nem hisz, márpedig az elvtársak semmi éterikusban nem hittek, az nem is észlelhette időben, mi zajlik a művészek által látogatott helyeken. Őket csak a botrány, a testiség érdekelte, annak is durvább módja, a saját ízlésük szerint. (Ezzel ronthaták el Erzsit is, a Rudi kifejezése szerint). Éltek, mint az öreg Karamazov: csak abban hittek, amit megettek, megittak, és a kezükbe foghattak, amúgy vaskosan...

Rudi képi világában mindez szublimálódik. Indult a szegénynegyedből, ahogy olasz kritikus is megfogalmazta: népi fi volt eleinte, majd folyamatosan képezve magát tanult, csak egyre tanult és szerzett európai műveltséget. Nagyon fontos példa ez mások előtt. Miközben ma minden lehetőség megadatott a tanuláshoz, és szinte minden digitalizált, úgy tűnik, mintha könnyebb helyzetben lennének a fiatalok. Mégis rájuk telepszik valami, ami szinte megbéklyózza őket. Ami látszólag segíti őket és könnyíti a dolgukat, az válik akadállyá, mert egyfajta szenvedélybetegség gyanánt élnek vele. Hiányérzetük van, és szinte moccanni se tudnak, ha nincs minden készen kéznél. Az már fárasztó, hogy a könyvespolchoz lépjenek és onnan leemeljék a megfelelő könyvet. Hát persze. Ahhoz már kell egy alapműveltség, hogy tudják, melyik könyvben található az, amit keresnek. Mennyivel egyszerűbb puttyogatni egy gépen, amely helyettük rendszerez, és ahol csak tud, segít! A szellemet nem lenne szabad eltunyulni hagyni. Rudi, aki a rézkarctű ördögi mestere volt, Paganinije, mondhatjuk bátran, hiszen Paganini hazájában is elismerték műveltségét, olvasottságát és bravúros technikáját, ami párosulva zseniális adottságaival, kiérlelte a maga gyümölcseit. Már csak azt volna jó tudni, hol és merre találhatók a középkorú és öreg Rudi műalkotásai!

A hatvanas évek másik arca, ahogy a sokat emlegetett mágikus realista képek kavargó emberi és titokzatos lények alkotta masszáján is láthattuk, egyúttal a forrongás, erjedés, valaminek a kiérlelése volt. Mindenki a saját bőrén tapasztalta hatását. Ez a korszak egyúttal a televíziózás elterjedésének ideje is volt. Igaz, még rövidebb adásidővel, szűkebb műsorválasztékkal, de egyúttal közös társadalmi útkeresés gyanánt is. A jelentősebb műsorok országos nézettségűek voltak, nagy vitákat gerjesztettek, s mindez – talán ellentétben az állami „bábjátékosok” szándékaival – fontos fórummá vált. Ókori ismereteink sugallják, mennyire fontos helyszín és köztudatformáló intézmény volt az agora, vagy ennek római változata, a fórum. Nos, ez volt a hatvanas években a televízió. Konceptiózusan, mesterséges tudatformáló szándékokkal, de jelentőséggel bírt. Nem az elvtársak jó szándékai miatt, hanem épp annak ellenére, a kikerülhetetlen áthallások hatására. Nos, hogy ez a művészeknek volt köszönhető vagy másnak, az egy külön tanulmány tárgyát képezi, lényeg, hogy az erjedés folyamata beindult. Kevesebb lap és csak egyetlen tévécsatorna gondoskodott a szellemi táplálékról a széles tömegek számára. Ezek egy része izgalmas volt a szűkebb hazájukon kívüli világot még csak akkor megismerni kezdő emberek számára. Ahogy a szovjet „sötétítőfüggönyről” írtam, sok más információ is átjutott a szigorú szűrőkön, mert a nép nem hagyta, hogy túljárjanak az eszén. És a művészek sem. Ők különösen nem. A grafika a legegyszerűbb és legősibb szimbólumrendszer segítségével tudott üzeneteket küldeni az embereknek, ha egy téma vagy jelenség izgatta az alkotók fantáziáját. A zene és a tánc a másik ősi nyelv. A filmművészet is képekkel dolgozik. Ezekbe legfeljebb belemagyarázni lehet, de 100%-osan pontosan lefordítani szövegre, és azon az alapon belekötni nem volt könnyű feladat. S ne feledjük: akik az értelmes emberek nyakára ültek és rajtuk basáskodtak, azok igencsak alulképzettek voltak hozzájuk képest, IQ tekintetében különösen alattuk maradtak! Egyenlőtlen volt a harc. Kétszeresen is az. Akinél a szellemi erő, azaz a szellemi fölény volt, ahhoz képest „párbajképtelen” volt a tanulatlan pártvezér, kijelölt hordószónok. Igaz, a művészek, értelmiség meg védtelenek voltak az elvtársi durvaságokkal és elnyomói igényekkel szemben, melyeket tűzzel-vassal végigvittek, beleégettek az emberek bőrébe és tudatába.

A hatvanas években már erőteljesen jelen van az első generációs értelmiség problémája. Rudit ez nem, vagy kevésbé érinti, mert művészi tehetsége és tudásvágya, örök tanulási igénye kizárták a komplexusokat tudatából és érzésvilágából. Voltak homályos vagy élénkebb emlékképei, amikről nekem is mesélt, de nem voltak döntőek, sem meghatározóak az életében, sem felfogásában. Másoknál, így több filmesnél is, ahogy korábban már írtam a fekete kendős mamák dédelgetésében megnyilvánuló egyenjogúsítási kísérletekről, erőteljesen megmutatkozott ez a feldolgozatlan élmény.

Huszárikkal folytatott kemény vitáik egy része is ebből származhatott. Igaz, Rudi a főváros öntudatos, túlságosan is harsány módon megnyilvánuló külön pesti öntudatosságával is opponálhatott a faluból kinőtt, de nem teljesen városiasodott Huszárikkal. Másoknál ez jóval durvábban zajlott. Talán ennek betudhatóan él tovább ez a városi – vidéki, népnemzeti – liberális(nak hazudott) szembenállás, értelmetlen álharcokat generálva ész nélkül, egyvégtében.

Ami a Rudi tudatában egészen biztosan végig követhető, az sok más értelmiségi alapproblémájává vált és máig nyomon követhető, az a *mennyiség és minőség harca* címszó alatt volna meghatározható. Ha ideológiai fogalmakat használunk, akkor a materialista – idealista szembenállás illene rá, mert a mennyiségi igények túlhangoztatása a minőség rovására valóban a kommunista-materialista világnézet sajátja. Láthatjuk ezt a sztahanovista mozgalom ránk erőltetett marhaságaiban, az egyre magasabb százalékos arányú termelési eredmények kicsikarásában, amit értelmes gondolkodású ember akkor is nevetségesnek tartott, és amelynek áldatlan hullámai, majd döghulláma Rudit is oldalba mosták. Ő pedig a jelképek világába, a saját képi világ megalkotásába vetette magát, s fejezte ki magát nagyon is közérthetően. Más kérdés, hogy az elvtársi oldal előbb csak a származását nézte, s ezen az alapon futtathatónak vélte, az áthallások azonban Rudinál is egyértelműek. *A bűnök szigete* nagy Bwanája ott vicсорog különféle alakokban, sok széjjeltépett emberi testben és tönkretett életben. Kritikusi oldalon pedig mindenki állította a magáét, védte a maga igazát, vagy amit annak vélt. De hol marad eközben a művész maga? Hát ott rejtőzködik a saját képein, egy-egy kaján fintort küldve a nézőnek: hátha felismerik valódi mondandója lényegét.

A mára félretett fénymásolat kupacát végignézve, majd a korábban leírtakba beleolvasva rájöttem, hogy ezeket már nem szükséges bővebben kifejteni, mert írtam róluk. Ha kapok jobb másolatokat, esetleg eredeti formájukban be lehet szkennelni őket. Egy életrajzi adatot szükségesnek tartok viszont lejegyezni. A Rum Attilától kapott másolatok között van egy kézzel írott jegyzet, ami arról szól, hogy Rudi Sashalmon élt. Talán a kitelepítés után, ami, ha kapott is felmentést, rehabilitációt, akkor is azzal járt, hogy kitiltották a fővárosból rövidebb-hosszabb időre. Erre abból következtek, mert ugyanezen feljegyzés tartalmazza Rudi születési dátumát, valamint hogy a Derkovits Kollégium és a nagymarosi Nagy Balogh Kollégium vendéghallgatója volt. A pontos születési dátum viszont ismét kérdőjel számomra. Én eredetileg úgy tudtam (tőle magától), hogy április 27-én született, s ezen a kézzel írott jegyzeten is ugyanezt látom. Már ha helyesen olvasom az ott található számokat. Más kérdés, hogy Rudi olasz személyi igazolványában az április 22. található, ami, ha nem helyes, kijavíthatta volna a hivatalnokokkal. Iratai nem lévén, mikor megérkezett Olaszországba, könnyen megeshetett, hogy nemcsak a nevét nem tudták helyesen leírni és kimondani, hanem az általa lediktált adatokat sem pontosan fordította a tolmács, akinek közvetítésére akkor még rászorult. Mivel nagyon sok tény és adatot az én – máig kitűnően működő – memóriámra alapozva találtunk elő, ez a kérdőjel nyitva marad. Egészen addig, amíg elő nem kerül Rudi eredeti születési bizonyítványa. Számomra ez nem létkérdés, egy hivatalos életrajzíró számára viszont egészen biztosan az.

Most arra gondolok, hogy ez a Sashalmon lakás összefügghet Rudi nagymarosi főiskolai tanulmányaival. Meglehet, hogy a háború utáni közlekedés nem volt valami híres pár évvel a háború után. A fővárosban is voltak romos részek, általános lakáshiány volt, és valami okának csak kellett lenni, hogy elköltözött otthonról. (Régen a nőtlen fiatal emberek szüleikkel éltek egy háztartásban, és mikor munkába álltak, még évekig viszonzniuk illett anyagilag is valamit abból, amibe felneveltetésük került az öregeknek). Esetleg az egész család ott lakott valami miatt? A fővárost nem hagyta el csak úgy senki, hiszen többször említettem már, hogy privilégiumnak számított a fővárosi

státusz. Utána pedig nem lehetett csak úgy visszaköltözni, ha már megszűnt a budapesti lakcíme. Egyelőre nem tudom a választ, de már annyiszor előfordult, hogy miközben töprengtem egy-egy életrajzi hiányosságon, utóbb megtudtam mindent. Most se sűrgetem, csak felteszem ismét ezt a kérdést, hátha valahonnan érkezik egy ide vonatkozó infó. Mi nem a mennyiség jegyében tevékenykedünk, hanem hogy valamit szellemileg összehozunk.

Azt is tudom, hogy akik idegenkednek az ezotériától, azokat el fogom borzasztani a következő kijelentésemmel. Rudi jelentkezése odaátról, és a folyamatos segítsége, amit érzékelek, nem a véletlen műve, és nem is érzékcsalódás, ahogyan a materialista felfogásúak igyekeznek félremagyarázni minden, számukra érthetetlen és felfoghatatlan jelenséget, amit voltaképpen nemlétezőnek tekintenek, és kétségbeesett igyekezettel próbálnak meg cáfolni és tagadni. Nekem, akinek mindennapos „munkaeszközöm” az intuíció, ez egészen máshogyan értékelődik. Ahogy természetesnek, bár ajándéknak vettem a delfinek megjelenését hangtalan hívásomra, ugyanúgy a Rudi felbukkanását is. Megegett már máskor is, mással is. Ami számunkra természetes, azzal kapcsolatban viszont nem teszünk fel kérdéseket. És nekem ez úgy természetes, ahogy van. Ha van egy feladat, amit meg kell oldani, nem állunk le holmi részletkérdéseket kinagyítani és azokat központi kérdéssé tenni, hanem haladunk egy normális munkamenet szerint, ahogy bármi mással. Nos, Rudi rendszeres jelenléte, amiről természetesen nem állítom, hogy mindennapos jelenség volna, megszokottá vált a mostani munkám során. Aki ettől sikítani és hisztizni kezd, az kezeltesse magát. Nem az én problémám, ki mitől lesz oda, s hogy a saját paradoxonát se képes feloldani, ami ennyiből áll: ha nem hisz benne, akkor az nem is létezik számára, s ha nem létezik, akkor mitől fél, mitől hisztizik? Ha meg hisz, csak titkolja, akkor miért csap akkora lármát akörül, amit mindenáron el szeretne titkolni? De ne is ragozzuk ezt tovább. Lényeg az, hogy Rudi jótékony jelenlétét érzékelem, miközben ezt a könyvet írom, és ebben nincs semmi félelmetes, se kellemetlen, sőt ellenkezőleg, inspirál. Ez a hangtalan kommunikáció, ami köztünk időnként folyik, nem gátol az írásban, és azt se jelenti, hogy amit írok, azt más írná helyettem. A saját munkámat nem is rázhatnám le magamról, még akkor se, ha akarnám. De tényleg nem magyarázom tovább, mert aki nem hisz benne, az egyfajta szellemi vakságban szenved. Azt nem állítom, hogy soha nem is fogja megérteni, de annyi bizonyos, hogy még sokat kell fejlődnie, hogy valaha felfoghassa a hangok nélküli kommunikáció titkát és szépségeit.

Újabb határvonal közelít: az eredetileg tervezett terjedelem háromnegyede. Én ugyan nem sztahanovista módon kezelem ezt a kérdést, de a kitűzött célnak ez az anyagiasult formája engem se hagy érintetlenül. Elvégre földre leszületett lény vagyok én is, nem tarthatom magamat anyagtalannak. Az a Mindenhatón kívül csak az angyaloknak dukál, meg az innen eltávozottaknak. Kezdtük az Angyali perspektívával, ami Rudi (általam ismert) tájképeinek jelentős részét jellemzi. Emelkedett lélek volt, minden kajánságra és groteszk elem kiélvezésére hajlamos természetével együtt. S ugyan ki állíthatná, hogy egy angyali szemlélettel megáldott művész ne kajánkodhatna időnként? A humoros helyzetek, komikus olvasmányok miért hagyták volna érzéketlenül a szellemes társalgó Rudit? A vidám pillanatok valósággal végigcsiklandozzák az embert. Épp neki ne lett volna erre szüksége?

A határvonalat átléptem. Mivel is ünnepehetném szebben, minthogy megint megyek, és számba veszem az eddig begyűjtött képeket? Megtisztogatom, megsimogatom őket kicsit, hátha belőlük is, ahogyan Aladdin csodalámpájából, elő lehet varázsolni még pár információt☺)

Eger, 2017. január 10.

Most akkor a csend...

A tervezett képtisztogatás helyett először ki akartam nyomtatni a már kész anyag hátralevő részét. Kora este, hogy ne kelljen későn zajonganom és másokat zavarnom vele. A technika ördöge azonban jól orron fricskázott. A 'nyomtatás' gomb helyett véletlenül a 'gyorsnyomtatás' gombot találtam megnyomni, mire a gép elkezdte elejétől kezdve kinyomtatni az egész fájlt. Leállítani már nem akartam, de nem találva más opciót, hagytam, hogy az intelligens gépek elvégezzék a maguk munkáját. Ezt is csak részben tudták megtenni, mert közben elfogyott a nyomtatópapír☺)) Hát ennyi lett saját szellemi termékvédelmi akciómból. Menetközben ugyan szoktam még változtatni, javítani a szövegeimen, de van úgy, hogy inkább nyomtatásban nézem át a félkész anyagot, mert sokkal kényelmesebb feltett lábbal munkálkodni, mint rossz vénáimat kínozni, a gép előtt ülve. A papír elegendő lett volna ahhoz, hogy a hiányzó utolsó részt pótoljam, de ismerem a gépek szokásait. Ezek, ha munkájuk közben megzavarják őket, például leállítással, képesek utóbb is ragaszkodni a korábban kapott feladathoz. Előbb azt akarják elvégezni, s csak utána fogadnak el újabb parancsot. Most, miközben papír nélkül „fulladozott” a nyomtató, kaptam egy olyan opciót is, amivel törölni lehetett a parancsot, így van rá reményem, hogy nem kezdi újból az egészet, amikor az újabb papíradag megérkezése után befejezhetem eredeti elképzelésem szerint a könyv anyagának vizualizálását, majd korrekcióját.

Egy kis csend lesz most, talán akár pár napig is, amikor nincs más feladat, mint várni a legutóbb rendelt képre, majd azt követően ismét licitálni a szintén megszerezni vágyott Pihenőre. Fejben dolgozom tovább ezen a könyvön is, de ha nem is az „emberélet útjának felén”, ahogy Dantéhoz és Rudihoz stílusosan illenek, hanem a Görög-könyv háromnegyedénél, megállok kissé, pedig nem is tévedtem egy sötét erdőbe, és nem találtam meg az alvilágba vezető utat, ahogy a nagy költő-előd. Most nyomtatásban is átolvasom, amit eddig írtam, korrigálok, kiegészítek, és megpróbálok még beszélni pár baráttal, akik ennek a könyvnek kapcsán engem is barátságukba, vagy legalább jóindulatukba fogadtak. Most pedig megetetem a madár barátaimat, mert embert, azaz madarat próbáló feladat lehet nekik odakint túlélni ezt a kemény hideget, ami egy ideje beállt. -20 C° és azalatt éjszakánként országszerte. Ennyi a változás azóta, hogy elkezdtem írni Rudi történetét, ezt a mai krónikát. Aztán folytatom, mikor átbúvárok magamat egy újabb anyagon. Mimi hazajött ugyan Németországból, de nagyon megfázott és nincs jól. Remélhetőleg hamar kigyógyul belőle! Fűtetlen lakásba jött haza ebben a kemény hidegben, és a repülőn is hideg volt. Arról már nem is beszélve, hogy légi utazáskor folyton ugyanazt az elhasznált levegőt cirkuláltatják, amit mások teleköhögtek. A szellőzőrendszerek fertőtlenítésére nemigen van idő, sem tulajdonosi igény, emiatt a sok influenzás beteg, külföldi útjaik után.

A rézmetszés technikájáról van egy eléggé részletes leírás, amit Rudi-val folytatott beszélgetése alapján jegyzett le egy újságíró. Az egyikhez az „*Aranypille*” nevet illeszti be a *Sajtófigyelő*, ez 1964. május 19-i dátummal szerepel a gyűjteményemben. A másik, ugyanazzal a szöveggel, -cz- aláírással, a „*Földművelő*” c. lapot jelzi, szintén a *Sajtófigyelő* kigyűjtéséből, annak dátuma elmosódott. 1963 vagy 1968. december 15, de nem is ez a lényeg, hanem a rézkarckészítés technikájának részletes leírása, Rudi elmondása alapján. Mikor technikájának fejlődését próbálok figyelemmel kíséreni, az eddigiekben csak a saját szememre és jó megfigyelőképességemre hagyatkozhattam, ami nem is csalt meg. Ebből az írásból azonban kiderült, mennyire ismerte minden csínját-bínját a maga mesterségének Görög Rezső. Ezt az ördögien profi technikát csodálják meg benne az olasz műértők és kritikusok, és én ezért döntöttem úgy, hogy eposzi jelzőként megkapja „a rézkarctű Paganinije” nevet. Rászolgált, kiérdemelte, s ahogy elnézem, máig nincs hasonló kvalitású kihívója. Ugyanezért

érthető, miért irigyelték annyian, hogy utóbb inkább a mellékes pletykaanyaggal foglalkoztak többet, ahelyett, hogy művészi érdemeit csodálták volna meg. Ezek a „kritikák” vagy fanyalgó megjegyzések éppoly értelmetlenek, mintha valaki Kocsis Zoltánt próbálná meg pocskondiázni halála után, miért így vagy úgy tartotta az ujjait a zongorán, vagy a karmesteri pálcával miért nem máshogyan intett be a zenekarnak, miközben úgy zongoraművészi előadása, mint karmesteri produkciói kiválóak voltak. Nekem elég, amit látok, mert ahogyan a kézvonások tisztán felismerhetők egy-egy aláíráson vagy fennmaradt kézíráson, ugyanúgy a rézmetsző eszközök könnyedén suhanó vonásai is, még a legrosszabbul sikerült, vagy időközben tönkrement nyomatokon is. Az oroszlánkőrmök, idézhetünk egy másik klasszikust, és kimondhatjuk végre, hogy Görög Rezső munkássága is csak a klasszikus mesterekével mérhető. Olasz kritikusa szerint északi-flamand típus, de csak a munkája, mely révén igyekezett a nagy németalföldi mesterekhez mérni magát és fejleszteni technikáját. Délies temperamentummal, franciásan könnyed humorral, a Quattrocento és Cinquecento mestereitől tanult könnyed, mégis mély mesterségbeli tudással, de lényéből fakadóan mégis mindig magyarként. A föld, ahonnan származunk, meghatározó nemzetiségünk, életfelfogásunk és még egy sor dolog szempontjából. Aki kiszakítja magát innen, az is képtelen végleg elszakadni a szülőföldtől, ahová nemcsak minden egyes ecsetvonása és metszet-rovátkája fúzi, hanem álmai, művelt szavai, amelyekkel szól, és az a bonyolult jelképrendszer is, amellyel méltóképpen ki tudja fejezni magát. Mindnyájunk öröme, szemünk gyönyörködtetésére. Ha lehet, ezentúl a magyar múzeumokban is!

Eger, 2017. január 11.

Sashalomtól Rákosszentmihályig

Utánaolvasok kicsit ennek a sashalmi kérdésnek. Megtudom, hogy Sashalom és Rákosszentmihály története egymással összefügg. Hajdan mocsaras területek voltak, már a honfoglaláskor is volt itt lakott település állítólag, amit egyetlen régészeti kutatás se igazolt eddig. Később lecsapolták, és Pest Kiegyezés utáni fejlődéstörténetét tükrözik. Tehát ha Rudi Sashalmon is lakott, az nem jelent túl nagy változást az életében. Az adatot csak azért jegyezhettem fel valaki, mert a fővároshoz csak 1950-ben csatolták mindkét nagyközséget, addig különálló helységként szerepeltek. Az akkori iparosítási lázban felértékelődött a közeli falvak jelentősége, így Sashalomé is. Rákosszentmihályra viszont nem telepítettek jelentős ipari létesítményeket, megmaradt lakóövezetnek. Meglehet, hogy Rudi is mindvégig Sashalmon lakott, csak azután jegyezték be budapesti szülöttnek, hogy a két kis települést már felszippantotta a főváros egyre éhesebb amőbája, s onnantól fogva nem lehetett megadni születési helyként sem. Mivel a főiskolai matrikulában az szerepel, hogy Rákosszentmihályon végezte el a polgári iskolát, ezért feltételeztem, hogy ott is lakott. Lehet, hogy Sashalmon kellene keresgélnem a születési adatai és a keresztlevele után? Cinkotán és Sashalmon már volt villamos- vagy HÉV-közlekedés, míg Rákosszentmihályra sokáig csak lóvasút járt.

Rákosszentmihály, lóvasút, 1900-as évek eleje

A két szomszédos község lakói könnyen megközelíthették egymást, a gyermekek pedig járhattak a több iskolával is rendelkező Rákosszentmihály valamelyik oktatási intézményébe. Ma már ez is furcsán hangzik, de akkoriban természetes volt, ha hosszabb távolságokat kellett megtenni gyalog vagy zötykölődő járműveken. A városiasodás, polgárosodás csak később indult meg, a Pest környéki falvakban pedig előbb etnikai szempontok alapján települtek be a többnyire vendégmunkásnak vagy napszámosnak érkező telepeseek. Ezt a megnevezést se véletlenül használom, hiszen erre utalnak a különféle –telep végződésű földrajzi nevek, illetve városrészek. Cinkotára tótokat telepített be ottani birtokaira a Beniczky család, míg Rákosszentmihály szinte kizárólagosan magyar népességű maradt. Csupán az Ehmann-telep névből következtettek arra, hogy a német lakosság meg inkább Sashalmon telepedett meg, így Rudi sváb felmenői is. Ma már ezt szegregációnak neveznék, de akkoriban természetesnek tűnt, ha a saját fajtájabeliekhez húzódtott az idegenből bevándorolt népesség. Integrációjuk így lassúbb lehetett, de több időt kaptak rá, mintha erőszakosan összekényszerítik őket olyanokkal, akiknek szokásai teljesen idegenek vagy ellenszenvesek a számukra. Így kialakíthatták a maguk mikro-környezetét, magukkal hozva népszokásaikat, vallásukat, kultúrájukat, amit minden normális ember igényel. Még a „nagy népi kohóként” emlegetett Amerikában is van ennek hagyománya, a New Yorkon belül létező Little Hungary negyed, mely színesíti a metropolisz etnikai palettáját. Máshol a Chinatown, az olasz negyedek, vagy a West Side Storyból ismert puerto ricói városrész, ahol a hírhedt galeriháborúk folytak. A tengeren túl ez nem folyt olyan békésen, mint ahogy nálunk.

Kírok pár nevet és címet a XVI. kerületi templomok közül. Ezeknél tudakozódhatom Rudi családjára felől, hogy aztán tavasszal, tervezett temetőlátogatásunkkor biztos lehessenek afelől, hogy a megfelelő helyen nyugszik-e néhai barátunk. Újabb feladat, újabb fejezet.

Eger, 2017. január 12.

Már vasárnap, de nem sikerült újabb adatokat szerezni Ruidról, mármint a parókia nem ad választ egyelőre. Igaz, még csak egy hétféle telt el, mióta bejelentkeztem oda. A neten viszont találok egy régi képet, ha jól emlékszem, *Tarjáni Simkovics Jenő: Sashalmi házak* c. művét. Nem sokat mond, hacsak nem a település korai időszakáról, amikor még kevés ház állt a későbbi Ehmann-telepből. Egy

tágasabb, üres területen nagydarab munkások heverésznek, talán épp az építkezés résztvevői. Korhú korrajz egy rég letűnt időből... Rudi szülei talán ott béreltek vagy vásároltak házat annak idején. Azt nem tudni, hogy megvannak-e még az akkori házak, vagy legalább egy részük, de érdekes lenne egy sétát tenni a környéken, ha sikerülne megkapni az egykori címüket. Igaz, az idő nem éppen sétára hívogató. A napokban nagy hó esett, és bár szikrázó napsütés van, ami szívet derítő, de amolyan „kanadai tél”: vakító kék ég, mindenfelé nagy hóhalmok. Egy része magától hullott le a fákról, más részét a parkolóból lapátolták félre a férfiak, akiknek útjában volt a sok hó. A gyerekek viszont nagyon élvezték a téli meglepetést. Teljesen megszelesedve hemperegtek a hóban, a legkülönbébb variációkat bemutatva: hason csúszva, fejjel lefelé, vetődve, majd az oldalukon legurulva az egyre gyarapodó hórákról. Aki látta, kacagta őket. A kiskutyák szoktak így örvendezni a frissen esett hóban.

Tarjáni-Simkovics Jenő: Sashalmi házak (Így nézhetett ki az Ehmann-telep építésekor)

A hálón keresgélve újabb adatra bukkanok, egy korábbi aukció a Peter Weiss Galériától. Éppen azt a képét tették fel, amit egykor annyira értékelték: az *A. P. Rimbaud* címűt, a diadalmas korszakából valót. Ha jól látom és nem tévedek, akkor nem éppen felbecsülhetetlen áron értékesítik vagy értékesítették, mert az 50. sorszám alatt csupán egy 200 eurós összeget találok, miközben mások 650 euróért árusítják a krikszkrakszaikat. Az olasz nyelvű leírásban azt találok, hogy az Artprice.com által felbecsült alkotásokat árusítják. Rudinak 3 képét zsúrizták, az egyik egy venetói látkép, bal sarkában azzal a jelzéssel, hogy kézzel színezve. Azt nem tudom, miféle kategóriát és technikát fed ez, talán azt, hogy temperával vagy egyéb festékekkel kézzel festette. Rudi, nem pedig a sokkal bonyolultabb nyomástechnikával, ami színes rézkarc esetében szokásos. Azt, hogy Rimbaud-illusztrációról van szó, úgy derítem ki, hogy kinagyítom (végre sikerült!) az ominózus képet, és a bal sarkában egyértelműen olvasható Rudi írásával a címe, míg szokás szerint a jobb sarokban a szignója. Sok mindenkire tippeltem volna, de éppen Rimbaud-ra nem. Ennek a képnek a központi férfialakja kimondottan szép, Rimbaud viszont egyáltalán nem volt az. Azt, hogy füttyült a nőkre, tudjuk, még a mi szemérmes ifjúkorunkban is tanították az iskolában Verlaine-hez fűződő kapcsolatát. Küllemük alapján én továbbra is Rudira és Erzsire tippelök, a művészet mindig a maga különleges szűrőjén keresztül engedi hatni a környezeti impressziókat és szublimálja valami egészen mássá, mint amit közönséges halandó a maga tökéletlenebb érzékelő rendszerével felfoghat belőle.

Még nem érkezett meg a legutóbbi aukción nyert Görög-kép, de közeleg a másik szép metszet határideje is, úgyhogy hamarosan be kell szállnom a licitbe. Eddig, úgy tűnik, hogy az alacsony árra hajtanak rá a licitelők, de majd elvállik a továbbiakban. Nyitott kérdés megint a Rudi keresztlevele, és további feldolgozásra vár Rudi rézkarc-nyilatkozata, valamint az a felvetése, hogyan válhatna Magyarország grafikai nagyhatalommá.

Ma beszéltem ismét Mimivel, aki továbbra sincs sokkal jobban. Nincs, aki bevásárolna neki vagy ránézne, mert a környezetében is mindenki beteg. Elmondom neki a *Rimbaud*-illusztrációval kapcsolatos felfedezésem, aminek nagyon örül. Dicsér a licittel kapcsolatos taktikáért. Mit is tehetnék más, mint hogy én is ügyeskedem egy kicsit, ha már a sakálok is igyekeznek kijátszani engem. Ha gazdag lennék, értesíteném az eladót, hogy van rá egy százasom, mármint százezer, adja annyiért. Ezzel csak ugyanazt a sztorit ismételném meg, amit Rudi a kétszáz forinttal az egy pohár tejért. De mivel nincs rá ennyim, hát kénytelen vagyok én is a legcélravezetőbb ügyességemet bedobni. Most valóban szentesíti a cél az eszközt. A kiállítás huszonegyedik darabjéért fogok jelentkezni. Lehetne a huszonkettedik is már, de egy rosszabb állapotban levő Görög-képet lenyúltak az orrom elől. Valaki azzal hitegette a *Vízparton* c. kép tulajdonosát, hogy másik négyet is vásárol tőle. Lealkudta az árat darabonként kétezerre, majd amikor az illető ráállt, akkor visszamondta, és csak azt vette át, amit az akción leütött. Lehet, hogy utóbb utánajárok még, ki állhatott emögött a nem éppen fair aukciós taktikázás mögött, de nem most.

Eger, 2017. január 15.

Ma reggelre megérkezett a válasz az egyik sashalmi parókiáról: a lelkész átnézte az 1930-35 közötti adatokat, és Rudit ott nem keresztelték. Kereshetek tovább. Még van másik 12 templom Sashalmon☺))

Reggel újabb képcímet találok az Interneten: *Görög Rezső: Duna* c. művét jelzi a rendszer, de képet nem találok hozzá. Vissza akarom keresni a megsérült *Esztergom* c. képet is, amivel annyi bonyodalom volt, de végül nem sikerült megvenni, és most már sehol nem találok. Rég levették, s nem tudom, hogyan juthatnék hozzá az archívumukhoz. Ráadásul ez másik kis cég, amelyik hirdette, leginkább kacatok árusításával foglalkozik. Mikor beírom a Görög Rezső nevet, kiad egy csomó ócska rezső-hirdetést☺)) Pedig a még be nem gyűjtött művek fotóit érdemes lenne katalogizálni valahogyan, későbbi keresés céljára. Az, ha már nem is az én dolgom lenne, akkor is érdemes támpontot adni másoknak ehhez az aprólékos munkához.

Görög Rezső: Duna

A technika ördöge megint incselkedik velem. Újra próbálom keresni az éjszaka talált *Tarjáni Simkovic Jenő: Sashalmi házak* c. művét, de ezúttal nem találok. A mai világban minden olyan mulékony. De hogy ennyire! Ma nem megy a munka. Igaz, éjszaka dolgoztam a másik könyvemen, a Csend III. kötetén, amit rég félretettem, hogy a Görög-anyaggal foglalkozhassam. Semmi nem sürgős, már ezt a rendhagyó könyvet kivéve, amelynek szereplőit, legalább egy részüket, ma még meg is lehet hívni a tavasszal rendezendő kiállításra. Valami máshoz kellene fogynom, de egyelőre nem tudom, mihez. Talán Rudi barátai közül kellene felhívnom valakit, és az általa adott nyomon elindulni – másfelé. Már kezdek töprengeni, hogy a mai, sok felhajtáshoz szoktatott közönség hogyan fogja fogadni ezt a retrónak mondott bemutatót. Olyan részletkérdések is foglalkoztatnak, hogy vajon meghagyjuk-e a képeket a mostani formájukban, az eredeti kerettel, vagy átrámáztassam a profi egri képkeretezővel, aki már jó pár Görög-művet foglalt nagyon szép keretbe. A műértő ellenvéleményen van, szerinte jobb az eredeti keret, és azt javasolja, hogy legalább fotóztassam le azoknak a képeknek a hátulját, amelyen még ott az eredeti papír. Ez alapján be lehet azonosítani sokukat, bár én most se kétkedem benne, hogy amelyiken jól olvashatóan látható Rudi szignója, az tőle származik. Restaurátorok dolga lesz majd, hogy helyrehozzák a sérült darabokat. Szerintem mindegyiket érdemes valamiért. A számozottakat az azonosítójuk miatt, a többit meg azért, hogy minél szebb anyag kerülhessen annak idején kiállításra, majd a múzeumokba. Az *Este a Tiszán* vagy az *Adriai város* c. képek pl. minőségi változáson mentek keresztül a megfelelő paszpartu és képkeret hozzáadásával, értő tisztogatás után. A régi kereteket nagyon sokszor csak eltűrhette Rudi, mert nem volt megfelelő választék alapanyagokból. A hatvanas évek trendje már a minimalista felé tendált, de ez nem jelenti azt, hogy ma ne lehetne más, szebb, igényesebb keretet adni a képeknek, s ezáltal más hangsúlyt kapnának az eredeti mondanivalók is. Az elszíneződött, megkopott, elpiszkolódott faanyag nem lehet elég mutatós, ha egyszer van más, szebb is. Tervek, újabb tervek. Máris helyben vagyunk...

Görög Rezső: Adriai város

Este későn keresgélve mégis megtalálom a *Duna* c. rézkarcot, de nagyon picike méretű, az oldalt lekérve pedig valami egészen más ugrik be. Nem tudom felnagyítani egyelőre. Akkor szokott ilyen

kicsinyített változat bejönni, ha a képet már eladták. Talán majd később ez is összejön, mármint a nagyítás. Pedig maga a kép jókora, a legnagyobbak közül való. Beszálltam a licitbe a 21. képért. A *Hazafelé* után érdeklődtem ma telefonon, de nem tudták megmondani, hogy mi a helyzet, csak annyit, hogy már be van csomagolva. A megrongált *Esztergom* fotójának se tudok nyomára bukkanni, pedig korábban az is elérhető volt. Időnként egészen sok Görög-kép kerül elő, mikor rákérdezek egy-egy cím alapján.

Eger, 2017. január 16.

Az éjszaka úgy döntöttem, nem halogatom tovább és beszállok a licitbe, nehogy megint úgy járjak, mint a múltkor, amikor a fentiekben leírt, nemtelen alku folyt, az eladó teljes átrázásával. Egyelőre én vezetek, de még hátra van két nap, majdnem két és fél. A trükközőkre majd az utolsó fordulóban kell jobban odafigyelni. Most csak időnként ránézek, van-e valami változás, illetve hogy tettek-e fel valami újabb Görög-művet, ami figyelmet érdemel. Melyik nem? A különbség csak a képek állapotában van, attól függően, hol és hogyan tartották őket. A garázsban, pincében, padláson tárolt darabok nyilván nem lehetnek olyan állapotban, mint a Berettyóújfaluból vett *Balatoni táj*, amiről ránézésre is meg lehet mondani, hogy remekül bántak vele.

A már feldolgozott sajtóanyagot egy dossziéba tettem, hogy rendezettebb körülmények között legyen, későbbi felhasználásra. Már csak pár lap van hátra, ezek az íróasztalomon várnak sorukra türelmesen. A Görög Lajos-műnek vélt *Hazafelé* sorsáról még mindig nem tudtam meg semmit. Az eladó nem vette fel a telefont, hagytam neki üzenetet, és küldtem egy e-mailt is, amiben választ sürgetek. Ahogy korábban is írtam: talán a mostani licit hamarabb lezárul, minthogy ezt a képet megkapjam. Az okok különfélék lehetnek. Mivel az OTP-be már nem tudott visszamenni aznap, nagyfiam rózsaszín csekken küldte el a pénzt a boltosnak, aki esetleg a mostani év eleji, pangásos időszakban nem mindig tartózkodik a boltjában. Talán csak a bankszámláját figyelte, ezért elkerülhette a figyelmét a boltba küldött pénz, ami ráadásul az enyémtől eltérő néven érkezett. Nagy ügy egyelőre azért nincsen belőle, hiszen részemről szinte azonnal megtörtént az utalás, az eladó pedig becsomagolta a terméket, csak a kommunikációs vonalak futottak el egymás mellett, anélkül, hogy találkoztak volna. Hamarosan kiderül.

Ismét két kedves delfin mosolyog rám az íróasztalomon levő régi naptárról: a januári delfinek. Milyen réginek is tűnik az emlék, amikor személyesen is találkozhattam velük Ponza sziget közelében! Nem mintha elhalványult volna, sőt képileg ugyanolyan intenzíven él az emlékezetemben, mint amikor átélhettem a természetnek és tengeri rokonainknak ezt a ritka ajándékát. Szinte hallom a bébi delfin csobbanásait, ahogy visszapottyant a vízbe, mert az ő apró teste még fejletlen és kialakulatlan, nem tudja olyan ívesen hajlítani, ahogyan a nagyok. De ezzel együtt kedves, bájos és felejthetetlen. Együtt úszik az anyukájával, aki – társaival együtt – meghallotta az én hangtalan hívásomat, és kérésemre megjelentek családotul. A partközeli víz színe zöld, nyoma sincs a nyári sötétkéknek, ami a Földközi-tengert jellemzi. Csodálatos újra és újra átélni ezt az élményt, köszönettel a Teremtőnek, aki ilyen memóriával ajándékozott meg! Csupa fénykép és film, ami előttem leperog, amikor visszagondolok erre. A delfinjeim pedig együtt örülnek velem. Nagyjából negyven éve történt. Vajon ők még élnek? Vagy legalább a kicsi, amelyik a csónak közelében csobbant nagyokat? Ki tudja... Egy dolgot szeretnék még tudni: vajon ők is emlékeznek rám, aki ujjongva köszöntöttem őket a csónakban ülve? Vagy csak az olaszok otromba viselkedése maradt meg bennük meghatározó élmény gyanánt: óvakodj az embertől! S ha még élnek és „hallják” a hívásomat, ott úszkálnak a partok közelében? Vagy tudják jól, hogy nagyon messze élek tőlük, és már soha többé nem láthatjuk egymást? Talán Rudi tudja a

választ, az öreg tengeri medve, aki nagyvonalúan nekem adományozta ezt a nevet, mikor jól vizsgáztam tengerismeretből és a tengeren való helyes viselkedésből.

Mimi többször is kérdezte: nem készült-e közös kép rólunk Rudi-val? Nem emlékszem ilyenre, márpedig ha lett volna, akkor kaptam volna belőle. Nekem egyetemista koromban nem volt saját fényképezőgépem. Itáliába is anélkül mentem. S ugyan ki akart volna lefényképezni bennünket, hacsak nem a titkosszolgálatiak, akik időnként ott nyüzsögtek Rudi közelében? Azt az anyagot viszont nem fogom kikérni. Nem akarok még több nevet megtudni, mint amennyit már ismerek, ki mindenki jelentett rólam. Életünk leglényegesebb történései nem ezek, hanem a szép emlékek és a fontos ismeretek, ahogy a fentiekben is leírtam. Nem jobb ezekkel foglalkozni, mint folyton eliszonyodni azoktól az önkéntes Javert felügyelőktől, akik vállalkoztak erre a visszataszító feladatra? Az emlékképek viszont, amelyek bennem élnek, velem elhalnak – talán. Hacsak nem sikerül elég képszerűen megjelenítenem írásaiban őket. A fényképek, filmfelvételek persze az utókornak szólnak. De vajon fog majd velem foglalkozni az utókor? Ha igen, megnézheti azt a fényképgyűjteményt, amit a Csend I.-hez csatoltattam. A többi por és hamu, meg semmivé foszlott tajték a „mélykék, lombzöld istenverte tengerek”-en, ahol megfordultunk.

Eger, 2017. január 17.

Figyelem a licit állását. Holnap fog lejárni, addig résen kel lennem. Egyelőre nem sok változás. Remélem, nem az én múltkori taktikámat lesték el, hogy holnap csapjanak bele az akcióim remélt sikerébe! Nagyjából ugyanazokat a képeket hirdetik tavaly óta. Van is, ami tetszik, de a drágábbakat nem tudom megvenni. Igaz, azokat más se. Az este az egyik könyvtárossal beszélgettem, és mikor említettem, hogy már félkész a könyv (az utómunkálatokra értem), felajánlja, hogy Egerbe is el lehetne hozni a kiállítás anyagát. Már most kell jelezni, ha őszre sorra akarunk kerülni vele. Beleegyezem, hogy indítsa el a dolgot a Könyvtárnál. Nekem ez persze külön gondot okoz, mert addig nem fúratom ki a falat, ahová a képek kerülnek majd, mert ha elviszik kiállításra, akkor egy jó ideig csúnyán éktelenkedik a falon a sok üres képakasztó. Micsoda hétköznapi piti gondok☺))

Mimiért aggódom. Az influenzája átment tüdőgyulladásba. Ellentmondó hírek arról, hogy van-e, aki gondozza, vagy legalább bevásároljon neki. Közben nézelődöm újabb képek után. Mármint csak azért, hogy lehessen bővíteni a művek listáját. Rákérdezek, van-e önarcképe Rudinak, de semmit nem találok. Már azon kívül, amiket a nagy tömegjeleneteket ábrázoló képeibe belecsempészett (A bűnök szigete, Kelet, A szerelem városa, Rimbaud). Rudi érzelmeiben visszafogott volt, Nem volt hajlamos sem az érzelésre, sem a magamutogatásra, így inkább más témákat keresett magának, és volt is elég, változatosan. Érzelmeit normálisan, tisztességes formában fejezte ki. Ez így volt férfias, másrészt jóval emberibb, mint a kétarcú emberekre jellemző érzelmi szélsőségesség. Emlékeim közül egy hortobágyi képe ugrik be, ahol a Kilenclyukú híd előtt az egyik csónakban mintha ő pecázott volna. Erre már elég régóta vadászatok, egyelőre sikertelenül. Eltűnt valahol az internetes süllyesztőben, pedig onnan nehéz bármit is eltüntetni. S talán a *Pihenő* fekvő férfialakja is ő, a nagy Erzi-szerelem időszakában. Azon inkább az alakja árulkodik erről, mert az arca kidolgozatlan. Jellemző rá, hogy épp ezt nem találta lényegesnek. Mimitől el kellene hozni az *Erdőszélen* c. képet, de egyelőre nincs nagyfiának pesti útja. Zavar, hogy helyettünk fizette ki, az árát pedig nem fogadta el, mondván, hogy majd később elhozzuk. Se átutaltatni, se postán küldeni nem engedte. Talán ő is hozzá akart járulni a kiállítással járó költségeimhez, amiről tudja, hogy számomra megterhelő. Már nemcsak a fogpótlásom ára van benne, hanem annál sokkal több. De hát kit fog ez érdekelni? A kiállítás iránt érdeklődőket a képek, amiket megtekinthetnek, másokat a könyv, amit jó esetben megvehetnek, és a ritka széplelkeket maga a művész jellemrajza, vagyis egyrészt a művekből áradó szellemiség, másrészt az írott szöveg, esetleg a kiállítás-megnyitón elmondható rövid ismertető. Aztán mindenki fut tovább, ahogyan a tenger felszínén is a tajtékos habok...

Eger, 2017. január 18.

A héten ismét serénykedtem, de most főként képbeszerzés ügyben. Miután megsürgettem a *Hazafelé* eladóját, intézkedett és elküldte postán a képet. Csütörtökön érkezett meg, épp olyan állapotban, mint hirdette. Stílusa és technikája tekintetében 50-es évek vége felé készíthette, vagy a 60-as évek elején. A hátán van képcsarnokos pecsét, tehát kis példányszámban készült. Mezei munkát végző földművesek egy csoportja tart hazafelé. Már írtam róla. Szép darab. A keret régi, aranszínű, 50-es évekbeli lehet.

Egy másik képért licitáltam, és sikeresen vettem az újabb fordulót. Ez nemcsak szép, hanem a hátán rajta a „Művészileg ellenőrizve” pecsét, az egykori ára. Nagyon régi papírborítású a háta. Jól tette a tulajdonos, hogy nem kereteztette át, így egyértelmű a származása. Ennek címe: *Pihenő*, és már írtam róla egy korábbi fejezetben. Engem, mivel teljesen más beállítottságú vagyok, mindig megvisel, ha anyagi téren kell megküzdenem valamiért. Teljesen más neveltetést kaptam. Számomra a szellemi és erkölcsi értékek sokkal többet jelentenek, mint a pénzben kifejezhető dolgok. Mindenesetre megvan, és éreznem kellett megint Rudi jótékony közbenjárását. Annak viszont feltétlenül örülök, hogy bővült a kiállításra szánt darabok számra. Azzal együtt, ami Miminél van, és még el kell hozni tőle, 21. Az *Erdőszélen* c. képért ő ment el karácsony előtt, amikor az idős tulajdonos nem vállalta a postázást nekem. Plusz egy másolat, Mimi ajándéka, ami nagyon szép paszpartut és hozzá illő keretet kapott, ezen kívül a Kittenberger-könyv, Rudi illusztrációival. Miminek megvan a *Hegyi falu*, amit számomra másoltatott le, nagyon szép minőségben, plusz a *Félsziget*, amit mi ajándékoztunk neki, és egy *Faluvége* példány, ami a hatvanas években készült.

A licittel kapcsolatos aggályaim egyébként bejöttek. Megint az utolsó félórában lépett be valaki, hogy megkaparintsa az orrom előtt a *Pihenőt*, de sikerült úgy maximalizálnom az árát, hogy nem múlta felül

senki sem. Amúgy túl olcsó lett volna, ami sértő a művészre nézve, meg az eladóra is. Én nem vagyok egy kupec alkat, de sokat kellett az elmúlt hónapok során igyekezniem, hogy ne fosszanak ki a nem túl érzelmes lelki alkatú forgalmazók. Nekem ennyi elég. A többit megtette az engem nem túl sűrűn látogató szerencse, meg Rudi játékos segítségére odaától.

Mimivel sikerült ma beszélnem. Már valamivel jobban van. Orvosi kezelést kap, és van, aki segít neki bevásárolni, őt magát ellátni. Ez megnyugtató érzés, ismerve a mai világ közfelfogását. Egyedül lakni nem lehet könnyű, betegen egyedül lenni még kevésbé. A napokban még a telefon is a terhére volt, ezért pár napig nem kerestem, hogy ne kelljen túl sokat beszélnie, miközben a légzés fő mestere, a tüdő egyébként is nagy megterhelésnek van kitéve a betegség miatt. Bízom mielőbbi felgyógyulásában.

Egy kis pihenőt engedélyezek magamnak a hétvégére, hogy rendezzem a gondolataimat, mielőtt ennek a könyvnek a finiséhez érnék. Szinte eseménytelenül kezdődött, mikor nekikezdttem, majd több ízben is felgyorsult, és ez a kétféle periódus váltogatta egymást, ahogy egyre közelebb jutottam a szereplőkhöz, és Rudi története lassan kibontakozott ez alapján. Elvárom, hogy kellő tisztelettel bánjanak vele és életművével, mert rendkívüli alkotói műhely volt az övé. Ő maga kimagasló egyéniség, aki kivívta a szakma elismerését több országban, és most már elmondhatjuk, nemcsak egy kontinensen. Mindössze annyira van szükség, hogy a szakma ismét mellé álljon, és Aczél György verdiktjével szemben ki merje mondani a saját értékítéletét. Divatirányzatokat nem követett, mindig a saját művén dolgozott. Kitartóan, szorgalmasan, nagyszerű szellemi munícióval. Örülök, hogy a sok „hubblekodás” után megtaláltam az én véleményemhez hasonló kritikákat, melyek engem, a szakmán kívüli kortársat igazolnak. Szépérezék híján nem vagyok, a társművészetek együttműködését mindig örömmel láttam és gyakoroltam. Ahogyan egy kiállítás-megnyitó elképzelhetetlen zenei vagy irodalmi betétek nélkül, ugyanúgy egy irodalmi est sem a színjátszás, zenei aláfestés és képzőművészeti kiegészítő elemek nélkül. Ahogy az emberi test szervei nem működhetnek egymás nélkül, ugyanúgy a társművészetek is hiányos attrakciót jelentenének, ha egymást nem tisztelnék, és nem működnének egymással együtt a szebb összhatás kedvéért, hiszen a világ így kerek. Most pedig megpróbálok kigondolni egy olyan keretet, ami tökéletes egészé foglalja majd össze Rudi nálam levő képeit. Természetesen nem a kiállításokon szokásos egységes keretre gondolok, mármint a fizikai tárgyra, ahogy nemrégiben egy egri kiállítás terve kapcsán felmerült, hanem a képek elrendezésére, ugyanúgy, ahogyan lapot vagy irodalmi műsort szerkeszteni is szoktam. Van rá mód? Egészen biztosan van, csak le kell csendesedni hozzá. A belső hang akkor visszhangozza leghitelesebben a távolból, az éter felől érkező letisztult hangokat. Szóval az íráson kívül a képek összeszerkesztéséhez is kell találnom segítséget, vagyis inspirációt. Nos, hát akkor hallgatózzunk, s tartsuk melegen ezt a magas művészeti Hubble-teleszkópot...

Eger, 2017. január 21.

Mára jelezték a *Pihenő* érkezését postai úton. Bár sok tennivalóm ezzel kapcsolatban nincs, mint itthon tartózkodni, mégis kicsit izgatottan várom a jelenleg utolsónak tűnő Görög-rézkarcs befutását. Hogy a továbbiakban mi lesz, azt nem tudom, de még reménykedem, hogy sikerül párat megvásárolnom, mire a kiállítás is összejön. Január a nagy piaci pangás ideje, úgyhogy nem csoda, ha nem sok minden történik egyelőre. De már megint számítok rá, hogy hirtelen indul be megint valami, ha ennek az időszaknak vége. Csendes periódus után nagy információözön. Hátha még a további képvásárlás is ilyen hirtelen köszöntene rám! Most a nagy mágikus realista képekkel folytatnám, ha lenne rá pénzem. Ez is kiderül, ha eljön az ideje.

A *Pihenő* megérkezett. Szép zsánerkép, ahogy vártam, mert a fotón senki nem szépített-machinált. Van, ami önmagában szép. Abszolút felsőfok, nem szükséges máshoz hasonlítani. A képkeretet majd cserélni kell, mert az elszíneződött fehér keretben az üveg áteresztetheti a tisztítószert, a kép alatta sérülhet. Én egyébként is sötétebb kerettel emelném ki a kompozíciót, aminek egyetlen hibája, hogy a két ember, aki főszereplője, a jobb alsó sarokba szorul, „levágva” a férfi lábának egy részét. A háttérben a táj viszont nagyon szépen kidolgozott. Valószínűleg ebből indult ki Rudi, de itt nem a táj a háttér, ahogyan a reneszánsz mesterek képein (a háttérben elrejtve szimbolikus mondanivalókat), hanem ellenkezőleg. Rudinál főszereplő a magyar táj, melyet olyan változatos formában és az ország minden zegzugát bejárva örökített meg. Akkor még bizonyára nem érezte, legfeljebb sejtette, hogy az útja nagyon távolra vezet, messzi, idegen vidékekre, melyeket meg is szerethetett, de bizonyosan komoly hiányérzetet hagyhatott maga után az önként vállalt számkivetettség. A nagyszámú és igen változatos magyar tájképbábrázolás viszont megörökítette számunkra Rudi elemi kötődését, mely egyúttal családjának integrációs története is. A sváb anyuka és a görög gyökerű édesapa ízig-vérig magyar fiút nevelt, akár az ő szándékukból, akár Rudi kötődése alapján. Sok ilyen történet van, hogy csak a legnagyobbakat említsük: a morva gyökerű, ám elemien magyar Makovecz Imre vagy az olasz nevet viselő Melocco Miklós, akinek beszédét azonnal nyomtatni lehetne, olyan gyönyörűen beszéli általunk legszebbnek tartott anyanyelvünket. Petőfit már csak azért nem említem, mert őt emlegették a legtöbbet sikeres magyarrá válásáért, jobban mondva önként vállalt magyar hazafiságáért.

Nos, a kép. Az iménti megjegyzés csupán annak szól, hogy Ruditól nagyon is arányos kompozíciókhoz szoktunk hozzá. Óriás tájképein minden úgy van a helyén, hogy onnan egyetlen fűszálat se lehetne elvenni. Tökéletes egészlet képez a műalkotás, benne úgy a nagyobb elemek, mint az epizódszerepet játszó kisebbek az arany metszés szabályainak megfelelően hangolódnak egymásra. A *Pihenő* férfi szereplője kissé kicsúszik a képből, s mivel Rudira hasonlít, vehetjük úgy, hogy szerénységből inkább önmagából volt hajlandó elvenni egy darabot, semmint a tájat kibővíteni a maga alföldies szépségében. A keretcsere pedig azért is indokolt, mert a keret sarkaiban különösen, de máshol is, porlerakódások vannak. Ki tudja, hol tárolhatták ennyi évtized óta? Ára és a hátát borító papír alapján hatvanas évek eleji munka lehet, legfeljebb az ötvenes évek utolsó éveiből. Miből gondolom? Abból, hogy a hatvanas évek munkái már érett darabok. A *Szúnyogos* vagy a *Szinva-patak* még láthatóan az ötvenes évekbeli irány- és témakeresés nyomait viselik magukon. Bár Rudi az Alföld szerelmese, visszaköszönnek a gyermekkori tájak is képein (*Faluvég, Szilas*). A *Szúnyogos* tanyabábrázolása kissé még sematikus, de a bal alsó sarokban egy fiatal lány ül és valamit tisztít. Úgy csempészi be ezeket a mellékalakokat képeibe, ahogyan Munkácsy a kisgyermeket, kompozícióját élénkítendő. A *Dózsa beszéde Cegléden* előterében, jobbra lent is látható egy fiúcska, amint fáradtan és békésen alszik a földön, miközben a felnőttek politizálnak. Rudinál ez az epizód-elem azonban nem a színesítést szolgálja, hanem életszerűbbé teszi ezzel magát a jelenetet. S jóval dinamikusabbá.

Miből gondolom, hogy a *Pihenő* férfi szereplője Rudi alteregója? Alakja hasonlít rá, arca viszont kidolgozatlan, nyilván szándékosan. Arcéle jellegzetes, és a falusi táj ellenére nem paraszti figuráról van szó, mert a korabeli szokásoknak megfelelően a földművesek kalapot viseltek a mezei munkáik során, és ezt akkor se vetették le, amikor pihentek. Védte a fejüket a naptól, esős időben a zsíros kalap az elázástól. Szándékosan „impregnálták” a maguk módján. A *Pihenő* Rudi-figurájának fején viszont zsebendő látható, amit a rusztikusan ábrázolt felesége tehetett rá, mert élete párja kimerült a forróságtól. Mivel a textildarab szorosan rásimul a fejére, valószínűleg át is itatta vízzel. Ezt használták valaha napszúrás ellen – a mezőn és a strandon. Honnan tudom, hogy a képen épp kánikula van? A szénakazal árulkodik erről. Szénát kaszálni ugyanis nem esős időben volt szokás,

hanem amikor volt rá elég idő, hogy ki lehessen szárítani. Sildes sapka sem lehet, mert azt csak egészen kisfiúk hordták akkoriban, ők is napozáshoz kapták.

A kedves zsánerkép bensőséges emberi kapcsolatot ábrázol, akár szándékosan így komponálva, akár ösztönösen megnyilvánulva. Nekem kedves darabom lesz, nem szándékozom megválni tőle. Már most nehéz szívvel gondolok arra az időre, amikor kiállításra utaznak el a nagy nehezen, innen-onnan „levadászott” képek, és én úrt fogok érezni a helyükön, akárhová nézek a lakásban. Egyik barátnőm, aki tőlem kedvet kapva vásárolt néhány Görög-művet, hallani se akar róla, hogy az ő kedvenceivé vált műalkotásokat valaha is kölcsön adja kiállítás céljára. Ragaszkodását megértem, ugyanakkor a magam részéről természetesen válok majd el egy időre képeimtől, mert a műalkotás nem arra való, hogy mások elől elzárva tartsuk őket, hanem hogy mindenkivel megosszuk az élményt, aki kultúránk része, vagy azzal szimpatizál. Kimondhatatlan örömet érzek, hogy meg tudtam vásárolni ezt a művet is, gyűjteményem huszonegyedik darabját. Egyelőre ez az életézés tölt el, nem titkolom.

Mimiről próbálok hírt venni, mivel tegnap nem sikerült. Neki is be kell számolnom az újabb szerzeményről, ha már jobban van, s remélem, hogy ez mielőbb így lesz. Újabb kiállítást bizonyára nem nyitott meg, ahogyan tervezte, de ezt el kell nézni neki, állapotára való tekintettel.

Eger, 2017. január 25.

Ma érdekes küldeményt kapok. Mazsaroff Miklós Miskolcon élt festő-grafikus életrajzában szerepel Rudi is. A legtehetségesebb diákok között a Pap Gyula növendékei közül ő áll első helyen. Végigolvasom a mellékelt linken található könyvet, de nem találok egyéb adatot Rudira nézve. Arról se, hogy barátok lettek volna, csupán annyit, hogy mindketten Pap Gyula növendékei voltak a nagymarosi alternatív iskolában, amelyet államilag szüntettek meg, a diákoknak pedig felvételizniük kellett a Derkovits Kollégiumba, ami az Andrassy úton volt. Úgy emlékszem, hogy ugyanabban az épületben, ahol a hírhedt ávós kínzókamrák. Talán hallották is a megkínzottak fájdalomüvöltéseit. Ahogy ismerem Rudit, biztosan nem hagyta szó nélkül. Ez az iskola arról is elhíresült, hogy ötvenhatban azokat a diákokat, akik nem tudtak kimenekülni onnan a pincéken keresztül, halomra gyilkolták. Mennyi titok, és akik tudtak róla, azok már nem mondhatják el! Ez a tudás már az én generációm elől is el volt zárva. Mennyit tudhatnak akkor az utánunk jövők?

Eger, 2017. január 26.

A mai napon a következő anyaghoz jutottam hozzá. Rudi művei a Debreceni Egyetem archívumában:

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtára

1 DEENK Plakáttár 200.905 Védett

Szerző: Görög Rezső

Cím: Balaton [grafika]

Megjelenés: [1967]

Terjedelem: 1 lap: színes ; 456 x 742 mm

Megjegyzések: Kézjegy nélkül

Tárgyszavak: grafika
grafikák
rézkarc
tájkép
Balaton

2. DEENK Plakáttár 200.907 Védett

Szerző: Görög Rezső
Cím: Balatoni táj [grafika]
Megjelenés: [1967]
Terjedelem: 1 lap: színes; 458 x 743 mm
Megjegyzések: Kézzegy nélkül
Tárgyszavak: grafika
grafikák
rézkarc
tájkép
Balaton

3. DEENK Plakáttár 200.045 Védett

Szerző: Görög Rezső

Cím: Bökény [grafika] / Görög Rezső

Megjelenés: 1960

Terjedelem: 1 lap: rézkarc, fekete-fehér; 207 x 375 mm

Megjegyzések: Papírkeretben

A művész kézjegyével

Tárgyszavak: Bökény (Magyarország) kép grafika

grafikák

rézkarc

rézkarcok

tájkép

digitalizált

A grafika képe: <https://dea.lib.unideb.hu/dea/handle/2437/119517>

4. DEENK Plakáttár 200485 Védett

Szerző: Görög Rezső

Cím: December [grafika]

Megjelenés: 1967

Terjedelem: 1 lap: fekete-fehér; 316 x 744 mm

Megjegyzések: Kézjegy nélkül

Tárgyszavak: grafika

grafikák

rézkarc

rézkarcok

tájkép

5. DEENK Plakáttár 200.903 Védett

Szerző: Görög Rezső

Cím: Dunadelta [grafika]

Megjelenés: [1967]

Terjedelem: 1 lap: színes; 434 x 745 mm

Megjegyzések: Kézzegy nélkül

Tárgyszavak: grafika

grafikák

rézkarc

akvatinta

tájkép

Duna

6. DEENK Plakáttár 200.906 Védett

Szerző: Görög Rezső

Cím: Duna [grafika] / Görög

Megjelenés: [1966]

Terjedelem: 1 lap: fekete-fehér; 318 x 750 mm

Megjegyzések: A művész kézzegyével

Tárgyszavak: grafika

grafikák

rézkarc

tájkép

Duna

7. DEENK Plakáttár 200490 Védett

Szerző: Görög Rezső

Cím: Este [grafika] / Görög

Megjelenés: 1966

Terjedelem: 1 lap: színes; 390 x 646 mm

Megjegyzések: A művész kézjegyével

Tárgyszavak: grafika

grafikák

rézkarc

rézkarcok

tájkép

8. DEENK Plakáttár 200489 Védett

Szerző: Görög Rezső

Cím: Félsziget [?] [grafika]

Megjelenés: 1967

Terjedelem: 1 lap: színes; 392 x 698 mm

Megjegyzések: A grafika hátoldalán feltüntetett cím második szava olvashatatlan

Kézjegy nélkül

Tárgyszavak: grafika

grafikák

rézkarc

rézkarcok

tájkép

9. DEENK Plakáttár 200482 Védett

Szerző: Görög Rezső

Cím: Szántó-Kovács elfogása [grafika] / Görög Rezső

Megjelenés: [Budapest] : Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1955

Terjedelem: 1 lap: offset, rézkarc, fekete-fehér ; 357 x 569 mm

Megjegyzések: Nyomdai úton sokszorosított grafika.

Azonosítók: 842-2/133/1955, Offset Nyomda,

Tárgyszavak: Szántó Kovács János (1852-1908) portrék grafika
grafikák

rézkarc

rézkarcok

történelem

10. DEENK Plakáttár 200488 Védett

Szerző: Görög Rezső

Cím: Tengeröböl [grafika]

Megjelenés: 1966

Terjedelem: 1 lap: színes ; 330 x 692 mm

Megjegyzések: Kézjegy nélkül

Tárgyszavak: grafika

grafikák

rézkarc

rézkarcok

tájkép

11. DEENK Plakáttár 200487 Védett

Szerző: Görög Rezső

Cím: Tengerpart [grafika]

Megjelenés: 1966

Terjedelem: 1 lap: színes; 428 x 763 mm

Megjegyzések: Kézjegy nélkül

Tárgyszavak: grafika

grafikák

rézkarc

rézkarcok

tájkép

12. DEENK Plakáttár 200486 Védett

Szerző: Görög Rezső

Cím: Tengerparti város [grafika] / Görög

Megjelenés: 1966

Terjedelem: 1 lap: színes; 388 x 710 mm

Megjegyzések: A művész kézjegyével

Tárgyszavak: grafika

grafikák

rézkarc

rézkarcok

tájkép

Hasonló utalás található az OSZK honlapján, ahol állítólag 70 utalás van meg Görög Rezsővel kapcsolatban, ebből 5 könyv. Még nem jutottam hozzá az anyaghoz, de legelőször tisztázni kell, Rudira vonatkozik-e mindez, vagy a vele azonos nevű szakácművészre. A Debreceni Egyetemről e-mailben is megkaptam jegyzéket egyeztetve látom, hogy nekem is megvan jó pár ezek közül. A különbség az, hogy az archívumban elhelyezett rézkarcok jelentős része nincsen szignálva, az enyéim viszont mind Rudi aláírásával kerültek hozzám. Ezek alapján azonosítottam be, már túl a jellegzetes stílusjegyein, hogy az ő munkái. Mindegyik előtt szerepel a „Védett” jelzés, amiről feltételezem, hogy nem szabad reprodukálni engedély nélkül. Ez természetes is, de lehet, hogy a felvételt készítés is tilos a DEENK Plakáttár hozzájárulása nélkül.

Mimi előkerült, jobban van, és meg tudom beszélni vele, hogy van jó sok anyag leirattározva az OSZK-nál, illetve a Debreceni Egyetemen. Felveti a lehetőséget, hogy akkor ki is lehet majd kérni ezeket kiállítás céljára, ami egyből megnöveli a tavaszi kiállítás volumenét. Az én gyűjteményem idehaza soknak tűnik, mert kevés a falfelület, ahol el lehetne helyezni őket, de egy kiállító teremben, ami erre specializálódott, ez kis valami, 21 kép. Az OSZK-nál 70 bejegyzés már jóval több, mint a DEENK 12 képéről szóló tétel. Azok közül előkerülhetnek az ÉS-ben publikáltak és a versenyeken, illetve kiállításokon részt vettek is. Ennek, mármint a kölcsönzésnek a hogyanját Mimi fogja tudni, én ebben tapasztalatlan vagyok. Az ő dolga most az, hogy felépüljön a betegség után, az enyém meg, hogy gyűjtssem az anyagokat és írjak. Igyekezniem kell. Már csak egy hónap a tél, és a tavasz hamar eljön. Addigra el kell készülnöm ezzel a könyvvel. Ez természetesen csak alapmű lesz, amit vagy én folytatok, vagy más. Csak belegondolni is szédületes: az egy kis bugyinyi anyag elvezetett az első két évtized anyagának egy szép részéhez. Ha úgy veszem, ez nagyjából két évtized, beleértve a tanulóéveket és a hűvösre tettség időszakát is. De hol van a négy évtized olaszthoni munkássága? És

miért nem tudunk semmit Rudi festményeiről, melyek szőrén-szálán eltűntek az utolsó budapesti lakásáról? Feltételezem, hogy valaki más fogja kutatni majd a továbbiakat, én legfeljebb konzultálni tudok róla, ha belevonnak a későbbiekben.

Egyelőre lejegyzem, melyek azok az óriás rézkarcok, amelyek a DEENK Plakátgyűjtemény tárában szerepelnek, szignó nélkül, nálam viszont szignált változatuk van meg, sikeres licitáltságok után. *Dunadelta, Balaton, Balatoni táj* (két teljesen más képről van szó; az egyik a Balaton jellegzetes zöld algaszínében pompázik, a másik viszont sötétebb kék), és az *Adriai város*, ami szintén szignált képem, feltételezésem szerint azonos a *Tengerparti város* c. alkotással, mely a dubrovniki várat ábrázolja.

A napokban feltűnt egy újabb hirdetés Rudi egyik szocreál alkotásáról: *A szolnoki vegyiművek* c. Rákosi-korszakbelinek mondott rézkarcáról van szó. Az illető a Megjegyzés rovatban közli, hogy több más ehhez hasonló nyomata is van Ruditól. Egyelőre nem kérdezek rá, hanem leellenőrzöm, azonos-e a Konstantin Lászlónál őrzött anyag egyik darabjával. Nyilván hasonló indíttatással készítette Rudi is, mint Mazsaroff Miklós a saját gyári sorozatát, amelyre neki szerződése volt. Rudi csak a saját szakállára fogott bele ebbe a kimerítő munkába, de Konstantin László elmondása szerint nem jött be neki, amit nagyon sajnált. Nyilván nem a téma és a stílus miatt, hanem mert aki ilyen munkát kapott akkoriban, azt jól meg is fizették. Tehát Rudi is vágyott a biztos alapokat biztosító megrendelésekre, amiknek csak egy töredéke jött be neki. Az is meglehet, hogy az egymásra olykor féltékeny művésztszakák egymás segítése helyett inkább betartottak egymásnak, volt konkurenciaharc, ha már egyszer az ország második legjobban fizető munkájáról volt szó. Egyelőre nem vásárolok, mert nincs is miből, de ha lenne, akkor inkább a mágikus realista darabokból vennék párat. Ezek annak idején is drágábbak voltak, most is kitarják az árakat a tulajdonosok, illetve a hirdető galériások.

Görög Rezső: A szolnoki vegyiművek építése

Január utolsó napjait éljük. Mi szerencsésebbek vagyunk, mint a fővárosiak, akik gyakorta fulladoznak a szmogban és szenvednek az influenzajárványtól. Itt kanadai jellegű a tél mostanában: vakító fehér táj, fölöttünk ragyogó kék ég, napsütés, reggelente a fák zúzmarások. Tegnap még egy kevés hó is esett. Csak a járdaszegélyeken halmozódó hó- és jégrakásokat nehéz kerülgetni, amiket senki nem takarít el, és el se szállítják a városon kívülre, pedig az lenne a legpraktikusabb megoldás, hogy az újabb jegesedést elkerüljék.

Eger, 217. január 29.

Újabb képjegyzet, ezúttal az OSZK-hoz leadott köteles példányokból, feltételezem. Nagy részét már ismerem, nekem vagy valamelyik barátnőmnek megvan, illetve olvastam róla. Gyorsan átnézem a listát, de képmelléklet nincsen, legfeljebb valamelyik archívumban. Annyi azonban kiderül a gondosan összeállított jegyzékből, hogy az óriás színes rézkarcokat 1967-ben vagy 1966-ban készítette Rudi. Ezek közül párat most is árulnak, másoknak szerencsés tulajdonosa vagyok. A Képcsarnoknál katalogizált képekről van szó, a megjelenés évszámával és sorszámával együtt szerepelnek a nyilvántartásban. Festményekről viszont továbbra sincs hír. Aztán újabb felfedezés a szocreál sorozatból:

Magyar Mezőgazdasági Múzeum képzőművészeti gyűjteményének katalógusa

<http://muzeum1.arcanum.hu/mezogazd/opt/a090706.htm?v=pdf&a=start>

Leltári szám: 2002.2.3

Szerző: Görög Rezső

Cím: Állami gazdaság

Anyag, technika: rézkarc

Elhelyezés: M/23

Hosszúság: 48,0

Szélesség: 34,0

Leltári szám: 2002.2.6

Szerző: Görög Rezső

Cím: Kiosztják a földet

Anyag, technika: rézkarc

Elhelyezés: M/23

Hosszúság: 48,0

Szélesség: 34,0

Leltári szám: 2002.2.12

Szerző: Görög Rezső

Cím: Istállóépítés

Anyag, technika: rézkarc

Elhelyezés: M/23

Hosszúság: 48,0

Szélesség: 34,0

Eger, 2017. január 30.

Az eddigiek alapján a következő nagy korszakok körvonalazódnak a Görög-életmű első két évtizedéből.

1) **Stúdiók**, melyek mesterének, Pap Gyulának Bauhaus és tájképpábrázolása jegyében, illetve hatására készültek, valamint a szocreál, ami a balos beállítottságú Pap Gyula hatásának is betudható. Tájképek, még kisebb méretben és kezdetlegesebb nyomtatási technikákkal, ami csupán a korszak adottságainak tudható be. A hatalmas szárnyak már akkor is megmutakoztak, s nyilván nehezen fértek be a szűkös keretek közé, melyeket, ne feledjük, hogy nagy, sötét árnyékával a Rákosi-korszak, majd a kezdetben nyíltan agresszívebb Kádár-korszak fémjelez. Évfordulókhoz köthető témák, mint a Dózsa-féle parasztháború 450. jubileumi éve. Ezt egyúttal összekötötték a szovjetek és a honi elvtársak által erősen promotált 10. „felszabadulási” évfordulóval és az éjjel-nappal hangoztatott forradalmi hevülettel, ami szinte elvárás volt a kommunizmus korai időszakában. Így került Dózsa is a képbe, mint népi hős, akire ráhúzták az orosz muzsik kényszerzubbonyát. Mi persze azért tudjuk, hogy nemesi származású volt... A megvezethető művészek vagy önként vállalták magukra ezeket a közutálatnak örvendő témákat, vagy sikert, könnyebb előrehaladást reméltek tőle. Rudinak mindenesetre talonban voltak ezek a korai rézkarcok, és beadhatta pályázatra, kiállítási anyagnak őket. Pedig már 1954-es alkotásain, mint a *Favágók* vagy a *Dózsa beszéde Cegléden*, illetve *Dózsa Csanádon* c. képeken óriási fejlődés mutatkozik a kezdő alkotásokhoz képest. Teljesen másként kezeli a rézkarctűt, amellyel dolgozik, magabiztosabb, érettebb, holott még igen fiatal.

2) **Az ötvenes évek vége felé**, amikor már az 1956-os élményeken is túl van, látta és túlélte a Kossuth téri vérengzést, majd megélte az elvtársak pöffeszkedését, hatalmi gögjét, amitől mindig undorodott, a tájképei is változnak, s ez az a korszak, amikor könyvillusztrációra kap lehetőséget: általános iskolai olvasókönyvek, illetve a Kittenberger Kálmán afrikai vadászkönyve. Mivel korábban jó pár szocreál művét mutatták be, illetve a szintén negyvenes évek végére vagy az ötvenes évek elejére datálható 1919-es képsorozatát, valamint az édesapja is jó kádernek számított, Rudiról is azt vélhették, hogy jól bele fog illeszkedni az akkori kultúrpolitikai tervekbe.

3) **A politikai ihletésű hidegháborús sorozata**, mellyel a 60-as évek elején keltett nagy feltűnést és kapott igen jó kritikákat, már egy harmadik korszak határát jelzik. Rudi érzékeny idegrendszerét megrendítette a lehetőség, hogy valami hirtelen döntés vagy a két fél összecsapása következtében meg is semmisülhet a földi élet. Ezeket fémjelzik a *Stroncium '90*, a *Még van élet*, *Örök békét*, *Az emberiség szolgálatában*, *Támaszpont*, *Tűz és halál* c. alkotások. A hidegháborús hisztéria sokáig fenntartott téma volt, még gyermek- és kamaszkoromból emlékszem rá. Darvas Iván szerepelt egy filmben, amelyben azért nem közeledik a feleségéhez, mert nem akar gyereket, nehogy a fejük fölött Damoklész-kardjaként lebegő atomháborúban kelljen szörnyű szenvedések között elpusztulnia. Ugyanekkor jelenik meg *Jevtusenko: Akarnak-e az oroszok háborút?* c. költeménye, melyet zenés változatában is megismerhettünk. Folyamatosan melegen tartott témák voltak ezek, mindkét oldalon a sajtó által manipulálva. Ezek a rémképek megmozgathatták Rudi fantáziáját is, az ÉS pedig sorban hozta le őket.

4) Ugyanebben a korszakban tűnnek fel a **mágikus realista képek**, melyeken mindenféle torzalakok kavarognak, váltakoznak a közöttük meghúzódnó normális szereplőkkel: *A bűnök szigete*, melyet a korábbi fejezetekben csak BWANA címen emlegettem, addig még nem ismerve az eredetijét. Ennek részleteit küldte át Jarrow, nagyra becsülve ezt a különös műalkotást, melyet aztán én elemeztem ki és értelmeztem fokozatosan az ő számára is. Ugyanebbe a kategóriába tartozik az *Anonymus*, a *Távoli kikötő* és *A szerelem városa* vagy a *Kelet* is, melyeket nem lehet megérteni azon szekatúrák és

üldöztetések ismerete nélkül, amelyekben Rudinak és Erzsinek része lehetett akkoriban. Rudi művészete közben egyre jobban kiteljesedik, egészen érett formákat és stílusjegyeket mutat. Tájképei között megjelennek az óriási színes nyomatok is, ezek a nemrégiben kapott katalógus szerint 1966-ban és 1967-ben keletkeztek. Amit én egyértelműen érzékelek az akkori változásokban, az a teljes szembefordulás a korabeli hatalommal, ami egyrészt a mágikus realista alkotások képiségében látható, másrészt a rendszeres elvonulás, az Erzszi-szerelem megnyugtató révbe érése, melynek háttérében ott van az örökös anyagi nyomás, az egyre jobban teljesíteni törekvés, és a belőle fakadó feszültség. A művészi szecesszió egyértelmű jelei a falusi idillek, zsánerképek, ahol megjelenik a magyar tájnak sok-sok részlete, s ezeket mindig nagy szeretettel ábrázolja. Kettős értelemben bukkannak fel ezek a témák, túl mindazon a szereteten, amellyel hozzájuk közelített a művész: a búcsúzkodás, a memóriájába való belemarás aktusa. Azt nem tudni pontosan, mikor merült fel benne az eltávozás gondolata, de a túlpart ábrázolása, a nagy hajók felbukkanása, a csónak-motívum, mely több rézkarcán is megjelenik, már ezt jelzik előre. Ötvenhat után ez több művész témája, titkos jelentése pedig ennyi: elmenni, kijutni innen, ahol csak kínozzák az értelmes embert, szabad vizekre evezni végre. Rudinak szembesülnie kellett már régen azzal is, hogy a politikai témákat ugyan díjazzák, írnak róluk, mert a sajtó számára ez A HÍR, őket szolgálja, de eladni ezeket nagy számban nemigen lehetett. A nappalijába normális ember nem mozgalmi témájú rézkarcokat akasztott ki, sem atomháborús témájúakat, hanem valami kellemeset. A tájkép, a zsánerkép sokkal inkább bejött, arra könnyebb volt vevőket találni, különösen, miután már kiépítette a saját értékesítő hálózatát. Negyedik nagy itthoni korszakát én ezekben az években határozom meg, egészen eltávozásáig.

Hogy aztán a valódi okok és körülmények egybeestek-e az általunk ismert morzsányi információkkal, vagy másképpen igyekeztek megszabadulni tőle a nagy BWANA és társai, azt legfeljebb feltételezni tudjuk. Aki Erzsinek megsúgta, hogy Rudit ismét le fogják tartóztatni, az lehetett titkosszolgálati megbízott is, akinek feladata épp az volt, hogy valami törvénytelenbe hajszolja bele Rudit, aminek ürügyén lecsaphatnak rá. A Görög házaspár azonban jó párosnak bizonyult, mert Erzszi segítségével sikerült kijutnia az akkor már egészen nyomasztó légkörű kis hazából, hogy aztán szabad levegőn, új hazában, bár nem egészen gondtalanul élhessen, feleségét és imádott édesanyját soha viszont nem látva, de művészként valami egészen másat megvalósítva, és ami a hazai közönség előtt mindmáig el van zárva. Nagyjából két évtized grafikai munkásságát ismerjük töredékeiben, de viszonylag jól körvonalazhatóan, míg a rá következő újabb négy évtized távoli gyűjtők és képtárak anyagában létezhet.

Jelen munkámat annak jegyében kezdtem el, hogy megmentek valamit egy olyan, általam nagynak tartott művész életművéből, amiről az ismereteim szerinti értékeket megpróbálom átadni a nagyközönségnek, melyet korábban egy értelmetlen politikai akarat megfosztott tőle, majd kéretlenül is ráhagyományozta az utókorra a verdiktet. Az utókor nem tiltakozott ez ellen, mert akiről szó volt, a korábban közismert és népszerű grafikus nem volt képben. Aztán az idős művész talán nem a megfelelő időpontot választotta a visszatéréshez. Nem a megfelelő személyekkel vette fel a kapcsolatot, barátai egy részét nem lelta fel, vagy nem is igyekezett túlságosan, hogy újra megtalálja őket (bennünket). Másoknak változtak az adatai, lakcíme, telefonszáma, ahogy az enyém is. A régi címekre nem utazott el, hogy ott érdeklődjön, hátha mégis tud valaki a tartózkodási helyükről/helyünkről. Ahogyan egy betegség kialakulását se csak egy tényező határozza meg és okozza, ugyanúgy a félresikerült próbálkozásokét sem. Túl ezen végiggondoltam annak a folyamatát is, hogy az értelmes, olvasó ember számára a könyv mindmáig értéket jelent, s hogy kutatásaimat valaki más majd folytatni akarja, mert értékeket „kibányászni” a távoli múlt homályából és a pincék, garázsok, padlások mélyéből, szerencsésebb esetben galériák, múzeumok raktáraiból igen izgalmas

és érdekes munka. Igaz, utómunkálatokat is igényel. Könyvem szerkezetén azért nem változtatok, hogy a munkafolyamat megőrződjön a kíváncsivá tett, újabb érdeklődő számára, aki esetleg útra kel és Itáliában is felkeresi Görög Rezső egyre homályosuló nyomait. Galériásoknál, gyűjtőknél, talán még múzeumokban is. Egy másik nyomvonal, mely szintén felkutatásra vár: Németország, Ausztria, Párizs és Amerika. Az utóbbinak északi és déli fél-kontinensén egyaránt. Irak, Moszkva, az egykori kiállítások helyszínei, és a ma már csak keleti blokknak titulált, azaz leminősített országok, melyek elsősorban negatív értelemben köszönhetnek sokat a gőgös nyugati félnek. Könnyű ugyanis lekezelni és lehúzni azokat, akiket előbb épp a mostanra alaposan kikupálódott országok dobtak oda prédául a legvadabb és legkíméletlenebb parazita országoknak, amelyek ugyanolyan szétbombázott, tönkretett állapotukból szedték össze magukat mára, mint az általuk lenézettek. Ez a rövid megjegyzés csupán annak szólt, hogy a leigázott félnek is lehet önérzete és önbecsülése, s ez teljesen független a mások műveletlenségétől vagy kíméletlenségétől. Erről legékesebben a művészet, a műalkotások szólnak. A továbbiakban pedig csupán művészetről essék szó, mert annak még van értelme, és az előbbivel ellentétben szépséget és valódi haladást hoz azok életébe, akik nyitott szívvel és értő fülekkel, szemekkel közelednek hozzá.

Eger, 2017. január 31.

Kicsit visszalapozunk, hogy eddigi ismereteinket kiegészítsük pár újabb morzsával. Most azokról a nyomdai körülményekre gondolok, melyeket az antikommunizmussal éppenséggel nem vádolható szerző, *Moldova György* jegyzett le a korabeli nyomdai viszonyokról *Az utolsó tőltény* 3. c. önéletrajzi jegyzeteit tartalmazó kötetében. „*A nyomdák sem törték magukat, hogy minél hamarabb megjelentessenek egy szépirodalmi művet. Gépparkjuk a végletekig lepusztult, a felújításhoz szükséges pénzt pedig csak a különféle gyáraknak, kereskedelmi cégeknek végzett bér munkákból remélhettek: árujelzéseket, reklámcédulákat, díszdobozokat készítettek, az alacsonyan rögzített díjtételű könyvkiadást igyekeztek elhárítani maguktól, vagy legalábbis időben elcsúsztatni. Mindent összevetve egy-két évbe is beletellett, hogy egy kéziratból könyv szülessen, ha politikai kifogások merültek fel, akkor hat-nyolc év is ráment.*” *Moldova* összevetette ezt *Karinthy Frigyes* korával, amikor a leadott kézirat egy héten belül az olvasók kezében volt, tehát gyorsan megjelent. Mi pedig csak azért időzünk el kicsit a gondolatnál, mert nemcsak az irodalom és az írók helyzetét örökíti meg ebben a pár sorában *Moldova*, hanem utalást kapunk a többi művészére is. A nyomdák ezek szerint a gyárakkal, üzemekkel, kereskedelmi cégekkel igyekeztek jó kapcsolatokat ápolni, hogy a non-produktív kiadási ágak által termelt ráfizetést valahol és valahogyan behozhassák. Tehát kommersz dolgokkal foglalkoztak mellékesen vagy nem mellékesen, s ezeknek a példáján okult *Rudi* is, akinek eleinte napi kapcsolatban kellett állnia a nyomdákkal, így alaposan ismerte azoknak a ma már talán kicsinyesnek tűnő problémáit. A lepusztult géppark miatti primitív nyomdatechnikát, mely lerontotta a grafikusok legjobb alkotásainak fizikai megjelenését is. A szocialista munkarend, azaz a mindent a munkásosztálynak és érdekeinek való alárendelés miatti örökös sorban állást. Az ennek ellenére kivételezett helyzetű, mert megbízható elvtársnak minősülő nyomdászok esetleges gőgjét, lekezelését. Az ő serény munkatempójával össze nem egyeztethető tohonyaságot, patópálizmust. Mindezt együttesen.

Ebből hamarosan következik, hogy más megoldások után nézett. Előbb olyan barátoknál nyomtathatott, akik – vele ellentétben – rendelkeztek saját rézkarcnyomógéppel. Az ugyanazon műalkotás különféle színű vagy elszíneződöttnek tűnő nyomatainak ekkora eltérései (pl. *Mediterrán kikötő*, *Félsziget*) amiatt jelentkezhetek, mert előzőleg másfajta színű nyomatokat készítettek a kölcsöngépen, és nem tisztították le elég alaposan, mielőtt a *Rudi* képeihez láttak volna. Mikor ezen a

téren is haladt, azaz jobb minőségű képeket tudott előállítani, felmerült az egyre nagyobb rézkarcok készítésének igénye, melyhez aztán saját nyomógépet is készítettett egy, a Nagykörúton működő mesterrel. Maga a rézmetszés technikája is fokozatosan alakul, fejlődik a keze alatt. Elég összehasonlítani az 1957-ben készült *Kisduna* vagy a nemrégiben megsemmisült *Esztergom* c. képeket az 1967-es hatalmas tájképekkel: *Balaton*, *Balatoni délután*, *Dunadelta*, *Adriai város*, *Balatoni táj*.

Görög Rezső: Kisduna

A hozzá készítettett nyomógépet, melyről *Gyulai Líviusz* és *Konstantin László* is beszéltek, sőt egy-egy példányuk ma is a birtokukban van, érdemes volna megvásárolni valamelyik múzeum számára, mint művészettörténeti kuriózumot. Attól nem tartok, hogy az egyre egyszerűsödő, vagy még inkább minimalizálódó igények visszafelé tennének egy nagy kanyart és a jelenkori utódok is hasonlóan igényes és alapos munkát igénylő alkotásokat kívánnának létrehozni. Inkább úgy érzem, hogy nyugdíjba, múzeumba utalnák ezeket a gépmatuzsárameket, ahogyan annak idején a gőzmozdonyokat nyugdíjazta a villamosítástól és sebességtől egyre inkább megszállottá vált emberiség. A know-how-t azért illene megőrizni, hogy ne kelljen utóbb szerencsétlenkedniük azoknak, akik mégis familiárisá kívánnak válni az ősgépekkel, ahogyan manapság teszik sokan Leonardo furcsa gépezeteivel. Apropos, Leonardo. Az ő harci, mechanikai találmányai ugyanúgy „hoztak a konyhára”, mint ahogyan az ötvenes-hatvanas évek grafikusainak az ipari és mezőgazdasági témájú alkotások. A jelenség nem új, csak újratermeli magát, ahogyan a művészek és zsarnokok is újra leszületnek, hogy megmérkőzzenek egymással földi életük során.

Darvas Árpád grafikus nyilatkozta Puskár Krisztiánnak a következőket: „Volt olyan periódus, amikor a grafika sokkal érdekesebbnek tűnt, mint a festészet. Ez a hatvanas évek körül volt. A szocialista realizmust hirdették meg abban az időben, amelyhez a festők nem tudtak olyan ügyesen igazodni, illetve hozzáalakulni. A grafikusokat meg szabadon engedték, hogy csináljanak, amit akarnak.” Ebből a rövidke és tömör megfogalmazásból ismét csak képet kaphatunk arról, hogy miért fordulhatott az oly tehetségesnek tartott Görög Rezső a grafikához, szinte kizárólag a grafikához első két alkotói évtizedében. Élni, megélni szükséges volt. Az ember, különösen az, aki túlélte egy háborút, megtanulja a túlélési technikákat. Még Rudi atomháborús félelmeit is könnyebben megérti az, aki belegondol,

miket láthatott és tapasztalhatott kamaszkorában, amikor Magyarországon is végigsöpört a háború, és az érzékeny lelkű fiú, másokkal együtt, tehetetlenül volt kénytelen végignézni, miket művelnek embertársaival. Láta a Kossuth téri vérengzést 1956-ban. Megtapasztalta a kommunista börtönök és internáló helyek „vendégszeretetét”, volt fogalma az erőszak köznapi megnyilvánulásairól. S ehhez járult még a kommunista filmipar sok alkotása, a bérirodalom és bérújságírás megannyi produktuma, bőséges anyagával. Aki már látta, hallotta és közvetlen közelről érzékelte, milyen a háború, az soha többé nem felejt el. S mivel a grafikusokat, a fenti idézet alapján állíthatjuk, hogy hagyták szabadon alkotni, majdhogynem természetes, miért és hogyan élt a rendelkezésre álló eszközökkel, s alakította ki sajátos stílusát, azt a távolról is könnyűszerrel felismerhető.

Február havába léptünk. Ketyeg az óra, telik, visszafelé pereg a magamnak engedélyezett idő homokja, amíg Rudi anyagát gyűjtöm és feldolgozom. Odakint még havas a táj. Tegnap este, éjszaka és ma délelőtt még nagy mennyiségű hó esett. Jó rejtő szín ez a környéken tanyázó nemes kócsagok számára. Ki is használják ezt az adottságukat, mert fényes nappal is félelem nélkül közlekednek mifelénk. Szinte beleolvadnak a fehér tájba, csak néha látni őket mozgásban, amikor a patak fölött szállnak mélyrepülésben, a halakat figyelve a most sekély vízben. Egy kormorán, egy fenyőrigó és egy vándorsólyom, valamint egy vörösbegy voltak az idei új vendégeink. Ez a hófehér illúzió hamarosan elmúlik, ha beáll a közelgő meleg front és a vele érkező esőzés. Ezek közösen szürkévé változtatják a tájat, ami lehangolja kissé a kedélyeket, de az élet rendje az, hogy mindennek változnia kell. Örökösen és folyamatosan.

Hasonlítottuk már Görög Rezsőt a kölyök Berninihez, a gépeket fabrikáló Leonardóhoz, és biztosan akadna még pár képzőművészeti párhuzam, csupán Csontváryt utasítaná el a két éve néhaivá lett grafikus mester. Vele szinte semmiben nem értett egyet. Az általa dühösen kiosztogatott jelzőket nem kívánom idézni, mert két külön világról van szó. A Görög-féle képalkotásnak, melyet egyrészt a saját, magával hozott talentuma diktált, másrészt megalapozta a Pap Gyula mestertől tanultakkal, valamint korai stúdiumaival, a reneszánsz olasz mesterek munkáinak tanulmányozásával, nincsen közös alapjuk. Hozzáadva ehhez még azt is, mennyire eltérő karakterűek voltak, nem is szükséges tovább elemezni. Csontváry vallási fanatizmusra való hajlama és az ebből fakadó egyedi képek, látomások egyedülállóak és művészileg értékesek a maguk nemében. Világa talán El Grecoéhoz hasonlítható a hosszanti irányban torzított, megnyújtott alakjaival, egyfajta misztikus lebegéssel, mely Huszárik Zoltánt meghihlette, míg Görög Rezsőt, a képzett festőt és grafikus felbosszantotta és irritálta. Persze az is meglehet, hogy csupán a Zolival folytatott akkori vitáik vetültek rá Rudi Csontváry-imázsára is, egyébként, ha mondjuk Gácsi Mihály barátjával kellett volna megvitatnia a témát, jóval higgadtabban gondolhatta volna át mindazt, amit Huszárikkal csak átveszekedett. Meg kell engedni, minden művésznak vannak preferenciái és általa abszolút elvetettnek vagy elvetendőnek ítélt dolgai, ettől még a világ kerek marad. Nem szerethetünk mindenkit és mindent, ezzel mindenki így van. Hogy Csontváry felfedezése óta máig hat és egyre erősebben, az az ő művészi hitvallását igazolja. Görög Rezső, aki tanult a reneszánsz mesterektől, nemcsak a Bauhaus-hívő Pap Gyulától, hitt a tökéletes formákban és színekben. Általuk teremtett harmóniát az olykor elviselni kénytelen diszharmónia élménye után és ellenére.

Nemrégiben kiállítás nyílt Zalaegerszegen, a Göcseji Múzeumban, melynek igazgatója hosszasan méltatta Rudi legjobb barátjának munkásságát. Több művész barátról esett szó, de a Rudi neve el se hangzott. Szóval a nagy BWANA verdiktje máig a jelenkor húsába is hatol, belemarva a saját elvakult gyűlöletét – egy olyan művész iránt, akinek egyetlen bűne az volt, hogy nem értett egyet az ő politikai nézeteivel. Meg hogy merészelt saját maga utánanézni, hogyan lehet jobban érvényesülni, mint azt a

rajta és művészársain élőködő rendszer engedélyezte számukra. Szóvá fogom tenni a dolgot, beszélek a múzeumigazgatóval. Bizonyára korrigálni fogja ezt a mulasztást.

A Széchényi Könyvtár plakát- és nyomtatványtárában a következő Görög-művek találhatóak meg.

Találatok megjelenítése Keresés: BK Görög Rezső OSZK Katalógus - Amicus

Ugrás: Megjelenítve: 1 - 10 / 80

1 / 80

Metszet 1967/675 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Balaton / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1967 [Budapest] : [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, barna-acélkék-világoskék ; 458x740 mm, lapméret: 611x856 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

2 / 80

Metszet 1967/674 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Balatoni délután / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1967 [Budapest] : [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, barna-acélkék-világoskék ; 457x740 mm, lapméret: 609x856 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

3 / 80

Metszet 1967/673 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Balatoni táj / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest] : [Képcsarnok Vállalat], 1967 [Budapest] : [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, barna-acélkék-világoskék-zöld ; 462x743 mm, lapméret: 612x857 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

4 / 80

Metszet 1967/673 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

December / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest] : [Képcsarnok Vállalat], 1967 [Budapest] : [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet : papír, rézkarc, fekete-fehér ; 317x745 mm, lapméret: 608x858 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

5 / 80

Metszet 1967/671 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Dunadelta / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1967 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, világosbarna-sötétbarna-sötétkék-világoskék ; 438x747 mm, lapméret: 612x857 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

6 / 80

Metszet 1967/670 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Félsziget / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1967 [Budapest] : [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, fekete-fehér-türkizkék-zöld ; 397x698 mm, lapméret: 611x854 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

7 / 80

Metszet 1966/602 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Adriai város / [grafikus] Görög R.

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1966 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, fekete-fehér-türkizkék ; 388x714 mm, lapméret: 609x855 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

8 / 80

Metszet 1966/600 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Tengeröböl / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1966 [Budapest] : [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, fekete-fehér-arany ; 328x690 mm, lapméret: 608x856 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

9 / 80

Metszet 1966/601 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Tengerpart / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1966 [Budapest] : [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, fekete-fehér-arany ; 428x762 mm, lapméret: 609x856 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

10 / 80

Metszet 1966/599 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Este / [grafikus] Görög.

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1966 [Budapest] : [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, fekete-fehér-türkizkék ; 390x643 mm, lapméret: 609x860 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

Megjelenítve: 1 - 10 / 80

Találatok megjelenítése Keresés: BK Görög Rezső OSZK Katalógus - Amicus

Megjelenítve: 11 - 20 / 80

11 / 80

Metszet 1966/598 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Duna / [grafikus] Görög.

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1966 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, fekete-fehér; 319x752 mm, lapméret: 611x858 mm
Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

12 / 80

Metszet 1962/191 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Tópart / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1962 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, színes; 235x382 mm, lapméret: 430x610 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

13 / 80

Metszet 1962/190 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Tél / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1962 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, színes; 260x375 mm, lapméret: 430x611 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

14 / 80

Metszet 1962/189 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Szunyogos / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1962 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, színes; 293x382 mm, lapméret: 426x610 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

15 / 80

Metszet 1962/188 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Szelei határ / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1962 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, színes; 240x340 mm, lapméret: 411x590 mm
Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

16 / 80

Metszet 1962/187 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Páncéltörő lövészek / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1962 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, fekete-drapp ; 240x292 mm, lapméret: 338x430 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

17 / 80

Metszet 1962/186 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Március / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1962 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, színes; 230x390 mm, lapméret: 420x585 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

18 / 80

Metszet 1962/185 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Lenáztatók / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1962 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, színes; 295x383 mm, lapméret: 430x612 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

19 / 80

Metszet 1962/184 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Kunhalom / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1962 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, színes; 290x380 mm, lapméret: 425x608 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

20 / 80

Metszet 1962/183 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Konstanzi halászok / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1962 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, fekete-zöld; 225x380 mm, lapméret: 428x609 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

Megjelenítve: 11 - 20 / 80

21 / 80

Metszet 1962/182 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Kézi vévelés / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1962 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, fekete-fehér; 296x390 mm, lapméret: 430x614 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

22 / 80

Metszet 1962/181 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Jablonowsky József / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1962 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, fekete-szürke; 268x212 mm, lapméret: 608x425 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

23 / 80

Metszet 1962/180 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Hazafelé / [grafikus] Görög Rezső.

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1962 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, színes; 262x380 mm, lapméret: 408x590 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

24 / 80

Metszet 1962/179 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Dűlőút / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1962 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, színes; 220x333 mm, lapméret: 430x611 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

25 / 80

Metszet 1962/178 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

A Duna-delta / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1962 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, színes; 250x338 mm, lapméret: 422x607 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

26 / 80

Metszet1966/215 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Ártér / [grafikus] Görög.

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1966 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, szepia-fekete-fehér; 293x384 mm, lapméret: 429x610 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

27 / 80

Metszet 1961/144 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Vadászat / [grafikus] Görög Rezső.

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1961 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, fekete-szürke; 291x385 mm, lapméret: 431x608 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

28 / 80

Metszet 1961/143 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Tűz és halál / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1961 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, szürke-barna-drapp; 190x290 mm, lapméret: 430x606 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

29 / 80

Metszet 1961/142 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Tiszapart / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1961 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, színes; 230x380 mm, lapméret: 420x606 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

30 / 80

Metszet 1961/141 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Tél / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1961 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, színes; 245x340 mm, lapméret: 426x615 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

Megjelenítve: 21 - 30 / 80

31 / 80

Metszet 1961/140 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Tápió / [grafikus] Görög Rezső.

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1961 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, színes; 292x385 mm, lapméret: 428x610 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

32 / 80

Metszet 1961/139 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Támaszpont / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1961 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, fekete-barna-drapp; 195x288 mm, lapméret: 427x608 mm

Sorozat: Atomsorozat

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

33 / 80

Metszet 1961/138 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Szüret / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1961 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, barna-drapp; 240x345 mm, lapméret: 430x610 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

34 / 80

Metszet 1961/137 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Stroncium '90 / [grafikus Görög].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1961 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, barna-kék-drapp; 195x290 mm, lapméret: 425x604 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

35 / 80

Metszet 1961/136 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Örök békét / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1961 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, színes; 195x288 mm, lapméret: 426x610 mm

Sorozat: Atomsorozat

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

36 / 80

Metszet 1961/135 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

November / [grafikus] Görög Rezső.

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1986 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, színes; 247x340 mm, lapméret: 432x611 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

37 / 80

Metszet 1961/134 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Atomsorozat / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1961 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, fekete-narancs; 195x287 mm, lapméret: 425x608 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

38 / 80

Metszet 1961/133 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Még van élet / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1961 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, fekete-vörös; 192x285 mm, lapméret: 430x608 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

39 / 80

Metszet 1961/132 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Még csak kísérlet / [grafikus Görög].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1961 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, színes; 203x290 mm, lapméret: 426x610 mm

Sorozat: Atomsorozat

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

40 / 80

Metszet 1961/131 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Este a Tiszán / [grafikus] Görög Rezső.

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1961 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, színes; 290 x 385 mm, lapméret: 430 x 612 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

Megjelenítve: 31 - 40 / 80

41 / 80

Metszet1961/130 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Az emberiség szolgálatában / [grafikus Görög].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1961 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, vörös-fehér; 202x290 mm, lapméret: 428x608 mm

Sorozat: Atomsorozat

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

42 / 80

Metszet 1961/129 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Éjjeli halászat a tógazdaságban / [grafikus Görög].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1961 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, sbarna-drapp; 245x340 mm, lapméret: 427x610 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

43 / 80

Metszet 1961/128 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Alkony / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1961 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 metszet: papír, rézkarc, fekete-zöld; 292x380 mm, lapméret: 432x607 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

44 / 80

Metszet 1960/355 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Bökény / [grafikus] Görög Rezső.

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1960 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, sbarna-drapp; 203x372 mm, lapméret: 425x610 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

45 / 80

Metszet 1960/354 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Tengerjáró / [grafikus] Görög Rezső.

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1960 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, fekete-drapp; 295x386 mm, lapméret: 424x605 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

46 / 80

Metszet1960/353 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Öreg halász / [grafikus] Görög Rezső.

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1960 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, színes; 242x330 mm, lapméret: 425x608 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

47 / 80

Metszet 1960/139 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Nép védelmében / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1960 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, sbarna-drapp; 246x336 mm, lapméret: 427x610 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

48 / 80

Metszet1960/133 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Szabadságon / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1960 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, sbarna-drapp; 245x335 mm, lapméret: 425x605 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

49 / 80

Metszet1960/34 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Kompátjáró / [grafikus] Görög Rezső.

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1960 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, fekete-szürke; 277x385 mm, lapméret: 425x607 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

50 / 80

Metszet 1959/230 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Tanya / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Kiadó], 1959 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, fekete-fehér; 222x395 mm, lapméret: 420x590 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

Megjelenítve: 41 - 50 / 80

51 / 80

Metszet 1959/229 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Falu / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1959 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, barna-fehér; 230x395 mm, lapméret: 420x590 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

52 / 80

Metszet 1959/207 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Tizenöt éves jubileum II. / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1959 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, fekete-fehér; 192x297 mm, lapméret: 417x587 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

53 / 80

Metszet 1959/205 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Tizenöt éves jubileum / [grafikus Görög Dezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Vállalat], 1959 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, fekete-szürke; 180x290 mm, lapméret: 420x592 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

54 / 80

Metszet 1959/158 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Hajómunkások / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Kiadó], 1959 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, fekete-fehér; 272x382 mm, lapméret: 413x605 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

55 / 80

Metszet 1959/126 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Tanácsköztársasági sorozat / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Kiadó], 1959 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, barna-drapp; 164x255 mm, lapméret: 430x610 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

56 / 80

Metszet 1959/125 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Sorozat VII. / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Kiadó], 1959 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, fekete-fehér; 167x260 mm, lapméret: 431x610 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

57 / 80

Metszet 1959/124 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

A nép hatalmáért 1919 / [grafikus] Görög Rezső.

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Kiadó], 1959 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, fekete-szürke; 128x266 mm, lapméret: 430x610 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

58 / 80

Metszet 1959/123 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Sorozat VI. / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Kiadó], 1959 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, fekete-fehér; 157x257 mm, lapméret: 425x610 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

59 / 80

Metszet 1959/122 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Sorozat V. / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Kiadó], 1959 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, fekete-fehér; 166x256 mm, lapméret: 427x612 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

60 / 80

Metszet 1959/121 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Sorozat IV. / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Kiadó], 1959 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, fekete-fehér-szürke; 166x256 mm, lapméret: 421x610 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

Megjelenítve: 51 - 60 / 80

61 / 80

Metszet 1959/120 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Sorozat III. / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Kiadó], 1959 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, fekete-fehér; 166x260 mm, lapméret: 425x610 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

62 / 80

Metszet 1959/118 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Sorozat II. / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Kiadó], 1959 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, fekete-szürke; 163x255 mm, lapméret: 432x610 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

63 / 80

Metszet 1959/117 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Sorozat I. / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Kiadó], 1959 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, fekete-szürke; 170x260 mm, lapméret: 430x615 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

64 / 80

Metszet1959/92 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Este / [grafikus Görög Rezső].

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Kiadó], 1959 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, barna-drapp; 195x285 mm, lapméret: 430x610 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

65 / 80

Metszet 1959/63 / Kisnyomtatványtár

Cím és szerzőségi közlés:

Dunaág / [grafikus] Görög Rezső.

Megjelenés:

[Budapest]: [Képcsarnok Kiadó], 1959 [Budapest]: [Grafikai Műterem Ny.]

Terj./Fiz. jell.:

1 lap: papír, rézkarc, barna-drapp; 262x382 mm, lapméret: 425x610 mm

Név/nevek: Görög Rezső (1930-).

Könyvek

Cím és szerzőségi közlés:

Kelet-Afrika vadonjaiban / Kittenberger Kálmán; [ill. Görög Rezső].

Kiadás:

3. kiad.

Megjelenés:

Budapest: Ifj. Kiadó, 1957 Budapest: Egyet. Ny.

Terj./Fiz. jell.:

231 p., 8 t.; 25 cm

Név/nevek: Kittenberger Kálmán (1881-1958).

74 / 80

MC 15.990 / Raktár

Cím és szerzőségi közlés:

Kelet-Afrika vadonjaiban / Kittenberger Kálmán; [ill. Görög Rezső, Vezényi Elemér].

Kiadás: 2. kiad.

Megjelenés:

Budapest: Ifj. Kiadó, 1955 Budapest: Athenaeum Ny.

Terj./Fiz. jell.:

230 p., 8 t.; 25 cm

Név/nevek: Kittenberger Kálmán (1881-1958).

75 / 80

MC 15.339 / Raktár

Cím és szerzőségi közlés:

Kelet-Afrika vadonjaiban / Kittenberger Kálmán; [ill. Görög Rezső, Vezényi Elemér].

Megjelenés:

Bukarest: Ifj. Lapkiadó, 1955.

Terj./Fiz. jell.:

231 p., 8 t.; 25 cm

Név/nevek: Kittenberger Kálmán (1881-1958).

76 / 80

MC 15.338 / Raktár

Cím és szerzőségi közlés:

Kelet-Afrika vadonjaiban / Kittenberger Kálmán; [ill. Görög Rezső, Vezényi Elemér].

Megjelenés:

Bratislava: Csehszlovákiai M. Kiadó, 1955.

Terj./Fiz. jell.:

231 p., 8 t.; 25 cm

Név/nevek: Kittenberger Kálmán (1881-1958).

77 / 80

MC 15.312 / Raktár

Cím és szerzőségi közlés:

Kelet-Afrika vadonjaiban / Kittenberger Kálmán; [ill. Görög Rezső, Vezényi Elemér].

Megjelenés:

Budapest: Ifj. Kiadó, 1955 Budapest : Athenaeum Ny.

Terj./Fiz. jell.:

231 p., 8 t.; 25 cm

Név/nevek: Kittenberger Kálmán (1881-1958).

Eger, 2017. február 1.

Különös belegondolni és párhuzamot vonni az emberi élet egyéni és közösségi túlélése között. A köznapi ember, aki általában legfőbb hivatásának az élet ajándékát, a szülői szerepet tekinti, gyermekeiben él tovább. Nemcsak genetikailag, hanem emlékét megőrzi halála után is egy darabig. Amíg élnek azok, akik emlékezni tudnak rá. Jóságát vagy komizását, kedvességét vagy ridegségét, de valamilyen formában él róla egy kép, melyet közösen formáltak az őt körülvevő személyekkel. Ahogyan a színész és közönsége hozzák létre közösségi alkotásként az aznap esti produkciót, ugyanúgy az átlagember is: családtagjai, barátai, ismerősei alkotnak meg róla egy virtuális képet, melynek vagy van elegendő valós alapja, vagy eltorzul – tettei következményeképpen. Vagyunk, akik valójában vagyunk, és ugyanakkor reflexiók is vagyunk a mások tekintetében, lelki tükrében.

A művészek és a tanítók élete ennél valamivel bonyolultabb. Mivel az alkotó ember maga is társadalmi produktum, vagyis a társadalom „termeli ki” magából azzal, hogy megteremt egy bizonyos pillanatot, melyben létrejöhet, felléphet maga a művész (párhuzamos idősíkon a családi történettel), a közösség számára szimbolikusan felajánlott gyermek, aki utóbb valamely művészeti ág papjává érik, nő fel, sokkal több ember által tükröződik és hat. A közös produkció így nemcsak egy estére érvényes, hanem jóval hosszabb időre. Természetesen mindez attól is függ, hogy a művész az „örök mértékhez” igazodva él és érik azzá, azaz klasszikus értékrendet követ, vagy beéri a mindenkori divatirányzatok talmi csillogásával. Maradandó az az életmű lesz, amely a Nagy Iskola mércéjével mér, alkotója pedig ömagához is szigorúan és következetesen valósítja meg élete különleges produkcióját, az egyszerű és megismételhetlent. Stílust alkot, másokra is hat vele, követői, tanítványai akadnak, ő maga ebben a társas forgatagban emelkedik egyre magasabbra. Ez nem feltétlenül jelent folyamatos nyüzsgést körülötte, lehet elhúzódó, magányos természetű alkotó is, de a kommunikáció közte és kora közönsége között akkor is állandó és megszakíthatatlan. Ebbe nem tudnak beleavatkozni zsarnokok, rosszhiszemű kritikusok vagy maga a környezet, mely életterüket jelenti, mivel szellemi síkon folyik, nem csak, vagy nem feltétlenül fizikain.

A művész, a tanító és az orvos élete jó esetben nagy hasonlóságokat mutat. Nemcsak azért, mert társadalmilag hasznos dolgot teremtenek meg, hanem mert erős hatással, kisugárzással vannak közvetlen környezetükre és szociálisan is, az egészre. A művész megalkot valamit, ami azelőtt nem létezett. Életműve akár egy szoborban, festményben, épületben vagy zeneműben él tovább, megörökíti őt magát is, nemcsak korának tipikus miliőjét. A tanító megőrzi valamit a nagyközönség számára, úgy erkölcsiségében, mint tudományos voltában. Formálja, érleli a lelkeket, nemcsak tudásanyagot ad át. Életműve továbbél tanítványaiban és mindazokban, akikre hatni tudott. Jó esetben le is jegyzi módszertanát, akkor későbbi korok is okulhatnak emberformáló tudományából, alkotói tevékenysége „fosszíliaiból”. Jó esetben partnere a szülő, nem vetélytársa, mint a kommunizmus által eltorzított lelkű áltársadalmi igényű ál-lény embergyáros, a beszűkült felfogású és igényvilágú közösségi embertömeg. Mikor ilyen szintre süllyed a világ, akkor minden közösségi látszat ellenére sincsen közös műalkotás, csak permanens hadakozás és egymásra mutogatás, ki mit rontott el, a felelősséget pedig lepergetik, egymásra hárítják. Ebből ugyanúgy nem jön létre semmi, mint ahogyan a Capuletek és Montaguek beháborúiból. Egyetlen terméke az értelmetlen harcnak a halál és a pusztulás. Az orvos igyekszik meggyógyítani azt, amit az emberek elrontottak és elhanyagoltak. Munkája értelme a rend és a harmónia helyreállítása, mely látszólag fizikai síkon történik meg, holott tevékenysége csak akkor lehet sikeres, ha képes a lélekre is hatni, úgy rendet teremteni a felborult egyensúlyú emberben. Az ő munkája is alkotás, ezért hasonlítottam egymáshoz a háromféle tevékenységet. Orvoslási technikájuk, tudományuk – megint csak jó esetben – fennmaradhat és évszázadok, ezredek után is hathat, ahogyan a nagy művészek életműve is. Elég, ha Galenus, Hippokratész/Avicenna, Semmelweis, Albert Schweitzer nevét említjük. Arra meg talán utalni se

szükséges, hogy mindhárom mesterség ki nem mondott célja a nevelés, közösségformálás is egyben, nemcsak a fizikai test kúrálása, autonóm személyiséggé nevelése vagy szórakoztatása.

Általában a művészetről mondjuk azt, hogy az utókornak dolgozik, és erről tanúskodnak a sikeresen fennmaradt remekművek, nagyszerű műalkotások, melyek pusztán jelenlétükkel is tanítanak, szépítenek és érlelnek. Az avantgárd óta túlélt ugyan egy polgárpukkasztó stílusféleség, mely elsősorban meghökkenteni vagy elborzasztani akar, közönségesebben szólva állandó igénye az általa lenézett, lekezelt és nem sokba nézett közönség arcába köpködés. Bizarr formákkal, csak azért is torz alakokkal, olykor undorító anyagokkal, anyagcsere-végtermékekkel, szeméttel, művészietlen alapanyaggal, egyszóval mindennel, ami nem odavaló, és semmiképpen nem nevezhető szépnek, emelkedettnek vagy maradandónak. Ezek a művészet és a művészek kamaszkorát fémjelzik, s ahogyan a serdülő fiatal se marad meg arányaiban eltorzultnak, majomszerűnek, ugyanúgy a művészetnek is tudnia kell kinőni ezt a lázas kereséssel lebonyolódó korszakot. Máskülönb a kamasz- vagy dackorszakba kövül és éretlen fossziliaként marad fenn, ha ugyan képes fennmaradni, az utókor okulására.

Élünk a jelenkorban, fogantatásunk révén gyökerezünk a múltban és terjeszkedünk a jövő felé, amíg erre lehetőségünk adódik. Ugyanúgy, ahogyan a fák. Bár a legtöbb művész modernnek szereti hinni magát, mégis fel kell jegyezni, hogy ami belőle látszik, az csak a jéghegy csúcsa. Amit leginkább hordozunk magunkban, az a régmúltban gyökerezik és a közösségnek olyan tanulságait összegzi, amelyet az adott pillanatban valakinek ki kell mondania. Talán azért, mert a közösség fennmaradása múlik rajta. Talán mert fordulópontot jelez, arra köteles felhívni társai figyelmét. Talán mert ezzel mindenkit a mulandóságra figyelmeztet. Vagy az örökös harc értelmetlenségére, ahogyan a Rómeó és Júlia örök szépségű meséje és a mulandónak hitt színpadi produkciók nagymestere, Shakespeare.

Görög Rezső, akit barátai csak Rudinak hívtak, külön figyelmet érdemel azzal az ösztönösnek tűnő, de nagyon is tudatos törekvésével, mely harnóniát teremtett a legvadabbul tomboló korszak közepette is. Falusi idilljei, zsánerképei, eldugott helyek megörökítése nem más, mint a magyar táj himnusza. Csak utólag láthatjuk, hogyan búcsúzkodott az itthoni tájaktól, amikor ezeket véste finom rovátkákkal a hideg rézlemezt borító méhviaszba. Ami előttünk képpé vált és abban él tovább, az formálisan kétdimenziós. Ahogyan láttatja tökéletes perspektíva-kezelésével, az háromdimenziós. A megörökített táj és benne az emberalakok mozdulatlaná dermedtek az időben, ahogyan a Csipkerózska varázslata bővölte statikussá és mozdulatlaná a megsértett tündér keze nyomán az egész királyi udvar népét. Ám ez csak a látszat. Képeinek minden eleme él és mozog. Egyszerre állókép és dinamikus világ. A folyók és patakok hullámszerűen mozognak, a Balatonon a vitorlások siklanak, suhannak, a motorcsónakok annyi év múltán is felberregnek, a jegenyék lombja hajladozik és susog a szélben. A *Varsás halász* a ladikjában állva munkáját végzi, ügyesen egyensúlyozva az alatta folyamatosan mozgó víztömeg fölött. A földművesek hazafelé ballagnak csendesesen az aznapi munka után. Vaddisznócsalád turkál, rőfög és visít egy kép előterében (*Erdőszélen*). A *Spartacus*, vagy az ő helyesírásával Szpartakusz félig kidolgozott alakjai csatáznak egymással arctalanul, mégis heves kavargásban, ahogyan a csatamezőn, mindig.

Görög Rezső: Vázlat a Szpartakuszhoz

A *Dunadelta* látszólag szinte üres és mozdulatlan deszkaépítményeiben folyik az élet, mert hiszen rakodásra vagy kipakolásra várakoznak a hajók. Közben egy matróz egy kikötői ledérrel alkudozik. A stégen az üzletek sebtiben vagy hosszas alkudozások után köttenek meg, s ennek háttérében hömpölyögve hullámszik a tenger és a nagy folyam egymással összemosódó vize. Ahogyan a *Távoli kikötő* tengervize is, alig kivehetően, mert mindent eltakar és eltörpít a hatalmas tegerjáró hajó képe, az előtérben nyüzsög az afrikai piac minden eleme, Rudi pedig szomorúan keresgél valami ajándéktárgy után a szegényes kínálatból. Nagy mágikus realista képeinek kavargó képi világa is ettől a dinamizmustól feszül és válik mozgássá, egyfajta képzőművészeti örökmozgóvá változva a szemünk láttára. Még ezekre a feldúlt alkotásokra se lehet azt mondani, hogy diszharmonikusak lennének, mert a torz és félelmetes elemeket, bizarr képeket rögtön kiegyensúlyozzák a közjük csempészett szép formák, kedvesen összebújó emberek, vadromantikus tájelemek, melyeknek képi mondandóját csak Adyval lehetne szavakba önteni: „Ember az embertelenségben”. Mindezt hogyan viselte a korszak gyakran üldözött művésze? Olvassa le ki-ki a képeket szemlélve. Ahogy figyelni kezdjük, mindjárt mesélni kezd. Saját alakját, arcát szinte csak belecsempészte kompozícióiba, mégis felismerhető annak, aki ismerte. Néha az arany metszés tengelyében bukkan fel kedvesen kinézve, máskor elvegyül a tömegben és nem akarja felhívni magára a figyelmet, mivel rejtőzködni kellett az őt üldözőbe vett pribékek elől. Életműve majdnem torzóban maradt, a korszak durvaságáról vall mások elől is titkolt gyomorbaja, mely arra utal, hogy sok mindent lenyelt és fel nem dolgozhatott. Távoli, számára legkedvesebb vízi világát, a tengermély rejtélyét azonban soha nem örökítette meg számunkra. Az az ő örök kivonulási lehetősége volt. Pedig talán ugyanolyan fontos volt számára, mint az őt egykor elbocsátó kedves haza. Magyarozatot egyelőre még nem találtam rá, és ő se sugall effélet. Kollégái közül többen lenézték ezt a szenvedélyét, a szigonyos halászatot, miközben azt senki nem vonja kétségbe, hogy a vadászat hagyományosan úri passziónak számít. Mindkettő során rituális állatáldozatokat mutatnak be valamely képzelte istenségnek, vagy csak leöldösik őket, mert kell az

eleség valakiknek. Így téved és így torzít az ember, mikor nem kellő figyelemmel és megértéssel közeledik embertársához.

A művész és a művészet fizikailag és spirituálisan is továbbél a felsőbb akarat és közreműködés segítségével létrehozott világban. Önálló csillagrendszert alkot. A törtető emberiség mégse tanulta még meg kellőképpen tisztelni az isteni ujj érintését és azt a mindnyájunkban fennmaradt ősi anyagot, a csillagport, mely egyszerre hordozza magában az egykor volt szépséget, mely szétrobbant, és ugyanakkor az újjáteremtés lehetőségét, mely a kellőképpen kiérlelt pillanatban megvalósul. Görög munkáiban mindez benne VAN. Nem kérkedik azzal, amit tud, és aminek birtokában van, csak él vele, magától értetődő egyszerűséggel. Épp ez az, ami a nagyot és kiválót kiemeli a BWANA képi forgatagából vagy az egykori Budapest tülekedő embertömegéből. Görög Rezső egyszerre nagyvárosi és ugyanakkor kültelki, városszéli peremkerület lakója, vidékiesen profán. Vannak olyan képei, amelyeket elsősorban azért találok fontosnak megismertetni a mai közönséggel, hogy ne merüljön feledésbe, milyen nyomorban élt az ötvenes évek embere: *Szunyogos*, *Szinva-patak* és a korai színes rézkarcok, melyeknek címét eddig nem sikerült beazonosítani. A lepusztult városszéli és falusi házakat, rozszant kerítéseket, tanyaépületeket, ahol még csak nemrégiben rohant végig a világháború forgataga, minden szörnyűsége és erőszaka. A primitív életkörülményeket csendes belenyugvással tűrő embereket, akik „most még” kívárnak. Igaz, ezzel a türelemmel visszaélve jó pár évtizedet rásóztak még a magyarságra, csak hadd várjon ki...

A gondolat, amely elindította a fenti gondolatsort, az a motoszkáló életérzés volt, hogyan él túl a valódi mester a maga területén: munkájában, fizikai létében, vagy annak múltával mások emlékezetében. Nem mellesleg: tulajdon műveiben és egész életművében. Ha van ilyen. Hatalmas, pompás faóriásként állva a történelmi viharokat, vagy agyonnyírballtan, megcsonkítottan, ahogyan a *Faluszéli öreg fa*. Túlélve őket vagy ezek tombolása közt derékba törtetni. Jelenleg egy torzóval állunk szemközt. Tetemre hívjuk a letűnt kor nagy Bwanáját, a fő-fő főnököt és alázatos vagy törtető famulusait. Számonkérjük rajtuk, miért kellett eltitkolni a kortársak előtt a külföldre távozott művész (annyi félreállított művész) munkáit, évtizedekig kiteszítani abból a közösségből, amelyből származott, és amelyhez tartozónak vallotta mindvégig magát. Amelynek dicsőségére dolgozott, alkotott, s talán utólag már nem sérti az önértését, ha kimondjuk: sokat szenvedett. Titokzatos szálakkal kötődünk a szülőföldhöz. Aki elhessenti magától a gondolatot, azt is köti, fogja, nem engedi egy életen át. A honvágy mindig váratlanul tör rá az emberre. Legyőzhetetlen és kivédhetetlen. Nem tudom, festett-e Rudi hazai tájakat, mikor már Itáliában élt. Nem tudom, volt-e elegendő lelkiereje hozzá, hogy akár ecsetje révén is, de újra kapcsolatba lépjen az őt elbocsátó, de soha el nem vesztő hazával. Ha igen, bizonyára nagyon megszenvedett vele. Nem mintha nem lett volna ott az ujjá hegyében annak minden apró eleme és kedves emléke, hanem mert a fizikai érintés által elemi erővel lobbanhatott volna fel az érzés: végérvényesen ide tartozni, magyarnak lenni.

Felmerül persze a kérdés: miért nem kötődött és alkalmazkodott jobban a mások által diktált képzőművészeti divatokhoz, trendekhez, melyek révén ő maga is divatosabb festővé válhatott volna? Makovecz Imréről mondta egyik kortársa, hogy olyan hatalmas erő élt benne, és amiben hitt, azt olyan titáni erővel tartotta és védelmezte, hogy ebben megingathatatlan volt, akár egy hatalmas sziklatömb. Úgy hiszem, ez minden nagyra törő művészet és az azt létrehozó művész alapvonása. Isten valamit a markába nyomott, mielőtt földi munkára és megtörettetésre elbocsátotta volna magától. Ettől mozdult olyan fürgén az ujjá már kezdőként is, mikor tájat vagy embert ábrázolt. Ugyanolyan játszi könnyedséggel, ahogyan a gyermek Mozart ujjai játszottak a korabeli zongorán, vagy komponáltak és hintették tele a kottapapírt finom vonásokkal, és ahogyan a külföld előtt

kevésbé vagy alig ismert Erkel Ferenc úgymond „a fülével látott”, Beethoven süketségében is eligazodott abszolút hallása segítségével és soha meg nem ismételt zsenialitásával. Amit megtalált és értékesnek talált, azt nem engedte el. Megtartotta és híven tökéletesítette, mert ez volt a mestersége. A közönség dolga ennél egyszerűbb. Megismerni, befogadni, ahogyan egy hazatérő, kedves vendéget, rokont szokás. Vendégül látni – immáron szellemi műhelyeinkben, megvitatva, átbeszélve az általa tapasztaltakat az itthon maradtak élményeivel. Az itthoni gyökerek kétségtelenek. Ezeket magáénak vallotta Görög Rezső mindhalálig. De mennyiben érvényesültek ezek idegenben töltött éveiben? Nem miatta, hanem az ottani közönségigény miatt. Mert amit festett, karcolt, azt el is kellett adni, ő pedig nem házalt úgymond kiskocsmákban, vendéglátóhelyeken, ahogyan azt az általa megszidott barátja, Huszárik tette.

Rudi gyermekekben, genetikai örökségében nem él tovább. Testét elhamvasztották, a benne levő csillagpor hamuvá változott. Művészeti öröksége egyelőre rézkarcaiban, pár ismert tusrajzában és szénrajzában él tovább. Öreg gyűjtői otthonában, közintézményekben, múzeumi raktárakban, plakáttárakban, könyvtári kötelempéldányként irattározva. Rosszabb esetben padláson, pincében, garázsban, ládák, fiókok mélyén romló állaggal, az örökösök által már nem ismerve, mert az elhalt hozzátartozók ízlésvilágától nagyon különbözik a mai emberé. A rézkarc eredetileg tömegtermék lett volna, az átlagember számára is megfizethető művészet, az egyszerű otthonokba csempészve (elvtársi felfogásban: a köznép esztétikai érzékét fejlesztendő). Ám azok, akikre a kultúrpolitika bízva volt az „átkosban”, egyre kevésbé figyeltek embertársaikra, a jól kereső művészeket, mint Rudit, pedig irigyelték. Beérték a saját anyagi gyarapodásukkal, festmény- és műtárgyhalmozásukkal, mit törődtek ők a közízlés formálásával?! A szép rézkarcokat fokozatosan kiszorították a közönséges nyomdaipari temékek, a poszterek, melyek hatalmas méretükkel töltötték ki az utazni és világot látni vágyó kisember képzeletét, valamint a hiányzó tapétafelületeket☺)) Felmerül a kérdés: nem volna-e jobb ismét visszahozni divatba a valódi műalkotásokat, megteremtve azok újabb kori kultuszát? Kettőn áll a vásár. Ha ma nem is élnek olyan mesteri tudással rendelkező művészek, mint Görög és kortársai voltak, akkor talán a most még ócskásoknál vagy jó esetben galériásoknál lappangó rézkarcokat lehetne felújítani és megfelelő keretbe téve újra élvezetessé, hangulatossá és széppé téve a falakon tudni. Értékmentés ez, mint ahogyan ennek a könyvnek az igénye is ebben összegezzhető. Szépségmentés, tegyük hozzá rezignáltan. Egyúttal azt a lehetőséget is felvetjük, hogy egy ekkora életműnek legalább egy kis szelete kerülhetne ismét múzeumokba. Méltó helyére, tegyük hozzá, elvégre a nagyközönség onnan ismerhetné meg elsősorban a Görög-életművet. Budapestre elsősorban, mert oda tartozónak vallotta magát. Ám több vidéki város is fontos szerepet töltött be életében. Hódmezővásárhely, ahová az első Őszi Tárlat kötötte, és ahová mindig szívesen visszatért. Szolnok, Kecskemét, Békéscsaba, Győr, ahová az Erzsébet-szerelmére vonzotta, és ahol népes művésztszűcsre, barátokra is talált. Miskolc, ahová az utóbbi biennáléval érett kiállítások vonzották. Balassagyarmathoz és a nógrádi tájhoz is volt köze, erről árulkodnak az onnan előkerülő művei, jóllehet ma már vagy nem élnek vagy nem emlékeznek rá az akkori művészeti élet jelesei. Az azóta felszámolt művelődési házak közösségei, a ki tudja, hová lett rézkarcokkal, melyeket vagy megvásároltak, vagy ajándékba kaptak tőle. Mivel felesége balerinaként kezdte pályafutását, egészen bizonyosan volt szakmai köze a Pécsi Balett együtteséhez, a modern magyar kortárs táncművészet első fecskéihez. Egy képet ismerek, amelyet ott árul valaki, de egyelőre még nem tudtam megszerezni a rávalót: *Öreg malom*. Szépséges műalkotás, múzeumban a helye. Balatoni tájképeit nézve az ott lakók bizonyára ráismernek saját lakókörnyezetükre, annak kiemelt elemeire. Ha csak nyaralni jártak is oda, akkor is lehetett köze az ottani művészeti intézményekhez, az általam megvásárolt és nagyra becsült tájképeinek egy-egy példányát talán fellelhető és beazonosítható. Mindenesetre vannak múzeumi példányok is ezekből, ahogyan az OSZK katalógusát átnézve megbizonyosodtam róla. Mindezeket azért kívánom megörökíteni, hogy elegendő nyomot és

támpontot hagyjak a később kutatni kívánó szakemberek számára. Nekem több hónapos kutatómunkámba került, amíg elő tudtam ásni ennyi anyagot, és remélem, hogy sikeresen megmenteni a feledéstől, valamint a fizikai tönkremeneteltől is, itt-ott hányódva, meg nem becsülve.

Görög Rezső: Öreg malom

Szeretnék elnézést kérni azoktól, akiktől potom pénzen, olykor alkudozva, nem valós értékén vásároltam meg Görög Rezső műalkotásait. Ebben semmiféle szerzési vágy, kapzsiság nem vezérelt, hiszen jómagam is életem lefelé hajló ágában tartok, és ahogy korábban is, mindig a szellemi értékeket tartottam becsesebbnek az anyagiaknál, anyagi lehetőségeim pedig igen szerények. Máskülönben azonban nem tudtam volna összegyűjteni egy fél kiállításra való anyagot és ennek a könyvnek az illusztrációit. Az egyetlen örököst, a magyar államot pedig ezennel kérem fel, hogy gondozza, ápolja Görög Rezső, mindnyájunk Rudi barátjának emlékét és életművét. Úgy, ahogyan hozzá illik: mesterkéletlenül, póztalanul, egyenesen és gondosan ügyelve az apró részletekre is. Ha lehet, digitálisan is feldolgozva, mert a modern technika felhasználásával még több apró elem bukkan fel és válik láthatóvá. Ahogyan a művész mozdulatai és műhelyitkai is, melyek a szakma érdeklődését felkelthetik. Nagymarost, a Duna-kanyart, Esztergom környékét fontosnak találom még megemlíteni, első fontos képzőművészeti tanulmányai színhelyét, Pap Gyula mestere messze sugárzó egyéniségének elvont „helyét”. Utalva egyúttal arra is, amit a fentiekben felvettem: egy-egy nagy tanáregyéniség a tanítványaiban is él tovább. Azok ecsetvonásaiban, rajzmozdulataiban, általa formált egyéniségében, közös szellemiségükben, ebben a közösségi műalkotásban, mely mindannyiunk nagy öröksége. Életének méltatlan befejezésére emlékezve csendesen, de felhívom a figyelmet arra is, hogy Görög Rezső élettörténete egy a sok közül. Nem művészi értékét tekintve, hanem mert a jelenkor szeret hátrítani, mikor a saját kötelezettségeire hívjuk fel a figyelmét. Saját bizonytalan értékítéletére hivatkozva, azzal takarózva igyekszik kivárni a boldog utókorra lényegülés lehetőségét, amikor már nyugodtan lehet dicsérni a korábban renitensnek tartott művészt, aki valahogyan mindig kilógott a sorból. Hát hogyne! Ki akarna sablonosat, tömegeset, művészileg igénytelenet alkotni? Ám a felvállalt egyéniségnek komoly ára van. A tudatlanok, akik ugyanakkor mindig türelmetlenek is, szeretnek jókat csípni, marni a tőlük különbözni merészelőbe, a nagy újjítókba. A művészt ezért közösisítik ki az általuk gondosan beszabályozott keretek közül, társadalmon vagy akár a szeretett hazán kívül hányódóvá, hontalanná téve a nagy kortársat, aki ennél azért jóval

többet érdemelne. Görög Rezsőre gondolva viszont ne magyarázkodjunk tovább és ne pergezzünk le még több felelősséget magunkról! Ha élete alkonyán nem kapott méltó elismerést, hát műve lezártával legalább poraiban tiszteljük benne a nagy művészt, aki emberi tartásával is sok követnivalót hagyományozott ránk! Rá már nem vonatkoznak Weöres Sándor halhatatlan sorai: „Qui vides, quod ago,/ Tace opera mea!” „Ki látod, mit teszek,/ Hallgasd el a munkám!” Az a korszak, amelyben ezek a sorok születtek, hála a Jóistennek, rég lezárult. Igaz, egyes őskövületei máig köztünk élve próbálják továbbra is érvényesíteni a nagy BWANA elfuserált életelveit és művészettorzító tendenciáit. A mi dolgunk, hogy ezt ne hagyjuk, és ez nem is kevés.

Eger, 2017. február 6.

Görög Rezső: Esztergom

Mégis folytatom

Ezen a ponton kívántam befejezni a Morzsakönyvet. Nemcsak azért, mert én is megbetegedtem a túlhajszolt munkában, hanem mert úgy véltem, ennyi anyag elegendő már ahhoz, hogy a közönséggel megismertessük Görög Rezső életművének általam is ismert részét. Jó időre leálltam az írással, de ez nem jelentette azt, hogy ne kísértem volna figyelemmel a hirdetések. Nagyon is éber figyelemmel követtem minden felbukkanó apró információt, és ha nem is jegyzeteltem napi rendszerességgel, az emlékezetem máig őrzi ezeknek az újabb beszerzéseknek a történetét. Közben saját kötelezettségeim is voltak; előadásokra kértek fel, rendezvényekhez kértek verseket és egy könyvheti publikáción is

dolgoztam, a Csend II.kötetén, melyet véglegesre kellett szerkesztenem. Ez meg is jelent időben, kedves ünnepség keretében. Ehhez a műsort is én állítottam össze, mint ahogy az illusztrációk beszerzését és kötetbe illesztését is magam szoktam végezni. Mivel nem akartam tovább egyénileg keresgélni az anyakönyvi adatok után, úgy döntöttem, hogy az egykori titkosszolgálati anyagok átnézéséhez kérek engedélyt. Ezt előbb elutasították, majd másodsorra sikerült engedélyt kapnom hozzá. Nem biztatnak sok anyaggal, de azért a rend kedvéért megnézem. Mindezt saját hajlamaim ellenében, melyek miatt világeletemben viszolygással töltött el, ha besúgókról és azok besúgói tevékenységéről volt szó. Az életrajzi adatok alapvető „gyűjteménye” viszont benne kell, hogy legyen a sokáig gondosan titkolt dossziékban. Szeptemberre kértem engedélyt az első látogatáshoz, azaz kutatói tevékenységem megkezdéséhez. Addig a további képeket gyűjtöm be lehetőségeim szerint, és épp a mai napon végeztem az eddig megírtak átnézésével, hogy onnan tudjam felvenni a fonalat, ahol a télen abbahagytam. Hiányos számítógépes tudásomat fejlesztettem, olykor magamtól ráérezve, máskor emlékezetemben felidézve, hogyan lehet elmenteni egy saját képtár (adattár) számára azokat a műalkotásokat, amelyeket egyelőre nem tudok megvenni, de attól még szerepelhetnek a könyv illusztrációs mellékletében.

Eger, 2017. július 26.

Az eddigiben sikeresen beszerzett rézkarcok listáját feljegyzem, mert nem tudom már pontosan felidézni, melyiket mikor vásároltam meg. Kis spirál „morzsafüzetemben” megvannak valahol, de kétlem, hogy épp ez érdekelné a Kedves Olvasót, mármint a vásárlások sorrendisége. A „fogások” némelyike valódi jó fogásnak minősül, mert ahogy utólag átnéztem az OSZK és múzeumok által nyilvántartott képeit, az általam feltaláltak egy része szerepel köztük. Ez arra utal, hogy zsúrizett darabok kerültek birtokomba. Többük elrongyolódott hátlapján, azaz a külső papírborításon még látható, ha elmosódottan is, a Képcsarnok pecsétje, az eredeti árral, néhányon ezen felül a „Művészileg ellenőrizve” pecsét is, ami feltehetőleg a zsúrizett minősítést jelenti. Aki a művészetekkel jegyzi el magát, az gyenge szokott lenni az adminisztrációban, így a dolognak ezt a részét másokra bízom, olyanoknak továbbítom, akiknek viszont ugyanez könnyűszerrel érthető és feldolgozható.

Következzék akkor hát a lista:

Favágók, Vajdahunyad vára, Balaton, Bárkák, Este a Tiszán, Fürdőző lányok, Adria város, Dunadelta, Anonymus, Távoli kikötő, Pihenő, Tóparti fák, Dózsa György beszéde Cegléden, Balatoni táj, Tihany, Kelet, Varjak, Tápió, Zagyvapart, Erdőszéle vaddisznókkal, Szelei határ, Hazafelé, Este (Falu), Szinva-patak, Négy akt meg az alma, Szunyogos, Diósgyőr, A budai vár, Kisduna 1957, Május.

A Május még intézés alatt van, de már lefoglaltam, és holnap utaljuk át az árát, ami azt jelenti, hogy a jövő héten itt lesz. Júniusban hazakerült az *Erdőszéle vaddisznókkal*, amit Mimitől kaptunk ajándékba. Miminél van *A budai vár*, amit egyelőre ő vett meg, gyönyörű és keretezésre vár. Miminek ajándékoztuk a *Félszigetet*, ami felújítást vagy restaurálást igényel. A nyomatot ugyanis felragasztották egy erősebb kartonra, ám régi, rossz minőségű ragasztót használtak, ami átüt a kép alatt, és a kék eget, valamint a rajta úszó fehér felhőket rózsaszínűre színezte el. Miminél van a *Tél* c. kép eredetije (egy másolat nálam, szépen bekeretezve), a *Faluszálen*, ami egy pecás kép. Az egyik barátnőm megvásárolta a *Balatoni délutánt*, a *Velencei halászsokat*, a *Nyár* c. képet, a *Félszigetet* és a

Faluvége-t. A nála levő *Félsziget* szép nyomtat, kék, nem színeződött el. Ő nem adja kölcsön kiállításra a képeket.

Hogy megközelítőleg helyes képet kaphasson a néző-olvasó a Görög-életműről, van még egy tízes listám, ami feltétlenül beszerezendő lenne, de ahhoz további anyagiakra van szükség. Igaz, amikor nekiláttam az első képek megvásárlásához, akkor se hittem volna, hogy mára harmincra gyarapodik a kollekcióm. Sok képet ütött-kopott állapotban vehettem kézbe, de a gondos felújító munka ezek egy részét is szépen helyreállította, megtisztította, és új keretben, megfelelő paszpartuval ellátva, átüvegezve élvezetessé tette. Van néhány, amit szépen megőriztek és gondosan tárolták, de a legtöbbjükre nem ez a jellemző. A szép állapotúak között említem meg a nemrégiben megérkezett *Kisduna* című rézkarcot, amit hamarosan elviszek a képkeretezőhöz. Ez számozott példány, a kartonalap hátulján található a következő szám: 72/31. Megkímélték a *Tiszapart* c. alkotást is, ami közepes méretű és különleges zöld színt visel magán, a barnán kívül. A Tisza nem látható rajta, csak a háttérben magasló jegenyesor, a gát kimagasló vonala és a jellegzetes partmenti növényzet utal rá, hogy ott hömpölyög valahol a második legnagyobb folyamunk, én legalább is úgy véltem. Az előtérben tanyaépületek, fák, egyszerű környezet. Tipikusan ötvenes évekbeli, vékony, aranyszínű keretben. Ezek díszítették a falusi, kisvárosi szobák falait, többnyire fotográfiákat magukban foglalva. S amint ez esetben is látható, rézkarcok keretezésére is alkalmasak voltak, habár arányaikban sokszor csak rontottak a kompozíciókon. A helyesen megválasztott paszpartu és képkeret más dimenzióba helyezi a műalkotást, Rudi tökéletes szépérzékehez pedig nem akármilyen illik. Volt olyan kép, amit valósággal agyonnyomott a csicsás aranykeret, ami eredetileg esküvői képhez tartozhatott. Más képeket megfosztottak a paszpartutól, vagy törpésítették azáltal, hogy túl keskeny szegélyt hagytak meg, feltehetőleg azért, mert a keret adott volt, és a műalkotást igazították hozzá, teljesen elrontva ezzel az esztétikai élményt.

Újra előveszem a *Tiszapart*ot és nagyítóval megnézem a címét. Meglepetésemre nem azonos a korábban hirdetésben látott, ugyanilyen kép címével. Ez *Szelei vidék* vagy efféle, nem tudom pontosan kivenni Rudi írását, ami ezen a képen magabiztos, mégis „lebegő” írás, ami nem másra, mint az akkori alkotó periódusára utal beszédesen. A második szó valahogy nem stimmel. A ceruzát vagy tollat erőteljesen megnyomhatta, mert belevésődött a papírba. Paszpartu nincsen, így a kézvonások is pontosan követhetők. A „szelei” jelző Tápiószelére utalhat, egyik kedves Tápió-menti kirándulóhelyére. A tanyaudvaron egy férfi lefelé húzza a gémeskút levegőben lógó vödrét, talán itatni készül. Távolabb egy másik tanya, alacsonyabban fekvő területen, annak udvarán is gémeskút. A távoli fák, a jegenyéken kívül lehetnek fűzök vagy nyárfák, nem látni pontosan. Még a közeli fák se azonosíthatók be a tanyaudvaron, mert gyér, zöld lombzat mutatkozik rajtuk. A fű sötétzöld, és pár szénakazal is látható az előtérben, valamint friss szántás nyomát jelző halmok. Őszi táj nemigen lehet, mert akkor nem zöld lenne a fák lombja, hanem színes. Kora tavasszal viszont nincsen annyi szénakazal. Vagy régen annyival hamarabb zöldült ki a rét, meg a töltés alja, ahol lekaszállhatták és összegyűjthették az állatok számára? Szóval akor inkább tavaszi kép lesz☺)) Az apró rovátkák, vonások az ötvenes évekbeli mozdulatokra emlékeztetnek, pontosabban az 1957-es termésre. Magyarázattal nem szolgálhatok erre, legfeljebb szakértő támaszthatja alá ezt a nézetemet. Előkeresem az elmentett képanyagot is, de abban sajnos nem szerepel a szignó, sem a kép címe. Keresgélek az emlékezetemben, honnan is vehettem akkor a címet? Megvan. A képtalálatok között, ahol rá szoktam keresni Rudi műveire, mindig van szöveges felirat is, mely tartalmazza a kép szerzőjét, a címet, a műtárgy méreteit, stb. Nagy tanulság: máskor mindent elmentek, a legapróbb részletet, a félresikerült fotókat is, mert utóbb más jobban kiveheti nálam, mi lehetett az eredeti felirat.

Már többször is gondoltam rá, hogy megkérem a keretezőt, jegyezze fel vagy fotózza le nekem, ha sorszámot vagy egyéb írást talál valamelyik kép hátulján, mert ezek is nyomravezetők lehetnek egy utólagos beazonosításhoz, katalogizáláshoz. Egyről tudok, ami páratlan maradt a maga nemében, a Koncz Gábornál levő, különös, vörös színnyomatú rézkarc, ami egyedi példány maradt, mert miközben készült, a lemez eltört, így lehetetlen volt reprodukálni. A mágikus realista képek közé tartozik, vágótűvel, meztelen lányokkal, a jellegzetes 60-as évekbeli szarvas lényekkel, melynek szimbolizmusát megfejteni külön feladat lehetne egy szakavatott műértő számára. A szarvakat viselő emberek engem csupán Rudi fanyar megjegyzéseire emlékeztetnek, melyekkel azt konstataálta, hogy úgy mond mindenki csal mindenkit, tehát mindenki felszarvazott, nők, férfiak egyaránt. A kérdés és az egész fogalomkör természetesen komplex, és nem egyszerűsíthető le ebben a formában, csupán most merült fel bennem, miközben Beethoven hallgatok írás közben, közös kedvencünk. Az ő élete, három viharos, de legalább is bonyolult házassággal számos efféle tanulsággal járhatott, miközben se csúnya, se buta, se műveletlen vagy otromba viselkedésű nem volt, inkább az akkoriban Pesten elharapódzott szexuális szabadosságra vall mindez, hogy efféle képekben üledett le a tudata mélyére, majd tört elő markáns erővel az akkori világ. Talán erre utalnak *A bűnök szigete* és *A szerelem városa* c. alkotásai is, melyeken vegyes emberi kavalkád elemei kavarognak és elegyednek, majd válnak külön egyfajta mementóként és egyúttal a korszak, valamint a milió megbélyegzéseként is. Abban egy pillanatig se hiszek, hogy cinikusan fogta volna fel, hiszen érző lény volt, egészséges érzelmvilágú, a kölcsönös felszarvazások pedig oda-vissza csatározások lehettek közte és partnerei, feleségei között. Ezek titkát magával vitte, és nem hiszem, hogy bárkinek tiszte volna bolygatni, ők hogyan éltek egymással. A képek viszont a művészettörténet és a műtörténészek számára szolgálhatnak kellő információval.

Rudi jelleme is sokak által vitatott kérdés, ő maga épp eleget támadott egyéniség volt. Többen említették, hogy izgága, vagdalkozó természetű volt, amit én nem tudok alátámasztani. Ez talán csak akkor működött így nála, ha a másik fél is provokatív volt, kötözködő, netán irigy, piszkálódó természetű, vagy szakmailag nagyon nem értettek egyet valamiben. Feltehetőleg sok konfliktusa akadt ebből, de mára már ez is mindegy. Fontos az életmű, amit maga után hagyott. Ez pedig a kortárs kritika szerint kiemelkedő volt, úgy technikájában, mint jelentőségében. Ha mai sznobok fanyalogni kívánnak ezt illetően, és úgy vélik, hogy a pár évtizeddel ezelőtti technika és képi világ elavult, kérem, nézzenek rá a – véleményem szerint – még jobban elavult avantgárdra, amit annak ellenére nem akarnak elhagyni követői, hogy az még régebbi, mára letűnt korszak stílusjegyeit viseli magán, és mindezeket túl még sokféle szélhámosságra is lehetőséget nyújt. A legnagyobb mesterek természetesen, mint mindig, ez esetben is kivételek. Ők saját stílust teremtettek, ami már kiemelte őket a sok szélhámossággal szegélyezett úton az arctalan többség közül. Görög Rezső valóban bravúrosan művelte a rézkarcmetészet műfaját, s ebben sem kortársai között, sem utódai között nem találunk megfelelő kihívójára. Ha nekem nem hisznek, olvassák újra át az olasz kritikusok véleményét. S ha már itt tartunk, az ÉS se égette volna magát annyi pozitív kritikával, ha nem lett volna alapja a lelkesedésnek. Utóbb leszólni ugyanazt, amit korábban felmagasztaltak, vagy labilis értékrendre vall, vagy jellemtelenségre.

Pár szót ejtek még az újabb szerzeményekről, melyekért olykor derekasan megküzdöttem, hogy belekerüljenek a jórészt múzeumba, kiállításokra szánt kollekciónba. Tudom, hogy ehhez meg kell harcolnom a mai retrográd véleményterrorral is, de ha már belefogtam, megteszem. Véleményem szerint a meghökkentés, a procc viselkedés és a közönség provokálása nem tartozik a fair magatartás kategóriájába, sem annak méltó eleme nem lehet. Maradandó műalkotás témáját még kevésbé képezhetik. A mai, torz világ létrejöttét nagyrészt elősegítették azok a művek, amelyeknek szerzői

megfeledeztek eredeti hivatásukról, létfeladatukról: a közönség szépérzékét növelő és annak csodálatát kivívni képes művészi attitűdről. A gyönyörködtetés adottságáról és kötelességéről. A szépre-jóra nevelés igényéről, adottságáról és az iránta való elkötelezettségről. Tudom jól, hogy ez utóbbi fogalom (elkötelezettség) ma már sokakat elborzaszt, mert politikai kurzusok járatták le azzal, ahogyan évtizedeken át elcsépezték, de én annak valódi jelentésében és igényével használtam és kívánom használni, ha néha kénytelen vagyok élni vele.

A *Tihany* a túl keskeny paszpartuval és a nem neki megfelelő kerettel egy elrontott kompozíció, ami nem jelenti azt, hogy ne lehetne helyrehozni. A színei kissé sötétek, ami lehet a helytelen tárolás következménye, vagy a festék elszíneződése, elöregedése miatti elválkozás. Mivel ez a nagyobb darabok közé tartozik, még várnom kell, hogy át tudjam kereteztetni. A kisebbek viszonylag olcsóbban megoldhatók, azért vettem előre őket. Egy kivétel lesz, a napokban érkezett *Kisduna*, ami keret nélkül jött, és hogy megelőzzük a porosodást, holnap ezt is rábízom a keretezőre. A sötétkék paszpartut ugyan furcsállom kissé a kvázi nemzetiszínbe öltöztetett tájképhez, de majd kiderítjük, milyen formában tartható meg. A *Diósgyőr* már megkapta a maga keretét és paszpartuját, jól sikerült, illik a kompozícióhoz. Melegséget sugároz, ami valóban kiemeli a vaskohóban ihletett képet. Fizikailag is életközelségre hozza. Ez egyébként is érdekes darab. Bár szocreál téma és stílus, mégis Rudi előtanulmányaira vall, ahogyan a középkori Szent család ábrázolásra emlékeztető módon belső fényt ad a csoportképnek. Itt kézenfekvő ez a fényforrás: maga az izzó vas, amelyet egy ronda, formátlan edényből önt le a gép a megfelelő idomba vagy vályúszerű vezetékbe, ahonnan további útjára folyik tovább. A kép előterében ismét Rudi ifjúkori alakját láthatjuk. Ki tudja, miféle munkákra kényszerült (kényszerítették) annak idején, egy félbetört karrier jegyében, amiből azért mégis csak kivágta magát...

Görög Rezső: Diósgyőr

Feltétlenül lejegyzésre méltónak találok azt is, ahogyan a *Varjak* tönkrement példánya megújult, megszépült és megfelelő keretet talált a műértő kezek munkája nyomán. Ezt is, ahogyan az újabb szerzeményeket mindig, a nappaliban levő ülőkére helyezem, hogy esténként, vagy amikor éppen ott

tartózkodom, gyönyörködhessem benne. A *Tápión*, ami szintén rossz állapotban volt, most dolgoznak, s csak remélni tudom, hogy szépre alakul az is. Egykori kiállítási darabunk, a *Szinva-patak* is hasonló átalakuláson megy át remélhetőleg. Ezt többek között a Miskolci Képzőművészeti Biennálé anyagában említik az akkori krónikások. A *Távoli kikötő* és az *Anonymus*, amelyek Rudi hatvanas évek eleji stílusára vallanak, az akkor használatos egyszerű fenyőléckeretben vannak, de mindenképpen felújítandók. Elsősorban azért, mert a hátsó borítólap annyira tönkrement, hogy így semmi nem védi a képet az elpiszkolódástól. A *Távoli kikötő* még jobb helyzetben van, mert valami okból a hátulját is beüvegezték. Igaz, közben az üveg is összeroppedezett, amit celluxszal vagy valami széles műanyag fóliával összetákoltak. Annyiból mindenképpen praktikus, hogy ha még ebben a primitív formában is, de védi magát a művet. Sok kép színei, eddigi megfigyelésem szerint, azért változtak el (mint ahogyan a Tihanyéi is), mert senki nem figyelt fel a hátsó papírborítás sérüléseire. Mint ahogy az egyszerű üveg sem illeszkedik túl precízen a keretbe, így az alatt is rakódhatott a művekre elegendő szennyeződés ahhoz, hogy megártson a műalkotásnak. A mágikus realista képeknek, ha változtatunk, akkor egységes megoldást szeretnék, hogy érzékeltetni lehessen a stílusváltást és a művészi korszakot ezáltal.

Görög Rezső: Varjak

Különös történet a titkosszolgálati anyag előkerítése is. Az ötlet Mimitől származik. A címet ő kerítette elő, sőt az úrlapokat is ő szerezte be, majd közösen küldtük vissza az intézménynek. Formailag nem feleltünk meg az első fordulóban, ezért elutasítottak bennünket. Levelezési és e-mail címek viszont álltak rendelkezésre, így sikerült tisztáznom a dolgot, miután kaptunk megfelelő ajánlást a téma kutatásához. Mimit ugyan felhárborította, hogy neki kelljen valamelyik múzeumtól ajánlást beszereznie, mikor évtizedekig soha nem volt szüksége kutatási engedélyre. Nyilván az ügyintézés másfajta szemlélete okozza, hogy nem érzékelik: a múzeumoknak Mimi tesz szívességet, amikor az anyagaikkal foglalkozik, nem pedig fordítva. A Történeti Levéltár látogatási rendje is eléggé korlátozott, mármint számomra. Mögöttem nem áll intézményi háttér, amely gondoskodik az útiköltségekéről, hanem magamnak és családomnak kell előteremteni. Bár életkoromnál fogva már utazhatnék ingyenesen is, de egy korábbi baleset miatt nem tudok részt venni tömegközlekedésben, szóval ez a lehetőség kiesik. Marad az autózás, ami nem olcsó. Járulékos kiadások, melyek egy utazás elmaradhatatlan vonzatai, mind tovább emelik ennek a könyvnek az „előállítási” költségeit. De ez

nem felhánytorgatás, csupán mellékes megjegyzés az értetlenek számára, akik mindent leegyszerűsíténe, kvázi primitivizálnának a saját felfogásuk szerint. Olaszországba hasonló okból nem utazhatok, és az ottani közbiztonság miatt már nem is vágyom vissza. Mikor 1977-ben repülőre szálltam, nem hittem volna, hogy soha nem fogok visszatérni Itália földjére. Rudi visszavárt, de a sors könyvében más volt megírva. Az a fejezet lezárult, de utóbb megnyílt egy másik. A mostani, úgy értem. A kutatói, oknyomozói, írói, hogy azt ne mondjam, költői fejezet, mely a társművészetek nevében nyitott új kaput egy már-már feledésre ítélt életmű megmentése érdekében. A kaput láthatatlan kezek nyitották meg, épp engem kiválasztva és invitálva, hogy a „mentési munkálatokat” kezdjem meg, a méltatlan sorsra jutott művészt pedig segítsem új útjai felé, ahonnan már szívesebben fog visszaintegetni egykori barátai felé, akiket így vagy úgy elvesztett. Nyilván nem szándékosan, csak így sikerült. A Nagy Rendező szándékait nem ismerhetjük, de attól még illik tiszteletben tartanunk. Nem szeretném úgy beállítani a dolgot, hogy Isten valósággal sakkozik velünk, és úgy tologat bennünket, ahogyan mi a sakktáblán a bábukat, mégis előfordul, hogy ez az érzésünk, amikor pillanatnyi szándékaink nem egyeznek a Mindenható elgondolásaival. Törekszünk valami más irányba, ellentétben azzal, ami felé Ő terelgetne jószándékúan bennünket, s ilyenkor következnek be a törések az életünkben. Aztán rájövünk, hogy kár volt kekeckedni vele, de életünk már más fordulatot vett, és más program érdekében, más irányba halad velünk a szekér...

A Rudi nevezetes kiűzését is megelőzhatték effajta események, bár egyáltalán nem isteni rendeltetéssel, hanem az elvtársi szándékoknak megfelelően. Nem tudom, csak feltételezem, hogy másodszori letartóztatása és lecsukása miatt útlevelet nem kaphatott, és az akkori törvények szerint erkölcsi bizonyítványt sem. Ez nagyban akadályozhatta a további érvényesülésben. Emiatt lehetett az, hogy nyugtalankodásait, időnkénti hadakozásait félreértették azok, akik vele ellentétben nyugodt, rendezett körülmények között éltek. A jólét pozíciója sokszor elhomályosítja a szemet, és nehezebb tudomást venni a mások bajairól. Ezzel nem kívánok felmentést adni a kortársak közönye számára, csupán emberileg érthető magyarázatot próbálok keresni mindarra, ami történt. Annyi mindenesetre biztos, hogy útlevelétől megfosztva próbálta meg a legnehezebb tiszai utat. Máskülönben kézenfekvőbb lett volna, ha Jugoszláviába utazik, és onnan megy át Olaszországba. Akár úszva is. Ismét elő kell szednem a barátait, kerítsék elő valahonnan azokat a jegyzeteket, amiket Rudi rájuk bízott. Talán az okokról is írt benne, nemcsak a körülményekről. Arra már gondolni se lehet, hogy a latinai menekülttáborban, ahová ismereteim szerint került, maradtak fenn adatok Rudiról. Mikor pár évvel ezelőtt a traiskircheni menekülttáborhoz fordultam, hogy ottani munkaviszonyomat leigazoltassam (pár hónapig tolmácsoltam oda érkezésem után), én is azt a választ kaptam, hogy már nem lehet előtalálni annyi idő után. Pedig Ausztria sosem szenvedett hiányt az alapos adminisztrációban, sőt igen bürokratikus rendszer irányította a különféle ügyeket. Akkor a könnyelműbb felfogású Itália hogyan törődött volna a közfelfogás szerint amúgy se túl sokba nézett külföldiek adataival, motyójával, miegyebével? Egyszóval nemigen lehet nyomokat találni egy 1970-es történethez. Még akkor sem, ha egy fura békaember érkezett az olaszok körében egyébként népszerű Magyarországról, hogy ott fellelje galériás ismerőseit. Kézzel-lábbal, nagy vehemenciával magyarázva és követelve a maga igazát. Így tudom elképzelni Rudi megjelenését Olaszországban. De ma már nem képelegek tovább. Jószerivel még az évessel se foglalkoztam, csak kevés gyümölcsöt vettem magamhoz, és tekertem pár kört a névnapomra nemrégiben kapott szobakerékpáron☺) Amit Rudi odaáról biztosan szívesen lát. Ő is nagyon sportos volt, ezt le se tagadhatta volna. Csak azt nem tudom, hogy amikor bekerült az „elfekvő” gyulai öregotthonba, ott hogy viselte a sportolási lehetőségek hiányát...

Eger 2017. július 27.

Még egyszer arról, hogy miért kezdtem újra Rudi történetének folytatását. Rábeszélésre, mert az én szándékaim valahol már lenyugodtak, és elsősorban arra gondoltam, hogy a már fellelt kortársak, barátok, miután egyszer már megszólaltak, hadd láthassák egészben a kiállítás helyreállított anyagát, s hogy megismerhessék a könyv tartalmát. Már amit eddig írtam. Többen is jelezték, hogy szívesen megvennék, ha kiadatam, de ezt az óhajukat egyelőre nem teljesíthetem, mert magam is elakadnék valahol az ezzel járó bürokrácia és protekcionizmus sűrűjében. Párszor már próbálkoztam effélével, de csak bosszankodtam rajta. Volt úgy, hogy elhittem, valóban lehet függetlenként is érvényesíteni szándékainkat, s aztán csalódtam az akadályokkal szembesülve. Máskor burkoltan céloztak rá, hogy „mindenki úgy csinálja”, mármint hogy felkeresi ismerőseit, akik olyan ajánlást adhatnak neki, aminek segítségével bizonyosan célba jut. Megint más alkalommal arra tettek célzást, hogy amennyiben kikerülöm az ajánlásra gyakran felkérteket, azoknak kitett lábával fogok találkozni, azaz elgáncsolnak. Volt úgy, hogy beneveztem, mindezeket kihagyva, s aztán mérgeződtem, amiért elpocsékoltam rá a pénzt (a pályázathoz szükséges befizetést), amit aztán mások, protekciókaptak meg. Ezek szégyentelenül kérkedtek velem, és nyíltan az arcomba nevettek utóbb, azt gondolván, hogy ők okosabbak nálam, mert sikeresebben célba értek. Igaz, mutyizva, odasündörögve, ahová kellett, tehát mai szóval élve hatékonyabban, valójában alantas eszközökkel élve. Mindezek a tanulságok egyre távolabbra sodortak attól a körtől és lehetőségtől, hogy újból próbálkozzam. Ennek oka rendkívül egyszerű. Mivel fejlett szépérzéssel rendelkezem, és soha életemben nem volt szükségem arra, hogy más mondja meg, mi az értékes, mi nem, én efféle mankókat soha nem vettem igénybe, ha el akartam dönteni egy-egy műalkotás értékét. Nem becsüs szinten, mert az árak máig nem érdekelnek, sőt gyakran taszít, amit tapasztalok. Sokszor kelnek el, vagy csak felkínálnak megvételre olyan műtárgyakat, amelyek esztétikai igénytelensége elborzaszt. Mégis jó áron értékesítheti tulajdonosuk, mert ezeket lehet a legkönnyebben beadni a sznoboknak, akik hamar le is csapnak a modernnek hitt, de utóbb többnyire csak divatcikknek minősülő művekre. Engem mindig a saját esztétikai érzésem vezet, és a jelenleg restaurált Görög-művekről is pontosan tudom, hogy valódi, maradandó értéket képviselnek. Tudom, hogy ezek bármelyike kifüggeszthető múzeumokba vagy magánotthonok nappalijába, s az őket szemlélő gyönyörködhet bennük. Ugyanakkor mentesek minden gejl elemtől. Életközelségbe hozzák a magyar táj minden régi szépségét. Dokumentálnak valamit, ami valószínűleg már nincs. Egy évtized alatt is sokat változik a környezetünk, nemhogy öt-hat évtized alatt. Az ész nélküli firtás, erdőpusztítás, melynek kóros következménye a klimatikus változások egész sora, szintén beleszólt ebbe. A nyugodt pecázóhelyek, ahová legfeljebb legjobb barátja, *Gácsi Mihály* kísérte el olykor, beleeshettek a gátépítési programba, amire természetesen szükség van annyi árvíz után. Az alföldi tanyákat lakóik elhagyták, azóta összeomlottak vagy tovább romosodnak, esetleg új tulajdonosok elbontották és modernebb, kényelmesebb házakat építettek helyettük. Azok a személyek, akiket Rudi képein megörökített, rég elhaltak. Vele együtt. Szóval olyanok ezek a képek, mint a régi, kedves, megsárgult, elszíneződött fotográfiák, melyeket mégis szeretettel őrzünk, mert érzelmileg kötődünk hozzájuk. Valamilyen emléket őriznek és dokumentálnak.

Van pár kép, amelyeket szándékomban áll megvásárolni, ha anyagilag megengedhetem magamnak. Ezek nem túl szép vagy vonzó utcaképeket őriznek, nem nappali szobákba valók, hanem inkább múzeumba, de mégis meg kell mutatni a fiatal nemzedékeknek is, hogy nézett ki az ötvenes évek Magyarországa. Máshogy, mint ahogyan a szocreál képeken sematikusabban ábrázolták, és egészen más, mint amit az ún. puha diktatúráról sugallni igyekeznek. A poros, burkolatlan utak világa, amelyek sártengerré változtak eső után, és amitől ősszel és télen gyalázatosan nézett ki az ember lábballije. Mi, gyerekek éppen ezért hócipőt hordtunk ilyenkor, hogy védjük az alatta viselt bőrcipőnk. A bőrcipőknek igen vékony talpa volt, ezért kellett egy kis extra szigetelés, máskülönben könnyen megfagyhatott volna az ember lába a kemény telek alatt. (Mikor már nagyobbak voltunk és nem voltunk hajlandóak viselni ezeket az otromba pót-lábbeliket, nekem egyszer meg is fagyott az egyik

lábujjam.) És másik praktikus ok is volt erre a rendkívül kényelmetlen viseletre: nem mehettünk be azon sárosan egy rendben tartott lakásba, a hócipőket odakint kellett hagyni a lábtörlőn, vagy jó esetben az előszobában erre a célra tartott belső lábtörlőn. A kinti tárolás nagyon kellemetlen volt, mert amíg bent tartózkodtunk, addig a hócipő áthűlt, és lehűtötte a bőrcipőnket is, mikor ismét visszabújtunk bele. Sárban, hóban, latyakban fázós lábbal cuppogni nagyon rossz volt. Mintha több kilós súlyokat hordtunk volna pluszban magunkon, akár egy sáracsizmát. De ennyi legyen is elég ezekről a körülményekről, amelyekről az ifjú generációk mit se tudnak. Nekik más gondjuk van: a drága és divatos vagy az olcsó és kényelmetlen, gyakran eldobandó választék között, melyek mindegyike tönkretelheti a gerincet és a lábat egyaránt. A régi jó kényelmes spanyol, olasz és lengyel cipők világa is a feledés homályába merült időközben, ifjúkorunk divatvilágával együtt.

Nos, amiért a fenti eszmefuttatást elkezdtem, az egyszerűen annyi volt, hogy én magam nem kértem, nem igényeltem semmiféle iránymutatást, ha el akartam dönteni egy műalkotás értékét. Ajánlást természetesen elfogadtam szerkesztő koromban, mármint ha felhívták a figyelmemet egy-egy tehetséges szerzőre, annak valamelyik művére, de nem vettem részt az ezzel kapcsolatos bizniszben, azaz fentieket nem anyagi megfontolásból tettem, hanem mert természetesnek tartom a fiatal tehetségek felkarolását. Mások valóságos üzletágot fejlesztettek ki ebből, vagyis ingyen nem adtak, nem adnak ajánlást senkinek, csak ha fizetnek ezért, vagy ha hasonló ajánlást adnak egyébként tehetségtelen vagy középszerű alakoknak. Kölcsönösen dicsérgetik egymást, ha érdemesek rá, ha nem. Én ezt környalásnak nevezem. A reneszánsz hajnalán a humanisták művelték nagyban, majd Alan Ginsberg és barátai domesztikálták, azóta elharapózott világszerte. Nekem a kérdés mindig ennyi: valódi értékről beszélünk, vagy értéktelen dologról, amire rá nem néztem volna, ha valaki (anyagi érdekből) rám nem próbálja tukmálni. Utóbbiak esetében mindig ellenálltam a rábeszélésnek, s akkor az illető mehetett házalni tovább a portékájával és a protezséjével. Az általam nyújtott támogatást az ilyen, kapcsolati tőkével házaló alakok soha nem viszonozták, mikor az én érdekemben kellett volna pár jó szót szólni. Nem sajnálom, mert a viszonzás olyan lett volna, mint amilyeneket a maffiavezérek várnak el a váratlanul pártfogásukba vett megszorultaktól – utóbb, a nekik tetsző formában és illegális tevékenység keretében. Summa summarum nem tartozom ezek közé a szellemi prostituáltak közé, és nem is óhajtok részt venni ebben az újkori üzletágban. Ezért nem pályázom már többet. Meggyőződésem, hogy a művészek számára rendelkezésre kellene bocsátani effajta „gépezetet”, amely úgymond menedzseli őket és hozzásegíti úgy őket, mint a szélesebb közönséget, hogy megismerhessék egymást. Amíg ez nincs, addig marad a protekcionista rendszer, melyet annyiszor kritizáltak már klasszikusaink. Amiről azt tanultuk, hogy elítélendő és elvetendő, miért vennénk hát át az egykori eszmei szemétdombról?...

Fekete Géza emléklakettje Görög Rezsőről

Mimi és Ficu (Fekete Géza) közös ajándéka egy plakett, amelyet korábban már említettem. Ez Rudi öregkori arcvonásait őrzi, és *Fekete Géza* remekbe sikerült alkotásai közé tartozik. Nincs benne semmi abból a kiállhatatlan vénemberből, aminek öregotthoni környezete vélhette, viszont remekül tükrözi Rudi humorát és szellemességét, amit Gézával együtt közösen őrzünk róla. Ő csak öregkorában ismerte, én viszont fiatalabb változatában, amikor időnként vérbeli Skorpióként élezte a nyelvét azokon, akiket megkritizált. Nem Skorpió jegyű volt, hanem Bika, de attól még lehetett Skorpió jegy az én-házában, vagy az aszcendense predesztinálhatta erre. Szakképzett asztrológusok majd kielemezik, ha van kedvük hozzá. Nos, ez a plakett mindig a kezem ügyében van valahol. Inspirációt merítek belőle, máskor mintha rámszólna, mikor erőgyűjtés céljából csak tespedni látszom, valójában azonban csak „begyűjtöm az infót”, ahogyan az egyik barátnőm kisebbik fiamat jellemezte apró gyerekkorában. Megfelelő dobozkát még nem találtam a plaketthez, de azt is megkapja, amint módom nyílik rá. Jelenleg a rossz, lestrapált állapotú képek helyrehozatalával foglalkozom. Remek szakemberek a képkeretezők, eddig még minden felújított képpel meg voltam elégedve, ami a kezük alól kikerült. A szépen sikerült példányok a következők: *Adriai város, Vajdahunyad vára, Zagyvapat, Szinva-patak, Tápió, Dózsa Görög beszéde Cegléden, Varjak, Diósgyőr* és a *Tél* reprodukciója. Jövő hétre ígérték a *Kisduna* és a *Szunyogos* megviselt darabjainak rendbetételét. Többet egyelőre nem tudok vállalni, mert egyszerűen nem tudom megengedni magamnak. Már így is többször elköltöttem a fogkezelésre félretett pénzemet és hanyagolom az egészségemet ennek a kiállításnak (és elsősorban néhai barátomnak) a kedvéért. Semmi luxust nem engedek meg magamnak ezen kívül. A nagyméretű képekkel természetes, hogy várok, mert azok jóval drágábbak lesznek. De hiszek abban, hogy minden a kellő időben el fog jönni, így a hozzájuk

kínálkozó lehetőség is. Nem tudom elképzelni, hogy Isten az emberekhez hasonlóan félresöpörje az útból Rudi életművének ezt a töredékét. Álljon itt a képkeretező neve is: *Leopold Péter*. Igen kreatív és mindenben együttműködő embert ismertem meg benne, akinek a nagypapája is képkeretező volt.

A *Szinva-patakot* és a *Tápiót* tegnap hoztuk el a képkeretezőtől. Úgy döntöttem, hogy a többiekkel ellentétben ezentúl nem fogom kibontani a képeket a nyloncsomagolásból, addig is hadd védje őket ez a burkolat, amíg a kiállításra szállítani nem kell őket. A *Kisduna* egy furcsa, hozzá nem illő sötétkék paszpartu-szerűség alatt volt látható, amit sürgősen eltávolított róla a képkeretező fiatalember. Alatta kiderült a valódi helyzet: az eredeti nyomat, vagyis annak szegélye többszörösen megsérült, amikor ráerősítették a mostani hátlapjára. Több gyűrődést fedeztünk fel rajta, amit úgy-ahogy rávittek a hátlapra, s ezen fedeztem fel a sorszámot: 72/31. A kép színei csodálatos módon megőrződtek, erre figyeltem fel a hirdetéssel egyidejűleg feltett, jó minőségű fotó alapján. A fényképek gyakran csalókák, azaz nem a valódi színeket tükrözik, különösen a mobillal felvettek. Erre az egyik eladó hívta fel a figyelmemet, amikor reklamáltam a színek eltérése miatt. Neki ez természetes, nekem viszont átverésnek tűnik, hiszen a vevőnek joga van tudni, milyen színű az általa megvenni szándékozott kép. A képzőművészet nem az a műfaj, amely nélkülözhetné ezt a természeti adalékot, mely voltaképpen nemcsak afféle kiegészítő elem, hanem alapvetően meghatározza a képi élményt. Miután tegnap egyeztettünk a képek restaurálásával kapcsolatban, a rá következő hét mindig izgalmas: milyen lesz a „végtermék”? Aztán hazahozzuk és lehet gyönyörködni benne. A továbbiakban pedig megpróbálom elképzelni, azaz pontosan vizualizálni későbbi helyüket egy kiállításon. Több kiállításon, ha lehet. Máskor elgondolom, hogyan mutatnának egy múzeum kiállítótermében. Ez már megnyugtatóbb fantázia, mert a lehetőleg végleges helyüket próbálom kitalálni és ott elhelyezni őket.

Addig még azért hosszú az út. A barátok, ismerősök közül többekkel nem tudtam még beszélni, illetve újból beszélni. Semmit nem tudok *Madarassy István* itáliai szerepléséről, sem arról, hogy tudott-e Rudinak nyomára bukkanni az őszi kiállítása alkalmával. Várom a *Május* egy nem túl jó állapotú példányának érkezését is, amit a napokban vásároltam. Az eladó szerdára jelezte az érkezését. Közben adminisztrációs feladatok is hárulnak rám: időnként a saját ügyeimet is kell intéznom, habár ez esik igazán nehezemre földi dolgom közül. Többfelé adminisztrálni, űrlapokat kitölteni, fénymásolatokat készíttetni iratokról, mind, mind sokfelé szórja szét a figyelmemet, amit egyébiránt szeretek egy központi feladatra koncentrálni. (Istenem! Hány mázsa fánymásolatot kellett már elkészíttetnem, amit aztán nyomtalanul elnyelt a bürokratikus gépezet! Mennyi értelmetlenül kidobott pénz, nulla eredménnyel, hatékonyság híján!) Mikor barátok, ismerősök dicsérnek a hatékonyságomért, többek között ennek az anyagnak a felkutatásáért is, nem tudok mást érvként felhozni, mint ezt a szokásomat, az egy pontra koncentrációt. Nos, *Madarassy István* Dante-illusztrációkat vitt Olaszországba, ha jól emlékszem, novemberben, és ígérte, hogy utánakérdez Rudinak. Azóta próbáltam hívni párszor, de egyszer se vette fel a telefont. Bizonyára nem jókorra időzítettem az újabb párbeszéd kezdeményezését, de vele mindenképpen megpróbálok beszélni ismét. Megpróbálok utánanézni annak is, hogy az előbb *Tiszapart* címen szerepelt rézkarc, amit időközben megvettem, hogyan változott át *Szelei tanyákká* vagy egyéb, egyelőre ki nem bogozott című műalkotássá. Az épületek alapján ma már nemigen állapítható meg, hogy azok a Tisza vagy a Tápió közelében álltak valaha. Ma már nem valószínű, hogy megvannak, ahogy a fentiekben írtam. Az egyik unokatestvérem említette egy beszélgetésünk alkalmával, hogy a tanya, ahol szüleivel együtt élt, már régóta nincs meg, mint ahogy a többi tanyaépület sincsen, sőt az édesapja, nagybátyám által egykor telepített mintakert, gazdag gyümölcsös is áldozatul esett az akkori téesz terjeszkedésének, illetve valamelyik helybeli pártvezér bosszúvágyának. Az illető egyszerűen bedózeroltatta az

egyedülálló fagyűjteményt, melyre Viktor bácsi rengeteget költött, majd hosszú éveken át gondozta. Ez a szívós munka, amit nagybátyám abba a kertbe fektetett, önmagában véve is egyedülálló, mert az ottani talaj nem éppen gyümölcsstermesztésre való, a bácsi mégis megoldozta úgy, hogy a fái remek gyümölcsöket termettek.

Szociológiai tanulmány vagy dokumentumregény?

Mikor egy-egy ilyen életművet fel kell tárni, egyúttal szociológiai munkát is végzünk. Ahogy az imént említettem, vannak munkakörülmények, és vannak olyan ismeretek, amelyeket szükséges feltárni. Mikor Rudi történetének régesrég idején gondolkoztam, véletlenül rábukkantam egy *Tarjáni Simkovics Jenő*-képre, melynek címe: *Sashalmi házak*. Ezt a képet is elmentettem a Görög-anyag utánra, mert fontosnak találok megismertetni a közönséget vele, honnan is indult egy jelentős élet. A mélyszegénység világát, amelyről ma már az én generációmnak sincsen sok fogalma, legfeljebb ha klasszikusokat, illetve korabeli szociográfiai műveket olvas, mégis vizualizálni kell. Milyen lehetett odaérkezni egy fiatal családnak, amely még talán csak a tervezgetés szakában tart mindennel, különösen, ha mindkét ágról külföldi származású, mai szóval élve etnikum. Görög és sváb. Ahogy korábban is lejegyeztem, abban az időben etnikailag elkülönülve települtek be a hazánkba bevándorlók. Nem sokat tudunk arról sem, hogy ez hogyan zajlott. A szegény tótokat talán hasonló szándékkal telepítették be, s talán éppen a nagy gazdasági világválság idején, ők biztosították a legolcsóbb munkaerőt. Sok nincstelen földműves és városi szegény „tántorgott ki Amerikába”, ezek munkáját valakinek el kellett végeznie. Az újonnan érkezettek pedig olyan körülményeket találhattak, mint amelyet a Tarjáni Simkovics-kép mutat: kezdetleges házakat, melyeket talán maguknak kellett felépíteniük. Az előtérben látható csupasz területen heverésző munkások valószínűleg csak megpihennek munka után. Levegőznek a szűk belterű házak zárt levegőjű világától kissé távolabb, megbeszélnek lehetőségeiket, a mindenkor aktuálisakat. Az egyre szűkösebbeket. Amikor egy-egy váratlan gazdasági siker történetét emlegetik, mindig gondolni kell erre a háttérre is: ahogyan Magyarország összeszedte magát Trianon után, annak történetéhez tartozik ez a faluvégi „idill” is: az olcsó munkaerő által megteremtett későbbi jólét. A gazdag katedrálisok felépüléséhez a szegény emberek adomány-garaskái. Amit önként adtak hozzá, vagy erőszakosan vettek el tőlük. A mai újjgazdagok sztorijához az én történetem: amit tőlem és a hozzám hasonló helyzetűektől elvesznek, kicsálnak, az olyanok zsebében landol, akik csak könnyelműen elpengetik, értelmes célokra viszont szinte soha nem áldoznak. Ami utánuk marad, az ráadásul egy rakás ízléstelenség. Nos, ezzel szemben gyarapítom én az esztétikum világát. Ez az én adományom annak fejében, hogy itt élhettem, emberként vehettem részt ennek a világnak az alakulásában. Talán éppen ez az írás lesz utóbb a piramis a káprázatos és ízléstelenség világával szemben.

Rudi édesapja is ott lehetett a Sashalmi házak előtt heverésző munkások között. Esetleg később vándorolt be oda. Mindenképpen abból a láthatóan szegény világból indult, amit Rudi már nem igenelt. A papa munkásmozgalmi orientáltsága ezzel magyarázható, a proletár-közeggel, ha vonalassága nem is fogadható el. Mint ahogy az sem, hogy nézeteit mintegy rá akarta erőszakolni a fiára, aki aztán törvényszerűen lázadt ez ellen. Rudinak már nagyvárosi igényei voltak, és mindent elkövetett, hogy az otthoni életstílust levetkőzze magáról. S ahogy ismerjük, mindig nagyvárosokban élt, a hatalmasra duzzadt lakosságú Budapestnél jóval nagyobb metropoliszokban. Vidéki élettörténetét, mármint az utolsó két évet nem önszántából vállalta, az már nem az ő élete volt igazán. Neki szüksége volt a belvárosi nyüzsgésre is, a kávéházak, galériák, művész találkozóhelyek

világára, ahol gyakran olcsó nők akaszkodtak a fess külsejű fiatalember nyakára, majd az öregemberére, aki ebben a hiperaktív világban mégis mindig megtalálta a maga békéjét. Aki nem érti a képek láttán, mekkora koncentrációra, elmélyültségre van szükség a szépségnek ilyen „tömény” megnyilvánulásához, az talán azt se érti, miért volt szüksége Görög Rezsőnek a periodikus kivonulásra, vidéki utazásokra, halászkirándulásokra, magán-szecesszióra ahhoz, hogy életműve éppen ebben a formában valósulhasson meg. Mi fogadjuk el, hogy ennek így kellett lennie, mert a mi szempontunkból valóban a teljes életmű a lényeges, nem pedig a lényegtelen körülmények.

Eger, 2017. július 29.

Akárhonnán nézem, akárhányszor fogok hozzá, amit eztán írok, inkább összegzés és szintézis, mint leíró ábrázolás. A lényeg már megvan, a művész portréja, amely időnként kettős portré, ahol történetünk találkozik. Nem lophatom ki magamat belőle, hiszen nagyon lényeges eleme az én életrajzomnak is. A kudarcok is részét képezik fejlődéstörténetünknek. Ám mielőtt ez bekövetkezne, jóval idillikusabbnak mutatkozik minden. A társművészetek találkozási pontja, mely az egykori-mai történet lényege, olyan inspiráló erővel bír, hogy szétfeszít minden konvencionális keretet. Úgy érzem magam, mint a régész, aki az általa előásott anyagot most restaurálja vagy restauráltatja, és izgatottan várja az eredményt. Vagy ahogyan a csonttan szakértői felfedik előtte a viaszból, élettelen anyagból felépített arcot és testalkatot, mely mégis valósággal életre kel, s talán meg is mozdul néha. „Perché non parli?“, ütötte homlokon Mózeset Michelangelo a kalapácsával, kész művét szemlélve. „Miért nem szólalsz meg?“, fordíthatjuk kissé szabadon az örökérvényű mondatot, tudatában lévén annak is, hogy egy szó szerinti fordítás mechanikusan csak ennyit tenne: „Miért nem beszélsz?” A kettő közötti különbség nem csupán árnyalatnyi. Michelangelo természetesen nem várta el a szobortól, hogy folyamatosan beszéljen, netán locsogjon, csupán egy mondatnyi vagy mondattöredéknyi valamit, amivel őt, a nagyszerű alkotót igazolná: teljesen élethűre sikerült a minden korban egyértelműen remekműnek tartott műalkotás.

Ugyanehhez a könyvhöz kellene csatolni Rudi jegyzeteit is, amelyekben megörökítette 1970-es kiűzését a szabad világba. De hol van? Kinél lappang? Szeretném megkérdezni *Máté Erzsit*, akinek férje, Szendrői József elterjesztette a nevezetes szállóigét Rudiról, de egyelőre nem jött létre semmilyen kapcsolat. Mimi írt neki egy levelet, amire még nem érkezett válasz. Talán emlékszik Rudira és tud újabb morzsát hozzáadni ehhez a történethez. Felmerült bennem a gondolat, hogy megkérdezzem *Molnár Edit*-et, a fotóművészt, hátha segítene feltalálni pár fiatalkori fotót Rudiról. Az általam őrzött két kép ugyanis nem igazán kiállításra való, lexikonba meg pláne nem. A fotóarchívumban, ahová Molnár Edit rendszeresen bejár, bizonyára fellelhető pár felvétel kiállítások megnyitásáról vagy egyéb alkalomból. Megint csak töprengök, de ezek a gondolattársítások vittek eddig is előbbre kutatómunkámban. Most egy egészen más műfajba ruccantam ki, amit természetesen nem bánok. Az új terület új kihívásokat jelent nekem, jegyzi meg egy barátom, mikor megemlítem neki, milyen könyvön dolgozom jelenleg. Ez is egy újabb erőpróba, túl azon, hogy baráti segítség olyasvalaki számára, aki már nem segíthet önmagán. Hacsak nem azzal, hogy épp engem keresett fel ezzel a túlvilági sugallattal, amivel folyamatos munkára ösztönöz. Gyarapszik a könyv, és nem is lényegtelen elemekkel. A tanulni vágyó olvasó okulhat ennek módszertanából. Mimi azt mondja, úgy követem a nyomot, mint egy bulldog. Még jó. Hogyan térhetnék le róla, ha egyszer helyes irányban haladok?!

Mimi beszélt Molnár Edittel. Nem emlékszik Rudira. Vagy valóban nem fotózta annak idején, vagy az Aczél elgondolása szerinti kollektív amnézia áldozatává lett ő is.

Néha eltöprengök, milyen lehet a végső visszatérés? Várnak odaát, esetleg többen is, akik szerettek, becsültek, vagy igaz a nagy sötét folyosón magunkat átverekedés története, melyen démonok igyekeznek maguk felé terelgetni bennünket? Valahogy nem félek tőle. Rudinak rosszabb lehetett, mert ő sok lerendezetlen ügyet hagyott maga után, és mindvégig viaskodott a gondolattal, hogy utána eltűnik minden. Lakását kifosztották, onnan nem egykönnyen fog előkerülni az a festészeti anyag, ami az övé volt, és aminek ellenértéke egyedül őt illette. Nem tudhatta barátaival, mi történt vele, mert a soktól amnéziás lett. Micsoda mázlija van az alantas alakoknak! Még ezt az aljasságot is megúszhatják. Abban természetesen nem hiszek, hogy teljesen elkerülhetik az igazságszolgáltatást. Ha ez a túvilágra tevődik, annál kevésbé. Pár napja haldokló rigót láttunk az egyik parkolóban. Úgy tűnt első látásra, mintha szomjazna, és attól pihegne. A fűben gubbasztott, a csőre nyitva, akár a fiókaké, és csak kapkodott a levegő után. Én először csak kiszáradásra tippeltem, ezért elővettem a maradék vizemet a szatyromból, töltöttem a kupakjába és letettem a madár elé. Nem nyúlt hozzá, és nem is menekült a hozzá közeledő idegentől, ahogyan vadon élő állatok esetében ez természetes. Töltöttem ki a vízből hozzá közelebb is a földre, hátha a gyengeségtől nem tudja elérni a kupakban levő vizet, de már ez sem segített. Bizonyára agonizált, és már nem zavarta a külvilágnak ez a megnyilvánulása sem, mert félúton volt az itteni világ és az Örök Haza között. Valószínűleg ilyen lehet a visszatérés első fázisa. Már nem kérünk az itteni segítségből, mert valóban át akarunk kelni a nagy vízen vagy a sötét alagúton.

Rudi is elérhetett ebbe a stádiumba. Orvosok mondják, hogy az emlékezetét vesztett, leépült ember ilyen. Olyan mély apátiába süllyed, hogy onnan nem tudják visszafordítani az állapotát. „Már nincs itt”, csak még a porhüvely tartózkodik itt egy darabig. Rudinak nem lehetett könnyű. Bivalyerős fizikuma volt, bár nem volt robusztus alkat. Öregem is búvárkodott, edzett, kézen állt, jóval idősebben nálam. Úgy tűnt, agyonüthetetlen, mondják a barátai, akik pár éve még rendszeresen találkoztak vele. Egy láthatatlan kéz mégis lesújtott rá, az emberi közöny és érzéketlenség. Ezt úgy, ahogy én, ő se tudta felfogni. Csak dühöngött és követelte vissza a maradék holmiját, mint egy öregember utolsó motyóját, amit még magával hurcolt. Kháron ladikjába azonban semmi itteni holmi nem fér bele. Csak az egy fémpénz, amit neki kell átadnia, az átkelőnek. Rudi vajon mit adott át, miután mindenéből kiforgatták? Nehezen, de átvitték. Vissza kellett-e adnia a kapott találmányokat? Elfelejtette korábbi mesterségét és eztán egészen más dologgal foglalkozik, vagy lehetősége, módja nyílik sugallni a tehetségeseknek, hogy azok valósítsák meg félbeszakított „művészkedését”, ahogyan ő nevezte saját tevékenységét?

Nicolas-Louis-François Gosse: Átkelés a Styx folyón

Megannyi kérdés, és talán már nincs is sok értelme, hogy feltegyük. Válasz pedig úgyszincs, mert nem az a feladatunk, hogy ezeknek bolygatásával valami indiszkréciót kövessünk el. Nem illik beleavatkozni mások belügyeibe. Valami dolga mégis maradhatott, ha rám bízta művészi hagyatékának gondozását. Csak most fogom fel, mennyire becsült, mert csak most, ezzel tudja bebizonyítani igazán, hogy valóban így érzett. Bár történetünk sokáig külön pályán futott, ezen a ponton újra találkozik. Nem Fiumicinón, és nem is Ausztrián keresztül vezetett ide az út, hanem jóval tekervényesebben. Bolyongásainknak és tévedéseinknek is értelme van. Nekem pedig épp a haldokló rigóról kellett rá asszociálnom. Lehet, hogy onnan is rám tekintett vissza, mert végső sugallatként ezt kapta: forduljon hozzám. Tudom, az átlag olvasót ez nem érdekli, másokat elrettent, amikor a nem evilági jelenségekkel és kérdésekkel találkozik. Értsék meg viszont: nekem ez is éppoly természetes, mint a köznapi világ, a *Távoli kikötő* népségéhez hasonlóan nyüzsgő, tolongó, vagy *A szerelem városa* nemi élvezeteket hajhászó megszállottjai, akik közé magát is tartozónak vélte Rudi. Ám ott is kívülálló maradt. Kitaszított, pedig kereste a kapcsolatokat. Azon a képen megérinti egy nőnek a karját, aki viszont ügyet se vet rá. Jelképesen, de így volt? Mindig azokra hajtott, akiket ő nem érdekelt? Ahogyan a gyerekkori jelenetben leírtam, a kerítésen túlról vágyakozva a mindig elérhetetlen lányok után? Ez már nem tartozik ránk. Maradjon minden a misztikus homályban, a mágikus realizmus eszközeivel ábrázolva. Mint műélvezet, nekünk ez a legértékesebb, még ha nem is tudjuk megfelelő szavakkal adekvát módon leírni. Mindig kell valami érthetetlen és felfoghatatlan, ha a művészet birodalmába lépünk. Hiszen isteni sugallatra történik meg a csoda, a műalkotás, a remekmű megfogantatásának pillanata. S talán azért is olyan átütő erejű Görög Rezső műveiben ez a megörökített sugallat, mert élő, hús-vér gyermekek nemzése helyett minden teremtő erejét kizárólag ezekbe koncentráta. Ettől élnek annyira, hogy a mozdulatlanságba, a két dimenzós képiségbe vésett, festett megvalósulás mozdítja ki őket statikus állapotukból. Elemi erővel, mint ahogyan egy új teremtmény életét elindítjuk, a földi extázisban, mégis az égiekkel egyesülve, onnan lelket kapva az új teremtmény számára.

S még egy megjegyzés a rézkarcolás technikájának és elvének szemlélete kapcsán. Az élettelen anyag, a fém egy nagyon aktív, élénk élőlények által termelt anyaggal, a méhviasszal lesz bevonva, hogy egy másik fémeszközzel, a rézkarctűvel belevéssék, azaz kemény próbára tegyék – mint anyagot. Ám a kezeket az ihlet pillanatában egy égi erő mozdítja, tehát egy anyagtalan entitás munkálkodik rajta. A megszületett mű ismét anyagban rögzül, mintegy állóképpé merevül, de ahogy az őt szemlélő ember átéli a műélvezet pillanatát, ismét a megfoghatatlan, anyagtalan, éteri erő lép működésbe. Többszörösen teremt, mert ahány néző, annyi teremtő pillanat. Nem különös? Talán igen, mégis természetes. Mindenki másként látja. Ahogyan a zenét is másként halljuk. Képzettségünk, érzékenységünk vagy annak hiánya miatt, és az alkotás működési elve ugyanaz, akár a képzőművészeté. Ezért nem ihletheti meg a nézőket az eléjük biggyesztett ócska fürdőkád, a Rudi által leszólt bojszi. Hiányzik a teremtés pillanata, arról nem is beszélve, hogy a műalkotást nem lehet a szeméten találni, hanem a fent lerítak szerint szükséges nemzeni és megfoganni. „*Generare volo et generari volo*”, írta *Weöres Sándor*, aki, nagy művész lévén, maga is átélte a kettős teremtésnek ezt a pillanatát. És adekvát formában ki is tudta fejezni, hogy utóbb ezen eltöprengve megfejthessük magát a misztériumot. Wan egy *Weöres Sándor* összes kötetem, mely máig hiányos. A felét ugyanis Rudinál hagytam 1977-ben. Az elsőt nem, a nekem szóló dedikációval, mert akkor még úgy tudtuk, hogy pár hónappal később ismét találkozunk. Akkor lett volna ismét teljes az összes művet magában foglaló két kötet anyaga. Mennyi éteri és mennyi anyagtalan dolog kell egy nagy találkozáshoz! Máig él, hat és működik. Mint *Az égben lebegők csarnoka* képiségében, mely kissé a *Zabriskie Point* bedrogozott lebegésére emlékeztet. Rudi és én viszont nem voltunk hajlamosak a kétes eredetű élmények keresésére és befogadására. Az ihlet tiszta forrásból érkezett mindkettőnknek.

Volt valami, amit fiatalon nehéz volt megérteni. Nyilván, mert én itthon éltem, innen csöppentem bele Rudi elmagányosodott világába. Ez a könyvek és a nyomtatott anyagok, lapok utáni vágyakozása, természetesen magyar nyelven. Olaszul, akkor legalább is nem nagyon olvasott. Csak évekkel később, mikor végleg hazatértem, igyekeztem teljesíteni a kérését, hogy szerezzek be neki itthon kiadott könyveket. Más kérdés, hogy a cenzúra eltüntette a Rudi címét, és nem tudtam eljuttatni neki őket, az első csomag kivételével. De meglehet, hogy az se ért célba, mert az itthoni kínzó rendszer, ami földalatti kínzókamrák pribékjei mintájára tovább működött azokkal szemben, akiket erre ítélték, kiélvezte ezt a lehetőségét is. Időnként szünetelő kapcsolatunk emiatt akadozhatott annyira és annyiszor. A nagy BWANA piszkos keze mindenhová elért. A távolban magányosan alkotó művész világába is. A köztünk láthatatlan hídként működő kapcsolat átjárhatóságába is. Ezért nem lehet másnak, mint aljasnak nevezni azt a rendszert. A neki behódoltakat pedig *A bűnök szigete* elfajzott lényeihez hasonlatosnak. Jut is eszembe, ezt a címet sem a gyakran félreérthető megnevezésekből vettem, hanem az internetes anyag, a képtalálatok címfeliratai közül. Remélem, hogy a *Tiszapart*nak nevezett rézkarc eredeti címe, vagy másik variánsa is előkerül valahonnan. Ahogyan eddig is, mindig, véletlenszerűen. Mégis valami célszerűség jegyében, mert valamiért kellett abban a pillanatban, ami megvilágosodásként ért. Anyag és anyagtalan így játszanak egymással. Már majdnem azt írtam, játszadoznak, de ez nem olyan könnyed és gyermeki, hanem nagyon is véresen komoly. Maga a Teremtés misztériuma. Ezért nem hagy nyugodni, amíg ez a képi anyag is végleg megfelelő helyére nem kerül.

Eger, 2017. július 30.

Elérkezett a tomboló kánikula ideje, és én, terveimnek megfelelően visszavonultam a szobámba, hogy egyelőre csak az írásnak éljek. Nem olyan könnyű, bár az elmúlt napokban is hasonló napirendet követtem: első az írás, mellette azért még folynak a házimunkák, időnként ki-kilépve a máskülönbben nyugodtan és zavartalanul művelt írásból, majd visszatérve az előbbi gondolatmenetemhez. Átolvasom azt a kiemelést is, amit Rudi barátainak küldtem el tavaly, miután meglátogattam őket. Újra átgondolom, amit a mára – szerintem – elavult avantgárdról írtam. Nem a jelentős műalkotásokra gondolok (az újszülöttet nem öntjük ki a fürdővízel együtt), hanem a megélhetési szélhámosokra. Nos, ehhez egy gondolat. Még teljesen elvont, absztrakt képeken is pontosan látni, kinek milyen a technikai, azaz rajztudása, s kinek vannak hiányosságai. Jarrow megállapítása is hasonlót tükröz, amikor Deperóval hasonlítja össze Rudinak egy absztrakt alkotását. A Rudié más, jóval invenciózusabb, nincsenek rajta ismétlések. Játszott a formákkal, ez tükröződik a képén.

Jarrowt megint meg kell említenem. Ismét, ugyanis az éjszaka érkezett e-mailjében közli, hogy a jövő hónapban Egerbe érkezik. Várom további értesítéseit, és a közelgő találkozó további munkára ösztönöz. Még nem is említettem neki, milyen képeket találtam egy olasz galéria anyagában, ahová belépti díj nélkül jutottam be. Az egyik címe: *Intrigo*, és afféle nyelvöltögetős, kaján ábra, a benne rejlő jelentéstartalom minden elemével együtt. Mivel Jarrow a nonfiguratívhoz vonzódik elsősorban (eddiggi kijelentései alapján), feltételezem, hogy ez is érdekelné fogja. Kigyűjtöttem neki pár képet egy fájlba, ezek után vetheti magát, ha akarja. Este újabb levél érkezett tőle, vagyis ezúttal a titkárnőjétől, hogy itthon leszek-e augusztus 17-21. között. Persze. A küldött képeket majd lereagálja.

Görög Rezső: Intrigo

Mimit is előkerítettem reggel. Sokat utazik, a jövő héten is kiállítást nyit meg Siklóson. Rendkívül aktív, irigylésreméltóan az. Könyvet ír, és még velem is törődik. Elmondom neki az újabb képek történetét, ő pedig beszámol az engedélyről, amit a titkos iratok hivatalába kapott. Szerdán megy első alkalommal, s majd beszámol róla, mit talált. Nem túl nagy hévvel írok, bár ez volt a szándékom. Nyomasztó a nagy meleg. Egész nap árnyékolunk, és keressük a felfrissülési lehetőséget.

Korábban azt jegyeztem fel, hogy a szocreál képeket feltehetőleg tematizáltan kapta Rudi, de ez nem mindig volt így. A nagy ipari sorozat inkább saját ötlet volt, mit lehetne eladni a Képcsarnok Vállalatnak. Ez az, ami Konstantin László elmondása szerint nem jött be neki, és ez lehangolta Rudit. Talán Mazsaroff Miklóstól vette az ötletet. M.M. elég sok effajta megrendelést kapott, és nagyon jól megfizették. Rudi részéről mindenképpen pénzkereseti lehetőségként merült fel, mert akkori stílusa már jócskán eltávolodott a szocreáltól, amitől a magyar értelmiség amúgy is viszolygott. Mazsaroff Miklóssal Miskolcon találkozhatott a Képzőművészeti Biennálén. M.M. ott élt és alkotott a 60-as években.

Most, hogy annyi képet rendbehoztak már, esténként elgyönyörködöm bennük. Kompozíciójukban, arányosságukban, és a tájképeken mindig a fában. Nekem a grafikus ott kezdődik, hogy tud jól fát rajzolni. Téli, csupaszon, amikor a fa jelleme teljes valóságában megmutatkozik, és nyáron is, kifejlett lombzattal. A változatos és szövevényes ágrendszerét megmutató fa olyan, mint az őszintén megnyilatkozó ember egy nagy beszélgetés során. Őszinteséget nyújt, és ugyanazt várja el. Rohamtempóban múlik a nyár. Holnap már augusztus, a bányadatsütemények ideje, bár egyelőre még nem úgy néz ki, mintha lankadni akarna valamelyest a napsugárzás. A nagy hóvégi felhőszakadások elmaradtak, jobban mondva hamarabb estek meg, mint máskor szokták. Szerdán hozzák a *Május* c. képet, már jelezte az eladó. Hétfvégén pedig elhozzuk a Kisdunát, meg a Szunyogost a keretektől. Egyelőre le kell állnom a vásárlással, nem állok jól a tartalékokkal. Talán könnyelműnek tűnök, pedig nem az vagyok, hanem előrelátó, de ezt most nem fejttem ki.

Eger, 2017. július 31.

Augusztus első napja érkezett, ezzel pedig utolsó hónapjába lépett nyár. Másoknak persze most kezdődik az éves szabadság ideje, de én már az ősze gondolok. Talán nem volna szabad. Amíg itt a nyár, addig vele kell törődni, nem azzal, ami később jön vagy jöhet. Odakint tikkasztó hőség már kora reggel is, hamar árnyékolni kell, és csak későn lehet ablakot-ajtót nyitni, hátha mozdul valamit az egyébként álló levegő. Egész nap járnak a ventilátorok. Léghűtő nincsen, de nem is akarunk, hogy ne siettessük mi is a légkör mielőbbi tönkretételét. Nem is engedhetjük meg magunknak, így hát alkalmazkodunk, ahogy tudunk. A patak sokat javít a környezetünkön, de hamarosan az ő tartalékai is kifogynak. Vékonyka ér maradt a helyén, csak a mélyebb, öblös részein lelhetnek menedéket a halak, vízi állatok. Megpróbálok visszaemlékezni: vajon Rudi hogyan élte meg a halászás élményét? Izgalmas vadászként, atavisztikus, ősemberi tevékenységként? Élelemszerzésként, pénzkereseti lehetőségként, vagy felmerült benne a biológiai, tudományos oldala is a dolognak? Bizonyára a maga komplex valóságában, mert emlékezetem szerint mindig büszkén mesélt nekem a tengerről és az ottani élményeiről. A tenger c. könyvemet is az ő segítségével írtam keresztfiam számára. Igaz, torzóban maradt, de ezt a munkámat máig a legnagyobb örömmel emlegeti nekem a címzett, aki időközben negyvenes, meglelt férfivá érett. Gyerekeinek ugyanúgy adja tovább, ahogy ő maga is megélte. Ahogy a családi legendáriumot kell.

Jarrow-val, illetve a titkárságával váltunk most leveleket, hogy valóban össze tudjuk hozni a találkozót e hónap közepén, és én a Rudi kiállításán is serénykedem a képek felújításával. Legalább itt helyben hozzuk össze az első bemutatkozását, ahol jóval kisebb visszhangja lesz, mint amilyen a fővárosban lehetne. Tettem arra is erőfeszítéseket Mimi instrukciói alapján, de nem jártam sikerrel. Olyan összegekbe kerülne, amiket nem tudok előteremteni. Másfél milliót emlegetett az egyik ismert fotós, akivel Mimi a képek lefényképezését és reprodukálását gondolta megoldani. Vidéki viszonylatban ez elképzelhetetlen összeg. Ennyit csak azok kapnak, akik részt vesznek a környálásokban, vagy valamelyik újjazdagság öregúr macájaként futnak. Nekem mindkét variáció snassz. Mimi arra ambicionál, hogy pályázzam, de nem vállalom. Engem a bürokrácia, és minden, ami vele jár, ugyanúgy felbőszít, ahogy Rudit is. Hátralevő életemet nyugodtan szeretném leélni. A művészet nyújtotta harmóniában, ha szabadna kérem. Nem túl nagy kérés, én se háborgatom a mások vizeit.

Vajon hol bolyong most a Rudi lelke, hogy viszonylag kevesebb üzenetet kapok tőle. Nem nagyon jön üzenet odaától. Talán az imádott tenger vonzza, ha ugyan van efféle szabadsága, hogy onnan visszajárjon. De meglehet, hogy csak én képzelem. A munkás életek után nagy pihenő jár. Kidolgozta magát, törekedett eleget élete során. Most egy másik tengerben merülhet el vagy lebeghet nagy halként, békaemberként, vagy más, általunk nem ismert derűs lényként. Az öregen szélütött Berniniről írták, hogy az a kéz, amelyik annyit serénykedett, annyi év után megérdemelte a pihenést. Nos, Rudinak is valami effélét kívánok gondolatban, miközben persze tovább agyalok, hogyan mozdíthatnám elő az ügyét. A passzív időszakok is jók valamire, mert ilyenkor a gondolatok keresik a nyitogatható ajtókat, kapukat. Ők mozgatják az esemény elemeit, mi pedig követjük őket és haladásuk irányvonalát. Hivatali uborkaszazon van, nagy dolgokat nem lehet elvárni ilyenkor, de a nyughatatlan természet, a teremtő gondolatok nem hagyják az embert. Ez az újabb, serényebb időszak előzetese.

Alighogy kimondtam, azaz hogy leírtam, máris megkaptam rá a választ: nincs tespedés, folytatódik a munka. A Nemzeti Galériától keresett meg levélben Csizmadia Krisztina művészettörténész, mert Szentpétervárról érdeklődött egy kolléganője Rudi iránt. Ott ugyanis megtalálható egy 9 darabos szocreál sorozata, 1959-es, tanácsköztársasági téma, ami az évfordulóra, talán felkérésre született. Vagy pályázni lehetett, ezért találni sok más művésztől is azonos címmel ennek a feldolgozását. Eddig

úgy tudtuk, hogy Rudi Moszkvában is szerepelt kiállításon, de ezek szerint Szentpéterváron is, és meglepetés, hogy onnan is épp most keressék, azaz érdeklődjenek utána. A végén még előkerülnek az iraki és perui kiállítás történetének szereplői, de legalább adatai is😊)) Egyelőre tömör összefoglalót írtam, amiből a művészettörténész hölgy tájékozódhat. Levelét beillesztem, hogy ezt is dokumentáljam.

„Tisztelt Murawski Magdolna!

Csizmadia Krisztina vagyok, a Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Gyűjteményében dolgozom. Boda Attila adta meg nekünk az Ön email címét azzal kapcsolatban, hogy Görög Rezsőről szeretnénk volna információkat megtudni és Önt ajánlotta és mondta nekünk, hogy életrajzot is írt a művészről.

Megkeresett minket egy szentpétervári művészettörténész, hogy a múzeumuk gyűjteményében van egy Görög Rezső 9 darabos rézkarc-sorozat, aminek az a címe, hogy „A nép hatalmáért – 1919” (Csatolom az általa küldött fotót.). A hölgy kérdése az volt, hogy tudjuk-e Görög Rezső életrajzi adatait, illetve hogy mikor készült ez a mű és mi a témája. Bár nálunk is található Görög Rezsőtől művek, nagyon keveset tudunk róla, életrajzi adatokat egyáltalán nem.

Boda Attila megtalálta a születési adatokat, ami Budapest, 1930.04.22., a halálát viszont nem tudjuk.

Tudna Ön nekünk ebben a két dologban segíteni, hogy mikor és hol halt meg a művész illetve hogy mikor készülhetett a fent említett sorozat?

Válaszát előre is köszönettel,

Üdvözlettel,

Csizmadia Krisztina

művészettörténész, gyűjteménykezelő

Magyar Nemzeti Galéria

Grafikai Gyűjtemény”

Válaszom:

Kedves Krisztina!

Köszönöm megkeresését. Én Egerben élő író vagyok, Görög Rezsőt barátként ismertem fiatalkoromban. Tavaly értesültem róla, hogy meghalt, ekkor kezdtem el kutatni utána, és már egy könyvnyi anyag összegyűlt, amit meg is írtam, de még hiányoznak hozzá pontos életrajzi adatok.

Ezeket, mivel rokonok, hozzátartozók nélkül halt meg a művész, csak a titkosszolgálati adattárból tudom megszerezni. Erre kaptam is engedélyt, de csak szeptemberben tudom elkezdni az ezzel kapcsolatos kutatásokat, mivel augusztus folyamán zárva lesz a Történeti Levéltár.

Rezső 2015. március 7-én halt meg Gyulán, egy öregotthonban. Urnáját a gyulai Református Ótemetőben helyezték el. Emléktáblája ott egyelőre nincs. 2010 körül tért haza Olaszországból, ahol jelentős munkásságot fejtett ki, ami a továbbiakban kutatandó terület, bizonyára igen gazdag anyaggal. A 60-as évek elismert grafikusművésze volt, többek között az ÉS-ben sok publikáció jelent meg róla. Nemzetközileg is elismert művész volt, egy rendkívüli reneszánsz egyéniség. 1970-ben Olaszországba ment, ott élt kb. 40 évet.

Tudomásom szerint az OSZK-ban is megtalálhatók kötelezpéldányként őrzött művei, rézkarcok. Festményekről nem tudok, de azok meg a Nemzeti Galéria anyagában szerepelhetnek. Művészettörténésznek ezt nem nehéz kideríteni.

Nagyon szívesen együttműködöm az életmű feltárásában és rendelkezésre bocsátom az eddig megírt anyagot. Viszonzásként csak annyit kérek, hogy könyvem megjelentetését segítsék elő. Már én se vagyok fiatal, és a pályázatírást nem nekem találták ki. Az OSZK és a Nemzeti Galéria mindenképpen gazdagodna egy ilyen méltatlanul elfeledett művész életművével. Magam több képet gyűjtöttem össze és hozattam rendbe, hogy ki lehessen őket állítani. December első napjaiban lesz a kiállításmegnyitó a Bródy Sándor Könyvtár aulájában, amire szívesen meghívom. A program mentora, fővédnöke Kratochwill Mimi művészettörténész asszony, aki velem együtt nagyra becsüli Görög Rezső munkásságát és műveit.

A BSK digitális könyvtárában talál rólam referencia anyagot, és digitalizált műveimet. Az Új Hevesi Napló felelős szerkesztője voltam 2002-ig.

A fotót magam is ki tudom egészíteni további, hasonló stílusú művekről készült felvételekkel, melyeket kutatásaim során gyűjtöttem be. Az Ön által mellékelte rézkarc 1959-ből való, amikor volt egy tanácsköztársasági emlékév, és akkorra gyűjtöttek be - sok más művésztől is - efféle alkotásokat. Ez akkoriban kötelező téma volt, nemigen vonhatta ki alóla magát senki. Az én gyűjteményemben egy szocreál alkotás van, amit remekműnek tartok, ennek címe Diósgyőr.

Egyelőre ennyit. Szívesen állok rendelkezésére a külföldi kutató hölgynek is, ha igényli és találunk közös nyelvet, amin levelezhetünk.

Megadom elérhetőségeimet, ha szükség van további, gyorsabb informálódásra. Vonalas számom: ..., mobil ...

Még egy adalék. Augusztus közepén érkezik Egerbe Görög Rezsőnek egy amerikai gyűjtője, rajongója, hogy velem konzultáljon. Mindez talán véletlennek tűnik, de szívből örülök, hogy többen is érdeklődnek egy nagy művész iránt, aki méltatlan körülmények közé került öregségére. Budapesten élt, a lakását kifosztották, egy szál ruhában az utcára került, majd a traumától emlékezetét veszítette, teljesen leépült, ami szinte természetes is, egy elfekvő osztályon. A többit a könyvből.

Barátsággal üdvözlöm:

Murawski Magdolna

Krisztina ismét:

Kedves Magdolna,

Nagyon köszönöm a részletes, érdekesítő válaszát!

A gyűjteményünkben Zsákovics Ferenc foglalkozik a sokszorosított grafikai művekkel ezért ő biztos külön örülni fog az Ön válaszána, továbbítottam is neki az emailjét.

Kratochwill Mimivel mi is megpróbáltuk felvenni a kapcsolatot, de sajnos eddig nem sikerült, lehet szabadságon van éppen.

Szívesen elmegyünk majd a decemberi megnyitóra is.

Az egész Galéria gyűjteményében csak nálunk található Görög Rezső művek, festményt nem látok az adatbázisban.

Köszönöm a segítségét még egyszer!

Szép nyarat és jó pihenést kívánok,

Üdvözlettel,

Csizmadia Krisztina

Én, ismét:

Kedves Krisztina!

Természetesen szívesen konzultálok majd a kollégájával a Görög-hagyaték ügyében.

Festményei felleléséhez vannak ötleteim, ugyanis megvan az utolsó lakcíme, ahonnan a lelketlen házigazda utcára dobta. Nála lehetnek az öregkori képek, vagy ki lehet szedni belőle, hová tüntette el őket.

Kratochwill Mimi Budapesten van jelenleg, keresni fogom én is és megemlítem, hogy a Nemzeti Galériától keresik. A héten Siklóson nyit meg kiállítást, holnap pedig ő fog a Történelmi Levéltárban kutatni Görög Rezső adatai után. Érdekes többször is keresni, mert nagyon aktív, sokat utazik.

A kiállításra természetesen küldetek meghívót a könyvtárosokkal, és szívesen várom az értő szakembereket, akik végre méltó helyére tehetik Görög Rezsőt és életművét.

Egy nem lényegtelen momentum. A művész örökösök nélkül halt meg, egyedüli örököse a magyar állam, ezért állami intézményeknek is kellene foglalkozniuk vele. Van pár képe a Debreceni Egyetemi Könyvtárban is, ezek listája nálam van. Meglehet, hogy máshol is, de nem tudtam mindennek utánajárni.

Barátsággal üdvözlöm:

Magdolna

Most egy képzettársítás támad: Rudi mint „szárguldo grafikus”, aki fiatalon, elég gyors egymásutánjában, bejárta a fél világot, majd a határok közé szorult és csak nehezen tudta kiszabadítani magát, hogy aztán a szabad világban, de meglehetősen magányosan élje le a továbbiakat. Hazatérve éppen azokat nem kereste, akik az ügyét előmozdíthatták volna, vagy legalább öregségére gondoskodást, szeretetet nyújthattak volna, még akkor is, ha ő maga már kissé feledékennyé vált, ahogy háziorvosa jellemezte. Sokakkal megesik az ilyesmi, de maga a folyamat lassítható vagy kompenzálható azzal, ha szellemileg foglalkoztatják, és nem hagyják leépülni. De ez már megint a „Mi lett volna, ha...?” kategóriába tartozó nyafogás, nem érdemes leblokkolni ezen a szinten.

Jarrow is jelentkezett ismét. Nagyon boldog, hogy átküldtem neki pár képet, amiket az Internetről gyűjtöttem be, és feltételeztem, hogy ez a stílus tetszik neki (*Intrigo*). Most madarat lehet vele fogatni, és azt írja, nagyon hálás, amiért felhívtam rá a figyelmét. Az első kép, amit Ruditól vásárolt, ugyanebben a stílusban készült, és feltételezem, hogy szívesen megvenné a párját. Pontosította az Egerben tartózkodása idejét (aug. 17-18.), akkorra kellene szerveznem programot neki. Nem kérte, csak így gondolom, hogy helyes volna.

Most megint azt kell mondanom, hogy Isten a legnagyobb rendező. Amikor a dolgok ilyen spontán rendeződnek el, hirtelenjében, akkor csak úgy mondják, hogy mindez véletlen, de szerintem egyáltalán nem az. Amit Ő akar, az épp ilyen szépen és simán alakul. Rudi mindenképpen megérdemli, annyi szenvedés és hányódás után. Egyrészt hogy hazakerüljön, a hazai közönség elé, másrészt hogy a teljes Nagy Hazába is, a Földön, amit olyan hirtelenjében körbeutazott, majd lecövekelt a szépséges Itáliában. Ennek most én is ugyanúgy örülök, mint Jarrow az Intrigónak. Ez az a kép, ami leginkább felkeltette az érdeklődését. Szerinte Rudira erősen hatott Fortunato Depero, amiről én nem hallottam tőle, de megesik egy művész élet- és fejlődéstörténetében, hogy többféle korszaka is van. Én is lejegyeztem négyet a honi két évtizedéből. A legjobbakat kívánom Jarrownak, hogy hozzájusson. Olaszországban árulják a képet, ha még megvan. Most én is azt mondom Móra Ferencsel együtt: „Hadd lássuk, Uramisten, mire megyünk ketten!” De én nem elkeseredésemben, mint a jégveréstől tönkretett gazda, hanem épp ellenkezőleg, örömben. Most hátszelet érzek, ami visz előre, s nem is akárhogyan.

Eger, 2017. augusztus 1.

Hőségben fordítok

Tegnap és tegnapelőtt leálltam az írással, mert ígértem Jarrownak a Morzsakönyv egy részletének fordítását, és azon dolgoztam. A hőségben lassabban haladtam a szokásosnál, és saját magamat fordítani nem is olyan egyszerű. Most szembesülök azzal, hogy mások számára ez talán bonyolult lehet. Keresem a szót... és közben el is bizonytalanodom, hogy az amerikai olvasó számára fontosak-e azok az elemzések, amiket én tettem, miközben egyúttal dokumentáltam is Rudi eszmei hagyatékát. Egyelőre nem tudom, még nem bocsátottam rendelkezésre a címzettnek. Én, ha fordítok, ritkán adok túl rajta azonnal. Féreteszem, alszom rá egyet, és másnap csiszolgotok rajta, aztán mehet.

Az elmúlt napok eseményei amúgy is felgyorsultak. Mint az örvény, úgy kavarnak körülöttem, de ezúttal fölfelé visznek, az irányban haladok. Jarrow titkárnöje írt, hogy megvan az érkezési időpont, tehát péntek 17-e. Aznapra és másnapra is lehet tervezni programot, addig még kiötlöm. Neki nem sikerült felvenni a kapcsolatot a római galériással, amelyik az Intrigót hirdette. Nekem simán bejön, de nem tudok lépni helyette, mert azt írják vissza, hogy Magyarországra nem szállítanak. Megpróbáltam Jarrow email-címét megadni, de kérték a jelszavát is, emiatt vissza kellett lépnem. Valamiért nem kell, vagy nem most kell. Már többször is említettem, hogy neki kellene szétnéznie Olaszországban a Rudi hagyatéka után. Minél tovább halogatja, annál kisebb az esély, hogy rendben megtalál mindent. Ahogy Pesten kifosztották, ugyanúgy megeshet a migrációtól amúgy is erősen sújtott Olaszországban. A végén meg mindent letagadnak. Az olasz galéria diszkriminációja azért sért. A kínálatukban szerepel Európa, Ázsia, stb., de miért éppen Magyarországot rekesztik ki? Mi nem vagyunk Európában? Miközben mi is az EU-hoz tartozunk.

Rudi származása

Mimi jelentkezett tegnap este. Az egész napját a Történeti Levéltárban töltötte, mintegy 18 oldalnyi jegyzetet készített. Az információ nagy része már ismert volt előtte, tőlem hallotta vagy olvasta. Annyi mindenesetre kiderült az elmondása alapján, hogy az anyag meglehetősen hiányos. Miközben nagy részletességgel van leírva, hogyan úszott ki Rudi a megáradt Tiszán, a lényegesebb rész, a katonakori letartóztatás, internálás egyelőre nem került elő. Talán nekem kell megint határozottabban fellépnem és kikérnem az ide vonatkozó anyagát. Elvégre ez törte derékba az alig induló karrierjét, és ennek köszönhette, hogy folyton a sarkában voltak. Már a negyvenes évektől kezdve megfigyelték, sőt még a Rómában való letelepedése után is foglalkoztak vele, mikor már rég külföldön élt.

Új elem viszont, hogy magyarosított neve volt. Eredetileg Glücksmann-nak hívták az édesapját és őt is. Ebben nincs semmi különös, főleg, ha belegondolunk, mennyire népszerűtenek voltak a németek a háború után. A vallásukról egyelőre nem esik szó, de majd ara is rákérdezek. Korábban, amikor a rákosszentmihályi önkormányzatnál érdeklődtem, az ottani helytörténész kizárta a lehetőséget, hogy Rudi az ottani polgári iskolába járt volna. Két nevet említett, hogy esetleg felmerülhet vele kapcsolatban: Gehberger és Glücksmann. Mindkettő zsidó hangzású név, de ugyanúgy lehetnek német, azaz honi sváb nevek is. Eddig csak az anyukáról tudtuk, hogy sváb volt, a papa viszont félrevezetően hagyta maga után a Görög nevet. Ebből csak annyi konzekvencát kell levonnunk egyelőre, hogy a görög származás téves. De hogy a Rudi lelkében nagyon is voltak görögös vonások,

az kétségtelen. A két nevet egyébként azért említette a helytörténész, mert magyarosítás esetén azonos kezdőbetűt szokás választani. Régen legalább is így engedélyezték. Meg hogy az a két fiú rajzolt jól, sőt az egyikük kitűnően. Ez nyilván Rudi volt, akit akkor még Glücksmann-nak hívtak. Mennyit kell bolyonganom a Rudi nyomain! Persze, mert azokat követem, amiket maga után hagyott. Ő és a családja. Mimi kutatásai nyomán igazolódik az is, hogy Görög papa nagy kommunista volt. Már fiatalon részt vett az illegális kommunista mozgalomban, majd párfunkcionárius lett. De hogy a mama is...? Ezt nem hittem volna. Talán kellett vagy illett, ha már az öregúr ilyen magasra vitte cipészességéből.

Téves feljegyzésnek tűnik vagy elírásnak, hogy Rudi 1945-ben megházasodott volna. Nonszensz. Hiszen akkor még csak tizenöt éves volt. Talán 1955-ben. A három feleség közül viszont csak egyet említenek. Egyelőre legalább. Ő a Hajdú Katalin nevű rajztanár és modell, akivel igen viharos házasságban éltek. Sok a vicinék jelentése arról, hogy verekedtek is egymással. Elképzelhetetlen, hogy egy rossz házasság ennyi ideig tartson. A hölgy szolnoki születésű volt, és később is oda tért vissza. A foglalkozása alapján feltételezhető, hogy végzett akadémiát. Rudi ugyanis említette nekem, hogy első felesége évfolyamtársa volt, és szívességéből vette feleségül, azért, hogy Pesten maradjon. Vagyis hogy névházasság volt az övéké. Hajdú Katalin 1960-ban költözött el Ruditól. Hogy mikor váltak el, arról nem esik szó. Érdekes viszont, hogy Berta Erzsébet nem szerepel az aktákban. Teljesen illogikus, miért mondta volna nekem Rudi, hogy három felesége volt, ha ezzel nem túl jó pontot szerezhetett akkor egy fiatal, konzervatív nevelést kapott lánynál. Az aktákat alaposan „kigyomlázták”. Ez még felderítendő terület. Az viszont bizonyos, hogy folyamatosan figyelték Rudit. Sokat költözött, és volt egy vidéki halászkunyhója is. Nekem erről a *Bökény* c. rézkarca jut az eszembe, ami egy valódi vízparti kunyhót ábrázol. Előtte egy férfi gödröt ás. Vermet vagy kutat, ki tudja. A képen a gödör ugyanis még nem túl mély. Mimi jegyzeteit eztán várom, amikor postázni tudja a másolatokat. Ő egyelőre nem talált feljegyzést Rudi letartóztatásairól. Merthogy több is volt, én úgy tudom.

Én nem igazán nagy kedvvel nézek az elé, hogy saját szememmel láthassam az ominózus aktákat. Ennek a műnek a szempontjából csak az a lényeg, hogy meglegyenek a szükséges életrajzi adatok. De mit tegyünk, ha enélkül nem megy? Még egy gondolat ugrik be: ha külföldön is megfigyelés alatt tartották, akkor meglehet, hogy én is szerepelek ezekben a mocskos aktákban, amelyek tartalma valóban nem igazán érdekel. Sose voltam indiszkrét természetű. Mindig tiszteletben tartom a mások magánszféráját. Tudom, hol a határ, ahonnan már nincsen közöm hozzájuk, és ugyanúgy elvárom, hogy engem is tiszteletben tartsanak. Neveltetésünk határozza meg, hogyan viszonyulunk másokhoz. Ahol hiányosság van, ott a nevelés is hiányos volt. Nos, a Katalinnal való viharos, verekedős házasság, amellyel, hogy engem megdöbbsent, magyarázatot ad arra is, hogyan lehetett Rudi gyomorhajos már fiatalon is. Ezek szerint volt mit nyelnie, és a modellkedő, csinos feleség mellett leszokhatott a házastársi hűség megköveteléséről is. Ezért beszélt erről olyan flegmán időnként. Másrészt, mielőtt bárki is elítélné Rudit életének ezért a periódusáért, tekintetbe kell venni azt is, hogy a házmester a kommunista időszakban (nemcsak a hozzá képest jóval rövidebb fasiszta korszakban) megvetett és rettegett foglalkozás volt. Nem jóindulatú emberek művelték, hanem olyanok, akik emberi törpeségük kínját azzal próbálták kompenzálni, hogy másokat feljelentgettek, okkal vagy ok nélkül. Szóval az egészet kritikával kell kezelni. Még én is előtte vagyok az „olvasmánynak”, semmiképpen nem fogok prejudikálni.

Eger, 2017. augusztus 3.

A Glücksmannok

Hát megérkeztek Mimi jegyzetei, én pedig közben utánaolvastam a Glücksmann famíliának. A nagykőrösi ágat még Mária Terézia telepíthette be az Alföldre, ugyanis az 1770-es évektől említik őket ott. Nagykőrösön található feljegyzések az 1920-as évekből, amikor az ottani zsinagóga építéséhez adományokat gyűjtöttek és többek között a Glücksmann család is adományozott erre a célra. Másrészt Kecskeméten is szerepük volt a város modernizálásában. Hódmezővásárhelyhez hasonlóan Kecskeméten is jelentős nyomokat hagytak maguk után. A Rudiék ága viszont már Pesthez kötődhet, és a viharos jelenségeknek megvannak az előzményei. Egy Glücksmann Sándor nevű pincér (aki talán a vidéki, nehezebb vagy unalmasabb élet helyett a fővárosit választotta), botrányba keveredett egy Schönberger Ida nevű „bárcás kéjnővel”, és mindkettőjüket letartóztatták, felelősségre vonták „szemérem elleni vétség” miatt. Bírósági aktán szerepelnek, mindketten izraelita vallásúként. Ez Rudi bátyjának történetéhez kapcsolódik, aki két évvel volt idősebb nála, a szüleit meglopta a feljelentések szerint, és emiatt ki volt tiltva a szülői házból. Ez a vérvonal sokkal inkább passzol a Rudi édesapja és fivére által jellemezhetővel, mint a derék, dolgos, vidéki kereskedők világával. Az ő felmenői között lehetett valaki ennyire nyughatatlan természetű, ami a papánál és a bátyjánál szélsőséges megnyilvánulásokban jelentkezett, míg Rudi az imádott sváb édesanya vasszorgalmát vitte tovább és igyekezett minél többre vinni. Egyébként a feljelentések szerint úgy az édesapa, mint az édesanya MSzMP-tagok voltak. A mamának talán „illett” a papához igazodnia formálisan. Konstantin Lászlóék laknak most abban a Bajcsy-Zsilinszky úti lakásban, ahol korábban Rudi. A lakás eredetileg a Görög papa nevéen volt. Igen komoly összeköttetés kellett hozzá, hogy akkoriban, a háború utáni lakáshiány idején valaki ilyen hatalmas méretű lakáshoz jusson. A jegyzetekből talán kiderül pontosan, miféle funkciót töltött be Görög (Glücksmann) Sándor. Esetleg előbb társbérletként kapták, majd a papa kiüldözte vagy kivásárolta belőle a többieket. Megannyi kérdőjel.

Jarrow ismét jelentkezett, bár egyelőre csak egy továbbított levél formájában. Olasz barátját kérte meg, hogy intézze az Itáliában található Görög-képek beszerzését. Engem mint barátot és mint Rudi életrajzíróját említ. Hátha közösen többet tudunk kideríteni, és végre elkezdhetjük felgöngyöltíteni az olasz lakása és az ottani galériásokkal való kapcsolata kérdését is.

Tegnap és tegnapelőtt kellemetlen intermezzo. Megérkezett a *Május* c. rézkarc, de a futár távozása után vettem észre, hogy valami nagyon csörög a háromszorosan is becsomagolt képben. Mikor kibontottam, elkezdtek kipotyogni belőle az üvegszilánkok, kisebbek és nagyobbak egyaránt. A nappaliba elég sok jutott, mert az új képeket ott szoktam nagy óvatossággal kibontogatni, nehogy sérüljön rajtuk valami. De ennek már annyi volt... Félretettem és csak segítséggel tudtuk úgy rendezni a dolgot, hogy a törmeléket egy óriás szemeteszákba potyogtattuk bele (már ami előtte a szőnyegre és az ülőkére nem hullott rá) a csomagolóanyag egy részével együtt, a képet pedig kiemelve, egy másik zsákba, amiben a képkeretezőhöz vittem. Ott derült ki, hogy az üvegszilánkok két helyen is felsértették a rézkarcot, de reklamálni azért nincsen sok értelme, mert az eredeti tulajdonos nem törékenyként adta fel, hanem simán. Azért persze még bánhattak volna vele kíméletesebben is, hiszen műalkotás kézbesítését vállalták el. A képkeretező fiatalembernek elvágta a kezét az egyik üvegdarab, de hősiiesen állta. Megpróbálja „retusálni” a sérült részeket. Mindig gyönyörűen dolgoznak, eddig még minden képpel meg voltam elégedve, amit ők restauráltak. Most a Szunyogost és a Kisdunát hoztuk el tőlük, ezt is ragyogóan megoldották. Jövő hétig pedig reménykedünk, hogy ezt a balesetet is lehet valahogyan gyógyítani.

Belegondolok az eddig olvasottakba és a mozaikokból vagy emlékmorzszákból összerakott történetbe. Rudi egyik helyről a másikra költözött, közben folyton a nyomában lihegték a megfigyelői. Első két házassága félresikerült. Modell felesége, akit nekem nagyon buta nőként emlegetett, pokollá tette az életét. Rendszeresen feljelentik azért, mert odahaza készíti a rézkarcait, és ezzel állítólag zavarja a többi lakó nyugalját. Nem tudom, miféle gépe volt akkoriban, csak feltételezem a képek technikája alapján, hogy jóval kezdetlegesebb, mint amilyen később az óriás rézkarcokat nyomtatta. Hogy ez zajos volt-e vagy sem, azt nem tudom, végülis meglehet. Esetleg a savak szaga zavart volna másokat, amik szükségesek a rézkarc belemarásához a rézlemezbe, ezt is ki tudja. Másrészt hogy az akkori gyomorhaját vagy gyomoridegességét a sikertelen házasságának köszönhette vagy a durva savak belélegzésének, előttem, aki nem vagyok szakmabeli, nem ismeretes. Amit tudott, az egyedülálló volt. S hogy ilyen lehetetlen körülmények között fejlődött töretlenül egyre kiválóbbá, az megint csak elismerésreméltó. Valóságos hőstett. Férfiak speciális adottsága, hogy egy idő után egyszerűen lepergetik magukról a női hisztiket, és hagyják, hogy a nők hadd dühöngjék ki magukat. Azért nem múlik el mindez nyomtalanul, erre vall a betegség, meg az utóbb állandósult menekülésvágy. Az örökös lacímváltoztatás, ami Itáliában is jellemezte. Igaz, ha még ott is a nyomában voltak Aczél pribékjei, akkor ezt se lehet csodálni. Mintha Paganinit valaki egyfolytában zaklatta, idegesítette volna, miközben hegedűjén gyakorolt. Nonszensz. Ekkora érzéketlenséget még elképzelni is nehéz. Ez is az ötvenes-hatvanas évek világa. A kemény és a puha diktatúráé. Most megyek és belemélyülök a földi Inferno fennmaradt jegyzeteibe...

Niccolò Paganini, a hegedű ördögi mestere

Az akták

Megvan. Túltettem magamat a feljegyzések anyagán és a hőségben aludtam rá egyet. Szó szerint. Olyan szélsőséges meleg van, hogy nem sok mindent lehet csinálni. Nos, az akták anyaga és stílusa előre várhatóan alakult, bár a belőle kirajzolódó kép nem vág egybe azzal, amit én Ruidról tudtam. Ahogyan én megismertem, az egy művelt világpolgárt jellemez, viselkedése kiegyensúlyozott, és az aktákban emlegetett verekedős, balhész házasság mintha nem hagyott volna nyomokat rajta. Pedig aki egyszer már megütött nőt életében az soha nem fog leszokni róla. Szituáció kérdése, és azonnal kitörnek a csúnya reflexek, ahogyan a ragadozó állatokból a vad ösztönök. De hagyjuk ezt az időre és annak gyógyító erejére, egyébként se tartozik ránk, magánügy. Hogy két ember hogyan reagál egymásra, s miért, az igen kényes kérdés. Mivel öt éven át gyermektelenek voltak, ez is okozhatott konfliktusokat közöttük. Én azt feltételezem, hogy az aktákban szereplő 1945-ös házasságkötés elírás lehet. Sokkal inkább valószínű az 1955-ös, azaz 25 éves korában. Utána öt éven át emésztették egymást a szolnoki születésű Hajdú Katalinnal, aki előbb modell volt, majd elvégezte a Képzőművészeti Főiskolát és rajztanárként helyezkedett el Csepelen és más iskolákban. Két évvel volt fiatalabb Rudinál, vagyis 1932-ben született, Ruidtól 28 éves korában költözött el. Az egyik házastestvér tudakozódott felőle, de Rudi lakonikusan azzal intézte el a kérdést, mármint hogy mikor megy vissza Katalin, hogy vagy pár hónap múlva, vagy soha.

A jelentések zömét házastestvérek, rendőrtisztek és ÁVH-s tisztek készítették, máskor Háy Gyula író neve szerepel feljelentőként. Háyról egyébként is azt jegyezték fel, hogy ingatag jellem volt. Előbb Rákosinak és rendszerének feltétlen híve, majd 1956 után szembefordul az akkori rendszerrel és látványosan antikommunista lesz. Ez Ruidal is megeshetett, ismerve a szülők pártosságát, sőt már a nagyszülőkét is. Megvezették őket, hivatkoztak rá, ezért ébredtek rá, mennyire velejéig romlott a kemény diktatúrához hasonlóan a puha diktatúra is. Az egyik házastestvér Katalint okolja Rudi nézeteinek megváltozásáért, de ez vagy részízgagság, vagy alaptalan feltételezés. Ha kettőjük közül Rudi volt az okosabb, ami egyértelmű, akkor nem volt neki szüksége semmiféle külső hatásra ahhoz, hogy ráébredjen, mivel ámitják. 1945-ben beléptetik a pártba, 1956-ban MDP-tag, de a forradalom hatására nyíltan kijelenti, hogy soha semmiféle pártnak nem hajlandó tagja lenni többé. A feljegyzések szerint már korábban is rendszeresen bírálta a kommunista rendszert. A vicik azt is figyelték, ki mit csinált a forradalom alatt. Rudi és Katalin úgymond eljártak otthonról, de azt nem tudták, hová, s hogy kikkel találkoztak, a szülők viszont otthon tartózkodtak. Ezt afféle pozitívumként említi a házastestvér (a szülők passzivitását).

Rudi édesapját egyébként gögös, rátarti emberként jellemzik a jelentések és a feljelentők. Senkivel nem volt köszönőviszonyban, ami a fővárosban nem különösebben feltűnő. A ranglétrán egyre magasabbra jutó pártfunkcionárius egyébként is nagyra volt magától, főként, ha olyan alacsony sorról kezdte, mint Görög (Glücksman) Sándor. A nevét magyaros helyesírással (Glückszmann) látom a feljegyzésekben, de lehet, hogy a műveletlen házastestvérek nem tudták megjegyezni a németes hangzású nevet. A sashalmi szegénynegyedből bejutottak a VI. kerületi elit negyedbe, ahol még senkit nem ismertek, s talán nem is nagyon akartak ismerkedni, hogy saját tevékenységük rejtve maradjon. Ruidit is gögösnek és felvágósnek írják le, bohém, mulató természetét említik, időnként zajos társaság mulat náluk, vagy ők járnak el rendszeresen szórakozni. Ez mind a művészhöz tartozik, nincs benne semmi különös. A korabeli művészek zömére jellemző, legfeljebb egy kispolgári vagy prolinegyedben tűnik ki a többiek közül.

Rudi bátyját, Sándort egy jelentésben öccseként emlegetik, 20-21 éves srácként, aki látogatta a testvérét és sógornőjét. Egyébként két évvel volt idősebb nála. Link alaknak titulálják, akinek sok zűrje volt, és állítólag többször volt büntetve is. 1956-ban tűnik el a színről, amikor is Hollandiába megy, és onnan tartja a kapcsolatot a szüleivel. Akkor mégse volt kitagadva? Rudit és feleségét előbb úgy emlegetik ezek a leírások, hogy folyamatosan anyagi bajaik voltak, olyankor személyes tárgyait adogatták el. Ez megint a szokványos művészsors eleme, nincs mit kezdeni vele. Később anyagilag rendbe jöttek, de a házasságuk nem prosperált. Az, hogy Rudi rengeteget dolgozott, inkább negatívumként szerepel az iratokban, mármint hogy zavarta ezzel a lakókörnyezetét. Egy időben eltiltották tőle, hogy odahaza nyomtasson, onnantól fogva nem tudni, hol fejezte be a rézkarcok készítését. A mi szempontunkból az a lényeg, hogy ezek sorra születnek meg és egyre tökéletesebbek. A 60-as évek termése egyfajta lehiggadást mutat a korábbiakoz képest. Igaz, megjelennek a mágikus realista képek, a sok szarvas lényel (mindenki felszarvazott?), másrészt a vidéki élet idilljeit örökíti meg. Ez már az Erzsi-szerelem ideje lehet. A jelentések közül eddig csak egy utal Aczél György utasítására, s hogy bekérte valamelyik jelentést, de majd kiderül, hogy maradtak-e fenn mások is. Akit ő kipécézett, azt módszeresen elemésztette. 1969-től egyre negatívabb képet festenek Rudiról, és leírják a nagy tiszai árvíz idején történt kiűzését is. A feljelentés szerint kaphatott volna útlevelet, ő mégis ezt a megoldást választotta 1970 július elején. Rá két hétre jelentkezett telefonon, Olaszországból. Egy baráti házaspárt emlegetnek, akik látogatták Ostiában, s hogy ők is „énekeltek” róla. Ez remélhetőleg nem a Gácsi házaspár volt, mert nagy csalódást okoznának. Gácsi Mihályt ugyanis a legjobb barátjának tartotta, Katit később is kereste, noteszének utolsó lapjai is erről árulkodnak. Vannak persze effajta csalódások, de ne prejudikáljunk.

Még 1976-ból is vannak jelentések róla, tehát jól sejtettem, hogy olaszországi életét is igyekeztek megfigyelni. Nagyon benne volt a nagy BWANA bögyében. Nem is csoda, kevesen tudtak túljárni az eszén. Aczél eszes volt, de aljas. Sokakat kicsinált. Akire kimondta a szentenciát, annak véglegesen derékba tört a karrierje.

Rudi édesanyjáról érdemes még megjegyezni pár dolgot. Még a legrondább feljelentgetők is rendes, barátságos, dolgos asszonyként említik. Ideje nagy részét a háztartása rendben tartásával töltötte, és most jön egy érdekes adat. Rudi festői talentumának eredete. Görög mama szabadidejében festegetett. Történelmi és tájképek festésével foglalkozott. Szóval a művészi tehetség eredete a művészi hajlamokkal megáldott mamára vezethető vissza. Ez teljesen egybevág azzal, amit Rudi nekem az édesanyjáról mesélt. Az ellentétes szülőpár, melyre úgymond szükség van egy jelentős művészkARRIER befutásához, ezennel megtaláltatott! A Glücksmannok kicsapongó ágáról származó, erőszakos, despotikus hajlamú atya (ld. a korábbi bírósági akta tartalmát), aki a csendes, rendes, dolgos anyukával nemzett kiugró tehetségű fiát, a fiú pedig az édesanya művészi hajlamait viszi tovább és fejleszti európai szintre, minden primitív környezeti hatás ellenére és a legerősebben dühöngő despotizmus közepett is. Zűrös házasságai, a folyamatos megfigyelések, feljelentések, időnkénti anyagi bajok ellenére páratlant alkotott. S hogy ezek elől a horgászás nyugalomába menekült, majd a tenger mélyére? Ki tud ennél egészségesebb kikapcsolódást, tisztább helyet? Az kétségtelen, hogy ennyi ellentmondást nem lehetett könnyű feldolgozni. Ember legyen a talpán, aki megússza ép ésszel.

Rudi lakhelyeit és tartózkodási helyeit feljegyzem a továbbiakban, azzal a megjegyzéssel, hogy a sashalmi címre való visszatérése anyit jelentett, hogy úgy a katonaság és az internálás, mint a nagymarosi szabadiskolában való lakása, aztán a Képzőművészeti Főiskola első évfolyamának elvégzése (vagy abbahagyása?) után hazatért a szülői házba. Ő nem volt kitiltva onnan, mint a bátyja.

Aztán, ahogy a papa haladt felfelé a ranglétrán, kiemelt funkcionárius, majd osztályvezető lett, s akkor már belvárosi lakáshoz juthatott. Vele Rudi is. Ezt a zajongási kérdést meg kell tudakolnom Konstantin Lászlótól, aki szintén készített rézkarcokat, sőt az egyik óriás rézkarcnyomógép is a tulajdonában van. Ezt mindenképpen múzeumban kell elhelyezni, akkora kuriózum.

Nos, akkor a lakcímek:

1945 – 1949. V. 24. Sashalom, Petőfi u. 14.

1948. X. 18. – 1949. V. 9. Sashalom, Petőfi u. 14.

1947. IX. – 1948. IX. 16. Nagymaros, Váci u. 40.

1948. IX. 16. – 1948. X. 13. Sashalom, Hermann Ottó u. 5.

1949. V. 24. – 1949. XI. 4. Budapest, Vilma királyné u. 26.

1949. XI. 3. – 1949. XI. 19. Budapest, Andrássy út 157.

1949. XI. 22. – 1950. X. 3. Budapest, Ida u. 6.

1950. X. 3. – 1956. I. 2. Sashalom, Sasfészek u. 14.

1956. I. 3.- 1957. X. 6. Budapest, XI. Bartók Béla út 15/C

1957. X. 6. – 1958. XI. 27. Budapest, XIV. Róna u. 150. III./2.

1954. X. 15. - ? Budapest, XIV. Sashalom, Petőfi u. 14.

1954. XI. 16. – 1956. V. 18. Sashalom, Bajcsy Zsilinszky u. 9.

A fentiekből nemcsak az tűnik ki, hogy mozaikszerűek az információk, másrészt az sem, hogy az első elköltözések oka a továbbtanulás volt. 1947-48-ban Nagymaroson tanul Pap Gyula képzőművészeti szabadiskolájában, amelyet korábban már említettem. A kezdetleges közlekedési viszonyok miatt, valamint az ott feltehetőleg kapott bentlakásos lehetőség miatt Rudi nem ingázott Sashalom és Nagymaros között. 1949/50 első éve az Akadémián, ami akkor az Andrássy úton volt. Előbb albérlet, utána kollégium. 1950 és 1954 között hézagosa az információk, pedig épp ezt szerettem volna kideríteni. Rudi elmondása szerint ez első letartóztatásának éve lehet. Konstantin László is megerősítette a feltételezést, hogy akkor az összes festőnövendéket berántották katonának. Rudi nem került vissza simán pár hónap után az Akadémiára, ahogy Konstantin László vagy mások. Még mindig nem világos, mikor került vissza az Akadémiára Rudi, és az sem, hová került katonaként, majd internáltként, s hogy mikor fejezte be főiskolai tanulmányait. Vajon Hajdú Katalin az első felesége vagy volt valaki más is? Tudomásom szerint a modell feleség második volt a sorban. Erzsi a harmadik,

tehát Katalint előzte valaki más. Valami mégse stimmel. Katalin mehetett hozzá érdekből Rudihoz, mert ő szolnoki volt, tehát az akkori törvények szerint el kellett volna hagynia a fővárost tanulmányai befejeztével. Szóval van egy hiányzó láncszem. Akkor mégis Katalin lett volna az első feleség, és utána következett valaki más, Erzsébet előtt? Már nem töprengök ezen, a hőség így is nagyon megviseli a szervezetemet. Ehhez egyébként is pontos adatok kellenek, azokat pedig majd a Történeti Levéltárból kaphatom meg, ha elérhetők. Csupán annyit konstatalok, hogy a Rudi hányatott életének epizódjait bogozgatom. Ezek akkor is nagyon gubancosak lehettek, s azzal, hogy én meg ki próbálom bogozni őket, csak újabb feladatot tűzök ki magam elé.

Eger, 2017. augusztus 5.

Felbukkan a napló!

Ma csak egy rövid feljegyzés. Fekete Géza jelentkezett, hogy megtalálta a Rudi írását az 1970-es tiszai kiűzéséről, s hogy lemásoltatja nekem. Ezt mindenképpen csatolni fogom ehhez a könyvhöz, mert a saját leírása a leghitelesebb erről. S azért is, mert feltételezem, hogy Rudi stílusa semmit nem kopott az évek alatt. Ez az ÉS-nek beküldött írása alapján is világos volt, s íme, meglesz a bizonyíték. Munkára talán a következő napok is alkalmasabbak lesznek. Végre megérkezett a hideg front, és kezd kissé lehűlni a levegő. Már esett is, és úgy hallom, most is esik.

Illetve még egy gondolat, ami már korábban is felmerült bennem. Vajon okoz-e törést egy ember életében, ha nevet változtat? Úgy értem, hogy személyiségtorzulást. Különösen, ha nem jószántából teszi, hanem valami miatt rákényszerül. Mivel a zsidótörvény sújthatta volna Rudi családját is, vagy talán már azt megelőzőleg döntöttek így Rudi szülei, hogy magyarosítanak. Bárhogy is történt, nem múlhatott el stressz és alapos megrázkódtatás nélkül, s talán a Rudi bátyját jobban megviselte, emiatt is lett olyan kiegyensúlyozatlan. Attól persze még nem kellett volna lopkodnia és a szülőkre szégyent hoznia. Engem ez most elsősorban a Rudi szempontjából érdekel, hogyan hatott művészi pályájára, s miért nem hallottak róla a barátai, hogy neki magyarosított neve van? Ő maga fel tudta-e dolgozni maradéktalanul ezt a változást? A háború alatt valószínűleg hallgatnia kellett erről. Fialat gyermekek nem mindig tudják tartani a szájukat, ez is okozhatott gondot az édesapjuk és a fiúk között. Ha felvették a keresztséget, mikor és hol tették? Ennek kell lennie nyomának, s feltehetőleg a saját lakóhelyükön. Most újból meg kell kérdeznem a plébániákat és parókiákat. S vajon mindezek ellenére kellett-e rejtőzködniük a háború alatt? Sikerült-e elrejtőzniük a Szálasi pribékjeitől, vagy egy időre gettóba kerültek? Csupa kérdés, de a legfontosabb, mindennek hatása Rudi művészi fejlődésére.

Eger, 2017. augusztus 6.

Továbbgondolom a Görög család sorsát. Nemigen hurcolhatták el őket, mert akik lágerben voltak, azoknak számokat tetováltak a karjukra, ez alapján tartották nyilván őket. Láttam ilyen fiatal lánykoromban. Az egyik kolléganóm mutatta, amikor bankban dolgoztam egy ideig. Ő lágerből szabadult, és kártérítést kapott már akkoriban is ezért. Rudin nem volt ilyen tetoválás. Mivel a fizimiskája inkább görögös volt (találó nevet találtak a szülei, valószínűleg rejtőnevet), az alapján se szűrhatták ki. Valószínűbb, hogy rejtőzködtek valahol, s erre a vidéki környezet volt a legalkalmasabb, aminek akkor Sashalom is számított. Idővel ez is kiderül.

Most megint a házimesteri jelentések alapján készült jegyzetekkel foglalkozom. Ezek alapján Hajdú Katalint a szolnoki művésztelepen ismerte meg Rudi, és 1945-ben vette feleségül. Ez több szempontból is téves. 1945-ben Rudi még nem jár művésztelepre, csak később kezdett rajzolni tanulni Pap Gyulától. A háború után ő gimnáziumba járt, vagy ha még megvoltak a polgári iskolák, akkor azokat a tanulmányait fejezte be. Ezt igazolja a főiskolai matrikula is, ahol szerepel a polgári iskolai végzettség. Azt nem tudom, hogy kellett-e kiegészítő gimnáziumi tanulmányokat is végeznie, mielőtt a főiskolára került, ezt inkább kétlem. A házasságkötésük feltehető ideje 1955 volt. Korábban már csak azért se lehetett, mert 1945-ben Rudi 15 éves volt, Katalin pedig 13. Ha az valószínűsíthető, hogy Katalin volt az első felesége, akkor – Rudi elmondása szerint – ő volt az, akit szívességből vett el, de a jelek szerint mégse volt formális a frigyük, hanem nagyon is intenzív kapcsolatban éltek. De akkor ki volt a második feleség? Baráti kapcsolataikról nem tudtak konkrétumokat a nem melleleg MSZMP-tag vicinék, mivel a környezetükkel nem érintkeztek, tehát nem is tudtak kiszedni belőlük semmit. 1954-56 között a VI. kerületben laktak, ahonnan Rudi hangos megjegyzéseit jegyezték fel a besúgók. Rudi elégedetlen volt a Képzőművészeti Alappal, annak vezetésével, valamint a politikai helyzettel. Ezeket hangosan kritizálta, nem rejtette véka alá a véleményét. Ez egybevág azzal, amit róla tudok. Mindig bátran kritizált. Ez a Bajcsy-Zsilinszky utcai lakásban volt, amit szolgálati lakásként említene a jelentésekben. Mármost utalva arra, hogy Rudi ekként aposztrofálta az otthonát. A Képzőművészeti Alappal azért volt elégedetlen Rudi, mert őt nem terjesztették elő kitüntetésre, így a feljelentő. Negatívumként említi azt is, hogy sem Rudi, sem Katalin nem vettek részt a politikai életben. Felfogásom szerint ez természetes, ha egy művész a saját területén kíván érvényesülni, nem pedig politikai helyezkedés, ügyeskedés révén. De az egy agyonpolitizált korszak volt, a maga sajátos elvárásaival. Ugyanezen jelentés közli, hogy Rudinak horgásztanyája van a Tisza-parton, oda jár horgászni. Katalinról annyi feljegyzés van még, hogy Csepelen, majd a XIII. kerületben helyezkedett el rajztanárként, s hogy pártonkívüli. Édesapja „önálló hentesmester” Szolnokon, tehát az elvtársak szemében gyanús maszek. Rudi szülei ugyanakkor az Üllői úton laknak, a József Attila lakótelepen, ami akkoriban az elvtársak büszkesége lehetett, afféle szocreál ideál a lakótelepek között. Akkor már a KIOSZ-nál dolgozik Görög Sándor függetlenített funkcionáriusként, ami afféle párt-állás, onnan lép elő osztályvezetővé ugyanannál a cégnél. Fialabbak kedvéért: KIOSZ = Kisiparosok Országos Szövetsége, oda tartozhattak a cipészek is, akik közül ő is indult. A Görög szülőkről feljegyzik azt is, hogy kiegyensúlyozott, szép családi életet élnek. A dicséret, mindamellett, hogy Rudi édesanyjáról valóban csak szépet és jót lehetett hallani, a párttag bejelentők részéről szólhatott annak is, hogy ők mint párttagok, minden kritika fölött álltak.

Készült Rudiról ún. „környezettanulmány” 1961. május 8-i keltezéssel. Ebben vannak visszautalások a korábbi lakhelyére, vagyis a Bartók Béla úti lakásban töltött éveire. Ebben említik az ottani házimestert, valamint társbérelőjüket (akinél vagy albérletben laktak, vagy társbérelői minőségben). Akkori társbérelőjük egy ÁVH-s főhadnagy (Na hiszen, a legjobb helyre került, hogy teljes megfigyelés alatt tarthassák!). Fialatok számára újabb magyarázat: a háború utáni lakáshiány miatt gyakran osztottak fel nagyobb polgári lakásokat úgy, hogy két vagy több család volt kénytelen egy fedél alatt lakni. Ez közös használatba adta a mellékhelyiségeket, a szobákból pedig kinek melyik jutott, az volt a magánterülete. Általában sok konfliktus volt ebből, aki tehette, igyekezett szabadulni az áldatlan helyzetből. Már csak alapból annyi, hogy azok az otthonok eredetileg egyetlen család kényelmét szolgálták, a szobák egymásba nyíltak, emiatt a társbérlettel nyilvánítás után később idegeneknek kellett átjárniuk egymás területén. Nem volt hangszigetelés, a hallgatózó feljelentők könnyen kihallgathattak minden magánbeszélgetést és az intim együttlétek se maradhattak magánéleti titkok. A környezettanulmány kitér arra is, ami egy festő házaspár esetén magánügy volna, t.i. hogy értékesítette-e a saját képeit a lakásán Rudi. A válasz nemleges, illetve hogy nem tudnak ilyesmiről, csupán arról, hogy az általa készített képeket elszállította onnan. A jelentésben szerepel az is, hogy

Rudi a forradalom idején, amit a jelentések „természetesen” ellenforradalomként említenek, rendszeresen hallgatta a Szabad Európa Rádió adásait és jugoszláv rádiókat, valamint hogy nyíltan szimpatizált a forradalommal, s akkor jelentette ki, hogy ő többé semmilyen pártnak, de főleg egy ilyennek nem lesz tagja. A forradalom után „politikai téren teljesen visszahúzódt”. Szabadidejét Velencén, azaz a Velencei-tavon töltötte, horgászott. Az alkoholt akkoriban állítólag szerette, de soha nem fogyasztotta túlzott mértékben. Lehet, hogy Katalin ivott helyette is, és emiatt voltak nézeteltérések. Az kétségtelen, hogy senki alkoholizálását nem szerette, sőt kifejezetten irritálta, ezt Huszárik Zolival kapcsolatban már említettem is.

Görög Rezső: Velencei halászok (részlet)

Fivéréről nem voltak nagy véleménnyel a besúgók, sőt úgy említik, hogy nem volt teljesen beszámítható. Hogy ezt orvosilag értette a feljelentő vagy emberileg, azt nem tudhatjuk. Az öccseként említett báty hamarosan eltűnt a színről, Rudi pedig társbérelőjüknek se beszélt róla. Mint ahogy nekem sem. Talán vele se volt ideális a kapcsolata, ahogyan az édesapjával sem, ezért csak akkor foglalkozott vele, amikor feltétlenül szükséges volt. Az ávós főhadnagy, aki utóbb mérnökként helyezkedett el és „sejtvezető” (?) lett, feljegyzi Katalin modell múltját, s neki rója fel Rudi rendszerellenes kijelentéseit. A környezettanulmány lényeges eleme az is, hogy más külföldi kapcsolatuk nem volt, s hogy Katalin nem tartott fenn baráti kapcsolatokat a férje ismerősein kívül senkivel. (Ez most utalás akar lenni arra, hogy ellenőrizték, félrelépett-e Katalin odahaza vagy sem?) Ezt a környezettanulmányt egy rendőr alezredes készítette. Nevét nem említjük személyiségi jogokra való tekintettel, és nem is lényeges. Ennek a történetnek a szereplői már szinte mindnyájan a túlvilágról figyelhetik művem alakulását. Hasonló okból nem említem a vicinék nevét sem, jóllehet Mimi ezeket is gondosan feljegyezte nekem. Egy olajozottan működő aljas rendszer engedelmes

alkatrészei voltak, valami külső erő által kényszeresen hajtva. Jó, hogy elmúltak, azzal a rendszerrel együtt! Rudiék 1957-ben a Róna utcában kaptak kétszobás lakást, de azzal elégedetlenek voltak.

Különös viszont, hogy ugyanazon év, azaz 1961. május 17-én (mindössze 9 nappal később) is készítenek újabb környezettanulmányt Ruidiról. Ugyanazon rendőr alezredes, alosztályvezető, aki a május 8-án. Leírása szerint az volt a feladata, hogy korábbi lakóhelyén kérdezősködjön utána, azaz a Róna utcában, ahol kb. egy évig laktak Katalinnal, és amelyről a fentiekben említtem, hogy elégedetlenek voltak vele. A magas rangú rendőrtiszt feladata volt a baráti, rokoni kapcsolatok felmérése. „Természetesen” ott is volt rendőr szomszéd, aki máris tudott adatokkal szolgálni a Görög házaspárról. Ez viszont nagyjából arra korlátozódott, hogy Rudiék nem tartottak kapcsolatot egyik szomszéddal sem, sőt köszönőviszonyban se voltak senkivel, ezért gőgösnek, beépeltnek tartották őket. Hozzájuk se rokonok, se barátok nem jártak. Anyagi helyzetük akkor már rendezett volt, másokhoz viszonyítva magas jövedelemmel rendelkeztek. (Korábbi jegyzeteimben szerepel, hogy 1957-ben Rudi több iskolai könyv illusztrálására kapott felkérést, és a rézkarcai is sikeresek voltak. Az otthoni bulizást talán a korábbi feljelentések miatt mellőzték. A lakást egy évvel később elcserélték egy másikra, de a volt szomszédok nem tudják, hová költöztek el, és egyelőre nekünk se áll rendelkezésre más jegyzet.

Szigorúan titkos

A Belügyminisztérium több szigorúan titkos aktát is tartott fenn Ruidiról. Az egyikben egy Fészek Klubbeli beszélgetésre hivatkozva Rudit is belemártják egy egyébként teljesen természetes kritikai megnyilvánulása miatti komplikációba. Rudi (egy magánbeszélgetésben) Nagy Lászlóra hivatkozva említi Juhász Ferenc egyik versét, ami miatt Nagy László állítólag aggódott, s ezért (a Ruiditól kihallgatott vagy belőle kiszedett információ miatt) Aczél György behívatta Juhász Ferencet. Micsoda irodalmi pletykák egy közismert író közvetítésével! És erre volt apparátus, pénz, paripa, fegyver, miközben az ország kevésbé ismert részei épp úgy néztek ki, olyan lepusztultan és elhanyagoltan, mint ahogyan Rudi rézkarcainak tanúsága alapján megismertük... Ismét a fiatalok kedvéért szükséges megemlíteni, hogy Aczél elvtárs mint a honi kulturális élet tótumfaktuma, azaz élet és halál ura, csak úgy berendelhetett egy híres költőt, hogy felelősségre vonja azért, amit mások róla beszélnek. Mintha a kipletykált vagy karaktergyilkosság áldozatául esett személyek tehetnének arról, mások miket koholnak ki róluk!... És ez a halaskofa-szint megengedett, sőt bevált gyakorlat volt a legmagasabb, azaz miniszteriális szinten is. A leghíresebbekel Aczél nem csinált semmit, csupán afféle hatalmi erőfitogtatás volt ez, de mélységesen jellemző arra az éretlen, pontosabban infantilis felfogásra, amivel a kommunisták a nekik hatalmilag alávetett közembereket és hírességeket egyaránt kezelni merészelték. S mi lett volna, ha Juhász Ferenc nem megy be, hogy meghallgassa Aczél dörgedelmeit? Úgy, ahogyan Juhász Gyula nem volt hajlandó odamenni Klebelsberg Kúnó akkori kultuszminiszterhez miután megverték és megalázták az akkori hatalom karhatalmistái. Klebelsberg tudott disztिंगválni, megértette Juhász Gyula sértettségét, és ezek után maga ment oda a költőhöz. De vajon Aczél elment volna-e bármelyik íróhoz, költőhöz, hogy megengesztelje, miután megsértette? Ugyan, kérem, ne tessék viccelődni!

Megtudhatjuk még ezekből az aktákból, hogy Rudi baráti köre 1969-ben a Rátkai Klubban találkozik, ami abban az időben, 1955-ös megnyitása óta a VI. kerületben, a Zsombolyai utcában működik és

színészklubként közismert. A 70-es években költözött át a Nagymező utcába, majd később a Városligeti fasorba. Nos, Rudi idejében még eredeti helyén és névadója, *Rátkai Márton* színművész szellemében működött. Ekkoriban jelentik Rudiról, hogy ide kötődik, barátai pedig *Szalma László*, a Pécsi Balett gazdasági igazgatója (ugye, jól sejtettem, hogy volt köze a Pécsi Baletthez?!) és *Ernyei Béla* színművész, akiket nem túl komoly embereként jellemez. Egy Petőfi-körös közismert személyről próbáltak náluk tudakozódni, aki nem mellesleg hivatalosan is beszerezett ügynök volt, de ők csak sztoriztak, és semmi komolyat nem tudhattak meg tőlük. Ezt mint negatívumot említeni... Rudinak akkorra már elég tapasztalata lehetett az ügynökökkel és feljelentgetőkkel kapcsolatosan. Mindhármukat „heccre éhes” embereként említi a feljelentő, ami olvasatomban annyit jelenthet, hogy kifigurázták azokat, akik be akartak épülni közējük. Magyarul brahiztak, mikor szimatoló ügynököt sejtettek valakiben, és nem ugrottak minden provokációra.

Rátkai Márton Klub, Budapest XI. kerület, Zsombolyai u. 6.

Az az akta, amelyben Rudi disszidálása szerepel, 1969-1973 között „volt nyitva”. Azon túl, hogy Rudi lelépését negatív színezetben állítja be a jelentő, aki egyik „kollégájával” találkozott az utcán, az alapján jelentett Rudiról, egyetlen új elemet találtam ebben, t.i. hogy Rudi két héttel távozása után és Olaszországba érkezésekor hazatelefonált Erzsinek, akkori feleségének: „Most már férjhez mehetsz”. Ez a kettőjük kapcsolatát árnyalja. Lehet, hogy mégse volt annyira ideális a házasságuk? Erre utaltak volna Rudi időnkénti szarkasztikus megjegyzései a házastársi hűséggel kapcsolatosan? Rudi elmondása szerint Erzs mindenesetre segítette őt, hogy horgászengedélyt kapjon Szeged környékén. Erzs szegedi volt. Az újabb férjhez menésére való utalás azt jelentené, hogy akkor már közelebbi ismeretségben lett volna második férjével (Gyulai Líviusz szerint Sas József, akkori győri színész volt Erzs második férje, akiről mindenki úgy vélte, hogy egyáltalán nem illik hozzá), s valóban voltak efféle terveik? Azt hiszem, hogy ez is csak a művészpletykák szintjén van, nekem nem túl sokat mond, de ha már ezt jelentették róluk, akkor feljegyzem, mint sok más adatmorzsát, amelyekből ez a könyv elkezdett összeállni. Ugyanezen „rendkívül fontos” akta jelentése (mószerezése?) azt állítja, hogy Rudi több százezer forintos adósságot hagyott maga után. Ez valahogy ellentétben áll azokkal a többszörösen fellelhető feljegyzésekkel, hogy rendkívül jól keresett. Az akta informátora, Rudi

kollégáira hivatkozva, nyughatatlan természetűnek írja le, aki „szerette a nem legális utakat a szakmai keresete érdekében használni”. *Ez lehet utalás a saját terjesztői körére, mely nélkül, állapíthatjuk meg, most nemigen volna mit kutatni az életművéből.* Mert Aczél elvtárs olyan alapos munkát végeztetett vele kapcsolatban, hogy először nem is lehetett találni semmiféle nyomot. Szinte mindent eltüntettek utána. Kezdve az akadémiai diplomájával és diplomamunkájával, folytatva az időközben megszűnt Képzőművészeti Alappal, majd a hajdan nagyrabecsült, sokszor kiállított munkáival végezve. Vidéki terjesztői hálózata révén több rézkarcot adott el, mint amit a KA engedélyezett neki, és ezek megúszták a megsemmisítésükre kiadott ukázt. Utóbb legtöbbször hol itt, hol ott hányódott a tulajdonosok, az eredeti vásárlók halála után, és már alaposan tönkretéve, de még helyreállítható állapotban várta a mostani „feltámadását”. Semmiféle elfogultság nem kell hozzá, hogy erős kritikával illessük ezt a despotikus felfogást. Az egy dolog, hogy Aczél György valamiért nem szerette Rudit (nézeteik nagyon nem egyeztek), de egy művészen mindig a művészi értékeket kell keresni, műveit pedig akkor is szükséges értékelni, ha alkotójuk más utakat jár politikai téren, mint az aktuális művészetpolitikáért felelős miniszter. Aczél épp ellenkezőleg, úgy eltüntette a művészeti élet kanonizált részéből Görög Rezsőt, hogy mindmáig alig akad ember, aki tudna róla megfelelő adatokkal szolgálni. Úgy külföldön, mint idehaza kvázi ismeretlenként említik, ha említik, pedig saját kora legtehetségesebbjei között volt, minden munkája magán viseli a rendkívül tehetség nyomait.

Ugyanez a fenti jelentés fél-legális kiállításoknak nevezi azokat az eseményeket, amelyeket Rudi magának szervezett, s azokon – saját ügynökökön keresztül – eladásait intézte. Nos, erről csak annyit mondhatunk, hogy a Glücksmannok is tudtak valamit. Még saját magukat menedzselni is. Ez valóban kivételes tehetség, amire a legtöbb művész egyszerűen képtelen. Az eddigiekben ez az akta említi először, hogy többször nősült, s hogy gyermektelen. Mintegy méltatlankodva írja azt is, hogy Rudi kaphatott volna útlevelet, „nem lett volna szükség erre a kockázatos vállalkozásra.” Ez inkább csak afféle utólagos fanyalgás, mert Rudi éppenséggel úgy tudta, hogy megint valami tyúkpert akarnak a nyakába akasztani, tehát mint perbefogottat, semmiképpen nem engedték volna külföldre utazni, még Jugoszláviába sem. Mivel a pribékek állandóan a nyomában voltak, egy külföldi utazás esetében nem lett volna könnyű, sőt inkább lehetetlen, lerázni őket vagy elaltatni a gyanakvásukat. Társasutazások résztvevőit személyesen maga az idegenvezető és a sofőr ellenőrizte, ezek mindig beépített ügynökök voltak. Ezt a megjegyzést inkább csak afféle sajnálkozásnak vehetjük, amiért Rudinak sikerült kicsúsznia a kádárista rendőrség kezei közül.

Mimi jegyzeteinek hamarosan a végére érek. Nem érdektelen, hogy a III/I-es ügyosztály nyomozott Rudi után, az akta pedig 1973-1977 között foglalkozott vele, szigorúan titkos minősítéssel. Tehát ezt is helyesen feltételeztem, mármint hogy olaszországi életében is nyomon követték, sőt még hosszasan is, mint feltételeztem. A Római Magyar Akadémia egyik munkatársát sejtetik informátorként az utalások, melyek ismét negatívumként utalnak Rudira, aki vendégül látta volt főiskolai évfolyamtársát, Végvári Tamást és feleségét, akik könyveket kaptak tőle, szóval hogy Rudi segített nekik megismerni az emigrációs irodalmat (tehát nem a Gácsi házaspár, aminek a gondolata korábban úgy megriasztott). Gondolom, ez afféle könyvcseré volt, mint amire engem is kért Rudi, és amiben a titkosszolgálat megakadályozott bennünket Rudi leveleinek folytonos eltüntetésével. Ez meg a kommunista rögeszmék kategóriájába tartozik: megakadályozni, hogy emberek ezen és azon az oldalon tudjanak egymásról, érintkezzenek egymással, akár levélben, akár telefonon, vagy személyesen. Kisember nagy félelmei. Csakis szellemi törpéktől telik ki ilyesmi. Végvári valóban az Akadémiára járt Rudival egyidőben, Olaszországban pedig 1972-ben volt kiállítása. Mindezekkel kapcsolatban felmerülnek a Petőfi Kör tagjai, akiknek egy része valódi ellenzéki volt, másokat meg

besúgónak építettek be közéjük, de ez már megint a földi Inferno egyik bugyra, amit jobb nem felbolygatni, mert túl sok szenny kavarodna fel, és nekünk épp ellenkezőleg, az a szándékunk, hogy minél több dolgot letisztázzunk és a megfelelő helyre kerítsünk. Rudi életművét első helyen.

A Petőfi Kör hangszórós kocsija a Bem téri tüntetésre menet, 1956

Zaklatott élet, annak minden mélypontjával és magaslati helyével. A túl erős megpróbáltatások gyakori elemei egy művészetnek (túl soknak!), és jó esetben nem roppantják össze az érzékeny lelkű embert, hanem egyre magasabbra törni készítetik. Adottságai révén ez kijár neki. Rudiból hol a harcias, kemény szülői elem tört felszínre, hol az érzékeny, intelligens, művészi, az anyai. Ez volt az a két pólus, amely folyamatos kisüléseivel dobálta hol egyik, hol másik irányba. Akár a hintán ülve, kisfiúként, vagy a kerítés innenső, szegény oldaláról megbámulva a szép, fehér ruhás úrilányokat. Ide is tartozott, de oda is szeretett volna eljutni. Az eredmény: a hányódásoktól soha megszabadulni nem tudás, és a különféle stílusokban megalkotott életmű, a mesteri technika, melyet olasz kritikusai értékeléseiből már megismertünk. S a kettő között? A tenger végtelen vize, annak titokzatos mélyeivel, élőlényei gazdag seregével, melyekre Rudi így vagy úgy rendszeresen lecsapott, szigonyos tengeri félistenként. Ez is ő volt, s valahol mindaz, amit kortársaiban reflexióként meghagyott. Az esztétikum minden nemével. Gunyorosan vagy fenségesen, magasztosan, s olykor kicsinyesen, amikor leállt huzakodni az őket piszkálókkal. S a felbolydított tengerhullámok még mindig nem nyugodtak le. Hogy is tennék? A teljes életmű még nem került a helyére.

Görög Rezső Szardínia szigetén, egy általa elejtett ricciolával (sárgafarkú fattyúmakréla)

Eger, 2017. augusztus 8.

Mimit próbálom értesíteni Fekete Géza „leletéről”, Rudi naplójáról, valamint az írásban tett haladásomról, de nem érem el. Valahová elutazhatott. A vonalas száma nem felel, és a mobilja is ki van kapcsolva. Talán külföldön van. Későbbre halasztjuk a dolgot. Időközben az ősszel megjelenő verseskötetem formai alakításával foglalkozom, ezt beszélem meg, azaz levelezem le a számítógépes kollégával. Meglepetésre előkerül az egyik szekrény mélyéről első verseskötetem nyomdai anyaga is, amit már elveszettnek hittem, így ezt is be tudják szkennelni a Könyvtár digitális anyagába. Most ehhez kapok segítséget, azaz égi sugallatot, hol keressem, hogyan intézzem. Gézát is keresni fogom újból, hogy mégis inkább nekem küldje el a Rudi naplóját, ha Mimi most nem ér rá.

Jarrow viszont most hallgat. Nem tudom, mennyi időre tud maradni, ha érkezik a jövő héten. Gondolom, nem annyira a helyi programok érdeklik, mint azok az információk, amiket Rudiról tőlem megtudhat. Megint örömmel konstatalom, hogy a kis hagyatéki anyag, amiből Pálfy Miklós segítségével elindultam, immáron nemcsak hogy könyvvé duzzadt, nemzetközi érdeklődésre is számít: Los Angelesből Szentpétervárig. És ki ne felejtjük Itáliát, ahol mintegy negyven évi anyaga lappang és rejtőzik valahol galériásoknál meg műgyűjtőknél! A Miklóstól kapott nyolcdossziét és Rudi plakettjét, Mimi és Géza kedves közös ajándékát mindig kéznél tartom. Egyébként se feledkeznék meg a dolgomról, de ez a látvány folyamatos munkára sarkall. Mintha versenyt futnék az idővel, nincs halogatni való időm. S ha már így van, hátszelet kapok hozzá. Olyan ez, mint amikor a tengeren a delfinek társaságára vágyakoztam, s aztán hirtelen felbukkantak valahonnan a semmiből, jobban mondván a nyílt tengerről beúszva egészen partközébe.

Jelenleg nincsen újabb hirdetés Rudi műveiből. Vannak azok, amiket úgymond talonban tartok, mint beszerzendőket, de még várnom kell vele, az újabb lehetőségek meg majdcsak feltűnnek hirtelen, amikor nem is számítok rá. Az íróasztalomon álló delfines naptár is erre emlékeztet. A kecses ugrások, vidám hancúrozások, a tavaszi tenger hideg vize, mégis erős vonzása, kellemes, sós illata. Kevés kedvesebb állat van, mint a delfinek, talán nincs is. Az ember iránti szimpátiájukra senki nem talált magyarázatot eddig. Talán nem is kell, érzük be azzal, hogy szeretnek bennünket, mi pedig boldogan viszonzzuk ezt az érzést.

Eheti feladatom, hogy pénteken elhozzuk a felújított képeket a keretezőtől. Ezt mindig izgatottan várom, hogyan sikerül. Eddig még mindig jól, bár most egy kicsit aggódom a múltkori sérülés miatt, amit a gondatlan futár okozott a *Május* c. képen. Ennek színvilága hasonló, mint a *Kisdunáé*. Mindkettő 1957-es alkotás. Hogy honnan tudom? A *Kisdunára* ráírta Rudi, a *Május* pedig ugyanaz a technika és színezés. A *Hazafelé* lesz a másik. Ez jobb állapotban volt eredetileg is, de akkor is nagy várakozással vagyok, mielőtt visszakapom őket. Akkor is, ha már nem tart soká, és holnapután találkozom a művészi hajlamú képkeretezőkkel, akiket nagyra becsülök munkájukért.

Eger, 2017. augusztus 9.

Görög Rezső: Május

Az első feleség

Ma utánanézttem Hajdú Katalin adatainak. 1932-es születésű, ez stimmel. Szolnoki, ez is. Hincz Gyula tanítványa volt a főiskolán, erről nem hallottam. 1958-tól voltak kiállításai, 1963-ban Olaszországban és Franciaországban járt tanulmányúton. Ez már a válásuk után lehetett. Kubista stílusban festett elsősorban. Ezek szerint ő a szocreál helyett az absztraktot választotta. Kicsit eltévelyedtem keresgélés közben, mert Szász Endre ötödik felesége is azonos nevű, de ő hajdúszoboszlói és jóval fiatalabb. 36 évvel volt fiatalabb Szász Endrénél, aki 1928-as, vagyis Katalin asszony 1964-es születésű lehet. Hajdú Katalin, Rudi felesége a leírások szerint híres festővé lett. Megnéztem pár csendéletét és napraforgós képét, de aztán feladtam, mert az Internet mindent ömlesztve ad, több időt venne igénybe, hogy szétválogassam, melyik kié. Lényeg, hogy Rudi-val nagyon nem jöttek ki, és a festészetben, grafikában is külön utakon jártak. A feljelentésekben a házasságkötésük évszámát „elfranciázhatták”: nem 1945, hanem 1954. Az az év, amikor Katalin a főiskolát elvégezte, tehát akkor lehetett szüksége egy bejelentett pesti lakcímre, amihez Rudi juttatta hozzá. Ezek szerint ő az első feleség. Most már csak azt kellene kideríteni, ki volt a második, akit Rudi csak „falu szépe” megnevezéssel illetett, azal megfogva, hogy az illetet soha nem szabad elvenni.

Hajdú Katalin: Csendélet

Éjszaka írtam egy újabb levelet Fekete Gézának, amiben arra kértem, hogy mégis inkább adja fel Rudi naplójának másolatát, mert Mimi feltehetőleg elutazott valahová, napok óta nem található. Megelőzött, ahogy egy igazi jóbarát, kitalálva a gondolatomat. Mire kinyitotta a leveletemet, már fel is adta nekem az újabb feldolgoznivalót. Most, a holnap átveendő képek mellett újabb meglepetések várnak. Együttal előre dolgoztam egy váratlan sugallat segítségével, a saját anyagaim egyikén. Hirtelen beugrott, hol találok a Megtalált válaszok nyomdai változatának anyagát. Ez alapján már be lehet szkennelni az illusztrációkat. Korábban kérte tőlem a könyvtár, de sehogy nem sikerült a nyomára bukkannom, és most megvan. Közben ugyan szünetel a könyvtár, szabadságos időszak, de sebaj, a folytatás már nem az én feladatom lesz, hanem azoké, akik digitalizálják. A La voragine c. versemben írok hasonló életérzésről: mint az örvény, úgy kapja el az embert a sors, és pörgeti, forgatja, szinte akarata ellenére, a dolgai mégis a kellő irány felé haladnak.

Eger, 2017. augusztus 10.

A képek nem készültek el péntekre, így azokat nem hozhattuk még el. Jövő csütörtök a következő időpont, amikorra ígérték. Szabadságos időszak van, a fiatalember most éppen nyaral, aki készíteni fogja. Nem baj, nem olyan sürgős, úgymint csak gond a tárolás, amivel ki kell húzni decemberig. S talán aztán is. Már az egész lakásunk egy képraktár.

Géza küldeménye egyelőre nem érkezett meg, a hétfégi nagytakarítás közben viszont találtam pár újabb dolgot, a Mimi által korábban küldötték között, amiknek a feldolgozása csak részleges volt, ezért újból átnézem a régebbi jegyzeteimet és kiegészítem. Most nem tudtam haladni az írással, mert rendet kellett rakni szétzilált dolgaink között, és a lakás se maradhatott már ilyen állapotban. Már elég régóta csak írok, emiatt házi dolgaimat csak hanyagoltam, és ez nem volt tovább vihető.

Pénteken a saját könyveim digitalizálását is intézni kellett, de az is rendben van. Ha módomban van magamnak megszervezni a dolgaimat és nem kell túlságosan függeni másoktól, akkor simán és gördülékenyen megy minden. Csak ha túl sok a „szervező” és sokféle az akarat, akkor fordul elő, hogy többféle irányba akarják eltéríteni az embert eredeti céljától. A hétfégén volt egy kis kozmikus felfordulás is, országszerte pusztító viharokkal. Bennünket ez elkerült, csak csendes, sűrű eső kíséretében múlt el a már-már elviselhetetlennek tűnő kánikula. Most kellemes nyári idő van, úgy tűnik, minden a helyén.

Továbbra sincsenek újabb hirdetések, de jobb is, mert nem kell sajnálnom, hogy lekéshetek valamiről. Ez a hét majd a találkozások hete lesz. Jarrow érkezik csütörtökön, vele konzultálok a Rudi feltalált képeiről, valamint az életrajzáról, ami talán érdekes lehet a műgyűjtő rajongó számára, a továbbiakban pedig Rudi részletesebb és kiterjedtebb külföldi megismertetéséhez.

A mai postával mégis megérkezett a Géza küldeménye, Rudi naplórészlete. Annyira izgalmas volt elolvasni, bár mindig tudtam, hogy remek stílusban írt, hiszen leveleztünk. Ez egy gépelt példány, aminek eredetije valahol meglehet. De így is nagyszerű, hogy előkerült. Egyelőre le is zárom a saját jegyzetek készítését, és átadom a szót a legilletékesebbnek.

Eger, 2017. augusztus 14.

„Görög Rezső: A szökés

Aczél György

Másfél óráig várakoztatott. Remegett a gyomrom az ingerültségtől. Aczél elvtárs szándékosan várakoztat. Azután mégis csak kinyílt az ajtó, és még fogva a kilincset, odaszólt hozzám: »Azt pedig tudnod kell, aki vét ellenünk, azt megbüntetjük.« Becsukta az ajtót belülről.

Ezért hívat? Hát akkor ez fenyegetés!

Megbüntetnek? Mire? Börtönre? Halálra? Mást sem csinálnak hosszú évek óta. Megnyert díjaim eltűntek, kiállítási plakátom ok nélkül betiltva, lezsúrizett munkáim sohasem kifizetve, nagyméretű munkáim elgáncsolva, rézkarcgépem elrekvirálva, rólam írt kritikák mind betiltva, elcserélt lakásomból erőszakkal kidobva (kellett egy tehetséges művésznak), rézlemezeim megsemmisítve. Most pedig meg leszek büntetve?

Közben megsemmisítették a rézkarcaim lemezeit és emiatt tettem feljelentést, amiről le akartak a rendőrségen beszélni. Mondtam nekik, hogy a feljelentést nem megtárgyalni akarom, hanem megtenni. Meg is tettem. Utána pár nappal felhívtak a rendőrségtől, hogy be tudnék-e fáradni az ügyben. Bementem. Leültettek, mindjárt jön az elvtárs.

Jött Két rendőrrel. Kétszer felém bökött az ujjával. A nadrágszíját vegye le és tegye ide. A cipőfűzőjét fűzze ki és tegye az asztalra. Mindent rakjon ki a zsebéből. Intett a két rendőrnek, hogy vigyenek le.

(Ismerem már ezt a felvonást. 1950-ben elítéltek három évre izgatásért.) Kértem, hogy telefonálhassak a feleségemnek. Nem engedték. Nem volt nálam semmi, abban a ruhában, utcai ruhában aludtam, amiben bementem, fogkefém sem volt. Tíz napig hozzám sem szólt senki. Nem volt semmiféle ágy sem, ágynemű sem volt. Deszkák. Deszkapriccs. Utána beszélhettem a feleségemmel 3 percig. Kértem, szerezzen ügyvédet, és bármennyibe kerül, próbáljon – akár csak ideiglenesen – innen kiszabadítani. A zárkában egy cigány is volt, aztán mások is. Megvártam, amíg ők esznek. Félttem, hogy megmérgeznek.

Fogalmam se volt, mivel vádolnak. Ez hát az utolsó állomás? Sohasem félttem a haláltól, de ne a börtönben! Van valami konkrét vád, vagy vár rám a mérgezett feketekávé?

A feleségem és az ügyvéd (horribilis összegért) kiszabadítottak, ideiglenesen, az ítéletig.

Csalással vádoltak, a felvett kölcsönök miatt. A tárgyaláson, az elsőt, a följelentésem ügye szóba se került! A bírónak megmondtam, hogy amikor letartóztattak, a följelentésem ügyében hívtak be! Rendre intettek. Ne beszéljek másról, a följelentésemről nem is tudnak. Az akkori Képzőművészeti Alap igazgatója és a jogügyi osztály vezetője – nagyon bátran – mellettem vallottak, hogy ki tudom fizetni az adósságaimat. Tévedtek. Akkor már nem tudtam, hiszen az összes munkámat megsemmisítették! A kör bezárult körülöttem, a kenyérkeresetem is megszűnt teljesen. Menekülnöm kell hát, el kell hagynom az országot, de hogyan? Útlevelet sohase kaptam. Szökni pedig akkor, 1970-ben lehetetlen volt. Mégis, nincsen semmi más, csak a szökés. Szökni, de hogyan?

A barátaimmal is megtárgyaltam mindent. Kondor Béla ajánlotta, hogy beszéljek Erdélyi Károllyal. Akkor Erdélyi valami külügyminiszter-helyettesféle volt, de jóban volt Kádárral. (Kondor Bélát én mutattam be egyszer Erdélyinek). Erdélyi Károly nem volt található.

Kondor Béla

Menekülni, szökni kell, de hogyan? A lehetőségek és próbálkozások szűrőjén már minden átesett, azután maradt a víz. Az úszás, a folyók, a Tisza. Az utolsó és egyetlen valószínűség. Véglegesedett bennem az elhatározás, de feltétlen kellett – legalább egyszer – valami próba. Mennyit bír a gumiruha a hideg vízben? A próba szerint beöltözök a gumiruhába, és a Római parttól leúszok a Margit-hídig. Éjszaka. Ha meglátnak, „tudományos” kísérletet hajtunk végre. Akkor még nem tudtam, hogy azokat a gumiruhákat (olasz gyártmány volt) a Mediterrán-tengerre gyártották, és nem a jeges Dunára! Fölmentünk kocsival a Római parthoz. Este 9 óra lehetett. Beöltöztem a gumiruhába, a barátaim elmentek a ruháimmal együtt. A Margit-híd alatt várnak.

Őrületség volt az egész, rémesen veszélyes, ha rajtakapnak. Mindenképpen kellett egy próba. Sötét, felhőterhes éjszaka volt, deres köd ült a folyón. Szóval a Margit-híd alatt várnak. Ültem egy deszkarakáson és néztem a sötét vizet. Féltem. Hoztam magammal egy vízhatlan zseblámpát, nem is tudom, minek? Fölkattintottam.

Lomhán imbolygó jégtáblák csillogtak a halvány fénysugárban. Eloltottam a lámpát, és behajítottam a vízbe. Sűrű csend vett körül és néma sötét. Indulnom kellett. Belegázoltam a vízbe. A jég hideg víztől szinte megbénultam! Ezt egyetlen percig se lehet kibírni! Mégis, menni kell, úszni kell. Eszeveszetten kezdtem fázni már az első pillanatban, de úszni kezdtem. Neki-nekiütődtem a jégtábláknak, kezem és lábam, már az első percekben érzéketlenné vált, de vitt mégis a víz. A jeges víz. Már az első száz méternél bizonyos voltam benne, hogy nem bírom sokáig, ki kell mennem a vízből. És a barátaim, akik várnak a híd alatt? A lakásom kulcsa náluk van! Na meg én, a város közepén, gumiruhában, hogyan jutok haza? Vitt a víz, mégis haladtam, szinte teljesen átfagyva, elgémberedtem. Fogalmam sincs, miért nem veszttem a folyóba. Elértem a Margit-híd alá, ahol vártak. Már alig tudtam mozogni. Két-három nap telhetett csak el, amikor lecsapott a villám, és elsöpört minden próbálkozást. Bedobott hozzám valaki egy cédulát, nyomtatott betűkkel, ez volt rajta: „MÁJUS 11-ÉN REGGEL ELVISZNEK”. Mennyi jó ember él körülöttünk! Eszeveszett sebességgel kellett cselekednem, tervezgetésre, pontosságra, alaposra nem maradt már semmi idő.

Kiírtam az ajtómról: „Kálmán, elmentem horgászni, 12-én visszajövök.” Talán segít. Talán addig nem keresnek. Három óra múltán már Kecskeméten voltam, ott volt a feleségem színésznő. A falnak támaszkodva állt, mozdulatlanul, velem szemben. Nem öleltük meg egymást. Nem sírt, a száját összeszorítva nézett, nézett engem, a szemét le nem vette az arcomról. Várt már ilyesmire. Egyetlen szót sem szólt. Láttam rajta, tudja, halálos biztonsággal: most lát utoljára.

Szegeden a híd melletti hotelben szálltam meg. Súlyos hiba volt, de nem volt más lehetőség az alvásra. Reméltem csupán, hogy még nem keresnek. Az egész szökés az elejétől a végéig tele volt hibákkal, mint minden szökés. Egy olyan diktatúrában, ahol mindenről tudnak, nem lehet manőverezni. Ha mégis sikerül kicsúsznom a kezükből, az ő hibáiknak lesz köszönhető. A szegedi Tisza-híd 1970-ben afféle utolsó, megerősített határállomásnak számított. A jugoszláv határ ugyan messze volt még a hídtól, de senki sem tudta, milyen messze. Jugoszlávia 1970-ben veszélyes ellenségnek számított. A hídról lelépni, már nem volt tanácsos, 1-2 percen belül megjelent a határőr civilben vagy katonaruhában: hová-hová?

Szokatlan méretű árvíz volt a Tiszán 1970-ben, állandó, magasfokú riadókészültség, vízügyi szakemberek nyüzsögtek a híd körül, teherautók, dömperek döcögtek az utakon, homokzsákokkal megrakodva. A Tisza elöntötte a partmenti erdősávot, és egy-két mélyen fekvő szakaszon már

kiöntött a szántóföldekre. A töltés gödreiben víztócsák csillogtak. A környék félelemben élt, hogy a folyó elönti a közeli falvakat, és beömlik a városba.

Egy nagy sporttáskában volt minden holmim a szökéshez, a gumiruhával együtt. A szállodába bevinni nem lehetett, azonnal jelentették volna a határőrségnek a furcsa holmit. Minden furcsát és szokatlant jelentettek rögtön. Kötelesek voltak. Rejtekhelyet kellett keresnem. A hídtól fölfelé, a parti sűrűben találtam egy nádas, bozótos helyet, oda rejtettem a táskát. Ennek az elrejtésnek azonban volt egy veszélyes hátránya, éppen az, hogy a koromsötétben való átöltözést a gumiruhába egyszer se tudtam elpróbálni. Egyetlen próbám maradt csupán, de már maga a szökés. Ha tévedni fogok valamiben, ráfizetek. Hogyan jutok túl a hídon? Miféle ürüggyel? Túl kell jutnom a hídon! A legcsodásabb lenne egy speciális engedély, a hídon túli horgászásra! Ilyen engedélyt kizárólag a határőrparancsnok adhatott, a környék igazi ura. Meg kell szereznem az engedélyt! Életveszélyes játékba fogtam, egy milliméterre a lebukástól. Tudtam a rangját is. Alezredes. Így is mennek nyugdíjba. Alezredesként. Innen már borzasztó nehéz átlépni az ezredesek csoportjába, tudniillik, aki – irtó ritkán – átlép, az már tábornok is lehet. Erre építettem. Végülis az egész szökés, végig nem volt más, mint életveszély. Egy kénytelen út, nem voltak lehetőségek a választásra, az egyik perc hozta a másikat. Egy levélkés üzenetet hagytam az alezredesnek, hogy hívjon föl a szállodában, amikor visszajön. A levélben bizalmas hangot ütöttem meg, remélve, hogy fölkelte az érdeklődését, mivel mindenki félt tőle. Jól számítottam, fölhívott és találkoztunk az eszpresszóban. El kellett játszanom az elkényeztetett művészt, a kormányon levők jó barátját, aki az összes vonatkozásában magasabban van, mint egy alezredes, de természetesen igazi, jó cimbor! Állandó többes számot használtam, és a föntlévők stílusát. A mi népünk, a mi elvtársaink, a mi érdekeink, a mi művészetünk, mit írt „rólunk” az angol újság; kuncogva meséltem neki anekdotákat a Garamvölgyiről, Kádárról és tábornokokról, akik „nálam” is szoktak összejönni. Megígértem neki, hogy feltétlen meghívom, amikor majd az altábornagy ott lesz nálam. Kuncogva bevallottam neki, hogy őszintén szólva, az altábornagy nem az én művészetem miatt jön, hanem a lányok miatt. Ezen aztán együtt is jót kuncogtunk. Tökéletesen sikerült minden! Az alezredes már látta előre a zubbonyán a csillogó ezredesi váll-lapokat! Nagyon megviselt a találka, túl messzire mentem, utána órákig reszkettem a szállodában. Ezekben az órákban nem volt bennem sok remény, egyáltalán nem bíztam a sikerben, fölöltözve aludtam, tizenöt perceket, a zsebemben állandóan csőre töltött pisztoly volt. Egy bokszolótól vettem.

Az egyetlen fia gondolatom, már régóta, hogy lelövök legalább négy-öt belügyest, és az utolsó golyót magamnak hagyom. Az égvilágon semmi hősiesség nem volt bennem, távol állt tőlem minden hasonló. Csupán csak a belátható területen nem kínálkozott semmi más. Maga a szökés „intéződött”, ahogyan tudott, egyik óráról a másikra, de emlékszem, ezt nem fűtötte a sikernek reménye sem. Elfoglaltak a tennivalók, azt tettem, amit kellett tenni.

Megkaptam az engedélyt. A hídon túlra! Két napom volt még a letartóztatásig. Úgy terveztem, hogy az első napon a „cucc” nélkül, valóban leeevezek a szivattyútelepig, szétnézni, mit lehet megtudni, kémlelődni. Mik, kik várnak rám, hol a határ?

A szegedi Tisza-híd

Megegyeztem egy halással, kibéreltem tőle pár napra egy ladikot. Korán reggel odamentem a horgászuccokkal, bepakoltam a csónakba, betettem az evezőket a villába, amikor éles bögéssel egy kék-fehér rendőrségi motorcsónak csúszott ki a fövényre. Két vízirendőr szállt ki belőle. A halász persze már mindent jelentett. Számítottam a rendőrökre. A rendőrök társalogtak és engem is bevettek a tereferébe. Tréfálgoztunk, de kezdtem azért itt-ott megemlíteni az alezredes barátomat. Azután magamtól az engedélyt is megmutattam. A rendőrök nem győztek szabadkozni, nekik eszük ágában sem volt... stb. Fölbontottam két üveg szamorodnit is, megünnepelni az új barátságot. Csillogtak a boldogságtól. A mi hazánkban mindig jó fölbontani egy jó üveg bort.

Leeveztem, estefelé visszaeveztem, nem tudtam meg az égvilágon semmit. Nem láttam semmit, a határ délebbre húzódhatott. Utolsó éjszaka. Feküdtem az ágyban ruhástól, gondolataim fürkészve kutatták a határ homályában a semmit. 1970. május 10. Az utolsó nap Magyarországon, és talán életemnek is az utolsó napja. Képtelen voltam enni, hányingerem volt a félelemtől, minden kis zajra az ajtóhoz ugrottam és megmarkoltam a pisztolyt.

Mindenképp ennem kell! Nem tudtam lenyelni egyetlen falatot sem. Május 10. Holnap két civilruhás belügyes megáll majd a Lenin körút 32. szám előtt, fölmennek a liften a negyedik emeletre, és becsengetnek a hatos számú ajtón. Hosszan és határozottan. Ellenállástól nem kell tartani.

Reggel vettem sajtot, téliszalámit és fél liter tejet. Visszamentem a szállodába és apró falatonként, szuperálva magam, szüneteket tartva, megettem tíz deka téliszalámit, valamennyi sajtot és megittam egy egész bögre tejet.

Most csöngetnek. Budapesten, a hatos ajtón. Két civilruhás úr. Az ajtón belül még ott van minden, amit egy negyven éves művész életében összehordott oda, amit otthonának tekintett, s a csöngetéstől fölrebben a nyitott ablak párkányán az idomított csókám.

Indulnom kellett. A hazámban eltöltött életem utolsó napjának a repeszdarabjai a szállodában maradtak. Az izgalomtól nehezen kaptam levegőt; szökésben tehát! Most kezdődik az igazi szökés. A halásznál megálltam pár szóra, megyek még egy félóra kérészt szedni, csaléteknek.

Magyarázatul az engedélyre, kellett hozzá valami indok, miért pont ott akarok horgászni, miért nem máshol, akárhol a Tiszán? Szerencsére volt hihető ok. A hídon túlra senki sem kapott volna engedélyt, sokkal nagyobb volt a valószínűség a halfogásra.

Kerestem a sporttáskám rejtekhelyét, és nem találtam!

Ahová én rejtettem, a hely a víz felől nem volt fölismerhető. Kénytelen voltam megkeresni a part felől. Nagy munka várt rám: a ladik alá kellett rejteni a nagy sporttáskát, megállíthatnak útközben, ellenőrizhetik a holmimat. A ladikot félig kihúztam az iszapos partra, de tévedtem, visszatoltam a vízbe, hogy alá tudjak majd bújni. Először szorosan bekötöttem a sporttáskát egy gumilepedőbe, majd becsavartam egy erős csavart a csónak oldaldeszájába, a merülési szint alatt, és egy ugyanolyat a ladik másik oldalán. A táskát három szoros kötéssel átkötöttem. A legkellemetlenebb feladat következett, a csónak alá kellett erősíteni a szorítókötésekkel, a két csavarhoz úgy, hogy pontosan a csónak közepe alatt legyen. Ehhez le kellett vetköznöm meztelenre, és a víz alá bújnom, ami elég kínzó manőver volt. A Tisza május 11-én még nem túl meleg. Sikerült jól, ledörzsöltem magam és felöltöztem. Fölhúztam a gumicsizmákat, a horgászbotokat jól láthatóan elhelyeztem, és beugrottam a ladikba, Sokáig tartott a munka, már fél tizenegy is elmúlt.

Elindultam hát utolsó utamra, abban az országban, ahol születtem, az egyetlen hely a világon, ahol mindenki megért, ha kérek egy pohár vizet. Merítettem az evezőket, lassan-lassan elmaradoztak a halász agyagos talajba szúrt, szürke vaskarói is a távolban. Sodródtam a híd felé. A csónak a híd sötétkék árnyékába merült, és a tulsó oldalon kiértem a napfényre, végleg, a híd tulsó oldalán. Nem

volt bennem sem félelem, sem megformázott gondolat, merítettem az evezőket, csúszott a csónak a zavaros vízben, néztem a semmit. A jelen nem létezett a számomra már régen. Csak valami homályos „majd” valahol, valahogyan, talán.

Aludtam, ébren. Talán a szervezetem önkéntelenül tartogatja az energiáimat, sokkal fontosabb órákra. Már nem nagyon hittem semmit, csinálom, ameddig tudom. Itt a folyón nem nehéz meghalni, a börtönben gyalázatos a halál. Beemeltem az evezőket, leültem a fenékre és a hátam nekítámasztottam a dekkelésnek. Lomhán sodorta az ár a ladikot. Ennyi volt hát eddig. Éltem 40 évet. Életem összes eredménye itt van, a halászladik alatt, egy gumilepedőbe kötözve. Nem sok. Szüleim, feleségem, barátaim, művészeti ambícióim, reményeim, mind ott maradtak a Tisza-híd túlsó oldalán.

Az életem még megvan. Egy pár óra élet is nagyon sokat ér. Kerestem egy rejtekhelyet, ahol majd a sötét beálltával át fogok öltözni – ha sikerül – a gumiruhába. Ahová hátulról, a töltésről nem látnak be a határőrök, ahová a ladik befér, és ahol a reflektorok sem fedezhetnek föl.

Minden manőver, ez is veszélyt jelentett, sohasem tudtam, meglátnak-e valahonnan a túlsó partról, szemből, hogy miben mesterkedek? Nem lehetett a veszélyt kivédeni, minden szökés ilyen. Állandóan az órát néztem, életem leghosszabb napja nem akart véget érni.

Végül mégis csak besötétedett, és pár perces manőverrel sikerült beállítanom a ladikot a sűrűbe. Az orránál és a faránál is kikötöttem, nehogy a lassú áramlás kitolja a csónakot a nyílt vízre. A tenyeremet próbaként az arcom elé tartottam. Nem láttam semmit, koromsötét volt, mint a tintásüvegben. Először a pisztolyt a vízbe eresztettem, nem volt már többé szükség rá. Lenyúltam és a csavar alatt elvágtam a kötelet. Utána a másik oldalon először a csuklómra csavartam, majd a csuklóm alatta, levágva a csavarról, a sporttáskát beemeltem a ladikba. Kitapogattam a táskának kijelölt helyet, elhelyeztem, a szájával a csónak orra felé állítva. Át kellett öltöznöm a gumiruhába, egy testhez feszülő, szoros gumiruhába, egy billegő halászladikban. A hátam mögött, 15 méterre a töltésen határőrök sétáltak. Egy csobbanás, egy koppanás, egy loccsanás, és az agyonfélemlített határőrök szitává lövik a helyet! Nem lehetett tévedni. Koromsötétben mindent levetni, külön gumilepedőbe bekötni és a táskában elhelyezni. Semmit sem erőltetni, a téves mozdulatokat

abbahagyni és újratekenni. A legnagyobb figyelmet a gumiruha zubbonya igényli, ez a testhezálló, öt milliméter vastag gumizubbony nem rendelkezik sem gombokkal, sem kinyitható cipzárral. Teljesen zárt, csak alulról lehet belebújni egy ismert technika szerint. Aki nem ismeri, még nappal sem tud belebújni. Úgy gondolom, eltarthatott talán három óra hosszát, mire elkészültem. A kezemmel araszolva a kötél, a ladikot közel húztam a fatörzshöz. Föltérdeltem, a fatörzset erősen fogva fölegyenesedtem teljesen, és fölléptem a dekkelés tetejére. Most már a fatörzset erősen átölelve a teljes testsúlyomat áthelyeztem a fatörzshöz, ott függtem, átölelve a fát. A csónak, miután elvesztette a súlyomat, a hátsó kötél húzásától visszaállt a helyére, tehát nem volt már alattam ladik.

Csigalassúsággal beleereszkedtem a vízbe. Kiemeltem a sporttáskát és kievickéltem a sűrűből a nyílt víz felé, a sodrásba, ahol haladhatok. Nem tudtam, mi vár rám, már eléggé el voltam fásulva. Nem ismertem a rám váró veszélyeket sem, védekezési terveim sem voltak, fegyverem sem, csak egy késem. Attól tartottam, hogy a határnál talán kivágják a fákat, hogy jobban lássák a folyó víztükrét és jobban ellenőrizhessék, ha valaki el akar bújni. Ezt azután ellenőrizni sem tudtam, fogalmam se volt úszás közben, hol vagyok, azt sem tudtam soha, még utolsó pillanatban, kivilágosodás után sem, hogy az országban vagyok-e még, vagy már Jugoszláviában. Koromsötét volt, a partból sem láttam semmit. Nem tudtam, milyen messze van a határ, azt sem, én milyen gyorsan haladok.

Nagyon lassan haladtam, oka, hogy nem tudtam a folyó legelőnyösebb részein maradni. A Tisza állandóan kanyarog, a kanyar külső oldalán erős a sodrás, a belső oldalán alig halad a víz. A sötétben, az ár folyton kisodródott és kisodort engem is, egészen ki, hogy néha a térdem leért az iszapba. Onnan kellett tapogatózva a gallyak és a fatörzsek között, az ösztöneimben bízva, visszakeveredni a folyó közepe felé, hogy kis idő múlva megint a fatörzseknek ütődjek. Szörnyűséges volt ez a vergődés! Úsztam.

Úsztam egyre, az orrom, a szám megtelt a lúgos víz iszapos ízével, úszás közben a víz, a jéghideg víz, behatolt a gumiruha résein. Nagyon hideg volt, de már sokkal melegebb a jégtáblás Dunánál. Úsztam egyre, szerencse, gondoltam, hogy a mi édesvizeinkben nincsenek cápák! Máshol bizony vannak, az édesvizekben is.

Mennyi ideje úszok? Egy órája, hat órája? Nem tudtam mérni semmit, semmihez. Az országban vagyok-e még?

Úsztam érzéketlenül, üres fejjel, ütemesen imbolyogva az uszonyaim ütemére, néha eszembe ötlött, nem lenne jó, ha még az országban rám világosodna a hajnal.

Néha láttam messziről szűrődő, apró fényeket, talán a határőrök lámpáit, talán valami szivattyútelep fényeit vagy parasztházak ablakait a parton. Kiemeltem az arcom a vízből, a túlsó oldalon, messze, már másodszor láttam két, közeli fénypontot, mintha a boltok vagy fák tetején lévő lámpák lennének, nem hozzám, egymáshoz voltak közel. Eltűntek, majd megint előbukkantak a vibráló lombtakaró alól, a hajladozó gallyak között. A nyílt vízen is néha nekiütődött a kezem valaminek, kisebb-nagyobb tárgyakkal. Az árvíz elsodor mindenféle hordalékot, állatok, disznók, tehének hulláit is néha. Sohase tudtam, minek ütközöm. Akaratlanul is ittam már egy-egy kortyot a piszkos vízből, ez különösképpen az ütközések alkalmából történt, amikor váratlanul ért a dolog, és kibillentett a ritmusomból.

Már nem kínozott a hideg, egyfajta gémberedett állapotban úsztam, halk csobogással, egyre csak előre, ahová visz a víz. Semmire sem gondoltam, nem is volt mire. Hiszen, ha kihaladok az országból, némi szerencsével, talán majd reggelre, már jugoszláv vizeken haladhatok, de az se fog megoldani semmit. Nekem Jugoszlávia ugyanolyan ellenséges, mint a magyar határőrök. Ha elfognak, ha kiszednek a vízből, azonnal visszaadnak a magyaroknak. Egyetlen szót sem beszélek a nyelvükön. Jugoszlávia sem menekülés! Mindegy, úszni, csak úszni, ez van és semmi más. Úszni, az még az élet, az élet sokat ér. Később, alighanem egy erős kanyar takarhatta el előlem, vagy valami mellettem haladó nagyobb hordalék, szóval később aztán egyszerre csak a szemembe vágott a fény, az a két lámpa, valahol villanykaró tetején. De már túlságosan közel! Későn láttam meg a lámpásokat, az erős sodrás nyílegyenesen nekivágott valami stégfélének, ahol csónakok formáit is kivettem már a páras fényszórásban. Jól választották ki a helyet, a víz erősen folyt, vitt neki a csónakoknak, egyenesen a katonák kezébe. Elkéstem. Ha erősen kezdek úszni, észreveszik azonnal, de már akkor se tudnék menekülni, az erdő még jóval arrébb, a lámpáknál kezdődik. Kivettem a légzőpipát a számból, az ólomövembe dugtam, hogy ne látsszon. Megpróbáltam az uszonyaimmal úgy kormányozni, hogy lehetőleg minél nagyobb távolságban haladhassak el a stég előtt, mozdulatlanul, mint valami uszadékfa. A gumiruha fekete, nem jól látható a víz fenekén úszó hordalék között.

Amikor a stéghöz értem, már nem lehettem messzebb 10-15 méternél tőlük, már láttam a katonákat is. Mozdulatlanul haladtam, vitt a víz! Sajnos, az lett a baj, a mozdulatlanságtól elvesztettem az egyensúlyomat, oldalt billentem és az arcom a víz alá került. Nem kaptam levegőt. Vissza akartam szerezni az egyensúlyomat, de a manővertől az egyik uszonyom kicsapott a vízből! Alig valamivel utána, éles sípszót hallottam, többször egymás után. Észrevettek! Megláttak! És elkéstek! Ők is elkéstek! A fák már csak 20-25 méterre voltak tőlem. Immár semmivel sem törődve, teljes erővel, vadul csapkodva kezdtem kallózni a fák felé, a megmentő sűrű felé. Már majdnem elértem az első fákat, amikor meghallottam, hogy fölbőg egy csónakmotor. Be a fák közé! Haladtam már be, a gallyak

között, a bűntárs két lámpa mutatta az utat. Egyre gyorsabban, minél kevesebb zajt ütve, messzebbre, minél messzebbre a fénytől, a stégtől. Egyre nyertem a mentő métereket, egyre távolodtam, ha nagyon lassan is, a fák között. Hátrapillantottam. A motorcsónak kifutott a nyílt vízre, azután nekifutott annak a partnak, ahol én az előbb elértem az erdőt. Én már nem voltam ott! Már mögöttem volt a hely, legalább negyven-ötven méterrel, és egymás után nyertem a métereket, egyre távolodva. A motorcsónakról még mindig azt a helyet kutatták lámpákkal a katonák, de én már messze voltam tőlük. A meder felé eső ritkább fatörzsek között elég jól távolodtam, és tünedezni kezdtek a stég fényei is. Magyar katonák voltak? Jugoszlávok? Nem tudtam, meg se figyeltem. Lefoglalt a menekülés. Nagy a folyó, néhol majdnem egy kilométer széles, az ilyen árvizek idején, nem lehet a vízben megtalálni egy embert, ahhoz egy ezred katona kellene.

Haladtam egyre, elmúlt a veszély, eltűntek végleg a katonák fényei. Visszatért a koromsötét. Sodort tovább a víz, valahová. Egyszer aztán megint belegabalyodtam a víztükör alatti gallyakba, vergődtem kétségbeesetten, sírtam a tehetetlenségtől. Azután valahogy mégiscsak kiverekedtem magam a nyílt vízre. Ezek a tehetetlen vergődések a növényzettel, minden erőmet kimerítették. A táska cipelése egyre nehezebben ment, súlyos teherré változott. Elfáradtam már nagyon, az is lehet, hogy beleszivárgott közben a víz. A végén már nem tudtam továbbcipelni, meg kellett tőle válnom. Vagy én, vagy a táska. Megpróbáltam kinyitni, de az elfagyott kezemmel nem tudtam megfogni a cipzárt. Ki akartam venni belőle a pénzt. Az volt a legkisebb csomag, és kitapogatható is, mert kemény volt a benne lévő okmányoktól. Széttépni nem tudtam a táskát. Nagyon erős egy ilyen sporttáska. Végülis átöleltem egy fatörzset, a karommal alányúltam az egyik fogónak, a másikba beletettem a térdemet és megpróbáltam így teljes erőmből kettétépni. Egészen biztos, hogy a cselekedeteim már nem voltak alaposak, az elgondolásaim pontatlanok, nem határoztam már világos ésszel.

A táska hirtelen kettészakadt, és a rántástól az egész tartalma belerepült a koromfekete éjszakába. Órjögve, fröcskölve kapálództam a csomagokat keresve. Egyetlenegyét se találtam! Csapkodtam a sötét vizet, kutattam, kerestem a vízben – hiába. Hát akkor csomag sincs. Ruha sincs, pénz sincs. Dokumentumok sincsenek. Már nevem sincs. Megint elkezdtem úszni, hiszen még mindig éltem. Fekete gumiruhában, az egyetlen dolog ezen a világon, amit még a magaménak mondhatok. Ez a gumiruha, ami rajtam van, de ez a magántulajdon csak itt, a folyóban ér valamit! Na meg van még egy késem! Ez a gondolat újabb erőt adott. Nagy dolog a kés, azzal lehet talán valami ételmezt is szerezni a partokon. Úsztam egyre, mindig csak távolodva, aztán az erdősáv fáinak lombkoronája sötét sziluettet rajzolt az égboltra. Hajnalodott. Gyorsabban haladtam, lehetett már annyit látni, hogy a sodrásban maradjak, nem keveredtem már a gallyak közé. Egyre sodort a megáradt folyó, úszni már alig tudtam, fenntarthatott a gumiruha, A fáradságtól kezdett kihagyni az ítélőképességem, nem nagyon bírtam már tovább, hiszen az utolsó két éjszaka nem aludtam szinte semmit, és enni is alig ettem. Haladtam, már ki lehetett venni a facsoportokat is, világosodott az ég. A fák körül néha eltűnt a folyóvágta meder fölé tornyosuló magas, szakadozott Tisza-part. Ki kell mennem a vízből, egyre jobban elhatalmasodott bennem a felismerés, hogy nem bírom tovább. Több mint tíz órája vízben vagyok. Több mint tíz órája nem úszok, inkább vergődök a gallyak között. Már teljesen világos volt, fényes nappal, én meg egyre haladtam a parti fák sorfala között. Aztán feltűnt egy uszály, emberek bámultak felém, már nem törődtem velem, elhaladtam előttük, mígnem az uszály is eltűnt a távolban. Végül eldöntöttem, hogy kimegyek a vízből. Valami kis holtágfélébe keveredtem, próbálkoztam a térdig süppedő, ragadós iszapban kifelé lábalni, de nem volt rá erőm. Visszavergődtem a folyóba, de kevéssel utána megint megpróbáltam, már egyenesen haladva, egy irányt tartva. Kűszködtem az iszapos fövényen, de föltűnt, hogy a talpam alatt már keményebb a talaj. Még cuppogtam a sárban vagy 50-60 métert és száraz, füves helyre értem. Majd négykézláb másztam tovább. Nagyon nehezen

tudtam mászni. Másztam egészen egy fáig, odahúztam magam és föl is ültem, a hátam a fatörzsnek támasztva, nehogy elaludjak. Megérkeztem. A fához. Ott ültem, szétnézni nem tudtam, mert nem volt erőm elmozdítani a fejemet. Ezt egyáltalán nem szimbolikusan mondom, hanem fizikailag. Teljesen kimerültem. Az agyam is csak annyit dolgozott, hogy csak maradjak így, mozdulatlanul, és talán a molekuláim össze fognak szedni valami erőt valahonnan. Hogy a fejem is el tudjam mozdítani, balra, meg jobbra. Hogy megnézhessem, hol vagyok.

Meddig ülhettem ott mozdulatlanul, nem tudom. Aludni nem volt szabad, ez volt az egyetlen fő parancs: Nem elaludni! Szívárgott vissza az erőm valahonnan. Lassan-lassan tértem észre, és már mozogni is tudtam. Sok vizet ittam úszás közben, nem voltam szomjas. Találtam egy hatalmas csigát, azt megettem, és keresni kezdtem még csigákat. A fű között mászva találtam még négy vagy öt darabot. Számot vetettem: van egy óráim és egy késem. Késem tehát van, hogy védekezni tudjak velem. Azután mégis csak teljesen összeszedtem magam. Fölmásztam a töltésre, a magas partra, ott tárultak elélem a szántóföldek, a parasztházai, az élő világ. Az igazi világ, és a kék egyenruhás emberek, akik felém közeledtek. Úgy ébredtem öntudatra, mint a falhozvágás! Az ébredés és eszmélet zuhant rám és valami visító erejű élniakarás. Az agyam kerekai sívítva beindultak, mint valami láncreakció.

Jugoszlávia. Az már Jugoszlávia, víz, Tisza-meder, árvíz, csatornák, kanálisok, csövek, csőtörések, csőmunkások!

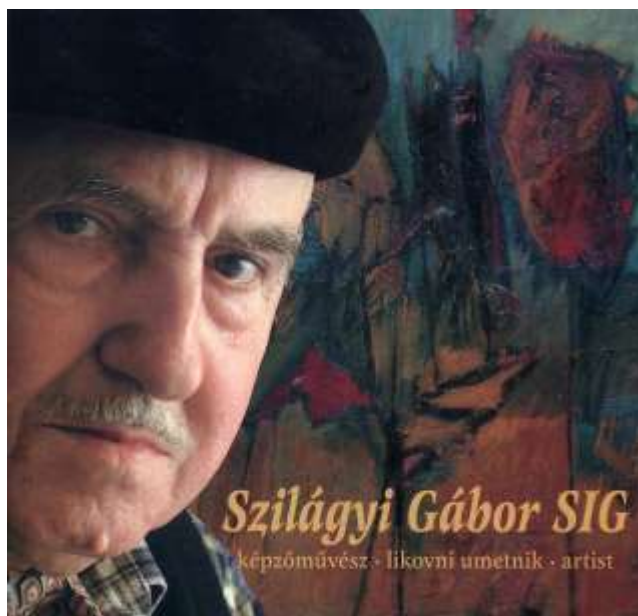
Csőmunkások, gumiruhában!

Hatalmas csőtörés!

A nyelv és a nyelv! Semmi nyelv! Nincsen nyelv! Süketnéma vagyok, teljesen süketnéma, amolyan használhatatlan. Az ilyen úgysem jó másra, mint kanálistucolásra!!

Én állítom meg őket, mutatva: Hány óra? Vinnyogtam is hozzá, miféle vagyok. Az én óráim eltakarta a gumiruha. Magyarázkodni is kezdtem, hogy ki kell hozatnom a darut a csőtöréshöz. Nem nagyon értették, mit magyarázok. Igyekeztek otthagyni, nem érdekelték őket! Még csak gyanús se voltam számukra. A gumiruhám igazolt! Mezítláb voltam, fekete gumiruhában, mindenféle holmi nélkül. Így soha senki nem érkezik, nem szökik. Elmentek. Tovább a part mentén. Két fegyveres ember, és én éltem! Élni fogok!

A szabadulás betlehemi csillaga ragyogott fel előttem! Begyalogoltam a közeli faluba, már tudtam, mit kell tennem. El próbáltam magyarázni a buszsofőrnek, hogy be kell mennem Szabadkára, hozni még munkásokat a csőtöréshöz. Nincsen nálam pénz a jegyre. Nem tudom, mennyit értett meg belőle, mutatta, hogy üljek csak le nyugodtan. A buszban időnként bámultak a gumiruhámra és pont annak néztek, aminek én akartam. Afféle kanálistucolós munkásnak, amit a ruhám is igazolt. Szabadkán megtaláltam egy művészbarátom lakását. Szilágyi Gábor otthon volt éppen. Pár szóból mindent megértett. Kibújtam a gumiruhából. Gábor adott egy melegítőnadrágot, azt fölvettem. Adtak egy bögre tejet, azt még megittam, többre nem emlékszem. Másnap délután tudtak csak fölébreszteni. Szilágyi Gábor adott ruhát és valamennyi pénzt is.

Szilágyi Gábor szabadkai festőművész (1926-2007)

El kellett hagynom Szabadkát, az olasz határ felé orientálódni. Féltem az igazoltatásoktól. El kellett érnem valahogyan Ljubljanát. Az volt a határváros. Igen ám, de messze van! Mi visz oda? Nem tudtam senkit megkérdezni, főleg nem mertem. Ha elfognak, visszaadnak a magyaroknak, nem volt semmilyen papírom. Találtam eldobott borotvapengét, avval borotválkoztam, a két ujjam közé fogva, nehogy feltűnő és ápolatlan legyek. A szabadban aludtam, megint csak tizenöt percek, nehogy rám találjon valaki. A piacon találtam eldobott gyümölcsöket, de keveset nagyon, meg a gyümölcsöktől nem lehet jóllakni. Napok teltek el így. Néha, hajnalonként, a pékeknél, ahol sült a kenyér, mint amolyan félhülye, sikerült kapnom egy-egy darab kenyeret. Szabályosan gyötört az éhség, ami aztán túlzottan is elszánt tetre csábított. Majdnem rajtavesztettem.

Az egyik üzletben grillcsirkét is árultak. A járda szélén ültem, egy földöntött asztal oldalán. Elöttem egy kiterített újsággal, tanulmányoztam a terepet, súlyos bűncselekményre készültem. Az üzlet mindkét ajtószárnya tárva volt, néztem, mi történik. Az üzlet baloldali részén a vevő kiválasztotta a sült csirkét, lemérték neki, becsomagolták és a számlával együtt odaadták. A vevő átment az üzlet másik oldalára fizetni. Ott, a kassza előtt, helyszűke miatt egy kis korlát megvezette a fizetőket, annak előtte volt egy asztalféle, amin konzervdobozok halmozódtak. Akiknek a kezükben volt a csirke, sokat ügyetlenkedtek a kassza előtt, míg sikerült előkotorniuk a pénzt, egyik kezükből a másikba rakva a csirkés csomagot. Nekem ez a fajta nem volt használható. A másik, az én fajtám, beállt a sorba, és amint látta a szűk hely kényelmetlenségét, egyszerűen hátranyúlt és a csomagot letette az asztalra, a konzervdobozok tetejére, amíg fizetett. Utána megkerülte az asztalt, fölvette a csomagját és távozott. Többen is így cselekedtek. Kezdtem kialakítani a bűncselekmény forgatókönyvét. Visszafordulnak-e megnézni, hogy a csomag ott van-e még? Folytattam a tanulmányozást. Biztosra kellett mennem. Rájöttem, hogy a fizetővendégnek a fizetéskor holtpontja van, amit nem tud kivédeni. Amikor épp fizet. A pénzt leteszi a kasszás elé, és melléteszi az összegről szóló blokkot. A pénztárosnő előrehajol és megnézi az összeget. Ez már legalább nyolc másodperc. Beüti a gépbe, a gép ad valamilyen hangot, kijön belőle a kifizetett blokk. A pénztárosnő odaadja a vevő elé és a visszajáró pénzt elébe számolja. Még mindig nincsen vége, mert a vevőnek a pénzt el is kell vennie,

meg a blokkot is. A műveletet, a szorosan vett fizetési kázust, kivétel nélkül minden vevő figyelemmel kísérte, közben egyik se nézett hátra. Összejött összesen legalább 20-22 másodperc. Néha több.

Elég lesz. Ki tudom vinni az üzletből a csirkét. A vevő nem fog azonnal utánam rohanni. Nem találja a csirkét, két-három másodperc, hátha leesett az asztról, lehajol megnézni, megint 3-4 másodperc. Értetlen pofát vág, senki nem ért semmit, megint másodpercek. Kisétáltam és futottam a csomaggal, már kint az utcán! Nem láttak meg, nem üldözött senki.

A félhülye, veszélytelen fajta jól bevált, csak nem volt szabad túlságosan elhanyagoltnak látszani. A borotválkozás nagyon sokat javított, úgy festett a dolog, hogy ennek valahol a közelben gondját viseli a családja, csak éppen lent van napközben, nem árt senkinek. Két napig tartott a sült csirke, aztán megint az éhezés. Tíz napja voltam már Jugoszláviában. Született azután egy mindent eldöntő elhatározás: magyarokat kell keresnem. Teljesen véletlenül azután megláttam egy táblát egy kapu oldalán: „Ady Endre Club”. Jóságos Isten! El nem mozdultam onnan. Várhattam vagy öt óráig, amikor két lány közeledett, magyarul beszélve! Tökéletes mennyei angyalok voltak, egyenesen az égből, hatalmas, hófehér szárnyakkal! Ezután már minden megváltozott, hatalmasat fordult a világ. Szombaton velük fogok menni. Ezen a napon, és vasárnap, sok olasz jön át és sok jugó megy át Triestbe, ez volt a szokás.

Persze csak szombaton és vasárnap. Poroszkáltunk az úton, gyalog, a határ felé. A lányok nevetgéltek, megnyugtattak, hogy ilyenkor soha nem igazoltatnak senkit sem az úton, csak a határátlépésnél. Egy kis idő elteltével Anna, az egyik lány hozzám fordult: lásd, amikor odaérünk, te fussál be az erdőbe, ott aztán át tudsz jutni az olaszokhoz. Mikor odaértünk, rámförmedt: fuss!

Futottam cikkcakkban az erdő felé, vártam a lövéseket, korallszínű kardigánban, mint valami élő céltábla. Az országomat és a lovamat odaadtam volna egy terepszínű pulóverért. Elértem az erdőt és lehasaltam. Semmi.

Kikémleltem: semmi. Csodálatos!

Kis idő múlva fölvertem egy őzet. Ez megnyugtató. Ahol elfekszik az őz, ott nem járnak. Egy drótkerítéshez értem, fölül két-három csík szögesdróttal. Bent az erdőben húzódott ez a határjelző drótkerítés. A késsel akkora lukat kapartam, hogy alatta át tudjak bújni. Nagyon nagy munka az ilyesmi egy késsel. Továbbhaladtam az erdőben, figyelve a betonút lármáira, nehogy irányt tévesszek. Megint egy drótkerítéshez értem, olyanhoz, mint az első. Egy darabig követtem a drótkerítést, mígnem olyan fát találtam, ami szorosan a drótkerítés mellett nőtt. Erre üggyel-bajjal fölmásztam, és átugrottam a túlsó oldalra. Továbbhaladtam, de észrevettem, hogy a fák ritkulni kezdenek, majd egyszer csak teljesen végetérnek, gazos, sík terep következett. Nem tudtam, mit csináljak. Azt sem, jó irányba haladok-e? Laposkúszásban csúsztam előre, remélve, hogy jó irányt tartok, de nem lehetett érteni semmit. Amiket láttam, nem segítettek. Messzebb láttam gépkocsikat is, embereket is, ám lehetetlen volt megállapítani, kicsodák, melyik nemzethez tartoznak. Tovább kúsztam a lacsakos (lucskos? – M.M.), nedves fű között, mígnem vigyázva előretekintve, vascsöveket láttam magam előtt a földbe leverve. Egészen odáig kúsztam és félve föltekintettem: a vascsövek egy hirdetőtáblát tartottak, vagy valami olyasmit, de a szöveg olyan apró betűkkel volt írva, hogy az olvasáshoz föl kellett volna állnom. Továbbkúsztam, már annyira közel az úthoz, hogy nagyon jól, tisztán kivehettem az elhaladó gépkocsikat. Újabb vascsövek következtek. Föltekintettem, ez is hirdetőtábla volt. Hatalmas betűkkel, olasz szöveggel.

Fölszálltam. Rongyokban lógott rajtam a ruha. Neki támaszkodtam a hirdetőtáblának és föltekinttem a végtelen, tengerkéék égre: Élek!”

Mi pedig így kiálthatunk fel: Ecce homo! Az embertelen kommunizmusban eltöltött negyedszázad után egy sokat hányódott, sokat piszkált, majd végül büntetőszázadra ítélni szándékozott ember megérkezik a szabad világba. Az ellentétes szülőpáros ragyogó tehetségű fiat adott a hazának, és ő egyik végletből a másikba hányódva, mint akivel labdázik a sors, egy embertelen menekülést átélve, megérkezik egy szál rongyos ruhában az idegen földre, ahol akkoriban nemigen szerették az idegen szót, márpedig Rudi akkoriban egynyelvű emberként csak az anyanyelvén szólhatott bárkihez is. Jóllehet menekülés közben sikeresen eljátszotta a süketnémát, onnantól fogva, negyvenéves korában először, neki kellett látnia új nyelvet tanulni az új hazában. De túlélte, és benne annyi volt az alkotóerő. Két távoli náció fiaként, akinek felmenőit egykor jó szívvel befogadta Magyarország, és ő magyarként él, nem is akárhogyan, magyarnak vallva magát mindhaláláig. Ugyanakkor örökre

kitaszítva egy lelketlen, totalitárius szemlélettől fertőzött kényúr bosszúvágya miatt. Akkor még úgy tűnt, soha nem jöhet vissza, bármennyire vágyott is rá.

Egyszerűen elbűvölt ez a naplórészlet. Ebben a stílusban is él maga az ember, s nem akárhogyan. Ahogy megkaptam, mindjárt begépeltem. Fekete Géza írja, hogy ő segített legépeltetni ezt Rudinak egy évvel az eltűnése előtt (ez, mármint a gépelés, 2012-ben lehetett). Kérdem, hol lehet az eredeti kézirat. Visszaadta Rudinak, az ő holmiját meg elnyelte a lelketlen háziúr által neki szánt pesti utca valamelyik szemetesvödre, ahol inkább a lelketlen kortársnak volna méltó helye. Géza említi, hogy ő is erős késztetést érzett rá, hogy megmentse az utókor számára ezt az izgalmas kordokumentumot. Úgy érezte, valami történni fog, ezért saját részére is őrzött meg másolatokat. S valóban történt valami: Rudi nemsokára meghalt.

Mikor munkára, alkotásra hajt valami megmagyarázhatatlan erő, soha nem szabad ellenkezni vele. A sorsunkban van megírva, hová igyekszünk akkora hévvel. Talán csak utóbb tudjuk meg, miért és mire kellett a nagy igyekezet. De nem is ez a fontos, hanem hogy a mű kellő időben megszülessen. A többi mellékes körülmény. A mulasztás nem egyéb, mint mellébeszélés. Restség, kelletlenség, méltatlanság. Pedig illik törekednünk, hogy méltók legyünk a szerepünkre kiválasztottság privilégiumára.

Eger, 2017. augusztus 14.

Gondolatok a naplóról

Ma ismét nekifogtam a szöveggondozásnak. Mikor ilyen hirtelen munkát végez az ember, elkerülhetetlen, hogy ne maradjanak benne elütések, kihagyott sorok, effélék. Első olvasatra megjárta, és most nekilátok az értelmezésnek. Amit régóta kerestem, Rudi 1950-es letartóztatásának története, ha csak utalás formájában is kiderült, s épp a legmegbízhatóbb forrásból. Tehát abban az évben történt, amikor én születtem, és ahogyan többször is említettem. A (koholt) vád: izgatás, nyilván a kommunista rendszer ellen. Hogy kit izgatott és hogyan, az nem lényeges, mert úgyis minden formális, koncepcionális volt. Mindenkire rákentek valamit, akit lefogtak, és ami miatt le lehetett sittelni. A kommunizmus első szakaszában minden a mennyiségre ment: termelés, statisztikák, és még a félelemkeltés, meg az emberek büntetése is, előre kigondolt szám adatok alapján, ami megfelelt a nagy Bwana elvárásainak. Ez előbb csak Sztálin volt, majd mögéje sorakozott fel az összes többi mini-diktátor. Magyarországon Kádár, sőt kulturális minisztere, Aczél is, akit Rudi leírásából ismerünk csak ki igazán. Most utólag belegondolva, beleborzadok: mekkora merészség volt részemről hazatérni 1982-ben, amikor Aczél még jelentős hatalmat gyakorolt. Nem a pozícióira gondolok, amelyek épp akkoriban gyengültek meg, majd mindről le is mondott, hanem az általa kiépített kis birodalomra, mely „állam az államban” formában működött, s töredékesen, de továbbél ma is. Ahol megvetette a lábát és elfelejtették vagy nem akarták kiiktatni, ott ugyanúgy basáskodik, mint azelőtt, az átkosban. Egészen addig, amíg az a nemzedék, amely őt szolgálta feltétlen odaadással, megvan. Illyés Gyula írta le legplasztikusabban ezt az „Egy mondat a zsarnokságról” c. poémájában. Bár mindig tudatosan éltem meg az életem minden eseményét, mégis most ébredek rá azokra az összefüggésekre, amelyek ezek közt vannak, és azokra a „háttérmunkásokra”, akik a 80-as évektől fogva felfokozottan ártották bele magukat az életembe és akadályozták, ahol csak tudtak. A

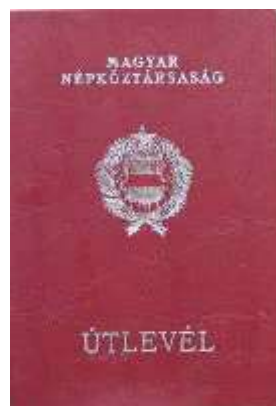
nagy Bwana természetesen sehol nem volt látható, és ma se látjuk azokat, akik láthatatlan kezekkel mozgatják az őrült zsinórokat. Azt viszont 100%-os biztonsággal tudjuk, hogy vannak és sajnos túléltek. Ma is ugyanúgy viszonyulnak hozzám, mintha az Öreg élne.

Egyértelművé vált Rudi naplójából az is, hogy Aczél György tekintette őt ellenségnek, ő üldözte, akár egy véreb, sőt annál is alantasabban. Egészen addig, amíg Rudinak nem maradt más választása, minthogy elhagyja az egyetlen, szeretett hazát. A nagy BWANA titulus tehát az övé, ahogy eddig is értelmeztem. Aczél tanulatlan volt, bár azt mondják, nem műveletlen. Máig sem érthető, miért nem képezte magát, amikor már lehetősége nyílt rá. A tanulatlan emberre jellemző, hogy dühödten üldözi a nála tanultabbakat és műveltebbeket, mikor pozícióba kerül. Aczélnál semmi tétje nem volt ezeknek a kicsinyes eljárásoknak, melyekkel semmi mást, mint a saját törpeségét bizonyította. Aki egy nagy művészt támad, az Istennel húz ujjat. Ő pedig sokakat kipécézett. Mivel ő döntött a Kossuth-díjakról egy személyben, és ebbe senki nem szólhatott bele, elég, ha Weöres Sándor nevét említjük meg, aki zseniális költőnk volt, Aczél mégse engedte kitüntetni. Rudiéhoz hasonló Latinovits Zoltán, a színészkirály története. Őt is kiüldöztette, kirúgatta mindenünnen, majd kéjelegve nézte kínlódását. Ő, a három elemi végzett kisember, nagy pozícióban, végleg kiütve a nők bálványát. Ha mindenkit felsorakoztatnánk ide, sokszorosára dagadna ennek a könyvnek a terjedelme. De ne is pazaroljunk rá több szót! Ő volt az, és kész, most már bizonyosan tudjuk. Csupán nagy protektoráról, Kádárról se feledkezzünk meg, akinek ezt a kulturális teljhatalmat köszönhette. Kádár ostoba ember volt, nemcsak tanulatlan, így könnyen hagyatkozott nálánál olvasottabb haverjára, aki egy neki tett fiatalkori szívességet konvertált ekkora hatalommá. Aki mégis azt állítja, hogy az ő kettejük korszaka a magyar kultúra virágkora volt, az tekintsen kissé nyugatabbra, és mérlelje: ha nem lett volna elzárva előlünk sok kulturális esemény, kiadvány, a teljes nyugati filozófia akkori termése, filmek, szoftverek, melyek már akkor is léteztek, mennyire másképpen alakulhatott volna minden! De hát könnyebb ma is gerinctelenül azok talpát nyalni, akik szerettek jó nagyokat rúgni az értelmeseken, akiktől félték, mert különbnek tudhatták őket maguknál. Ezt beismerni soha nem voltak hajlandóak, hanem ellenkezőleg, igyekeztek porig alázni őket, ahogyan Rudit is. Az ő története most napvilágra kerül, de hol vannak a nyomtalanul eltüntetettek?

Fény derült arra is, amit korábban boncolgattam: hogyan búcsúzhatott el egymástól Rudi és Erzs. Szótlanul, hangtalanul megszenvedve és átélve az átélhetetlent. Tudtam Erzsiről, hogy Kecskeméten is játszott, életrajzában mégis az szerepel, hogy 1976-ig Győrben játszott primadonnaként. Lehet, hogy vendégszerepelt Kecskeméten? Vagy az életrajzírók tudták rosszul? Nagy találkozás volt az övéké, és még nagyobb válás, ha lélekben nem is szakadt meg köztük az a láthatatlan szál, melyet Robert Burns szavaival lehet a legszebben megidézni: „Még egy csók – és soha többé,/ Isten áldjon mindörökké!/ Szívből csordult könny sebez meg,/ Örök vágyban eljegyezlek...” Bár nem így szándékozták, abban a pillanatban már nem tehettek egyebet. Rudi élete veszélyben forgott, mennie kellett. Erzsit pedig akkor se engedték volna, ha ezt kérelmezte volna. Bosszú, bosszú, és megint csak bosszú... Aczél elvtárs se látta a Rómeó és Júliát? Dehogynem. De hát akkor mit látott benne? Mindent, csak a lényegét nem: a bosszú nem vezet sehová, csak újabb bosszút szül, az pedig még újabbakat. Oda-vissza. Róka fogta csuka életfogytig. Amíg halálra nem marják egymást. Aczél a rendszerváltozáskor Bécsbe települt, ott is halt meg. Pedig senki nem üldözte. Ő mégis félt, hogy valakiktől visszakapja majd a sok szemétséget. Köztünk élt, és mégse értette meg soha, hogy a magyar nem bosszúálló fajta. Mikor visszavághatnánk, sose öljük meg az ellenségeinket. Aki irgalmaz, mindig magasabb rendű marad annál, aki csak az ököljogot érti.

Megmarad a kései emlékezet számára Rudi utolsó lakcíme: Budapest, Lenin körút 32. IV/6. Belvárosi lakás, ami a hármas csere után maradt számára. Egészen eltávozásáig. Aztán a döbbenetes tények: Aczél megsemmisítette Görög Rezső minden művét! Már amit utolérhettek láthatatlan, mégis félelmetes ragadozó csápjai. A nagy műértő! A csalhatatlan szépezékű, nagy politikus, a művészetek és művészek pártolója, egycsapásra értéktelennek és bezúzendónak minősíti Görög Rezső egész életművét. A rézlemezeket is. Mimi számtalanszor tette fel nekem ezt a kérdés: „De hol vannak Rudi rézlemezei, a rézkarcok eredetijei?” Most már tudjuk bizonyosan. Tehát nemcsak a fasizmusban történtek akkora barbárságok, hogy könyveket égettek el azok, akik nem értettek egyet azok tartalmával. A kommunizmusban talán még nagyobb barbárságok estek meg. A különbség, hogy a kommunizmus jóval tovább tartott, közel fél évszázadig. A képzőművészet lelketlen „könyvégetői” is köztünk éltek. Na, jó, nem köztünk, csak fölöttünk, rózsadombi és egyéb elit negyedbeli villákban, úri lakásokban. Vajon az ő lelkük most melyik pokolbugyorban ég?

S ezen a ponton némi megkönnyebbülést érzek. A köteles példányokról megfeledkezett a vén Bwana. Hála Istennek! És nem tudta mind begyűjtetni a magángyűjtőknél, egykori vásárlóknál és azok örökösénél még meglévő Görög-műveket. Akkor jelenlegi munkám nem sima értékmentő akció, hanem valóságos régészeti ásatással ér fel. Már értem, miért nem tettem azonnal közzé a szándékomat, hanem ösztönösen védtem, ami védhető. Úgy értem, szélesebb és magasabb körökben. Akkor talán mások vásárolták volna fel, és most üzérkednének a potom áron beszerzett műalkotásokkal. Én pedig nem rendezhetném meg az első kiállítást, melyről azt remélem, lesznek még szép számmal követői. Hajrázni kell és tovább gyűjteni, ami még beszerezhető és szerény lehetőségeimhez képest elérhető. Ma is vettem egyet, amit régóta kinéztem: *Velencei halászok*. Annak dokumentálására, hová menekült ki Rudi pesti hányattatásaiból. Hát persze, hogy nem az itáliai Velencébe, hanem a Velencei-tóra, mely könnyen és gyorsan elérhető a fővárosiak számára. Öreg halászokat örökített meg ezen a rézkarcon, olyan egyszerű embereket, akiknek társaságában szívesen tartózkodott. Azt nem tudom, volt-e ott is halásztanyája, nyaralója, kicsiny zug, ahová elvonulhatott a világ zaja elől. Csupán azt látom a finom rajzvonalakon, hogy mindezt szeretettel rajzolta meg.

Igazolódott az is, hogy Rudi nem kaphatott útlevelet. Azt írja, hogy soha nem kapott útlevelet. Nem azt, hogy nem kért, hanem hogy nem kaphatott. Ezek szerint hiába küldte ki képeit külföldi kiállításokra és nyert azokkal díjakat, mindent elszedtek tőle. Ahogy a legtöbb művésszel és sportolóval tették. Legfeljebb kaptak valami alamizsnát forintban, de a keményvalutában nyert díjakat soha. Azt mind az elvtársak söpörték be. Rudi még ennyit se kapott. A külföldi szakértőkkel és műgyűjtőkkel se találkozhatott azokon a kiállításokon és versenyeken. Nyilván a fejére olvasták

korábbi börtönéveit. Ezek szerint Peruban se járt, ahol a lehetetlen körülményeiről olvashattunk – egy másik grafikus leírásából. Egy másik, sokat mellőzött ember jut eszembe, egy háromszoros olimpikon és tizenkilencszeres világbajnok öttusázó: Balczó András. Talán a legszegényebb olimpikon, akit vallásos hite miatt valósággal száműzték a köztudatból, még egy nyavalyás vidéki edzői állást se kapott, nemhogy ő nevelhette volna az újabb öttusázó nemzedékeket. Lovász lett. Istállót ganajozott, lovakat ápolt, miután visszavonult az aktív sportolástól. Talán ez is az Aczél lelkén száradt. Akár el is hagyhatjuk a kétkedő szócskát a mondat elejéről. A Balczó házaspár mégis tizenkét gyermeket nevelt fel. Tanyán, a Kádár-korszakban az elmaradottság szimbólumának hirdetett egyszerű lakóhelyen.

Döbbenetes, hogyan próbálták anyagilag ellehetetleníteni Rudit. Zsúrizett képeinek honoráriumát nem fizették ki neki. Rézkarcnyomógépét elkobozták, nagyméretű képeit, melyeket csak óriás rézkarcokként szoktunk nevezni, megsemmisítették. Lakásunk büszkeségei ezek, és csodálatunk tárgyai, melyek elbűvölnek szépségükkel és tökéletes arányérzékükkel. A díjakat, amelyeket nyert, sorra eltüntették, ezeket nem vehette át. Amikor panaszt akart tenni emiatt, bebörtönözték. Horribilis összeg fejében helyezték csak ideiglenesen szabadlábra.

Tévedtem, amikor Erzszi javára írtam Rudi horgászengedélyének beszerzését. Ehhez ravaszkodással jutott hozzá, ügyesen átverve egy jó elvtárs határőrparancsnokot. Tévedéseimet mégis benne hagyom a könyvem eredeti változatában. Másoknak, okulásul: amikor eltüntetett nyomokon indulunk el, gyakran vannak félrevezető elemek, de fontos a kitartás. Semmit nem kell véglegesnek tekinteni. Utóbb módosulhat sok minden. Emlékezetem viszont nemigen csalt. A tipp, hogy kihez forduljon, származhatott a szegedi születésű Erzsitől, aki mint színésznő, ismerhette a nagy fejeseket. Rudi se egyenesen és széleseben úszott ki a megáradt Tiszán, hanem nagyon megkínlódott a szabad világba jutásért. Jut is eszembe: a Szendrő Józsefről szóló anekdotát maga Rudi mesélte nekem 1977-ben, mármint hogy „A Görög orosz levegővel jutott ki a szabad világba...” Szóval ez is csak legenda. Utólag belegondolva nem is lett volna észszerű dolog légzőkészülékkel úszni, mert a buborékok nagy zajt csaphatnak, és feltűnőek, még az árvíz moraján is túltehetnek, s így könnyen le lehetett volna bukni vele, nappal pedig látványosan követhető szabad szemmel. Tehát módosul ez az adat is: légzőpipát használt, mint sok könnyűbúvár. A Koncz Gáborral cserélt búvárruháról is megtudjuk, hogy nem extrém körülményekre tervezték, hanem Földközi-tengeri búvárkodásra. Azért megtette. Megszolgált az árát. Előbb a jeges Dunában a próbaúszás során, másodsor pedig a Tiszán, ugyanazon év május 10-én. Megelőzve és kicselezve a ráküldött titkosrendőröket, és Rudi hatalmas életerejét bizonyítva. Azt nem tudjuk, miért nem keresték azonnal Jugoszláviában. Talán a nyugati határra gyanakodtak, hogy azon próbál majd átjutni. A szokásos rend szerint előbb a saját lakásán, majd szüleinél keresték, vagy előbb Erzsit szedték elő, aki egészen bizonyosan nem adta ki. Fantasztikus az az egy rövid szakasznyi leírás kettejük búcsújáról. Nincs sírás, csak az összeszorított ajkak és a biztos tudás: nincs tovább. Bármennyire erős a kettejük kapcsolata, fizikailag többé még csak nem is érinthetik egymást. Erzszi viszont sok zaklatásnak lehetett kitéve onnantól fogva. Különösen most erősödik fel bennem egy hang: épp a nagy Bwana hagyta volna békén, akit Rudi *A bűnök szigete* felirataiban kifigurázott?! A nagy bosszúálló, a magyar művészet irgalmatlan kigyomlálója?! Erzszi hat évet élt még. 1976 augusztusában adta fel végleg. S hogy önkezeléssel vagy a stresszbetegségként ismert rák kínjai miatt, ki tudja már. Valóban nem volt soha többé újabb viszontlátás. Nekik nem. Nem ebben az életben.

Szegedre jártam egyetemre. A híd, amin naponta többször is átkeltünk, nem tűnt félelmetesnek. Fel nem merült bennem, hogy ez egy utolsó átkelőhely Jugoszlávia és a szabad világ irányába, vagy hogy azon túl tilos járni közembernek. Azt se véltem, hogy a jugoszlávok átadták volna Rudit a kádárista

rendőrségnek. Hallottunk több disszidálás-történetet, amelyek első célpontja épp a délszav ország volt. Tito az ötvenes évek óta nem kedvelt bennünket, sőt a II. világháborúból megmaradt ellenséges szembenállás mintha megkövült volna az ő személyében. Jugoszlávia akkor már nyugatosodott. Bérbe adta kikötőit Amerikának, szakított a szovjetbarátsággal. Sokan jártak át Ausztriába és Németországba dolgozni, a hazaküldött nyugati valuta megerősítette a gazdaságukat. Mikor én egyetemista voltam, gyakran jártak át onnan bevásárolni, étterembe, hétvégi kirándulásra Szegedre, s nem elsősorban magyarok, hanem a hozzánk képest jómódú jugoszlávok. Bár akkorra már igyekeztek elfeledkezni az egykori „láncos kutya” stílusú, gyermeteg csúfolódásról, nem vagyok biztos abban, hogy volt kiadatási megállapodás a két ország között, vagy hogy ezt pontosan betartották volna. De Rudi-val nem vitatkozom. Katonaviselt ember volt, jobban tudhatta nálam, aki már az édesanyám szíve alatt megutáltam mindenfajta militarizálást.

Miután Rudi főiskolai adatait is felszámolták (a mai napig nem szerepel az ott végzettek között, ami nonszensz), máig nem tudjuk pontosan, melyik évben végzett, s hogy mikor került vissza s folytathatta tanulmányait. Hajdú Katalinról tudjuk, hogy ő 1954-ben végzett, és még az elírásból is ki tudtam következtetni, hogy ekkor kötött házasságot Rudi-val. Ha Rudit három évre bebörtönözték, tehát Sztálin halálának évében szabadult, hogyan végezhetette el ő is 1954-ben a főiskolát? Vagy ő később végzett? Esetleg összevont formában, magánvizsgákat letéve? Végülis volt gyorstalpaló diploma, akkoriban divatos formája a fiatal értelmiségiképzésnek, de itt még mindig nyitva marad pár kérdés. Talán ezekre is megkapjuk majd kellő időben a választ. Jóllehet, ez is csak formalitás, mert a művek önmagukért beszélnek. Ha nem szerzett volna diplomát, akkor is kora legnagyobb magyar művészei között volt.

Ma megint ráhajráztam. Jarrow már jelentkezett, hogy Németországban van, onnan érkezik holnapután. Ujjongva fogadta a hírt, hogy előkerült a Rudi naplója. Arról később egyeztetünk, ki fordítson neki, s hogyan, milyen formában ismerheti meg azokat a fontos életrajzi adatokat, amelyek kiderültek Géza küldeményéből. Meg amit még elő lehet ásni a titkosszolgálati jelentésekből. amelyekről megint csak gyanítani lehet, hogy alaposan meggritkították őket a rendszerváltás hajnalán félelmükben az elvtársak. S ha visszagondolunk, hogyan aránylott a két rendszer egymáshoz: ők bebörtönözték és megkínózták, olykor kivégezték azokat, akiket ellenségnek tekintettek. Emberdaralók működtek, hogy eltüntessék a kínzókamrákban agyonvert szerencsétlenek holttestét, külön erre a célra létesített vezetékkel, hogy emberhússal etessék a halakat a Dunában. Konceptiók perek, megfélemlítés, hogy sokan máig nem mernek beszélni arról a korszakról. S 1989 után? Senki nem bántalmazta őket, sőt a mai napig a parlamentben ülhetnek, pedig a nép jogos elvárása lett volna, hogy legalább annyi ideig maradjanak távol a politikától, amennyi ideig rontották a levegőt, kegyetlenkedtek és a saját tanulatlanságuk kínját a mások kínzásává konvertálták. A nagy engedékenységtől vérszemet kapva aztán újabb három cikluson keresztül kínozták és üldözték azokat, akik „még mindig nem paríroztak nekik”. Kifosztották az országot, elherdálták a közvagyon, és a korábbi „művelt nép” szlogenjükkal ellentétben most már azt a maszlagot terjesztették, hogy a műveltség nem számít, csak a vagyon. A volt materialisták, akik üldözték és elkobozták a magánvagyon, hirtelen kapitalista álmokat kezdtek dédelgetni, s nem is késlekedtek megvalósítani őket... Igaz, csak a saját részükre, mindenki mást elmarva a tisztességtelenül szerzett konc mellől. De őket talán nem szükséges bemutatni az ifjúságnak. Legfeljebb nyugati szövetségeseiknek, akik még hisznek bennük.

Eger, 2017. augusztus 16.

(Érdekes, hogy épp ma jutott eszembe Balczó András, akinek ma van a születésnapja!)

Balczó András olimpikon, a Nemzet Sportolója

További adatfeldolgozás. Jarrow jön

Ma reggel újabb levél Jarrowtól. Előbb Hágába utazik, aztán Magyarországra. Mérgelődik a rossz csatlakozás miatt. Jogos. Holnap este találkozunk, és pénteken tud még maradni, utána megy tovább. Még két kép vásárlására szántam rá magamat ma reggel, és ez a héten intéződik is. Nő és gyarapszik a Görög-gyűjtemény. Nekem pedig alaposan át kell gondolnom a pénteki napot, hogy minden beleférjen. Közben a verseskötetem bemutatójával kapcsolatosan kellene nyilatkozniuk a műsor szereplőinek, de még minden képlékeny. Határidő épp péntek, amikor még Jarrow-val kell járnom a várost. Vagy minden összeáll időben, vagy halasztani fogjuk a bemutatót. Rudi ügye a fontosabb. Őt már így is túl sokáig várakoztatták az elvtársak.

Közben a feljelentések anyagán dolgozom. Eltöprengek azon, hogy mennyi bele- és félremagyarítás van ezekben az írományokban. Nem a tények mentén haladtak, hanem a prekoncepciókat követve. Amit éppen parancsba adtak nekik, hogy mit szükséges kideríteniük a kiszemelt áldozatokról. Rudira azt igyekeztek rábizonyítani, hogy csaló. Ennek semmiféle alapja nem volt, mert hiszen nagyon jól keresett, és ki tudta volna fizetni a felvett kölcsönt, amire azért kényszerült rá, mert lakáscserét bonyolított. Ehhez a fővárosban nagyon sok pénz kellett. Még 1970-ben is. Miután elcserélte a lakását, őt kidobták belőle, majd, hogy valóban ne tudja kifizetni, Aczél elvtárs elrendelte, hogy semmisítsék meg minden művét, a rézlemezekkel együtt. Akkor már valóban nem tudott többet nyomtatni a rézkarcaiból, tehát jövedelemhez nem juthatott. Készíthetett volna újabbakat, de a nyomtatógépét elkobozták. Azt a gépet, amit a saját pénzén csináltatott egy környékbeli mesteremberrel. Története inentől fogva erősen hasonlít Misztótfalusi Kis Miklóshéra és Wesselényi Miklóshéra. Mindkettőjüket azért üldözték (őket még a Habsburgok), mert saját nyomdagépet vásároltak. Ők is a saját pénzükön. A többszázados történet, illetve az előző századi történet (Rudihoz és mindannyiunkhoz viszonyítva) mai fejjel egyáltalán nem érthető. A mindenkori zsarnokok, akik ostobábbak voltak a saját századuk kiválóságainál, páni félelmükben, hogy leghagyhatják őket valamiben, dühödt agresszióval támadták vélt ellenfeleiket. Mindig a piti zsarnok az, aki gáncsoskodik. Aczél a három elemis végzettségével még csak ki se rítt az akkori államvezetők közül. Minden tahóból lehetett akkor nagy valaki. Csak az értelmes embernek kellett meghúznia magát.

Nos, szóval a feljelentések. Rudit nevezték csalónak azok, akik maguk voltak azok. Elcsalták minden kitüntetését, megnyert díját, és még a zsűrizett képek jogdíjait se fizették ki neki. Ez nem csalás? Hiszen tudvalevő volt, hogy mindent a saját alantas céljaira fordítottak, és csak akkor nem loptak, amikor éppen odanézett valaki. Nem csalás felvenni valakinek a díját, majd egy fillért se adni neki belőle? Rudit több barátja is emlegette úgy, hogy állandó anyagi gondjai voltak. Ezek szerint nem ő volt könnyelmű, mert nem is volt miből könnyelműsködni. Szükségmegoldás volt a saját terjesztői hálózat kiépítése. Saját gépet azért nem akartak engedélyezni neki, nehogy egyetlen darab is legyen, amire nem teheti rá a kezét egy parazita állam. Pedig a képek minőségét csak úgy lehetett garantálni, ha nem a lepusztult állami nyomdai gépeken állítják elő őket. Nosza hát, beletenyert ebbe is az aczéli kultúrpolitika! Ha ő nem engedélyezi, Rudi művészete egyszerűen nem fog létezni! Ezért bizonyára meg fogja ismerni azokat a pokolbugyrokot a vén Bwana, ahová való. Isten kreatúráját támadni Isten ellen való véték. S ennek tetejébe még azokat a műalkotásokat is, amelyek isteni sugallatra készültek, ez már halálos bűn. Aczél és Kádár mindenütt együtt nyomultak. Ha saját elvtársaikkal, akkor mindig az élen, ahol legelsőként fotózták le őket. Ha olyan nagy művészek bemutatóin, akiket ők eredetileg elnyomtak, de azok annak ellenére érvényesültek tehetségük révén, akkor legalább a hátuk mögé állva, ott sunnyogva mutogatták magukat. Na ja, mindig a kis senki szeretne nagy valaki lenni. S vajon lesz-e? Hát majd több millió éves bűnbánat és vezeklés után, esetleg. Ha képes lesz tanulni és tudása révén előbbre jutni. Addig viszont helyükre teszi őket a történelmi süllyesztő.

Czóbel Béla kiállítása a múcsarnokban. Kratochwill Mimi (guggol) a Czóbel házaspárral, mögöttük állnak Aczél György és Csernus Tibor

Aczél aljas rendszerében az a döbbenetes, hogy azok, akik őt szolgálták, máig „úgy maradtak”. Semmit nem változtak felfogásukban, habitusukban, és mivel legtöbbjüket senki nem rúgta ki, máig

ott tevékenykednek a háttérben, ahol csak lehet. Ezek minden fejlődés kerékkötői. Ahol akadozik a mai gépezet, mindenütt fellelhetők. Még a nyugdíjazásuk vagy végérvényes kirúgásuk is olcsóbb volna, minthogy hagyják őket kényelmes állásaikban terpeszkedni. és mások ellen „dolgozni”. Távozásuk nagy megkönnyebbülést okozna minden jóérzésű és valamirevaló kortársunknak. A tehetséges művészekről, entellektüelekről nem is beszélve.

Aczél György Kádár János és Tamáska Mária társaságában

Most már értem, miért szidta olyan dühösen időnként Rudi az általa csak „büdös prolinak” nevezett alakokat. Ezt soha nem foglalkozásra értette, csakis a mentalitásra. Az egyszerű embereket kifejezetten szerette. Sokat gondolhatott a Bwanára is, s nem feltétlenül csak az édesapja köreire értette. Mindenkire, aki a tiszta értelem ellen volt, ebben bizonyos vagyok. Mikor már mindent megsemmisítettek körülötte és ellene folytattak hajtóvadászatot, akkor tudott csak elszakadni innen. Ide tartozónak vallotta magát, tehát az is volt. Nem akármilyen kvalitású magyar. Sok nagy emberünkről tudjuk, hogy szinte egy csepp magyar vér se folyt az ereikben, mégis magyarnak vallották magukat. Elbűvölte őket a sokszínű magyar kultúra, mely mindenkit elfogad és befogad, aki jó szándékkal érkezik hozzánk. Ezt is elvették tőle. Mikor a zavaros Tiszán úszott lefelé az árral, fokozatosan veszítette el mindenét, ami még ide kötötte. Egyetlen ruháját, tisztálkodási szereit, pénzét és végül a dokumentumait is. Maradt a puszta élete. Ekkor kiáltott fel magában elkeseredetten: „Már nevem sincs! Senki nem vagyok!” Pedig micsoda élet maradt meg neki! És mekkora név! A család maga választotta, mikor rejtőzködniük kellett egy értelmetlen, gyilkos rendszer előtt, ő pedig naggyá tette szívós kitartással, 85 év kemény munkájával. Az utókor kötelessége, hogy az őt támadó, gyilkos rendszer rég-elmúltával, legalább most, méltó helyére juttassa a művészt és életművét. Akik még mindig Aczélét igyekeznek szolgálni, holtában is, gyalázatában is, azok meg szégyelljék el magukat, amiért méltatlan célokra fordították az életüket, s mert erről máig nem akarnak letenni!

Félre kell tennem egy időre az írást. Siettem vele, mint ahogyan a képek beszerzésével és rendbehozatalával is. Remélem, ezúttal is lesz újabb információanyag, amit beledolgozhatok ebbe az egyre mutatósabbra kelő „cipóba”, a Morzsakönyvbe! Minden újabb lépés, amit előre megteszek, ahhoz a megvalósuláshoz vezet, amelynek megkoronázását nem engedélyezték az ügyben vétkesek. Rudi olasz igazolványában foglalkozásnévként a 'pittore' szerepel, ami festőt jelent. Még aki nem

beszél nyelveket, annak is meg kellett volna értenie, hogy ez mit fed, hiszen hasonlít a mi régies 'piktor' szavunkhoz. Mikor kifelé tartott, a szabad világ felé, sorra nyelte el mindenét a szennyes ár. De a valódi örvény akkor nyelte el őt, amikor öregén, ismét kifosztottan itthon vergődött, neki jót akaró orvosok és ápoló személyzet kezei között, és ismét nem voltak szavai, amikkel elmondhatta volna, mit akar. S ezt az akaratot, még ha feledékennyé vagy amnéziássá vált, akkor is teljesíteniük kellett volna, hiszen egy halálba menő személy végakarata szent. Ma nem tudok ehhez többet hozzátenni. Nagyon elérzékenyültem.

Eger, 2017. augusztus 17.

Jarrow látogatása

Jarrow Rogovin amerikai üzletember, műgyűjtő

Néhány napra teljesen más vizekre eveztem. Természetesen csak átvitt értelemben. 17-én este megérkezett Jarrow, és pár órát együtt töltöttünk a Senator teraszán, majd egy olasz étterem utcai helyiségében. Jarrow vacsorázott, nekem nem annyira volt hozzá kedvem, mert a hőségától általában elmegy az étvágyam, de valamit azért haraptam a találkozó előtt, mert az előre hozott vásárlástól kimerültem (az ünnep előtti, szokásos heti bevásárló körútra mentünk, utána már nem lett volna rá lehetőség. Egyúttal elhoztuk a képkeregetőt is a két képet: *Pihenő*, *Május*. Az előbbi viszonylag jó állapotban volt, már az ócskásoktól beszerzett darabokkal ellentétben, a Május viszont nagyon

tönkrement, és ezen tovább rontott a futár hanyagsága. Az összetört üvegdarabok két helyen felsértették a papírt. Nem retusálták, a mű megőrizte a sérelem nyomait is.

Hotel Senator, Eger

Jarrow nagy ovációval fogadott a Senator teraszán. Miután megérkezett délután, megpróbált aludni, de nagy volt a forgalom kint a téren, zenekar játszott elég hangos zenét, és hatalmas szúnyogok röpködtek körülöttünk. Engem békében hagytak, mert előzetesen bevettem egy B-vitamin tablettát, ami riasztja őket. Minden összebonyolódni látszott, ugyanaznap estére jelezte érkezését ex-férfem a családjával. Alaposan meg kellett szervezni mindent, hogy minden simán menjen. Első esti beszélgetésünk a Rudival kapcsolatos emlékekre koncentrált, ezért is jöttünk össze. Jarrow szimpatikus, többször megölelgetett, és amikor elmeséltem neki vázlatosan Rudi szökéstörténetét, megkönnyezte. Elkísértem egy pénzváltó automatához, majd elköszöntünk egymástól. Kellemes, enyhe este volt. A Kis Dobó térnek mediterrán hangulata van, de kissé már túlszűfolt. Minden étterem és kávézó akkora helyet foglal el belőle a kitett asztalokkal, amivel teraszát növeli, hogy nehéz közlekedni tőlük. Jarrow félreértett valamit, azt hitte, hogy aznap este lesz koncert a Dobó téren, de ki kellett ábrándítanom. A koncert 20-án, azaz ma délutánra várható, ha ugyan meg lehet tartani az időjárás miatt. Egy kis séta jólesett, felfrissültem. Másnapra úgy terveztem, hogy városnézésre megyünk, majd meginvitálom hozzánk ebédre vagy vacsorára, de a sétát kihagytuk, mert Jarrow lába megsérült indulás előtt. Megbotlott egy bőröndben, mielőtt elindult volna otthonról, az felhasította a lábát, és most bicegett. 18-án kialudta magát, már amennyire lehetett (a kései foglalás miatt kis szobát kapott és a légkondicionáló hangos volt, a lába fájt), viszonylag későn találkoztunk. Legelőször is el kellett kísérem az ambulanciára, hogy lekezeljék a lábát. Frankfurtban előzetesen már ellátták, de most újabb kezelésre volt szüksége. Hosszas adminisztráció, fertőtlenítés, sebtisztítás, majd indultunk tovább. Taxit hívtam, azzal hazajöttünk, megnéztünk Rudi képeit, eszegettünk, majd rendeltem egy gyors ebédet, hogy aztán meg tudjuk látogatni Fridél Lajost a műtermében. Késve érkeztünk, mert az ebéd kiszállítása késett, de Lajos várt bennünket türelmesen. Összeismerkedtek, és megállapítottuk, hogy mindannyian ugyanazon „évjárat” vagyunk, 1950-esek. Lajos a rangidős, szeptemberi, Jarrow novemberi, és én decemberi. Jarrownak tetszettek Lajos képei,

elsősorban azok, amik Rudi mágikus realista stílusára emlékeztettek. Hozzá kell tenni, hogy Lajos nem ismerte Rudit, sem különféle stílusorszakait, az egybeesés véletlen, ha ugyan van ilyen. Hasonló sugallatokat kap, amikor ezeket a műveket alkotja.

Alkotói módszeréről kérdezte Jarrow, Lajos pedig elmondta, hogy spontán módon születnek meg a művek. Elindul egy gondolat mentén, pl. a szülőfaluja világára gondolva, majd abból építi fel a kompozíciót. A keze szinte automatikusan mozog, s a végén szinte a fellegekben köt ki. Egy kicsit Rudi inverze gyanánt, aki hajlamos volt angyali perspektívából látni a világot, már alapérzéseiben. Tehát ő felülről haladt lefelé – szemléletben és ábrázolásban. Stílusviláguk mégis sok hasonlóságot mutat.

A Lajosnál tett látogatás után átjöttünk hozzánk, egy újabb kitérővel egy bankautomata felé. Jarrow vásárolt Lajos képeiből, és nekem is ajándékozott egyet ezekből, nagyon gálánsan. Most együtt nézték végig Rudi képeit, Lajos szépen elemezte őket, és a technikáról is többet tudtam meg tőle. Miután Lajos elköszönt, Jarrow azt akarta, hogy hívjuk fel Rudi utolsó főbérlijét, akinek telefonszámát Rudi noteszában találtam. A barátok és Rudi volt kezelőorvosa nem javasolták nekem, hogy személyesen kezdeményezzek valamit, mert Rudi nagyon dühös volt rá, maffiózónak nevezte, és követelte volna vissza tőle a képeit, de az illető lefoglalta őket lakbértartozás fejében. Ennyivel persze nem tartozhatott neki Rudi, egyébiránt hamarabb felmondtak volna neki, és az effajta „lefoglalás” amúgy se legális, hanem bűnözői jellegű. Az önbíráskodás soha nem tisztességes megoldás, Rudi-val pedig egyszerűbb lett volna egyezkednie a kapzsi főbérliónak, hiszen akkor is Olaszországba utazott el az ottani járandóságáért, hogy visszatértekor rendezze a számláját. A többit már ismerjük az előbbi fejezetekből.

Sikerült beszélünk Rudi kicsinálójával és előzetesen megegyeztek Jarrow-val, mennyiért lenne hajlandó eladni azokat a Görög-képeket, amik nála vannak. Megegyeztek egy árban, amihez bónuszként hozzáígérte a nála levő rézkarcokat, szám szerint kilencet. Jarrow úgy gondolta, hogy az olajfestményeket megveszi és a rézkarcokat nekem adja. Belementem, hogy elkísértem másnap Pestre, bár nagyon fáradt voltam már és ilyenkor a lábam nehezen bírja a strapát. Először úgy tűnt, minden rendben lesz, de Jarrow kifelejtette a számításból, hogy szombaton nincsenek nyitva a bankok, így mindenféle megoldás után nézett, miután Pestre érkeztünk, s közben tartottuk telefonon a kapcsolatot a képek bitorlójával, de nem volt semmiféle banki megoldás, a garantált csekkel való fizetést pedig nem fogadta el Rudi egykori főbérlije. Végül Jarrow le akarta mondani a látogatást, de az illető szívélyesen invitált bennünket, hogy azért csak nézzük meg a képeket. Elmentünk, de megbeszéltem a sofőrrel, aki szállított bennünket, hogyha bármi gyanúsat észlel, kérjen erősítést. Úgy mentem oda, mint egy oroszánbarlangba, bár ami a tárgyalási modort illeti, jobb lenne valami alantasabb állatnevet használni erre.

Egy nagyméretű absztrakt kép, egy közepes és tíz kisebb festmény volt a padlóra helyezve egy üres szobában. Kissé távolabb három kisméretű rézkarc, ócska keretben. Kettő a tanácsköztársasági sorozatból (*Prónay, Héjjas*), meg egy kis tájkép, színes. A kisebb festmények színei, az absztrakttal együtt valami számomra idegen színvilágot mutattak, ami soha nem volt jellemző Rudira, de minden kép szignált, némelyik hátul is, ahol a cím volt olvasható. A csendéletek némelyike Cézanne-ra emlékeztetett, de nem lehetett jó hangulatban Rudi, amikor festette, vagy direkt ilyen színvilágra szóló megrendelése volt. Volt két kisebb portré is, egy nőt és a kislányát ábrázolták. Mikor Jarrow engem kérdezett, mi a véleményem, azt feleltem, hogy a kis képeket nem tartom különösebben értékesnek, de a szimatot kapott házigazda nem engedett semmit, sőt még többet is akart kicsikarni Jarrow-ból. Mikor meghallotta, hogy nem tartom túl értékesnek a kis képeket, megmakacsolta

magát, és csak egyben akarta eladni az egészet. Ekkor már a rézkarcokért is külön pénzt követelt, ami abszolút nem fair, hiszen előzőleg telefonon megegyeztek, hogy az a bónusz. Néhányszor csitítanom kellett mindkét felet, mert felemelték a hangjukat. Jarrow részéről jogosan, merthogy kvázi lesöpredékezték egy még úgazdagnak se mondható környezetben, s egy olyan ember, aki láthatóan csak az illegális megoldásokra törekszik. Nem adott meg számlaszámot, ahová a pénz utalható, semmi más, csak a készpénz érdekelt, tehát igyekszik láthatalanná tenni a gyanús jövedelmét, amire nem a saját munkájából tesz szert, hanem a máséra tette rá a kezét.

Jarrow egy nagy cég elnöke, 350 alkalmazottja van, szóval az erőviszonyok egyértelműek, csak az eladó nem fogta fel. Ősztönmű, aki a másik fél arcát figyelve próbálja egyre feljebb srófolni az árakat, ahogyan a leroszabb fazonú piaci kofák szokták. Előbb azt mondta, hogy tud angolul, de kiderült, hogy csak nagyon primitív szinten, mert a tárgyalásukat nekem kellett fordítanom. Közben árgus szemekkel figyelt, mint ahogy akkor is, amikor Jarrow engem kérdezgetett, melyik kép melyik korszakból származhat. Én, mivel elég jól ismerem Rudi alkotói korszakait, mindegyiket megneveztem, az eladó pedig rögtön lecsapott rám: „Mi maga, művészettörténész, hogy így vágja a dolgot?” Mondtam, hogy nem, hanem író, de értek hozzá. Ettől nagyobb lett a respektem☺)) A kérdés nem oldódott meg, a rézkarcokat viszont nem akarta most már adni, látva az arcomon az érdeklődést, újabb 500 eurót alkudott ki Jarrowtól, aki belement az alkuba. Most már kézfogás is pecsételte a megegyezést, de kifelé menet újabb adag rajzzal hozakodott elő az egyre impertinensebb illető. Rudi készített egy akvarellsorozatot – állítólag neki, ajándékba – és ezt mutogatta nekünk a konyhájában. Én már alig álltam a lábamon, de rákérdeztem, ezt is el akarja adni, de kár volt, mert az ilyen alak csak emeli a tétet. Nyilvánvalóvá vált, hogy ő az, aki lenyúlta Rudi képeit, amiről a noteszében olvastam, és amit a barátai is megerősítettek. Az alku vége az lett, hogy egy újabb, keddi találkozt beszéltek meg, akkorra lesz meg a pénz átutaltatása. Jarrow viszont megkért, hogy menjek fel ismét Pestre és segítsek az ügylet lebonyolításában, meg a neki nem kellő képeket szállítsuk el, mert ott nem maradhatnak. Mindketten azért mentünk bele egy ilyen kétes alakkal való üzletbe, mert ez az utolsó lehetőség, hogy Rudi hagyatékát visszaszerezzük. Jarrownak is nagy utat kell újból megtennie, mert Berlinben várták, és onnan repül vissza, hogy a képeket megvegye. Természetesen mi tudjuk, hogy ennek az alaknak semmi joga nincsen, nem is volt, hogy a képeket megtartsa, de az ilyenfajta úgy tartja a karmai között a kiszemelt áldozatát, mint egy véreb, mikor bezárul az állkapocszár. Szóval ki kell menekíteni onnan a képeket, a többit majd meglátjuk, hogyan lehet rendbe hozni, felújítani és bekereteztetni.

Nos, holnapután újabb utazás vár rám, igaz, már nem olyan hőségben, mint tegnap, viszont ugyanolyan izgalmakkal övezve, ahogyan tegnap, egészen addig, amíg túl nem vagyunk rajta. Utána én ezeket az alakokat nem akarom látni többet. A fiát is bemutatta, aki egy másik szobából, a nyitott ajtón keresztül hallgatta az alkut, miután először azt mondta, hogy ő nem avatkozik bele, az apja pedig jogászként mutatta be, amit én erősen kétlek. Rudi munkái szempontjából nincs is jelentősége. Később, a kocsiiban beszélgetve, immáron vissza a Jarrow szállodájához, megemlítettem ezt a kételyemet, mire Jarrow felcsattant: „Mindegy, minden ügyvéd disznó!” Ezután nem említettük tovább a képzettségét a háziaknak. A házigazda dicsekedett ugyan pár öltönnyel, amiket talán anyagi helyzete illusztrálására függesztett fel egy nyitott fogásra a képeket tartalmazó, berendezés nélküli szobában, de ennek lefordításával már nem strapáltam magamat, üres erőfitogtatás volt az egész, ahogyan dicsekedett vele. Mármost hogy ennyit ő akármikor tud ajándékozni a fiának a születésnapjára. Az öltönyök márkások voltak állítólag, és nem akarom megnevezni azt a népréteget, amelyiknek ez az ízlésvilágát tükrözi, én pillantásra se méltattam őket, mert nem szeretem a

főlöleges rongyrázást. A dicsekvés meg a szellemi színvonal-alattiság ismertetőjele, úgyhogy ne is pazaroljuk rá a helyet normális közlések helyett.

Jarrow a szálloda előtt elköszönt, s megbeszéltük, hogy nagyfiam fog elvinni kedden az újabb találkozóra, aztán engem hazahozatott azzal a bérelt autóval, amivel együtt utaztunk fel Pestre. Mikor korábban még a szálloda halljában várakoztam, a hatalmas üvegablak előtt álldogáltam. Nem akartam leülni, mert már épp eleget ültem utazás közben, és jólesett egy kicsit mozogni. Kértem egy kis üveg ásványvizet, és amíg az melegedett egy kicsit, nézelődtem. Meglepetve fedeztem fel, hogy a kilátás épp azt a látványt tárta fel előttem, amit Rudi gyönyörű képén láthatunk (*A budai vár*), csak nem olyan szépséges égszínkében, hanem a valóság szürkébb árnyalataival, a vár környékén és a túlparton már kevesebb fával, a háború után romosan maradt részek, a Vákert Bazár pedig mára szépen felújítva. A Duna-parton sokan sétáltak, már itt is muzulmán elemek elegyedtek a tömegbe. Bécshez, Rómához és más európai nagyvárosokhoz képest ez persze csekélység, de nem vigasztaló kilátás, különös tekintettel az ünnep alatti borzalmas merényletekre, amik egymás után sokkoltak bennünket.

Görög Rezső: A budai vár

A mai napot a pihenésnek szenteltem, mert ennyi strapa után ki kell kapcsolódnia egy kicsit. Feltenni a dagadt lábamat és semmi komollyal nem foglalkozni. Már csak néha tolmácsolok, de hamar visszacsöppentem a régi rutinba, nem volt gond. A következő alkalomhoz csak pókerarcot kell vágni, remélem, sikerül majd. Talán a fáradtság segíteni fog benne, az újabb utazás után. Bizonyára fel fognak még ötleni egyéb elemek az elmúlt pár napból, de ahhoz hagyok egy kis időt. Nem rohanok mindent egyszerre megírni. A mai ünnepből se sokat élveztem, mert le kellett eresztenem a sok rohangálás, intézkedés után. És újabb út, hogy Jarrow Depero-vonzalmát követve megszerezzük a képeket. Jarrow erős hasonlóságot érez Rudi és Fortunato Depero egyes munkái közt. Rudi soha nem beszélt nekem erről, absztrakt képeit én nem is ismertem, csak a szurrealistának nevezett korszakát, amit Olaszországban gyakorolt a 70-es években, s ezekkel az alkotásokkal kiállításokon is szerepelt, sikeresen.

Eger, 2017. augusztus 20.

A pihenésre szánt időm alaposan megrövidült. Állandó bosszantóim, az alattunk lakó család örökös provokációi az ablakban dohányzással és a szobámat telefüstöléssel, ma hajnalban felébresztettek. Egyetlen módja van, hogy távortartsam őket, a klasszikus zene. Bár ilyen korai órán nem akartam semmiféle hanggal zavarni a mások nyugalmát, mégis kénytelen voltam bevetni a Bartók Rádió klasszikus kínálatát a szándékos szomszédmérgezéssel szemben, és felkeltem. Előbb ugyan jó pár búzrudat elszívtak, ami annál is inkább bosszantó, mert kezeletlen dohányt szívnak, ami iszonyú büdös. Egy egész felnőtt család nem fogja fel, hogy amit szívnak, az mérgező, s hogy ezt másokkal szemben nem tehetik meg. A saját életükkel rendelkeznek, de az enyémmel nem. Ötük IQ-ja együttvéve nem elegendő egy ilyen alapszabály felfogásához. A koránkelés arra lesz most jó, hogy nekilássak Rudi menekülés-naplója lefordításának. Jarrownak eddig csak meséltem róla, de mindenképpen kell készítenem legalább egy nyersfordítást, hogy érzékeltessem a történet drámaiságát. Ma talán ezzel foglalkozom.

Küldtem egy levelet Jarrownak, hogy egyeztessünk, mielőtt odamennénk a helyszínre holnap. Jarrow ugyanis arra kért, hogy ott várjunk rájuk a ház előtt. Szerintem viszont kell egy akcióterv, nehogy csapdába ejtsenek bennünket a házban, aminek kapuja elektromos nyitású. Túlságosan nem izgulok miatta, mert megoldható, sőt van egy tervem, hogy Rudi további esetleges használati tárgyait és a zodiákus-ábrákat megkaphassuk. Jutaléknak fogom kérni az üzlet közvetítéséért, ami fel se merült az ürgében, még az se, hogy megköszönje, amiért gazdag vásárlót viszek a gyanús házához. Nos, hát akkor munkára fel, azaz fordítani, amíg el nem álmosodom!

Eger, 2017. augusztus 21.

A hagyaték visszaszerzése

A fordítást csak részben végeztem el, maradt belőle vagy ötoldalnyi, mármint az eredeti, ritkásabb gépelés szerint. Az én kisebb sorközeimmal feleannyi lesz, de hétfőn már nem volt több energiám, és a lábam nagyon megdagadt. Jarrownak ennyi is elég volt egyelőre, mert túl sokfelé röpköd mostanában. Elfoglalt üzletember, megteheti.

A hagyaték visszaszerzésében nagy dolgot cselekedett, bár ő meg engem tart nagy vállalkozókedvű embernek. Sok elismerést kaptam tőle a Rudi ügyében végzett munkámért, és sok-sok művet és tárgyat ajándékba, a neki végzett tolmácsolásért és közvetítésért. Sikerült mindent úgy rendezni, hogy kevésbé voltunk támadhatók, a Rudi volt főbérelője egy csomó pénzt kaszált (eladta az általa Ruditól lefoglalt műtárgyakat), amikhez minden munka és befektetés nélkül jutott, mi pedig elhoztuk mindazt a holmit, amit a ravaszkodni próbáló ember hajlandó volt kiadni. Feljebb srófolta ugyan az árat, de Jarrow nagyvonalú volt, nekem, az életrajzíróknak pedig jutott újabb adag feldolgozandó anyag: jegyzetek, művészeti és személyesek, fotók, fénymásolatok, egy fontos újságkivágás, vázlatok, tusrajzok és újabb rézkarcok, amiknek nagy részét nem is ismertem. Ezeket akkor hozhatta haza Rudi, amikor Olaszországból hazaköltözött. Akkor valószínűleg még autója is volt. Mindig azzal járt. Kellott neki a képek szállításához, meg a tengeri utazásokhoz, amikor halászni ment. A fotók alapján volt saját motorcsónakja is, az a 80-as években lehetett, amikor egy Rita nevű modelljével futott.

Jarrow-val tegnapelőtt (22-én) találkoztunk Pesten. Két kocsival kellett menni, hogy el lehessen szállítani a nagyobb képet. Utólag visszagondolva elég merészek voltunk, hogy belevágunk ebbe a kalandosnak vagy még inkább veszélyesnek tűnő dologba, de megcsináltuk, és nincs mit nyafogni rajta utólag. Aki mer, az nyer. Ma felhívtam a volt kezelőorvost, aki azt állította, hogy Rudi lakásában jóval több festmény volt, mint ami most előkerült. Elég szövevényes még mindig az ügy, de majd akkor próbálom meg kibogozni a szálakat, ha kissé leülepedtek az események. A „Levelek” c. mappában ugyan egy levél se volt, csak jegyzetek, és amikor megkértem Jarrowt, hogy tudakolja meg, a főbérő tagadott. Nála nincsen semmi más, állítja. Az igazat csak a Jóisten tudja, és Ő kellő időben helyre teszi.

Ma elég forgalmas napom volt. Újabb levelek, egy a Nemzeti Galériától, ahonnan átküldték az orosz művészettörténész nő levelét, amiben továbbítja Rudi Szentpéterváron levő képeinek fotóit. Az 1919-es sorozat darabjai, plusz egy borító-kép, rajta Rudi nevével. Szépen kidolgozott képek, bár a témától én irtózom, és ami azt illeti, abból a korszakból származhatnak, amikor Rudit még sikeresen megvezette Görög papa a vörös terrorral kapcsolatosan. Ő maradt fanatikus kommunista, Rudinak viszont idővel kinyílt a szeme és onnantól tisztán látott. A művészettörténész hölgynek, kérésére, küldtem egy vázlatos életrajzot Rudiról, az alapján besorolhatja kellő helyre. A képeket későbbre ígértem, és ma gyűjtöttem is ki jó párat neki. Miután átnéztem, át fogom küldeni, bár így eléggé rendezetlennek tűnik a fájl. Ha nem igazodik ki rajta, újból megpróbálom megcsinálni.

Mindenkit nagyon izgat a téma, mármint a hagyaték-visszaszerzési ügy, és alig győzöm levélben elmagyarázni mindenkinek külön-külön, mi történt. Röviden: amerikai segítséggel és anyagi felkészültséggel sikeresen tárgyalunk Rudi volt házigazdájával, aki kitette őt a lakásából, majd önkényesen magához vette a holmiját. Jarrow rákérdezett, mennyiért adná el ezeket, és ő – törvénytelenül – úgy viselkedett, mintha a Ruditól elorzott tárgyak az ő tulajdonát képeznék. Jarrow, azért, hogy vissza lehessen szerezni mindent, hajlandó volt egyezkedni vele és megvásárolni mindazt, amit kiadott. Arról nem tudunk, hová lett a többi festmény, amiről Rudi kezelőorvosa beszélt, ezért belementünk ebbe az alkuba. Ha nem tesszük, ki tudja, hová rejtette volna el mindezt, mi pedig maradtunk volna Rudi szépséges alkotásai nélkül. Nem mellékesen, a most feldolgozandó írásos anyag nélkül is. Rudi mindössze három havi lakbérrel tartozott neki, és amikor visszatért Olaszországból, ezt nyilván kifizette volna neki, de nagy betegség a kapzsiság, és Rudi tragikus utolsó útja megkezdődött. Visszafordíthatatlanul. Ha hinnék a szitkozódásban, átkozódásban, talán megtenném, de mivel nem hiszem, hogy erre bármi szükség is volna, csak a Jóistenre hagyatkozom, aki végül mindenkit a méltó helyére tesz.

Mikor megjöttünk Pestről tegnapelőtt este, nem tudtam megállni, hogy mindent át ne nézzek, így rögtön olvasni kezdtem a jegyzeteket is, de csak másnap jutottam a végére az értékes anyagnak. Rudi lejegyezte, hogyan és miért tartóztatták le 1950-ben, hogyan ítélték el, majd szabadult ki egy év után. Így már érthető, hová fértek be az újabb akadémiai évek: 1951-54 közé. Tehát az első évet 1949-50-ben végezte, a másik hármat pedig 1951-1954 között. Ahogy nekem mesélte, első feleségét a Pesten maradás miatt vette el, mármint hogy Hajdú Katalinnak legyen bejelentett fővárosi lakása, s ne kelljen visszamennie Szolnokra. Házasságuk a feljelentések szerint 1960-ig tartott, válásuk idejét egyelőre nem tudjuk. Talán a titkos aktákból kiderül. Ezután kellett következnie a második feleségnek, akiről szintén nem tudunk, majd Berta Erzsinek, akitől kénytelenül szakadt el 1970-ben. Egy másik jegyzetben leírja, hogyan támadta őt Aczél elvtárs, s hogyan „lövöldözte körbe”, hogy végül nem maradt más választása, mint az emigráció. Ezeket be fogom illeszteni ebbe a könyvbe, mert szerves részét képezik. Rudinak ragyogó stílusa volt, érdemes lesz eredetiben olvasni.

Szentpétervártól Los Angelesig

A mai levél és képmelléletek alapján a következő kilenc rézkarc található Szentpéterváron: *Héjjas, A proletárhatalomért, Az Antant ellen, Harc a monitorokkal, Utolsó töltényig, Új rend, Prónay, Ellenforradalom, A nép hatalmáért*. Az utolsó a borítólap, Anna Cserniseva Igorjevna pedig helyesen tapintott rá a lényegre: erős műveknek tartja őket. A következőket írta Csizmadia Krisztinának a MNG Grafikai Osztálya gyűjteménykezelőjének:

„Dear Krisztina,

there are Görög Rezső works from the collection of our museum. If the lady, who wrote a book about him, can send some short information about this artist, it will help. We do not have other works of Görög Rezső, but I see that his graphic works are strong and professional. Thanks a lot! I hope these pictures will be interesting!

Best regards,

Anna”

Magyarul:

„Kedves Krisztina!

Vannak Görög Rezső-munkák múzeumunk gyűjteményében. Ha a hölgy, aki a könyvet írta róla, tudna küldeni rövid ismertetőt a művésről, az segítene. Nekünk nincsenek meg más művei Görög Rezsőnek, de látom, hogy grafikai munkái erősek és professzionálisak.

Nagyon köszönöm! Remélem, ezek a képek érdekesek lesznek!

Szívélyes üdvözléssel:

Anna”

Mai válaszom erre a levélre:

„Dear Madam or let me call you Anna,

I'm Görög's biographer and I have not finished the book because I've found quite a lot of information about the artist. I want to have everything in it as it's a strange story.

Görög was born in Budapest in 1930. His father was a communist, but he wasn't. First he joined the socialist party (under his father's pressure), but then he changed his mind and left. He was arrested in 1950, for having watched a Rembrandt book which was full of Madonna and Holy Family pictures

and was written in German. He was convicted for that. When he was released from prison, he went back to the Academy of Arts and completed his studies in 1954.

He was the most talented student of Pap Gyula, an academy teacher. His early works already show that. Just like the ones you have in your museum. There are other pieces of that series. I'll try to collect them for you and pass them via email.

He also made an excellent series of Dózsa, leader of a peasant uprising in 1514. Revolution as a topic was not just fashionable in the fifties, but almost obligatory. That series took part in a competition at Ernst Museum in Budapest and was highly appreciated.

Beginning from the fifties he made a lot of landscapes, all etchings. At the beginning of the sixties he started to create his pictures I call magic realistic ones. Strange, sometimes scary figures mixed with real ones, very complicated and interesting compositions.

Also from the beginning of the sixties he printed huge size etchings, most of them coloured landscapes, and he went on with his magic realistic compositions, already bigger size.

The cultural minister of that time hated him and he and his people (the secret police) were constantly after him. He won a lot of prizes, but they never paid to him. He was well-known abroad, too. The cultural minister ordered to destroy all his art by 1969 or 1970. It meant he couldn't live on anything. He was arrested again under some false accusation, but his wife could achieve his temporary release from prison. Only until the sentence. He had no choice, decided to escape from the country. I have a copy of his diary and put it in my book. Fascinating.

He swam down the Tisza river in 1970, during a great flooding. Dangerous, but he succeeded.

Between 1970-2004 he lived in Italy. Had several exhibitions, great critics. It is little known about his art in Italy, but I remember when I visited him in 1977, he painted huge pictures, surrealistic ones and many landscapes. Galleryists must know where they are. I first want to write about his life in Hungary until 1970. His pictures are very rare, as most of them were destroyed due to the retaliation of a narrow-minded minister.

When he returned to Hungary, not too many people remembered him. He couldn't adapt to the modern fashion and he couldn't make a living. He lived in rented flats and sometimes returned to Italy where he could collect his money (a kind of a pension payment, not much, and some money from galleryist for his paintings). Once, when he was away in Italy, the landlord didn't want to wait for the rent to pay and fired him from his flat. Stole all his valuables and didn't let him go back again. Görög found himself in the street, homeless. Nothing to paint with, nothing to sell. His family doctor sent him to a hospital, then to an old people's home, but it was no good. He lost his memory, couldn't remember anything, was getting worse and worse of the shock and died in Gyula in 2015.

His art is just great. Several periods, various styles. His abstracts are popular in The States. A collector came to Hungary to see my collection and helped me to get some of his pieces back.

First I tried to find his traces (I only had a few sheets and personal things from the old people's home where he died, very little). I started a private investigation and found out a lot more. I've been writing my book for nearly a year. I still need to see the secret files on him in September and finish the book by December, this year when there will be an exhibition in Eger, my home town and an e-book published. If you want to come, you will be welcome. I cannot pay your costs, being a retired teacher and not well-off.

I'm doing all this work to save a friend's memory and remaining works. It would be a disgrace to leave him forgotten by the public after having suffered so much for his country he loved so dearly, and of course, his art.

I still need some time to collect the photos of Görög's pictures, but I'll send them to you as soon as I can.

Friendly

Magdi"

Válaszom a mai napon.

„Tisztelt Hölygem, vagy engedje meg, hogy Annának szólítsam,

Görög életrajzírója vagyok, és még nem fejeztem be a könyvet, mert elég sok további információt találtam a művészeiről. Mindent bele akarok foglalni a könyvbe, mert ez egy különös történet.

Görög 1930-ban született Budapesten. Édesapja kommunista volt, ő viszont nem. Előbb belépett a szocialista pártba (édesapja nyomására), majd később megváltozott a véleménye és kilépett. 1950-ben letartóztatták, mivel egy Rembrandt-kötetet nézegetett, ami tele volt madonna- és Szent család-képekkel, és németül íródott. Emiatt bebörtönözték. Amikor kiszabadult a börtönből, visszatért a Képzőművészeti Akadémiára, és befejezte a tanulmányait 1954-ben.

Ő volt Pap Gyula, egy akadémiai tanár legtehetségesebb tanítványa. Korai munkáin már megmutatkozott ez. Mint ahogy azokon is, amelyek a Ti múzeumokban találhatóak. Vannak más darabjai is annak a sorozatnak. Megpróbálom összegyűjteni őket Neked és átküldöm emailben.

Készített egy kiváló sorozatot Dózsáról is, aki egy parasztfelkelés vezére volt 1514-ben. A forradalom mint téma nemcsak hogy divatos volt az ötvenes években, hanem majdhogynem kötelező. Az a sorozat részt vett egy versenyen az Ernst Múzeumban, és nagyra értékelték.

Az ötvenes évektől kezdve sok tájképet készített, mind rézkarcok. A hatvanas évek elején kezdte el megalkotni azokat a képeket, amelyeket én mágiikus realistának nevezek. Furcsa, időnként rémisztő figurák keverednek rajtuk valóságokkal, ezek nagyon bonyolult és érdekes kompozíciók.

A hatvanas évek elejétől kezdve nyomtatott óriási méretű rézkarcokat is, legtöbbjük színes, és folytatta a mágikus realista alkotások készítését is, most már nagyobb méretben. Az akkori idők kulturális miniszttere gyűlölte őt, és ő, valamint az emberei (a titkosrendőrség) folyton a nyomában voltak. Számos versenyt megnyert, de ezeket soha nem fizették ki neki. Külföldön is jól ismerték. 1969-ben vagy 70-ben a kulturális miniszter elrendelte, hogy semmisítsék meg minden munkáját. Ez azt jelentette, hogy nem volt miből megélnie. Hamis vádak alapján letartóztatták, de a felesége el tudta érni, hogy szabadlábra helyezték. De csak a bírósági ítéletig. Nem volt választása, elhatározta, hogy megszökik az országból. Megvan egy példánya a naplójának nálam, amit beleillesztettem a könyvembe. Lenyűgöző.

Leúszott a Tisza folyón 1970-ben a nagy árvíz idején. Veszélyes volt, de sikerült neki. 1970-2004 között Olaszországban élt. Több kiállítása volt, nagyszerű kritikákat kapott. Keveset tudunk az Olaszországban készült alkotásairól, de én emlékszem, hogy amikor meglátogattam 1977-ben, hatalmas méretű képeket festett, szürrealista stílusúakat, valamint sok tájképet. A galériásoknak tudniuk kell, hová kerültek. Először az életének első szakaszáról akarok írni, 1970-ig. Képei igen ritkák, mivel a legtöbbjüket megsemmisítették egy szűk látókörű miniszter bosszúhadjárata miatt.

Amikor visszatért Magyarországra, nem túl sokan emlékeztek rá. Nem tudott alkalmazkodni a modern divathoz és nem tudott megélni. Bérelt lakásokban lakott, és időnként visszatért Olaszországba, hogy felvegye a pénzét (egy nyugdíjféleséget, nem sokat, és valami pénzt a galériásoktól a festményeiért). Egyszer, amikor távol volt Olaszországban, a főbérelője nem akart várni, hogy kifizesse a lakbérét, hanem kidobta a lakásából. Ellopta minden értéktárgyát, és nem hagyta visszaköltözni újból. Görög az utcán találta magát hajléktalanul. Nem volt mivel festenie, semmi, amit pénzzé tehetett volna. A háziorvosa kórházba utalta, majd egy öregek otthonába, de ez nem működött. Elvesztette az emlékezetét, nem tudott visszaemlékezni semmire, egyre rosszabbul lett a soktól, ami érte, és Gyulán halt meg 2015-ben.

Művészete nagyszerű. Többféle korszak, különféle stílusok. Absztrakt képei népszerűek az Egyesült Államokban. Egy amerikai műgyűjtő jött Magyarországra, hogy megnézze az én gyűjteményemet, és ő segített nekem, hogy visszaszerezem a művei egy részét.

Először megpróbáltam felkutatni a nyomait (csak egy pár lap állt rendelkezésre, meg a személyes holmija, amiket az öregek otthonától kaptam, ahol meghalt, mindez nagyon kevés). Magánnyomozásba fogtam, és sokkal több mindenre bukkantam. Most már közel egy éve írom a könyvemet. Még át kell néznem a titkos aktákat szeptemberben, majd befejeznem a könyvet idén decemberre, amikor kiállítása lesz Egerben, az én városomban, és akkor adok ki egy e-könyvet róla. Ha van kedved, gyere el, szívesen látlak. Nem tudom kifizetni a költségeidet, mivel nyugdíjas vagyok, és nem valami jómódú.

Mindezt a munkát azért végtém, hogy megmentsem egy barátom emlékét és a fennmaradt munkáit. Gyalázatos dolog volna, ha hagynám, hogy a közönség továbbra is elfelejtse, miután annyit szenvedett a hazájáért, melyet annyira szeretett, és természetesen a művészetét is.

Még szükségem van egy kis időre, hogy összegyűjtssem a Görög-képek fotóit, de amint tudom, elküldöm Neked őket.

Barátsággal üdvözöllek.

Magdi”

Ma újabb levelek érkeztek Szentpétervárról Anna Cserniseva művészettörténész asszonytól. Segítséget kért a képeket kísérő magyar szövegek értelmezéséhez, és egy nehezen olvasható aláírású magyar művész nevének kiderítéséhez. Reich Károly volt az illető. Ő is részt vett ugyanazon a versenyen, és két győztes képe szerepelt ugyanabban a mappában, amiben a Rudié is volt. Most már az egész egy kalandos vállalkozásnak tűnik a számomra. Belevágtam valamibe, és ahányszor le akarom zárni, mindig kerül elő valami újabb dolog, ami értelmezendő. A hölgy azt állítja, hogy a képeket csak az ő múzeumuk engedélyével lehet könyvbe illeszteni, amit meg is kaphatok. Érdekes, hogy a szerzői jogot is eladhatták a képekkel. Rá fogok kérdezni, hogy megkapták-e a rézlemezeket is. Akkor talán fennmaradhatna pár darab, szemben az itthon megsemmisítettekkel.

Miminek említettem, hogy milyen barbárságot követtek el Rudi rézlemezeivel. Valami vastárggyal végigkaristolták őket, így tönkretéve Rudi remek munkáit. Mimitől most megtudom, hogy a Képzőművészeti Alap gyakran tett ilyesmit, hogy az általuk megvásárolt rézkarcokat ne tudja tovább sokszorosítani senki. Barbár dolog volt mindenesetre. Miféle elme lehetett az, amelyik ilyen disznóságot ki tudott gondolni! Inkább tették volna félre őket megőrzésre, minthogy ezt kövessék el nagyszerű műalkotások ellen!

Most előttem a hétvége, és nekiállok feldolgozni az újonnan beszerzett irodalmi és képzőművészeti ínyencségeket: Rudi jegyzeteit.

Eger, 2017. augusztus 24-25.

Amit még a mappák rejtenek

És valóban itt a hétvége, én meg azt se tudom, mivel kezdjem. A legszívesebben párhuzamosan folytatnám a naplófordítást és a legutóbb talált jegyzetek feldolgozását. Jarrownak nemigen sürgős az újabb naplórészlet, mert elutazott és sok dolga van, csak a rendszerető hajlamom nem hagy nyugodni. Nem szeretek félbehagyott munkát sokáig halogatni, mert akkor féltő, hogy sose járok a végére. Másrészt a nagyobb kihagyással végzett munka két része nem mindig illeszkedik jól egymáshoz. Más korszak, más hangulat, más munkastílus és munkatempó.

Mégis ezzel kezdtem, a napló lefordításával. Tényleg nem szeretem a félbehagyott munkákat. Főként, ha olyan izgalmasak, mint ez a naplórészlet. Később átböngészem majd újból, de egyelőre úgy gondolom, megteszi. Simán érthető az angolajkúaknak. Átküldtem Jarrownak, aki visszajelzett, majd holnap fogja elolvasni. Ismét felizgattam magam ezen a fordításon, annyira beleéltem magamat. Rudi leírása lenyűgöző, ezt már korábban is hallottam a barátaitól, mielőtt a naplója előkerült volna Fekete

Géza segítségével. Ez volt a mai penzumom, az orosz művészettörténész asszonynak viszont nem írtam meg a mai választ. Talán nem is olvassa odahaza, hanem a munkahelyén van levelezési lehetősége. Ezt mielőbb pótolni fogom.

Többször nekiduráltam magamat, hogy összeszámoljam, hány képünk is van Ruditól összesen, de mindannyiszor belezavarodtam. Mindig eltévesztem, hogy 31, 32 vagy 33 képet vettem meg az eddigiekben. Egy idő után kimaradt a könyvben való követésük, mert akkor is rendeltem újakat, amikor szüneteltem a könyvem írásával, s közben nem írtam le olyan részletesen minden egyes beszerzést, mint azelőtt. Aztán némelyikük távol is volt egy időre itthonról, amikor kereteztetni vittem őket, majd Miminél tartózkodtak egy darabig az általa átvettek. Most minden hazakerült, és ideje volna egy leltárt készítenem az újonnan hozottakról is. A rend kedvéért. Egyetlen rajzot emeltem ki ezek közül, egy csodálatos Krisztus-képet, amit egy rajzlapról vágott ki Rudi. Nem tudom, mi volt a terve velem, de nekem épp a szabálytalan kivágása tetszik, aminek közepén egy olyan Jézus látható, akinek az arcán nem a rengeteg szenvedés nyomai látszanak, hanem a megbékélésé. Egyszóval a szép halált ábrázolja, ami felold minden földi megpróbáltatást és a mennyei békébe torkollik. Krisztus teste se olyan megviselt és szenvedésekkel megtört, hanem egy szép küllemű fiatalemberé. Rudi nem szignálta a képet, mert nyilván valami montázshoz akarta felhasználni, esetleg valamelyik készülő képéhez tervként, vázlatként, viszont rajta látható a kézírása, ami alapján egyértelműen beazonosítható. A szobámban szeretném tartani, ha elkészül, annyira személyes, és annyira megérintette a lelkemet ez a fajta ábrázolásmód. Ezt is Jarrownak köszönhetem, aki – még most is álomszerű az egész történet – Amerika túlfeléről repült ide, hogy a mostani helyzetet kialakítsuk. Mármost hogy az életmű anyaga összeálljon. Még mindig hiányosan persze, mert a többi nekem kell le vadászgatnom hirdetések alapján. Még mindig vannak talonban olyan rézkarcai, amiket szeretnék begyűjteni, csak várnom kell velem, hogy meg is tudjam fizetni. A sors iróniája, hogy akik megengedhetnének maguknak ilyesmit manapság Magyarországon, valami agyhalotti állapotban élnek és tudomást se vesznek a művészi értékekről. A pénzüket vagy bankban tartják, vagy befektetik kétes vállalkozásokba, mások aranyrudakban rejtegetik odahaza vagy széfekben, trezorokban, megint mások hülyeségekre pengetik el, drága autókra, fiatal nőcskékre, és az egésznek semmi látszatja nincs. Mások vásárolnak ugyan műtárgyakat, de a mindenkori divathoz és a sznobok által diktált trendekhez igazodnak. De ne is pazaroljunk rájuk időt és figyelmet, épp elég eltűnni, hogy vannak. Az én tisztem, hogy felhívjam a figyelmet Rudi szépséges műalkotásaira, az ítékezés pedig Isten joga.

Most bekészítem a gépem mellé a Rudi jegyzeteit, hogy holnap mielőbb nekilássak a feldolgozásuknak. Ez is izgalmas lesz. Visszamegyünk egészen 1950-ig, amikor még a háború nagyon közeli élmény volt, a kommunizmus pedig épp kezdeti éveit élte Magyarországon. Képviselői fanatikusak voltak, agyamosottak és szélsőségesek minden megnyilvánulásukban. Épp elegendő volt mindez, hogy derékba törjenek egy ragyogóan indult művészkariert, Rudi barátunkét. S talán nemcsak az övét. Mikor a kommunizmus áldozatairól beszélünk, illene megemlíteni mindazok nevét, akiket Aczél elvtárs és társai méltatlanul és kíméletlenül tönkretettek. Az idei nyár utolsó, kellemes napjait éljük. Visszatért a szép napos, meleg idő, de nekem most megint benti feladataim vannak. Szóval kevés séta, sok írás. Így illik, hogy haladjunk is a történet méltó megörökítésével.

Eger, 2017. augusztus 26.

Megtaláltam a választ Rudi dossziéjában egy korábbi vitás kérdésre. Mikor a „Bojszok és halhatalanok” cím alatt megjelent polémia értelmezésével foglalkoztam, a Rudi hozzászólását egészen másként értelmeztem, mint az, akivel az ÉS hasábjain ő nyilvánosan levelezett. Az alábbiakból kiderül,

hogy nem én értettem félre Görög Rezső szavait, hanem a nagyképűen gúnyolódó lapszerkesztő. A Beuys által kiállított tárgyakat Rudi nem tartotta műalkotásoknak, az értük felvett honoráriumokat szélhámoságnak, ahogyan minden valódi műértő is teszi. Rudi, szavai szándékos félreértelmezésén és összeagyválásán felháborodva, ezúttal nem volt olyan higgadt és kíméletes az illetővel, aki ráadásul kollégájának adta ki magát. Válaszolt a kioktató hangnemű cikkekre, és ezúttal azt az értelmezést adta a korábbiaknak, amit én is. Mondjuk, ez már az első leveléből nyilvánvaló volt, de helyre kellett tennie a fölényeskedő kollégát.

„Bojszok és halhatatlanok

(Élet és Irodalom, 2001. október 5.) [Görög Rezső válasza Velázquez Tibornak – M.M.]

Velázquez barátom! Ha már ilyen szépen összehozott bennünket a sors, de főképpen az ÉS, melyben írásod megjelent (*Görög a Kő, hogy eltalálja Beuysot*, július 20.), hadd válaszoljak én most soraidra. Alighanem én vagyok az öregebb, nyugodtan tegeződhetünk, szokásosan, kollégák között. Meglepett, milyen hosszan foglalkozol velem, csak velem, miért? Amit írtam, egyáltalán nem rólam szólt! (*Bojszok vagy szemét*, július 18.). A tárgyalt témát viszont egy elegáns sasszéval kikerülöd! Amellett mindenféle rafinált gondolatokat és szándékokat tulajdonítasz nekem, amiket én sohasem gondoltam és sehol sem írtam! Amit leírtam, egyértelmű volt és világos, ez is olyan lesz. Ami Beuys barátunkat illeti, egy újabb remekművéről szereztem tudomást, egy rakás utcai kockakőről van szó. Ez is talált dolog – nem műalkotás –, de ennél még komplikáltabb az ügy, mert Beuys darabonként adta el, ilyen értelemben tehát installációnak tekinthető. Fokozódik a baj, jól figyelj! Az installációk és happeningek nem tartoznak egyáltalán a területünkre, mert a happeningekben mozognak – mozgó műalkotás nem létezik –, az installációknak pedig nincsen végleges formájuk (lerakják, fölszedik). A műalkotás, végleges elkészülte után, formáját, térfogatát, súlyát többé már nem változtatja. Minden műalkotás ilyen: kották, írott művek, szobrok, képek, barlangrajzok, épületek, mozaikok, stb. Van egy súlyosabb probléma is ezekkel. Nem marad utánuk semmi

Minden művészeti tevékenység után fönmarad a műalkotás. A műalkotás a művészeti tevékenység bizonyítéka. Az egyetlen bizonyítéka. Most viszont szememre vetheted, hogy állításom nem áll meg a lábán, mert minek nevezzük az elgondolást, kitervezést, a szellemi megszületést, az talán nem művészet? Dehogynem, nagyonis az, csak van két baj: az egyik, hogy semmilyen elgondolás nem bizonyítható, a másik, hogy nem csak a művész gondol ki csodaszép dolgokat, rengeteg ember van ilyen. A különbség ott van, hogy a művész, amit kigondolt, meg is tudja valósítani. Megvannak hozzá az ismeretei és a képessége. Az installáció rokonai, azok a mozgó, világító, éneklő, vetített és videós hogyishívjákok sem tartoznak a mi területünkre. Tartozhatnának esetleg az időben lejátszódó művészetekhez (ilyen a zene és az irodalom), ámbár nem lenne gyerekjáték bepasszírozni az irodalomba vagy a zenébe. Végsősoron tartozhatnának a szórakoztatóiparhoz, ha elég érdekesek lennének (cirkusz, mozi, színház, vidámpark). Ehhez viszont nem elég érdekesek. Azt legföljebb bele lehet magyarázni. A szellemi üzeneteket hagyjuk meg az irodalomnak. Képnek, rajznak, szobornak nincsen ilyen ereje, és ha – néha – van is, nem számottevő. Ebbe nyugodjunk csak bele. Rengeteg fantasztikus, káprázatos, komplikált és gyönyörű dolog van a világon, nem lehet mindent a művészetek közé erőszakolni. Kérdezted, „*ki bújlik meg egykori kollégám El Greco (a görög) álneve mögött?*” Tiborkám, nem ismered a szó jelentését, El Grecónak sohasem volt álneve, nekem sem. Kémeknél, bűnözőknél hamarabb boldogulsz. Na de ha már az álnévnél tartunk, bagoly mondja verébnek? Merthogy ez a te családneved, a Velázquez, nem az a turulmagyar, kiköpött nagyalföldi! Ez a kollégázása El Grecónak meglehetősen nyegle dolog, nem szokásos magyar művészek között. Ki

kinek a kollégája, evvel várni szoktunk egy pár évtizedet. Kutattál a nevem után a lexikonokban. Biztosan spanyolhonban is van ennyi, az már ötvenezer „művész.” Ezek között te vagy az egyik? Nagyszerű eredmény! Körülbelül ekkora Itália hadserege. Ebből az ötvenezerből tizenöt év múlva jó esében marad ötszáz! Másik tizenöt év múlván ötven. Talán. A lexikon senkit nem avat művésszé. Azt a műalkotás szokta csinálni. Gondoltam, hogy evvel a kollégázással elértünk leveledben a csúcra, de tévedtem. Rátettél még egy lapáttal! Idézem: „*Mifelénk, amerre már csak a halhatatlanok élnek, jót mulattunk a ravaszságán*” (az enyémen). Állításod szerint Madridban élsz. Itt viszont egy igencsak közismert hely van megnevezve, ez viszont Görögországban van. Te vagy az első magyar festő, aki saját magát halhatatlannak titulálja. Nem semmi! Idáig még csak egy-két római császár merészkedett. Édes egy Tibikém, nem mentél te túl messzire?

Írásod elején valami ordító egérről van szó. Tibikém, rád jár a rúd, ez sem jó. Ilyen állat nem létezik sehol sem. Tisztán baráti alapon segíthetek: dervis, töketlen kutya, fábaszorult féreg. Na, milyenek?

Szememre vetetted, hogy nem ismerem Beuys munkáit. Hoztak nekem megnézni három Beuys-„rajzot”. Rajzok itt nincsenek. Ez három piszkos papír.

Görög Rezső

festő, Róma”

Egy újabb sziporka Görög Rezső tollából. A nyegle cikkíró letaglózta rendesen vele, és sokmindent helyre tett a művészet terén, még akkor is, ha nem mindenben lehet egyetérteni vele. Én, aki egy társművészetet gyakorolok évtizedek óta, nem vonnám meg a képzőművésztől a szellemiség jogát. Ahogyan a Mona Lisa a megtört anyai fájdalomnak állít halhatatlan emléket, az örök érvényű, szomorkás mosoly mögé bújtatva, vagy a Mózes a bölcsesség, hatalom és férfierő emlékműve, ugyanúgy Csontváry a mérhetetlen szenvedés és lázas útkeresés mementója, és Görög Rezső művei is tükrözik azt a műveltséget, ami benne koncentrálódik. Minden más rendben van ezzel az írással. A művészetnek olyan definícióját adja, ami egy képzett esztétának is becsületére válna. Nem ez az egyetlen Görög életművében, mint ahogyan a nemrégén talált Krisztus-ábrázolása sem lesz páratlan. Reményeim szerint fogunk még találni hozzá hasonlatosakat, akkor is, ha az eddig felleltek az Aczél által kiadott verdikt dűlásának nyomait viselik magukon.

Bár most a „*Rövidek*” c. művészeti jegyzetei, szellemes aforizmái követeznének logikai sorrendben, mégis megtöröm a sort azzal, hogy egy másik izgalmas naplójegyzetét veszem előre. Ez az 1950-es sorsdöntő év megpróbáltatásairól szól, és feltárja a múltnak egy sötét időszakát, valamint magyarázatot találunk arra, ami ennek a rendhagyó biográfiának eddig fehér foltja volt: mettől meddig tanult Görög Rezső a Képzőművészeti Főiskolán? Ismét beemelem ide Rudi írását, változtatás nélkül, kordokumentum gyanánt. Mindazok számára, akik keleten és nyugaton egyaránt szeretik elmosni a kemény és a puha diktatúra határait, Magyarországot pedig afféle vidám barakknak titulálni. Ez még a kemény Rákosi-korszak, semmiben se különb, semmivel se vidámabb vagy szomorúbb a Kádár-korszak már rafináltabb PR-ja által fémmjelzett koránál. Ugyanolyan. Rettenetes. Annak, aki soha nem mondott le a szabadság mindenféle jelzőtől mentes igényéről, ketrecet jelentett és rácsokat. A hülyék uralmát az értelmeseek fölött. Aki nem állt be a sorba, azt valóban megbüntették. Az ostoba ember elvadult dühével és kíméletlenségével. Olthatatlan bosszúvágygal, kéjelegve. A nagy Bwana „rokonai, barátai és üzlettársai” máig köztünk élnek, erről soha ne

feledkezzünk meg! Könyvem és a Görög-életmű erről is szólnak. Rudinak ez az írása tudtommal nem jelent meg sehol. A „Rövidék” c. mappában találtam, a Jarrow által megmentett hagyaték írásos emlékei között.

„Görög Rezső:

Rembrandt és én, a nép ellensége

Nyári táborban voltunk, magunk építette sátorban aludtunk. Akkoriban, 1950-ben, mi sorkatonák, nyáron mindig ilyen úgynevezett nyári táborban voltunk. Része volt ez a kiképzésnek. Ez a sátor tele volt mindeféle élőlényel, egy bizonyos méreten belül. Egyszer még egy kölyök sündisznót is találtam a sátorban. Tartottam a katonaládámban egy Rembrandt könyvet, merthogy művészfélnének készültem. Ritka szabad óráimban ezt a könyvet nézegettem, rózsásarcú menyasszonyom fényképe helyett, amint azt tették és mutogatták katonatársaim. Sajnos, a ládából ellopták a Rembrandt-könyvet. Csuda furcsa egy lopás – gondoltam –, ki a fenének kellett? Arra a célra túl kemény volt a papírja, és más célt a lopásra nem tudtam kieszelni. Rejtélyes, miért lopták el? Végülis elfelejtettem az egészet, nem volt jelentősége.

Egy délelőtt hívtak a zászlóalj tiszti sátrába. Egy politikai tiszt, egy százados ült az asztalnál. Komoly arccal fölneézett, a szabályos jelentkezésemet leintette és leültetett. Barátságos volt, de gyanús, az nem. Gőzöm sem volt, mit akarhatnak tőlem, nem jeleskedtem semmilyen katonai tudományban és gyakorlatban sohasem. Semmiben nem voltam kiváló, ami a hadserergben számbavehető.

Beszélgetni kezdtünk. Illetve az ilyesmi nem volt beszélgetés, mivel csak ő tehetett fel kérdéseket. Énnkem csak válaszolni lehetett. Mindenesre már az első kérdésnél összeszorult a gyomrom. Félni kezdtem, habár nem volt rá semmi okom.

- Görög elvtárs, maga vallásos?

- Nem, százados elvtárs, nem vagyok vallásos.

- Tudja, maga nyugodtan megmondhatja nekünk, a párt nem üldözi a vallásos embereket, nem kell félnie!

- Százados elvtárs, nem vagyok vallásos.

- Nézze, maga a párt tagja, a párthoz őszintének kell lennie, mi nem fogunk ezért haragudni magára. Nos?

- Százados elvtárs, nem tagadtam le semmit, nem vagyok vallásos.

- Szokott templomba járni?

- Nem szoktam, százados elvtárs.

- Mikor volt utoljára templomban? Nyugodtan megmondhatja.

- Gyerekkoromban, az iskolával együtt. Kötelező volt templomba járni, sőt két- vagy háromhetenként ministrálni is, amit már akkor sem szerettem. Nem szerettem akkor sem templomba járni, de kötelező volt. Akkor voltam utoljára templomban.

- Jól van. Görög elvtárs, jól van – gondolkodott. – Beszél maga németül?

-Nem, százados elvtárs, nem tudok németül.

-Egyáltalán nem tud maga németül?

- Nem, százados elvtárs. Nagyanym sváb volt, csak németül tudott, és rosszul magyarul, de még a háború alatt az iskolában kötelező volt a német nyelv, de én ma már csak egy-két szóra emlékszem.

Mintha kezdte volna elveszteni a türelmét. Kihúzta az asztalfiókot, kivette és elém tette a Rembrandt-könyvet. Amit elloptak.

- A magáé?

- Igen, százados elvtárs, az enyém.

Nem értettem semmit, nem láttam semmi összefüggést. Kellett ugyan néha festenem Sztálin-, meg Lenin-képeket, az ünnepekre, évfordulókra, ezt tudták rólam, de nem volt semmi összefüggésben ezzel a diskurzussal. Nem esett még le a tantusz.

-Azt mondta, nem tud németül. Ez németül van írva!

Elkezdtem magyarázkodni, hogy a szöveg engem nem érdekel, én a benne lévő képeket nézegettem.

-Miért nézegeti?

Megint magyarázkodni kezdtem, hogy festőnek készülök, és ebből tanulok.

-Nézegeti? Abból tanul, hogy nézegeti?

Lapozgatta.

-Tanul belőle. Más művésztől is lehet tanulni, ha így nézegeti?

-Igen, százados elvtárs, mástól is.

-Például kitől?

Magyarázkodás. Egyre gyanúsabb lett ez a rohadt magyarázkodás.

-Százados elvtárs, nagyon sok nagy mester van ilyen, híres magyar festők, könyveket adtak ki róluk, évszázadokról van szó, nem is tudom.

-Ezek a nagy festők mind vallásos képeket festettek?

-Nem, százados elvtárs, nem mindegyik.

-Azokból is lehet tanulni, akik nem vallásos képeket festettek?

Néztem.

-Válaszoljon! – szólt rám szigorúan. – Lehet?

-Persze, százados elvtárs, persze, hogy lehet.

-Görög elvtárs, tudna nekem ilyen festőket mondani? Akik nem vallásos képeket festettek?

Hirtelen nem jutott egyetlen név sem eszembe, megint magyarázkodni kezdtem, de rám szólt:

-Neveket mondjon, Görög elvtárs, neveket!

-Hát mondjuk Velázquez, százados elvtárs, Goya, Cézanne, Manet, Van Gogh...

-Ezektől ugyanúgy lehet tanulni, Görög elvtárs? Ha nézegeti?

-Igen, százados elvtárs, azt hiszem, igen...

A százados elvesztette a türelmét. Maga elé rántotta a Rembrandt-könyvem, fellapozta, és már ordított:

-Szűz Mária a Kisjézussal! – Lapozott. – Jézus a keresztfán! – Lapozott, egyre jobban ordított. – Krisztus betegeket gyógyít! – Lapozott. – Levétel a keresztről. – Mutatóujját majdnem az arcomba bökte. – Elég? – Kiordított: – Szakaszzetű! Bilincseljék meg!

Rámcsatolták a bilincseket. Vonaton vittek föl Budapestre. Két fegyveres katona között, személyvonaton. 1950-ben a hadseregben nagyon fontos volt az éberség és az ellenség megtalálása. Három évre ítélte el a bíróság, bár egyéb kitalált vádak mellett, rendszer elleni izgatásért. A Rembrandt-könyvemért.”

A történet itt befejezetlennek tűnik, és emlékszem is, hogy Rudi jegyzeteiből tudtam meg, egy év után szabadon engedték. Tehát nem internálták, hanem szabályosan elítélték, és nem 1953-ban szabadult, Sztálin halála és Rákosi leváltása után, hanem 1951-ben. Talán rehabilitálták is, ezért térhetett vissza a Főiskolára. S hogy ez rendkívüli dolog volt, vagy belátták, mekkora sületlenség volt az egész koncepció per, ma már nem tudni. Esetleg az édesapja járt közben az érdekében. Belátást az elvtársaktól ugyan nem lehetett várni, ők mentek a saját fejük, vagy mi után, akár a vak légy. Lényeg, hogy a mozaikkép, ha nem is teljes dokumentumok után, egyelőre, de összeállt. Főiskola: 1949/50. Katonaság: 1950. Börtönben: 1950-51. Újból a Főiskolán: 1951-54. Diploma, első feleség: Hajdú Katalin. Első házassága 1960-ig tart. Sikeres főiskolai évek, korai felfedeztetés, sikeres pályázatok. Ernst Múzeum, Senst Múzeum, Vásárhelyi Őszi Tárlat, melynek alapító tagja. Hatvanas években több kiállítás, így a Múcsarnokban is. Szolnoki Művésztelep rendszeres résztvevője. Szolnok, ahogyan Hódmezővásárhely is, a rendszer által gyanúsított tartott elemek találkozóhelye, alkotói közössége. A börtönviseltek évekig megfigyelték, követték mindenhová. Rudinak a *Távoli kikötő* c. rézkarcán figyeltem fel egy furcsa jelenetre. Az afrikai kikötőben, ahol rosszarcú matrózok és helybeli néger lányok egyaránt láthatók, Rudi mögött ott van a tömegben elvegyülve egy civilruhás nyomozó. Feltúrt gallérral, kalapban, kabátban, mintha egy pesti utcáról csöppent volna oda, a forró égövi országba, ahol meg is sült volna, ha ennyire beöltözik. Szóval Aczél Györgynek, ha ugyan alaposan szemügyre vette ezt a képet, szemet kellett volna szűrjön ez az apró furfang. De hát ki is foglalkozna még vele, ha nem rondít bele ilyen csúfosan egy remek művészi karrierbe...

Görög Rezső: Távoli kikötő (részlet)

Mikor Jarrow-val nézegettük ezt a képet, ő egy másik részletre figyelt fel. A középpontban álló néger lány nyakában lánc függ, azon pedig egy zsidó szimbólum. Én majomfogaknak néztem, amiket a bennszülöttek amulettként viselnek, de még eddig nem magyaráztam el magamnak, annyira hirtelenjében intéztünk mostanában mindent, majd rá fogok kérdezni. A többi képet is alaposan át fogom tanulmányozni. Aczél piszkálódásai miatt Rudi kénytelen volt rejtőzködni és jelképekben kifejezni magát, bár ő ezt is eléggé közérthetően tette. A nemrégiben tulajdonomba került *Homo faber* elemzése is hátra van. Ez a mágikus realista korszak jelentős alkotása. Bonyolult, szövevényes szerkezet és meseszöveg, labirintusszerű építményrészek, akasztófák, rajtuk akasztott emberekkel. Hiába tagadta Rudi, hogy a képzőművészeti műalkotásnak szellemi üzenete volna, ez pl.

egyértelműen az. A kommunizmus kemény bírálata, a kései ötvenes és a korai hatvanas évek ideje, amikor még gyakran akasztottak fel ötvenhatosokat. A puhának hazudott diktatúra kemény mindennapjai, valósága és kíméletlen módszerei. Mindez úgy zeng fel ezen a képen, mint egy markáns Beethoven-szimfónia. Ha Rudi nem is tekintette ezt szellemi tartalomnak, akkor nevezzük lelki síkon közvetített üzenetnek. Minden, amit átélünk, nyomokat hagy a lelkünkben. Jó és rossz egyaránt. A börtönben igazságtalanul töltött év, Ötvenhat, mely végképp megváltoztatta Rudi nézeteit mindarról, amit maga körül tapasztalt, őt is keményen megtörték. Lelki és világnézeti válságot élt át, megaláztatást épp azok részéről, akiktől ezt – naiv fiatalemberként – nem várta. Véleményei mindig különütasságáról vallanak, ami – művésztől lévén szó – nem csoda.

Most pedig következzen egy másik esztétikai jegyzetsor Ruditól. Amivel nem értünk egyet, azon lehet vitatkozni. Értelmesen persze, nem hadakozva. Ezek az aforizmaszerűen tömör jegyzetek épp erre invitálnak mindenkit. Közös gondolkodásra.

„Görög Rezső: Rövidék

A folyóiratoknál, rádiónál, TV-nél alkalmazott emberek azokat tartják művészeknek, akiket akarnak, és azt tartják művészetnek, amit akarnak.

Töméntelen fantasztikus és gyönyörű ötlet születik az emberek fejében, és rengeteg a művészlélek. A műalkotást azonban meg kell tudni csinálni. A műalkotás a tett!

Írók, költők sohasem a műveikből élnek. Festők, szobrászok mindig a műveikből élnek.

A fényképnek semmi köze a művészhöz. Szakma, elég egyszerű szakma. Lehet jó, szép, izgalmas, furcsa és különleges fotókat csinálni. Rengeteg embernek van különleges, furcsa vagy magas ízlése, nem mindenki fotózik. A fényképet gép csinálja. A fotós, gép nélkül, a fényképet nem tudja létrehozni. Semmilyen gép nem tud művészetet csinálni. Azt mondják, hogy viszont a fényképezőgépet ember vezérli. A fűnyírógépet is ember vezérli. A fényképezés egyszerű dolog, előképzettséget sem igényel.

Egyszer azt mondták nekem, hogy Riccardo Muti csodálatos művész. Ajánlottam az illetőnek, hogy amikor éppen olyan csodálatos a művész, menjen föl a színpadra, és vegye el előle a kottát. Meg fogja látni, hogy milyen kegyetlen a valóság.

Az emberek mámorosan tapsolnak az énekesnek. Nem tudják, hogy Verdinek tapsolnak! Nem az énekestől szép, mert az ezredik énekestől pontosan ugyanolyan szép. Verdi a művész, szépre csinálta.

A színész pontosan 8:30-kor a színpadra lép és eljátssza III. Richárdot. Tízszer, ötvenszer, százszor. Erre kötelezi a szerződése. Munkaszerű tevékenység. A művészet alkalomszerű tevékenység.

Minden művészeti alkotás létrehozható a művész kezével. Ami a művész kezével nem hozható létre, az nem művészeti alkotás.

A színházi előadás egy művészeti alkotás következménye, és nem maga a művészet.

Minden művészeti alkotás után fennmarad a műalkotás. A műalkotás a művészeti tevékenység bizonyítéka. Egyetlen bizonyítéka. Ahol nem marad fenn művészeti alkotás, nem történt művészeti tevékenység.

A sok néző és hallgató senkit nem avat művésszé. A gorillának és a vízilónak is sok nézője van.

Egy másodéves egyetemi hallgató Rómából: „Vivaldi? Öregeknek való szar.”

Az interpretáló fizikai adottsággal születik, a művész szellemi adottsággal születik.

Semmilyen gép, sem ma, sem holnap, nem tud művészeti alkotást létrehozni.

Amit Amerikában a művészetről tudnak, az innen, Európából került oda. Amerikában az ipar, a formatervezés, a divat, a sport, a reklám és főleg a filmipar, behatolt a művészetbe, de ez nem javított rajta, hanem rontott. Az amerikaiaknak általában zavaros elképzeléseik vannak a művészetről.

Két művészeti ágazat létezik: a térbeli és az időbeli művészet. A térbeli alkotásokat azonnal, egy rápillantásra látni, ha valaki egy óráig nézi, akkor sem lát mást.

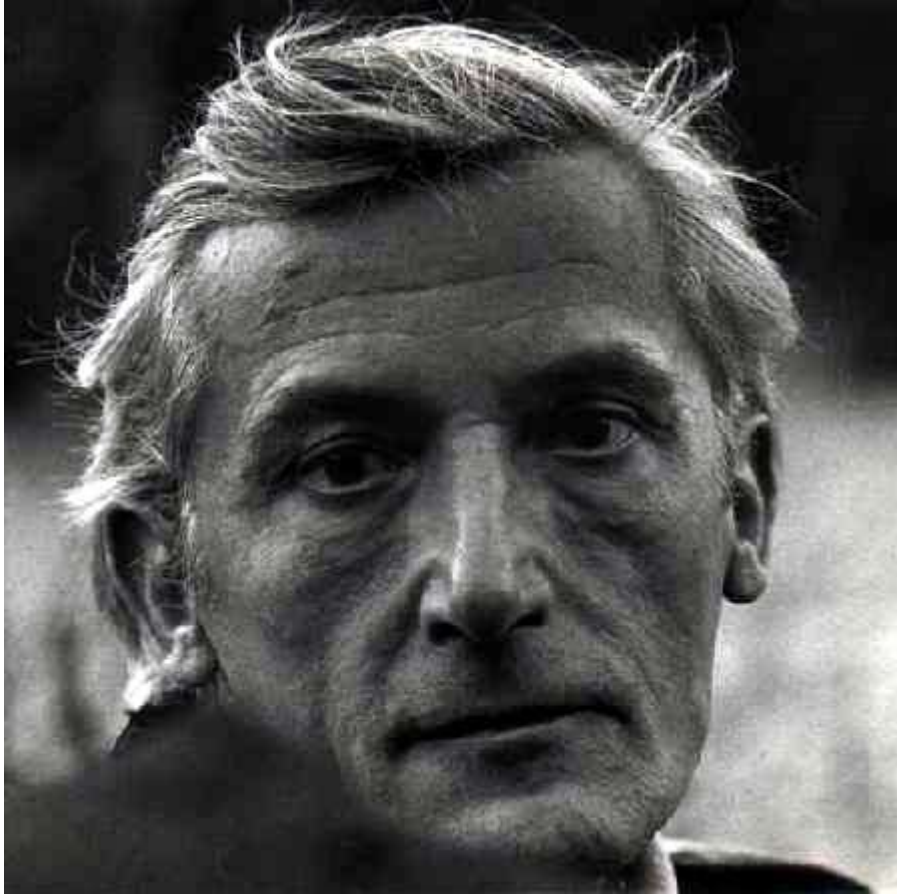
Az időbeli alkotások, minden irodalom és zene – megismeréséhez mindig idő kell. Elolvasni vagy meghallgatni valamit. Ezt csak előljáróban említem, mert az installációk és a happeningek egészen egyszerűen nem a mi területünkre tartoznak. A térbeli alkotások, elkészültük után sem a térfogatukat, sem a formájukat nem változtatják. Semmi, amihöz idő kell, nem tartozik a mi területünkre. Lerakni valamit a földre és utána fölszedni, ennek semmi köze a képzőművészethez, független a minőségektől. Lehetne esetleg valami színházi vagy cirkuszi produkció, ha elég érdekes lenne.

A filmet sem a látogatottsága, sem a sok pénz nem avatja művészeti alkotássá. A futballmeccs is ilyen.

Könnyen előállítható, gyorsan elkészíthető, olcsó, sokat lehet belőle csinálni, semmit nem kell hozzá tudni, nem lehet elrontani, hamar hírnevet lehet vele szerezni, akárhány kiállítást lehet vele csinálni, az anyagokat sem kell ismerni, sokat lehet vele keresni, akármit lehet róla mondani.

Ezekből áll össze az avantgárd.

Miután Aczél megfenyegetett, menekülnöm kellett az országból. Elbúcsúztam a barátaimtól, sokan tudtak a szökési tervemről, senkisé is árult el. (1970-ben, úszva a Tiszán, éjszaka). Akkor voltam negyven éves.

Pilinszky János: „Meghalsz, Rudi, meg fogsz halni.”

Nagy László: (barátságunk régi, még a Dési-Huber Kollégiumból való)
„Ahhoz, hogy megbocsájtanak, kell itt hús esztendő. Akkor leszöl hatvan.”

Csurka István: „A határon nem lehet átjutni, agyon fognak lőni.”

Kondor Béla: „Amint átérsz, írd! Ha nem éled túl, akkor is írd!”

Latinovits Zoltán: „Még a legrosszabb szökésben is benne van 5 százalék a sikerre.
Itt nincs neked még 5 százalékod sem.”

Az úgynevezett modern művészet margójára: (különben nincsen modern művészet, ha művészet, akkor nem modern). Láttam Velencében Verrocchio lovassobrát. Ma is pontosan így kell modern lovassobrot csinálni. Ha tudna valaki! Eltelt azóta félezer év! Láttam csodálatos kis állatszobrokat. Modernül leegyszerűsített, anatómiailag tökéletlen ábrázolások, bogarakat, macskákat, sasokat, majmokat ábrázolnak. „Szakembereket” is be tudnék csapni, hogy tegnap készültek. Többezer évesek.

Régen szükség volt a művészekre, a templomok dekorálására, politikai és nemzeti kérdés volt. A rádió, a televízió feltalálásával a művészet elvesztette politikai jelentőségét. A mai politikusok az összes művészek helyére behelyettesítették a színészt, és tesznek a művészek fejére.

Lecsapott a bomba és falhoz vágta a csecsemőket. Az istenek nem szóltak semmit. Azután megint lecsapott a bomba, és megint falhoz vágta a csecsemőket, anyástól. Az istenek megint nyugodtan nézték. Utána kiengedték a kórházból az egész életükre nyomorék és vak csecsemőket. Az istenek megint csak nyugodtan nézték.

Senki sem tökéletes.

A színész anakronisztikus, a komédiás sátor fölött eljárt az idő. Már majdnem csak a kegyelem tartja életben.

A híresség nem értékmérő. Csodás alkotásokat találtak a fáraók sírkamráiban. Soha nem látta azokat senki.

Nagyon okos emberek, tudósok, kémikusok, technikusok, mérnökök feltalálták a rádiót, a televíziót, a hanglemezt és a hangszalagot. Az ezekből származó összegeket azután besöpri a táncdalénekes.

Évezredekig csak a térbeli művészet létezett. Az irodalom egészen új jövevény. A zeneszerzés, annak rögzítése még szinte csecsemő, alig 4-500 éves! Az irodalomhoz kellett a szabályozott és leírt nyelv, a zenéhez pedig a kottaírás tudománya. Mégis, mi történik? A legfiatalabb, a zene, sokkal hamarabb elévül, mint a legrégebb szobrászat és festészet, ezek szinte egyáltalán nem évülnek el.

Már Monteverdit se nagyon hallgatja senki.

Az irodalom is nagyon gyorsan elévül, maga a nyelv is gyorsan változik.

Az aranymetszés a művészetben. Semmit nem metszenek, egyfajta aránytalanság jelölésére szolgál. Egy kompozíciós eltolódás, elkerülni a középre komponálás unalmasságát. Úgy elosztani egy távolságot, egy síkot, egy területet, egy mennyiséget, hogy a fő mondanivaló valahol az egyharmad és a kétharmad között legyen. Fontoskodva azt úgy is meghatározzák, hogy a távolságot kétfelé osztva, egy kisebbre és egy nagyobbra, a kicsi úgy aránylik a nagyhoz, mint a nagy az egészhez. Egy számsorral is kifejezhető, ahol minden számjegy azonos az előtte lévő kettővel, például 3,5,8,13,21, stb. Bármely két szám kiemelhető. És megvan a kívánt aránytalanság.

Általában a folyóiratoknál, a rádiónál, a TV-nél a színészt szólítják művész úrnak. A művészeket sohasem szólítják művész úrnak.

A művészetek területén áttörhetetlen műveletlenség uralkodik. A Kossuth Rádióban van egy visszavisszatérő műsor, ezzel a sunyi címmel: „Mi a titka?” A műsorvezető olyanokról mesél, hogy milyen volt az énekesnő gyermekkorában! Az interpretálókat berosálja Beethoven, Verdi, Mozart, Mendelssohn helyére.

Az absztrakt művészet diadalmas előnyei: az elbírálás képtelensége, és az elrontás lehetetlensége.

Jól meg lehet ítélni a műalkotásokat, de lehetetlen megindokolni az ítéletet.

Kijöttem egyszer a Wagner-előadásról. Megfájdult a fejem az erőszakos ordítózástól. Wagner nem tudta, mit lehet elénekelni. Tudhatta volna, egyidős volt Verdivel.

Jézus 37-38 éves lehetett, amikor meghalt. Mária tehát 57-58 éves. A művészek mégis mindig fizikailag fiatal lánynak ábrázolták. Füttyültek a logikára. A fiatal nő sokkal szebb!

A film különböző korú, különböző képességű és eltérő szakmájú emberek csoportteljesítménye, valamint az eredményt egy gép rögzíti. Még rokonságban sincs a művészettel. Sőt legnagyobb óhaja, hogy minél jobban tömegcikk legyen!

Az emberek igen keveset tudnak a természetről. A legtöbben például nemcsak nem tudják, de el sem hiszik, hogy Itáliában a tengerben élnek cápák. Egy magyar turista megkért, hogy mondjak neki olyan helyet, ahol nincsenek cápák. Ajánlottam neki két biztos helyet: az egyik a szőlőlugas, a másik a búzatábla.

Az olasz tengerekben eddig nem élt tigriscápa. Ennek az állatnak direkt szokása, egészen kis vizekben, 2-3 méteres mélységekben kószálni. Most megjelent itt is. Fogtak Gallipoliban egy négy métereset. Görögországban is fogtak. Kezd tehát a Mediterrán-tengeren is elterjedni. A fürdőzők kitörő örömére.

Sokan arról beszélnek, hogy a festőművészt, a tehetségeset, előbb-utóbb fölfedezik. Ez egy marhaság. Én például tökéletesen fel vagyok fedezve! Ez viszont egyáltalán nem jeleti azt, hogy meg is veszik, amit csinállok. Az olaszoknak nem kell idegen művész.

Unokatestvérem azt írja, hogy a fia nem akar tanulni. Én sem akartam soha. Nem is tanultam soha. Fogalmam sincs, mégis, hogyan végeztem el az iskoláimat? A fizika, a kémia, a matematika nekem ma is arabul van. Egész életem matematikai eredménye, hogy végre sikerült felélnem ésszel, hogy a kétszer kettő az valóban tizenegy.

Az úgynevezett avantgárd művészet margójára:

A művészet területét kettéosztották. Az adni és kapni oldalára. Mindent meg akarnak kapni, amit a hagyományos művészetért meg lehet kapni: kiállítás, hírnév, pénz. Viszont mindezért semmit nem akarnak adni! Rajztudás, színérezék, anatómiai és szakmai ismeretek, kompozíciós képesség, technikai ismeretek. Na meg tehetség. Mindent – semmiért.”

Pár gondolatot mégis hozzáfűzök ehhez az aforizmasorhoz. Az olykor rezignált, kiábrándult, ironizáló, máskor szarkasztikus megjegyzéseket meg kell érteni, épp a Görög Rezső tollából. Megmenekült egy diktatúrából, megérkezett egy szabad országba, ahol a demokráciának több ezer éves hagyományai vannak (azért ma se gyakorolják tökéletesen). Felfedezik, bizonyos formában sztárolják is, de rendes megélhetéshez mégse segítik hozzá. Hagyják evickélni. Van úgy, hogy tanít, máskor megrendelésre fest. Absztrakt, szürrealista képeket és szakmányban tájképeket. Az előbbieket a gazdag sznobok lakásának díszítésére, míg az utóbbiakat az átlagos ízlésű polgárok otthonaiba. Gondolom én. Bizonyos értelemben csöbörből vödörbe került. Magyarországon élve nem tudta eladni a remekbe sikerült képeit, amikor a hivatalos terjesztői hálózat állt csak rendelkezésre. Előbb a szocreál, majd a mágikus realista képek ugyan remek kritikákat váltottak ki hivatalos részről, de ezek nem sokat hoztak a konyhára, ami minden művésznek alapvetően fontos volna. Ekkor találta ki a saját terjesztői hálózatot, ami működött is egy darabig. Egészen addig, amíg Aczél és famulusai meg nem irigyelték a sikereit. Mi az, hogy jobban akar keresni egy minisztériumi főfajankónál?! Le kellett hát fülelni valamilyen ürüggyel! Az elvtársaknak nagy gyakorlata volt a koncepciók vádaskoholásában. Rudi nekem úgy mesélte, hogy ráfogták, tyúkfarmot akart létesíteni vidéken. Ezt, mint kapitalista vállalkozási formát, üldözni kellett. Igaz, hogy az egészből egy szó nem volt igaz, de jól hangzott. Felháborította a kis keresetű kisembert (ha a sajtó jól megformázva beadagolta neki), a nagy manipulátor (Bwana) meg jót röhöghetett a markába. Később a baromfifarm (libafarm) megvalósult

változatát láttam egy magyar filmben. Azt egy főelvtárs és lánya javára alapították, tehát aki Rudi ellen vádaskodott, az magából indult ki. A film címére nem emlékszem, de elég botrányos alkotásnak számított. Leleplezte a kommunistákat valódi mivoltukban. Őket mindig csak a pénz és a hatalom érdekelte. Mindkettővel csúnyán visszaéltek. Ezért nem kívánja vissza őket normális ember oda azóta sem.

Bár a fenti összevetés triviálisnak tűnik, de a végeredmény mégis csak ugyanaz volt. A szabad világban is felfedezték, hogy a tökéletes rajzkészségű Rudi, akinek a fantáziája is kellőképpen gazdag ahhoz, hogy remekműveket alkosson, új csillag az olasz képzőművészet egén. De ott is győzött a kicsinyesség, a saját fajtájuk védelme, aki után be kellett volna sorolnia az idegen művészek. Maradtak a magányos alkotói órák, melyek lehangolták ugyan a mindhalálig egyházájú művészt, mégis remek műalkotásokra ihlették, ahogyan a mostani hagyatékából is kiderült. Azt csak feltételezni lehet, hogyan aránylik egymáshoz a megrendelésre, kisujjból kirázva megalkotott művek és a szabadon, saját fantáziából megalkotottak száma, mert mindig győz a kenyérkereset kényszere. Volt viszont egy remek hobbi, amit öregkorában is nagyszerűen gyakorolt: a szigonyos halászat. A tenger világot nem vehette el tőle semmilyen kicsinyes irigység vagy fennhéjázó sznobéria. Az megmaradt neki, amíg visszajárhatott Itáliába.

A zenével kapcsolatos fricskáit ki kell egészítenem azzal, hogy a klasszikus zene és értékes irodalom mindig elbűvölte. A sztár csinálás gépezete ott (Olaszországban) már korábban működött, mint idehaza, a jövő-menő táncdalénekes választék folyton változó szereplőkkel és egyre szerényebb adottságokkal, persze, hogy irritálta. Különösen, mikor összehasonlította a saját művészeti produkcióival és jövedelmével. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a nagy operaénekeseket ne értékelte volna ő is. Még szép, hogy nem mindegy, ki ad elő egy Verdi-áriát: egy ismeretlen amatőr, vagy Pavarotti, Domingo, Callas! A hangrögzítés technikája lehetővé teszi, hogy hangjukat megőrizzék az utókor számára. És az se igaz, hogy minden előadás ugyanolyan. Sok függ a közönségtől. A jó közönség inspirál, a rossz lerontja a végeredményt. Voltak rendszeresen szarkasztikus vagy flegma megjegyzései a színházi világgal kapcsolatosan, amelyet alaposan ismert belülről is. Bármilyen szexuális szabadosság jellemezte is ezt a világot, a nagyszerű színészi alakítások emlékei évekkel, sőt évtizedekkel később is megmaradnak a valódi ínycsemegetés emlékezetében. Jó esetben a rögzítő szalagokon is. A pletyka, a bulvár akkoriban inkább szájhagyomány útján terjedt, míg ma szinte bárkiről bármit lehet terjeszteni az erre szakosodott szennylapok segítségével.

A művészetnek sok ága van. A zenéről is tudjuk, hogy egészen ősi művészet, legfeljebb nem írásban terjedt, hanem szájhagyomány útján. De a primitív népeknek is van zenéje. Sokezer éve. Igaz, ehhez mindig kellene a túlélők, akik továbbviszik a hagyományokat. A történelem gyakran gondoskodott az ellenkezőjéről. Egyes népek kihaltak, lettek helyettük másak, más zenével. A kőbe vésett művészet maradandóbb, mert kemény anyag hordozza, nem a halandó emberi test, ami a zenét, a táncot és a színművészetet. Nos, ezek a csipkelődések gyakran csak pillanatnyi hangulatok, s ha lett volna kivel megbeszélnie őket, ahogy velem is sokat beszélgetett, vitatkozott, akkor más aspektusból nézte volna mindezt. Még a fényképezés és filmművészet remekeiről is meg tudtam volna győzni. Bár ezek gépi segítséget használnak az alkotáshoz, és egyre több segítséget nyújt nekik a technika fejlődése, mégis kell hozzá az ember, aki valósággal megszállottként keresi a művészi pillanatok, mint pl. a természetfotózásban és a portrékészítésben.

Az avantgárd művészetéről viszont megtudhatjuk, milyen véleménye volt. Már a XX. század képzőművészete is arról szólt, hogy „valamit elrontanak” a természettől fogva szépen és arányosan.

Ennek következménye lett, hogy előbb csak az arányok tolódtak el, majd napjainkra a szépségkultuszt felváltotta a rútságkultusz. Mintha direkt a csúfat akarnák piedesztálra állítani azok, akik a képzőművészeti divatot diktálják. Rudi viszont mindig kereste a szépet, a harmonikusot, melyet megörökítésre méltónak tartott. A szépség megvonása az emberiségtől általános destrukcióhoz vezetett. Ha ez a modell, nosza, romboljunk le mindent, ami értékeset eddig létrehozott jobb pillanataiban az emberiség elitje! Hallott becsmérő megjegyzéseket az olasz zeneirodalom nagyjaira is Rudi. Ezt ma már könnyen cáfolni tudjuk a kis Virtuózok nagyszerű felhozatalával és a közönség lelkes részvételével. S nemcsak attól a flegma megjegyzéstől kisérvé, hogy a fiatalság önmagában véve szép, hanem azzal a felemelő érzéssel is, hogy véletlenül se mindegy, ki áll a porondon. Bennünket már több szezonban elkápráztatott a magyar muzikalitás végtelen gazdagsága. Egyetlen szomorkás megjegyzésem van csak ehhez: jó lenne, ha az irodalmat is ilyen figyelem kísérné, s a közönség megkapná a lehetőséget, hogy maga válassza ki a legjobbait! Addig marad az elsznobosodott elit hajlongása a legagresszívebb tolakodók sleppjeként.

A képzőművészetet se hagyjuk azért a fizikai megvalósulás szintjén! Bár mindez kézzelfogható és fizikai látványként nyugözi le az embert, az élmény mégis lelki síkon magasztosul fel valódi esztétikumká. Szóval közel sem olyan egyszerű ez a kérdés. Időnkénti kiábrándulásaink soha nem húzhatják le a valódi értékeket a hétköznapi közönségességgel való szembesüléseink szintjére.

A jegyzetekből kiderül, ki mindenkivel ápolt jó barátságot Rudi. Pilinszkyről nem tudtam, nem említette. Latinovitsot igen. Egy kétkötetes Nagy László összest mutatott nekem, mikor nála vendégeskedtem. Csurka Istvánt és Kondor Bélát se említette. Ők valahogy nem kerültek szóba. Az, hogy nem hittek a szabadulás lehetőségében, egyrészt tükrözi a hatvanas évek egyre erősebben érezhető kiábrándultságát – társadalmi, azaz össznépi szinten – a fölöttünk basáskodók ránk kényszerített világából, valamint a korlátozott lehetőségek lehangoló valóságát. Még a rendszerváltozás hajnalán se sokan hittünk abban, hogy valami megváltozhat ebben az országban. Aztán mégis megváltozott. Rudi pedig, barátai szavait megcáfolva, bebizonyította, hogy igenis ki lehet szabadulni innen, és le lehet vetközni a megbéklyózó érzéseket és a zsarnoki rendszer minden ránk akaszkodott kötelékét. A sorsunk közös ezen a síkon: megvalósítottunk egy életművet, aminek megismertetése várat magára. S hogy van-e értő közönség mindennek az élvezetéhez? Az mindig a jövő zenéje.

Még egy megjegyzés, visszautalva Baranyi Judit állítására, miszerint Rudi utánozta volna Kondor Bélát. Akik barátok, azok nem plagizálnak egymástól, hanem feltehetőleg hatottak egymásra. Nem stílusban, hanem témáikban. Ezek gyakran kiadott témák voltak, melyeket meghatározott egy-egy versenykiírás, korábban pedig iskolai penzum. A szocreált senki nem tudta kikerülni, legfeljebb hosszas útkeresés után, úgyesen, mikor már ismert művésszé válva maga is választhatott magának témákat. Ahogyan baráti körben megvitatták a disszidálás kérdését, ugyanúgy, sőt méginkább, megvitathatták a művészeti problémákat, témákat is. A Rudi név már akkor is használatos volt baráti körben, ezt Konstantin László is említette. Mint ahogy a Rudi nyughatatlan természetét is. Hát persze. Hogyan is nyughatott volna bárkitől, bármitől, mikor egy vulkán erejével munkált benne mindaz a magával hozott: a gondosan kimunkált tehetség, ami kereste a megvalósulás és megvalósítás útját?! Azt, ami nem esett egybe a szocializmus út-jával...

Az istenekre tett megjegyzéseiről egy valódi istenes válasz: a háborúkat és az emberiségnek egymás ellen elkövetett aljasságait nem Isten, nem is az istenek tervezik ki. Csakis és kizárólag az emberek. Évezredek óta nem tudnak okulni a saját butaságukból, hanem mindig, minden korban ugyanazt a

hibát ismétlik, akár a bukott szamarak az iskolában. Elegendő volna egyetlen alpművet megismerniük és alaposan áttanulmányozniuk: Shakespeare: Rómeó és Júliáját. Ha felfognák, hogy annak legértékesebb üzenete a bosszú értelmetlensége, tehát annak elvetése, akkor megmenekülhetnének. Amíg ezt nem tanítják meg nekik hathatósan, addig továbbra is bukdácsolni fognak. A rosszra soha nem Isten sarkall, hanem a sátán. Az emberek, már aki még tud imádkozni, naponta követelik maguknak a megbocsátást, és hogy Isten szabadítsa meg őket a gonosztól. De nem gondolják komolyan, így hát megy tovább a verkli. Isten jó és gondos szülő. Mindnyájunknak ad lehetőséget a fejlődésre. Ha lépten-nyomon beleszólna az életünkbe, elnyomottnak éreznék magunkat és nem fejlődünk. A fejlődéshez önálló döntések kellene és szabad akarat. A rossz szülő zsarnokoskodik a gyemekei fölött, a jó lehetőségeket nyújt számukra. Az emberek viszont mindenért Istent szidják és egymást irtják. Lelkileg még kiskorúak, éretlenek mindarra a sok szép lehetőségre, amit készen kaptak Istentől. Mindenki a saját lábával lép, és a saját kezét vonja vissza, amikor üthetne is. Ehhez nem kell külső kényszer, hogy az önmagára oly hiú individuum meg tudja valósítani mindennapjaiban.

Újabb meglepetés ebben a sorozatban: Rudi az unokatestvérét említi. Nem tudtam róla, nekem nem említette. Csak egy volt, vagy több is? S vajon él-e? Hazatérése után tartották még a kapcsolatot? Vagy nem mindenki volt olyan hosszúéletű a családjukban, mint Rudi és az édesanyja? Újabb kibogozandó szál. Név nélkül persze nehéz bármihez is kezdeni, de kis szerencsével ez is mehet.

Eger, 2017. augusztus 27.

Újabb jegyzetek Rudi hagyatékából

„Görög Rezső:

Az íratlan törvények

Sok szó esett a művészetben levő, úgynevezett íratlan törvényekről, melyeket a művészek önkéntelenül is betartanak. Végülis ezeket az íratlan törvényeket le is lehet írni, ha nem is minden esetben. Megpróbálkozom vele, remélem, érthető lesz bárkinek. Senki sem tudja megmondani (szerencsére), mit kell egy képen csinálni. Sokkal könnyebb, hogy mit nem! Ha meghatározható, hogy mit nem tanácsos egy képen belül csinálni, az is hasznos lehet. Leszűkítheti az alapvető tévedéseket. Szóval, mit nem szabad egy képen csinálni?

- 1.A képet nem szabad teletömni, legyen benne levegő.
- 2.A képnek nem lehet két centruma, mert kettéesik.
- 3.A félrekomponált kép fölbillen.
- 4.A cselekmények a képen mindig a kép belseje felé forduljanak, irányuljanak, sosem kifelé.

- 5.A képen belüli figurák csak akkor nézhetnek mind egy irányba, ha a nézivaló a képen belül van.
- 6.A képben a figurák ne dobáljanak semmit, mert cirkuszos lesz.
- 7.A képbe nem szabad behajolni és benézni (komikus).
- 8.A képből nem szabad kimutogatni, mert úgy hat, mintha a fontos dolog a képen kívül lenne.
- 9.A kép széléhez közeli figura ne nézzen ki a képből.
- 10.Semmilyen figura, állat, ember, ne dőljön a kép szélének, mert félő, hogy kibillen, kiesik.
- 11.A képben lévő figuráknak nem szabad a kép alsó részére ráülni, rákönyökölni, rátenyerelni, rátehénkedni, ráállni, mert leszakadnak, elsüllyednek.
- 12.A képből nem szabad (embernek, állatnak, járműnek) kilépni.
- 13.A kép nem lehet fölül erősebb színezetű vagy rajzolatú, mert fejreáll.
- 14.Nem szabad képet csak hideg vagy csak meleg színekkel festeni.
- 15.A háttérben nem szabad nagyobb felületen feketét használni, a fekete mindig előrejön.
16. A háttérben a színek nem lehetnek erősebbek, mint az elől lévők, mert a kép lapos lesz, nem lesz benne távolság.
- 17.Intenzív mozdulatok ne irányuljanak a kép sarkai felé, mert a kép szétnyílik.
- 18.A képen belül ne csináljunk a képkerettel párhuzamos formákat, mert unalmas lesz.
- 19.Nem érhet a figura feje fölött a kép széléhez, mert beveri a fejét.
20. Emberi és állati figurákat nem szabad úgy komponálni, hogy el legyenek vágva csuklónál, könyöknél, lágyékban, térdben, nyaknál, bokánál, mert úgy fog hatni, mintha földarabolták volna őket.
- 21.A képen elmozduló ember, állat, jármű ott kell kapjon nagyobb teret, amerre elmozdul, ellenkező esetben kiszalad a képből.
- 22.A képben levő figurák ne mozduljanak azonos irányba, mert sportverseny jelleget kap a kép.
- 23.Óvakodni kell a befejezetlen mozdulatoktól.

24. Ami az életben nem tud repülni, a képen se repkedjen, ugró ember vagy állat a levegőben, mert nevetségessé teszi a képet.

25. Ne fessünk soha olyat, ami komikus. Olyat sem, ami gusztustalan.

26. Hacsak lehet, kerüljük a fizikai szükségletek ábrázolását. A képen ne egyenek, ne szeretkezzenek, ne csókolódzzanak, ne végezzék szükségüket, vagy pedig csak utaljunk ezekre! Lehet a kezében valakinek pohár, de a képen ne vegye a szájába! Ehet valaki, de a képen ne vegye a kanalat a szájába!

Nem folytatom, mert nincsen vége, és végülis akaratlanul is magyarázkodássá fajulna a dolog, és nem mindenki értené.”

A fenti művészeti-technikai jegyzetek igen logikusnak tűnnek. Ha ezek alapján válogatnánk a ma kiállítandó képeket, nagy részüket ki lehetne dobni a szemétre. Rudinak egy képén vitatkoztunk eddig: a *Pihenő*-n. Én ezt a többiekhez képest kevésbé arányosnak találtam. A kép jobb alsó sarkában egy forró napon szénakazal tövében pihenő pár erősen a jobb sarokba koncentrálódik. Mögöttük a táj részletesen kidolgozott, szép, magyar alföldi táj. A távolban falucska és egy árok vagy erecske fölötti hídszerű átjáró. Csak ez a két ember látható rajta, és a férfi lába kilóg a képből. Korai kompozíciónak véltem első látásra is, mindamelllett szépnek találom. Rajtam kívül senki nem szúrta ki rajta ezt az aránytévesztést. Mintha nem tervezte volna meg előre ezt a rézkarcot, ahogyan a többieket, láthatóan, mindig. Az oroszlánkőrmök már megmutatkoznak, csak a kompozíció kevésbé átgondolt. Rudi „levágta a saját lábát” a műalkotáson.

Újabb jegyzetek, ezúttal kézzel írottak. A katonaságnál történeteket már ismerjük, ebből pár újabb, nem jelentéktelen részlet derül ki.

Görög Rezső: Naplójegyzet

„Először fölvettek a főiskolára! Utána voltam katona! (Mert nem „lettem” főiskolai hallgató). A börtön a katonaévem alatt történt.

Bevonultam katonának. (Besoroztak!) A katonák – a mi egységünk is – „nyári táborban” voltunk, erdős részen, a sátrainkban. Egy nap észrevettem, hogy eltűnt a sátramból a Rembrandt-könyvem. Szerettem nézegetni, én is rézkarcoknak készültem. Ebben a Rembrandt-könyvben is rézkarcok voltak. Rembrandt-rézkarcok. Valaki ellopta a könyvet. Biztos tűzgyújtáshoz kellett nekik, mert WC-papírnak túl kemények voltak a lapok. Előfordultak az ilyen „apró” kis lopások a táborban. Nem törődtem vele, el is felejtettem.

Egyszer hívatott a politikai tiszt (akkor még léteztek). Kitétte a Rembrandt-könyvemet elé. Tele volt Szűzmáriákkal, Kisjézussal, meg keresztekkel, na meg a könyv német nyelven íródott! Ami különben engem nem zavart, nem olvasni akartam, hanem nézni a benne levő rézkarcokat.

A szentképek és a német nyelv elegendők voltak a tisztnek: ordítózni kezdett, majd megbilincseltek. Vonaton – bilincsből – két engem őrző katonával (szemben velem) a padon, fölvittek Budapestre és ott átadták a börtönőröknek. A tárgyaláson két tanú (katonák) elmondták, miket „híreszteltem a rendszer ellen”. Sima kitalálások voltak. A két katonát életemben sohasem láttam. A Rembrandt-könyvem szóba se került! Három évre ítélték. Rendszer elleni lázításért. Egy év múlva kiengedtek (többszöri kihallgatás után).

Ez a „rendszer elleni” büntetés elkísért egész életemben, egészen – 80 éves vagyok – a mai napig!”

Hogyan lehet, hogy még nyolcvanévesen is kísértette a múlt? Hát úgy, hogy azok, akik hithű pártkatonák voltak, azok is maradtak. Rendszerváltozás ide vagy oda. Ahogy az én nyugdíjamat is meg tudták nyirbálni, évtizedeket ellopva a szolgálati időmből, ugyanúgy Görög Rezsőét is. A mostani hagyatékban megtaláltam azt a határozatot, amely alapján Rudinak – nyilván valamelyik barátja javaslatára – kérelmezték a honi nyugellátást. Saját papírjai nyilván nem voltak (a Tiszán leúszva csak nem vihette magával őket), ilyen esetben pedig mindig a kérelmezőnek kell bizonyítania minden apró adatot. Idősebbek emlékeznek még az átkosbeli viccfordulatra: „Dokument jeszty?”, vagyis a bürokrata kérdésére: „Van-e dokumentuma?” Ha igen, kapott rá stemplit, ha nem, mehetett a sóhivatalba. Nos, Görög Rezsőnek, a sok zsúrizett képe és a megnyert versenyek ellenére, amikért szép pénzek jártak (volna), mindössze havi huszonnyolcezer forintot állapított meg a nagy magas sóhivatal (nekem is hasonlóan kezdtek, 33 ezerrel). Tehát nemcsak akkor lopták meg az elvtársak, amikor aktuálisan ki kellett volna fizetni, hanem utóbb is, amikor már nem lett volna sok tétje, elvégre ki tudta volna rajtuk kívül ellenőrizni, mit fizettek ki neki, mit nem? Egy igazságos rendszerben azoknak illett volna összekalapozniuk a rávalót, akik hajdan ellopták tőle ezeket a pénzeket. S nemcsak tőle, hanem sok más kipécézettől is.

Ez a tulajdonosi szemlélet, ahogyan az egész országot, annak minden természeti kincsével, közvagyonával és magánvagyonával együtt a saját tulajdonuknak képzelték, máig megmaradt. Ahol tudnak, ott tesznek keresztbe a nekik nem tetsző személyeknek, a nekik egykor behódoltak pedig meg se mernek mukkanni, ugyanúgy, ahogy akkor. A lopott vagyont „természetesen” megtartották. Figyelem, kedves naiv, megvezetett ifjúság! Ez a ti feladatotok, hogy a máig megmaradt Augiász istállóját kitakarítsátok ettől az itt maradt szeméttől! A mi generációnk előbb hal ki, mint ezek önként lelépjenek. A feladat nemcsak arról szól, hogy bennünket meg kell menteni tőlük, az ő fenekedő bosszúvágyuktól, hanem mindenki mást, aki hasonló helyzetbe kerül. Ahová egy fenevad beveszi magát, onnan magától ki nem megy, csak ha kiverik belőle.

Azt senki nem magyarázta el Rudinak, hogy az igazságtalan börtönbüntetésért neki kárpótlás járt volna, így nem is indult vizsgálat ez ügyben. Vajon hányan vannak, akik hozzá hasonlóan szerényen hallgatnak egykori megaláztatásaikról? Rudi 80 éves volt, amikor ezt le kellett nyelnie, mindössze öt év volt hátra az életéből. Még az utolsó évek nyugalma se járt neki, nemhogy 60 éves korától a megérdemelt nyugdíj, esetleg állami kitüntetés, a kompenzációnak bármely neme. Még a nyegle ÉS-szerkesztő se nézett utána a Görög Rezsőről szóló publikációknak, pedig csak a saját archívumukba kellett volna belekukkantania. Görög Rezső hazatért, öregén, megfáradtan a négy évtizednyi idegen státusztól, és itthon se várta diadalkapu, sőt még a nevét is elfelejtették Aczél György verdiktjét hűen betartva! Pedig azt már csak nem állíthatja senki, hogy a Bwana odalentről, a pokolból is dirigálni tudja a honi művészeti közéletet, ahogyan annak idején azt Kádár megengedte neki. Mindössze három általános iskolai osztály elvégzésének birtokában! Ami ma már a segédmunkási státuszhoz is kevés. De hát akkoriban az volt a menő, aki tudatlanságban és képzetlenségben múlta alul a főnökeit.

Erősen bizonygatva, hogy nem veszélyezteti sem végzettségével, sem tudásával azok pozícióját. Hát ilyen volt a puha diktatúra valósága és mindaz, ami a mosolygó diktátorok farkasmosolya mögött rejtett.

Eger, 2017. augusztus 28.

Rudi és az absztrakt művészet

Fortunato Depero olasz futurista festő

Bár Jarrow meg van győződve róla, hogy Rudira nagy hatással volt Depero, emlékeim alapján azt kell mondanom, hogy az absztrakt jellegű munkáit inkább pénzkereseti megfontolásból alkotta meg, mint az olasz absztrakt egyik ikonikus alakja iránti rajongásból. A fenti jegyzetei megerősítik állításomat, mármint hogy ő nem rajongott az avantgárd művészetért. Mondandóját más eszközökkel fejezte ki, nem igényelte a primitivizált formákat, ami az azóta eltömegesedett képzőművészeti iparágat jellemzi. Súlyos kritikát fogalmazott meg, amikor igénytelenséggel és képzetlenséggel vádolta meg „kollégáit”, akiket épp tanulatlanságuk és igénytelenségük miatt nem tekintett kollégáknak. Az ÉS-nek írott válaszlevelében tesz rá célzást: valódi művészek között ehhez pár évtizedre van szükség, hogy egy újonnan jelentkező személyt, legyen akármilyen tehetséges, bevegjenek maguk közé. Nem pusztá gőgből, hanem mert előbb meg kell mutatniuk a saját termésüket, hogy az alapján, művészi produktumaik értékei alapján ismerjék el őket. Előbb a szakma, majd a kritika, s aztán jöhetnek az állami kitüntetések. Normális esetben ez volna a sorrend, de ezt bontotta meg a berobbanó tehetségek feltűnése helyett a berobbanó öntömjezés (ez még túl finom kifejezés is rájuk), majd a környalás, a „kör” hangzatos kijelentései – szigorúan mindig csak

arról, aki hajlandó viszont benyalni az őt dicsérőknek – és a kitüntetések is minél hamarabb, akár érdemtelenül is, csak legyenek. Ez a felborult értékrend és felborult sorrend mindent a feje tetejére állított. Nem beszélve arról, hogy a közönséget teljességgel kihagyják az egészből. Mintha rá nem is lenne szükség, mert majd annak is megmondja „A Párt”, hogy mit kell gondolnia mindenről. Az agymosottak számára ez természetes, de akinek van helyes értékrendje, az nem szorul rá mankókra. Főként olyanok által felkínált mankókra, segédeszközökre nem, akik maguk is alulképzettek és kificamodott ízlésűek. S hogy meddig terjednek még tovább ezek a döghullámok, azt nehéz lenne megmondani.

Rudinak ezek az alkotásai nemhogy nem utáztatok, hanem stílusgyakorlatok, mert mindent ki akart próbálni. Minden stílust és kifejezési formát. Ahogyan én is minden műnemet a magam területén. Egykori gondnoka, akit öregségére kirendeltek mellé, Pálfy Miklós említette, hogy mikor vitt neki rajzeszközöket, várta, mit kérnek tőle, mit rajzoljon. Miklósnak mondta, hogy bármely stílusban tud rajzolni és festeni. Nem túlzott. Így volt. Kár, hogy nem kapott jelentősebb teret és támogatást hozzá. Öregem már rászorult volna. De abban biztos vagyok, hogy kis segítséggel és elismeréssel, dicsérettel többre jutott volna, mint ott, elsüllyedve az öregotthon egyhangú közegében. Már majdnem azt írtam, barátaitól is elhagyottan, de ez nem fedti a valóságot. A barátai egyszerűen elvesztették szem elől, amikor utcára került. Vagyis hogy kórházba. Pszichiátriai osztályra. Mert az ún. egészségesekek társadalma senkit nem tűr el, aki kilóg a sorból. Rudi dühöngött kifosztatása miatt, az egészségügy ezt nem megoldandónak találja, hanem leszedálandónak. Egy egészséges szervezetnek a nyugtatók világa olyan, mint a letaglózás. Rudi soha nem szedett gyógyszereket. Makkegészséges volt. Egészségesen is élt. Korábban emlegetett gyomorbetegsége Itáliában megszűnt, mert pszichés alapú volt. Az itt neki beadott nyugtatók ártottak neki, még jobban tönkretették zaklatott idegrendszerét. De hát ki lett volna nyugodt az ő helyzetében? Akivel igazságtalanul bánnak, ráadásul megfosztják minden maradék értéktárgyától, kereseti lehetőségétől, az mindig ideges és nyugtalan. Ahová került, ott csak egy volt a sok szerencsétlen sorsú öreg közül.

Öregotthonok. Csepel, Vecsés, Gyula. Egyre távolabb a kései otthontól. Kiköt valahol Gyulán, mert oda utalják be. Ott fárad bele, ott adja fel. Végül már csak belemered a semmibe. Noteszében utolsó jegyzetei között egy bűvár vázlatos rajzát találtam. Talán arról álmodozott, hogy ismét alámerülhet kedvenc közegébe, az őselembe, a tenger szépséges világába. Ezt már nem tudhatjuk meg, csak sejtethetjük. Már azt is elfelejtette, hogy valaha olaszul tudott. Visszakérdezett, mikor Miklós felajánlotta, hogy elkísérik Olaszországba, ahol felveheti ott bankszámlára neki elhelyezett apanázsát, melyet az olasz államtól kapott: „Én tényleg tudok olaszul?” Az őt ért trauma után már azt se tudta elmagyarázni, hogyan juthatnak el oda. Olasztudása is megkophatott, mert nem tudta elintézni magának, hogy utánaküldjék az ott csekélynek mondható juttatást, tehát hogy ne kelljen Olaszországba utaznia havonta, kéthavonta, mikor hogy tudott. Itthon ez persze jelentős összegnek számít, meg lehetett volna élni belőle. Különösen, ha összevetjük a magyar nyugdíjféleséggel, amit a megboldogult Képcsarnok Vállalat utaltatott ki neki (28.500 Ft – két évtized kiemelt díjazású teljesítményéért!).

Grosseto főtere

Utolsó olaszországi lakhelye Grossetóban volt. Még azt a helyet is fel kellene keresnie valakinek, hogy megtudakolja, vannak-e ott tulajdonát képező tárgyak, műalkotások. Talán onnan kiindulva megtudhatnánk azt is, miért költözött el Rómából északabbra, több évtizedes római tartózkodás után. Galériás barátjának fia egyszer elkísérte Rómába, segített neki felvenni az apanázsát. Mikor felültek a repülőre, Rudi körülnézett, és mókásan megjegyezte: „Ilyen buszon még nem ültem.” Ezek szerint soha nem repült azelőtt. Ez afféle szállóigeként maradt fenn utána. Komikus, persze, de ki tudja, azok, akik kinevették érte, miféle öregségre jutnak, ők maguk milyenek lesznek nyolcvanas korukban. Ha egyáltalán megérik a nagy kapkodásban, rohanásban, egészségtelen életmódjuk miatt. Rudi legalább fitt volt. Öregem is úszott, súlyzózott, kézen állt, agyonüthetetlennek tűnt. De még akkor se a betegség sújtotta le, hanem a kapzsiság és a kíméletlenség. Embertársai által soha nem viszonzott kedvessége és derűje se menthette ki a vágyott szülőváros elembertelenedett közegéből. A szenvedélybetegekről szoktam mondani, hogy épp ahhoz ragaszkodnak a legjobban, aki vagy ami tönkreteszi őket. Nos, Rudi is valami hasonló történt. Azt szerette és ahhoz fordult, aki, ami kicsinálta őt. Ezért nem volt számára segítség. Engem szem elől tévesztett, hozzám nem fordult. Talán régi noteszeit, ahol a régi címeim, telefonszámaim voltak, elvesztette. A fényképemet megőrizte, kedvenc feleségéé, Erzsé mellett. Ott találtam meg a „Famiglia” c. borítékban. Ha eljön Egerbe és szüleim egykori házában keres, unokaöcsém segítettek volna neki, hogy megtalálja. Mostani lakcímem se változott évtizedek óta. Szívesen segítettem volna neki, olasz ügyintézéseiben is. Családom befogadta volna, minden problémájával együtt. A hazai ügyintézésben nem hiszek túlságosan, mert magam is kegyetlen tapasztalatokkal rendelkezem. Már mint a budapesti ügyintézés tekintetében. Egerben a nyugdíjhivatal, mintha nem is ugyanahhoz a céghez tartozna. Kedvesek, előzékenyek, gyorsak. A fővárosban viszont, mintha az ötvenes évek világába csöppentem volna vissza. Erről írhatta Rudi is jegyzeteiben, hogy az Aczél által utána küldött átok még 80 évesen is

kíséri. Változás nincs. Talán találok majd feljegyzést Aczélnek ellenem kiadott verdiktjéről is, mikor a Rudi dosszióját áttekinthetem. Már csak egy hét odáig.

Vissza a feladatokhoz. Mármint az enyéimhez. Épp az emlegetett Aczélról, akit szuahéli nyelven gúnyolt ki azzal, hogy Bwanának nevezte, készített feljegyzéseit szántam mára beemelendőnek ebbe a rendhagyó életrajzi kötetbe. Ez még mai feladat. Aztán katalogizálom az új képeket is, s nem ártana, ha valamilyen szempontot találnék a többihez is, amiket korábban vásároltam. Nos, akkor Rudi jegyzetei megint.

Görög Rezső: Naplórészlet

„... aztán – már le voltam tiltva a területről – kiírtak egy rézkarc pályázatot. Miután ez a pályázat a Tanácsköztársaság nem tudom, hányadik évfordulójára készült [Az ötvenedik lehetett, de már 1968-ban készültek rá – M.M.], igen magas volt az első díj. Sok pénzt jelentett, még hozzá azonnal. Ez a nyertes díj megközelítette egy alig használt autó árát. „Először az életemben” a verseny jellegű volt – becsületes – Nem lehetett a beadott műre nevet írni, hanem csak egy jelszót. Szinte minden rézkarcoló részt vett a pályázaton. Ez a jelszós „titkos” pályázat azoktól a politikusoktól származott, akik – kivételesen – az ünnep fontosságára való tekintettel – részt vettek a zsűriben (akkor, először és utoljára). Tudtam, hogy a zsűritagok – a szokásos zsűritagok – megismerik a stílusomat és azonnal kidobják a versenyből. Ki kellett valamit spekulálnom! Meg akartam mindenképpen nyerni a pályázatot. Végül is kissé megváltoztattam a stílusomat és aquatintás tónusokat használtam, amit különben még soha. Csináltam nyolc kisméretű lemezt, rézkarcot, és beadtam a pályázatra. A mappára ráírtam, hogy „Krokodil”. Ez volt a jelszóm.

A zsűrizés másfél-két óráig tartott. Mindnyájan ott voltunk a nagyteremben, vártuk a döntést. Végül aztán kitárult a dupla ajtó, és kilépett rajta Wortmann elvtárs, az igazgató, hóna alatt az én mappámmal. Rajta virított a jelszó: „Krokodil”. Megnyertem a pályázatot (a pénzt sohasem kaptam meg!). A lemezeimet félrerakták, és nem kaptam vissza.

Pár hét múlva, egy általános iskola előtt vártam egy hölgyet, egy nagyon szép hölgyet, abban az iskolában tanított. Ezenközben a tanterem falán, csupa véletlenül, megpillantottam két igen nagyméretű, bekeretezett rézkarcot. Azonnal felismertem, az én rézkarcaim voltak, erősen felnagyítva! Hogy kerültek oda? Közben kiderült, hogy több rézkarcom nyomatait is kitették magyar iskolákban. Bekeretezve és fölnagyítva.

Engem erről senki nem értesített, engedélyt tőlem senkisémet kért, még csak meg sem említette azt nekem senki! Azonnal bementem a minisztériumba az ügyben, merthogy ezért (mindenhol a világon) fizetnek, nem is keveset. Különben pedig ehhez – mindenekelőtt – az én engedélyem kell! A minisztériumban közölték velem, hogy legyek nagyon hálás, hogy ekkora megtiszteltetés ért! Pénzről szó sem volt. Aztán, az első nagy Grafikai Biennálén, Miskolcon, történt a legnagyobb baj! Én beküldtem 5 rézkarcot, mert ennyit lehetett, nem többet. Fölhívtak telefonon, hogy mind az öt el lett fogadva, és küldjek még! Végül is – bár biztosat én sem tudtam – azt mondták, hogy én vagyok a kiállításon a legtöbb anyaggal résztvevő grafikus. Reich Karcsi, aki ott zsűritag volt, fölhívott, hogy menjek le Miskolcra, mert – ahogy mondta – „kaptam egy valag díjat”. Miután a legtöbb rézkarcom nekem volt kiállítva, gondoltam, hogy kapok díjakat. A díjak kiosztása a megnyitás előtt 1-2 nappal volt, le kellett érte menni Miskolcra. A Konstantin Laci kocsijával mentünk le hárman, a Konstantin

Laci, a Kondor Béla és én. Mentünk, átvenni a díjakat. Amikor megérkeztünk, ott, a bejáráshoz közel, bent a teremben, a falra volt szögezve a névsor, kik kaptak díjat. A nevem nem szerepelt a listán!

Ez volt a legelső nagy grafikai Biennálé. Az én nevem nélkül. És ettől fogva soha többé nem szerepelt a nevem semmiféle papíron. Sohasem az országban! A nevem ki volt tiltva mindenhol! Dacára annak, hogy a legtöbb rézkarcot én csináltam az országban, továbbra is, a nevem nem szerepelhetett sehol! Sem művészeti lapokban, sem semmiféle folyóiratban és újságban! Hivatalosan – ami a cél is volt – „megszüntettem létezni”.

Igaz, hogy Aczél György (az akkori művelődési miniszter) megtiltotta, hogy az országban a sajtó írjon rólam akkor egyetlen sort is a lapokban, mégis mentem jól előre, az országban én csináltam a legtöbb rézkarcot. Rézkarcaimat fölnagyítva a magyar iskolákban is kitették, ha jól emlékszem kettőre, az egyik a *Dózsa György ceglédi beszéde* volt, a másik *Szántó Kovács János elfogása*.

Aczél eltiltása miatt viszont a majdnem 20 év alatt egyetlen újságcikkbe, könyvbe és folyóiratba sem kerülhetett be, még a nevem sem! Utolsó lépésem, már nagyon közel a disszidálásomhoz: egy pályázatot írtak ki, rézkarc pályázatot, a Magyar Tanácsköztársaság volt, név nélkül kellett részt venni, tehát a zsűri nem tudhatta – a zsűrizéskor – az alkotó nevét. Akkor már én teljesen ki voltam tiltva a szakmából, bármit adtam be, kizsűrizték. Mégis elhatároztam, jeligésen részt veszek a versenyen. Igen nagy volt a tét, és sok pénz is. Tudtam, hogy azonnal kizsűriznek, ha fölismernek, hisz fölismerik, hogy én csináltam. Így aztán változtatnom kellett a stílusomon, hogy nyerjek. Minden ismert rézkarcoló részt vett a versenyen. Elhatároztam, hogy akvatintás megoldást használok, bár előtte sohasem használtam akvatintát.

Így aztán, mint reméltem, nem tudták, ki csinálta. Az addigi rézkarcaimhoz nem hasonlítottak. A mappámra, amivel beadtam, ráírtam, hogy „Krokodil”. Ez volt a jeligém. „A téma fontossága miatt” több politikus is részt vett a zsűriben! Minden grafikus, aki részt vett, ott ült az előcsarnokban, várta, ki fog győzni, nagy volt a tét. Ha jól emlékszem, a zsűrizés vagy két órahosszat tartott, míg végre kinyílt az ajtó és kilépett rajta az igazgató. Wortmann elvtárs, hóna alatt a győztes mappával, rajta nagybetűkkel: „Krokodil”. Megnyertem a pályázatot. Sohasem fizették ki. Ellenségnek tekintettek. Ez volt az utolsó rúgásom. A lemezeimet (azokat is, amelyekről egyetlen nyomatot sem csináltak), áthúzták keresztben valamilyen vasdarabbal, megsemmisítették! Az összes lemezeimet! A művészeti életből ki voltam végérvényesen tiltva. 40 éves voltam. Nem volt többé lehetőségem semmire. A művészetén kívül nem értettem semmihez. El kellett hagynom az országot. (Úszva, éjjel, a Tiszán.)”

A két feljegyzés között, tudom, hogy vannak egybeesések, ismétlések, de mégis változtatás nélkül hagytam őket, mert a második további részleteket közöl arról, milyen barbár dühvel estek neki azoknak, akiket ellenségnek tekintettek. Megsemmisíteni egy nyertes műalkotást, anélkül, hogy a közönség valaha is megismerhette volna őket, mérhetetlen primitívségre (és bosszúvágyra) vall. Ehhez a történethez hozzátartozik egy másik is. Fekete Géza ma átküldte nekem Aczél György utolsó interjúját 1991-ből. Ebben a nagy Bwana joviális öregúrnak mutatja magát. Bárki megnézheti a You Tube-on. Rezzenéstelen arccal beszél az Ötvenhat utáni megtorlásokról, s hogy ő csak tíz akasztásról tudott. Kádár bizalmasaként, a kulturális élet teljhatalmú basájaként, ugyan ki hiszi el neki... S hogy mennyire rászolgált Rudi szigorú kritikájára, az épp ebből derül ki. Soha nem látta be a hibáit, hanem ellenkezőleg, arról mesélt, hogy ők mennyire meg akarták reformálni az egész (rohadt) rendszert. Elmondása szerint mindeki csak az irháját mentette, azaz igyekezett megtartani a pozícióját. Ő talán

nem? Csakhogy addigra – szerinte – már felnőtt és harmadvonalba került egy jól képzett, tehetséges értelmiségi csapat. Mármint akiket ők tekintettek annak. Mi nem emlékszünk rájuk. Hol vannak? Hová lettek? S ha olyan jók voltak, miért nem tettek semmit Magyarország felemelkedésért? Teljesen más nézőpontból látjuk az egész világot. Ez volt a baj. Annak idején, a rendszerváltozás hajnalán. Akár a süllyedő hajó bolond kapitánya, álltak a fedélzetig már elmerült hajón, és énekelték tovább az Internacionálét. Sokan közülük ma is éneklük. Falsul, recsegő hangon, de megteszik. Szerintük mindenki hibás, csak ők nem. És ki adja vissza az általuk elcsalt, elhazudott életműveket, a karriertől megfosztott, legtehetségesebb művész életlehetőségét? Ki kér tőle bocsánatot? Legalább halálában képesek-e fejet hajtani előtte? Állít-e neki valaki valaha emléktáblát? (Urnája a gyulai szociális köztemető földjében van elásva). Nos, tehát a megengedő hangnem és a közel egy órán keresztül folytatott mellébeszélés, mely csupán a saját szempontokról és az öntömjénezésről szól, nem utal semmi ilyesmire. Éppen ezért mi is semmibe vesszük, ahogyan ő tette Görög Rezsővel. Az agresszió az értelmes, művelt embertől távol áll, azt ne várjanak tőlünk. De legalább odaát, a túlvilágon szégyelljék el magukat mindazok, akik ebben a karaktergyilkosságban részt vettek! Az itt maradtak ugyanúgy. Tudjuk ugyan, hogy az ilyen emberszabásúnak nincs szégyenérzete, de mi azért felszólítjuk őket rá, hogy végezzenek alapos önvizsgálatot!

Eger, 2017. augusztus 29.

Egy-két dologgal ki kell egészítenem a fentieket. Az első Grafikai Biennálé nem akkor volt, amikor Rudi emlékezetében megmaradt, hanem 1961-ben. Nekem még sikerült beszereznem olyan képet, ami ott szerepelt: *Szinva-patak*. Rudit 1968-70 között vette üldözőbe gőzerővel Aczél. Anna Cserniseva levele szerint a tanácsköztársasági szocreál sorozatot 1968-ban kapta a moszkvai Szépművészeti Múzeum a Barátság Házától (ez, gondolom az MSZBT, azaz Magyar-Szovjet Baráti Társaság székháza lehetett).

A fentiekben Rudi által említett két kép közül az egyik megvan nekem: *Dózsa György beszéde Cegléden, 1514*. Leselejtezhették valamelyik általános iskolából, vagy később valaki hazavitte, így kerülhetett kereskedelmi forgalomba, így juthattam hozzá. Keret és paszpartu nélkül, de szépen helyrehozták a képkeretező fiúk, ma már különlegességnek számít. Talán úgy menekült meg, hogy amikor Aczél elrendelte, Rudi minden művének a megsemmisítését, ezt valamelyik igazgató sajnálta kidobni, és inkább hazavitte. A történet felgöngyölíthetetlen, a történelem legsötétebb homálya takarja, legfeljebb sziluetjeiben bontakozik ki, de akkor is érdemes feljegyezni, megint csak a „puha diktatúra” hiteles illusztrációjaként. A művészetpártolás és a kultúra támogatása egyes esetekben azt is jelenthette, hogy az illető művész megkérdezése nélkül sokszorosították a műveit, eladták, az ára valamelyik főelvtárs zsebében kötött ki, a művész pedig egy fillért se kapott érte, sőt ha rájött és reklamált, még nagyképűen azt válaszolták neki: örüljön neki, hogy ekkora megtiszteltetés érte.

Megpróbáltam megtudakolni, ki lehetett az a nagyhatalmú Wortmann elvtárs, de Géza nem emlékezett rá. Talán majd Mimi, ő egy két lábon járó lexikon. És újból meginterjuvolom Konstantin Lászlót, akinek a kocsján, Rudi jegyzete szerint, leutaztak Miskolcra a nagy mennyiségű díjat átvenni. Kondor Béla neve is szerepel ebben a történetben, a barátok itt is felbukkannak. A főelvtárs valamelyik intézmény igazgatója volt, tehát ismerniük kellett az akkori szereplőknek. Kondor Bélát Samu becéven emlegették, Rudi már akkor is Rudi volt. Később Olaszországban használta az ipszilonos változatát is. A hozzám került olajfestmények közül több is ezzel a szignóval van ellátva.

Mégse jártam sikerrel. Mimike nem emékszik erre a névre, de adott két telefonszámot, Dr. Viga Gyuláét, aki felvilágosíthatna ez ügyben. Ez se működik, az egyiket azt mondják be, hogy nincs ilyen szám, a másikat pedig nem veszik fel. Talán majd később. Konstantin Lászlót is kérdezem, de ő se emlékszik. Gondolom, az ilyen nagyhatalmú alakokat inkább elfelejteni igyekeztek azóta, nem megőrizni jó emlékezetükben az érintettek. Eszembe jutott még Gyémánt László, akivel tavaly egyszer már beszélgettem, de ő se tudott felvilágosítani. Elbeszélgettünk kicsit Ruidról, és megemlíti, hogy ő a ritka, békés természetű emberek közé tartozik, s vele nem veszekedett Rudi, de voltak, akiket provokált. Ismét említi a Garas Dezsővel való verekedését, mármint a Ruidét, de évszámra nem emlékszik (szerintem a 60-as évek közepén lehetett), meg a híres Fészek Klubbeli tejfogyasztás történetét. Abban viszont segített, hogy a Rudi tanácsköztársasági sorozata, mint ahogyan sokaké, 1959-ben készülhetett. Talán Reich Károly tehetett az érdekében, amikor ezt 1968-ban Moszkvába juttatta, talán ezért voltak a műveik ugyanabban a mappában. Aczél akkor már üldöztette Ruidt, nemigen támogathatta műveinek terjesztését. Kérdeztem Koncz Gábort is, neki se ismerős a név. Gábor ismét játszik, aminek örülök. Ígéri, hogyha nem ütközik a fellépésével, eljön a kiállítás megnyitó ünnepségére Egerbe. Még egy ötletem van: Gross Mária, Gross Arnold volt felesége, aki a Képcsarnok Vállalatnál is dolgozott. Hátha ő be tudja azonosítani, melyik intézmény vezetője volt az „illetékes elvtárs”. A ma délelőtti termésem nem sok. Kigyűjtöttem egy kisebb telefonos noteszbe azokat a telefonszámokat, amik összevissza, azaz beszerzési sorrendben szerepeltek a számítógép mellett tartott kis füzetemben. Már a második füzet anyaga gyűlik a Rudi témához. Jó sok morzsa☺))

Azért sort keríték ma még Rudi másik szakmai jegyzetére is, amit az egyik dossziében találtam.

„Görög Rezső: A festő az kézműves?

A kifejezést már több helyen olvastam, és meg kell mondani, ezt a jelzőt bizonyos szándék miatt írja, aki írja. Évek óta tart ez a fajta szívós és folyamatos, szervezettnek mondható irányvonal: sorra eltörölni, szétmosni a művészet határait, megszüntetni annak bizonyos fokig kötelező elvárásait.

Olvastam ezt az igyekezetet már Bodóczkynál [Bodóczky István festőművész, 1943- M.M.], és most nemrég az ÉS-ben, bizonyos Csuhaitól, ezzel a címmel: „Hát akkor gyerünk!” Miként látja ezt Csuhai: „... hanem a kézműves a kezével valamit anyagszerűen létrehozó, a képző ember...” ezt a képzőművészetről írta, kedves Csuhai barátom, sokszor mondták már nekem is, hogy milyen ügyes kezem van, csak hát az utcán a járókelők közül valaki, és nem egy irodalmi folyóirat egyik munkatársa. Az utcai járókelőnél nincsen probléma, ám egy olyan művészeti lapnál, mint az ÉS, már igen komoly baj! Kulturális baj! Mindenekelőtt csupán csak futólag megjegyzem, a képzőművészeknek nincsen ügyes keze. Semmi esetre sem a kioktatás végett, csupán a sorrend miatt, ide kell tennem, az elejére, mint irányadót, hogy a fogalom, a szó – művészet – a képzőművészetből született. Évezredekig csak a képzőművészetet jelentette, mivelhogy az utólagos jövevények, irodalom és zeneszerzés még sokáig nem léteztek. Kellott hozzájuk a már megregulázott nyelv, aztán meg az ötsoros kottairás tudománya, tehát az utolsó, a zeneszerzés, a zene rögzítése alig pár száz éves. A mérvadó és az alap a művészetek meghatározásánál, besorolásánál ugyanaz, ami eddig is volt, és ami – miután az irodalom és a zeneszerzés is csatlakozott a művészetekhez –, a kettőnek az alapja maga a műalkotás. A műalkotás minden esetben egy kézzel megfogható tárgy, leírt kotta, lejegyzett irodalmi mű, kép vagy szobor.

Bár a képzőművészet sokkal régebbi az irodalomnál és zeneszerzésnél, mégis, sokkal kevesebben értenek hozzá. Sokkal kevesebben tudják a szobrokat és képeket helyesen, művészeti színvonalukhoz hűen megítélni. Azután meg, bár a képzőművészet sok ezer évvel régebbi a két új ágánál, mégsem évül el olyan hamar, mint az irodalom vagy a zene (az irodalom sokkal hamarabb, mint a zene). A barokk zene ma is fénykorát éli, bár eltelt Bach és Händel halála óta több száz év!

A képzőművészeti alkotások esetében a helyzet sokszorta jobban áll, ami az időt illeti, sok esetben szinte sohasem évül el! Ahogyan Donatello vagy Verrocchio csinált lovasszobrot, halálpontosan ugyanúgy kell ma is csinálni! (Nem kell azért betű szerint venni, amit írtam). Csuha barátom, te az irodalom oldalán állsz, úgy tűnik, gondolom, a kulturális ismereteid is főleg odavalósiak. Ismétlem, nem teljesen, hanem főleg. Ez után a hosszú litánia után rátérek a szorosán vett témára.

A művészetek között nincsen rangsor. Minden művészeti ág (ha az!) ugyanazon a kulturális, értelmi fokon van – ezért is tartoznak oda – sőt, még gazdasági értéket mérve is azonosak. A számítgatásnál természetesen nem egy könyv árát kell egy szobor árához hasonlítani, mert egy könyv esetében például több ezer könyvről van szó, egy képhöz mérten, stb. Az összehasonlítások komplikáltak, ám a végső értékek azonosak.

Na, most, a kézműves festőről: Nincsen kézműves festő, kézműves a kosárfonó, a fodrász, az asztalos vagy a szobafestő. A festőművész nem kézműves, hanem fejműves. Nincsen a művészetek semmilyen ágában sem kézművész. Csak fejművész van. Minden művész fejművész. Holtbiztos, hogy ezt a legtöbb ember nem tudja. Az író nem okosabb, mint a zeneszerző, és a festő sem okosabb, mint a szobrász vagy a költő. A színvonal azonos. A problémák ott kezdődnek, hogy például egy irodalmi műnél a szellemi képesség kézzelfogható, de a festőnél már nem. Még kevésbé látszik ez a zeneszerzőnél. Megcsinálni egy opera teljes zenés anyagát és azt hangszerelni is, ez a világ semmilyen irodalmi művénel sem kevesebb. Minden művészeti ághoz talentum, tehetség kell, az pedig mindig az illetővel együtt születik. Vagy van már eleve, vagy nincs. A kérdés most kéretlenül fölmerül, nevezetesen, hogy azontúl, hogy pingál a festő, miféle észre van még szükség? Igen nehéz lenne itt még csak körülírni is, hogy az az észbeli érték, amire céloznak itt végig, hol látható? Hogyan bizonyítható? Ezen a ponton meg lehet engem fogni. Végül is, szavakkal is bebizonyítható. És ha le is írható, miért kell ész egy szobrásznak vagy festőnek, és hogy van-e nekik, csak hát ehhez kellene több száz oldal, és akkor én is el tudnám mondani, de állíthatom, halálosan unalmas és számos helyen értelmetlen lenne az átlag-olvasónak, és senki emberfia nem olvasná el.

„... hanem a kézműves, a kezével valamit anyagszerűen létrehozó”? Kedves Csuha, nem tudom, te itt mikre és kikre gondolsz? Mert a festő vagy szobrász munkája az egyik legnehezebb dolog a világon, ezért is hívják művészetnek. Nem kell arra a sok ezer ecsetes és mintázófás honpolgárra gondolnod, tudniillik én a művészekről beszéltem, és őbelőlük ugyan kevés van. Tudod jól, mekkora, hogy ne mondjam, tömeg, az, amelyik „verset ír”, de Arany Jánosunk vagy Ady Endrénk csak egy volt. Mozartunk, meg Beethovenünk meg egy sem, pedig tízmillián vagyunk. Ritka állatfajta a művész.

Ugyancsak az ÉS-ben olvastam egy írás alatt, szó szerint: „képzőművészeti filmszemle”. Elovastam. Szó sem esett benne képzőművészetről. Ezt is tudatosan csinálták, senki sem ártatlan. A cikk írója afféle kis jópofa jelzőként használta, ízesítőnek.”

.... Az írás itt megszakad, nem találtam meg a befejezését.

Megvan viszont Wortmann elvtárs azonossága. Gross Marika (Gross Arnold volt felesége) emlékezett rá. A Képcsarnok Vállalat igazgatója volt akkoriban. Jó helyen kérdeztem rá, mert Marika is ugyanott dolgozott. A délelőtti beszélgetéseknek mégis van egy szép eredménye. Többen jelezték, hogy szívesen eljönnek a kiállítás megnyitójára: *Gyémánt László, Koncz Gábor, Gross Mária, Kratochwill Mimi* természetesen, s remélhetőleg *Fekete Géza* is.

Ma megvettem Rudi sokat emlegetett rézkarcát, *A bűnök szigete* címűt. Már régóta gondolkodtam rajta, mert voltaképpen egyik legfontosabb munkájáról van szó. A hirdető a címét se tudja, szignálva nincs, de mivel oly ritkák a Görög-művek, erről pedig bizonyosan tudom, hogy az ő munkája, rászántam magamat, mielőtt más is felfigyelne rá. Feltételezem, hogy rejtegették valahol, miután Aczél György meghirdette a bosszúhadjárataát Rudi ellen, azért nem látható a szignó, eltakarták a paszpartuval. Ez egyrészt Aczél kifigurázása, nem is annyira vidám, mint szarkasztikus formában, de az avatottak számára közérthetően, másrészt az Erzszi-szerelemről szól. Erről vallanak a képen belül elrejtett feliratok, kódolt üzenetek. Most ez is bekerül a gyűjteményembe. Büszke vagyok rá. Hatalmas rézkarcnak hirdették, de nem tartozik a legnagyobbak közé (58x38 cm). Ahhoz, hogy minden részletét aprólékosan át lehessen tanulmányozni, érdemes lett volna még jobban felnagyítani. Így csak a számítógépes nagyítás marad, ami mindig a fotó minőségétől függően sikeres. Újabb diadal Aczél irtóhadjárata fölött.

Alaposan körbenéztem a képet. A hátsó borítólapján még az eredeti vásárló neve is szerepel: Dr. Orsolyák József, Szalánta. A dátum is megvan: 1966. november 7. Nem is olyan kis fricska az elvtársaknak ez a dátum. Mindössze egy évvel a nagy csinnadrattával megtartott 50. évforduló előtt! Diákok fáklýsmentre kivezényelve. Elvtársi delegáció Moszkvában. Nagy ünnepi szónoklatok, TV, rádió, újságírók hada élénk figyelmétől kísérvé. A dátum mellett megjegyzés, hogy azon a napon lett fizetve. Ára: 138 Ft, ami a drágább rézkarcok közé tartozását jelezte. Az 5 forintos melós órabér akkoriban a jobbak közé tartozott. Kenyér és tej ára: 3 Ft, később 3,60. Csupán, hogy elhelyezzük a kor árviszonyaiban. Hivatalnok fizetés a fővárosban: 1200 Ft. Egyéb megjegyzés: 4-5 sima. A keret a szokványos, 60-as évekbeli képcsarnoki sima natúr fenyő, mely azóta kissé megbarnult. A képakasztó hiányzik, de ez csak annyit jelent, hogy talán a falról levételkor megsérült. Az örökös nem becsülhette kellőképpen, vagy nem is tudja, milyen jelentős műalkotás került a birtokába, miután a paszpartu a szignót is takarja. Utánanézni nem tud, mert Aczél elvtárs eltüntette a köztudatból Görög Rezsőt és minden létező és feltalálható alkotását. Ez nyilván úgy értendő, hogy amennyiben tudná is az örökös az alkotó nevét, akkor se találná meg lexikonokban. Vásárlója egészen biztosan nagy becsben tartotta a képet, mert nincsen elpiszkolódva, ahogyan a padlásra kihajított daraboknál annyiszor láttam már, csupán a papírja sárgultabb, ami a sima üveg alatt évtizedeken át ráesett napsugárzásnak tudható be. Átkeretezéskor már ez is korrigálható lesz fényvédő üveggel. A hátulján vastagabb a papírborítás, mint a képcsarnokbelieknél szokott, ez is védte magát a nyomatot. További titkokra akkor derül fény, ha majd szétszedik a képkeretezők. Szalánta Pécs és Harkány között található, Dél-Baranyában. Az eredeti vásárló talán a pécsi baráti, ismeretségi körhöz tartozott, és tudhatott a képben elrejtett üzenetek jelentéséről. Nincs viszont rajta a Képcsarnok pecsétje, tehát meglehet, hogy magánterjesztésben jutott hozzá a doktor úr, közvetlenül Ruditól vásárolva. Most lesz szükség mindennapi „munkaeszközökre”, az intuíción! Átala még nyerhetek pár információt, ha az eredeti vásárló nyomára bukkanak.

Eger, 2017. augusztus 30.

Látogatás a Történeli Levéltárban

Állambiztonsági Szolgálatok Történeli Levéltára, Budapest

Mimi alapos munkát végzett, nekem csak kevés felgondoznivaló maradt. Ebben az intézetben legalább is. Ettől függetlenül reméltem, hogy előadnak más dossziékat is, de nem így lett. Nem maradt más, minthogy alaposabban átböngésszem a másolt iratokat. A kutatóterem tiszta, ez itt már Európa, jóllehet, a legsötétebb ázsiai korszakot idézik azok a feljegyzések, amiket kézhez kapok. Vízet, a nagy meleg ellenére se vihetek be, mindent be kell zárnom egy szekrényrekeszbe, amelyet rendelkezésre bocsátanak. Én a 7-es számot választom. Maradjunk az isteni igazság közelségében!

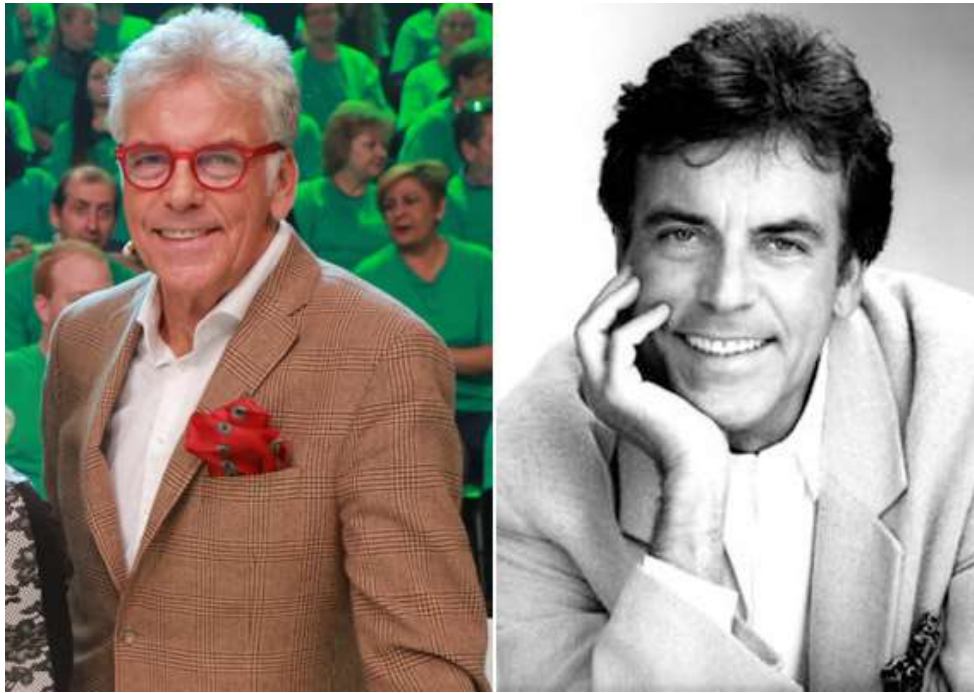

Amit hozzátehetek még a Mimi által szorgalmasan kijegyzeteltekhez, az az általa meg nem figyelt részlet: római számmal ugyan, de megtalálom az egyik dosszié borítólapjának másolatán, hogy 10 kötetnyi anyag volt eredetileg. Ebből nekünk az elsőt adták ide. Annak egy részét. Elképzelhető, hogy Aczél György elrendelte megsemmisítésüket, de ha így lett volna, akkor az egészet felszámolták volna, és nem hagyják meg az első kötetét sem. Inkább az érintett feljelentők érhatték el, mikor a rendszerváltozás idején félni kezdtek tetteik következményeitől. Mikor kikérdeznék kutatásaim céljáról, mindenkit megnyugtatok, hogy nem érdekelnek a vicinék nevei, még csak a tartótisztekéi vagy egyéb feljelentőké sem. Egyetlen feljegyzésre méltatott név maradt, a Háy Gyuláé, akiről a korábbiakban már írtam. Feltételezem, hogy már mindenki meghalt az érintettek közül, én pedig nem kívánom, hogy könyvem alapján bárkit is üldözzenek (a mostani kormányra nem is jellemző, sőt túlságosan is úriember módra bánnak az őket mindmáig elvadult dühvel támadó elvtársakkal, akik ettől még jobban be szoktak vadulni), hanem dokumentálni akarom, amit még lehet. Céлом, ha meg lehet még nevezni egyet is ezen kívül, az, hogy a negatív példa tanulságát levonva, senki ne akarjon hasonló módon életüket megrontani, művészeket tönkretenni.

A dossziében különféle dátumokkal jelzett borítólapokon megtalálom, melyiket mikor nyitották meg, illetve zárták le. 1961 és 1963 élenkebb ügynöki tevékenységet mutat, Háy Gyula is ekkor jelentett Rudiról, s nyilván barátairól is. Egy 1969-es jelentés veszélytelennek minősíti, őt és barátait, Szalma Lászlót, valamint Erneyi Bélát pedig afféle szájhősöknek.

Szalma László grafikusművész

Ernyei Béla színművész

Háy Gyula egészen részletesen számol be a Jelenkor teljes szerkesztőségének lemondása kapcsán mindarról, ami közszájon forgott az ügygel kapcsolatban, beleértve Rudinak és baráti körének közös témáit is. A *Jelenkor* jelentős pécsi irodalmi folyóirat volt (ma is az). Elődei a *Sorsunk* (1941-1948), majd a *Dunántúl* (1948-1956). A *Jelenkor* 1958 óta jelenik meg, igen szép szerzői névsort tud felmutatni (*Weöres Sándor, Kodolányi János, Illyés Gyula, Pilinszky János, Áprily Lajos, Tandori Dezső, Somlyó György, Keresztury Dezső, Mándy Iván, Örkény István, Szabó Magda, Bertha Bulcsu, Kassák Lajos, Vas István, Déry Tibor* és sokan mások, a magyar irodalom kimagasló alakjai). 1963-ban, amikor a nagy botrányt kavarázó kollektív szerkesztőségi lemondás történt, Hágy Gyula hangulatjelentést küldött az akkori eseményekről. Vas Istvánnak kimondottan jó véleménye volt a lapról, írja Hágy, ő maga Pécsen járt az ünnepi könyvhét alkalmából. Megemlíti Lovas István, Karinthy Ferenc, Baranyi Ferenc, Dér Endre, Demény Ottó nevét is. Churchill naplója kapcsán folytak viták. A naplót Karinthy Ferenc fordította magyarra. A *Jelenkor* kvalitásairól azért kellett szólni külön, mert vidéki lapnak nehéz volt érvényesülnie vagy feltörnie a fővárosi, centralizált, „irodalmpolitizált” korszakban és a fővárosiak erőteljes, már-már mondhatnám, hogy agresszív dominanciaigénye mellett. Vas István elismerése felért egy kanonizálási folyamat lezárásával, megkapták a kitűnő minősítést, ami nagy szó volt.

Háy jelentett a Fészek Klubban kihallgatott beszélgetésekről is, melyeket korábban már említettem Juhász Ferenc: József Attila-verse kapcsán. Ebben említi, hogy Ruditól hallotta, miszerint Nagy László problémásnak tartotta a verset, s ezek után Aczél György berendelte Juhász Ferencet raporra. És egy kétes megjegyzés: Baranyi Ferenc szerint Soós Zoltán anarchista alkat. Ma már nem sok jelentősége van, ki kit tartott anarchistának vagy jó elvtársnak akkoriban. A jelentések tartalmát pedig kritikával kell fogadni. Előfordulhat, hogy csak ártani akart a feljelentő valamelyik társának, akire féltékeny vagy irigy volt.

Eger, 2017. szeptember 13-14.

Finis

Pár hetes kihagyás után folytatom az írást. Részben, mert saját verseskötetem publikációjával voltam elfoglalva (Jóga-lépcsők), másrészt mert semmi újabb anyag nem érkezett be Rudival kapcsolatosan. Az ő szándéka is hasonló lehetett, mármint hogy saját dolgaimat ne hanyagoljam el, ezért mély hallgatásba burkolózt, tőle semmi inspiráció nem jött. A képkeretezők viszont dolgoztak további képein. Két festménye kapott megfelelő keretet, a két ismeretlen portré, mármint az anyát és kislányát ábrázoló, kisebb méretű képe. Viszonylag sokat kellett várnom egy Krisztus-kép végső formába öntésére. Ezt egy mappában találtam, és egy montázshoz vághatta ki valamelyik rajzából, de mégse szerkesztette össze, az én legnagyobb örömömre. Azóta már az én szobámban függ a falon, feszület gyanánt. Keskeny, hosszúkás aranykeretet kértem hozzá. Szignálva nincs, mert eleve kiemelés egy másik képből, viszont található rajta két dátum (szept. 2. és dec. 15.), amiből azonosítható Rudi kézírása. A hátán is volt egy kép vázlatának töredéke, de erre már pontosan nem emlékszem, annyi mindennel kellett foglalkoznom mostanában. Ezt magamnak tartom meg, mert szabálytalanságában is különleges, és mert mások nemigen foglalkoztak volna vele. Jézusnak nem a szenvedő arcát látjuk rajta, hanem a csendesen eltávozott nagy tanítóét, aki testi-lelki mivoltában harmonikus személyt mutat. Rudi örök harmóniára törekvése is megnyilvánul ebben, ahogyan a halál szépséggé lényegül át. Jézus feje előrehanyatlik, a töviskoszorú szinte csak jelképes feje körül, kezeit úgy tartja, mint aki megadja magát egy fegyveres támadáskor. Keresztfának nyoma sincs, nem is szükséges, mert a képzelet kiegészíti a látottakat. A kép egy megboldogult, szép férfit mutat, aki szerényen lehajtja a fejét (a nagy emberek mindig szerények). A feje fölött, a két karja között satírozásfoltok láthatók, melyek pecsételésre emlékeztetnek. A karok és kezek körül még láthatók a ceruzavázlat nyomai, melyek rajta maradtak a képecskén, hasonlóképpen a mellkason a bordák ceruzavázlata, mely kissé eltér a megvalósult képtől. A két kar között egyenes ceruzavonalak jelzik az eredetileg elgondolt távolságot, a tusrajz ettől is eltér valamelyest. A bal kar jobban kifeszül, ahogyan a fej jobbra hajlik el, míg a jobb karon nem érezhető hasonló feszültség. A kezek nem szorulnak görcsbe a rájuk nehezedő testsúlytól, hanem egyenesen tárulnak rajtuk az ujjak, még a halálban is áldást osztva. Jarrow jóvoltából kaptam egy szépséges Krisztus-képet, és ez egy másolt madonnakép mellé került a szobámban. Másik oldalán Rudi 1954-es rézkarca található, a Favágók, mely eredeti keretében és kissé meghullámosodva maradt meg egyelőre, amíg azt is át nem tudom kereteztetni.

Krisztus (töredék)

A két portré hátulján szignó, és régi szokásától eltérően a kép bal sarkában a Rudy aláírás, melyet késői éveiben használt Olaszországban. A kis szőke lány, aki növő gyermekkorban levő gyermek, törékeny alkatú, ezt mutatja a fehér szvetter vagy kabátka alatt áttetsző vékonyka váll és fejletlen test. Amikor megkapta az óarany színű, szélesebb keretet, elneveztem *A kis infánsnő*-nek. Gondosan fodrászolt dús frizurája, mely hajkoronaként hullik alá vállára és hátára, ezzel a kerettel nyerte el végső formáját. Kedves, bizakodó tekintete megkapó, a mélykék háttér kiemeli szőkeségét és kissé kipirult arcát, gyermeki báját. Az édesanyjával együtt kerül majd kiállításra. Egyforma keretet kértem nekik, éppen azért, mert egy helyre szánom őket. Annak háttere szürke, ami előtt erőteljes hajkoronájú brunettet láthatunk, dús hullámokba göndörített fürtökkel. Farmerkabátot viselhet, a színe erre utal, visszafelé néz, mint régimódi fényképeken a szép tekintetű hölgyek. Mosolya nem teljesen őszinte, hanem egy kis kényszeredettséget érezni rajta. Talán nem viszonzta Rudi érzelmeit, akinek valami miatt fontos lehetett az ifjú hölgy és gyermeke. Rudi mindig vágyott családra, gyermekekre is, de neki ez nem adatott meg. Azon férfiak közé tartozott, akik elfogadták a mások gyerekeit is. Mindig sok szeretettel beszélt róluk. Nagylelkűségét és nagyvonalúságát bizonyítja mindez. Valami mégis mindig hiányzott hozzá, hogy ezek a kapcsolatok harmóniába torkollhassanak. Legelsősorban maga a művészsorsra való kijelöltség, amely mentén a saját útját kitaposta és következetesen bejárta. Nem tudni, hogy a kettős portrét megrendelésre festette-e Rudi, vagy ajándékba szánta, mindenesetre nála maradt, az illető hölgy nem jelentkezett érte, vagy azért nem találta meg Rudit, mert akkor éppen Olaszországban járt. Esetleg arra az időre esett volna az átadás ideje, amikor Rudit kihajították a lakásából. Maradnak a csendéletek és a portrék abból a korszakból, mely egészen bizonyosan kései alkotói kora lehetett az öregedő művésznak.

Van egy másik szép portréja, amit egy hatalmas csendélet bal sarkába illesztett be Rudi. Lehajtott fejű szőke szépséget ábrázol, akiről viszont bizonyosan tudjuk, hogy ajándékba kapta volna a festményt, ugyanis a vászon hátsó oldalára írta Rudi: „Boldog születésnapot!” Továbbá azt is, hogy 82 éves korában festette. Ez részben utal arra is, hogy kezdett feledékennyé válni, azaz nem mindig jutottak eszébe a dátumok, azt viszont tudta magáról, hogy abban az évben 82 éves. 2012 a keletkezés éve ezek szerint. Ehhez hasonló stílusú festményekkel fotózták le Rudit abban a lakásban. A fényképet szintén egy mappában találtam. Büszkén mutatja rajta az egyik csendéletét, míg körülötte és mögötte más festmények láthatók. Talán ez lehetett az a szoba, amelyikről Soós doktor beszélt, hogy tele volt festményekkel. Kérdés: hová lett a többi kép? Nekünk csak 11-et adott át a volt házigazda, aki úgy lehúzta Jarrot, ahogy csak bírta. Utalt arra is, hogy a Balatonnál van nyaralója, meg hogy több lakást is ad bérbe, így könnyűszerrel elrejtethette őket előlünk. Mindez már a múlté, és marad a torzóban maradt életmű. Egyelőre. Bízom benne, hogy további képek is kerülnek majd elő, ha valaki kézbe veszi a további oknyomozást.

Görög Rezső: Elhagyott malom

Nemrégiben felbukkant pár újabb kép is az Interneten, de még nem tudtam megvásárolni őket. Az egyik a *Balaton* c. kép másik példánya, melyet a szobámban őrzök. A most hirdetett az eredeti széles, képcsarnokos fenyőkeretben látható. Nem kelt el a liciten. A másik az *Elhagyott malom* címet viseli, nem túl jó állapotú, és egy még újabb, a *Reggeli halászat*, *Reggel a Tiszán*, vagy efféle címet viseli. Nem lehet pontosan kivenni, mert nem elég éles a képfelvétel. Ez utóbbin szép zöldek a lombok és a vízparti növényzet, akár a Szelei határ címűn. Amit a képparchívumban találok, a korábbiakból okulva most már gyorsan elmentem, akár meg tudom venni, akár nem. Ez alapján tájékozódni tud, aki utóbb összeállítja a Rudi műveinek katalógusát. Talán én, talán más. Talán lesznek még újabbak is, de ahhoz, hogy mecénása és műértő műgyűjtője legyek Görög Rezsőnek, az én szerény adottságaimnál jóval többre volna szükség. Talán lottóznom kellene.☺)) Bolondos ötlet persze, mert szerencsém sose volt a játékokban. Amit elértem életemben, mindenért keményen megdolgoztam, erre büszke is vagyok. Nem maradnak utánam jogos jussukat követelő alakok, akik úgy érezhetik, hogy méltatlanra pazarolták fényes fiytingjeiket.

Eger, 2017. október 1.

Görög Rezső: Reggel a vízen

Pár szó a feledékenységről

Talán kissé szépítőnek hat, amikor ezzel a szóval illetem azt az orvosilag gyakran csúnyábban leminősített állapotot, amikor a szellemi képességek hanyatlani kezdenek és már inkább szenilisnek, demensnek, mint feledékenynek titulálják az öregedő embert. Sokféle oka van, maguk az orvosok se tudják pontosan az eredetét, csak a fizikai jelenséget írják le kategorikusan. Az erekben lerakódik a méz, ettől az érfal rugalmatlanná válik, nem tudja úgy továbbítani a véráramot, mint azelőtt. Emiatt kevesebb oxigén jut az agyba, ez pedig nem tudja úgy ellátni irányító, vezérlő szerepét, mint kellene. A bajt sokkal könnyebb megelőzni, mint gyógyítani. S hogy miért említem éppen ebben a könyvben? Mert Rudi jegyzetfüzetében találtam erre utaló feljegyzéseket. Hogy már jelentéktelennek tűnő dolgokat is feljegyzett magának, mert nem mindig volt könnyű visszaemlékeznie rájuk. „Gyémánt Laci. Január 4. van! A Laci mondott 20-25 napot, utána kell hívni. Elvitt 54 ezret.” Vagyis Gy. L.

barátját bízta meg valaminek a beszerzésével, visszatérését pedig ennyi idő múlva várhatta. Számolta a napokat, mint a gyerekek. Máshol: „Venni! pausz papír. Fekete rajzoló toll. Lófotók! (ló) a teljes méret. Valamilyen könyv a falusi részletekről. A fontos méretek a 100 x 120, de nem biztos. Nem volt semmilyen mérőeszközöm. Lemérni a méretet.” Lehetett még valamilyen terve, amihez vázlatokra volt szüksége. Voltak korábbi akvarelljei, amelyek lovakat, nyulakat ábrázoltak. Talán ehhez hasonló dolgot tervezett ismét, de kellett valamilyen vizuális emlékeztető kiindulási alapnak. „Fotó a tájról. Tussal, majd utána a teljes művet! 66 centi a ló.” A méretarányosságra sokat adott. Nem állhatta a „majom méretet”, azaz az élő alanyhoz képest kicsiny, eltorzított arányokat. Ismét máshol: „Az állomás neve Üllő, ahonnan elindultam Pestre.” Ez már abból az időből származhatott, amikor az egyik öregotthonban lakott Üllőn. Ott nem kedvelték, a személyzet elmondása szerint sokat békétlenkedett Rudi. Ők pedig nem állhatták, mert nincstelennek tudták és leépült öregembernek vélték, akivel csak a baj van. Az egyik gondozónő elmondása szerint egy szál ruhában került hozzájuk, mindent ők vettek meg neki, amire szüksége volt.

Többször feljegyzi néhai barátja feleségének számát. Gácsi Katiról, Gácsi Mihálynéről van szó, akinek pesti telefonszáma maradt fenn Rudi noteszámban, és nálam is, még jóval korábbról. Próbáltam keresni, de sikertelenül ugyanezen a számon. Talán még a 90-es években volt, amikor Kati árulta a lakását, mert kisebbre akarta cserélni. Nálam akkor tűnt el a képből, azóta nem tudtam beszélni vele. Hogy Rudi elérte-e, azt se tudni, csupán a többszöri feljegyzés utal rá, hogy kereste. Legjobb barátai voltak, Rudi elmondása szerint, mindig sok szeretettel emlegette őket. A szám, amit Rudi feljegyzett, pesti szám, én is ezen kerestem. Talán ebben tévedtünk mindketten, mert Gácsi Mihály Zalaegerszegen telepedett le, és ott is halt meg. Hogy Kati követte-e oda, megint nem tudom, mert nem sikerült elérnem. Legutolsó beszélgetésünkkor egy pesti számon értem el. Rudi felírta magának az üllői öregotthon, a Trepák Szálló nevét és a szobaszámát, 14-es. Nyilván, hogy pontosan tudja, hová kell visszatérnie. Akkor még Olaszországba is átjárhatott, mert közvetlen utána ez áll: „Róma – pénz.” Ezt megelőzően szerepel egy olasz galéria telefonszáma is. Tehát olaszországi utazásait összeköthette egy-egy galéria felkeresésével is. Bizonyára ott letétben hagyott képei eladásairól érdeklődött, s ha volt ilyen, akkor az érte járó honoráriumát is felvette. Szerepel egy grossetói lakáscím, ahol utoljára lakhatott Itáliában. Csilaggal jelölte meg ezt a feljegyzést „a lakás” kiegészítéssel. Hogy el ne felejtse a saját lakáscímét. Ott még érdemes volna érdeklődni utána, hátha maradtak holmijai, mert ezek a jegyzetek arra utalnak, hogy nem akarta végleg felszámolni itáliai lakását és ottani kapcsolatait sem. Logikus volt. Fizikailag fitt volt, semmi nem utalt közelgő halálára.

Több modell neve és telefonszáma is jegyzetfüzetében áll, de egyikük se emlékezett már Rudira, vagy nem akart beszélni róla. Akinek a számát megtaláltam, mindenkit felhívtam. A Morzsakönyv ezekkel az aprócska morzsákkal kezdődött. Van még egy utalás a repülőútjára is, amelyre Erdélyi László barátjának a fia kísérte el: „Repülőjegy Wizzair Easy Jet. Fapadosok. Pénzváltás visszajövet.” Majd Jovánivics Gyuláról írja: „Elvitt 30 ezret”. Tehát különböző ismerőseit, barátait bízta meg beszerzésekkel. A teljesüléseket nem írta fel, csak az utolsó lakásáról ezeket: „A teljes visszatérítés! Azonnal! A teljes lakásomat! Mindentől (6-7 kép) Azonnal.” Ez már a vég kezdete. Amikor az utcára tették. Az illető neve is szerepel, egy másik oldalon a telefonszámaival. Jarrow és én ez alapján találtuk meg a pénzéhes alakot, akitől Jarrow vissza tudta szerezni mindazt, amit Rudi akkor nem tudott. A képek száma nem stimmel, Rudi akkor már nem jól emlékezett, nekünk ugyanis többet adtak el, de még korántsem annyit, mint amennyire a kezelőorvosa emlékezett, és amiről az egyik fotó tanúskodik. Mindmáig felberzenkedik bennem az elemi becsületérzés, ha csak rá gondolok, hogyan tud valaki egy kiszolgáltatott helyzetbe került idős személyt így kifosztani! Magyar hagyományaink szerint még egy idegen is köteles segíteni ilyenkor szenvedő embertársán, nemhogy

az, akivel valami közelebbi kapcsolatba került a lakás bérbevétele kapcsán. Most is, hogy erről írok, borsózik a hátam. Jarow észlelte ezt, bár ő úgy vélte, pusztán dühös vagyok G.-ra, a volt házigazdára, ami nem is közelíti azt az érzést, ami akkor háborgott bennem, amikor idén nyáron végigjártuk ennek az üzleti útnak minden kacskaringóját. Mármint azokat, amiket a pénz szagára rákattant alak végigjártatott velünk. Én természetesen visszafogtam magamat, de azt nem titkolhatom, mennyire undorodom azoktól, akik ilyen gaztetre képesek. A történet hitelességének érzékeltetésére feljegyzem azt is, hogy *amennyiben a későbbiekben ugyanez az ember előhozakodna újabb képekkel, egyéb hagyatéki anyaggal, amiket nekünk nem adott elő, hogy aztán majd a magyar államot, Rudi egyetlen örökösét lehúzza vele, nem jár neki egy fillér sem*, mert Jarow a többszörösét kifizette neki, mint amennyivel Rudi tartozott neki. És bármit tartana még vissza, jogtalanul teszi, mert a különbözetet ő tartozik legombolni az államnak, nem pedig fordítva. Azt már említeni se kell, hogy a jogtalan bevételeit köteles volna leadózni. Hogy ezt nem tette, arra utal a heves tiltakozás, amivel Jarow hivatalos ügyintézési javaslatára reagált (csekken fizetés vagy banki átutalás G. számlájára). Aki csak készpénzt követel egy nagyobb pénzösszeg esetén, az nyilván nem akarja, hogy szerepeljen a neve, az aláírása, bármilyen adata. Emiatt kellett Jarownak augusztusban Berlinből visszautaznia még egyszer Budapestre, hogy ezt a kétes indíttatású kérést is teljesítse. Párszor neki is felforrt a vére a sok mellébeszéléstől, a történet végén pedig ő is felemelte a hangját, amikor újabb és újabb összegeket próbáltak kicsikarni belőle, bennem pedig egyfolytában forrongott az igazságérzés, ami révén fiatalabb koromban bizonyára keményebben letoltam volna G.-t, aki a történetek után nagyon ügyesnek érezhette magát. Ebül szerzett holmi ebül vész el, majd meglátja, hogy nem lesz áldás a potyapénzen. Az ítékezés Isten dolga, majd ő helyreteszi kellő időben.

Talán regényesnek, vagy még inkább krimiszerűnek tűnik a Rudival kapcsolatos oknyomozásom története, de csupán azért mentem bele, hogy ezzel az utolsó lehetőséggel élve megtudhassam ennek a keserves történetnek a végkifejletét. Bár sok csűrés-csavarás volt, a kép utólag mégis összeállt, a hagyatékot megkaptuk, és hamarosan megismerheti a közönség is, melyről az is kiderül, vajon méltó örököse ennek a nagyszerű képanyagnak. Bízom benne, hogy igen, és lesz megfelelő fogadtatás, és lesz befogadó intézmény, amely helyet ad ennek a kivételes anyagnak, mely Aczél György verdiktje ellenére mégis fennmaradt. Felújításra szorult, de egy része már elnyerte szebbik formáját az értő kezek munkája nyomán.

A mai napon újból egyeztettem időpontot a kiállítás megnyitására és a Morzsakönyv bemutatására. Mivel még nem voltam kész vele, csak most fognak intézkedni róla, de még időben vagyunk. Most Mimivel kell még egyeztetnem, aki betegeskedik mostanában. Több külföldi útja után szorul kúrákra, de szívből remélem, hogy segít nekem a kiállítás megnyitásában. A képek elrendezésében a Bródy Sándor Könyvtár személyzete közreműködik, Fridél Lajos segítségével. Én pedig töprenghetek rajta, hogyan válogassak a tavaly óta szorgalmasan gyűjtött képek közül, s hogy melyiknek a keretezését oldjam még meg addig. Nem egészen két hónap áll rendelkezésre, nincs idő lazulásra. Újabb izgalom kerít hatalmába, hogy ezt leírtam. Valóban a finisbe értünk. Hajrázunk.

Eger, 2017. október 2-3.

Homo faber

Mimi elvállalta a kiállítás megnyitását. Örömmel teszi, annak ellenére, hogy az egészsége nincsen rendben. Túl sok hosszú utat vállalt a nyáron, ősszel, továbbra is vidám és életerős, nagyon örül a készülő kiállításnak és a befejezés előtt álló könyvemnek. Gyémánt László is jelzi, hogy eljön december 7-én Egerbe. Ennek külön örülök, hiszen Rudinak nagyon jó barátjáról van szó. Kedélyesen elmeséli a Fészek Klubbeli beszélgetésüket, arról a bizonyos pohár tejről, amit busásan megfizetett néhai barátunk. Most három százast említ, ami egy liter tej akkori árának százszorosa volt.

Most lehetetlen körülmények között kell dolgoznom. A fölöttem levő lakást felújítják, és rendszeresen nagy zajt csapnak, mintha szét akarnák verni légkalapáccsal az egész házat. Nehéz így koncentrálni, mégis előszedem Rudi egyik főművét, a *Homo Faber*-t. Az egyik mappában volt, amit sikerült kimenekítenünk G. karmai közül. Egyfolytában ezen jár az eszem. Másik nagy alkotása, *A bűnök szigete*, amelyet BWANA cím alatt már részletesen elemeztem, valószínűleg előképe lehetett a *Homo faber*nek. Miből gondolom? Abból, hogy ez utóbbin jóval részletesebben és egyértelműbben kidolgozta mindazokat a grafikai utalásokat, amelyek mintegy összegzik a kommunizmus bűneit. Ezen is bonyolult, várkastélyszerű építmény mered a magasba, ahonnan, a fenti fedezékekből vadásznak a lent menekülő emberekre. Akár 1956-57-ben, amikor még voltak utcai harcok, bár ez utóbbiakat a történelemkönyvek nemigen említik. Mindmáig abban a tévhitben tartják az embereket, hogy november 4-ével véget ért a pár napos szabadságharc, amit ők évtizedekig ellenforradalomnak neveztek.

Görög Rezső: Homo faber

Korábban a netről töltöttem le a *Homo faber*-t, de mivel túl kicsi volt a nyomtatás, nagyítás pedig nem volt elérhető, nem tudtam ilyen alaposan áttanulmányozni, mint most. Ez egy óriás rézkarc, egy 72-es széria 48. nyomata, tehát már csak azért is értékesnek mondható, mert nemigen van sok belőle. Már ha egyáltalán van, ha fennmaradt akár egy is a dühöngő Aczél ukáza után. A kép alsó részében, egészen az előtérben akasztott emberek lógnak tömegesen. Mások a kivégzőosztag előtt állnak, sorsukra várva. Pőrén vagy egy szál csíkos nadrágban, amelyet a rabok viselnek. Egy nyitott ablakon keresztül belátunk egy szobába vagy terembe, ahol egymás mellett kiterítve fekszik Lenin és Sztálin.

Sztálin szeme nyitva, és szája torz vigyorra húzódik, mint aki még halálában is örül ennek az apokaliptikus pusztulásnak. A képet alulról felfelé haladva nézem végig, szerintem így érthető meg jobban annak szimbolikája. Mágikus realista, persze, mint jó pár más, amit az akkori rendszer nem tűrt. Még képiségében és szimbolizmusában is egyértelmű, mit akart mondani ezzel Rudi. Ha úgy veszem, realistának is nevezhetem, mivel a kommunizmust leplezi le teljes valóságában, minden mellébeszélés nélkül, egyértelműen kivehető és felismerhető alakokkal. A kivégzőosztag a bal alsó sarokban álldogáló emberekre céloz. Ezek egy része szembenéz a fegyveresekkel, mások tétován elfordulnak, nem bírják a látványt. Az elvtársak kalaposan, az akkori viszonyokhoz képest elegánsan öltözöttek figyelik a szerencsétleneket. Ők is szorosan sorakoztak fel, ahogy a katonák. Ez utóbbiak arcát nem látni, mert vietnami fazonú rohamsisakokat viselnek. Az elvtársak között egy-két meztelen nő is látható, ezek metreszei vagy általuk szexrabszolgaságra vetett nyomorultak. Az egyik emlékeztet a Távoli kikötő előtérben álló néger nőalakjára, aki itt sok karikát visel a nyakán, afrikai szokás szerint.

Fölöttük, mármint a kivégzők és az elvtársak feje fölött akasztott emberek lógnak, ki szemből, ki háttal látszik. Az egyik akasztófán egy férfi és egy nő együtt van felkaszta, egymásnak háttal fordítva. Egy akasztott katona is látható, magasabb rangját a nadrágján levő tábornoki sáv jelzi. Egy kalapos, kabátos alak vigyorogva nézi. Rákosira hajaz, és talán minden diktátorra. Kezén fekete kesztyűt visel, nagyon elégedett mindazzal, amit lát. Mögötte valami harci gép, ami leginkább egy aszfaltozókocsi tartályára emlékeztet. Hozzájuk a mélyből egy igen hosszú pallószerűség vezet fel. Mintegy sugallva, hogy még a vérpadra is hosszú út vezet. Mögöttük gótikus épületelemre emlékeztető, hatalmas ablak, melynek csúcsa mégis román stílusú ívben végződik. Az ablakrácsok hiányosak, minden egyes elemük keresztet rajzol. A palló alatt emberek tolonganak, többnyire ruhátlanul. Aki nem értené: *a kommunizmus, az embertelen rendszer mindenüktől megfosztotta az embereket, pőrén állította őket közszemlére.* Egy ruhátlan férfi és egy nő egymást átölelve várnak sorsuk beteljesedésére. Kissé arrébb egy számár álldogál, szerencsétlenül nézve. Egy meztelen férfi összekulcsolt kezeit az ég felé emelve imádkozik. Egy matrózzruhás katona a tenyerén mutat valamit egy meztelen nőnek. Mintha valami áralku folya közöttük, és a férfi a nyitott tenyerébe írná be az általa ajánlott tarifát.

Tőlük jobbra látható Lenin és Sztálin a nyitott ablakon keresztül. Fölöttük a falon kitüntetések sorjázna, és a testük is ezekkel van beterítve. Az épületnek ez a része hegyes, háromszög alakú alakzatokkal díszített, a nyitott ablak pedig mintha egy nyitott száj lenne, ragadozó fogak soraival, mely bekapja és felfalja áldozatait. Még a halott diktátorokat is. A pőre embercsoport mögött egy rácsos ablakon keresztül sátáni figura tekint ki, maga elé. Fején aprócska szarvak, keze kilóg a rácsok között. Ebben a rendszerben még maga a leggonoszabb alak is rab, vehetjük az üzenetet. A diktátorok holttestét rejtő épület másik oldalán egy másik terembe láthatunk be, ahol egy művész ül munkaasztala előtt. Kezében ecset vagy toll, melyet a papír fölé tartva gondolkodik a következő vonáson. Talán ennek a rettentő kornak a krónikása, aki tétovázik, hogyan ábrázolja az általa tapasztaltakat. Jobb kezében a rajzeszköz mintha inkább olló volna. Lehet, hogy az *Anonymus* c. kép krónikására utal, aki szintén magányosan éli meg alkotói pillanatait, mintegy hátat fordítva a jelennek. Ez a történetíró pedig innen-onnan összeollóztatja, amit még szabad megírnia. Bizony hányan megtették! A művész fején reneszánsz viselet, a szomszéd szoba ablakán pedig egy szerelmespár bújik össze, mintha Keplerné és valamelyik barátja élné a férjtől független életét a prágai színben, Az ember tragédiájában, vele mit se törődve, belőle csúfot úzve. Kepler meg hadd számítgassa és készítse a legújabb horoszkópot, amire kora méltatta a nagytudású embert megrendeléseivel. Az egész épület gótikus és román elemekből áll össze, semmi nem egyértelmű rajta, de leginkább templomra emlékeztet. Mellette a kép jobb alsó sarkában az utcán akasztott emberek lógnak, laposan, mintha már kiszáradtak volna. Mögöttük, kissé távolabb repülőgépek

propellerei tűnnek elő a sűrű homályból. Mintha már járnának is a motorok, pedig ilyen közelségből, kifutópálya nélkül semmiyen repülő nem tudna felszállni (itt nem is kell, hiszen mindez csak tömörítés). Az utcában, az árkádok alá behúzódva vastag Sztálin-bajuszos katona áll, orosz gimnasztyorkában. Feje fölött egy könyvespolcra emlékeztető emelvényen hatalmas koponya üregei tátonganak a nézőre. Mindez infernális. Aczél is ilyen bajuszt viselt, nem mellékesen. Az utcakép további elemei drapériákra emlékeztetnek. Két épületelem vagy ház magasodik még mögötte. Az egyik ablakban halálfejes alak tekint le az utcai látóvilágra. Mintha ez is kötélen lógna. Felakasztották, vagy felakasztotta magát? Rejtély. Ez egy csúcsos, toronyra emlékeztető ház ablakában látszik. A román stílusú ablak mellett ugyanolyan kerek ívű ajtó, hozzá lépcsőfeljáró vezet. Egy másik távolabbi ház ablakán is kinéz valaki, az utcát kémelve. Talán vár valakit, de lehet, hogy csak figyel a lenti életet.

A Sztálint és Lenint rejtő épület tetején, vagy inkább a hozzá vezető tetőátjárón sisakos katona bújik meg, mellén kitüntetések, derekán pisztolytáska. Ez is lesben áll, észre se éve, hogy mögötte egy másik házban, melynek tetőcserepei a Mátyás-templom majolikaborítására emlékeztetnek, szerelmi légyott folyik. Franciaágyon fekszik betakarózva egy nő, vastag ágytakaró és díványpárnák között, a férfi most közelít felé ruhátlanul. Az élet minden trágársága és vadsága közepett a köznapi élet folyik tovább. Szemünk továbbsiklik a képen balra, ahol üres vagy bedeszkázott ablakok sorjáznak. A kalapos, fekete kesztyűs, diktátorszerű alak, aki az egyik akasztott emberen vigyorog, nem látja, hogy a feje fölött is egy népesebb csoport sorakozik. Papok és katonák, egyikük fején papára utaló keresztos süveg. Elhurcoltak, vagy együttműködők? A szélén álló katona lefelé mutat, ahol egy másik épületrészben másik embercsoport igyekszik működtetni egy nagyobb, sok kerekű gépet, mely olyan, mint egy mozdony. A munkások egy része ott is csíkos rabnadrágban, félmeztelenül. Fölöttük a tetőszerkezet, akár egy régi malomban, de mégse végződik malomtetőben, hanem egy lapos platformban (az életnek egy másik síkján), ahol másfajta élet folyik. Katonák hajtanak el embereket. Egy részük hadonászik, kiáltozik, az egyik katona fején római sisakra emlékeztető fejdísz van. *Minden korban ugyanazok a jelenetek ismétlődnek, súgja Rudi, a háború és a háborúcsinálók mindenütt mocskosak.* Az egyik férfit már leverték a földre, vagy a rájuk szegezett löveg találta el, mert a földön fetreng kínjában. Az ágyú mögött fekete arcú katona áll, de nem a célpontra figyel, hanem egy ruhátlan emberpárra. A nő az ágyútalpon állva fogadja a nála lentebb álló férfi közeledését. Egyszerű szerelmi jelenet, ha nem az utca közepén játszódna, egy firenzei épületre emlékeztető bástya alatt. Hát mi más is lehetne, minthogy az élet él, működik, tenyészik, minden borzalom ellenére, mindenhol a világban?! Háborúban és békében egyaránt. A katonák által terelt emberekre egy másik, gótikus palotára emlékeztető házból géppisztolyos katonák vagy ávósok céloznak. Lehet, hogy ők terítették le a földön kínlódó férfit?

A bástya tetejéről mesterlövészek veszik célba a lenti embereket. Minden irányba lőnek. Mindenki célpont, jók, rosszak egyaránt. A mögötte álló épület deszkázott oromzatán is felakasztottak valakit vagy valamit. A fejjel lefelé lógó lény leginkább hatalmas kutyanak néz ki, de nem látható pontosan. Az épület tetejére pedig meredek lépcsősor vezet fel és tűnik el kanyarogva, mintha egészen az égbe vinne fel. Kissé lentebb és távolabb, az ágyúval mit se törődő szerelmespár mögötti épület takarásában egy másik, szélesebb lépcsősor kanyarog a magasba, majd eltűnik az épület mögött. A lépcsősor alatti házból, mely inkább egy nyaralóra emlékeztet, a tető alól hosszú palló nyúlik ki messzire. A végén kutya áll, ő is figyel az utcán történő eseményeket. Alatta, egy másik, meredeken lefelé lejtő utcárészen három alak áll: egy hosszú köpenyt viselő katona vagy munkásőr, akihez egy csupasz fenekű, fekete fejkendős asszony bújik, vagy talán őt hurcolja el, míg a nőt egy másik nő fenekeli el. Esetleg az asszony elhurcolása miatt tiltakozik hadonászva a társnője? Mögöttük az utca

meredeken a magasba visz, a házak tetején zászlók, akár a bástyákon szokás. Mögöttük rakéták állnak kilövésre készen, fölöttük pedig katonai repülőőről lógnak lefelé a bombák, ezek is rakétaformájúak. Ugyanúgy lógnak, ahogy odalent az utcán az emberek, sorsuk beteljesedésére várva. Visszatérve a bal térfélre, a fogas bástya tetején a leskelődő orvlövészek között feltűnik egy szarvas sisakos ember, A bűnök szigetének figuráira emlékeztetve. A házak másutt is fogazottak, mintha harapni készülnének. A kedvesen díszlő zászlócskák ellenére minden rémisztő és visszataszító, csak a magánéleti elemek oldanak valamit a benne rejlő feszültségen. Az égre meredő rakéták, létrák, felfelé vivő lépcsők, itt-ott látható keresztek mégis elakadnak valahol és nem nyújtanak kiutat. A rakéták mögötti térben, ahonnan még maradna valami perspektívának hely, minden vázlatossá válik, képtelenné lesz. Nem a kidolgozatlanság miatt, hanem mert ebben a folyamatos hadakozásban és háborús készültségben minden képtelenné lesz. Ezt a magyar nyelv fejezi ki legplasztikusabban: képtelenné, azaz végül képi mondandó híján maradt a Kimondhatatlan Rudi számára.

A kép hátulján rövid szöveg, Rudi kézírásával: „rézkarc, 30 x 50 cm, 400 Ft”. Akkoriban ez nagy pénz volt egy rézkarcért, egy havi kereset egyharmada. A legdrágább, amit eddig láttam Rudi 60-as évekbeli képei között. A hátsó borítónak szánt kartonlapon a sorszám: 72/48. A hozzá tartozó paszpartut megtévesztő formában találtam meg, a fehér oldalával felfelé nézve. De amikor megfordítom, kibontakozik a valódi kép, mármint Rudi szándéka: A karton ugyanis fekete, és ez keretezi a mára kissé már megsárgult nyomatot. Ha nem is ugyanezt tartom meg hozzá, de ugyanilyen színű paszpartut kell találnom. Láthatóan ez volt az a keret, amit ehhez a gyászos miliójú képhez szánt Rudi. Újabb morzsa a régi történethez. Adalékként, hogy érdemes volt kutakodnom a távolodó léptek nyomán. Még mindig van mit keresnem, s hasonlóképpen az engem követő kutatóknak, akiknek érdeklődését felkeltik Görög Rezső fantasztikus, mágikus realista képei. Meg a harmonikus, szépséges tájképek is, melyek egy olyan Magyarországot örökítettek meg számunkra, amelyet titkolnak és takargatnak az ifjúság elől. Az emberarcúnak hazudott kommunizmus igazi arcát.

A *homo faber* a fabrikáló, tervezgető és terveit megvalósító, kreatív ember volna eredetileg. Ezen a képen is megvalósult sok minden, amit eltervezett, de milyen formában! Szemben azzal a sok hazugsággal, a másmilyenre festett kép hazug álarca mögött, mely előkerült egy régi rajzmappa mélyéről, valódi, hamisítatlan kordokumentum gyanánt. Remélem, hogy a Nemzeti Galéria átérzi jelentőségét és állandó kiállítási anyagi közé felveszi, hogy minden nemzedék láthassa! A még túlélő kortársakon kívül a fiatalok, és a sajtó nyugat, melynek fogalma sincsen arról, miféle életet „biztosítottak számunkra”, gyáván félrenézve, miközben a Homo faber által ábrázolt jelenetek lejátszódtak mindennapi köztéri színjáték gyanánt a mi életünkben. Ha lenne önkritikájuk, már csak ezért is kompenzáció járna a magyarságnak, hangzatos szólamok és ünnepi, semmitmondó dicséretetek helyett minden október 23-án.

Tegnap újabb hír érkezett Rudi képeiről. A Göcseji Múzeumban is található pár rézkarca. Ezek az ominózus tanácsköztársasági sorozat részei, melyekről Anna Csernisevával váltottunk pár levelet. Tehát itthon is található néhány régi rézkarc. Ezeket az elvtársi vonatkozású darabokat nem semmisítették meg. Ha valaki utána akart volna nézni, Rudi mint szocreál alkotó maradt volna fenn a kíváncsi utókor számára, jöllehet bármi más jellemezte, mint ez. Talán ezzel is le akarták járatni az utána kutatók előtt. De az is meglehet, hogy a tanácsköztársasági téma iránti vallásos imádat szerű érzelmek nem engedték ezeknek a képeknek a megsemmisítését. Aczél tudja. Aczél röhög az alvilágban. A lelke rajta.

Eger, 2017. október 8.

Tétován

Nem éppen ideálisnak mondható alkotói körülményeim között próbálok haladni valamit az írással, mert sűrű a határidő a könyv leadásához, de valahogy mégse alakul úgy, ahogy szeretném. Olvasva bizonyára olcsó kifogásnak tűnik, hogy köröttem zajonganak, és iszonyú lármában kellene dolgoznom, mégse tudok most egyebet mondani, mint ezt. Hogy lehetetlen körülmények között élek. A volt kempingben, a házunkkal szemközt, a patak túloldalán iszonyatos környezetpusztítás folyik. Már majdnem minden fát kivágtak, és semmi tiltakozás nem volt elég ahhoz, hogy legalább egy részüket meg lehessen menteni az életnek. Tavaly kerestem a környezetvédőket, de ők is csak egy ittas embert tudtak kiküldeni, akinek dzsipjén mentünk el egy szemlére, aminek semmi következménye nem lett, csak rám és szellemi képességeimre tett nem éppen kedves megjegyzéseket a bepálinkázott atyafi, aki ilyen állapotban vezetett. Ehhez a nagyszabású építkezéshez csatlakoztak most a kerékpárút felújítói, szintén rendszeres, több decibeles átalakító munkálatokkal, a favágók, akik a fákat, bokrokat sorra kiirtották, utánuk a földmunkagépek, melyek alapokat ástak újabb épületekhez. Egy Pál utcai utánérzés ez: mint mikor a fiúk ráébrednek, hogy miért csatáztak, a nagy semmiért, mert úgyis mindent tönkretesznek a nagy építkezők, akik tőlük függetlenül átveszik az uralmat addigi kedvenc grundjuk fölött. Tőlünk pedig megvonják a tiszta levegőt, amit eddig ennek a pagonynak a jóvoltából eddig kaptunk. A harmadik irányból érkező ricsaj: a fölöttem levő lakást átalakítják az új tulajdonosok. Onnan is több decibellel érkeznek a zajok, hétvégén is, az október 23-i hosszú hétvége minden napján, kivétel nélkül, semmi pihenőt nem hagyva nekem és az arra vágyóknak. Mindez nem panasz, nem sirám, és nem is kifogás, csak vázlatos feljegyzés arról az alaphangról, amely, akár egy Auftakt, megindítja minden napomat. Mindig reménykedem, hogy holnap majd jobb lesz, majd újból rájövök, hogy ez pusztá illúzió.

Nos, a Homo faberről készített elemzésem óta csak nézegettem újabb képek után, bár már nincs is igazán szükség egy helyi kiállításra erre. Nem is minden képet tudok elvinni kiállítani, annyi hely nincsen a könyvtár aulájában. Ettől függetlenül szívesen nézek utána újabb lehetőségeknek, legalább azért, hogy a virtuális képtár anyagát gazdagítsam, s ezzel későbbi kutatásokhoz szerezzek adatokat. A *Homo faber* viszont méltó keretet kapott, s hozzá hasonlóan a *Távoli kikötő* is. Mindkettő fekete paszpartuval, ezüst keretben, igazán szépen emelkednek ki az alkotások ebből a környezetből. Az ötlet Ruditól jött, így találtam a mappában a Homo fabert, s mivel a Távoli kikötő témája hasonló, az embert próbáló, mindenkit lelkileg-szellemileg lenyomórító kommunizmus markáns kritikája, ezért döntöttem ugyanazon keret és paszpartu mellett. Most majd a mágikus realista alkotások kereteztetésével folytatom a sort, legelőször is a *Bűnök szigetével* és az *Anonymussal*. Őket követik a *Kelet* és a *Négy akt és az alma*. A *Budai vár* is szerepelhetne a decemberi kiállítás anyagában, ugyanakkor szeretnék még párat kiemelni a mappákban talált mágikus realista képek közül, mint a *La chiesa consacrata* vagy a *Szent Johanna kivégzése*. Mindkettő monumentális alkotás, az óriási rézkarcok közül valók, de találtam kisebb méretű képeket is, mint a Dante-illusztrációknak feltételezett jelenetek, ezek között eredeti tusrajzok. Úgy látom a mappában talált anyag alapján, hogy Rudi alaposan megtervezte ezeket a nagy képeket, némelyikhez több vázlatot, előtanulmányt is készített, úgy, ahogyan én is láttam tőle a szurrealista képek készítése előtt, annak idején Ostiában.

Megtaláltam egy másik felszabdalt kép darabját is, ennek előtanulmánya lehetett az én szobámba került Krisztus-képem is. A nagyobb képrészlet, melyet valamelyik este fedeztem fel újra a nagyobbik mappában, ugyanazt a Jézust ábrázolja, de már keresztben, és az egész egy összetettebb kompozíció részlete. A kereszt egy templom külső falán látható, fölötte a gyászoló édesanya, Szűz Mária imádkozik, dereka táján pedig Mária Magdolna hajol ki kétségbeesve, utóbbi felsőtteste ruhátlanul.

Jézus feje fölött, édesanyja előtt kisebb kereszt áll, mely országalmára hasonlító gömbből nő ki. Krisztus lábain keresztkötecs, akárha sarut viselne, jobb lába mellett vázában virágok, ahogyan a templomok oldalán látható kereszt előtt is szokás. Maga a templom se szokásos keresztény templom, inkább részben modern épületre emlékeztet kockaszerű tömbjeivel, melynek oldalán azért megmaradtak a gótívű ablakok. Tetején nincsen kereszt, az oldalán viszont több is. Több helyütt modern, bemetszésszerű épületdíszítések, egyszerű utalások arra, hogy az új és a régi mennyire egyszerűen megférnek egymás mellett. Az egyik oldalsó épületrészben kisebbfajta harang függ nyitott térben, alatta és előtte tolong a nép, de nem úgy, mintha bekívánczna a templomba. Sokkal inkább a Golgota tülekedő népére emlékeztetnek, ahol katonák és köznép elegyednek egymással, ám itt keresztény papok is keverednek köztük. Mindnyájan felfelé tekintenek. A katonák egy része lóháton, különböző szűrő-dőfő fegyverekkel fegyelve a nyugtalanul nyüzsgő népet. A legelső épületelem az előtérben annyira kicsi, hogy inkább kutyaházra emlékeztet, bár az egyik lovas mintha abból léptetne elő. Előtte a földön ül egy ölében csecsemőjét tartó anya, akinek felsőteste ruhátlan, de nem a szoptatás miatt, sőt a gyermekét eltolja magától, miközben a csecsemő feléje nyújtogatja kis kezét. Jóllehet ez is csak egy részlet, mégis érdemesnek tartom bemutatásra, ezért elviszem ezt is keretezve hamarosan. A hátulján szignálta Rudi, ahogyan a későbbi képeit, különösen az olajfestményeket szokta volt. Rendkívül egyedi felfogású kép, s nemcsak a templom, valamint a köznép ábrázolása miatt. Sokkal inkább Szűzmária és Mária Magdolna képi megjelenítése kapcsán. Az édesanya a halott fiú fölött helyezkedik el, egy gótikus ablakból tekint le a megfeszített fiára, tehát ellenkezik a hagyományos Pietá felfogással, mely a halott fiút ölében tartó édesanya fájdalmát és a rá nehezedő terhet jeleníti meg. Rudi édesanya-képe mutatkozik meg ebben a részletben. Imádta festőnő édesanyját (most már tudjuk, hogy az volt), és itt is finom vonásokkal ábrázolta, mintegy a saját édesanyja vonásait adományozva a mennyei szűznek. Mária Magdolna alakja viszont aránytalanul kicsi mindkettőjükhöz képest. Bár a nőkért is rajongott Rudi, úgy általában, de kevesen vívták ki a tiszteletét. Jobban mondva sokan okoztak csalódást neki. Részben mert voltak elhamarkodott kapcsolatai, ld. a második feleség történetét, valamint a túl hosszú, prolongálódott kapcsolatot az előbb csak névházasságnak indult első házasságát, melyet úgymond szívességből vállalt. (Nem mellékes körülmény azonban, hogy Katalin asszony is csinos modell volt, jóllehet sok tekintetben nem illettek össze. Rudi tiszteletét vagy nem érdemelte ki, vagy később elveszítette. Test és lélek, nagylelkűség és érzékiség küzdöttek meg egymással az elhíresült gesztus révén). Itt a Jézusért rajongó Mária Magdolna is csak kisebb lehet az Istenfiúhoz képest, ruhátlanságát pedig kétféleképpen magyarázhatjuk. Vagy azért, mert zsidó gyászszokás szerint megtépte a ruháit, vagy mert őt is megfosztották ezektől, ami történetileg anakronizmus. Fájdalma mégis az Elvesztett Férfi miatti megtörtségét fejezi ki, amit újabb belemagyarázások így is értelmeznek, és ami nem kis felháborodást vált ki egyházi személyek részéről. Én magam se szeretem azokat a sunyi szexuális célzásokat, amelyekkel mintegy kisebbíteni próbálják Jézus tekintélyét és nagyságát. Rudi ábrázolásában Jézus arca ezen a nagyobb képen megtörtebb, több szenvedést fejez ki, mint a kisebb vázlaton. A két kép mindenesetre újabb sugallatot kap egy újabb keretezéshez. Míg az elsőt, a kisebbet magam láttam bele ebbe a hosszúka keretbe, az is csak „előtanmány” volt, mert most látom, mennyire jól fog mutatni ez a második verzió is egy hasonló hosszúka keretben. Nagyobb lesz természetesen és jóval nagyobb teret igényel, hogy mindaz érvényesüljön rajta, amit a fentiekben leírtam, de nem biztos, hogy egyébként is bekereteztetem volna, ha előbb a kicsit meg nem csináltatom, mondván, hogy csupán részlet, nem teljes kompozíció.

A sok ellentét és ellentmondás Rudi származása, az ellentétes karakterű, vallású és felfogású szülőpáros miatt is valószínű. Képisége egyértelműen mutatja édesanyja erőteljesebb hatását, valamint akármennyire is tagadta a politikai tiszt vállalása közben, hogy kötődne a vallásos hithez, annak elemeihez, utóbb mégis annyiszor jelentkezik nála igen plasztikus képekben. Végül is a

művészet se más, mint permanens istenkeresés. Fenti Jézus-ábrázolása is csak egy a több közül, melyben a keresztény világot erőteljesen kiemeli, az alatta dülő emberi harcokat, a sokféle vallású és etnikumú embertömeget önmaga és a Megváltó alatt valónak érzi és vallja. Vallását egészen bizonyosan szabadon gyakorolta, nem volt bigott, sőt templomba is keveset járt. Ez azonban nem vonja kétségbe a mélyen átélt hitet, istenkeresését, mely a művészi lét alapérzése. Nem a formaságok vonzották, sem a liturgia, hanem Isten hívása, melyet senki nem vitathat el tőle. Különösen nem akkor, amikor úgy tűnt, hogy teljesen magára maradt.

Egyetlen megjegyzést kell a képhez fűzni, és ezt mint egykori pszichológus-jelölt teszem. A három főalak méretei közötti különbség, mely a kapcsolatok intenzitását és mélységét fejezi ki önkéntelenül. Legfőképpen az édesanya alakja áll, de a fiához képest ő is kisebb méretű. Rudi tisztelte ugyan az édesanyját, de a saját művészi nagyságát többre tartotta. Jézusét is, a két szent hölgyhöz képest. A másik nőalak, Mária Magdolnáé már jóval kisebb. A nőt megpróbálta az imádott édesanyjához mérni, de utóbb mindig arra a következtetésre jutott, hogy a nők aránytalanul kisebb jelentőségűek nála. Mária Magdolna pórsége arra is utal, hogy Rudi számára az érzékiségben fejeződött ki leginkább mindaz, amit a nők iránt érzett. S hogy kapcsolatai nagy része megalkuvás volt (beérte az éppen megkapható lányokkal, asszonyokkal), vagy hamar elveszítette érdeklődését egy újabb kapcsolat reményében, azt már nem tudni, én csak sejttem, jelleme ismeretében. A fotók és a festmények, grafikák alapján úgy vélhető, hogy a Rita nevű modellel való kapcsolata is efféle fellángoláson alapult. Lehet, hogy éppen egy zöldes standon „szedte fel”, erre utal egyik akvarellje. Egy ideig együtt élt vele, magával vitte a nagy halászatokra is, ebben partnerek voltak, de a kapcsolat egy idő után kimerült. Rudi csalódásait talán az okozta, hogy egyetlen nő se esett teherbe tőle. Vágyott az apaságra, de soha nem érhetette el. Itt ismét kell egy pszichológiai megjegyzést tenni. Akinek valamilyen döbbenetes vagy megrázó élménye volt a szülői szereppel kapcsolatban, előfordul, hogy ösztönösen utasítja el önmagára nézve is, hogy esetleg ugyanabba a hibába essen, azaz egy kisgyermekben hasonló érzéseket keltsen. Egy ismerős nő mesélte önmagáról: fiatal gyermekként elveszítette az édesanyját. Csak állt az édesanyja sírjánál a temetése napján, és életreszólóan megmaradt benne ez az élmény. Soha nem akart gyereket, mert nem akarta a következő generációnak ugyanezt az érzést továbbadni, így vált meddővé, ugyanakkor lelkibeteggé. Nem tudta feldolgozni az ellentmondást, ami a természetes női ösztön és a tudatos elfojtás között feszült és egész életén át kínozza. Rudi valósággal gyűlölte az édesapját. Egészen másmilyen akart lenni, mint ő. Ennek a kapcsolatnak a belső élményét egyedül ő tudhatta, én csak az ő elmondása alapján ismerem valamelyest. Nekem kiváló szüleim voltak, ezt az érzést nem tudom a maga teljességében átélni. Csupán részvétet és együttérzést érzek mindazok iránt, akiknek nem adatott meg a ragyogó szülői élmény. Rudi gyakori partnerváltásai, túl azon, hogy az imádott Erzsit elveszítette, talán emiatt is voltak. Ha ő nem, akkor mindenki és akárki. Valahogy így.

És még egy megjegyzés, a sok hatalmas rajz láttán, valamint emlékeimből felidézve ezeket. Rudi olyannyira monumentális alkotásokban gondolkodott, hogy valójában freskókat kellett volna festenie. Igaz, ezek a mai világban majdhogynem kimentek a divatból, kevés megrendelést kapott volna rá. Kevesen is ismerik a technikáját. A mindent túlságosan leegyszerűsítő, már-már primitivizáló kültéri falfestészet, mely avantgárd korában inkább figyelemfelkeltő akciókat fedett (ld. mexikói iskola) mára graffiti formájában üti fel a fejét. Ez is megpróbálja magára vonni mások figyelmét, többnyire a család által végtelenen elhanyagolt ifjak kitörő közlésvágya miatt, melyet, úgy érzik, nem tudnak másként megélni. Mindez a maga módján primitív, mondhatni, ősemberi. Rudinál ez másmilyen indíttatású. Hatalmas életerő és alkotói láz fűtötte, amit nem lehetett miniatűr formában kifejeznie. *Tömörítés helyett ő nagy részletességgel kifejtett.* Gyémánt László jellemzi így: „Folyton

meg akarta váltani a világot.” Minden részlet fontos, érdemes keresni hozzájuk a magyarázatokat. Én se a helykitöltés miatt teszem, hanem mert szeretném megérteni és megértetni mindazt, amit, mondhatni, nagy költői képekben fejtett ki Görög Rezső. Nem véletlenül nevezte dantei művészek egyik itáliai kritikus, *Angelo Dragone*. Mintha valamelyik régi nagy olasz festő született volna le a személyében, hogy a művészileg rokon két országot, Magyarországot és Itáliát végérvényesen összekösse művei által.

Van egy tusrajz, ami egy mediterrán városkép, annak is egy részlete. Egy épülettömb látható rajta, éjszaka van, csodálatos csillagos ég borul a lenti világra. Ez az épülettömb is soktornyú-kéményű, ahogyan sok más ház, amely Rudi keze alól került ki. Templom is látható rajta, de lakóházak is, egymáshoz simulva. Van valami erősen családias és szeretettel abban, ahogyan a házak kvázi összebújnak. Akár a családtagok, egymást bátorítva és melengetve. Egy balkonról idősebb, testesebb nő nyújt le valamit, talán egy női táskát a lent ágaskodó alaknak. Lehet, hogy a kapukulcs van benne, hogy az illető be tudjon jönni a házba. Tőlük távolabb egy férfi és egy fiatal nő ülnek egy lépcsősor tetején. A lány szemlesütve, szégyenlősen fogadja a férfi udvarlását. Az egész kép olyan megkapó, kedves hangulatú, bár a lány vonásai közelebből megfigyelve elnagyoltak és nem is igazán szépek. A férfi kezében mappa, talán festő, erre utal a kalap, amit visel. Talán modellnek kéri fel a lányt. Az ablakok sötétek, már mindenki nyugovóra tért. A mediterrán ég szerelemre hív, a csillagok ábrázolása változatos, és ez az a részlet a képen, ami leginkább magára hívja a figyelmet első ránézésre. Az épületek elhelyezése se hagyományos. Mindkét oldalon jókora üresen hagyott tér emeli ki őket és a képen látható alakokat. Dsida Jenő: A rejtett igazi c. versét idézi, ugyanis az üresen hagyott tér mindkét oldalon mintegy „besvájfolja” a közbülső teret, hangsúlyozva a lent és fent közötti különbséget, mégis kézenfekvő hasonlóságot. Ami idelent szép, vajon milyen lehet odafent, gondoljuk tovább a költővel és a festővásznon, illetve ez esetben a rajzceruza mesterével. A lépcsősor, melynek tetején az udvarló férfi és szerelmese ülnek, lehet folyóparti vagy tengerparti lépcső, kikötőrészlet is, de leginkább arra utal, hogy a férfi szeretne feljebb jutni, a lefelé billenő ablakok irányába, vagyis bebocsátást kér a lánytól. Az egész kompozíció, mint egy sziget az ismeretlenség közepén (t.i. a többi részletet nem ismerjük). Szignált képről van szó, mindenképpen figyelemreméltó kései alkotás. Talán az *Idill* nevet viselhetné. Hátterben persze a másik két alakkal, akik a maguk megjelenésében vulgárisabbak, akár Rudi lakókörnyezeteinek lakói. Sokat szidta őket, mert sokat bosszantották. Akkoriban (70-es vek) az olasz még egyáltalán nem volt befogadó nép. Megvetőleg neveztek valakit 'straniero'-nak, mások nyelvét egyáltalán nem tanulták, ahogyan az egykori nagy birodalmak lakói mindig is tették. Az „erkélyjelenet”, mely sokkal inkább illene a lépcsőn ücsörgő párocskához, mégis hús-vér olasz. Szinte halljuk az erkélyről aláhajoló donna pörlekedését, majd a replikát odalentről. Egy mai chioggiai csetepaté, s ehhez szolgál remek háttér gyanánt a gyönyörű csillagos ég, a mélykékről feketére váltó mediterrán díszlet elmaradhatatlan része. Romantikus mégis a látvány, mert az előtérben huzakodók „negatív idilljét” szép csendesen feloldja a szerelmespár (vagy akik annak tűnnek) valódi románca. Mindemellert öröm látni, hogy a sok feszültségtől teljes, kemény társadalomkritikát megfogalmazó képek mellett voltak ilyen hangulatú alkotásai is, mert hiszen karaktere alapvonása volt ez, az élet gyönyörűségének ismerete, az arra való folytonos rácsodálkozás, ahogyan kisgyermekkorából megőrizte egy őt nagyon szerető és sokat dédelgető édesanya gyöngédsége által.

Egy másik tusrajznak, melyet be akarok kereteztetni, a *Kenyér- és haláldozat* címet adom, egyéb feljegyzés nem lévén magáról a műről. Ez álló kép, kisméretű, kompozíciója bonyolult. Az előtérben egy szabadtéri kecskelábú asztalon hatalmas hal fekszik, mellette megszegett kenyér. Utalás lehet ez is a keresztény, jézusi hagyományokra, csakhogy ezen a képen két nő készül az áldozat bemutatására.

Az egyik fején turbánszerű fejfedő, mely hátul kendőben folytatódik és lelóg a nő háta közepéig. A fejtetőn viszont tollas díszet visel. Buggyos nadrág, mely féllábszárig ér, rá a lovas népekre jellemző kazakszerű felsőruha borul, derékban kissé karcsúsítva. A nő jobb keze az egyszerű asztalon nyugszik, tekintete a halra irányul. Feléje közeledik egy másik nő, meglehetősen felemás öltözetben. Fejfedője, akár a középkori viseletek, dúsán redőzött, felsőttestén blúz vagy kabátka, alul viszont csak apró bugyit visel. Jobb kezében jókora kést fog, méghozzá a saját nyaki ütőere felé tartva, ami egy muzulmán utalás, a leggyorsabb kivégzési módra emlékeztetve. Bal kezében edényt hoz, egy tálát. Mögötte egy férfi és egy nő állnak. A nő karba tett kézzel figyel, amint a férfi felnyújt egy korsót, nem tudni, kinek. Fölöttük egy tömlő, mely leginkább női emlőre emlékeztet. Talán ettől várja a szomjoltót a férfi. Mögöttük bonyolult, összevissza kuszálódott figurák rejtőznek egy-egy bugyorban. Mindnyájuk körül fonadékszerű összekötő szálak, és a figurákat nem is látni igazán, csak rémült szemek merednek ki az őket rejtő elemekből. Mintha tengeri hínár fonná körbe őket, ők pedig különös, rejtélyes tengeri lények volnának, és a rémületet az okozná, hogy látják a közelgő áldozatot, a nagy hal elkészítését a rendetlen konyhában. A földön és az asztal alatt különféle edények hevernek: lábasok, üst, serpenyők, korsók, valamint szétgurult zöldségfélék a földön. A háttérben meghúzódó, rejtőzködő alakok talán Rudi félelmeit vagy aggályait fejezik ki. Gyakran összebonyolította az életét, hol a nők miatt, hol másért. A komplikált rajzolat helyenként csövekben végződik. Az egyikről nem tudni, beszipantja vagy kifújja a körötte a levegőben keringő szirmokat vagy szívformájú csöppnyi alakzatokat. Az egész nagyon kusza, és nem éppen harmonikus időszakára utal a művésznék. Pár szexuális jelkép, erősen eltúlozva. Rudi örökké ingázott az égi és a földi szerelem között. Egyszerre vágyott a kedves, bájos, tiszteletreméltó szépségű nő után, mégis gyakran beérte a pusztán földi örömmel, melyekért megfizetett az emelkedettség elvesztésével, a művelt, hozzá illő társ ki- vagy elhagyásával, s végül maradt az ilyen módon összekuszált élet, ami elől aztán menekült a tenger mélyére, a teljes és valóban megnyugtató harmóniába. Ezért írtam róla korábban azt, hogy a legnagyobb szerelme a tenger volt. Magányos óráin talán ő is mormolta magában: Thalassza, Thalassza...

Egy kisméretű absztrakt akvarellt is kiemeltem a bekeretezendők közé. Színei élénkek, sokat elmondanak a harsány mediterrán környezet hatásáról és Rudi elvont képi világáról. Kicsit emlékeztet a Zodiákus sorozatra is, melynek keretező elemei igen fantáziadús, színes mintákkal vonják körbe az éppen aktuális csillagkép-ábrát, annak földies elképzelését. Pontok és vonalak, kerek és kockás elemek, hullámvonalak (már megint a víz!), körök, háromszögek és négyzetek, megannyi kétdimenziós elem, melyek mégis egy harmadik dimenzió felé vezetnek és abban valósulnak meg. A háttérben az ég vagy a tenger kékje, nagyobb sötétzöld folt jelzi a föld burjánzó, élő közegét. Az égszínkék aztán egybemosódik egy rózsaszín folttal, kölcsönösen bevonják egymást a saját színükkel, természetes módon átváltva a lilába, melyet kettejük keveréke ad. A hullámvonalak mentén látható körök egyúttal utalnak a jin-jang keleti jelképére is, bár itt nem kettős térfelosztásban jelennek meg, hanem egy harmadik, nagyobb kör is mutatkozik a hullámvonal két oldalához kapcsolódva. Nos, igen, ez is előfordult a nagytermészetű Göröggel, többször bonyolódott bele efféle kapcsolatokba. Pár fallikus jelkép is mutatja, hogy nem véletlenszerű ábrázolásról, afféle spontán alkotásról van szó, hanem nagyon is átgondolta ezeket a jelképes vallomásokat, bár absztrakt elemek szövevényébe rejtve. Az előbb padlóburkolatnak vélt kockás elemek aztán átmennek díványba vagy franciaágyba, annak takarójába, rajta az enyhén torzult négyzetek most már díványpárnák, melyek hívogatnak egy újabb kalandra. Az újabb körök – újabb kapcsolódási pontok, azaz újabb kapcsolatok, majd visszatérve az égszínkéssel egybemosódó rózsaszín elemre, ez előbb női testet szimbolizál, épp a fogantatás pillanatában, ám a kinyújtott láb végül halfarokra utal. Nő vagy hal? Hal vagy szirén? Mindegyik, és egyik sem. Görög vérbő világa, mely nem tűrt zabolát, ezért vált élete ennyire nehezen kibogozhatóvá. Végülis nem szükséges minden jelképet lefordítani szavakra, s talán egy másik néző

egészen másat fog látni ugyanebben az alkotásban, mint én. Nekem ezeket mesélte el most, hogy eltűnődtem rajta. Akit pedig elfogta a bigottéria, és megpróbálna valamely erkölcsi magaslat legtetejéről frázisokat pufogtatva, fölényt mutatva kinyilatkoztatni valami megvető tirádát, az előbb tegye a kezét a szívére, s legalább önmagának vallja be, miként vétkezett ő maga is, s talán nem is egyszer...

Eger, 2017. október 24-25.

Megint morzsák

Újabb jegyzetet árok elő az egyik mappa mélyéről. Feltételezem, hogy újabb grafikai tervei lehettek Rudinak, amikor ezeket írta. Ám szembesülnie kellett azzal a lehangoló, rendszerváltás utáni valósággal, amely már nemcsak a gazdaságot csupaszította le, hanem a művészeti életet és annak lehetőségeit is. Mikor ő távozott Magyarországról, még léteztek a bürokratikus, de még mindig működő szervezeti formák, intézmények, amelyekhez fordulni lehetett, ha egy művész közzé akarta tenni valamelyik alkotását. Zsúrizték, felbecsülték a körülbelüli értékét (nem a későbbit, a valódi művészi értéket, hanem az aktuális piacit), majd az adott kereteken belül lehetőséget adtak a képek, műalkotások „piacra dobásához”. Nos, ez a kétezres években már egyáltalán nem működött. A megöregedett Rudit sokkolhatta ez a tény, hogy bár itthon van, hazai közegben, a régen megszokott rutin mégse működik. Az öreg láb nem illett bele a régi papucsba. Előbb gondolatban kezdte a tervezgetést, hogy a körülmények után aztán nézzen. Nos, a jegyzet a következő:

„illusztráció. a kiadók címei!

rézkarc?

Rajzok bemutatásra!!

könyvkiadóknak.

Hol vannak a könyvkiadók?

címek. Telef.számok

A kiadóknál. Kinek kell bemutatni a rajzokat?

Telefont! Azonnal rajzpapírt venni!! Nagyméretűt

a papírvételnél: Minimum 70 centi hosszú vagy több.

zsebkendő”

Még a tárgyilagos vagy flegma olvasónak is megrendítő mindezt kézben tartani és elolvasni. Rudi hazatérése után szembesül azzal, amiben mi már régóta benne élünk. Még pár év távollét is hiátust hagy az ember életében, nemhogy negyven év! Túl sok a kieső/kiesett információ, melyek után kérdezősködni naivságot vagy butaságot, műveletlenséget feltételez a hallgatóban. Ami az itt élőknek evidens, az döbbenetes, új élmény a hazatérőnek. Odüsszeusz hazatér a szirének és Szküllák, Kharübdiszek világából, és úgy tűnik, mintha a Hesperidák kertjén túlról, az ismeretlenség és pusztulás óceánját sejtető Héraklész oszlopain túlról jött volna haza győztesnek hitt hajóján. Mert hát végül is megjárta a nagy utat, sikeresen vezette hajóját a sok fenyegető veszély közepette, ám a megérkezéskor őt nem várta hűséges kutyája, Argosz. Senki nem emelte fel a fejét, hogy még egyszer, utoljára, boldogan ránézessen, majd örök álmra hajthassa a fejét.

Rudi lázasan keresgélt megoldások után. Ez az egy oldalnyi jegyzet is erről vall. Írásának karaktere még határozott, az akcióterv pontosan körülhatárolt, férfiasan egyszerű vonalvezetésű. Illusztrációkat akart készíteni, ehhez legkézenfekvőbb lett volna könyvkiadókhöz fordulnia. Gyakorlata volt már ebben, hiszen az ötvenes években is készített efféléket tankönyvekhez, amint a Kittenberger Kálmán-könyv is bizonyítja. A hagyományos, államilag dotált könyvkiadás azonban átment szabadpiacivá, a régi nagyhírű kiadók, amelyek igényes kivitelű termékeket állítottak elő, csődbe jutottak, mert mindent kiszorított a nyomuló bulvár, a nagyközönség legalantasabb igényeit kielégítő, vagy arra rászoktatni igyekvő csapat, a könnyű pénzszerzés elszánt hordája. Még jómagam is kaptam ajánlatot, amikor fordítás után érdeklődtem egy volt egyetemi társamnál, aki kiadóhivatalnál dolgozott akkoriban, hogy fordítsak pornót, abban sok pénz van. A lehetőséget, amely végül is egy bölcsészkaron végzett embertől jött, természetesen határozottan visszautasítottam. Maradtam, aki vagyok, az alantas témákkal foglalkozzanak az alantas alakok. Csupán azért említem, mert úgy vélem, Rudinak is ilyen lesújtó élmény lehetett a honi viszonyokkal való szembesülés.

De ő még hisz grafikus tudományában és annak érvényesítésében. Méltán, hisz nem mindennapi az, amit tudott. Csakhogy az itthoni szabadpiacosodás nem szabadon érvényesülni tudó művészeket és műalkotásokat termett, hanem jókora kenyérharcot, amelyben, mint tudjuk, nem a tehetségesek, hanem mindig a legerőszakosabbak érvényesülnek igazán. Rudi, meg a könyöklés! Hiszen épp ez elől menekült, titáni erővel megküzdve még a lehetetlennel is! Nos, rézkarcokkal gondolt érvényesülni megint. Ennek volt a mestere, ezért jegyzi fel lázas kutatásaira utalva, hol vannak a kiadók? S hogy kinek mutathatná be a rajzait. Ám a grafikusokat hajdan kiszolgáló nyomdák átálltak a „termelési üzemmódra”. Legelső szempont a tempó, valamint a gyors eladási lehetőség. Már évtizedek óta ez van. Ha a gyorsaság a leglényegesebb, akkor jön az elnagyolás, a gyorsan odavetett, hevenyészett ábrák, melyektől már a művészeti folyóiratok se mentesek. Kaptam már én is förtelmes illusztrációt az egyik versemhez, ami nemhogy illusztrálta, képiségeivel kiegészítette volna a mondandómat, hanem totálisan lerontotta. Ám ez még nem elég. A borzalmas ábra kedvéért lehagyták a vers befejező szakaszát, és indokolatlanul. Nagymamámat tudom idézni ehhez: „Ha hallgattál volna, bölcs maradtál volna.” Vagyis jobb lett volna békében hagyni a verset, az illusztrációval meg valaki mást „megtisztelni”. Mintha a grafikus részegen próbált volna ihletet nyerni és valami rém modernet alkotni, ezt sugallta a kép. Engem viszont csak felbosszantott vele. Soha többet nem küldtem be semmit annak a folyóiratnak. Képzelem akkor Rudi reakcióit hasonló esetben! Heves gesztikulációk

kíséretében jól letolja az illető szerkesztőt. Én a csendes visszavonulás mellett döntöttem. Senki nem tudta meghajlítani a gerincemet.

A kommunikációhoz fontos volt a telefon, ezért jegyzi fel Rudi a gyorsan beszerezendők közé. Utána rögtön a nagyméretű papírokat, mert ismét nagyszabású tervei vannak. Az óriás rézkarcokat, melyek az ő műfaját jelzik, ilyenekre tervezi meg. Maradtak is utána vázlatok és teljesen kidolgozott képek, montázshoz kivágott részletek, ahogy a fentiekben is leírtam. Akvarellek egyszerű vázlatpapírra készítve, és félkész vagy épp csak felkiccelt, vázlatosak, ceruzavonalakban megőrizve technikája, alkotói műhelye titkait. Ezek az értő szemnek sokat mondanak. Még nekem is, aki úgymond ösztönös műértelemmel, biztos szépérzéssel szemlélem és ítélem meg a látott alkotások értékét. Abban bizonyos vagyok, hogy rám bővít nem tudnának sózni, s hogy a valódi értékekre mindig gyermeki módon rácsodálkozom, biztos érzéssel felismerve azok nagyságát.

Még egy megrendítő adat a feljegyzések között. Rudinak havi 28.500 Ft nyugdíjat utaltak ki hazatérése után. A kétezres évek elején ez már hideg vízre nem volt elegendő. Ezért is kutatta lázasan a lehetőségeket, hogyan tudna eladni és mit. Akkori barátai valószínűleg nem tudták, hogy a kommunista börtönököt megjárta egykori politikai fogolyként kompenzáció járt volna. Azt is tudjuk, hogy az efféle juttatások máig meg nem közelítik a kiemelt elvtársi nyugdíjakat, sőt azoknak minimális töredékei. Pedig illene helyrebillenteni a rég felborult egyensúlyt: innentől fogva legyen fordítva. Vajon hányszor kell még leírnom ezt, hogy valahára foganatja is legyen?! A volt pártfunkcionáriusok és az általuk futtatottak úgyszólván rég hatalmas vagytonokat gyűjtöttek, egy csomó pénzt külföldre loptak, befektettek, nekik vannak tartalékaik. Áldozataik viszont mindig szegénységben éltek, és ma is abban vegetálnak, tehát a sokszor fennszóval hirdetett társadalmi igazságtétel jócskán várta magára. Előbb halhat ki egy egész generáció, minthogy a szerényen meghúzódó kárvallottakat bárki is észervegye a nagy garral handabandázó „meg mindig futottak” kategóriás hangoskodók lármája közepett.

S mindezek után következik csak a művész köznapi szükséglete, a zsebkendő beszerzése. Hogy is mondjuk ezt? Művészi alázat, mely önmagát mindig leghátulra tolja. Hozzá kell szoknia, hogy a tettesek, akik őt annak idején kicsinálták, már nem élnek (esetleg csendes visszavonultságban éldegélnek luxusvilláikban), és Aczél is a poklok mélységes fenekéről üzenheti utána: „Mégis csak elértem, amit akartam! Nem vagy sehol! A kutya nem emlékszik rád!” S valóban nincsen Argosz, ami magyarul szellőt jelent, az egykori idomított csóka is elszállt valamerre, talán még él is, mert a csókák hosszú életűek szoktak lenni, de a várt találkozások már nem lehetségesek. Barátai közül szinte mindenki meghalt. Egyáltalán kire, kikre számíthat ebben az elidegenedett világban, ahol nincs polgári jólét, mely a művészetet éltetni képes, a művészeket pedig meg tudja és meg is akarja fizetni? Újgazdagok vannak, de azoknak nincs igénye a művészetre. Nekik a kirakatba tehető, ott mutogatható dolgok kellene: luxusház, luxusnyaraló, luxusautó, luxusutazások, luxus szeretők, sűrűn változtatva. Sznobok vannak, akik az aktuális trendek után futnak, nekik el lehet adni a krikszkrakszokat is, de Rudi nem akar vacacságokat termelni. Művészeti jegyzeteiből tudjuk, mennyire megvetette az efféle tevékenységet, amihez semmiféle szaktudás nem szükségeltetik, csak jókora ambíció, határtalan érvényesülési vágy és a megrendelőéhez hasonló pénzhűség.

Jó ideig elvult azzal, hogy ajándékba festett különféle témákat, és ezeket el is fogadták fizetség gyanánt főbérlelő. Aztán már csak pénzt akartak tőle. Voltak, akik kíméletlenül leszólták, alábecsülték művészi képességeit. Ezek pedig még öregeken is dolgoztak benne, és egy vulkán erejével igyekeztek a felszínre törni. Neki viszont épp a közönyös Budapestre kellett visszatérnie, ahol nemigen szokás szép

érzéseket dajkálni és gyakran kimutatni. Már a 60-as évek Budapestje is jócskán különbözött a vidéki Magyarország békésebb, csendesebb és alkalmazkodóbb világától, a mostani még inkább világvárosi jellegű. S ebben benne van a vidék lekezelése is, jóllehet az ország 80 %-a él a fővároson kívül, a főváros meg azt eszi, amit a vidék megtermel. A legátkosabb magyar hagyomány épp azoknak a lenézése, akik mindig becsületesen és szorgalmasan megtermelték a kenyerünket. Hány történelmi kudarc szükséges még hozzá, hogy erre ráébredjenek a nagyarcú „köz-lekezelők”?!

Rudi hányódásairól már írtam, ezeket nem találom szükségesnek elismételni. Egy elismerésre méltó élet méltatlan befejezése. Annak a harsány és disszonáns akkordnak a felzengése, hogy család nélkül nem érdemes élni. Lehet, de hogyan?! Öregségére magára maradottan, nem követve az aktuális trendeket, mert neki saját, külön „programja” volt. Ezzel érkezett a Föld nevű bolygóra, és még így is mennyi mindent vitt magával! Nos, jó, a Mindenhatót is kell mulattatni valamivel, ha éppen ráér. Elgondolom, hogy most felhőfoszlányokból, az Univerzum szétszórt morzsáiból, atomjaiból és cseppfolyós gázaiból épít újabb világokat. Ha ugyan ez a feladata, nem pedig az, hogy nekem sugalljon utólag ehhez hasonló gondolatokat. Ez ellen persze most tiltakozom. Ennyi fantáziám nekem is van. A saját gondolataimat vetem papírra, azaz írom a számítógépbe, hogy kiteljesítem Görög Rezső életrajzát, az utolsó vonásig is megelevenítve és megőrizve az utókor számára, amelyet vagy érdekel, vagy sem, két valóság-show és pár önjelölt-sztárjelölt vetélkedése között, valamint két másodperc-emberke másodperc-töredéknyi celeb-élete között, mi és hogyan történt egykor és a közelmúltban az általuk gyakran csak leöregmukizott és lenyanyázott művészekkel. Pereg a homok a történelem homokórájában, ők pedig még gyorsabban szeretnék pergetni, mit se tudva arról, hogy minél jobban sietnek, annál gyorsabban lesznek ők is öreg mukikká és öreg nyanyákká. De ez már csak egy szokványos történet, nem nagyon van mit írni róla. Aki nem hiszi, zárandokoljon el Nagycenkre és olvassa el a legnagyobb magyar családja mauzóleumának feliratát, rögtön, mielőtt belépne oda! Ők ezt is rendkívül kulturáltan tudták közölni a világgal, a sokszor egész életen át vak utódokkal.

Csekélyke epizód a befejezés előtti pillanatokban. Újra előveszem Rudi noteszét, megpróbálok olasz számokat hívni, sikertelenül. Rudi azt súgja, nem érdemes, nem kell. Pedig csak azt akarom tudakolni, vannak-e még bizományba leadott képei a galériásoknál, hátha meg lehetne tudni újabbakat szegény elhunyt barátunkról. S valóban nem kell, és nem sikerül. Ha lesz folytatás, az már valószínűleg egy másik kötetben, újabb kutatások után. Újból szembeötlik utolsó itáliai lakcíme, a grossetói, mely olasz személyi igazolványában is szerepel, és ahol maradhattak nyomai. Esetleg. Aztán újra megnézem a neten található képeket Grossetóról. Elmentek párat egy fájlba, ahová külön is, a Rudival kapcsolatos dolgokat, elsősorban a képeiről készült felvételeket őrzöm. Magamban ismét megjegyzem, hogy talán a tengerhez akart közel lenni, és elsősorban megszokott halászó helyeihez. Ponza a 90-es, kétezres évekre már luxus üdülőhellyé vált. Számára és az átlagpolgár számára elérhetetlenül drágává. Ezért húzódott északabbra, s Grosseto szinte egy vonalban található Szardínia északkeleti csücskével (Szardínia az olcsóbb üdülési lehetőség volt, úgymond a köznép nyaralóhelye). Átkelés komphajóval, gondolom, ahogy régen is, Ponza felé, Nápoly közeléből. Egyszerű, praktikus, mégis művészi szempontok. Grosseto is szép város, s talán az élet kevésbé volt drága, mint Rómában, ahová állítólag minden út vezet. Még ma is. Aztán még Grosseto is drága lett a csekély apanázshoz képest, amit az olasz államtól kapott valami öregségi nyugdíjként vagy egykori menekült státuszára való tekintettel. Aztán még tovább, haza. Most visszafelé kellett evickélnie, csak hogy nem a megáradt Tisza hajjain át, hanem az áthatolhatatlan sűrűségű bürokráción keresztül, amely engem is alaposan megkínzott, mert máig nem lehetett gyökeresen kiirtani, ahogyan a szívós gazokat sem lehet. A bürokrácia nem ismeri és nem is tűri a rendhagyóságot. Neki egyen-fejek kellene, azonos kategóriák,

Prokrasztész-ágyak, melyekben kivégezheti a sehová nem simuló, de mindenhol egyéni utakat kereső embereket.

Aztán a végső szembesülés, hogy mindez a felbecsülhetetlen kincs, amit élete során összegyűjtött, felhalmozott, annak a környezetnek, ahová visszavágyott, nem kell. Még csak értéknek se tekinti, inkább afféle antik bóvlinak. Azoknak csak a pénz kell, az alapján van méltó rangsor, csak elismert egyéni érdemek nincsenek. Hát ebben találtak az útjaink ismét, csak hogy jókora kerülővel. Egymás elkerülésével, mert amikor rájöttem, hová lett a kedves régi barát, ő már feladta. A méltatlan élet nem neki való műfaj. Sose volt az. Nekem viszont maradt az erkölcsi kötelesség, hogy mindazt, amit róla tudtam és róla kiderítettem ennek a rendhagyó oknyomozó dokumentumregénynek a kapcsán, azt meg is örökítsem. Hátha jó lesz valakinek valamire. „Köveket kéne dobálni az ellenségre”, írja Páskándi A vár c. darabjában, „hátha eltaláljuk őket...” Nekem is ennyi jutott, bár én nem érzem úgy, hogy bárkit is dobálnék, csak kimondom az igazat. Mert egyszerűen KELL. Itt állok, másként nem tehetek, s rájövök, hogy csak klasszikusokat tudok idézni ennek a helyzetnek a leírására.

Illetve még tehetek valamit. Hatvány Lajos figyelmeztet, hogy az írónak van irodalompolitikai felelőssége is. Átadni kész művét a Kedves Olvasónak. Megkeresni a kiadási lehetőséget, hogy mindazok elolvashassák, akiket a mai, rohanó világban még egyáltalán érdekel. Vigyázat! Már a vidék is mutat elidegenedési jeleket! Mindezt jó időben kell megtennem. Amíg nem lapoznak, azaz kattintanak (mai lustán fordított szóval: klikkelnek) unottan erre a mostani mondókámra is. S hogy a fordítói restséget is megintsem egy kicsit, amúgy öregesen: Amerikában az ottani félművelt magyarok drávjolnak és shoppingolnak, és efféle nyelvi barbárságokban beszélnek, csak mert az egyik nyelvet még nem tanulták meg, de az anyanyelvet, az édeset már igyekeznek elfelejteni. Az ottani elvárás ugyanis az asszimiláció. Ennek első lépcsője az anyanyelv feladása. Még az otthoni kommunikációban is. Én viszont arra kérek mindenkit, aki belém botlott, s velem együtt Görög Rezső zseniális életművébe, hogy ne lapozzon és soha ne is kattintson, amikor művészileg értékes „holmira” bukkant! Álljon meg és szemlélődjön nyugodtan és bátran. Csak legyenek saját gondolatai, és soha ne hessintse el magától azt, ami szép szóval megszólította őt. Őt és szépérezékét. Mindezzel azért áldott meg bennünket a Fennvaló, hogy helyesen igazodjunk el ebben a kaotikus világban. Lectori salutem!

Eger, 2017. október 25.

Függelék - Képek

Berta Erzsébet Mi szerepében

Görög Rezső édesanyjával

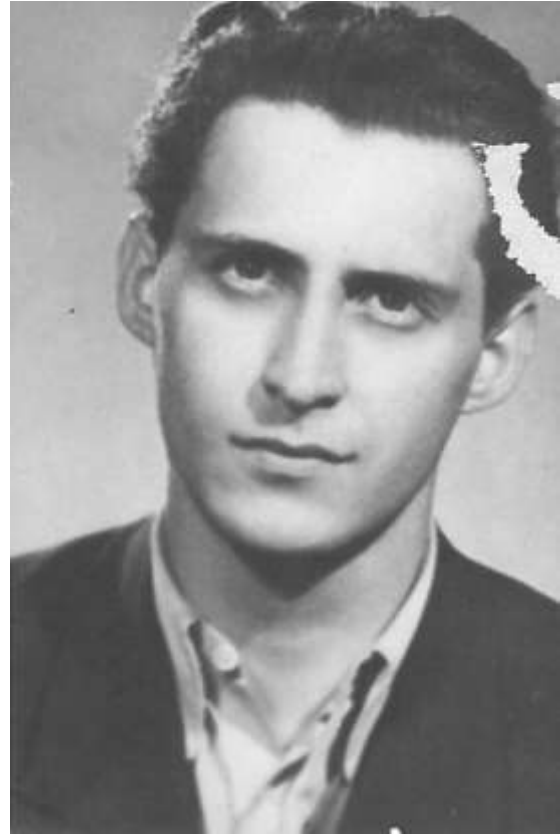
Görög Rezső és Berta Erzsébet esküvője

Görög Rezső 28 éves korában

Az első feleség, Hajdú Katalin

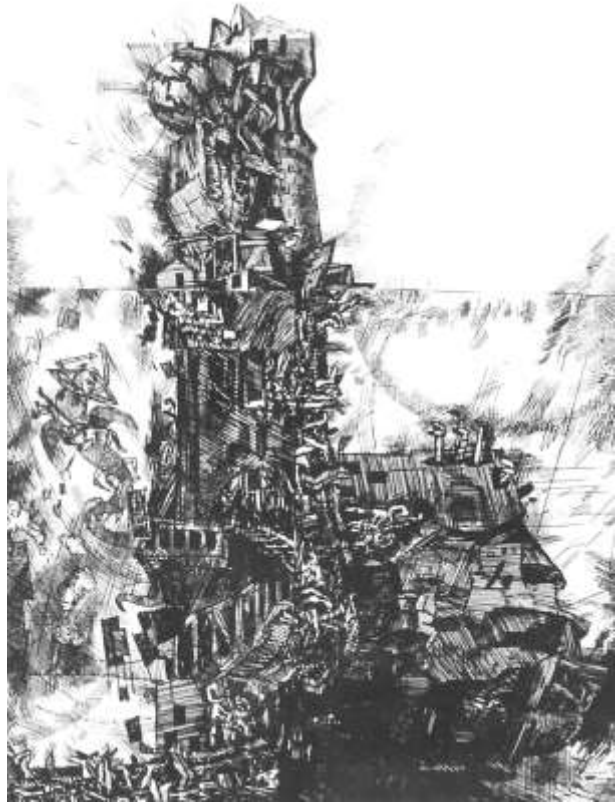
Görög Rezső 20 évesen

Görög Rezső műtermében

Görög Rezső édesanyja

Görög Rezső: Szürrealista tanulmány

Görög Rezső: Kislány portré

Görög Rezső: Hölgy portré

Berta Erzsébet Iluska szerepében

Berta Erzsébet Iluska szerepében

Görög Rezső és egy magyar bűvár barátja

Görög Rezső egy olasz kikötőben

Görög Rezső műterem részlet

Görög Rezső útban Ponza felé

Görög Rezső műtermében

Berta Erzsébet és Görög Rezső lakodalma

Görög Rezső műtermében

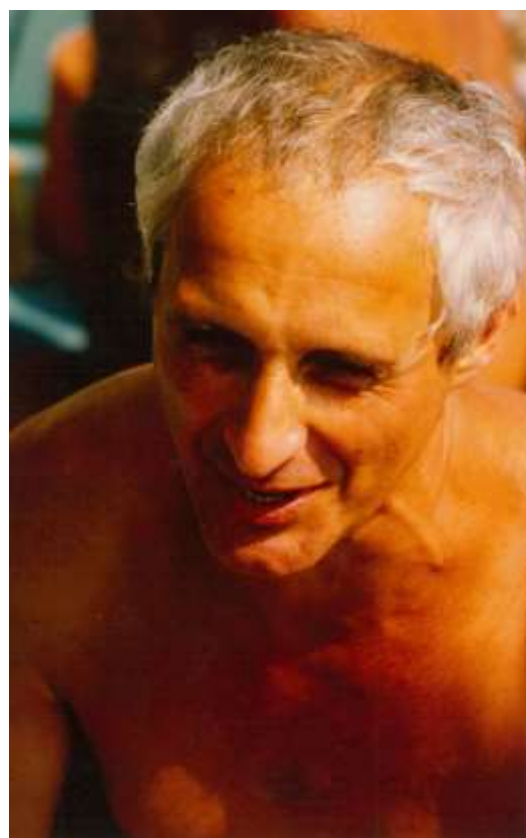
Görög Rezső mindig háttal ugrott a tengerbe

Görög Rezső műtermi részlet

Sikeres fogás

Görög Rezső bűvár portré

Görög Rezső – előadás a művészetről

Görög Rezső és édesanyja

Görög Rezső Ritával a tengeren

Az új hajót vízre bocsátják: Rudi és Rita

Újra itthon

Nagy fogás

Görög Rezső 1970-ben Rómában

Görög Rezső 36 évesen

Görög Rezső ostiai műtermében

Görög Sándorné

Rudi műterme

Nagy Magdolna egyetemista pár hónappal
Rudival való találkozása előtt

Egy másik jelentős fogás Szardínián

Műtermi részlet

Műtermi részlet

Kiállítás utáni fogadáson

Kiállítás utáni fogadáson

A Palazzo Margutta-beli kiállítás után

Rudi és Rimbaud

Görög Rezső egy szürrealista alkotásával (70-es évek)

Az idős Görög Rezső utolsó budapesti műtermében festményeivel

Absztrakt alkotások

Görög Rezső: Csendélet

Ikt.sz.:/314

**MAGYAR ALKOTÓMŰVÉSZETI
KÖZALAPÍTVÁNY**

1146 Budapest, Ólaf Palme sétány 1.
Telefon: (36 1)-428-5000
Fax: (36 1) 473 1613
E-mail: titkarsag@mak-alkoto.hu
www.mak-alkoto.hu

HATÁROZAT

A Magyar Alkotóművészeti Közalapítvány Kuratóriuma 2009. december 9-i ülésén úgy döntött, hogy

Görög Rezső részére

1136 Bp. Raoul Wallenberg u 4.

2009.08.01 napjától kezdődően havi: 28.500,- Ft azaz –Huszonnyolcezer-ötszáz - forint öregségi nyugdíjat állapít meg méltányossági alapon.

A nyugdíj folyósításáról a Magyar Alkotóművészeti Közalapítvány gondoskodik.

INDOKOLÁS

A „Megszüntetett Művészeti Alap tagjainak szerzett jogon megállapítandó nyugellátásról szóló SZABÁLYZAT” (117/1992. (VII.29.) Korm. rend.) alapján nyugdíjra az a művész jogosult, aki rendelkezik legalább 10 év Művészeti Alap tagsággal, és legalább (1994. évi valorizált értéken számítva) 20.000,-Ft befizetéssel. Amennyiben az előző feltételek egyike hiányzik, a nyugdíj megállapítása méltányossági alapon kérelmezhető.

Mivel **Görög Rezső** nem rendelkezik /minimum 10 év tagsági idővel/ **minimum 20.000 Ft járulék befizetéssel**/ a Magyar Alkotóművészeti Közalapítvány Kuratóriuma a Művész kérelmére a SZABÁLYZAT méltányossági nyugdíj megállapításra vonatkozó rendelkezései alapján – a MAOE Segélyezési Bizottságának javaslatát figyelembe véve - a fenti nyugellátást állapította meg.

Budapest, 2009. december 9.

MAGYAR ALKOTÓMŰVÉSZETI
KÖZALAPÍTVÁNY

Dr. Székely Gyula
igazgató

Kedves Nagdida!

Szeretettel és nagy örömmel küldöm
 ezt a „dokumentumot”, melyet addig
 még titvánként megtartottam.

Előre látó voltam, hogy ad még Rezső
 életében is megdelmezően lemondhatok.

Van még egy misszióm, melyet
 Minibérek oldalánál adok, de
 eddig nem som titvánként követni Vale.

Köszönökkel Géza

WA. augusztus 10.

Fekete Géza levele

MAGYAR KÖZTÁRSASÁG République de Hongrie Republic of Hungary		SZÜLETÉSI ANYAKÖNYVI KIVONAT Extrait d'acte de naissance Extract from the Register of Births	
Magyar Köztársaság / Hungary		Születési hely / Birthplace: MA Székelykeresztúr / Székelykeresztúr / 0742806	
Községi hivatal / District Office of Budapest VIII		Magyar Köztársaság / Hungary	
Községi hivatal / District Office of Budapest VIII		Születési idő / Date of Birth: 2004/1930	
A gyermek Child: The child			
Nem / Sex	Görög		
A gyermek születési utóneve / Child's surname at birth	Rezső József		
Nem / Sex	fiú / Masculin / Male		
Községi hivatal / Place of birth	Budapest VIII		
Születési idő / Date of birth	1930. év / Année / Year 04. hó / Mois / Month 22. nap / Jour / Day (Ezerkilencszázharminc április huszonekettő)		
Apjának születési utóneve és utóneve / Name of father at registration of birth	Görög Sándor		
Anyjának születési utóneve és utóneve / Name of mother at registration of birth	Móricz Margit		
Községi hivatal / Place of origin			
Magyarország / Hungary			
XXXX XXXX XXXX			
Budapest 08		Hivatali aláírás / Official Signature: Fiumei Anatólia	
2008. év / Année / Year 07. hó / Mois / Month 23. nap / Jour / Day		Hivatali pecsét / Official Seal	

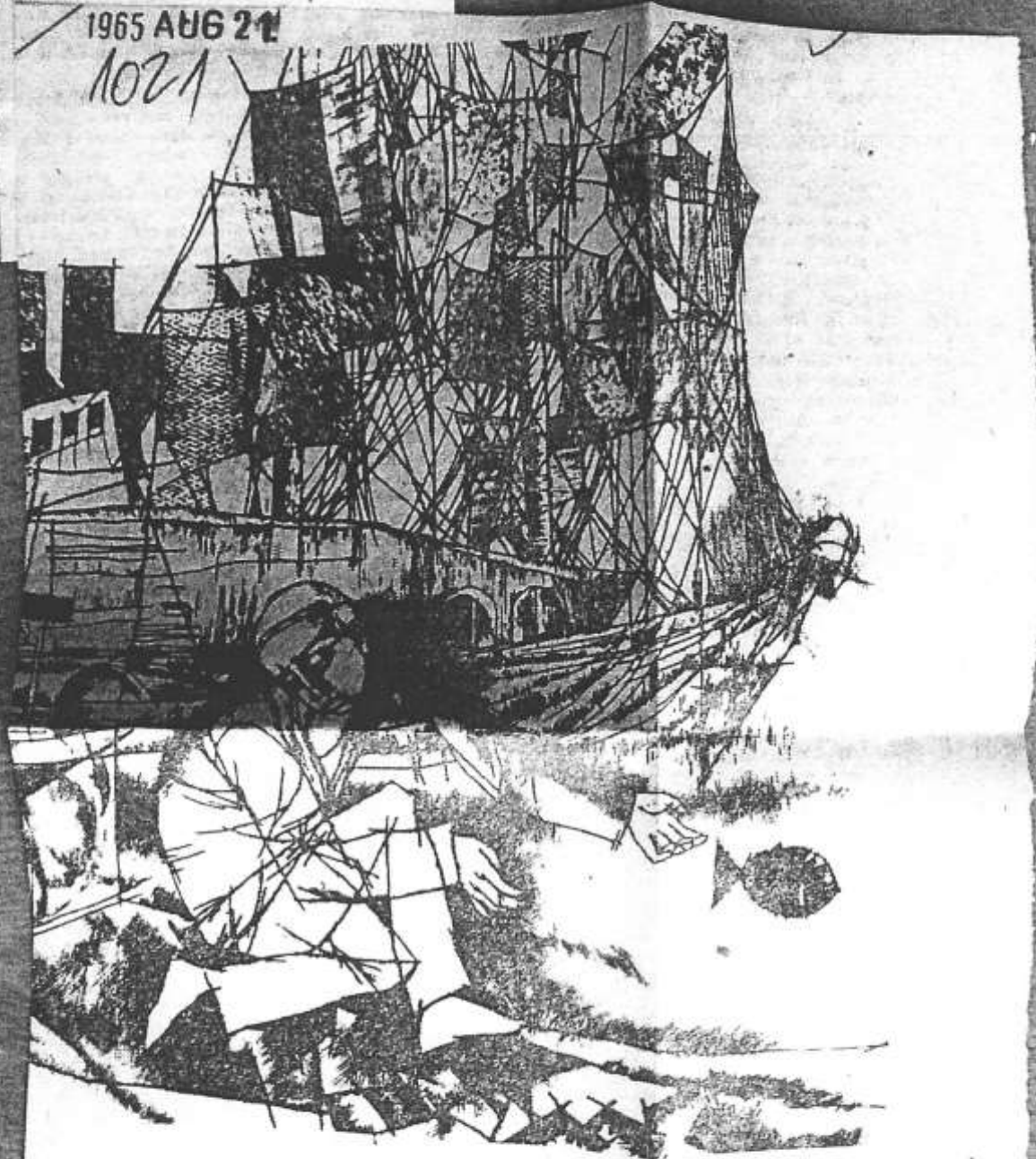
Görög Rezső születési anyakönyvi kivonata

Magyar Hirdetés
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V., Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 188-296, 188-307

Görög Rezső
ÉLET ÉS IRODALOM

1965 AUG 21

1021

Görög Rezső: Rimbaud illusztráció (Rézkarc)

Magyar Hírlap
SAJTÓFIGYELŐ
Budapest V. Petőfi Sándor u. 17.
Telefon: 198-286, 198-307

Görög Rezső
ÉLET ÉS IRODALOM

1966 AUG 2. A.

1021

Görög Rezső: Akt

Görög Rezső
grafikus

1947-48-ban a Magyar
Baloldali Pártban közlegény
ként Magyarországon. Pár-
tyunka vezetőség alatt be-
munk. Az irodalmi életben
működésével kapcsolatos
dolgozatok, művek és Magyar
Köznevelési és Kultúr-
ügyi Minisztérium feladat-
tervezésében részt vevő
dolgozatok kiállításán

Több kiállítás, és, jó
műveit közzé

Lettam 1948. 11. 3

Görög Rezső
grafikus

"Hagyomány" (vepr)

B. Széplő Magyarok. Földet-
művelés 1966. január - 13. lap

MDK

Görög Rezső: Akt + sajtófigyelő

L'ECO DELLA STAMPA
UFFICIO DI STAMPA DI GIORNALI E AVVISI
FONDATA NEL 1861 - UFFICIO MILANO N. 104
Direttore: Umberto e Ignazio Frugonesi
PER SEGNARE LE SOSTANZE DI
30120 MILANO
Telefono 15.120 - Cassa Postale 200
Telex: 320000 - 320001 - 320002

VALIDITA' DIPLOMATICA - MILANO
N° 610 1975
1021
1022
1023
1024
1025
1026
1027
1028
1029
1030
1031
1032
1033
1034
1035
1036
1037
1038
1039
1040

NOTIZIARIO DELLE MOSTRE E DEI CONCORSI

a cura di GIOACCHINO LE CAUSI

MOSTRE

MATTEO
Una rassegna al Palazzo Civico di Milano ha avuto sede presso la Galleria Carlo Le Vice. La sua rassegna porta il titolo di "L'arte e il movimento" e si divide in tre parti: arte, architettura, musica. Il titolo di una linea d'ispirazione è stata l'architettura, che ha come esempio nel tempo un edificio come il tempio. La rassegna è stata curata da un comitato di lavoro che ha voluto unire le arti e il movimento. La rassegna è stata curata da un comitato di lavoro che ha voluto unire le arti e il movimento.

BOLOGNA
Una mostra di opere di arte e di architettura ha avuto sede presso la Galleria Carlo Le Vice. La mostra è stata curata da un comitato di lavoro che ha voluto unire le arti e il movimento.

FERRARA
Una mostra di opere di arte e di architettura ha avuto sede presso la Galleria Carlo Le Vice. La mostra è stata curata da un comitato di lavoro che ha voluto unire le arti e il movimento.

MODENA
Una mostra di opere di arte e di architettura ha avuto sede presso la Galleria Carlo Le Vice. La mostra è stata curata da un comitato di lavoro che ha voluto unire le arti e il movimento.

CREMA
Una mostra di opere di arte e di architettura ha avuto sede presso la Galleria Carlo Le Vice. La mostra è stata curata da un comitato di lavoro che ha voluto unire le arti e il movimento.

MILANO
Una mostra di opere di arte e di architettura ha avuto sede presso la Galleria Carlo Le Vice. La mostra è stata curata da un comitato di lavoro che ha voluto unire le arti e il movimento.

ROMA
Una mostra di opere di arte e di architettura ha avuto sede presso la Galleria Carlo Le Vice. La mostra è stata curata da un comitato di lavoro che ha voluto unire le arti e il movimento.

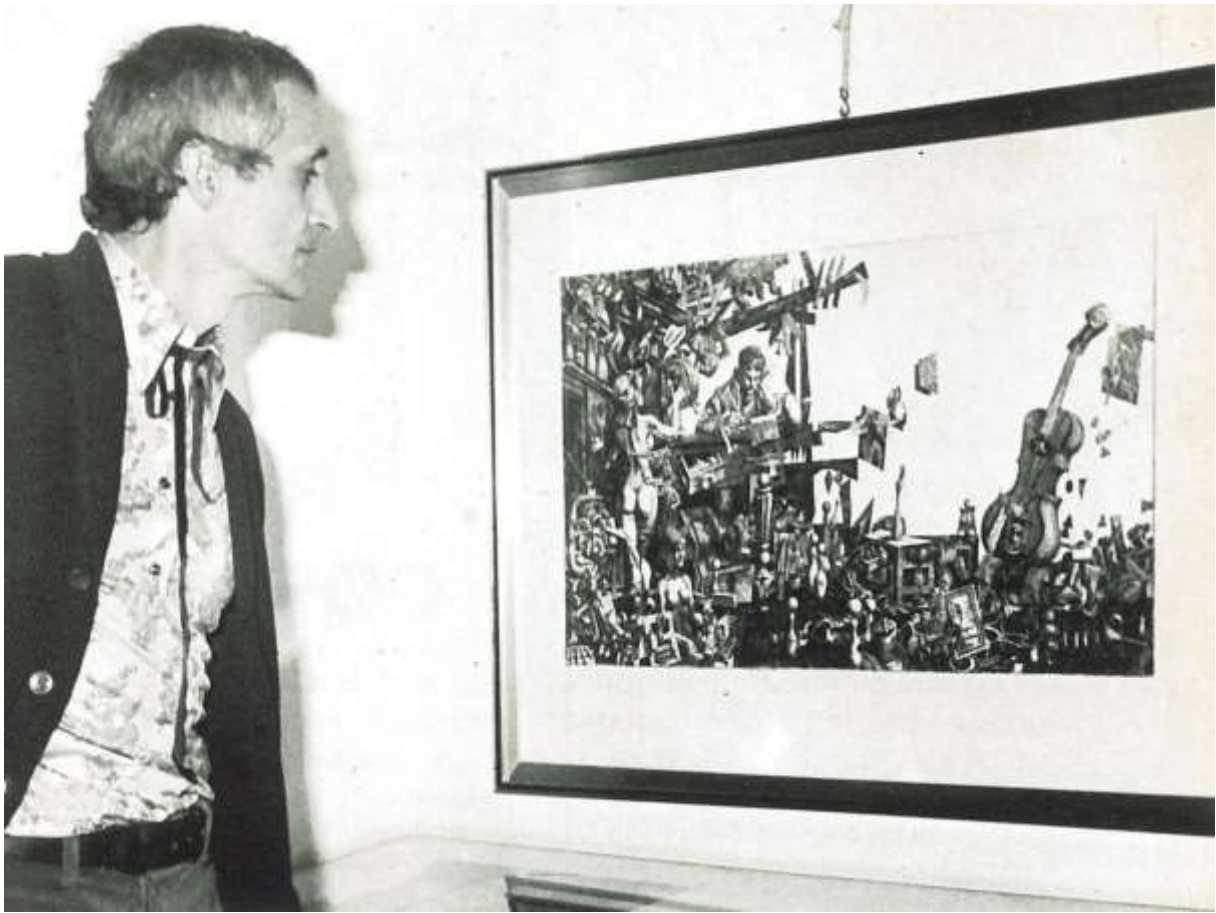
LAZIO
Una mostra di opere di arte e di architettura ha avuto sede presso la Galleria Carlo Le Vice. La mostra è stata curata da un comitato di lavoro che ha voluto unire le arti e il movimento.

LAZIO
Una mostra di opere di arte e di architettura ha avuto sede presso la Galleria Carlo Le Vice. La mostra è stata curata da un comitato di lavoro che ha voluto unire le arti e il movimento.

LAZIO
Una mostra di opere di arte e di architettura ha avuto sede presso la Galleria Carlo Le Vice. La mostra è stata curata da un comitato di lavoro che ha voluto unire le arti e il movimento.

LAZIO
Una mostra di opere di arte e di architettura ha avuto sede presso la Galleria Carlo Le Vice. La mostra è stata curata da un comitato di lavoro che ha voluto unire le arti e il movimento.

LAZIO
Una mostra di opere di arte e di architettura ha avuto sede presso la Galleria Carlo Le Vice. La mostra è stata curata da un comitato di lavoro che ha voluto unire le arti e il movimento.

Görög Rezső a kiállított Rimbaud-kép előtt

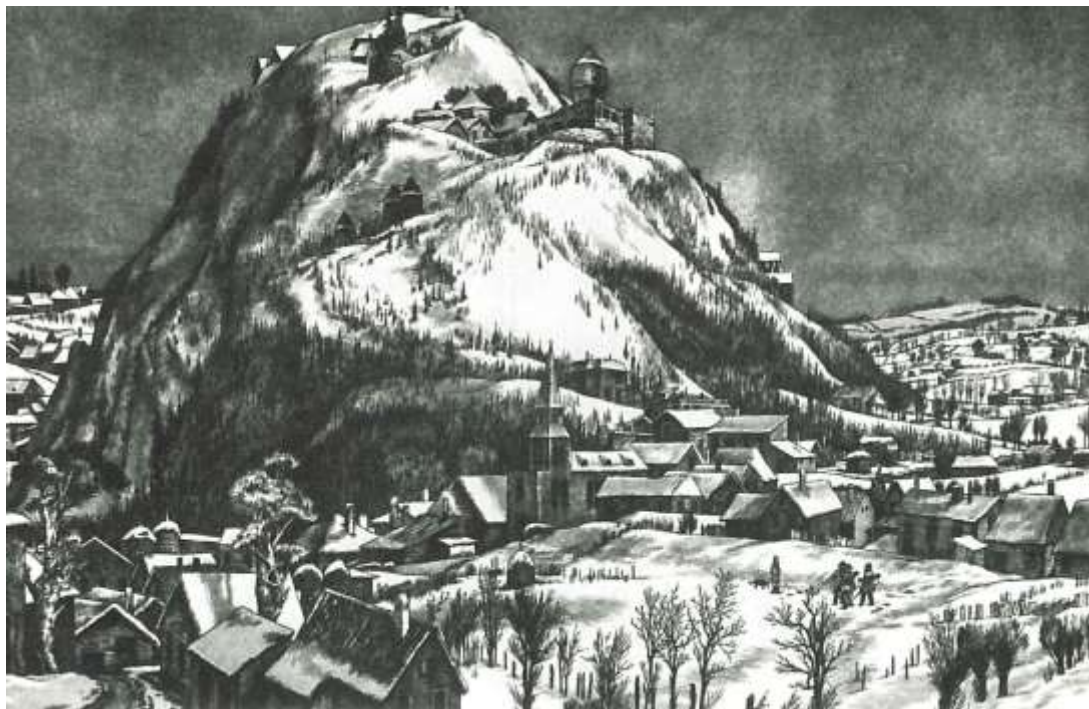
Görög Rezső: Pokol 3. ének (tusrajz)

Görög Rezső: Pugatórium 28. ének

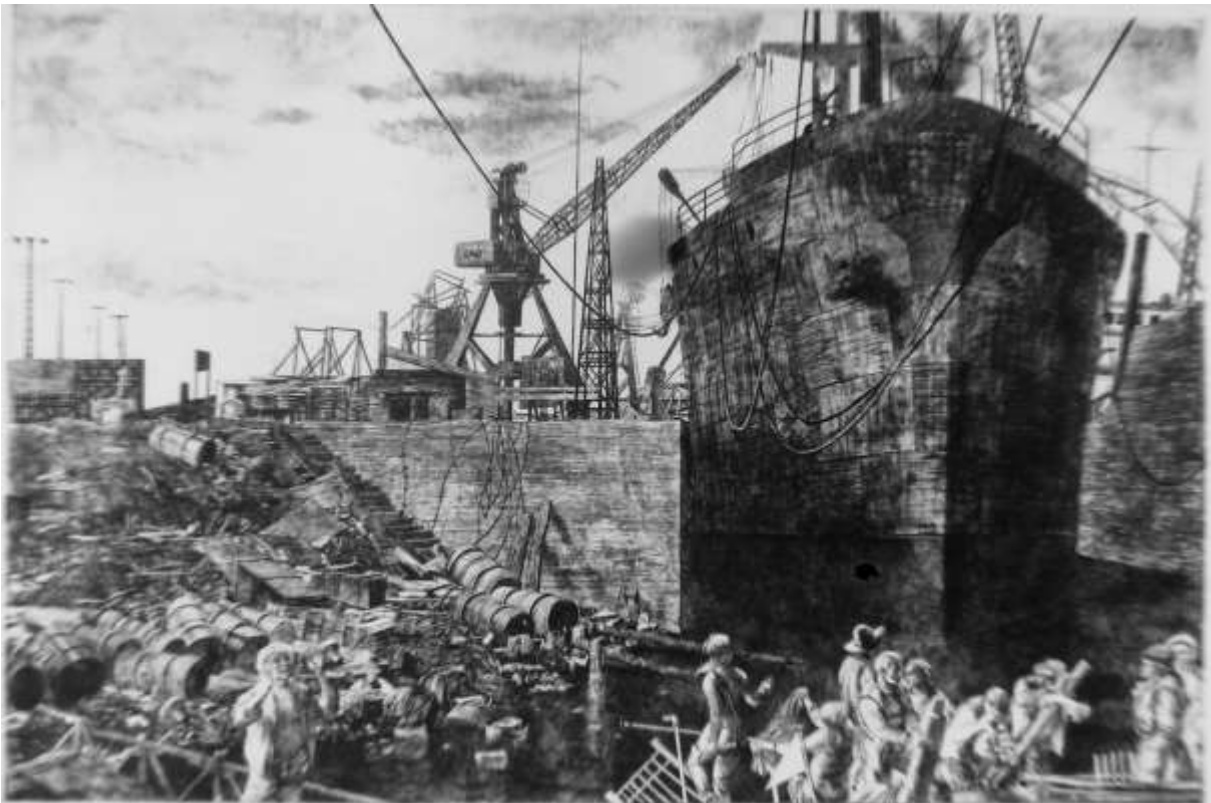
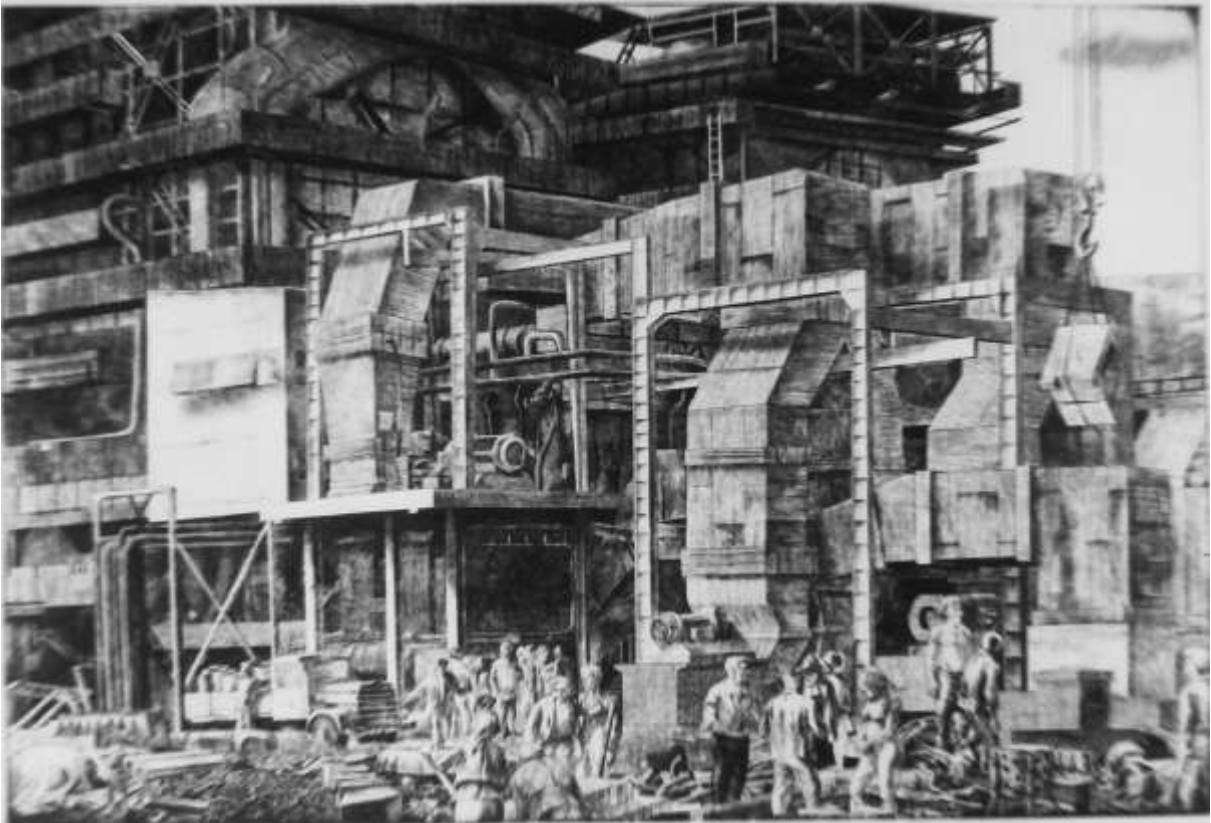

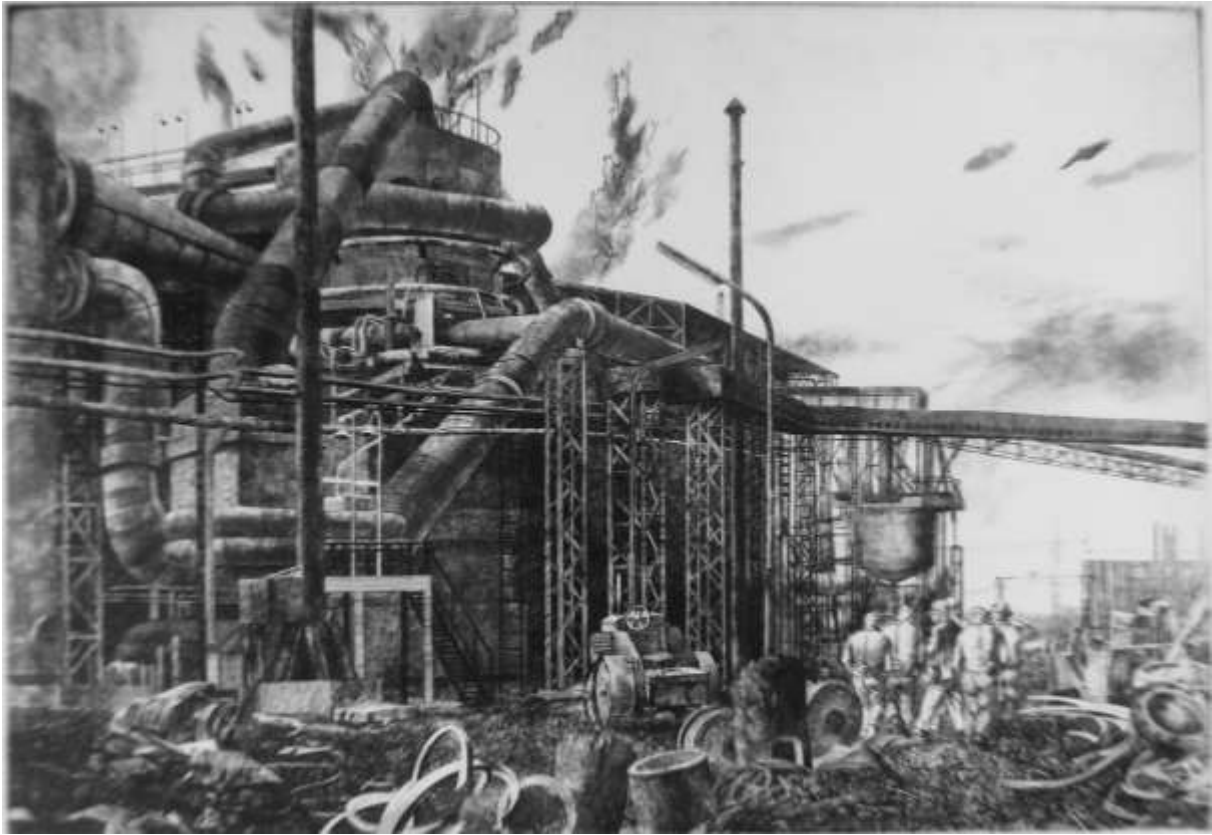
Villon

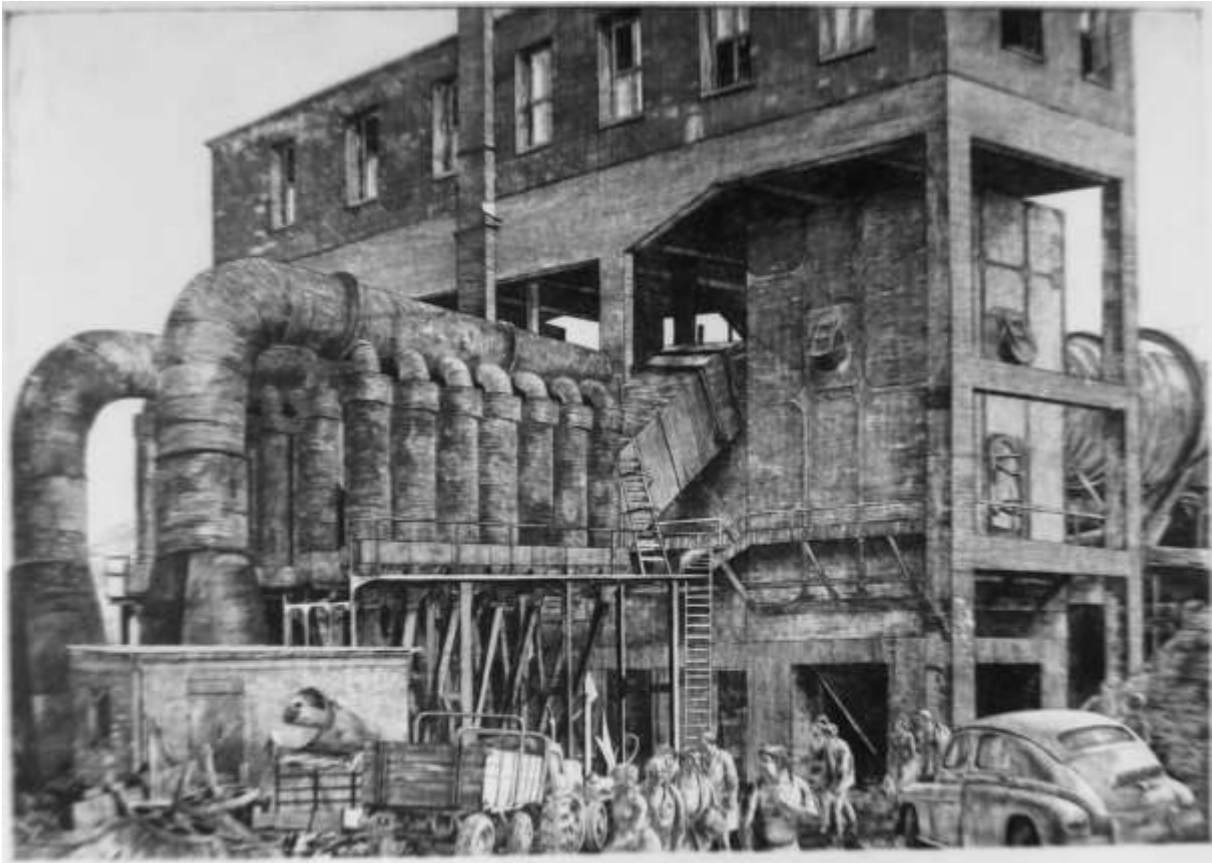

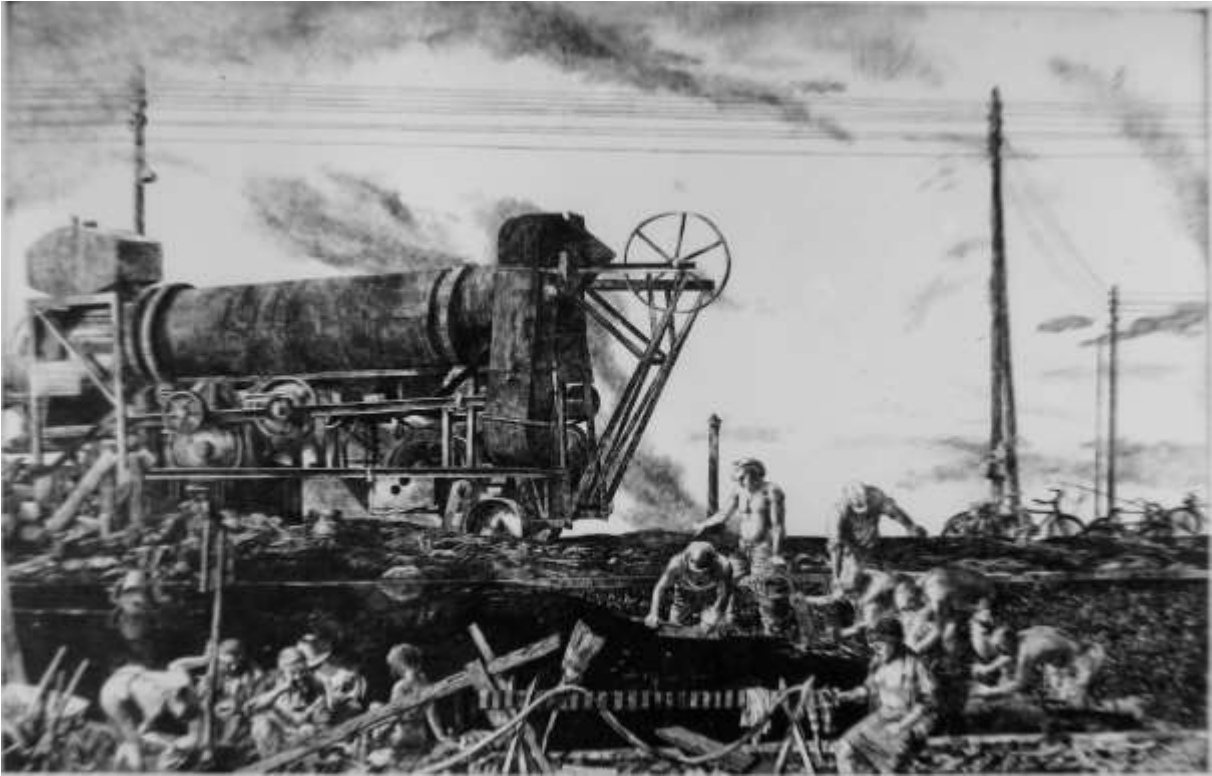
Görög Rezső: Tél

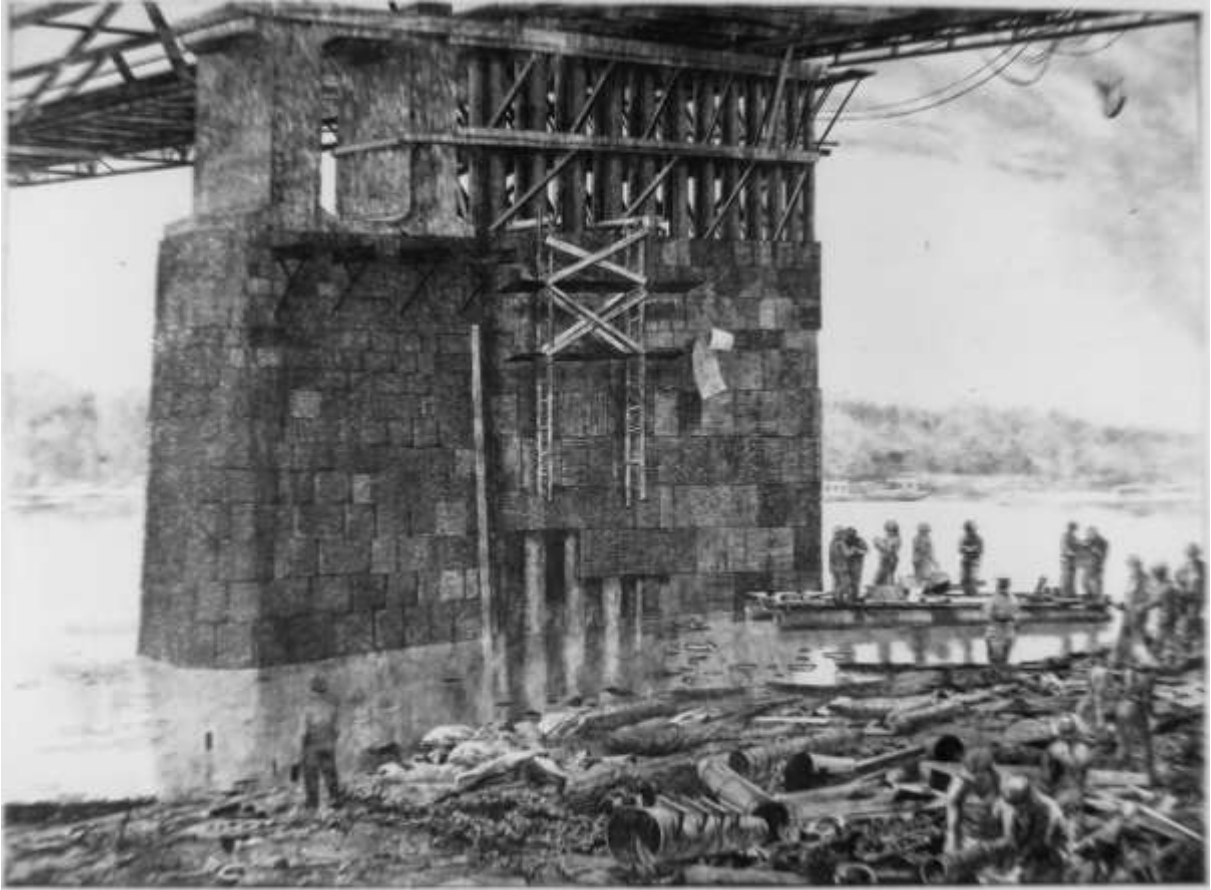
A szocreál képek, melyeket Konstantin László őrzött meg

Tartalomjegyzék

Angyali perspektíva	3
Korai évek, művésszé érés.....	5
A kortársak emlékeznek... ..	11
Még egyszer a tengerről.....	15
Egy másik kortárs.....	20
A művészet Hubble-teleszkópja	23
Enzim-szerep a kutatásban.....	31
Régi kapcsolatok.....	34
Beszél a notesz	38
Tervek és impressziók.....	42
Mesélnek a barátok.....	44
Ami még eszembe jut, és újabb események	54
Nyomozok.....	59
A mélyrétegek meséje	64
Most Mimi nyomoz	68
Most megint rajtam a sor.....	75
Jarrow levelei.....	79
Görög korai lakóhelye, Rákosszentmihály.....	95
Rudi és Erzsi búcsúja.....	99
Keresgélek.....	114
Lassan, tempósabban	115

A korai iskolák színhelye.....	116
Téblábolok.....	121
Újabb hírek.....	125
Mimi ismét jelentkezik.....	140
Adatgyűjtés, újabb képek beszerzése.....	141
Mi lett volna, ha.....	150
Ünnepi intermezzo.....	158
Sajtófigyelő és kudarcos képvásárlás.....	162
Újabb fogás.....	167
Ünnep után.....	177
Az üldöző BWANA igazi arca.....	181
Adatfeldolgozás.....	189
Rudi, aki a távolból is üzent.....	192
További adatfeldolgozás.....	196
Rudi, a dantei művész.....	206
Most akkor a csend.....	217
Sshalomtól Rákosszentmihályig.....	218
Mégis folytatom.....	267
Szociológiai tanulmány vagy dokumentumregény?.....	278
Hőségben fordítok.....	289
Rudi származása.....	289
A Glücksmannok.....	291

Az akták	293
Felbukkan a napló!	296
Szigorúan titkos	299
Az első feleség	305
A döbbenetes napló	307
Gondolatok a naplóról.....	321
További adatfeldolgozás. Jarrow jön.....	326
Jarrow látogatása	329
A hagyaték visszaszerzése	334
Szentpétervártól Los Angelesig	336
Amit még a mappák rejtnek	340
Újabb jegyzetek Rudi hagyatékából	357
Rudi és az absztrakt művészet.....	361
Látogatás a Történeti Levéltárban	370
Finis.....	373
Pár szó a feledékenységről.....	375
Homo faber.....	378
Tétován.....	382
Megint morzsák.....	387
Függelék. Képek.....	393

Rendhagyó könyvvel lepem meg a Kedves Olvasókat. Műfaját nem könnyű megnevezni, mert monográfiának indult, majd sok oknyomozói újságírói elemmel kiegészülve, dokumentumregény felé kezdett tendálni. Ez utóbbit erősítik azok az adatok, melyeket sikerült felderíteni, hogy aztán egy detektívregénybe illő akcióval kerüljön elő egy jelentős hagyatéki anyag. Ebben egy amerikai műgyűjtő segített, aki hozzám hasonlóan megrendült Görög Rezső történetén. Régi barátokként láttunk neki a történet teljes kibogozásához, sikerünket pedig együtt értük el. Abban az évben születünk, amikor Görög Rezsőt első ízben tartóztatták le, hogy egy időre eltűnjön a hírhedt Rákosi-korszak börtönében. Szinte természetes, hogy koholt vádak alapján. A festmények, grafikák, művészi vázlatok között

előkerült pár naplójegyzet és művészeti, esztétikai és művészetetikai feljegyzése is egy méltatlanul elfeledett magyar művésznak, aki négy évtizedes itáliai emigráció után tért haza.

Aczél György nemcsak hogy nem kedvelte, de kifejezetten üldözte is. Elrendelte életműve teljes megsemmisítését, munkaeszközeit elkoboztatta, műteremlakásából kidobatta. Elfogatási parancsot adatott ki ellene. A sajtóban csak kedélyes és műértő „Gyuri bácsiként” bemutatott egykori kulturális miniszter az „emberarcú szocializmus” olyan változatát valósította meg gyakorlati politikájában, ami joggal borzolja a mai ember idegeit. Jelen írásban erről a másik oldalról ő is bemutatkozik. A regényes életrajzban megszólalnak Görög Rezső barátai, mindenki egy-egy morzsányi részt adva az izgalmas történethez, innen a mű címe. Esszék, elemzések is tarkítják a palettát, melybe változtatás nélkül emeltem be a néhai művész naplójegyzeteit. A művek megmentése egy külön kaland volt.

Görög Rezső művészi pályafutása első két évtizedének történetét sikerült jobbra feltérképezni. Négy évtizednyi emigrációs élete és olaszországi művészi szereplése még további kutatásra vár. Aczél verdiktje nyomán neve mindmáig nem szerepel lexikonokban, holott a 60-as évek egyik legtehetségesebb grafikusművésze volt. Az utókor kötelessége, hogy ezt a hibát helyrehozza, a művészt rehabilitálja. Munkámat segítette, mentorálta Kratochwill Mimi jeles művészettörténész.

Olasz kritikusa így méltatták:

„Magyar festő és rézkarcművész, aki Budapesten született 1930-ban, és 1970 óta Olaszországban él és dolgozik. Egyéni kiállításai voltak Rómában, Torinóban és Milanóban, részt vett jelentős országos és nemzetközi grafikai bemutatókon. Megbecsült és értékes szürrealista, markáns személyiség, kiváló rézkarcokat és rajzokat állít ki.” (1972-es torinói kiállításának füzete)

„Magas szintű technikai tapasztalat támasztja alá (művészetét). Rudi Gorog rögtön azt érezte nagy részletességgel kidolgozott rézkarcain, hogy a magyar grafika gazdag hagyományait képviseli. A Quattrocento és Cinquecento mestereit fedezte fel és szereti a legjobban, belőlük táplálkozik, a saját hazájának antik legendáival egyetemben. Alkotói hajlamait tekintve egyértelmű, hogy a kevésbé kimerített, túlhasznált technikákhoz és képkalkotáshoz vonzódik, a szimbolizmushoz és a sóvárgott fantasztikumhoz, melyek nála gyakran az álmok határait feszegetik.” (La Stampa, Angelo Dragone 1979)

„Termékeny a találékonyságban, kecses a grafikai kivitelezésben, a drámai érzékenység és érzelmi erőteljesség között, Rudi Gorog egy gótikus-flamand művész, ábrándos-merengő fantáziavilágában, víziószerű képkalkotásában, melyek sötét szimbólumrendszerekkel és allegóriákkal megrakottak, tűnődő komolyságával, nagy műgonddal és finom jelképiséggel kidolgozva. De mediterrán lélek formai lendületességében, a forró érzékiségben, testiségben és dimenzióiban, ihlettségében és szeszélyes hajlamaiban, melyben féktelen szabadossággal keveredik a realista és a groteszk, a megfigyelés és az interpretáció, ironikus, kíváncsi és humoros temperamentumával.” (Francesco Caresio: Gorog, a dantei művész)